8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ

48. KOLOKYUMU

7 — 9 KASIM 2024 | ANTALYA

YIKIM-YAŞAM ŞEHİRCİLİK

bildiriler kitabı

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

TMMOB Şehir Plancıları Odası

ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

a

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ

48. KOLOKYUMU

7 — 9 KASIM 2024 | ANTALYA

YIKIM-YAŞAM ŞEHİRCİLİK

Bildiriler Kitabı

TMMOB
Şehir Plancıları Odası

YIKIM YAŞAM ŞEHİRCİLİK

Bildiriler Kitabı

Yayına Hazırlık

Furkan Türk
Deniz Alaydın
Hülya Çetinkaya
Barış Taylan Aran
Nurseda Altın

Yayınlandığı Ortam

spo.org.tr

İletişim

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi
Atatürk Bulvarı 219/7 Çankaya/Ankara
Tel: 0 312 418 30 75 Fax: 0 312 417 90 55
spo@spo.org.tr www.spo.org.tr

ISBN

978-605-01-1682-3
Eylül 2025

içindekiler

AÇILIŞ KONUŞMALARI **7**

Funda YÖRÜK *8*

Osman SERT *12*

Akif Burak ATLAR *14*

Prof. Dr. Zuhal KAYNAKÇI ERİNÇ *18*

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK BİLDİRGESİ **21**

AÇILIŞ OTURUMU // Yıkım ve Yaşam Ekseninde Şehircilik **27**

Dr. Öğr. Üyesi Duygu CİHANGER RIBEIRO *28*

Prof. Dr. Haluk EYİDOĞAN *31*

Prof. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU *40*

Zeki YILDIRIM *47*

I. OTURUM // Planlamada Sayısal Dönüşüm ve Yöntemler **55**

II. OTURUM // Kent Hakkı **57**

Kent Hakkı ve Türkiye'de Deprem Politikaları 58
Işıl ERÇİN, Prof. Dr. Elif ALKAY

III. OTURUM // Afet, Risk ve Sakınım Modelleri **87**

Doğal Afetler Ve Şehirlerin Tahliyesi 88
Arş. Gör. Sadullah GÖNCÜ, Dr. Mehmet Ali SİLGU,
Prof. Dr. Hilmi Berk ÇELİKOĞLU

IV. OTURUM // Kentsel Sosyoloji **105**

Afetler Sonrası Yeniden İnşa Sürecinde Güvenli ve Kapsayıcı Yerleşimler: "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yerleşim Alanı Modeli" Yerelleştirme Denemesi 106
Doç. Dr. Melis OĞUZ ÇEVİK, Arş. Gör. Emre SÖYLEMEZ,
Arş. Gör. Safiye Özge SUBAŞI

İstanbul'daki Senaryolar Üzerinden Kent Yoksulluğunun Kent Mekânında Var Olma Biçimi ve Yoksullukla Baş Etme Yöntemleri 138
Elif Feyza UĞUR, Arş. Gör. Fatma GÖNÜLLÜ

V. OTURUM // Kamusal Mekan ve Katılım **163**

Katılımcı Yöntemler ile Mekânsal Kararların Yeniden İnşası: Kadıköy Merkez Örneği 164
Gizem Nur KILIÇARSLAN, Serkan DÖNMEZ, Sinem SAKİN

Kamusal Alana Sivil Müdahale ve Katılımın Şekillendirici Gücü: "Bangabandu DIY" Kaykay Parkı Hareketi 188
Mamşıratı Murat TEMURLENK, Prof. Dr. Burcu H. ÖZÜDURU

VI. OTURUM // Kent Tarihi ve Kültürel Miras **235**

Kolektif Bellekten Kolektif Kurguya: Hatay'da Deprem Sonrası Yeniden Yapılanma 236
Dr. Seda HAYAL TATLI, Akıner AKIN

Kentsel Koruma ve Yenileme Alanlarında Kırılganlıkların Tespiti Üzerine Bir Değerlendirme: Balbey Kentsel Yenileme Alanı Örneği..264
Hüsne TEMUR, Prof. Dr. Ziya GENÇEL

PANEL // Antalya Özel Oturumu **291**

Mine BOSTAN TAK *292*

Ersin AKSOY..... *293*

Süleyman KOCABAŞ..... *299*

Doç. Dr. Engin KEPENEK..... *305*

Salih SANDAL..... *311*

VII. OTURUM // Neoliberal Kentleşme, Barınma ve Konut İhtiyacı..... **333**

Kullanım Değeri Odaklı Bir Planlamaya Doğru: Bir Gösterge Seti Denemesi..... 334
Ayışığı GÜRSUCU, Prof. Dr. Zeynep ENLİL

Neoliberal Kentleşme Döneminde Konut Geliştiricilerinin Davranışları..... 358
Şeyma ÖZTAŞ, Prof. Dr. Şevkiye Şence TÜRK

VIII. OTURUM // Kentsel ve Toplumsal Dönüşüm..... **393**

Mübadelenin Oluşturduğu Toplumsal Değişimin Kentsel Mekân Üzerinden Okunması: Sinasos/Mustafapaşa Örneği 394
Özge UZUN, Prof. Dr. Gülşen ÖZAYDIN

Bir Orta Sınıf Mahallesinde Kentsel Dönüşümün Sınıf İnşasına Etkisi: Gelenekselden Yeniye Kozyatağı Mahallesi..... 422
Arş. Gör. Başak Bülbül AKIN, Prof. Dr. Asuman TÜRKÜN

ÖĞRENCİ PANELİ // A Noktasından B Noktasına **461**

PANEL // Planlama Eğitiminde Teknoloji Arayüzleri ve Yapay Zeka PLANED Özel Oturumu **471**

Prof. Dr. Zeynep ENLİL *472*

Dr. Öğr. Üyesi Deniz ERDEM OKUMUŞ *475*

Öğr. Gör. Dr. Can GÖLGELİOĞLU *483*

Prof. Dr. Olgu ÇALIŞKAN *491*

IX. OTURUM // Yıkım, Dönüşüm ve Yaşanabilirlik **499**

Yıkım Sonrası Yeniden Yaşamın Toplumsal Kurgusu 500
Mehmet Feridun DUYGULUER, Mehmet Nazım ÖZER

X. OTURUM // Şehircilikte Güncel Tartışmalar **543**

İşbirlikçi ve Disiplinlerarası Serbest Atölyelerin Şehircilik Eğitimine Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme 544
Arş. Gör. Deniz ÖZGÜL, Prof. Dr. Ebru KERİMOĞLU

Türkiye'deki Afet ve Dayanıklılığa Yönelik Mevzuat ve Uygulamalarının Hatay'ın Kentsel Dayanıklılığına Etkileri 574
İrem Sıla ŞEN

KAPANIŞ PANELİ // Krizler Çağında Şehircilik **617**

Akif Burak ATLAR *618*

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Deniz YAMAN GALANTİNİ *621*

Dr. Öğr. Üyesi Gülsün Duygu BÜTÜN *625*

Arş. Gör. Atahan DEMİRKOL *629*

Dr. İdil AKYOL KOÇHAN *633*

Açılış Konuşmaları

Funda YÖRÜK
TMMOB Şehir Plancıları Odası Antalya Şube Başkanı

Osman SERT
Antalya Büyükşehir Bel. Başkan Vekili

Akif Burak ATLAR
TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

Prof. Dr. Zuhal KAYNAKÇI ERİNÇ
Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı

Funda YÖRÜK

TMMOB Şehir Plancıları Odası Antalya Şube Başkanı

Saygıdeğer Belediye Başkanlarım, Başkan Vekillerim, Dekanım, birbirinden değerli TMMOB Başkanlarım, Dernek Başkanlarım, Temsilcileri, kıymetli meslektaşlarım, değerli konuklar, sevgili öğrenciler ve basın mensupları; 13. Dönem Yönetim Kurulu adına hepinizi saygıyla selamlıyorum, hoş geldiniz.

Bugün 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü kapsamında 48. Kolokyumu "Yıkım, Yaşam, Şehircilik" temasıyla Antalya'da gerçekleştirmenin heyecanını yaşıyoruz. Mesleğim adına büyük önem taşıyan bu etkinliğe her yıl farklı bir kentimiz ev sahipliği yaparken 2024 yılında Antalya'da bulunmak, şehrimizin tarih ve kültür birikimiyle bütünleşen bu anlamlı temayı burada ele almak bizlere büyük bir mutluluk yaşatmaktadır. Ülkemizin dört bir yanından katılan değerli meslektaşlarım ve alanında uzman konuşmacılarımızla birlikte doğal afetlerin etkileri, iklim değişikliğinin sonuçları, yapının değil, kentin yenilendiği kentsel dönüşüm süreçleri ve kentsel yaşamın hızla değişen dinamiklerini ele alacağız.

Her geçen gün değişen bu koşullar şehircilik alanında yeni sorunları ve çözüm arayışlarına beraberinde getiriyor. Bu nedenle kolokyumumuzun ana başlığı olan "Yıkım, Yaşam, Şehircilik" ile kentlerimizin fiziksel ve sosyal yapısının dönüşümünü derinlemesine tartışmak için önemli bir fırsat yakaladığımıza inanıyorum.

Bildiğiniz gibi 17 Ağustos 1999 depreminin üzerinden 25 yıl geçti. Ne yazık ki o büyük depremden yeterince ders çıkaramamış olmalıyız ki 6 Şubatta daha büyük bir yıkım yaşadık. Hayatını kaybeden tüm vatandaşlarımızı saygıyla anıyor, artık sadece anmanın yeterli olmadığını, artık harekete geçmemiz gerektiğini bir kez daha vurgulamak istiyorum.

Doğa ondan aldıklarını kat kat geri alır. Doğa affedici değildir. Geçmişte yaşadığımız acı tecrübelerden ders alarak bilime dayalı ve doğaya uyumlu planlamalar yapmalıyız. Deprem gerçeğini göz ardı etmeden gerekli önlemleri ivedilikle alarak bir daha böyle ağır yıkımlar ve can kayıpları yaşamamayı temenni ediyoruz.

Değerli katılımcılar, planlama süreci toplumsal refah ve güvenliğin sağlanmasında hayati bir role sahiptir. Bu süreci yalnızca bir zaman kaybı olarak görmek ya da planlama aşamasını basitleştirerek geçiştirmek kentlerimiz ve toplumumuz için uzun vadede geri dönülmez zararlara yol açabilir. Planlama kısa vadeli çözümler değil, sürdürülebilir bir gelecek için bilimsel, kapsamlı, özenli bir yaklaşım gerektirir. Bu nedenle şehircilik mesleği toplumun ihtiyaçlarını karşılamak adına bilimsel bir disiplin olarak büyük bir sorumluluk taşımaktadır. Bu kolokyum toplumun konforunu ve güvenliğini ön planda tutarak doğayla uyumlu yaşam alanları yaratmak için yaratılmış önemli bir adımdır.

Bu bağlamda şehir plancıların kamu kurumlarında ve belediyelerde aktif olarak istihdam edilmeleri, özlük haklarının sunulmasını sağlayarak ve kentlerimizin geleceğini güvence altına alacaktır. Günümüzün karmaşık kent sorunlarına yönelik olarak ortak çözüm yolları geliştireceğimiz bu kolokyumda inancımız tamdır. Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü bize bıraktığı modern ve çağdaş Türkiye hedefiyle bir kez daha anıyor, bir cumhuriyet kadını olarak onun izinde şehirlerimizi geleceğe güvenle taşımak sorumluluğumuzu gururla ifade ediyorum. Cumhuriyetimizin bize kazandırdığı değerler ışığında ülkemizin refahı için çalışmaya devam edeceğiz.

Çocukların, kadınların, hayvanların, ağaçların, doğanın katledilmediği barış içinde adaletli bir dünya diliyorum. Bu vesileyle bu anlamlı kolokyumun düzenlenmesine katkı sağlayan öncelikle Antalya Büyükşehir Belediye Başkanımız Sayın Muhittin Böcek'e, genel sekreterimiz Sayın Cansel Tuncer'e, başkan danışmanımız Sayın Cem Oğuz'a, daire başkanlarımıza ve çalışma arkadaşlarına, Akdeniz Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Özlenen Özkan'a, Mimarlık Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Zuhal Kaynakçı

Erinç'e, Şehir ve Bölge Planlama Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ziya Gencer'e ve bölüm hocalarımıza, Kepez Belediye Başkanımız Sayın Mesut Kocagöz'e, Büyükşehir ve Kepez Meclis üyesi Prof. Dr. Refik Emre Altekin'e, Alanya Belediyesi Başkanı Sayın Osman Tarık Çelik'e ve başkan yardımcısı Sayın Hasan Can Kamburoğlu'na, Antalya Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanı Sayın Adlıhlan Dere'ye, YÖRSİAD Başkanı Sayın Mustafa Alper Oral'a ve emeği geçen 48. Kolokyum Yürütme Kuruluna, Bilim Kuruluna, Odamızda çalışan emekçilerimize, tüm meslektaşlarıma, öğrencilere ve siz değerli katılımcılara çok teşekkür ediyorum. Tekrar hoş geldiniz diyorum, başarı dolu bir kolokyum temenni ediyorum.

Osman SERT

Antalya Büyükşehir Belediye Başkan Vekili

Sayın belediye başkanlarım, Şehir Plancıları Odası Genel Başkanım, Antalya Şube Başkanım, odalarımızın kıymetli başkanları, sivil toplum kuruluşlarının kıymetli başkanları ve değerli yöneticileri, Antalya'mıza şehir dışından gelen kıymetli bilim insanları, kıymetli misafirler, saygıdeğer konuklar ve kıymetli öğrenciler, kıymetli basın mensupları; hepiniz 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 48. Kolokyumuna hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Bu açılış konuşmasını aslında Antalya Büyükşehir Belediye Başkanımız Sayın Muhittin Böcek yapacaktı, ancak yurtdışı programı sebebiyle ne yazık ki katılamadı. Sizlere kendisinin en derin sevgi ve selamlarını iletiyorum. Ben de şahsım adına sizleri sevgiyle ve saygıyla selamlıyorum.

Konuşmama başlarken öncelikle cumhuriyetimizin 101. yılını kutluyorum. Cumhuriyetimizin kurucusu ulu önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü ve silah arkadaşlarını, şehitlerimizi saygı, minnet ve özlemle anıyorum. Mustafa Kemal Atatürk'ün bugüne ışık tutacak bir sözünü de sizlerle paylaşmak istiyorum. 1 Kasım 1937'de Meclis açılış konuşmasında şöyle diyor: "Şehircilik işlerinde de teknik ve planlı kurallar içinde çalışmak gereklidir" İşte bu ifadeden yola çıkarak bizler de bugün burada şehircilik anlayışımızın temellerini yeniden sorguladığımız daha yaşanabilir ve dirençli kentler inşa etmek adına ortak akıl ve işbirliğine duyduğumuz ihtiyacı yeniden dile getirmek için toplandık.

Şehircilik çalışmaları tarih boyunca yıkım ve yaşam döngüsü içinde kendisine yer bulmuş, kentlerimizi inşa ederken bu döngüyü göz önünde bulundurarak hareket etmemiz gerektiğini bizlere öğretmiştir. Ne yazık ki 6 Şubat depremleri şehirlerimizin dayanıklılığı ve planlamada yapılan tercihlerimiz konusunda bir dönüm noktası olarak karşımızda durmaktadır. Bu büyük felaket hepimize acı bir ders vermiştir. 11 ilimizi kapsayan bu geniş alanda 68000 konut, 170000 işyeri ve on binlerce canımız vefat etmiştir. Bu kayıplar sadece fiziki olarak değil, toplumsal olarak da derin yaralar açmıştır. İşte bu nedenle şehir planlama sürecinde yalnızca bireysel çözümler değil, toplumun tüm kesimlerini kapsayan ortak akılla oluşturulmuş çözümler geliştirmek zorundayız. Sadece deprem anına ve yıkım sonrası müdahalelere odaklanmadan şehirlerimizi gelecekteki risklere karşı koruyacak uzun vadeli ve vizyoner bir bakış açısına sahip olmalıyız. Kentlerimizi korumak için tarihsel birikimlerimize, şehircilik ilkelerine ve bilimsel temellere dayanan demokratik ve katılımcı bir anlayışı benimsemeliyiz.

Antalya Büyükşehir Belediyesi olarak Başkanımız Sayın Muhittin Böcek'in planlı, kurallı ve kimlikli bir kent inşa etme vizyonunda olduğu gibi bilimsel bilgiye dayalı, kamu yararını gözeten ve toplumsal dayanışmayı merkeze alan bir şehircilik anlayışıyla çalışmalarımızı sürdürüyoruz. Bu amaçla doğa olaylarının afete dönüşmemesi için koruyucu politikalar geliştirmeye çalışıyor, kentimizin tüm paydaşlarıyla işbirliği yaparak ortak akılla kararlar almaya özen gösteriyoruz. Bu şekilde daha güvenli yaşanabilir ve sürdürülebilir bir geleceği inşa edebileceğimize inanıyoruz.

Bugün 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 48. Kolokyumu kapsamında "Yıkım, Yaşam, Şehircilik" teması altında bir araya gelmemiz bu anlayışın somut bir göstergesidir. Antalya Büyükşehir Belediyemiz, Akdeniz Üniversitesi ve Şehir Plancıları Odası Antalya Şubesi ev sahipliğiyle düzenlediğimiz bu kolokyum şehircilik anlayışımıza çok kıymetli ve değerli katkılar sunacaktır.

Sözlerime son verirken 8 Kasım Dünya Şehircilik Gününü kutluyor, Bilim Kuruluna, Yürütme Kuruluna, TMMOB Şehir Plancıları Odası'na, Akdeniz Üniversitesine, çalışma arkadaşlarımıza ve katılım sağlayan tüm bilim insanların, uzmanlara, kısacası katkı koyan, emek veren tüm kurum, kuruluş ve paydaşlara teşekkürlerimi sunuyorum. Tekrardan Antalya Büyükşehir Belediye Başkanımız Sayın Muhittin Böcek'in sevgi ve selamlarını iletiyor, başarılı bir kolokyum diliyorum. Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Akif Burak ATLAR

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

Değerli meslektaşlarımız, saygıdeğer konuklar, sevgili öğrencilerimiz; Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği TMMOB Şehir Plancıları Odası adına hepinizi saygıyla selamlıyorum, günaydın, hoş geldiniz.

Bugün 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü nedeniyle ülkemizde 48. kez düzenlenen Şehircilik Kolokyumu için her zamanki sıcaklığıyla bizleri karşılayan Antalya'da bir arada olmanın haklı kıvancını yaşıyoruz. İlk kez 1949 yılında Arjantin'de Buenos Aires'te kutlanan ve yıllar içinde dünya genelinde benimsenen 8 Kasım Şehircilik Günü 1977 yılında ülkemizde de kutlanmaya başlanmış, o tarihten bugüne şehir plancılarının, planlama öğrencilerinin, akademisyenlerin, ilgili meslek insanlarının muazzam bir istikrarla bir araya gelerek oluşturduğu kolokyumlar mesleğimizin ve kentlerimizin gündemini ele almış, geleceğine ışık tutmuştur. Bugün açılışını gerçekleştirdiğimiz 48. Kolokyum buluşmasında planlama meslek alanımızın körelmesi hiçbir zaman mümkün olmayan engin ufkunu daha da genişleteceğine dair katkılar sunacağına olan inancımız tam olduğunu ifade etmek isterim.

Bu yıl şehirciliği yıkım ve yaşam ekseninde tartışıyoruz. Ancak tavrımız meslek alanımızın doğası gereği elbette yıkımdan değil, yaşamdan yana olacaktır. Çok değil, 4 yıl önce tüm dünyayı etkisi altına olan Covid-19

pandemisinin ülkemizde açtığı yaraları henüz sarmaya başlamıştık ki 6 Şubat depremleriyle birlikte geride bıraktığımız cumhuriyet yüzyılının en büyük felaketlerinden birini yaşadık. Yaşadığımız şokun biraz olsun atlatılmasını sağlayan toplumda yükselen seferberlik duygusu ve örgütlü dayanışma faaliyetleri oldu. Ancak üzerinden onlarca ay geçmesine rağmen deprem bölgesinde farklı odaklarda devam eden kaos ve kriz koşulları akıllara ister istemez şu soruyu getiriyor: Bir sonraki büyük depremde yine aynı tabloyu mu göreceğiz? Eğer bu soruya cevap olarak "hayır" demek istiyorsak, gücünü bilimden, teknikten alan yüzü kamuya ve toplum yararına dönük şehircilik anlayışını benimsemek, bu anlayışta ısrar etmek ve bu anlayışı tesis etmek zorundayız. Bu gerçeğin farkında olmayan baskı ve çıkar gruplarına karşıysa dayanışma içinde mücadele etmemiz, aksi takdirde geleceğimize aynı acıları aradan kuşaklar geçse de yeniden yaşatacak bir miras bırakmış olmanın yüküyle yaşamaya devam etmekten başka bir şansımız olmayacaktır. Bu vesileyle yaşadığımız afetler sonucu kaybettiğimiz tüm canlarımızı bir kez daha huzurlarınızda saygıyla anmak istiyorum.

Doğası ve temel ilkeleri gereği çok sesliliği ve katılımcı demokrasiyi benimseyen bir meslek alanını temsil eden meslek odamız Şehir Plancıları Odasının Genel Başkanı olarak ifade etmek isterim ki saptanması gereken bir diğer gerçek yaşadığımız yıkımın kentlerimizi, yaşam alanlarımızı sadece fiziksel anlamda, teknik anlamda değil, başta günden güne uzaklaştığımız demokrasi olmak üzere hukuk, adalet, özgürlükler ve toplumsal barış anlamında da gölgelemekte, karanlığa sürüklemekte olduğudur. Biz bu karanlığı çok iyi tanıyoruz.

Dün mesleki sorumlulukları gereği Gezi Parkında yıkım yerine yaşamı savunduğu için meslektaşımız, çalışma arkadaşımız, meslek odası yöneticimiz Sevgili Tayfun Kahraman'ın özgürlüğünü hukuksuzca elinden alan karanlık bugün seçimle göreve gelmiş belediye başkanlarına karşı uyguladığı kayyım politikalarıyla ülkemizin demokratik geleceğini tehdit etmektedir tıpkı yıllardır uyguladıkları rant politikalarıyla ormanlarımızı, kıyılarımızı, meydanlarımızı, sokaklarımızı ve ortak tüm değerlerimizi tehdit ettiği gibi. Kamu ve toplum yararına dönük bir şehircilik anlayışı için gösterilmesi gereken dayanışma ve mücadele, demokrasi ve hukuk için de son derece acildir, elzemdir. İnanıyorum ki kolokyum için bir araya gelen biz şehir plancılarının alacağı sorumluluklarla yıkım karşısında yaşamın üstün geleceği kentleri yeniden kurmak ve ülkemizin ideal bir demokrasi düzeyine ulaşmasına katkı sunacak adımları atmak mümkün olacaktır. Bugün malum nedenlerle aramızda olamayan Sevgili Tayfun Kahraman'ın

bir sonraki Şehircilik Günü buluşmasında özgürce bizlerle bir arada olmasını temenni ediyor, konuşmamı sonlandırırken yaklaşık 9 aydır bu etkinliğin gerçekleşmesi için olağanüstü bir sorumluluk ve özveriyle mesai yapan odamız emekçilerine, gönderdikleri çalışmalarla kolokyum programını zenginleştiren bildiri sahiplerimize, Kolokyum Düzenleme Kurulumuza, Bilim Kurulumuza, değerli oturum başkanlarımıza, Türkiye'nin farklı noktalarından kilometreleri aşıp Antalya'ya gelerek buluşmamıza anlam katan meslektaşlarımıza ve sevgili planlama öğrencilerimize, odamızla birlikte ilk günden beri özveriyle çalışan Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanlığına ve Şehir ve Bölge Planlama Bölümüne, tüm kısıtlara rağmen müthiş bir emekle süreci sahiplenen Odamız Antalya Şubesi Yönetim Kuruluna, şubemizle işbirliği içinde kolokyuma katkı sunan Antalya'nın değerli sivil toplum kuruluşlarına, Antalya'dan ve farklı kentlerden etkinliğimize sponsorluk desteği veren değerli kuruluşlarımıza ve yerel yönetimlerimize, Antalya yerel basınına ve son olarak bizim için oldukça önemli bu etkinliğe ev sahibi yaparak imkanlarını sonuna kadar açan Antalya Büyükşehir Belediyesine, Sayın Başkan Muhittin Böcek'e ve çalışma arkadaşlarına sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. 48. Kolokyumun meslek camiamıza ve ilgili tüm çevrelere yaşamdan yana katkılar sunmasını diliyorum. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günümüz kutlu olsun.

Prof. Dr. Zuhal KAYNAKÇI ERİNÇ

Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı

Antalya şehrinin değerli protokolü, Şehir Plancıları Odasının çok değerli üyeleri, bugün kolokyumda bildiri sunacak çok değerli bilim insanları, araştırmacılar, sevgili öğrenciler ve basınımızın değerli mensupları; Rektörümüz Prof. Dr. Özlenen Özkan adına Akdeniz Üniversitesi ailesi olarak bu kolokyum kapsamında sizleri Antalya'da görmekten çok büyük mutluluk duymaktayız, hepiniz hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Bugün Dünya Şehircilik Günü 48. Kolokyumunda "Yıkım, Yaşam, Şehircilik" teması siz değerli bilim insanları, meslek insanları ve yerel yönetimlerin değerli temsilcileriyle her yönüyle tartışılacak ve elde edilen çıktılar şehirlerimizin geleceğine yön verecektir.

2000 yılından sonra her bireyin yaşama dair en çok duyduğu kelime "kriz" olmuştur. Ekonomik kriz, iklim krizi, konut krizi, açlık krizi, göçmen krizi ve daha niceleri; tüm bunlar yeterince zorken üstüne gelen Covid-19 pandemisi ve yüzyılın en büyük yangınları, şiddetli sel baskınları ve depremler kaçınılmaz son olarak yıkımı da gerçekleştirdi. Yıkımdan insanoğlu kadar ne yazık ki şehirlerimiz de çok etkilendi. Şimdi bize düşen yaşamı tekrar baştan doğru kurgulamak. Yaşamı tüm meslek grupları, bilim insanları ışığında hep birlikte her zaman olduğu gibi el ele, gönül gönüle tüm canlılar için ve en demokratik biçimde inşa edeceğiz.

Değerli katılımcılar, bu önemli kolokyumun başarılı geçmesini diler, hepinize saygılarımı sunarım. Kolokyumda çok büyük emek var, çok çalıştılar ve bunu hepsi gönüllü olarak yaptılar. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyorum, hepinize Antalya kadar güzel bir gün diliyorum.

8 Kasım Dünya Şehircilik Günü Bildirgesi

Zafer MUTLUER
TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteri

Zafer MUTLUER

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Sektereri

Yaşam döngüsü, yeni başlangıçlar, gelişmeler ve umutlarla örülen, yıkım aşamasına gelindiğinde bile hayatta kalma ve doğada uyum sağlama adına benzersiz roller ve işlevler taşıyan bir süreçtir. Ancak son dönemde ülkemizde sadece yıkımın acı ve farklı biçimlerini yaşıyor, liyakatsizliğin, adaletsizliğin ve şiddetin hâkim olduğu bir düzene doğru şehirlerimizle birlikte sürükleniyoruz.

Kentlerimizde yaşam yerine rantı önceleyen, kamu yararından, sosyal devlet yaklaşımından ve bilimsel ilkelerinden uzaklaşmış şehircilik politikalarının sonucunu yalnızca günden güne azalan yaşam kalitemizle değil, doğa olaylarının afetlere dönüşmesiyle yangınlarda, sellerde, depremlerde verdiğimiz acı kayıplarla yaşayarak deneyimliyoruz. Ne yazık ki toplum yararı yerine sermaye gruplarının çıkarını önceleyen ve bu çerçevede sermayenin yeniden üretiminin bir aracı haline getirilmiş olan şehircilik politikaları nedeniyle mesleki uygulamalarımız da eşitsiz mekân üretimiyle sonuçlanmaktadır.

Yıkımın farklı biçimleri karşısında sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşama hakkını tesis etmek için verilen mücadelelerle sorumluluklarımızın ağırlığını hisseden, toplumdan ve kamu yararından yana şehir plancıları olarak yaşam alanlarımızdaki fiziksel ve toplumsal her türlü yıkımın

rant politikalarının bir sonucu olduğunu, şehircilik ilkelerine aykırı uygulamalarla mesleğimizde ve yaşam alanlarımızda yeniden yapılanmanın mümkün olmayacağını, yıkıma uğramış kadim kentlerimizin kimler tarafından yapıldığı dahi anlaşılamayan master planlarla orta, uzun vadede yaşamsal ve mekânsal olarak tekrar zarar göreceğini, kentsel dirençliliğin ve güvenli yaşam alanları üretmenin yalnızca daha sağlam beton bloklarla mümkün olmayacağını, yaşam alanlarımızın, yani sokağımız, anılarımız, kimliğimiz ve gelecek düşlerimizin gizli ihalelere, metrekarelere, rayiç fiyatlara, kredi faizleriyle tip projelere dönüştürülmesinin kentsel dönüşüm olmadığını, ilave emsal kararlarıyla, imar aflarıyla, planlamayı zaman kaybı olarak gören anlayışlarla sağlıklı ve dirençli kentler inşa etmenin mümkün olmayacağını tekrar hatırlatıyoruz.

Yerelde yıkımı ve yaşamı konuşurken bugün küresel ölçekte savaşın yeni ve acımasız biçimlerini de yaşıyoruz. Filistin'de, Lübnan'da ve dünyanın farklı birçok bölgesinde yıkılan kentlerin ve katledilen on binlerin acısını taşıyor, savaşın karşısında yaşamı savunduğumuzu vurguluyoruz. Kentlerimizin masum ve sessiz paydaşları olan canlıların ihalelerle toplatılıp katledilebildiği bir memlekette ekosistemimizin vazgeçilmez paydaşlarının yaşam hakkını savunuyoruz.

Ülkemizde açlık sınırının altında yaşayan ve en temel kamusal hizmetlere erişimde dahi sorun yaşayan milyonlar için adil, erişilebilir ve insan onuruna yaraşır koşulların sunulması için mücadele etmenin sorumluluğumuz olduğunu biliyoruz. Farklı tür ve boyutlarda yıkımın adresi haline gelmiş olan kentlerimizin, kırsal alanlarımızın, kıyılarımızın, ormanlarımızın, nehirlerimizin, kamusal ve doğal varlıklarımızın korunması ve adil bir yaşama ev sahipliği yapabilmesi için meslek alanımızın kamusal yarar çerçevesinde yeniden yapılanması yönünde mücadelenin elzem olduğunu görüyoruz.

Bugün toplumun ihtiyaçlarına, bilime ve şehircilik ilkelerine aykırı bir biçimde yürütülerek araçsallaştırılan planlama pratiğiyle meslek alanımızın içi boşaltılmaya ve günden güne devre dışı bırakılmaya çalışılmaktadır. Bu noktada mesleğimizi koruma ve savunmanın yaşam alanlarını, toplumsal yararı ve geleceğimizi korumanın aynı anlama geldiğini vurgulamak gerekir.

Bilindiği üzere meslek alanımız bilim ve tekniğin ışığında toplum için sağlıklı yaşam alanlarının inşa edilmesi ve mevcut yerleşimlerin tüm doğal ve toplumsal olayların yıkıcı etkilerine karşı hazırlıklı hale getirilmesini

en önemli hedef olarak tanımlar. Bu sebeple mesleğimizde yıkıma karşı yaşamı savunarak kentlerimizi geleceğe hazırlamak için sorunları önceden tespit eden ve kapsamlı çözüm önerilerini ortaya koyan tartışmalara elverici örneklere ihtiyaç vardır.

8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 48. Kolokyumumuzun da bu amaç çerçevesinde kamusal bilginin üretildiği verimli bir etkinlik olmasını diliyor, tüm öğrenci arkadaşlarımızın, meslektaşlarımızın ve tüm yurttaşlarımızın 8 Kasım Dünya Şehircilik Gününü kutluyoruz.

Açılış Oturumu

Yıkım ve Yaşam Ekseninde Şehircilik

Moderatör: **Dr. Öğr. Üyesi Duygu CİHANGER RIBERIO**

Prof. Dr. Haluk EYİDOĞAN

Prof. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU

Zeki Yıldırım

Moderatör:

Dr. Öğr. Üyesi Duygu CİHANGER RIBEIRO

TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu Üyesi, ODTÜ

Teşekkürler, herkese merhaba. Açılış Oturumundan önce müsaadenizle Tayfun Kahraman'ın mesajını okuyarak başlayacağım.

> "Sevgili dostlar, değerli meslektaşlarım ve öğrenci arkadaşlarım,
>
> Sizleri Silivri'den hasretle selamlıyorum. Bu yaşadığım hukuksuz tutsaklık dolayısıyla aranızda olamadığım 3. Dünya Şehircilik Günü. TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube Başkanı olarak kentine ve kamu yararına sahip çıktığı, meslek alanına yapılan müdahalelere karşı mücadele ettiği için darbe yapmaya teşebbüs etmek gibi akıl almaz bir suçlamayla tutuklu olan bir meslektaşınız olarak adaletin yerine gelmesini bekliyorum. Fakat endişe ve ataletle ah vah ederek adaletin yerine gelmesini beklemek hayalciliktir. Hepimiz hep bir ağızdan adaletsizliğe dur demedikçe, harekete geçip hukukumuza sahip çıkmadıkça bir değişiklik olmayacak ve benim de içinde olduğum bu hukuksuz uygulamalar sürecektir. O nedenle ses yükseltmenin zamanı çoktan geldi ve geçiyor. Artık daha da gür bir sesle adalet çığlığını yükseltmeli ve bu baskı ortamına karşı daha etkili şekilde mücadele etmeliyiz.

Sevgili dostlar, umarım yükselen sesimiz yankı bulacak ve bu hukuksuzluk sona erecek. O güne kadar aranızda olmasam da sizlerin meslek alanımız ve kentlerimiz için mücadeleyi en iyi şekilde sürdüreceğinize eminim. Bu anlamda bu yıl 48.si gerçekleşen Dünya Şehircilik Günü Kolokyumunda "Yıkım, Yaşam, Şehircilik" başlığıyla yapılan sunum ve tartışmaların da bu sürece katkı sağlayacağını düşünüyorum.

Meslek alanımızda yaşanan sıkıntılara dair tartışmalar, kentlerimizin karşı karşıya olduğu sorunlara ilişkin çözüm önerileri ve tüm çalışmalarınız için şimdiden sizlere teşekkür ediyor ve hepinize başarılı bir kolokyum diliyorum. Artık gelenekselleştiği üzere her kolokyum mesajımda olduğu gibi bir sonraki buluşmanızda aranızda olmak temennisiyle sizlere Silivri Kapalı Cezaevinden sevgi ve saygılarımı yolluyorum.

Tayfun Kahraman"

Tekrardan merhabalar, açılış oturumunu başlatmak üzere sizlerle burada Antalya Şubesi ev sahipliğinde ve Akdeniz Üniversitesi ev sahipliğinde bir arada olmaktan büyük mutluluk duyuyorum. Ben ODTÜ Şehir Bölge Planlama Bölümünde öğretim üyesi ve Genel Merkez Yönetim Kurulu üyesiyim bu dönem içinde, ancak şöyle küçük bir notla başlamak da istedim: 2009 yılında en son "Kentleri Korumak ve Savunmak" başlığıyla yine Akdeniz Üniversitesinde 15 sene önce bir kolokyum yapılmıştı ve o zaman da ben de sıralarda öğrenci, lisans öğrencisiydim ve Öğrenci Komisyonunun kuruluş aşamasında çok heyecanlı bir şekilde yer almıştım. O yüzden tekrar sizlere benim için Antalya'nın ve bu mekânın önemini altını çizerek başlamak istedim.

Bugünkü açılış oturumunda da yine birbirinden değerli isimler ve katılımcılar var. Onları sahneye davet edeceğim, ederken de tek tek hem çalışma alanlarını hem de isimlerini büyük izninizle takdim edeceğim. İlk olarak Sayın Prof. Dr. Haluk Eyidoğan'ı sahneye davet edeyim, buyurun Hocam. Haluk Eyidoğan Hocamız İstanbul Teknik Üniversitesinde sismoloji deprem bilim uzmanı, bu konuda çok çeşitli ulusal, uluslararası yayın ve araştırmaları var. Eyidoğan şu an İstanbul Büyükşehir Belediyesinde aynı zamanda Deprem Bilim Kurulu üyesi. İkinci olarak Sayın Prof. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu'nu sahneye davet ediyorum. Pelin Pınar Giritlioğlu Hocamız İstanbul Üniversitesinde kentsel dönüşüm, kentsel yenileme, kent hukuku, imar mevzuatı üzerine çeşitli çalışmaları, araştırmaları, kıymetli

yayınları olan bir hocamız, aynı zamanda sanırım geçtiğimiz dönem İstanbul Şube Yönetim Kurulu Başkanlığını da yapmıştı. Üçüncü olarak sahneye İzmir Büyükşehir Belediyesinden Zeki Yıldırım Beyi davet ediyorum. Zeki Yıldırım uzun yıllardır İzmir'de çeşitli belediyelerde ve Şehir Plancıları Odasında rol alan kıymetli bir meslek insanı, yine şu an İzmir Büyükşehir Belediyesinde genel sekreter yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Sizlerin de izinleriyle hocalarım ilk olarak Sayın Prof. Dr. Haluk Eyidoğan'ı çerçeve sunuşlarını başlatmak üzere sahneye davet ediyorum, söz sizindir.

Prof. Dr. Haluk EYİDOĞAN

İstanbul Teknik Üniversitesi

Çok değerli hazirun, hepinizi sevgiyle selamlıyorum.

Bugün Şehircilik Günü münasebetiyle bu toplantıyı yapan Şehir Plancıları Odasına kendi adıma ve İstanbul Teknik Üniversitesi Jeofizik Mühendisliği Bölümü eski başkanı olan bir dönem milletvekilliği yapmış biri olarak bu hassasiyetlerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Özellikle seçtikleri başlık "Yıkım ve Yaşam, Şehircilik" çok anlamlı bence, bunun ne kadar anlamlı olduğunu 6 Şubat 2023'te sabaha karşı 04.17'de bütün ülke yaşadı, dünya gördü. Ben özellikle jeofizikçi olarak, depremler konusunda çalışan biri olarak size Antalya ve çevresinin depremle ilgili durumu hakkında biraz bilgi vermek istiyorum ve depremin yaratacağı, bu tehlikenin yaratacağı risklerin azaltılması konusunda neler yapabiliriz, Antalya özelinde ve de ülke olarak onları gündeme getirmek istiyorum.

Biraz önce bildirgeyi okuyan arkadaş da ifade etti, depremin oluşturduğu afet. Afet doğal ya da insan kaynaklı afet diye sınıfladığımız şey aslında doğal ve insan kaynaklı bir tehlikenin bizim eksiklerimiz, hazırlıklı olmayışımız, hatalarımız dolayısıyla afete dönüşmesidir. Birleşmiş Milletler bunu sık sık tekrarlıyor. Afet bir sonuçtur. Tehlikeler vardır doğal kaynaklı veya insan kaynaklı, teknoloji kaynaklı, ama bunun afete dönüşmesinin muhasebesini aynaya bakarak kendimizin yapması lazım. Nerede hata yaptık, neyimiz eksik de biz bu tehlikeyi afete dönüştürdük?

Şimdi orman yangınları her sene yaşıyoruz. Uzmanlar ne diyor? Yüzde 96'sı insan kaynaklı. Orman afeti diyebilir miyiz? Yüzde 96'sı insan kaynaklıysa, dolayısıyla bu kavramlar, bence tehlike, risk, bu gibi kavramlar çok önemli, sık sık karıştırılıyor.

Sunum başlıklarımız bunlar, bu kavramlara biraz bakmamız gerekiyor. Antalya'nın depremsellik özellikleri nedir, Antalya'nın deprem tehlikesi ne düzeydedir, Antalya'nın deprem kaynaklı hasar arttıracak yer bilimsel jeolojik, jeofizik ve jeoteknik unsurlar nelerdir? Antalya'nın deprem riskinin azaltılması nasıl sağlanır? Bunlara kısaca değinmek istiyorum.

Bu kavramlar sık sık karıştırılıyor. Kendi karşılıklı konuşmalarımız sırasında ya da medyada bir şekilde bu terimler ve kavramlar karıştırılıyor. Dolayısıyla doğa ve insan kaynaklı olaylardan dolayı oluşabilecek kazalar, olumsuz bütün olaylar, bu süreçler tehlikenin kendisi. Bu doğal olabilir, teknoloji kaynaklı olabilir, insan kaynaklı olabilir. Eğer siz hazırlık ve önlemde yetersizseniz, birey, topluluk olarak, kurum olarak, kent olarak ya da sistem olarak hazır değilseniz bu tehlike afete dönüşüyor. Bunun için bunun adı da korunmasızlık, yani korunmazsanız, tehlike varsa ve siz de korunmazsanız ve buna kayıplarla karşılaşılan konum ve ortamda kalınan olumsuzluklara açık koşullar şeklinde tanımlanan maruz kalma, açıkta kalma durumu da söz konusuysa, bu üçü bir araya gelince kayıplar ortaya çıkıyor. Dolayısıyla korunmazsanız, tehlike de büyükse korunmazsanız ve açıkta kalma durumunuz da varsa kayıp kaçınılmaz hale gelir. Durum bu.

Her yıl çeşitli kurumlar raporlar yayınlarlar ve bu tehlikeleri, afete dönüşen tehlikeleri sınıflarlar. Çünkü özellikle sigorta şirketleri bu konuda çok hassas, onların da ayrıca raporları var, Birleşmiş Milletlerin de raporları var. Dolayısıyla bu her yıl ortaya çıkan tehlikelerin yarattığı kayıpları bir şekilde sigortalar açısından ya da Birleşmiş Milletlerin kendi bakış açısından raporlarlar. Tehlikeleri sınıflıyorlar. Bunlar işte jeofizik tehlikeler, bu Münih Sigorta Reasürans Şirketinin sınıflaması: Deprem, tsunami, volkan püskürmesi ve bunun gibi. Buna tabii atmosferik bazı diğer olaylar da söz konusu. Jeolojik, hidrolojik tehlikeler, sel, taşkın, heyelan, çığ, kaya düşmesi, çamur akması, çökme, sıvılaşma, meteorolojik olanlar tropik fırtınalar, konvektif fırtınalar, yerel fırtınalar, iklimsel tehlikeler, kuraklık, aşırı sıcaklık ve soğukluk, doğal yangınlar, teknolojik tehlikeler, büyük ulaşım kazaları, patlatma, yangın, nükleer kaza, radyasyon, kimyasal sızıntı, hava kirliliği, salgın, savaş, terör, siber saldırı, baraj yıkımı, tetiklenmiş deprem; bunlar da teknolojik tehlikeler. Yani insan kaynaklı, insan kaynaklı tehlikeler, teknoloji kaynaklı tehlikeler. Dolayısıyla insanların bir arada

yaşadığı, yoğun yaşadığı özellikle dünyada giderek kentleşmenin hızlandığı nüfusun büyük bir bölümünün, dünya nüfusunun büyük bölümünün kentlere yığıldığı, yoğunlaşmanın, yapılaşmanın yoğunlaştığı yerlerde tehlikeler kolaylıkla afete dönüşebiliyor.

Neden tehlikeler afete dönüşebiliyor kentlerde? Devlet Planlama Teşkilatı -ki kapatıldı aynı benim başkanlığını yaptığım Ulusal Deprem Konseyi gibi, o da- işlevsiz varsayılarak kapatıldı. Orada yerleşme ve şehirleşme Özel İhtisas Komisyon raporunda yıllar önce bakın, ne demişler? Kentsel alanlarda tehlike kaynak ve türlerinin tespit yetersizliği ve önlemler alınmaması. Risk bilinci bilgisi ve donanımı yetersizliği, doğal ve teknolojik risklerin sektörel ve mekânsal ölçeklerde yönetilemediği bir kentleşme süreci. Yapılaşma ve planlama süreçlerinin riskleri giderecek nitelikte olmaması ve kentsel sakınım planlamasının ve risk yönetiminin geliştirilememesi. Bu sakınım planlaması şimdi mevzuata birkaç yerde girdi. Bunu öneren rahmetli Prof. Murat Balamir Hocayı burada önünüzde saygıyla anıyorum. Sakınım planlaması, buna fırsat olursa kısaca değineceğim.

Şimdi nasıl bir coğrafyada yaşıyoruz? Türkiye bir deprem kuşağı üzerinde, Antalya da buna dahil. Dolayısıyla Antalya'nın merkez olmak üzere Antalya şehir merkezi 250 km yarıçaplı bir alanda depremler var. 1900'den 2024'e kadar bu depremler olmuş. Bunların büyüklükleri 4'ten büyük, bu Uluslararası Deprem Merkezlerinin tespiti sonucu ortaya çıkan harita, şimdi burada sarılar var, yeşiller var, birkaç tane de mavi var. Bu yeşiller 70-150 km derinlikte, sarılar 33-70 km derinlikte, turuncular 0-30 km derinliktedir. Şimdi orada mavi olarak gördüğünüz bir tane var yukarıda, o da 150-300 km derinliktedir. Şimdi Antalya'ya doğru, yani Akdeniz'in kuzeyinden Antalya'ya doğru giderek depremler bir kısmı derinleşiyor. Neden? Çünkü Afrika levhası geliyor, Anadolu'yu, Girit'i, Rodos'u, Kıbrıs'ı iterek, Anadolu'yu da iterek altına dalmaya çalışıyor ve dalıyor. 200-250 metre derinlere kadar Türkiye'nin altında, Anadolu levhasının altına dalıyor ve depremler dolayısıyla oluyor, bitmiyor, bitmeyecek de.

Daha ilginç bir şey var. 750 km raporlara geçmiş bir deprem var Alanya'nın altında, ben bunu çözemedim. Bunu ayrıca incelemek lazım, bu çünkü yeryüzü açısından da çok önemli. Bu derin depremler var da, bu 750 km nedir, onu ayrıntılı incelemek lazım. Bu hareketlere, bu depremlere neden olan tektonik hareketler, jeolojik hareketler bunlar, bu önerilen hareketlerin sınırları dalma-batma zonu dediğimiz işte Kıbrıs'ın güneyinden Fethiye'ye doğru uzanan, oradan da tekrar Rodos'un altından uzanan bir sınır var. Hareketli bir sınır bu, bu sınırın kuzeyinde de bazı aktif zonlar var. Bunlar

deprem potansiyeli olan, depreme neden olan mekanizmanın ürünleri. Bir yerde bir çalışma yapmıştım, ben yayınlamıştım. Eğer gördüğünüz depremleri, bu yukarıdaki şekilde gördüğünüz depremleri renklerine göre derinliklerine de ayrılıyor, bu Avrupa Sismoloji Merkezinin verileri, bunları derinliklerine göre çizdiğiniz zaman, aşağıda o projeksiyonu yaptığınız zaman 2004-2018 yılı arasındaki depremlerin Anadolu'nun altına Antalya'dan itibaren nasıl daldığını ve bu depremlerin derinlik dağılımının ne olduğunu görüyoruz. Yani 200 km.lere kadar derinliklerde deprem olan bir konumdayız.

Derin depremler tabii daha az hissedilir. Yani 200 km uzakta olmuş gibi hissedersiniz. O nedenle derin depremler daha az hissedilir, ama bunlar çok sayıda olmaya devam ediyor. Şimdi bizim sorunumuz bu toplantının da başlığında var "Yıkım ve Yaşam", biz bu ülkede depremde niye yıkılıyoruz arkadaşlar, neyimiz eksik? Her şeyimiz var. 200 tane üniversitemiz var, yapı denetim şirketlerimiz var, mühendislerimiz var, mimarlarımız var, şehir plancılarımız var, belediyelerimiz var, hazır betoncularımız var, müteahhitlerimiz var, her şeyimiz var. Yer bilimcilerimiz var, jeologlar var, jeofizikçiler var. Ben bunu bir yerde söyledim böyle, sonra sözü orada kestim, sonra başka bir inşaat mühendisi arkadaşımız geldi. Dedi ki: "Haluk Hoca bir şeyi söylemedi. Her şeyimiz var, neyimiz eksik dedi. Ben size eksik olanı söyleyeyim -kendisi önemli değil, inşaat mühendisi, Türkiye Deprem Yönetmeliklerinden biridir- ahlâkımız".

Şimdi bir deprem kaçınılmaz, durduramayız, engelleyemeyiz ve bu coğrafyada olacak değerli katılımcılar, şimdi bunu sınıflarsak, bir kere yapıların sarsıntıya dayanıksızlığı diye bir sorunumuz var. Ayrıca yapıda düzensizlik ve proje yetersizlikleri var. Kalıcı yer değiştirme, yani faya çok yakınsanız biraz önce İnci Hanımla görüşüyorduk kuliste, yani "faya yakın olursak ne olur" demişti. Dedim ki kalıcı yer değiştirme olur, bina bunu kaldıramayabilir. Yani faylanma, heyelan ve zemin çökmesi bunların nedenleri. Zemin büyütmesi var. Mesela, Antalya kuvaterner bir arazi üzerinde, yani kuvaterner dediğimiz 2 000 000 yaşlı bir jeolojik birim. Suya doygun kalın bir basen ve depremde zemin büyütmesi yapar, çok yapar. Mesela, bunun çok ayrıntılı incelenmesi lazım jeofizik metotlarla, jeolojik metotlarla, jeoteknik metotlarla, özellikle derin jeofizik yöntemlerle. Antalya'yı ve çevresini, Antalya'nın üzerinde kurulduğu bu alüvyon altındaki traverten bu yapı çok önemli deprem dalgalarının, gelen deprem dalgaları uzakta da olsa büyütmesi, zemin büyütmesi diyoruz, ama bu çok basit bir zemin büyütmesi olayı değil. Yapı malzemesi ve işçilik sorunları, yani hazır betonunuz var, ama bazen sorunlar çıkabiliyor. Yapısal olmayan

elemanların yarattığı sorunlar deprem sırasında, bir de tsunami, taşkın. Tabii Antalya sahili itibariyle Akdeniz'de tarihsel olarak tsunamiler var. Akkuyu Nükleer Santralinin modellenmesinde göz önüne alınan tsunami yüksekliği 7 metre düzenlenmiş raporda, yani Akkuyu Nükleer Santralinin ömrü boyunca 7 metre maksimim tsunami öngörülmüştür.

Nasıl bir deprem tehlikesiyle karşı karşıyayız? Yani olası bir depremde maruz kalacağımız yer hareketinin şiddeti olarak ivme olarak, bunu inşaat mühendisleri yer hareketi yatay ivmesi olarak hesap ediyorlar. Bu gördüğünüz harita Türkiye yeni deprem tehlike haritası 2018 itibariyle Antalya'nın il sınırlarını aşağıda görüyorsunuz. Antalya ikinci ve üçüncü derece deprem bölgesi olarak anılıyor mevcut yer hareketi özelliklerine, deprem tehlike haritasına göre. Şimdi burada Antalya'yı da içine alan sınırları jeoloji, diri fay, faylar, çizgisellikler ve heyelan haritaları var. MTA'nın yaptığı ve internette herkesin erişebileceği şey bu, burada dikkat ederseniz jeoloji haritasında açık renkli beyaz ve gri alanlar var. Bunlar biraz önce bahsettiğim Antalya'nın da üzerinde olduğu çok genç suya doygun altında traverten olan alüvyon çağlar ve bunun üzerine büyük yapılaşma var. Heyelanlı görüyorsunuz kırmızı yerde, bir de çizgisellikler var. Onlar üzerine tabii yer bilimciler çalışıyorlar. Buna biraz daha yakından bakarsak bakın, Antalya Aksu doğuda olmak üzere kuvaterner bir yapı üzerine altında doğusuna doğru Belek'e kadar ve bu dediğim gibi deprem sırasında çok ciddi zemin sorunları, sıvılaşma gibi taşıma gücü düşük alanlar.

Biraz daha yakından bakarsak bu kuvaterner tufa dediğimiz kuvaterner alüvyon, tufa arazinin dağılımını görüyorsunuz. Buralarda yerleşmelerin hani standart parsel bazında zemin etüdünün dışında daha derin davranış özelliklerinin, deprem sırasındaki dinamik davranış özelliklerinin araştırılması lazım. Bunun için de uygun jeofizik sondajlar, jeolojik sondajlar, jeoteknik sondajlar, çalışmalar yapılması gerekir.

Bu ise Amerika Birleşik Devletlerinin hazırladığı, tüm dünya çapında hazırladığı sismik dalga -ki yönetmelikler zemin sınıflaması buna göredir- ilk 30 metredeki sismik dalga, S dalgası hızıdır. Metre saniye olarak gördüğünüz gibi Antalya bu kuvaterner genç jeolojik birim nedeniyle Antalya ve yakın çevresi ve sismik dalga hızı oldukça düşük, S dalgası hızı oldukça düşük bir bölgedir aynı Hatay gibi. Amik Ovası, bir deprem sırasında bunun çok ciddiye alınması lazım.
Aşağıda da Türkiye deprem tehlike haritasının, şu anda geçerli olan deprem tehlike haritasının çeşitli noktalarda tanımladığı normal kaya üzerinde maruz kalınacak ivme değerlerini gösteriyor. Bu kaya üzerinde, bunu

alüvyona irca ettiğiniz zaman taşıma değeri düşük suya doygun sıvılaşma tehlikesi olan alanlara irca ettiğiniz zaman bu değerleri bunlar katlanır aynı Hatay'da olduğu gibi.

Şimdi Dipova adlı bir meslektaş 2010'da bir yayın yapmış. Diyor ki: "Ova imara açılırken jeofizik ve jeoteknik verilerin dikkate alınmadığı anlaşılıyor" O yalnız jeoloji yapmış. Ben de o kırmızıları ekledim. Yanlış anlamasın buradaysa arkadaş, ama bu üçlü imzayla zemin etütleri yapılması lazım. Jeoloji ayrı rapor yazacak, jeofizik ayrı yapacak, jeoteknik ayrı rapor yazacak, ondan sonra da inşaat mühendisine verecek, o da proje yapacak. Öyle değil, üçü de mevzuatta bu değişikliğin mutlaka yapılması lazım. Jeoloji artı jeofizik artı jeoteknik bir imzalaması lazım parsel bazında zemini.

Bölgede inşa edilen yapılarda gözlenen limitlerin üzerinde oturma ve eğilmeler var. Genel sorun bu, yani bu alüvyon üzerinde ve traverten üzerinde genel bir sorun "ki zeminin sıkışma potansiyeli yüksekliğinden ki katmanın kalınlığından ve zemin profilinin heterojenliğinden kaynaklanmaktadır" diyor bu arkadaşımız, öyle bir tespiti var, katılıyorum. Ayrıca taşkın tehlikesinden bahsediyor. 1000 yıllık tekrarlama debisinde böyle bir tehlikenin de var olduğunu söylüyor. Ayrıca özellikle ovanın güney bölümünün orta kesimleri için mevcut yoğun yapılaşmanın büyük risk taşıdığı ve mevcut imar durumunun jeolojik -orada ben yine kırmızıyı ekledim- jeolojik, jeofizik ve jeoteknik veriler ışığında revize edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Boğaçay Ovasına gelecekte yapılacak projelerde de mühendislik jeolojisi ve yine ekledim jeofiziği, değerlendirmeler yapılarak uygulamaya geçilmesi gerekmektedir. Odalarımızın bu konularda işbirliği kaçınılmazdır. TMMOB'un bileşenlerinin yalnız benim çalışmam yapılsın diye bir şeyi olamaz. Dolayısıyla yer etütlerinde, yer bilim etütlerinde jeoloji, jeofizik ve jeoteknik beraber yapılır ve inşaat mühendisine tasarım için sunulur.

Yine Engin Eraslan arkadaşımızın iki günde, kendisi şu anda belediyede de görevli jeofizik mühendisi, bir dönem çalışırken -hâlâ bizimle çalışıyor- şehirde yeraltı su seviyesi yüksektir. Bu yeraltı seviyesi yüksekse alüvyon ortamda, bu bir dezavantajdır, sıvılaşma için tehlikedir. 120 000 yapının durumu, kaç tanesinin güçlendirmeyi beklediğini, kaçının boşaltılması gerektiğini ve daha sonra inşa edilen yapılardaysa tespit edilmesi gerekmektedir diyor. Boğaçay projesinden sonra öyle bir çalışma yapıyor, bölgeye dolan tuzlu suyun zemini tahrip ettiği tahmin edilmektedir. Zeminde sıvılaşma ve çökme için önlem alınmazsa, olası bir depremde çok fazla

binanın ağır hasar alacağı belirtiliyor. Konyaaltı'nda binaların altında yüzer kazık dediğimiz sistemler vardır. Bu bölgede ana kaya çok derinde olduğu için binalar zemine bağlanamamaktadır. Zeminde meydana gelebilecek bir sıvılaşma durumunda bölgedeki yapılar temel dayanımını kaybedecektir, duyurulur. 2020'de yazmış arkadaş bunu. Antalya'nın yüksek risk taşıyan ikinci bölge falezler ve çevresidir. Falezlerin üzerindeki yapıların risk durumlarının yeniden incelenmesi ve risklerin belirlenmesi gerekmektedir. Lara sahil bandından Konya'a uzanan alanda zemin ağırlıklı olarak kumdan oluşur. Bu zemin türünün depremin sarsıcılığını büyütme etkisi vardır. Traverten zeminlere ve falezlere dikkat diyorum, travertenlerin gözenekli erime boşlukları içeren yersel mühendislik özellikleri çok değişken kayalardan oluştuğu göz önünde bulundurulmalıdır. Mağara olarak adlandırılan büyük erime ve boşlukları içeren yapılar var. Bunlar bina temel tabanında ya da temel tabanına yakın kesimlerde büyük problem oluşturabilir. Bu boşlukların tespit edilmesi lazım jeofizik yöntemlerle ya da sondajlarla, bina temeli taban kodunun birkaç metre altında çok iri bir erime boşluğu olup olmadığı özellikle yeraltı radarı veya mikro granite gibi diğer jeofizik yöntemlerle tespit edilebilir. Bu çalışmaların mutlaka yapıldığını gösteren yorumları da içeren jeofizik raporlar gerekli mercilere verilmelidir.

Engin Eraslan'ın 2020'de bir bölge için Doğancılar, Varsak, Kepez, Konyaaltı, Çankaya ve Muratpaşa'yı içine alan bir alanda yaptığı jeofizik çalışmalar, jeolojik ve jeofizik çalışmalar, zemine yönelik çalışmalarını derlediği güvenli taşıma gücü haritası var. Burada gördüğünüz taşıma gücü sarıdan kırmızı, bunlar düşük, koyu maviler yüksek, ama çoğu gördüğünüz gibi Antalya'nın bu mevcut jeolojik yapısı nedeniyle falezler bölgesi ve sahillere yakın bölgelerde taşıma gücü düşük. Temel tasarımcılara duyurulur.
Tsunami tehlikesi var mı? Var. Bu Altınok ve Ersoy'un 2000 yılında yayınladığı uluslararası bir yayından, yani 97 adet tsunami var bizim sahillerimizde, yani M.Ö.'den 99'a kadar bu yayını içeriyor. Marmara Denizi, Karadeniz ve Akdeniz sahillerinde denizdeki depremlerden dolayı tarihsel olarak tsunami yaşanmış.

Şimdi böyle bir çalışma söz konusu galiba, Antalya'da bir deprem master planı çalışması yapılacak. Tabii burada envanter çalışması yapılacak. İkamet edenlerin bulundukları binaların bütün fiziksel özellikleri çıkarılması gerekiyor. Uzun bir çalışma, ama bu tabii bütün tespitler yapıldıktan sonra ne yapılacak? O ayrı bir iş.

İRAP raporuna geçmiyorum oradan, şimdi deprem riskleri nasıl azaltılabilir? Antalya'nın durumu böyle düşünüyor bazı insanlar, bu riskleri, bu bahsettiğimiz riskleri nasıl giderebiliriz? Yani yapı envanterini yaptınız, zemin etütlerini yaptınız, her şeyi yaptınız, ortada bir manzara var. Bir program yapılıp bu yapıları depreme hazırlanması lazım. Mikro bölgeleme yapılacak. Tabii mikro bölgelemede mutlaka jeofizik, jeolojik ve jeoteknik çalışmalar beraber yapılması gerekir. Bazı yerlerde İstanbul'da yaptığımız gibi derin çalışmalar da yapılması gerekiyor. Bazı yerlerde oradaki jeolojik yapıya göre 250 m, 300 m, 500 m gibi sondajlar gerekebilir ayrıntılı bir zemin profili çıkarmak için ya da büyük bir profil çıkarmak için. Bunun ayrıntısına girmiyorum, ama yapılan tüm çalışmalar, yer bilimsel çalışmalar, jeolojik, jeofizik ve jeoteknik çalışmalar mutlaka belediyenin coğrafik bilgi sistemine profesyonelce aktarılması gerekir. Bunlar hazırlanacak imar planlarında riskli alanların belirlenmesi için çok önemlidir. Dolayısıyla personelimizin belediyede coğrafik bilgi sistemlerini çok ustaca kullanması gerekiyor. Bu bilgileri de arşivleyip herhangi bir uygulamada kullanması gerekiyor. Ayrıca kentin yeniden planlanması gerekirken rahmetli Prof. Dr. Murat Balamir'i anıyorum, onun sakınım planında kentsel risk faktörleri nelerdir sınıflaması var. Ayrıntısına girmiyorum, ama bir kentte riskleri azaltmak için tüm risk sektörlerini sınıflamanız lazım. Bunları da coğrafi bilgi sistemine aktarmanız lazım. Dolayısıyla konutların yanı sıra tüm işyerlerinin de bu sürece katılması lazım. Sanayinin, ticaretin bu sürece mutlaka katılması lazım. Bu risk sektörleri çok önemli, kentsel risk sektörleri saptayıp, ona göre kayıp analizleri yapmak gerekir. Yalnız insanların yaşadıkları konutlar değil, çünkü o bir organizma, bunların hepsini göz önüne alacaksınız.

Nazım imar planını hazırlayacağınız sakınım planına göre yapmanızı öneriyordu rahmetli Balamir, yani yer bilimciler bulgular ve mikro bölgeleme, kategorilendirilmiş risk bölge noktaları, risk bölgelerine göre yaptırım türleri, acil durum görevlisi tesisi alanlar, dönüşüm, iyileştirme, eylem planlaması uygulama alanı, doku düzeltme alanı ve imar hakkı aktarımı koruma, kullanma alanları gibi şehir plancılarının çok daha iyi anlayacağı ve dikkate alacağı bir konu. Rahmetli Balamir'in önerileriydi bunlar.

Eğer deprem master planı yapılıyorsa -İstanbul'da izlenen yol buydu- kentsel risk yönetimi ve planlama açısından deprem master planı mutlaka yapılacak, riskleri azaltacak imar plan revizyonları ve eylem planlaması uygulama alanları kentsel dönüşüm proje geliştirme konusuna belge hazırlaması lazım. Yani mikro bölgelemeye jeofizik, jeolojik, jeoteknik çalışmaları yaptınız, ne olacak bu? Buradan işte kentsel kusurlar, risk

sektörleri de belirlediniz, sakınım planını da buna aktardınız. Oradan imar planı revizyonuna gideceksiniz ve bunun üzerinden kentsel dönüşüm, riskleri azaltılmış bir dirençli kent, toplum, yaşam, yıkılmayan bir kent yaratmak istiyorsanız bu çerçevede uygulama alanları ve eylem planlaması öneriyor İstanbul deprem master planı yine rahmetli Balamir'i burada anıyorum. İstanbul deprem master planında üç ayak var: Sakınım planı, eylem planı ve araştırma ekibi programları. Diyeceksiniz ki bu İstanbul deprem master planı 2003'ten bu yana İstanbul'un sorunlarını çözdü mü? 2003'te yapıp rafta bırakırsanız sorunları çözemezsiniz. Master planınız var mı? Var. Bunu uygulamaya proje paketleriyle sokmamız lazım.

Deprem master planı nedir, ne değildir? Diyor ki Balamir Hocam rahmetli 2021 yılında: "Bu bir imar planı değildir. Deprem sonrası etkinlikleriyle ilgili kriz ya da afet yönetim konusunda hazırlanan bir plan da değildir. Kentsel risk yönetimi yalnızca yapıların tamir ve güçlendirilmesi için bir girişim de değildir. Yerine getirilmesi gereken eylemleri proje paketi olarak tanımlanın yanı sıra eyleme geçme, örgütlenme, ortaklıklar kurma, dayanışma sağlamak, bunlar için yasal ve altyapının oluşturulmasını sağlamaktır. Yapılaşmış alanların daha ekonomik, güvenli ve nitelikli duruma getirilmesidir" diye devam ediyor. Aslında 18 maddesi var, ben birkaçını aldım, hepsini okumuyorum. Vaktin bitmek üzere, bitti galiba, o yüzden çok değerli şehir plancı arkadaşlara bu verileri talep etmek düşüyor. Yer bilimcilerden, jeologlardan, jeofizikçilerden, envanter çalışmaları yapanlardan, Antalya'nın yapısal röntgenini çekecek kişilerden, bina envanteri yapacak kişilerden, toplumla ilgili tüm sosyolojik riskleri, özellikleri, bütün bunları bir araya getirip ondan sonra eylem planlarını belirlemek gerekiyor.

Merkezi yönetime önerilerim vardı, yerel yönetime de önerilerim vardı. Onları geçiyorum, gerekirse Pelin Hocanın alanına da pek girmek istemiyorum, ama size önerim 30 büyükşehir belediyesinin afetle ilgili bütçelerinin karşılaştırılması diye bir rapor var 2022-2024, kim yapmış bunu? Kayıp. Kamu harcamaları izleme platformu, burada çok önemli tespitler var. 6 Şubat depremi öncesi ve sonrası büyükşehir belediyelerinin afete yönelik bütçeleri raporu, bunu herkesin bir görmesini öneririm. Çok Antalya için de burada tespitler var, ayrıntısına girmiyorum, ama istenirse bu bilgileri aktarırım. Teşekkür ediyorum.

Dr. Öğr. Üyesi Duygu CİHANGER RIBEIRO: Teşekkürler Haluk Hocam kıymetli sunuşunuz için, belki soru-cevap kısmında yine eksik kalan kısımlar varsa değinilir.

Prof. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU

İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Duygu CİHANGER RIBEIRO: Şimdi konuşmasını yapmak üzere Sayın Prof. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu Hocama sözü bırakıyorum, buyurun Hocam.

Prof. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU: Teşekkür ederim. Değerli katılımcılar, hocalarım, meslektaşlarım ve sevgili öğrenciler; hepiniz Dünya Şehircilik Gününe hoş geldiniz.

Ben sözlerime yıkımı değil, yaşamı savunan Gezi tutuklusu arkadaşlarımız Tayfun Kahraman'a, Can Atalay'a, Çiğdem Paker ve Mine Özerdin'e Osman Kavala'ya, hayatlarından 18 ayı koparıldıktan sonra tahliye edilen Sevgili Mücella Yapıcı ve Alkan Altınay'a selamla başlamak istiyorum.

Ben konuşmamı şehircilik mesleği ve kamu politikaları bağlamında yıkım ve yaşam kavramlarının kesiştiği noktaları büyüterek, bunlara biraz yakından bakma fikrinden yola çıkarak ele alacağım.

6 Şubat depremlerinin yeniden hatırlattığı ülke gerçekleri ışığında yeniden inşa süreçlerinin yalnızca fizik mekânı değil, bunun yanı sıra toplumsal yaşam ve mekânda adaleti de kapsayan çok katmanlı demokratik ve kamu yararını önceleyen bir sürece nasıl evrilebileceğini, bu noktada meslek

alanımızın durduğu yeri ve devletin esnetilmiş rolüne odaklanmaya çalışacağım. Bunu yapmak için bazı soruları sorarak konuyu açacağım. Örneğin, yıkım, yaşam ve şehircilik kavramlarını buluşturan dinamikler nelerdir? Şehirciliğin birbirini tamamlayan yıkım ve yaşam döngüsündeki yeri nedir? 6 Şubat depremleri bize neler öğretti? Şehircilik bilimi yıkımdan bir yaşamın filizlenmesinde nasıl bir role sahiptir ve biz aslında yaşamdan ne anlıyoruz? Bu soruları temelde iki eksende cevaplamaya çalışacağım: Öncelikle şehircilik mesleğinin üstlendiği misyon ve devletin bu süreçteki biraz önce bahsettiğim bu esnetilmiş rolü.

Bugün geldiğimiz noktada iklim krizleri, doğal afetler, kontrolsüzce artan yapılaşma talepleri ve yoğunlaşan nüfus, demografik hareketler gibi unsurlar kentlerimizi her zamankinden daha savunmasız ve kırılgan hale getiriyor. Bu nedenle yaşam alanlarımızı dayanıklı kılmanın yanı sıra geleceğe en güvenli şekilde taşıma gibi bir sorumlulukla karşı karşıyayız. Bu sorumluluk 6 Şubat depremlerinin ardından kendini bir kez daha hatırlattı. Bu depremlerin ardında geriye kalan büyük enkazın üzerinde hızla bir yeniden inşa süreci başlatıldı. Hepiniz bu süreci hatırlarsınız, henüz enkaz kaldırılmadan, henüz cesetler toprağın altında yatarken betonlar dökülerek büyük bir hızla bir inşaat süreci başlatıldı. Bu başlatıldı, ama peki, ya yaşamın yeniden inşası? Toplumsal şoklar, hafızanın yıkımı, tüm bunlar geçmişten bugüne taşıdığımız kentsel, kamusal ve yönetsel sorunları bir kez daha etraflıca sorgulamamızı zorunlu kılıyor.

Yıkım tüm boyutlarıyla depremlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmışsa da yaşamın gücünü ve varlığını yeniden düşünmemize neden olmuştur ve yaşamın gücünü desteklemek üzere tutunulacak en önemli kavramlardan biri dirençliliktir. Yaşam alanlarını her yönüyle bir bütün olarak dirençli kılacak bir tutumun meslek alanımız içerisinde yer edinmesi bir gerekliliktir. Burada hiç kuşkusuz şehircilik meslek alanının kamu yararı ve ortak yarar kavramlarını bayrak edinerek sürece sahip çıkması beklenmelidir.

Direnç kavramını uzun dönemli uyum sağlama ve kısa dönemli başa çıkma yeteneği olarak tanımlıyoruz öncelikle, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Programı Habitat Kentsel Dayanıklılık Merkezine göre dirençli kentler gerek ani, gerekse beklenen tüm risk ve krizlere hazırlıklı olan bu olaylara karşı katılımcı anlayışla plan yapan ve bu planlar doğrultusunda tehdit ve risklere ivedi olarak yanıt verebilen kentler olarak tanımlanıyor. Ancak dirençlilik sadece yapısal tedbirlerle değil, toplumsal bütünleşmeyi, sosyal adaleti, ekonomik refahı da destekleyen bir yaklaşımla sağlanabilir. Toplumsal kapasiteyi güçlendiren, yerel dinamikleri gözeten bir yeniden

yapılanma anlayışıyla kentlerimizin sadece fizik anlamında değil, aynı zamanda toplumsal olarak da dirençli hale getirilmesi şehircilik meslek alanının ilgili disiplinlerde bir arada çalışmasıyla mümkün olacaktır. Burada şunu da hatırlatalım ki Jabareen'nin de belirttiği üzere kent yalnızca ekolojik ve mekânsal yapılardan oluşmamakta, aynı zamanda toplumsal ve politik bir sistem olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu da bizi kentin yalnızca bir üstyapıdan, yani bir inşaat alanından ibaret olmadığını açıkça gösteriyor. 6 Şubat depremlerinde bir kez daha fark ettik ki kentlerin yeniden yapılanmasına ilişkin atılması gereken adımlar açısından biz hâlâ kentleri yalnızca yapısal olarak yenilenecek bir alan olarak görmeye devam ettik, ediyoruz. Halbuki deprem yalnızca yaşamın mekânlarını değil, yaşamın kendisini, yaşam döngüsünü ve toplumsal hafızayı da yıkıma uğrattı. Deprem bölgesinde yaşam sadece inşaat enkazının değil, böylesi bir yıkımın altında kaldı. 6 Şubat depremleri gibi travmatik olayların ardında yeniden inşa edilen alanlarda yapılanlara baktığımızda gördüğümüz şu ki geçmişle bağını koparmış kimliksiz yapılar ve kentler yaratmaktan ileriye gidememişiz. Oysaki Türkiye'de deprem ve diğer afetlere karşı kırılgan yapılarla dolu kent dokusu çok katmanlı bir sorunlar yumağının içinde, bizler yıkımın ardından gelen yeniden inşa sürecinin yalnızca yapı stokunu değil, aynı zamanda toplumsal bağları da iyileştirmesi ve yaşamı yeniden filizlendirmesi gerektiğini görüyor ve biliyoruz. Bu nedenle şehircilik mesleğinin depremin ardından yer değiştirmek zorunda kalan, evlerini kaybeden ve kente yönelik anıları, bağları, belleği yok olan insanların kentle yeniden bütünleşebileceği mekanizmaları kurmak üzere toplumun hafızasını, dayanışmasını, birbirlerine yeniden tutunmasını ve sosyal dokusunu da gözeten ve bütünüyle güvenli ve erişilebilir bir yaşam alanını tasarlayacak bir yaklaşımla mekânsal kararlar üretme gibi bir sorumluluğu bulunuyor.

Bu noktada devletin kritik öneme haiz rolünü ve sorumluluklarını da yeniden tartışmak ve sorgulamak gerekiyor. Demokratik bir devlet halkının ekonomik ve sosyal açıdan erişmesini sağlamayı temel amaç olarak benimser. Bu amaç ekseninde ekonomik ve sosyal refahı sağlamak, yüksek standartlı kamusal hizmetler sunma, çevresel açıdan koruyucu politikaları üretme gibi hedefleri hayata geçirmeye çalışır. Bu doğrultuda kamu düzeninin kesintisiz devamı için gerekli yatırımların yapılması da bir zorunluluktur.

Ülkemiz açısından konuyu değerlendirdiğimizde devletin güvenli ve dirençli yaşam çevreleri oluşturma amacı doğrultusunda durduğu noktayı şöyle açıklayabiliriz: 1980 darbesinin ardında bütün dünyada benimsenen

iktisat politikaları ekseninde ülkemizde de devlet refah devleti döneminden kalan müdahaleci rolünü bırakmış ve düzenleyici devlet rolünü benimsemiş, kamu ekonomisinden piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır. Çünkü Theodor ve arkadaşlarının da söylediği gibi neoliberal ideoloji devletin müdahalesinden ve toplumsal kolektiflerin eylemlerinden özgürleştirilmiş açık, rekabetçi ve düzenlenmemiş piyasaların sosyoekonomik kalkınma için en uygun mekanizma olduğunu kabul eder. Ancak yine onların tespitinde de yer aldığı üzere her ne kadar neoliberalizm her türlü devlet müdahalesinden arındırılmış bir serbest piyasalar ütopyası yaratmayı arzulamış ise de pratikte bu süreç önce piyasa hakimiyeti biçimleri dayatmak, sonra da piyasalaştırmanın sonuçlarını ve çelişkilerini yönetebilmek arzusuyla baskıcı, otokratik, disiplinci devlet müdahalesi biçimlerinin dünya genelinde çarpıcı bir biçimde artmasını beraberinde getirmiştir. Bir başka deyişle piyasanın özgürleşmesi söylemi kullanılmak suretiyle devlet baskıcı otokratik bir rolü hızla kent mekânı üzerinde uygulamaya başlamıştır.

Peki, 6 Şubat depremlerinin ardından devletin rolüne ve sorumluluklarına yönelik bir değerlendirme yaparsak "biz devleti nasıl bir noktada görüyoruz, geldiğimiz noktada devleti düzenleyici devlet rolüyle fotoğraflamak bizlere bütün bu yıkımı açıklayacak bir yol açıyor mu" diye sorabiliriz. O zaman düzenleyici devlete şöyle bir bakalım. Hukuk bilimi açısından belli bir alan veya faaliyetlere ilişkin kuralların konulmasını, bunların denetimi ve yönlendirilmesini içeren regülasyon kavramı iktisat bilimi açısından önce ağırlıklı olarak Amerika'da ve ardından da Avrupa'da, Kıta Avrupa'sında finansal piyasalarda, altyapı hizmetlerinde, inşaat, ulaşım gibi alanlarda piyasaların etkin ve verimli şekilde çalışmalarını sağlayan ve devletin nereye ne zaman ne şekilde müdahale edeceğini ortaya koyan uygulamalar bütünü olarak biliniyor. Geniş kapsamlı bir tanımla yapılan faaliyetleri ve bunlarla ilgili süreçlere müeyyide koyma, yani yaptırım koyma ve uygulama yetkisine sahip birimler tarafından oluşturulacak kurallar, teşvikler ve kısıtlamalar yoluyla düzenlenmesi ve yönlendirilmesini ifade ediyor. Harvey de devletin düzenleyici rolünün sosyal adaleti sağlamak açısından önemine değiniyor.

Buradan baktığımızda ülkemizde kentsel, kamusal politikaların düzenleyici devlet çatısı altında üretildiğini, denetlendiğini ve yürütmeye yönelik eylemlerle yönlendirildiğini söyleme kolaycılığına kaçabiliriz hiç kuşkusuz, ancak özellikle 2017 referandumunun ardından 2018 yılında uygulanmaya başlanan başkanlık sistemi düzenleyici ve müdahaleci, yani hibrit bir modeli sahiplenmiştir. Bir yandan düzenleyici devlet şapkası altında düzenleyici devlete ilişkin teorilerden iktisadi regülasyon teorilerinin bir biçimi olan

ve Chicago İktisat Okulu ve Virginia Politik İktisat Okulu mensupları tarafından geliştirilen "özel çıkar grupları teorisi" ekseninde aksiyon alarak belli gruplara menfaat sağlama amacına açıkça yeşil ışık yakmıştır. Böylece toplumsal refahı maksimize etmek amacına yönelik olarak yapılan düzenlemeler toplum menfaati yerine az sayıdaki, ancak etkin özel çıkar gruplarına hizmet etmektedir.

İkinci olarak, devletin iktisadi regülasyon teorilerinden biri olan kamu tercihi ya da rant arama yaklaşımı ekseninde hareket etmekten yana bir politika izlemiştir. Tamer Çetin'e göre bu politikanın iki tarafı bulunuyor: Birincisi, bürokratlar ve siyasilerden oluşan ve kamu yararından çok kendi faydasını arttırmaya çalışan arz cephesi, ikincisiyse firmalar ve tüketicilerden oluşan ve yine çıkarlarını arttırmaya çalışan baskı ve çıkar gruplarının temsil ettiği talep cephesi. Her iki tarafın da kendi çıkarlarını arttırmaya çalıştığı bir ortamda regülasyon rant arama faaliyetlerinin ve sosyal refah kayıplarının en temel nedeni haline gelmiştir.

Burada hemen dönem Naomi Klein'ın "Şok Doktrini"ne bir bakalım istiyorum. "Şok Doktrini" krizlerin ve felaketlerin nasıl birer fırsat olarak kullanıldığını bizlere anlatıyor. Klein'e göre büyük ekonomik krizler, doğal afetler, savaşlar ve bunun gibi şok durumları iktidarların ve şirketlerin neoliberal politikalarını dayatmak için kullandığı bir araç haline getiriliyor. Çünkü kriz anlarında insanlar değişime çok daha açıklar ve onlara her istediğinizi yaptırabiliyorsunuz.

"Bütün bunların 6 Şubat depremleri sonrasındaki tezahürü nasıl olmuştur" diye baktığımızda şunları söylememiz mümkün: İktidar ilk iş olarak yalnızca afet bölgelerinde değil, afet tehdidi altındaki ve hatta böyle bir tehdidin ortada olmadığı yerlerde bile düzenleyici misyonu kapsamında hem piyasa hem toplum hem de mekân üzerinde kontrolünü arttırarak cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve torba yasalar çıkarmıştır. Olağanüstü hal kapsamında yerleşme ve yapılaşmaya ilişkin 24 Şubat 2023 tarihli 126 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi bunun ilk adımı olmuştur. Depremzedelerin barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak kesin ve geçici iskân alanlarının belirlenmesine ilişkin düzenlemeler içeren bu kararname bir yandan da planlamayı hızla dışlayarak, vaziyet planlarıyla yapılaşmanın önünü açmıştır. İkinci büyük adımınıysa 7 Kasım 2023 tarihli 7471 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunla Bazı Kanunlarda 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, halk arasında bilinen adıyla Rezerv Alan Kanunuyla atmıştır. Bu iki düzenleme devletin düzenleyici misyonu

kadar ve belki ondan da fazla müdahaleci rolünün öne çıkışının bir ifadesidir. Refah dönemi devletinin müdahaleci misyonuyla başkanlık sistemi çatısı altında yeniden şekillenmiş bugünün devletinin müdahaleci rolü arasındaki büyük farkı anlamak için bu iki düzenlemeye bakmak yeterli olacaktır. Her ne kadar Harvey devletin düzenleyici rolünün sosyal adaleti sağlamadaki önemine vurgu yapmış olsa da bu iki düzenleme tam aksine Anayasayla devlete tanımlanan görev ve sorumluluklara aykırılıklar teşkil etmektedir. Burada şunu da söylemek lazım ki Anayasanın 148. maddesine göre OHAL ortamında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemelerine dava açılamıyor. Bunun yanı sıra devletin müdahaleci bir role bürünerek çıkar grupları lehine düzenleme yaptığını, kendin de kurduğu bu düzenin başat bir aktörü konumuna getirdiğini açıkça görüyoruz.

Cumhurbaşkanının OHAL Cumhurbaşkanlığı Kararnameleriyle düzenleme yapma konusundaki bu geniş yetkisi aslında hiç de keyfi olamaz. Anayasanın 15. maddesiyle sınırlandırılmaktadır. Bu yetkinin milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükleri ihlal etmemesi ve bu tedbirlerin durumun gerektirdiği ölçüyü aşmaması koşulu bulunmaktadır. Anayasa koyucu olağanüstü hallerde bile müdahale edilemeyecek bir çekirdek özgürlük alanını tanımlamaktadır. Buna rağmen daha 2011 tarihinde gerçekleşen Van depreminin ardından yürürlüğe sokulan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanunla getirilen bulanık, ölçeksiz, sınırsız ve içi özellikle boş bırakılmış rezerv alan tanımı ve bu kanuna sonradan eklenen 6.a maddesi gibi dayatmacı ve zorlayıcı düzenlemelerle devlet eliyle sınırsız bir yetki yaratılmış, 2018 yılında çıkarılan imar affıyla kentlerin kırılgan yapısı kronikleştirilmiş, 6 Şubat depremlerinin ardından 2023'te gelen 7471 sayılı Yasayla mülk kavramının tümüyle güvencesizleştirildiği, barınma ve konut hakkının piyasa aktör ve araçlarının insafına ve keyfine terk edildiği, kamunun da bu zeminde yeni rolünü bir piyasa aktörü olarak oynadığı tümüyle merkezden yönetilen, denetlenen ve yönlendirilen bir iklim oluşturulmuştur.

Rant ekonomisini ve inşaat rantını tek hedef olarak gören bu anlayışta devlet de piyasanın diğer aktörlerine ortaktık. Planlamaysa 126 no.lu kararnameyle tek hamlede devre dışı kalmıştır ki zaten 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığının donatıldığı yetkilerle merkezileşen, sulandırılan, zayıflatılan ve güvenilirliğini kaybetmiş bir planlama sistemi yerleşik hale de getirilmiştir. Bu ortamda ne kamu kamusaldır, ne şehircilik bilimi ilkeseldir. Kamu yararı öncelenen bir ilke olmaktan çıkmış, plancıların da elinden hızla çekilip alınmıştır. Depremlerin hemen ardından büyük

bir aceleyle yıkım alanlarının piyasa aktörlerine nasıl paylaştırıldığını unutmamak gerekir. Meseleyi yeni konut üretme hedefinden dirençli yaşam çevreleri yaratma hedefine çekmek bu koşullarda sadece bir ütopyaya dönüşmüştür. Plancıların bu duruma bir başkaldırı noktasında çok güçlü bir ses çıkarmaları gerektiğini ve planlama mesleğinin değerini topluma, piyasaya ve kamu idarelerine yeniden hatırlatmaları gerektiğini söylemek istiyorum.

Devletin Anayasayla tanımlanan sosyal devlet olma misyonuysa, zaten oldukça önce rafa kalkmıştır. Tüm döngüyü yıkım üzerinden kurgulamış bir anlayışla korumanın, hafızanın, anıların, değerlerin, aidiyetin bir kalemde silinip atıldığı, böylelikle sınırsız bir inşaat rantı yaratılarak sektörü doyurma fırsatının sınır tanımadan sonuna kadar kullanıldığı bir süreç âdeta ilmek ilmek dokunmuştur.

Görüyoruz ki ülke genelinde etkili olan politik, ekonomik ve ideolojik dinamikler afetle gelen yıkımın yalnızca bir doğa olayına dayandırılmasını olanaksız kılmaktadır. Bu tarihi hatadan bir an önce dönülmesi de bir zorunluluktur. Yıkımı bir fırsat, yaşamıysa yıkımın küllerinden doğan bir inşaat eylemi olarak görme sığlığından hep birlikte dönmek zorundayız. Kamunun meseleyi tüm aygıtlarıyla ve sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde ele alması, yıkımı değil, yaşamı savunması, adaletin ve demokrasinin mekâna tesisi için merkezi ve yerel aygıtlarıyla birlikte hareket etmesi, yüzünü ranta ve inada değil, bilime, hukuka, akla ve etiğe dönerek şehircilik disiplinini sürecin tam kalbine yerleştirmesi, güvenli ve dirençli yaşam alanlarını kamusal misyonunu yeniden hatırlayarak inşa etmesi çağrımı tekrarlayarak sözlerime son vermek istiyorum. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günümüz kutlu olsun.

Dr. Öğr. Üyesi Duygu CİHANGER RIBEIRO: Çok teşekkür ediyorum Pelin Hocam değerli katkınız için

Zeki YILDIRIM

İzmir Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı

Dr. Öğr. Üyesi Duygu CİHANGER RIBEIRO: Bu önemli bilimsel ve kuramsal açıklamaların ardından şimdi Zeki Yıldırım Beye sözü bırakacağım. Kendisi şehir planlama meslek alanında uygulamaların nasıl olduğuyla ilgili bize bir sunuş hazırladı. Buyurunuz Zeki Bey.

Zeki YILDIRIM: Değerli katılımcılar, sevgili öğrenciler; merhaba. Konuşmama başlamadan önce hayatını odamıza ve mesleğimize adayan İzmir Kurucu Başkanımız Tuncay Karaçoğlu'yu anıyor, dostumuz Tayfun Kahraman'a tekrar sevgilerimizi gönderiyorum. Konuşmama Çatalhöyük'ten başlıyorum. Tabii Duygu Hocamız 20 dakikada nasıl yetiştirecek Çatalhöyük'ten merak ediyor olabilir, ama yetiştireceğim Hocam.

Özellikle Çatalhöyük'ten baktığımızda bir şeye dikkatinizi çekmek isterim. Çatalhöyük'te binaların birbirine bitişik olduğunu, evlerin özellikle girişlerinin çatısında olduğu ve merdivenlerle evin girişine çatıdan başlayıp, oradan da evin içine girildiğini, en önemli konunun da aslında yolların olmadığını görüyoruz. İlk harita ve şehir planlama olarak da Çatalhöyük'te gördüğünüz gibi yapılar birbirine bitişik, herhangi bir yol kademelenmesi de yok. Peki, buradan ne ortaya çıkarmamız gerekiyor? Aslında ulaşım araçlarıyla birlikte kentleşmenin ve şehirlerin de birbiriyle ilintili olduğu

ve ulaşım araçlarına göre de şehirlerin geliştiği ve şekillendiğini görüyoruz. İzmir'de Efes'teki yolumuzu görüyorsunuz, artık biraz daha yol kavramı ortaya çıkmış, belli bir kesite ulaşmış. Çünkü artık at arabaları var, atlar var ve insanlar ulaşım aracı olarak kendilerine değil, bir aracı kullanma üzerine geliştirmişler. Buradan tabii ki daha sonra özellikle yerleşim birimleri büyüdükçe, geliştikçe geldiğimiz noktada işte trafik sorunuyla boğuşur hale gelmişiz. Bu fotoğraf da tabii İzmir'den bir fotoğraf, ama diğer şehirlerimizin de İzmir'den çok kalır yanı olmadığını hepimiz yaşayarak görüyoruz.

Peki, bu kadar karmaşık hale gelmiş olan ulaşımla ilgili ne yapıyoruz diye baktığımızda, bir sürü araştırma yapıyoruz, bir sürü analiz yapıyoruz, ulaşım master planları hazırlıyoruz, pek çok analiz ortaya koyuyoruz. Bu analizlerle birlikte projeler geliştiriyoruz. Bu projelerle birlikte örneğin, İzmir'de Zafer Payzın kavşağıyla ilgili tıkanıklık olan bir bölgede mevcut durumu düzeltecek bir proje çalışmasını da bu plan kapsamlarında yapıyoruz. Ancak geldiğimiz nokta ne oluyor, biliyor musunuz? Bu çalışmaları yaptıktan sonra, bunun fizibilitesindeki yaklaşık maliyeti ortaya koyduğumuzda yaklaşık 2024 yılı bütçesi kapsamında 4 000 000 000 liralık bir bedelin oluştuğu ve bu bedelin yıllara sair yaklaşık iki buçuk yıl içerisinde tamamlanacak bir iş olduğu için 10 000 000 000'ın üzerine çıkacak bir rakama dönüştüğünü görüyoruz. İzmir Büyükşehir Belediyesi olarak tabii kendi kaynaklarımızla bunu yapabilecek güçte değiliz, ama geldiğimiz noktada tüm kaynaklarımızı buraya aktarmaktansa, işte Dünya Bankasından ya da farklı yerlerden kredi bularak bu sorunu çözmek istiyoruz.

Peki, burada baktığımızda, İzmir'de ulaşım sorunu nasıl ortaya çıktı diye baktığımızda, aslında biraz tabii Çatalhöyük kadar geriye değil, ama Le Corbusier Planlarına 1948 yılına geldiğimizde özellikle dikkatinizi çekerim, şehrin gelişme aksları, konut alanları, sanayi alanları, ulaşım bağlantıları aslında o dönemden düşünülmüş, üzerinde çalışılmış bir plan olduğunu görüyoruz. Aslında İzmir kendi içerisinde planlı gelişebilecek bir kapasiteye sahip bir şehirken -ki uydu fotoğraflarıyla 1963 yılında gördüğünüz gibi uyumludur- şuralarda gördüğünüz yerler kafa karışıklığı olmasın, bunların hepsi tarla, bağ, bahçe olan bölgeler. Renkleri biraz koyu olduğu için öyle anlaşılabilir, ama Le Corbusier'in planının aslında 63 yılına kadar yaklaşık olarak geçerli olduğunu, hatta 1973 yılında yapılan İzmir nazım planı, 1/25 000 nazım planla Le Corbusier planının geliştirilerek benzer planlama ilkelerini koruduğunu görüyoruz. Peki, ne oluyor da sonra bu planlar ortadayken sonradan bazı şeyler çığırından çıkıyor? Temelde biraz bizim

mesleki alandaki en önemli konulardan bir tanesi bizim plan çalışmaları yaparken nüfus projeksiyonlarımızı planın projeksiyonuyla birlikte doğru bir şekilde yaklaşmamız gerekiyor. O dönem kendi içerisinde çok doğru planlama kararları oluşturmuş olan plan özellikle planın dışındaki etkenlerden dolayı 2000 yılında İzmir'in nüfusunun 1 000 000 olarak öngörülürken, biz İzmir'in 2000 yılında nüfusu 3 500 000'a çıktığı için plan işlemez hale gelmiş ve ne olmuş? 1997 yılında yapılmış olan çalışmada da gördüğünüz gibi İzmir'in etrafında, pek çok yerinde gecekondu bölgeleri oluşmaya başlamış.

Peki, gecekondu bölgelerinin oluşması kentte nasıl bir süreçle ortaya çıktı diye bakacak olursak, bir örnek ortaya koymak istiyorum. Buca Çaldıran Mahallesinden bir örnek ortaya koyacağım. Bu gördüğünüz gibi 1963 yılında insanların Meles Deresi -o koyu renkli gördüğünüz yer- gidip piknik yaptıkları, balık tuttukları bir bölge tamamen bomboş, ama sonra 1996 yılına geldiğimizde gördüğünüz gibi tamamen yapılaşmayla dolmuş. Ruhsatlı yapılaşmalar değil, daha çok kaçak yapı ve gecekondu kapsamında yapılmış yapılaşmalarla dolduğunu görüyoruz. Peki, bu yapılaşmaların altyapısı nasıl oluştu diye bakacak olursak -ki 2024 yılındaki durumu da böyle- ıslah planları, yani 2981 ve 775 kapsamında yapılmış olan ıslah aslında bakarsanız şu an mevzuat olarak yürürlükte olmasa bile uygulamaları aslında yürürlükte, ıslah planları normal koşullarda özellikle öğrenci arkadaşlara aktarıyorum, sizin böyle bir plan çalışıp hocanın karşısına çıktığınızda çok büyük eleştiriler alacağınız plan aslında İzmir'de, Türkiye'de pek çok kent dokusunun oluşmasına neden olan bir süreç oluştu. Şöyle ki ıslah plan dediğimiz şey nasıl bir şeydir diyecek olursanız, o biraz önce oluşmuş olan gecekondularda mevcut gecekonduları ve mevcut oluşmuş o eğri büğrü sokakları halihazır haritaya aktarır gibi aktarır, ondan sonra da hiçbir sosyal donatı, teknik altyapı alanı oluşturmadan sadece mevcut durumu yasallaştırmak ve insanlara tapu kazandırmak için bir süreci tariflemiş oldu. Burada da gördüğünüz gibi bu eğri büğrü adaların üzerinde üç katlı imar hakkı tanımlandı ve bunlar üzerinden de insanların tapuları dağıtıldı.

Peki, bu daha önce bu tapular kimindi diyecek olursanız, yüzde 99'u kamu arazilerinin bu şekilde ıslah planlarıyla vatandaşlarımıza satılmasıydı. Peki, bu konu vatandaşlarımızın suçu mudur? Ben tam olarak öyle bakmıyorum. Çünkü bu bir yaşam hakkıdır, bir barınma hakkıdır. İnsanlar özellikle kente göç ettiklerinde devlet eğer onlara bir sosyal imkân, sosyal barınma sağlamış olsaydı, bu kadar yoğun bir gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma oluşmayacaktı diye düşünüyorum.

Şimdi bu sadece İzmir'de olan özel bir bölge değil, Türkiye'nin pek çok yerinde karşılaştığımız bir durum. Parsellerin ne kadar küçük olduğunu, ne kadar birbiriyle iç içe geçtiğini, ne kadar yoğun bir doku olduğunu görüyorsunuz. Öyle bir yapı ki bu, biz özellikle okulda yapmış olduğumuz proje çalışmalarında mülkiyet konusu bu kadar üzerinde ağırlıklı olarak durduğumuz bir konu olmadığı için, genellikle tasarım ve planlama becerilerimizi arttırmaya yönelik çalıştığımız için meslek hayatımıza atıldığımızda karşımıza çıkan çok sert ve bizi zorlayan noktalardan biri haline geliyor mülkiyet.

Bu ıslah planlarından sonra özellikle 1985 yılında 3191 sayılı İmar Kanunuyla merkezdeki planlama yetkisi yerel yönetimlere geçti. Yani artık planları eskisi gibi belediyeler gidip Ankara'da Bakanlıkta, İller Bankasında bekleyerek derdini anlatmak yerine kendi meclislerinden geçirir oldu.

Peki, bu planları yapmak her şeyi çözdü mü? Yerel yönetimlere aktarma anlamında çözdü mü? Tam olarak çözemedi. Çünkü öyle bir nokta ki bu, 85 yılından beri İmar Kanunu sürekli değişeceği, revize edileceği konuşulur, ama baktığınız noktada sadece eklemelerle günümüze kadar getirdiler ve şu an oradaki yürürlükteki planı görüyorsunuz. Çok güzel yeşil alanları var, işte yollar kademelenmiş, konut alanları var, sosyal donatı alanları var. Peki, bu plan nasıl uygulanacak? Geldiğimiz noktada biz özellikle plancılar mevzuat kapsamında iş ve işlemleri yürüttüğümüz için elimizdeki argüman olarak İmar Kanunu kapsamında 18. madde uygulaması yapmamız gerekiyor. Yani parsel planı yapmamız lazım, ama öyle bir nokta ki bu ıslah planlarında ruhsat parsellerinden daha evvel zayiat alındığı için ikinci defa zayiat alınması son yıllara kadar da mümkün değildi. Şimdiyse sadece yüzde 45'e tamamlayacak hale getirildik, ama bizim sosyal, teknik altyapı alanlarını tam olarak sağlamaya çalıştığımızda, o yüzde 45 yetmiyor. Yani şöyle ki, bizim insanlardan yüzde 60-70'e yakın bir pay kesmemiz lazım ki standartları tam olarak sağlayalım. Peki, bunu kim kabul edecek, hangi vatandaş kabul edecek? Yani 100 m2'lik böyle gördüğünüz gibi küçük küçük arsaları var. Biz ona diyeceğiz ki sen 70 m2'sini bize ver, sana da 30 m2 bırakıyoruz. Sonrasında orada imar hakkını şu gördüğünüz yapıdaki insanlardan anlaşmalarını bekliyoruz.

Peki, burada gördüğünüz bu dokuyla bu planın hayata geçmesi ne kadar sürecek derseniz, açıkçası ben de kestiremiyorum. Bu biraz uzun anlattım bu süreci, çünkü gerçekten özellikle şehirlerimizdeki temel anlamda belediyelerde çalışan plancılar ya da belediyelerle iş yapan meslek odalarımız, yani bir şekilde imar planının kapsamında mücadele eden tüm

meslektaşlarımızın temel konuları olduğu için biraz üzerinde durdum. Zaten ilk benim zorlandığım konulardan bir tanesi de şehir plancısından aslında imar plancısına dönüşme serüvenidir. Gördüğünüz gibi sürekli bir imar planı imar planı deyip duruyoruz. Şehir plancı demekten imtina ediyoruz. Çünkü kanun İmar Kanunu diye gidiyor ve biz şehir plancısından maalesef imar plancısına dönmüş durumdayız.

Şimdi geldiğimiz noktada "Yıkım ve Yaşam" başlığıyla da biraz örüntülü olsun diye de depremle ilgili birkaç şey söylemek isterim. Biraz önce anlattığım tüm sorunlar, çünkü tüm sıkıntıların üstüne bir de İzmir'de tabii ki bizim bir deprem gerçeğimiz var. Bu deprem gerçeğiyle ilgili biz deprem araştırmaları yapıyoruz, bu kapsamda özellikle deprem, İzmir depremi, 30 Ekim 2020 İzmir depreminden 5 ay önce aslında biz Deprem Daire Başkanlığını kurduk. İşte fay hatları çalışmaları var, sonrasında bunlarla ilgili daha derinlemesine analizler var. Bu çalışmaları yürütürken mevcut yapı stokuyla ilgili de aslında araştırmalarımıza başladık biraz önce Haluk Hocanın ve Pınar Hocanın da bahsettiği gibi. Burada gördüğünüz gibi aslında o toplamda 30 ilçede 36 il, yani yaklaşık 1 000 000'a yakın bir yapı var İzmir'de, merkez ilçe dediğimiz, yani yaklaşık olarak İzmir'in 5 000 000'unun 3 500 000'ununun merkezde yaşadığını düşünürsek bu 11 ilçedeyse özellikle yaklaşık 350 000 civarında yapı olduğunu ve tüm süreçlerde 11 merkez ilçede yüzde 36'sının mühendislik hizmeti aldığını -biraz önce o gösterdiğim fotoğrafları lütfen değerlendirin- yüzde 52'sininse 98 öncesi Deprem Yönetmeliğine göre yapıldığını -ki hocalarımız daha iyi bilir, özellikle bu 98 öncesi Deprem Yönetmeliğine göre yapılmış olan yapıların şu anki yaşadığımız deprem felaketleriyle kabullerin ciddi anlamda sıkıntı yaşanacağını düşündüğümüz binalar bunlar- yüzde 12'siyse 98 sonrası mevzuata göre yapılmış olan binalar olduğunu görüyoruz. 30 Ekim 2020 depremi İzmir'in içerisinde olmasa da Samos Körfezinde oldu. Bu 6.9 büyüklüğündeki depremde maalesef 117 tane vatandaşımızı da kaybettik.

Peki, bu arada işte ne olmalı, yerel yönetimler, merkezi yönetim ne yapmalı diye, bu sorunu nasıl çözmeli diye baktığımızda, işte 3194 sayılı İmar Kanunuyla ilgili gerekli düzenlemeler yapılmadığı için alternatif kanunlar olarak Kentsel Dönüşüm Kanunlarının ortaya çıktığını, bu kapsamda İzmir'de rezerv alanlar ilan edildiğini görüyoruz. Yaklaşık olarak 10 tane rezerv anlamda 938 hektarlık bir alanın belirlendiğini görüyoruz.

Peki, bu alanlar, rezerv alanlar bir kentsel dönüşüm alanıyla mı eşleştirildi, onlarla birlikte mi tasarlandı diye baktığımızda öyle olmadığını da

görüyoruz. Çünkü sürekli İzmir Büyükşehir Belediyesi olarak bunlara dava açıp duruyoruz. Biz iptal ettiriyoruz, onlar yeni bir karar aldırıyor, biz iptal ettiriyoruz, tekrar yeni bir karar aldırıyor.

Bu arada riskli alanlarımız da, yine yaklaşık olarak 1000 hektar civarında 8 adet riskli alanımız var. İzmir'deki Karabağlar'daki 540 hektarlık riskli alan Türkiye'deki en büyük riskli alan ilan edilmiş durumda, yaklaşık 540 hektar ve Bakanlık burada sadece boş bir alanda birkaç yapılaşma dışında asıl tehlike altında olan o biraz önce gösterdiğim dokudaki gibi yapılarla ilgili maalesef herhangi bir çalışma da yapamadı. Çünkü bu bile Bakanlık ölçüsünde büyük bir lokmaya dönüştü. Sadece bunlarla da aslında bakarsanız süreçler bitmiyor, bir yandan da plan yetkisini tartışıyoruz. Yani İzmir'de baktığınız zaman İzmir'in yüzde 21'inin plan yetkisi kapsamında İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerinin yetkisi dışına çıktığını görüyoruz. İşte burada gerekçelerimiz ortada, işte turizm alanı ilan edilmiş. Turizm koruma gelişme bölgesi ilan edilmiş, ÖÇK bölgesi ilan edilmiş. Doğal SİT'ler, rezerv alanlar, riskli alanlar ve bir bakıyoruz ki yaklaşık olarak 254 306 hektar Bakanlık yetkisine geçmiş. Yani burada demek oluyor ki tamamen bizi, sadece hukuk yoluna gidebilecek bir noktaya bizi getiriyorlar.

Burada zaten üzerinde özellikle durduğum nokta şu: Bu işi muhakkak sadece yerel yönetimlerin bağırmasıyla, çığlık atmasıyla bir yere varamadığını her toplantıda, her konuşmada dile getiriyorum. Ne olursa olsun merkezi hükümetin mevzuat kapsamında kamu bakış açısıyla insan odaklı yaşamdan yana bir bakış açısı ortaya koyması gerekiyor. Burada biraz önce hocalarımızın da anlattığı gibi getirdikleri kararlar, uygulamaları kesinlikle bunun aksini gösteriyor. O yüzden de bazen böyle hayal ediyorum, diyorum ki Çevre Şehircilik Bakanlığında acaba aynı dilden konuşacağımız zamanlar gelecek mi? Ben inanıyorum, o günler de gelecek. Belki emekli olurum, ben görmem, ama genç arkadaşlar görebilir. Bunlarla da uğraşıyoruz ve umudumuzu da hiçbir zaman kaybetmiyoruz, ama tabii yine de can sıkıcı noktalar olmuyor değil, oluyor. Buraya gelmeden bir konu gündeme geldi, bir de Özelleştirme İdaresi diye bir kavram var biliyorsunuz. Özelleştirme İdaresi kamu alanlarını, kamu alanlarının kamu amaçlı kullanılmasından bahsederken Özelleştirme İdaresi kamu alanlarını plan değişiklikleri yaparak satmak üzerine kurulmuş bir sistemi var. Bu aslında her şeyin özetini de anlatacak bir hikaye diye görünüyor.

İzmir'i bilenler bilir, havagazı fabrikası vardır, yanında elektrik fabrikası vardır. Büyükşehir Belediyemiz havagazı fabrikasını kamulaştırdı ve orayı

restore ederek çok güzel bir kültür yaşam vadisine dönüştürdü. Aynı şekilde elektrik fabrikasını da kamulaştırmak ve kamuya kazanmakla ilgili bir çaba içerisine girdik, ama Özelleştirme İdaresi ne belediyelerin, ne de belediye şirketlerinin kamulaştırma, satışa giremeyeceğinden bahisle bizi devre dışı bıraktı.

Peki, ne yaptılar burada? Getirdikleri nokta bu, yani orada tam elektrik fabrikasının önünde o kırmızıyla gördüğünüz alana 3 emsal ve 30 kat yüksekliğinde bir inşaat hakkı tanımlayan bir plan değişikliği kararı getirdiler. Orada ticaret, turizm, artık ne istiyorlarsa, onları yapmayla ilgili bir hedefleri var.

Peki, burada biz ne yapacağız? Tabii ki mücadeleden vazgeçmeyeceğiz, yine dava açacağız. Onlar yine plan yapacak, biz yine dava açacağız, ama iyi ki mücadele edeceğiz. Gördüğüm için de bu mücadele gücünün bizde çok daha fazla bir şekilde oluştuğunu ve bu mücadeleden de vazgeçmeyeceğimizi ben tekrar buradan anlatmak isterim. Dinlediğiniz için hepinize çok teşekkür ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Duygu CİHANGER RIBEIRO: Sadece Tayfun Kahraman'ın sözleriyle başladık bu oturuma, başlangıç oturumuna ve kendisi de aslında İstanbul'da yine deprem üzerine çalışmalarını sürdüren önemli bir meslek insanıydı. Aydın'dan yine Haluk Hocamız gerek afetlerin, doğal afetlerin felakete dönüşmesi, risk faktörleri üzerinden hem sakınım planlarına dair hem de Antalya kent örneği üzerinden çok kıymetli bilimsel bir sunuş gerçekleştirdi. Ardından yine Pelin Pınar Giritlioğlu Hocamız da biz hep fiziksel yapı stokunu yenilemekten bahsederken özellikle 6 Şubat depremleri sonrasında, bizim kolokyum temamızın başlığına da uygun olarak yaşamı yeniden örgütlemek, bu tür mekânlardaki hafıza ve toplumsal kayıpların da önüne geçmek üzerine bir kentsel dönüşüm olasılığından ve buradaki devletin esnetilen rolünden bahsetti. Son olarak da Zeki Yıldırım Bey yine kentlerin tarihsel süreçteki faktörlerin, bugüne gelen yine çeşitli risk faktörlerinin şu an meslek uygulama alanında yine İzmir örneğinde nasıl sorunlarla karşılaştığını ve bir şehir plancısı olarak bu süreçlerdeki yerimizden bahsetti. Çok kıymetli bir açılış oturumu olduğunu düşünüyorum ve bundan sonraki oturumlarda da bu çerçeve fikirlerin devam etmesini umuyorum. Bunu görmek üzere de şimdilik oturuma ara veriyorum. Teşekkürler katkınız ve geldiğiniz için, Hocalarım, sizlere de birer sertifika veriyorum.

Birinci Oturum

Planlamada Sayısal Dönüşümve Yöntemler

Moderatör: **Prof. Dr. Dilek KOÇ SAN**

***** Kentsel Yenileme Çıkmazlarıyla Başa Çıkmak Yapay Zeka Tahminli Form Tabanlı Kodlar

Tuğçe ALTINKİLİT, Koray VELİBEYOĞLU

***** Mekânsal Planlama Sürecinde Sentez Bileşenlerinin Fiziksel Yapı Dirençliliği Bağlamında Değerlendirilmesi Beykoz Örneği

Merve ÖZBAY KINACI, Fatma Tuğba CANAN, Revnak Şenay BOYACI

***** İstanbul Kıyı Şeridindeki Deprem Risklerinin Haritalanması

Zeliha ÖZEL MAZLUM, Prof. Dr. Özge YALÇINER ERCOŞKUN

**Bu bildiri yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.*

İkinci Oturum

Kent Hakkı

Moderatör: **Dr. İdil AKYOL KOÇHAN**

* Müşterek Mekânın Yıkımı ve Müşterek Pratiğin Yaratımı: Akbelen Mücadelesi

Gülşah TIRIŞ, Prof. Dr. Hilal ERKUŞ

Kent Hakkı ve Türkiye'de Deprem Politikaları

Işıl ERÇİN, Prof. Dr. Elif ALKAY

**Bu bildiri yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.*

Kent Hakkı ve Türkiye'de Deprem Politikaları[1]

Işıl ERÇİN
İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir Planlama

Prof. Dr. Elif ALKAY
İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama

Özet

Neoliberal politikalar, kentsel yaşamı bireyci ve yalnız bir yapıya sürüklerken, toplumsal çatışmalar ve eşitsizlikler derinleşmektedir. Bu bağlamda, 1968 yılında Lefebvre'nin ortaya koyduğu kent hakkı kavramı, daha adil, eşit ve yaşanabilir bir kent yaşamı için önemli bir çözüm önerisi sunmaktadır. Kent hakkı, bireylerin kentsel mekanları ihtiyaçlarına göre dönüştürme ve kullanma hakkını savunur. Ancak, neoliberal düzenin sermaye odaklı politikaları, kentlerin yaşam alanı niteliğini zayıflatmaktadır. Türkiye'de de özellikle kentsel dönüşüm projeleri ve çevresel tehditler karşısında kent hakkı gündeme gelmektedir. Geçmişten beri depremler Türkiye kentlerinde, doğa olayları arasındaki en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Depremler, yönetimler tarafından oluşturulan politikalara göre afetlere dönüşmektedir. Bu çalışma depreme dayanıklı kentlerin yaratılması için politika geliştirme süreçlerinde kent hakkının gözetilmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Türkiye'de deprem politikaları, 1999 öncesinden günümüze kadar beş farklı dönemde incelenmiş; bu süreçte mevzuat değişiklikleri ve uygulamalar, toplumsal ve politik dönüşümler ışığında değerlendirilmiştir. Çalışma, kent hakkının güvenli kentsel yaşam için önemini vurgularken, Türkiye'deki deprem politikalarının tarihsel gelişimini ve deprem risk yönetimi süreçlerini ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent Hakkı, Deprem, Deprem Politikaları, Risk Yönetimi, Afet Mevzuatı

[1] *Bu çalışma, Prof. Dr. Elif Alkay danışmanlığında, Işıl Erçin tarafından hazırlanan "Kent Hakkı ve Deprem Politikaları: Dirençli İstanbul için Tematik Analiz" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.*

The Right to the City and Earthquake Policies in Türkiye

Işıl ERÇİN
İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir Planlama

Prof. Dr. Elif ALKAY
İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama

Abstract

Neoliberal policies push urban life toward individualism and isolation, deepening social conflicts and inequalities. In this context, the concept of the right to the city, introduced by Lefebvre in 1968, offers a significant solution for a more just, equitable, and livable urban life. The right to the city advocates for individuals' ability to reshape and utilize urban spaces according to their needs. However, the neoliberal, capital-focused policies undermine the livability of cities. In Türkiye, the right to the city has come to the forefront, especially in response to urban transformation projects and environmental threats. Historically, earthquakes have posed the greatest threat among natural phenomena to cities in Türkiye. Depending on the policies adopted by governments, earthquakes have often been transformed into disasters. This study aims to contribute to policy development processes for creating earthquake-resilient cities by emphasizing the importance of the right to the city. Earthquake policies in Türkiye have been examined across five distinct periods from before 1999 to the present, analyzing legislative changes and implementations in the context of social and political transformations. This study highlights the significance of the right to the city in ensuring safe urban life while addressing the historical evolution of earthquake policies and risk management processes in Türkiye.

Keywords: Right to the City, Earthquake, Earthquake Policies, Risk Management, Disaster Legislation

1. Giriş

Küreselleşme ve kapitalist sistemin etkisiyle kentlerin çok hızlı bir dönüşüm sürecine girdiğini görüyoruz. Kentler yalnızca farklı grupların bir araya geldiği, sosyal çatışmaların yaşandığı yerler değil; aynı zamanda kârın maksimize edildiği, niceliksel değere indirgenmiş mekânlar olarak varlığını sürdürüyor. Bu metalaşma süreci, sadece kentsel mekanlarda değil, kent yaşamında da toplumsal dönüşümlere yol açtı ve açmaya devam ediyor. Bu bağlamda kente ve kentsel yaşama yapılan her tür müdahale, toplumsal hak ihlallerini beraberinde getirebiliyor ve kent toplumlarını haklarını savunmaya itiyor. İşte bu noktada 'kent hakkı', kente yönelik taleplerin bir haykırışa dönüşmesinde güçlü bir araç olarak yerini almıştır. Günümüzde Türkiye'nin kentsel dinamikleri özelinde değerlendirdiğimizde, deprem gerçeği de bu kent hakkı mücadelesinin tam ortasında duruyor.

Türkiye, depremlerle yüzleşmiş bir ülke olarak, depremlerin kentlerde yarattığı telafisi zor olan fiziksel ve toplumsal sonuçlarla defalarca karşı karşıya kalmıştır. 1999 Marmara Depremleri ve son olarak 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri, kent hakkının da ötesinde güvenli yaşam hakkını sorgulatan acı tecrübeler olarak toplumsal hafızamızda yer edinmiştir. Ülkemizin deprem kuşağında yer aldığı ve depremin yüksek risk sınıfı olarak ele alındığı 7'den 70'e herkesin bildiği bir gerçek. Depremin ne zaman olacağını bilmiyoruz ancak her geçen gün olası bir depremin adım adım yaklaştığını biliyoruz. Peki durum bu iken geçmişte yaşadığımız felaketlerden ders çıkardık mı? Gerekli tedbirleri aldık mı? Evet, merkezi ve yerel yönetimlerin depreme yönelik politikalar oluşturduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu politikaların etkili olup olmadığı ve kent hakkı çerçevesinde değerlendirmeye elverişli olup olmadığı tartışmalıdır.

Bu çalışmada, kent hakkının temel haklar kapsamında değerlendirilmesi, kent hakkı temelli kentsel planlama politikalarının geliştirilmesinin ve toplumsal bilinç düzeyinin artırılması gerekliliğinin vurgulanması ve Türkiye'deki deprem politikalarının bu çerçevede ele alınması amaçlanmıştır. Deprem bağlamında kentsel mekansal politikaların geliştirilmesi, deprem riski karşısında kent hakkının korunması, daha iyi bir kentsel yaşam hedefiyle ele alınmıştır. Kent hakkı temelli politikaların, deprem riski taşıyan kentlerde nasıl geliştirilebileceği ve uygulanabileceği sorusu araştırmanın temel odak noktalarındandır.

Özellikle Türkiye tarihinin en büyük depremlerinin yaşandığı 6 Şubat 2023 tarihi ve sonrasında, deprem ya da diğer doğal afetler öncesi mevcut kentsel

süreçlerle ve politikalarla güvenli yaşam hakkının var olduğu yaşam alanlarının yaratılması, bizi kent hakkının en az yaşam hakkı kadar değerli bir hak olduğuna dair sorgulamaya itti. Çünkü hepimiz gördük ki kent hakkının var olmadığı bir kentte yaşama hakkımız da yok demek. Ya da başka bir açıdan bakacak olursak kent hakkı, kapsamına 'kentlerde güvenli yaşam hakkı'nı da almaya teşne.

Bu çalışmada, bugün yaşam alanlarımız olan kentlerde, deprem riski karşısında kent hakkımızı nasıl koruyabileceğimizi sorguluyoruz. Deprem bilincimizi artırmak ve daha dayanıklı şehirler yaratmak için ne yapmalıyız? Bu soruları cevaplamak amacıyla kent hakkını temel bir hak olarak görüp, deprem politikalarının bu hakkı nasıl gözettiğini ve bu hakkın varlığını unutmadan politikaların iyileştirilmesi gerektiğine dair söz söylüyoruz. Çalışma kapsamında, Türkiye için dönüm noktası olan büyük depremleri, Türkiye'deki siyasi kırılma noktalarını, mevzuattaki değişimleri, depreme yönelik politikaları inceledik ve bu politikalar ile kent hakkının birbiri üzerindeki etkisini değerlendirdik. Deprem riskine karşı alınan tedbirlerin yetersizliğini, kentsel dönüşüm politikalarının etkinliğini ve kent toplumları üzerindeki etkilerini bu bağlamda ele aldık.

2. Kent Hakkı: Kentsel Yaşamı Yeniden Düşünmek

Bugün kentlerimiz, küreselleşme ve kapitalist düzenin etkisi altında hızla değişiyor. Bizler de bu düzenin içinde savrulmamaya çalışıyor, kentsel yaşamımızda bir anlam ve aidiyet bulmaya uğraşıyoruz. Ancak mülkiyet hırsına dayalı neoliberal ahlak, toplumu daha bireyci, yalnız ve yalıtılmış bir hale getiriyor. Bu beraberinde endişe ve toplumsal çatışmayı getiriyor. David Harvey'in de dediği gibi, sistemin çatlakları ortada ve kendimizi parçalanmış, çatışma temayülü olan kentlerde buluyoruz. Bu durumda daha iyi bir kentsel yaşam hayal etmek ve gerçeğe dönüştürmek için ortak bir mücadele gerekiyor.

Bu çelişkili kentsel gerçeklikte, daha iyi bir yaşam için ortak bir çözüm arayışı kaçınılmaz hale gelmekte ve işte tam bu noktada, Lefebvre'nin ortaya attığı "kent hakkı" kavramı devreye giriyor. Yarım asırdır kentlilerin ve toplumsal hareketlerin daha adil bir kentsel yaşam mücadelesinin simgesi olan kent hakkı, geçmişten günümüze kent yasalarına da girmeye başlamış, uluslararası belgelerde kendine yer bulmuş, hukuki bir anlam kazanmış ve gelişimini sürdürmeye devam ediyor. Ancak bu hak, sadece kentliler tarafından değil, aynı zamanda karar vericiler ve siyasi otoriteler tarafından da benimsenmeli ve kent toplumlarının taleplerine karşılık verebilmesi için

gelişmeye devam etmelidir.

Kent hakkı, herkesin daha adil, eşit ve yaşanabilir bir kentte yaşama hakkını savunur. Bu hak, kentsel mekanların kullanım değerini, yani kentlilerin bu mekanları ihtiyaçlarına göre şekillendirme ve kullanma hakkını öne çıkarır. Ancak neoliberal politikalar, kentleri sermaye ve üst gelir gruplarının taleplerine göre yeniden şekillendiriyor. Kamusal alanlar özelleştiriliyor, kentler daha pahalı hale geliyor ve kentsel eşitsizlikler derinleşiyor. Kentler artık bir yaşam alanı olmaktan çıkıp, değişim değerinin egemen olduğu mekanlara dönüşmüştür. Neoliberal düzenin etkilerine karşı, kent hakkı direnişin ve alternatif bir kentsel model oluşturmanın simgesi haline gelmiştir. Tarihsel olarak, kent hakkı toplumsal mücadelelerle şekillenmiştir. Harvey'in savunduğu gibi, bir yerdeki mücadele başka yerlerde ışık olmuş, toplumsal hareketler birlikte değişimin mümkün olduğu bilinciyle başarıya ulaşmıştır.

Türkiye'de de benzer şekilde, baskıcı kent politikaları ve çevresel değerlerin tehdit edilmesi karşısında kent hakkı gündeme gelmiştir. Özellikle kentsel dönüşüm projeleri ile kentsel muhalefet süreci, kentlilerin ihlal edilen haklarını aradığı bir platform haline gelmiştir. Lefebvre'den bu yana yapılan tartışmalarda kent hakkının, daha iyi bir kent yaşamı tahayyülü hedefinde ortaklaştığı açıktır. Bunun yanında kapitalist sistemin kentlere metalaşma üzerinden bakması ve değişim değerini ön planda tutması kent hakkının varlığını tehdit ettiği, bu nedenle kullanım değerinin öne çıkarılması gerektiği de bir gerçektir. Kent hakkının varlığı toplumsal boyutta kentlilerin, kentsel yaşamı ve kentsel mekanları sahiplenmesine, aidiyet duygusunun kaybedilmemesine bu doğrultuda kenti talepleri ve ihtiyaçlarına göre değiştirme ve dönüştürme gücüne sahip olma bilincine bağlıdır.

Başka bir dünyanın ihtimalini ve gerçekçiliğini sorgularken, eleştirel kentsel teorinin 'kent hakkı' için nasıl katkıda bulunabileceği üzerinde düşünen Peter Marcuse, yaklaşımını geliştirirken 'kent hakkı' için üç temel soruya odaklanır: "Kimin hakkı, ne hakkı ve hangi kentin hakkı (whose right, what right, what city)?" (Marcuse, 2009). Bu sorular üzerinden kent hakkı kavramının çerçevesini çizmeye çalıştığımızda;

Kent hakkı, kime aittir? Kent hakkı, kentlerde hangi koşullarda yaşadığı fark etmeksizin tüm bireylerin hakkıdır. İşçi, müteahhit, evsiz, mülteci, toplumdan dışlanmış herkesin kent üzerindeki haklarını savunmaktadır.

Kent hakkı, ne hakkıdır? Kentsel mekanlarda değişim değerinden önce kullanım değerinin geldiği, sürdürülebilir, güvenli, adil, demokratik bir kent yaratma hakkıdır. Bu hak, kentin kaynaklarına eşit şekilde erişimi ve kentsel mekanlardan faydalanmayı içerir. Kentin topluma ait olduğu bilinciyle, bireylerin kent yaşamını ve mekanlarını sahiplenme, dönüştürme hakkıdır.

Kent hakkı, hangi kentin hakkıdır? Bu hak, geçmişin değil, mevcut ve gelecekteki kentlerin hakkıdır. Kar amacı gütmeyen, toplumun isteklerini ve ihtiyaçlarını merkeze alan bir kentin hakkıdır.

3. Türkiye'de Dönemlere Göre Politikaları

Deprem riskini azaltmaya yönelik olarak geliştirilen mevzuat ve politikalar, literatürde genellikle 1944 öncesi, 1944-1958 arası, 1958-1999 arası ve 1999 sonrası olmak üzere dört dönemde incelenir. Bu çalışmada ise Türkiye'deki kentleşme süreci ve depremlerle ilişkili tutumlar, büyük kayıplara neden olan depremler temel alınarak değerlendirildi. Depremler, toplumsal ve politik dönüşümlere neden olan kırılma noktaları olarak ele alınmış; bu bağlamda, deprem politikaları 1999 öncesi, 1999-2002 arası, 2002-2011 arası, 2011 Van Depremi sonrası ve 2023 Kahramanmaraş Depremleri sonrası olmak üzere beş ayrı dönemde analiz edilmiştir. Her bir dönem, hem mevzuat değişiklikleri hem de uygulamaların niteliği açısından değerlendirilmiştir (Şekil 1).

3.1. 1999 Öncesi: Geleneksel Afet Politikaları

Türkiye'de afetlere yönelik mevzuat genel olarak, doğal kaynaklı olaylardan sonra, o olaya özel bir kanun çıkarılmasına ve ortaya çıkan tahribatları iyileştirmeye yönelik gelişmiştir. 1900'lü yıllar itibariyle çıkarılan kanunlar, afetlerden etkilenen insanlara yardım edilmesi, yaraların hızla sarılması, yeniden inşa ve iyileştirme tedbirlerinin alınması gibi hükümleri içermiştir. Bu durum, zaman içinde farklı kurumlar tarafından yürütülmeye çalışılan dağınık bir yapıya dönüşmüştür (AFAD, 2018)

Şekil 1: Türkiye'de Dönemlere Göre Deprem Politikaları

- 4623 sayılı Yer Sarsıntılarından Evvel ve Soara Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun (1944)
- 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu (1958)
- 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun (1959)
- 3194 sayılı İmar Kanunu (1985)

Şekil 2: 1999 Öncesi Deprem Politikaları

Türkiye'nin deprem tarihindeki dönüm noktalarından biri olan 1939 Erzincan Depremi'nden sonra, deprem riskini azaltmaya yönelik çalışmalar yeterli düzeyde geliştirilememiş, uygulamalar afetin sonucundaki zararların giderilmesinden öteye geçememiştir. Öte yandan 1939 Erzincan Depremi ve ardından yaşanan diğer depremlerin yol açtığı binlerce can kaybı ve yapıların yıkılması deprem zararlarının, depremden sonra sadece yıkılanın yerine getirilmesi ile azaltılmayacağının farkına varılmasıyla, bu doğrultuda çalışma yapılmasının gerekliliği görülmüştür. Bu farkındalıkla 18 Temmuz 1944 tarihinde 4623 sayılı "Yer Sarsıntılarından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Türkiye'deki afet yönetim sisteminin temelini oluşturan Kanun'da deprem bölgelerinin tespiti, bu bölgelerdeki yapıların depreme dayanıklılığının tetkik edilmesi, yardım ve kurtarma programlarının önceden hazırlanması gibi önlemlerin alınması zorunlu hale getirilmiştir (Ergünay, 2011). 4623 sayılı Kanun, Türkiye'nin deprem risk yönetimi politikalarında bir ilk adım olarak sayılabilmektedir ve Kanun hükümlerinde riskli zemin ve riskli yapıların varlığı yaşam alanları için bir tehdit olarak ele alınmaktadır (Şekil 2).

1958 yılı ve sonrasında; Türkiye'de depremlerin ve diğer doğal afetlerin zararlarının azaltılması yönünde politikalarda önemli değişimler yaşanmış, dünyada bu kapsamdaki çalışmalar ve gelişmeler dikkate alınmıştır. 1958 yılında yürürlüğe giren 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu, savaş, doğal afetler ve büyük yangınlar sırasında halkın can ve mal kayıplarını en aza indirmeyi amaçlamıştır. Kanun, sivil savunmanın örgütlenmesi, görev ve sorumluluklarının yanı sıra afet durumlarında kurtarma ve ilk yardım çalışmalarını da kapsamıştır. Doğal afetleri genel bir çerçevede ele alan bu düzenleme, deprem özelinde hükümlere yer vermemiş olsa da, afet risklerinin azaltılmasında planlama, eğitim ve halkın bilgilendirilmesi gibi konulara dikkat çekmiştir. Kanun, özellikle halkın acil durumlara hazırlanması ve koordinasyon sağlanması açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir (7126 sayılı Sivil Müdafaa Kanunu, 1958).

1958 yılı içerisindeki bir diğer önemli gelişme; 7116 sayılı Kanun ile İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulmasıdır (Kutluk, 2011). Bayındırlık Bakanlığı'ndan devir aldığı görevlerin dışında İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulması; bölge, şehir, köy ve kasabaların planlanması, mesken politikası, yapı malzemesi, afetlerden önce ve sonra gerekli tedbirlerin alınması ve kentsel altyapıya yönelik görevleriyle özellikle deprem riskine yönelik adımların atılması açısından önemli bir gelişmedir.

Depreme yönelik mevzuat gelişmelerini 7269 sayılı Kanun'un yürürlüğe

girdiği yıl olan 1959 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırarak ele almak mümkündür. Bu yıla kadar mevzuat, daha çok gerçekleşen afet olayının yaralarını sarmaya yönelik, o olaya özel kanun çıkararak geliştirilirken 15 Mayıs 1959 tarihinde onaylanan 7269 sayılı "Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun" kısa adıyla "Afet Kanunu" parçacıl özellik gösteren mevzuatın bütüncül hale getirilmesini sağlamıştır (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2010). Kanun, yürürlüğe girdiği döneme göre uluslararası alandaki mevzuatlar içerisinde çağdaş ve kapsamlı olarak değerlendirilmiş, birçok ülke tarafından da örnek alınmıştır. Yıllar içinde çağın gerekliliklerine göre revize edilen Kanun, günümüzde de hala geçerliliğini korumaktadır. Cumhuriyet döneminde afetler konusunda çıkarılan kanunları tek bir çatıda toplayan Kanun'un hedefi afet anında ve afetten sonra etkin olarak işleyebilecek bir örgütlenmenin ortaya çıkarılmasıdır (AFAD, 2018). Bu kanunun getirdiği en büyük yenilik mali kaynağın düzenlenmesi ve bu doğrultuda genel bütçeden ayrı olarak oluşturulan "Afetler Fonu"dur. Balamir (1999)'e göre bu Kanun, afetlere karşı hazırlık yapmaktan ziyade, afet sonrasındaki yaraların nasıl sarılacağına odaklanmaktadır. Merkezi otoriteye afet sonrasındaki müdahaleler için önemli yetkiler verilmiş olsa da bu sürecin ayrıntılı olarak ele alınmasında eksiklikler görülmektedir (Balamir, 1999). Orhan (2022)'a göre de Kanun ile afet riskini azaltmaya yönelik anlayış geliştirilememiş, dolayısıyla kentsel risklerin azaltılmasına katkı sunulamamış ve güncellik açısından yeterli olamamıştır. Kanun'un afet sonrası koşullar için çizdiği çerçeve değerli olmakla birlikte, bütünleşik risk yönetimi açısından eksik kalmıştır (Orhan, 2022).

Türkiye'de depremlerin sonucunda karşılaşılacak zararların kaderini belirleyen ve kentleşme politikalarına dair esasların belirlendiği, güncel mevzuatın temel kanunlarından biri de 3194 sayılı İmar Kanunu'dur. 7269 sayılı Afet Kanunu'nda deprem riskini azaltmaya yönelik en önemli tedbirlerden biri olan yapı denetimine dair ve afet riski bulunan alanlara yönelik özel amaçlı ve içerikli imar/planlama çalışmalarına dair hükümlerin tanımlanmamış olması gibi eksikliklerin bir benzeri 3194 sayılı İmar Kanunu için de geçerlidir (Koçak, 2004). 1985 yılında yürürlüğe giren İmar Kanunu, ülkemizdeki imar planlama ve yapı üretim süreçlerinin temelini oluşturması niteliğiyle büyük önem taşımaktadır. Ancak planlamada ve yapı üretim süreçlerinde afetleri odağına alan bir yaklaşım göstermemekle birlikte; değil deprem, 9. Maddedeki dolaylı ifade dışında afet kavramına bile yer verilmemiştir (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2010). Özellikle kentsel alanlarda büyük oranda yıkıcı etkisi bulunan depremler ile imar ve planlama politikaları arasında ilişki kurulmasına yönelik bir yasal

düzenlemeye ihtiyaç varken, söz konusu Kanun geleneksel imar sistemi yaklaşımı getirmektedir. Bu yönüyle kentsel planlamanın ekonomik, sosyal ve fiziki boyutlarının birbirine entegre edildiği ve deprem başta olmak üzere diğer afet türleri için topyekun girişimlerde bulunulmasını engellemektedir (Orhan, 2022).

7269 sayılı Afet Kanunu ve 3194 sayılı İmar Kanunu, afet yönetimi ve imar doğrultusundaki en temel iki yasa olmasına rağmen birbirinden kopuktur. Bunun yanında dönem dönem gündeme gelen ve bir siyasi araç olarak kullanılan imar afları ile imara yönelik mevzuatın afet yönetimi konusundaki duyarlılığı giderek yok edilmiştir (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2010).

3.2. 1999-2002 Arası: Uyanış Dönemi

Türkiye'de nüfusun ve sanayi alanlarının en yoğun bölgelerini ve metropol alanlarını etkileyen 1999 Marmara Depremleri sonrasında afet yönetim yapısının yetersiz olduğu gerçeğiyle yüzleşilmiş ve depreme yönelik mevzuatta değişikliklere gidilmesi gerektiği bilinci doğmuştur (Şengün, 2007). Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA)'nın 2004 tarihli 'Türkiye'de Doğal Afetler Konulu Ülke Strateji Raporu'nda 1999 yılı sonrası, deprem politikaları açısından "uyanış dönemi" olarak ele alınmıştır (JICA, 2004).

Uluslararası alanda 1990'lı yıllarda afet politikaları; yapılı çevre güvenliğinin ve dirençliliğinin artırılmasının yanında toplumsal boyutta afetlere hazırlık, afetler sonrasında müdahalelerin ve iyileştirmelerin daha etkin yürütülebilmesi, bütüncül ve riske odaklanan yaklaşımlar doğrultusunda şekillenmiştir (Özmen & Özden, 2013). Dünyadaki çağdaş afet politikalarına paralel olarak, 1999 Marmara Depremleri'nin yarattığı büyük etki sonrasında risk azaltımına ve güvenli kentlerin yaratılmasına zemin hazırlayan kurumsal yapılanma ve eylemlere yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır (Orhan, 2022). Daha önceki doğal afetlerin sonucunda görülmemiş bir tutum sergilenmiş ve arama kurtarma faaliyetlerinden yer bilimlerine, sivil toplum kuruluşlarından kamuya ve akademiye kadar radikal bir değişimin sinyalleri alınmıştır.

Türkiye'de afetlere yönelik resmi tutum ilk kez, geleneksel olarak afet sonrası eyleme geçme iddiasından, afet öncesi zarar azaltma düzenlemesine dönüşmüş görünüyordu. 'İyileştirici devlet'ten 'koruyucu devlet'e doğru bir evrimleşme gerçekleşerek, afetlerle ilgili politikalarda bir vurgu değişikliği

ve ilerici adımlar ortaya çıkmıştır. Özellikle yapı üretim süreçlerindeki ihmalkarlıklar ve sorumsuzlukların 1999 depremleri sonucunda görünür hale gelmesi toplumsal bilinçte de değişimler yaratmıştır. Bu bağlamda; sivil toplum kuruluşlarının büyümesi, afet yönetimi konusunda etkin olarak rol almaya başlamaları, gönüllülük çalışmalarının artması 1999 depremlerinin önemli sonuçlarından olmuştur. Marmara Depremleri, deprem olgusunun birçok boyutu için ulusal iradenin oluşmasına yol açmıştır (Balamir, 2001).

- 4452 sayılı Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi için Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu (1999)
- 583 sayılı KHK (1999)
- 4481 Sayılı Kanun (Deprem Vergisi) (1999)
- Zorunlu Deprem Sigortası (DASK) (1999)
- 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun (2001)

Şekil 3: 1999-2002 Arası Deprem Politikaları

17 Ağustos 1999 Gölcük Depremi'nden 12 gün sonra "doğal afetlere karşı alınacak önlemlerin belirlenmesi, bu afetler nedeniyle doğan zararların giderilmesi" amacıyla 4452 sayılı 'Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi İçin Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu' yürürlüğe girmiştir (4452 sayılı Kanun, 1999). Kanun, yeni yerleşim alanlarının oluşturulması, sigorta sistemi geliştirilmesi ve doğal afet bölgelerinde yeni idari yapılar kurulması gibi konularda Bakanlar Kurulu'na KHK çıkarma yetkisi tanımıştır. Depremden sonraki bir yıl içinde 29 KHK çıkarılmıştır. Ancak bu düzenlemeler, ağırlıklı olarak afet sonrası eyleme odaklanmış ve deprem riskini azaltma hedefini yeterince ele almamıştır (Orhan, 2022).

4452 sayılı Kanun'un verdiği yetkiye dayanarak; afet yönetimindeki kurumsal yapılanmaya yönelik önemli bir değişikliğe gidilen 22 Kasım 1999 tarihinde, 583 Sayılı "Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname" çıkarılmıştır. Bu KHK ile 1984 tarihli ve 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında KHK'nın Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunu'na eklenen bir bentle, doğa kaynaklı olaylar öncesinde önlem alınması ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır (AFAD, 2018).

26 Kasım 1999 tarihinde yürürlüğe giren 4481 sayılı "17.8.1999 ve 12.11.1999 Tarihlerinde Marmara Bölgesi ve Civarında Meydana Gelen Depremin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpları Gidermek Amacıyla Bazı Mükellefiyetler İhdası ve Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması

Hakkında Kanun" ile Marmara Bölgesi'ndeki depremlerin yol açtığı ekonomik kayıpları gidermek amacıyla bazı vergi kanunlarında değişiklik yapmıştır. Bu değişikliklerle ek gelir ve kurumlar vergisi, emlak ve motorlu taşıtlar vergisi gibi vergiler alınması kararlaştırılmış, bazı vergilerin süresi uzatılmıştır. (Ergünay, 2011). Bu dönemde, 'deprem vergisi' olarak alınan kaynağın deprem sonrası iyileştirme faaliyetleri yerine farklı amaçlarla kullanılabileceği endişesi ortaya çıkmıştır. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, vergilerin depremzedelere sosyal yardımlar sağlamak, barınma alanları oluşturmak ve ekonomiyi canlandırmak için gerekli olduğunu açıklamış, kaynakların şeffaflık içinde kullanılacağını belirtmiştir. Ancak günümüzde hala halktan alınan deprem vergileri, her deprem sonrası sorgulanmaya devam etmektedir.

Yine 1999 yılındaki depremler sonrasında yürürlüğe giren 587 sayılı Zorunlu Deprem Sigortası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile zorunlu deprem sigortasını sunmak için Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) kurulmuştur. Bu adım ile Türkiye'de ilk defa deprem zararlarının yol açtığı ekonomik kaybın karşılanmasında kamu kaynaklarının dışında bir kaynak yaratılmıştır (TBMM, 2010). ZDS sisteminin getirilmesi Türkiye'nin afet politikasında kayda değer bir dönüşüm olarak görülmekte, afet öncesi tedbir almaya doğru bir geçişi temsil etmektedir (Taylan, 2009). Günümüzde bir deprem ülkesi olarak ülke genelinde daha yeni %50'yi aşabilen sigortalılık oranı sağlanabilmiş olmasının, sistemin deprem zararlarını azaltma amacının dışına çıkmasından ve yapıları korumak yerine ekonomiyi korumaya yönelik faaliyet göstermesinden kaynaklandığı, bunun yanında mevcuttaki haliyle ZDS sisteminin halkı yurttaş konumundan müşteri konumuna getirdiği görüşleri mevcuttur (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2010).

2001 yılında yürürlüğe giren 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun ile kaliteli yapıların yapılması ve can ve mal güvenliğinin sağlanması amacıyla proje ve yapı denetimi süreçlerini kapsamaktadır (4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun, 2001). Kanun, 19 pilot ilde uygulandıktan sonra 2011'de tüm illerde uygulanmaya başlanmıştır. Ancak, yapı denetim hizmetleri ticarileşmiş ve piyasa koşullarına terk edilmiştir, bu da denetim süreçlerinde ihmalkarlığa yol açmıştır. Yapı denetim süreçlerinde TMMOB'nin meslek odalarının rolü küçültülmüş ve birçok sorumluluk Bakanlık'a verilmiştir. Ancak yapı denetimi süreci, kent planlarından imalat aşamasına kadar çok boyutlu olarak ve meslek odalarının denetimi ile devam etmesi gerekmektedir (TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 2012).

3.3. 2002-2011 Arası: Kentsel Dönüşüm ve Yeniden Yapılanma Dönemi

2002 yılına gelindiğinde Türkiye'nin geleceğini her boyutta etkileyen bir dönüm noktası olarak nitelendirilebilecek hükümet değişimi yaşanmıştır. Bu andan itibaren günümüze kadar, 23 yıl boyunca kentleşme politikalarında, devamında afet ve deprem politikalarında önemli kırılma noktaları yaşanmıştır. Merkezi yönetimdeki bu değişimin Türkiye kentleşmesi üzerindeki etkileri ve yarattığı değişikliklerin depremler bağlamındaki yansımaları, son olarak 6 Şubat 2023 tarihindeki Kahramanmaraş merkezli depremlerin sonucunda net şekilde görülmüştür. Bu dönemde Türkiye'de kentleşme politikalarında önemli değişimler yaşanmış; planlama hiyerarşisi sarsılmış ve projeci anlayış, hiyerarşinin en tepesine yerleşmiştir. Planlama ilkelerini göz ardı eden bir yaklaşımla noktasal planlama olarak adlandırılan projeler ile özellikle kentsel ve kırsal yaşamı çok boyutlu etkileyen, ulaşım ve enerjiye yönelik mega projeler hızla uygulanmaya başlamıştır. Birbirinden kopuk ve parçacıl olarak nitelenebilecek bu projelerin kentsel mekanlar ve doğa üzerinde yaratabileceği tahribatlar, meslek odaları ve akademi başta olmak üzere farklı kesimler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ancak yukardan aşağıya yönetim anlayışı, 'farklı' düşünen sesleri duymayı reddetmiştir. Siyasi otoritenin bir diğer yaklaşımı olarak; özellikle yoğun kentsel dokuların var olduğu alanlarda, deprem riskine yönelik kullanılabilecek kamu arazilerinin istisnai yasal düzenlemelerle AVM, turizm, konut projeleri gibi yatırımlar için özel sektöre tahsis edilmesi, bugün en çok tartışılan meselelerden biri olmaktadır. Kentsel yönetim ve planlama ilkelerinin temelini oluşturan katılım ve şeffaflık ilkeleri, kentleri bugünkü haline getiren süreçlerde adım adım yok edilmiştir (Ramazanoğulları Turgut, 2011) (Şekil 4).

- 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun (2005)
- 5393 sayılı Belediye Kanunu (2005)
- Ulusal Deprem Konseyi (2000-2007)
- AFAD'ın Kurulması (2009)
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Kurulması (2011)

Şekil 4: 2002-2011 Arası Deprem Politikaları

2005 yılında yürürlüğe giren ve kentsel dönüşüm mevzuatının temel yasalarından biri olan 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, kısa adıyla Yenileme Kanunu; tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların korunmasını ve yaşatılmasını amaçlasa da uygulamada

birçok soruna yol açmıştır. Kanun hükümleri 'yenileme alanı' ilanı ile uygulanmaktadır (5366 sayılı Kanun, 2005). Bu kanun ile uygulaması gerçekleştirilen dönüşüm süreçlerinde, kanun kapsamındaki tarihi alanların fiziki yenileme çalışmalarında rant elde etme güdüsü ortaya çıkmaktadır. Uygulama pratiklerine bakıldığında Kanun kapsamındaki hedeflerin hayata geçirildiğinden bahsetmek, çok mümkün değildir. Örneğin Kanun'un uygulanarak kentsel dönüşümün gerçekleştiği Sulukule, Ayazma ve Tarlabaşı'nda yürütülen proje süreçlerinin sonuçları, özellikle sosyal boyutuyla çok fazla gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Bugün 'kentsel soylulaştırma' denildiğinde ilk akla gelen örnekler olarak bu alanlardaki uygulamalar, alan sakinlerinin yerinden edilmesiyle ve tüm özgünlüğünün yitirilerek kimliksiz kentsel alanlar yaratılmasıyla sonuçlanmıştır.

2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda 2010 yılında çıkarılan başka bir kanunla 73.maddede değişikliğe gidilmiştir. Bu maddede yapılan değişikliğe göre belediyelere kentsel dönüşüm yapma yetkisi verilmiştir. Bunun yanında kentsel dönüşüm veya gelişim projelerine yönelik 3194 sayılı İmar Kanunu'nun belediyeleri yetkilendirdiği her türlü imar işlemi için de büyükşehir belediyelerine yetkili kılınmıştır. Bu durum için ilçe belediyelerinin yetkisiz hale getirilmesi yönünde eleştiriler söz konusudur (Daşkıran & Ak, 2015). Kentsel dönüşüm sorumluluğunun belediyelere verilmesiyle, deprem riskini azaltma bağlamında kentsel dönüşüm uygulamalarının yapılması belediyelerin kaldırabileceğinden çok daha ağır bir yük olmaktadır. Örneğin; mevcut yapı stoku ile deprem riskinin gündemde olduğu İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB)'nin orta ve yüksek riskli binaların dönüştürmesi için ihtiyaç duyduğu maliyet, İBB'nin 2022 bütçe gelirinin 10 katından fazlasına tekabül etmektedir (İPA, 2022).

1999 Marmara Depremleri sonrasında basın organlarında yerbilimciler arasındaki depreme ilişkin tartışmalar, ülkede bilgi kirliliğine neden olmuştur. Bu doğrultuda 58. Hükümet tarafından 2000 yılında 8'i yer bilimleri, 8'i inşaat mühendisliği, 4'ü mimarlık, planlama, tıp, çevre ve sosyal bilimler alanlarından 20 bilim insanından oluşan Ulusal Deprem Konseyi kurulmuştur (Ergünay, 2011). Oluşumu TÜBİTAK tarafından gerçekleştirilen Konsey'in başlıca görevleri; depremlerin önceden tahminine yönelik bilimsel bağlamda değerlendirmelerin yapılması ve halka bu konuda bilgi verilmesi, deprem zararlarını azaltmaya yönelik araştırma ve geliştirme çalışmalarının belirlenmesi, kamuya danışmanlık yapılması, depremlerin gerçekleşmesi ile ilgili tahmin çalışmaları konusunda evrensel etik değerlerini gözeterek araştırmacılara yol gösterilmesidir (JICA, 2004). Türkiye'ye "Ulusal Deprem Politikası"nı kazandırmak amacıyla Konsey;

2002 yılında “Deprem Zararlarını Azaltma Ulusal Stratejisi” adlı raporu hazırlamıştır. Konsey, raporda risk ve afet yönetimini çok boyutlu şekilde ele almış, kamu kurumlarını, üniversiteleri, meslek odalarını ve sivil toplum kuruluşlarını bu sürecin içine dahil etmiş, bütüncül ve kapsamlı bir tutum sergilemiştir. Depremden önceki çalışmalara odaklanması açısından umut verici bir gelişme olarak görev alan Ulusal Deprem Konseyi, konseyi oluşturan bilim insanlarının haberi dahi olmadan 6 Ocak 2007/1 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile lağvedilmiştir (Şengün, 2007). Ulusal Deprem Konseyi’nin kaldırılmasının ardından 2009 yılında TBMM’ye verilen bir yazılı soru önergesinde, Konsey’i kaldıran Başbakanlık Genelgesi’nde Konsey’in ‘artık uygulama alanının kalmadığı ve güncelliğini yitirdiği’ gerekçelerine dikkat çekilmiştir. Konseyin kapanmasından sadece 4 yıl sonra 2011 Van Depremi’nde 644 kişinin hayatını kaybetmesi, bu kararın yanlışlığını gözler önüne sermiştir.

Marmara Depremleri sonrası kurumsal yapılanmadaki değişiklikler, sorumlulukların tek çatı altında toplanması ihtiyacını doğurmuştur. Bu kapsamda 2009 yılında 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun yürürlüğe girmiş, bu kanunla afet yönetimine ilişkin faaliyetlerde bulunan Ulusal Deprem Konseyi’nin de dahil olduğu yapılanmalar kaldırılarak afet ve acil durumlarına yönelik yetki, koordinasyon ve sorumluluklar tek elde toplanmıştır ve AFAD kurulmuştur (Aman, 2019). ‘Afetlere dirençli toplum oluşturma’ misyonuyla afet yönetiminde; kriz yönetiminden risk yönetimine geçilmiş, dolayısıyla bütünleşik afet yönetimi sistemi model olarak seçilmiştir (AFAD, 2018). Kurulduğu dönem Başbakanlığa bağlı olan kurum, 2018 yılında İçişleri Bakanlığı’na bağlanmıştır. Sarı (2022)’ya göre bu değişiklikle birlikte afet yönetimi kısmen güvenlik otoritesi altında uygulanmıştır ve kurulduğu döneme göre AFAD’ın temsil ve yaptırım gücünde zayıflama meydana gelmiştir (Sarı, 2022).

AFAD’ın afet öncesi zarara azaltmaktan ziyade afet sonrası sürece odaklanan kurumsal yapısı ve afet yönetimindeki merkeziyetçi yaklaşımının dışında; kurumun bütçesi de tartışma konusu olmaktadır. Eyidoğan (2015)’ın çalışmasına göre; AFAD’ın önceki teşkilatlanma yapısında yer alan Planlama ve Zarar Azaltma Daire Başkanlığı’na ayrılan bütçe, tüm bütçenin %10’una denk gelmektedir. Öte yandan afet sonrası süreçlere odaklanan müdahale ve iyileştirme çalışmaları için ayrılan bütçe ise tüm bütçenin %40’ına yakındır. Bu bağlamda; kurum kaynaklarının risk azaltmadan ziyade afet müdahalesine odaklandığı söylenebilmektedir (Eyidoğan, 2015). Bunun yanında 2023 yılı AFAD bütçesi bir önceki yıla

göre %33,6 oranında azaltılırken, Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesinde %56'lık artışa gidilmesi ve bu artışın AFAD'ın bütçesinin yaklaşık olarak 4,5 katına denk gelmesi, siyasi iktidarın afet yönetim sistemine yönelik tutumunu göstermektedir (Sözcü, 2023).

3.4. 2002-2011 Arası: Kentsel Dönüşüm ve Yeniden Yapılanma Dönemi

1999'da yaşanan depremlerin ardından deprem vergilerinin, deprem iyileştirme çalışmaları için kullanılıp kullanılmayacağı hakkında doğan endişeler, yıllar içerisinde Türkiye'de yaşanan depremler sonrasında tekrar tekrar sorgulanmıştır. 2011 yılında Van'da yaşanan depremler sonrası siyasi otorite tarafından deprem vergilerinin "duble yollara, demiryollarına, havayollarına, çiftçiye, eğitime gidiyor" şeklinde yaptığı açıklama, endişelerin bir nevi haklı olduğunu göstermiştir (Cumhuriyet, 2011). Kamuoyunun bu konuda sağlıklı şekilde bilgilendirilmemesi, 2023 yılının Şubat ayında yaşanan depremler sonrasında halk ve siyasi kesimler tarafından 'deprem vergileri nerede?' sorusunun yeniden sorulmasına neden olmuştur (URL-1) (Şekil 5).

- 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu (2012)
- İmar (Afları) Barışı (2018)

Şekil 5: 2011 Van Depremleri Sonrası Deprem Politikaları

2011 yılında Van'da gerçekleşen iki deprem sonrası yaşam alanlarındaki yıkımın boyutu ve can kayıpları, deprem riskine karşı önlem alınmasını ve yaşam alanlarının dayanıklı hale getirilmesinin önemini bir kez daha net şekilde göstermiş ve bu doğrultuda mevzuatın geliştirilmesinin önü açılmıştır. 2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, kısa adıyla "Kentsel Dönüşüm Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Bu kanun afet riskine doğrudan odaklanarak, risk yönetiminde somut bir faaliyet olarak kentsel dönüşümü uygulayan en etkili kanun olma özelliği gösterir. Kanun, Bakanlık'a tanımlanan yetki ile riskli yapıların tespitinin, Bakanlıkça lisanslandırılan kurum ve kuruluşlara yaptırılması kentsel dönüşüm süreçlerinin tarafsız yürütülmesini engelleme noktasında öne çıkmaktadır (6306 sayılı Kanun, 2012). Bunun yanında riskli alanlarda her tür ve ölçekte plan yapmaya, yaptırmaya ve onaylamaya dair Bakanlığa yetki verilmesiyle, merkezci anlayışın benimsenmesi ve yerelin göz ardı edilmesi yönüyle eleştirilmektedir. 6306 sayılı Kanun'a

2016 yılında eklenen ek madde ile riskli alanın kapsamı genişletilmiş ve Kanun'un afet riski hedefinden daha farklı unsurlar devreye girmiştir. Riskli alan tanımında yapılan değişikliklerle birlikte, Kanun kapsamındaki temel odak noktası olan afetler bir nevi göz ardı edilmiş ve kamu düzeninin bozulması ve enformellik kentsel dönüşümün yeni dayanakları olarak ortaya çıkmıştır (Çaylı, 2022).

2019 yılına gelindiğinde ise Kanun'un 6. maddesine ekleme yapılmış ve kentsel dönüşümde 6/A uygulaması olarak geçen yeni bir yöntem ortaya çıkmıştır. Bu gelişme; maddenin uygulama örnekleri üzerinden de tartışıldığı, 6306 sayılı Kanun'un planlama ilkeleri ve etiği açısından en eleştirilen yanı olmuştur. Bunun nedeni 6/A maddesine göre kentsel dönüşüm uygulamasının, aynı Kanun'un gerektirdiği 2/3 oranındaki çoğunluğun yerine herhangi bir muvafakat aranmaksızın resen yürütülmesidir. Bu hüküm, afet ve acil durum hallerinde seferberlik yaklaşımının gözetilmesi bakımından anlaşılabilir olmakla beraber, uygulamaların bu yaklaşımla çelişmesi, tanımlandığı şekilde risk bakımından öncelikli alanlar yerine, kentsel rantın görece yüksek olduğu alanların bu kapsama alınması Kanun'un çıkış gerekçesini sorgular hale getirmektedir. Bunun yanında söz konusu değişiklikle gelen "uygulama yapılacak alanın sınırları uygulama bütünlüğü gözetilerek belirlenir" (6306 sayılı Kanun, 2012) ifadesi, riskli olmayan yapıların da uygulamaya dahil edilebileceğine yönelik açık kapı bırakmaktadır. Muvafakat aranmadan uygulamaya geçilmesi; söz konusu uygulamaların gerçekleştiği alanlarda, süreci kabul etmeyen hak sahiplerinin hukuki yola başvurmalarıyla birlikte, dava süreçlerinin tüm süreci uzatarak içinden çıkılmaz bir hal almasına neden olmaktadır. Bu bağlamda en başta afet risklerine karşı önlem alma amacıyla atılan adımlar, fiziksel boyutta amacına ulaşırken, sosyal boyutta yıkımlara yol açabilmekte, kent hakkı ihlallerine neden olabilmektedir.

Kentleşmenin tüm seyrini değiştiren, geçmişi 1948 yılına kadar uzanan ve kentsel yaşam alanlarının sağlıksız ve güvenliksiz hale gelmesine kaynaklık eden imar aflarının sonuncusu 2018 yılında 7143 sayılı Kanun ile 3194 sayılı İmar Kanunu'na eklenen Geçici 16.madde ile ortaya çıkmıştır (TMMOB, 2018). Söz konusu imar affı, deprem riskine karşı riskli kaçak yapıların kayıt altına alınması amacı gütmektedir. Bu Kanun'a göre resmi olarak herhangi bir kaydı bulunmayan riskli kaçak yapıların kentsel dönüşüme sokulması ve güvenli yapılar haline getirilmesi üzerinden bir süreç yürütülmesi hedefinin kabul edilebilir ve uygulanabilir olduğu söylenebilmektedir. Ancak bu hedefin tam tersi bir sürecin yürütülmesi; bu kaçak yapı stokunun meşrulaştırılmasından ve deprem riski karşısında daha

kırılgan bir kent yapısı yaratılmasından öteye gidememiş, bunun yanında tıpkı 1980'li yıllardaki gibi bu imar affı da siyasi çıkarların bir aracı haline gelmiştir ki söz konusu imar affının 24 Haziran 2018 seçimlerinin hemen öncesinde gündeme getirilmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir.

İmar afları, genellikle seçim dönemlerinde gündeme gelmeleri sebebiyle vatandaşlar nezdinde bir beklentinin doğmasına sebep olmakta, 'zaten affedilecek' algısı ile kaçak yapılaşmanın teşvik edilmesine yol açmaktadır. Böylece, ortaya çıkan güvenli olmayan yapı stoku; can ve mal güvenliğini tehdit eder hale getirmektedir. Yapı denetiminden yoksun ve imar aflarıyla yasal hale getirilen kaçak yapılaşmanın yarattığı risk bağlamında; meslek odalarınca ve bilim insanlarınca yapılan uyarılara rağmen, siyasi otoritelerce bu politikadan vazgeçilmemesinin 1999 Marmara Depremleri ve 2023 Kahramanmaraş Depremleri'ndeki ortaya çıkan tabloya verdiği katkı tartışılmazdır. İmar mevzuatının mevcut durumda sınırlı olan deprem duyarlılığını yok eden imar afları; toplumun yaşam güvenliğinin göz ardı edildiği politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımla, denetimden yoksun yapı stoku meşrulaştırılmakta ve teşvik edilmektedir. Bir kent suçu olarak nitelendirilen imar aflarıyla; mevzuatın gereklerine uyanlar bir nevi cezalandırılmaktayken, mevzuata aykırı yapılaşma faaliyetlerinde bulunanlar ödüllendirilmektedir ve bu anlamda imar aflarının kentsel adalet bağlamında da sorunlu politikalar olduğu bir gerçektir (TMMOB, 2018).

3.5. 2023 Kahramanmaraş Depremleri Sonrası: Afet Yönetiminde Krizler

6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri, sonrasındaki arama kurtarma çalışmaları, kriz yönetimi, yardım faaliyetleri, siyasi tutum, koordinasyon gibi konular, toplumun her kesimi tarafından tartışılmış ve uzun yıllar daha tartışılmaya devam edecektir. Bu depremler; 1999 Marmara Depremleri'nden bu yana geçen 24 yılda, deprem gerçeği karşısında yaptıklarımızın ya da yapamadıklarımızın resmini ortaya koymuştur.

- 126 sayılı CB kararnamesi (2023)
- Ulusal Risk Kalkanı Modeli (2023)
- Kentsel Dönüşümde Yarısı Bizden Kampanyası (2023)

Şekil 6: 2023 Kahramanmaraş Depremleri Sonrası Deprem Politikaları

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nin hemen ardından, 24 Şubat 2023 tarihinde çok hızlı bir şekilde yeniden yapılaşma sürecini başlatan ve "olağanüstü hal kapsamında yer alan illerde yerleşme ve yapılaşma hususunda bazı tedbirlerin alınması" amacıyla 126 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yürürlüğe girmiştir (126 sayılı CB Kararnamesi, 2023). Henüz geçici barınma alanlarında sağlıklı yaşam koşulları sağlanamamışken ve temel ihtiyaçlar giderilmemişken kalıcı yaşam alanlarının çok hızlı şekilde inşa edilmeye başlaması (Akyol Koçhan, 2023) özellikle şehir planlama disiplini tarafından sorgulanmış, meslek odaları ve akademisyenler tarafından bu Kararname ile öngörülemeyen yeni felaketlerin yaşanmaması için Kararnameye tepkiler yükselmiştir. Deprem bölgesinde evsiz kalan milyonlarca insanın bir an önce kalıcı barınma sorununun çözüme kavuşturulması açısından hızlı davranılması gerektiği bir gerçektir. Ancak bunu sağlıklı, güvenli ve sürdürülebilir bir kentsel yaşamın temelini oluşturan planlama ilkelerini yok sayarak gerçekleştirmek, yeni yıkımlara davetiye çıkartmasının yanında sosyal yaşamı da tehdit eder hale getirmektedir (Şekil 6).

Kararnamede, yürütülecek olan yeniden yapılaşma süreci ile ilgili öne çıkan ve eleştirilen hükümler yer almaktadır. Bu hükümlerden ilki; afet bölgesinde geçici veya kalıcı iskan alanlarının jeolojik unsurlar ve yerleşim merkezine uzaklık gözetilerek ÇŞİDB tarafından resen belirlenmesi ve bu alanlar belirlenirken gerekli görüldüğünde 4342 sayılı Mera Kanunu ile 6831 sayılı Orman Kanununun ek 16. maddesinde belirtilen alanların da kullanılabilmesi, belirlenen alanlarda vasıf değişikline gidilebilmesidir. Buna göre; yeniden yapılaşmada tüm yetkiler tek elde toplanarak, mera ile orman alanları yapılaşma tehdidiyle karşı karşıya kalabilecek ve iskan alanı olarak belirlenen alanlarda vasıf değişiklikleri söz konusu olduğunda uygulama resen yürütüleceği için herhangi bir itiraz mekanizması işlemeyecektir (126 sayılı CB Kararnamesi, 2023 ; TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2023). Kararnameye göre; deprem bölgelerindeki köy yerleşme alanları, kesin iskan alanları ve mevcut kentsel alanlarda Bakanlıkça onaylanacak herhangi bir plan ya da imar uygulaması beklenmeyecek, sadece jeolojik etüt ve zemin etüt raporları doğrultusunda, vaziyet planı ve yapı ruhsatı süreci yürütülecektir. Bakanlıkça uygun görülen planlar için askı süreci olmadan itiraz yolu kapanacaktır (126 sayılı CB Kararnamesi, 2023). Kararname eleştirildiği şekliyle; iskan alanlarına sadece zeminin risk durumu üzerinden karar verileceği, bu alanlarda konutların üretilmesinde diğer doğal tehlikelerin yok sayılacağı ve oluşabilecek risklerin göz ardı edileceği, bölge halkının yeniden inşa sürecine dahil edilmemesiyle tek tip

yapılarla kent kimliğinin ve kentsel belleğin dolayısıyla kentsel aidiyetinde zarar göreceği anlamına gelmektedir (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2023).

Kahramanmaraş Depremleri'nin ardından kentleri tarihi, kültürü, demografisi, sanayisi ve altyapısı ile bütüncül şekilde ayağa kaldırmayı ve depremlerden etkilenen 11 kentin yeniden inşasında, öncelikli deprem olmak üzere diğer doğa olaylarına ve iklim krizine karşı kentleri dirençli hale getirmek amacıyla Ulusal Risk Kalkanı Modeli ortaya çıkmıştır (Anadolu Ajansı, 2023). 'Siyaset üstü bir afet yönetimi hedefiyle' kentlerin afetlere karşı dirençli hale getirilmesi yönünde esasların belirleneceği alt kurulların kurulması kararı alınmıştır. Risk yönetimi ile kriz yönetimi evrelerinin birlikte ele alınması ve sahada çalışmalar yürüterek deprem bölgesi dışındaki tüm kentlerin dirençli hale getirilmesine katkı sağlanması hedefiyle 13 alt kurulun görev tanımları belirlenmiştir (İHA, 2023). Ulusal Risk Kalkanı Modeli'nde, Kahramanmaraş Depremleri'nde yaşanan yıkımın yetersiz ya da doğru uygulanmayan politikaların bir sonucu olduğu bunun yanında deprem sonrası müdahale faaliyetlerindeki sorunlar, merkezi yönetimlerce her ne kadar kabul edilmese de anlaşılmış ve bu farkındalık modele yansımıştır. Bilimsel katkıya açık bir yaklaşımın sergilenmesi, bütüncül ve çok boyutlu kararların alınması değerliyken, bunun karşısında yine merkezi yönetim tarafından ortaya çıkarılan 126 numaralı Kararname'de deprem bölgesinde yeniden yapılaşma sürecindeki, görüşe ve itiraza kapalı yaklaşım çelişki yaratmıştır.

Kahramanmaraş Depremleri sonrası; Marmara Denizi'nde gerçekleşmesi beklenen deprem, gözlerin İstanbul'a çevrilmesine neden olmuştur. İstanbul'da olası bir depremdeki yoğun nüfus ve riskli yapı stoku yoğunluğu nedeniyle oluşabilecek yıkımın önüne geçebilmek ve bugün ÇŞİDB tarafından belirtilen İstanbul'daki yaklaşık 1.5 milyon riskli bağımsız bölümün kentsel dönüşümle risklerinin ortadan kaldırılması için Bakanlık yeni bir politika geliştirmiştir. Bu bağlamda; Bakanlık tarafından İstanbul'da 'Yüzyılın Dönüşümü' ile bir kentsel dönüşüm seferberliği başlatmak üzere Kentsel Dönüşümde Yarısı Bizden Kampanyası duyurulmuştur (URL-2). Kampanya kapsamında yapılacak yeni konutların maliyetlerinin yarısı devlet tarafından karşılanacak, yarısı malikler tarafından 10 yıla kadar taksitlendirmelerle ödenebilecektir. Son durumda başvuru için süre kısıtının bulunmadığı projede 2 bin 116 bağımsız bölüm için 2,4 milyar TL'lik hibe, kredi ve tahliye desteği ödemeleri başlatılmıştır (ÇŞİDB, 2024). Bakanlıkça yapılan açıklamaya göre; İstanbul'da yeterli mühendislik hizmeti almamış ya da zemin sıvılaşması nedeniyle riskli durumda olan yapılarda, 1,5 milyon

bağımsız bölüm yer almaktadır. Söz konusu kampanya ile yine İstanbul'da oluşturulacak rezerv alanlarla birlikte bu riskli konutların tamamının 5 yıl içerisinde dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda; İstanbul'da; 500.000 adet Anadolu Yakası'nda, 500.000 adet Avrupa Yakası'nda olmak üzere 1 milyon konutun diğer bir deyişle uydu kentlerde üretileceği belirtilmektedir. Kalan konutların ise vatandaşların talebi doğrultusunda yerinde dönüşüm ile üretileceği ifade edilmektedir (ÇŞİDB, 2023). Ancak rezerv yapı alanlarının nerede olacağına, kent merkezinde yaşayan nüfusun söz konusu rezerv alanlara taşındığı takdirde kent merkezinde boşalan alanların nasıl değerlendirileceğine dair şeffaf şekilde bilgilendirmenin yapılmaması, planlama disiplininde projenin uygulanabilirliği ve uygunluğu konusunda endişelere neden olmaktadır.

4. Sonuç

Türkiye'nin deprem gerçeği, kentlerin sadece fiziksel yapılarıyla değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarıyla da doğrudan bağlantılıdır. Özellikle büyük depremler, kentlerin kırılganlıklarını gözler önüne sererken, bu krizlerin etkilerini daha da derinleştiren politikalar mevcuttur. Depremler, yalnızca doğa olayları değil, aynı zamanda bu olaylara hazırlıksız yakalanan toplumların ve yöneticilerin sorumluluğuyla şekillenen insani felaketlerdir. Bu bağlamda, deprem riskinin yönetilmesi, sadece fiziksel yapıları iyileştirmekle kalmamalı, aynı zamanda kent hakkı, sosyal adalet ve toplumun en temel hakları üzerinden yeniden yapılandırılmalıdır.

Türkiye'de deprem politikalarının dönemsel incelemesine bakıldığında 1999 yılından önce; mevzuatta yapılan değişikliklerin, depremlerden sonra iyileştirme odaklı faaliyetlerle sınırlı kaldığı; risk yönetimine dair bilincin var olduğu politikalardan ise bahsetmenin mümkün olmadığı söylenebilmektedir. 1999-2002 yılları arasına gelindiğinde; Marmara Depremleri sonrası yapı üretimindeki sorumsuz ve ihmalkar süreçlerin büyük yıkımlarla görünür hale gelmesi, toplumsal bilincin artmasına bu doğrultuda kentlerdeki yaşam koşullarının sorgulanmasına zemin hazırlamıştır. Bunun yanında otoritelerin yürürlüğe koyduğu düzenlemelerle halktan deprem zararlarını gidermeye yönelik vergi toplanması, ortaya çıkan bilincin ve hak aramanın izinde defalarca kez sorgulanmış ve şeffaflık ilkesi gereği bilgi talep edilmiştir. Bu yıllarda özellikle deprem riskini azaltmaya yönelik yapı denetim süreçleri çerçevesindeki gelişmeler, güvenli kentsel yaşamın ve yaşam alanlarının sağlanması konusunda adımların atılması yönüyle etkili politikalar olmuştur.

2002-2011 yılları arasında, deprem politikalarına gelmeden siyasi otoritelerin kentleşme politikalarındaki projeci yaklaşımı; kentsel alanlarda ve doğal alanlarda yarattığı tahribatlarla kent hakkının varlığını tehdit etmiştir. Özellikle bu dönemde hakim olan siyasi yaklaşım deprem riskine dair politikaları da doğrudan etkilemiştir. Kamu alanlarının özel sektöre tahsis edilmesi gibi uygulamalarla; deprem sonrası toplanma ve geçici barınma alanları olarak kullanılabilecek alanların kentsel rant odaklı projelerle yok edilmesi ve bu süreçlerin hukuki düzenlemelerle meşrulaştırılması, kentlilerin harekete geçerek bu alanların kamu yararı için kullanılması talebinin önünü kesmiştir. Kentsel mekanların yaşam alanı olarak korunabilmesini gözeten ve toplumun çıkarlarını savunan kent hakkı bu bağlamda da devre dışı kalmıştır. Bu dönemde hız kazanmaya başlayan kentsel dönüşüm, özellikle 5366 sayılı Yenileme Kanun'un uygulamalarındaki kentli haklarının göz ardı edilmesi yönüyle eleştirilmiştir. Soylulaştırma, yerinden edilme, dışlanma ve kimliksiz yaşam alanları gibi olguları kentlere dahil eden bu uygulamalar; kent hakkının varlığını tehdit eder şekilde kente yabancılaşmaya yol açmış ve kentsel aidiyetin sarsılmasına yol açmıştır. Yoksulluğun ve kentsel eşitsizliklerin ortadan kaldırılması temellerine oturan kent hakkının karşısında; deprem riskini ve sağlıksız yaşam koşullarını adeta bir bahane olarak kullanan uygulamalarla kentsel yoksulluklar ve eşitsizlikler daha da derinleşmiştir. Bu dönemdeki bir diğer gelişme olarak; bilimsel bilgiye olan güveni artırarak bilinç kazandırmak amacıyla kurulan Ulusal Deprem Konseyi'nin kaldırılması, kentlilerin yaşam alanları için bilgi edinmesinin ve risklerin azaltılması yönünde yapılabilecekler için harekete geçmesinin önüne set çekmiştir.

2011 Van Depremleri sonrasında deprem politikalarındaki gelişmeler özellikle yaşam alanları üzerine söz söyleme hakkını ve en temel kentsel haklar olan barınma, mülkiyet haklarını zedeleyen süreçler olarak karşımıza çıkmıştır. Van Depremi sonucu yaşanan yıkımların etkisiyle yürürlüğe giren 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu, deprem riskini en ciddi şekilde gözeten ancak aynı zamanda uygulamalarla amacından çoğu zaman sapan ve kente dair haklara en çok zarar veren gelişme olmuştur. Özellikle bu Kanun kapsamına getirilen 6/A maddesi, resen dönüşüm sürecinin yürütülmesini sağlayarak; kentlilerin yaşam alanlarına dair söz söyleme haklarını doğrudan yok saymaktadır, dolayısıyla barınma hakkı ve mülkiyet hakkı da tehdit altına girmektedir. Kentsel dönüşümün en etkili aracı olan ve siyasi otoritenin kentlerde afet riskini azaltmada en net tavrını ortaya koyduğu Kanun maalesef kar içgüdüsünü içeriğine dahil etmiştir. Riskli alan tanımına getirilen eklemeler, riski gidermeyi amaçlayan bir kentsel dönüşüm yaklaşımını aşarak, bir toplumsal dönüşüm yaklaşımı

ortaya çıkarmıştır. Kentlilere güvenli ve daha iyi bir yaşamı vadeden ve kent hakkının korunmasının temellerini güçlendirecek bir yaklaşımla ortaya konulduğu söylenebilecek olan Kanun, bugün ne yazık ki kent hakkı ihlalleri dendiğinde ilk akla gelen düzenleme olmaktadır. Riskli alan ilanlarının deprem riskini önceliklendirmeden çok, karın maksimize edilmesi üzerinden yürütülmesi, kentlerde değişim değerinin kullanım değerine üstün gelmesine, böylece kent hakkının temelinin doğrudan sarsılmasına neden olmaktadır. Bunların yanında; merkezi yaklaşımla kentsel dönüşüm süreçlerinin yürütülmesinin önüne geçerek, risk azaltmada politika ve uygulama arasındaki bağlantının yerel düzeyde kurulması, yerelin ihtiyaç ve taleplerinin gözetilmesi sürdürülebilir yaşam alanları noktasında önem teşkil etmektedir.

1948'li yıllardan itibaren kentlerin gündeminde olan ve kentsel adaletsizliğe yol açan imar afları ise devlet eliyle deprem riskini beslemekten öteye geçmeyen en sorunlu politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasal düzenlemelerle güvence altına alınan bu aflar; kentlerdeki yaşam güvenliğini, kent hakkının temelini oluşturan adil dağıtım ilkesini doğrudan yok etmektedir. Devlet tarafından mevzuata uyanların cezalandırılmasına, uymayanların ise ödüllendirilmesine, bunun yanında meşru kılınarak üstü örtülen kaçak ve riskli yapıların doğrudan insan hayatına mal olmasına yol açan imar afları, kentleri derin bir krize sürüklemektedir.

2023 yılının başında, Kahramanmaraş'ta gerçekleşerek 11 kentte büyük yıkımlar yaratan depremler sonrasındaki müdahalelerin koordine edilememesi ve depremzedelerin temel ihtiyaçlarının uzun süre giderilememesi temel insan haklarının ihlaline varacak kadar bir durumla karşı karşıya kalmamıza neden olmuştur. Deprem sonrası enkazların yarattığı doğal alanlardaki kirlilikler çevre hakkını da gündeme getirmiştir. İmar afları, farklı kentsel kullanımlarla imara açılan toplanma alanları, denetimsiz yapı üretimi ve göz yumulan diğer tüm kentsel hatalar sonuçlarını on binlerce insanın kaybı ile göstermiştir. Bu depremler sonrasında hızlı şekilde harekete geçen merkezi otorite, kenti sadece konuttan ibaret gören bir yaklaşımla yeni bir yasal düzenleme ortaya koymuştur. Depremzedelerin bir an önce kalıcı yaşam alanlarına kavuşabilmesi yönünde hemfikir olunmakla birlikte diğer doğal risklerin ve kentsel yaşamın farklı niteliklerinin göz ardı edilmesi sorun teşkil etmektedir. Belirli bir felakete cevaben alınan kararlar, o krizin çözümü için belirleyici unsurlar aynı zamanda bir sonraki krizin yaratılmasına yönelik muhtemel adımlar haline de gelmektedir. Topluluğu yalnızca felaketten önceki düzeyine geri döndürmeyi amaçlayan yeniden inşa çabaları, genellikle savunmasızlık yaratan koşulları sürdürür ve bu

koşulları yeniden yaratır (Comfort vd., 1999).

Deprem bölgesindeki yeniden yapılaşma sürecindeki kararlara itiraz yolunun kapalı olması ve yok olan kentler yeniden yapılanırken, yerel halkın bu sürecin tamamen dışında tutulması, yeni yaratılacak kentlerde aidiyetten söz etmeyi de zorlaştıracaktır. Bölgelerin özgünlüğünün, kültürünün ve yaşam pratiklerinin göz ardı edilmesi durumunda kimliksiz kentsel alanlar yaratılması, kentlilerin yaşam alanlarına yabancılaşmasına neden olacaktır. Bu durum yaşam alanlarından ya da yaşam koşullarından memnuniyetsizlik duyduğu takdirde, kentlilerin talep etmede ve eyleme geçmede pasifleştiği bir durum ortaya çıkaracaktır. Kente dair karar alma süreçlerinde toplumsal katılım ilkesi yok sayıldığında; kentsel aidiyet ve bilinç de yok sayılmış olur dolayısıyla talep edilecek bir kent hakkından da söz edilemez. Kent hakkının bileşenlerini gözeten deprem politikaları, dirençli kentlerin yaratılmasına ve yaratılan direncin sürdürülebilirliğine doğrudan katkı sağlayacaktır.

5. Kaynaklar

AFAD. (2018). Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri, Ankara.

Akyol Koçhan, İ. (2023). Kentleri mi İnşa Edeceğiz, Yeni Afetleri mi? Planlama Perspektifinden 6 Şubat Depremleri ve Sonrası. Spektrum, 9, 24-25.

Aman, D. D. (2019). Olası Marmara Depreminde Toplanma Alanları Yer Seçim Kriterlerinin Belirlenmesi: İstanbul Bağcılar Örneği. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Anadolu Ajansı. (2023). "Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli Nasıl Çalışacak?". https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-turkiye-ulusal-risk-kalkanimodeli-nasil-calisacak/2844979 adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 04.05.2023]

Balamir, M. (1999). Afet Zararlarının Azaltılması Amacıyla Planlama ve Yapılanma Süreçlerinin Yeniden Örgütlenmesi ve ODTÜ Önerisi. Mimarlık, 288, 12-16.

Balamir, M. (2001). Disaster Policies and Social Organisation. In 5th Conference of ESA, Helsinki.

Comfort, L., Wisner, B., Cutter, S., Pulwarty, R., Hewitt K., Oliver-Smith, A., Wiener, J., Fordham, M., Peacock, W. & Krimgold, F. (1999). Reframing Disaster Policy: The Global Evolution of Vulnerable Communities, Environmental Hazards, 1(1), 39-44. DOI: 10.3763/ehaz.1999.0105

Cumhuriyet. (2011). "Deprem vergileri duble yollara gitti". https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/deprem-vergileri-duble-yollaragitti-293808 adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 30.04.2023]

Çaylı, E. (2022). Depremin Politikliği: Adaletsizlik, Risk, Dirençlilik. beyond.istanbul, 12, 4-9.

ÇŞİDB. (2023). "Bakan Kurum: Yarısı Bizden Kampanyasında En Geç 2 Yıl İçinde Konutları Teslim Edeceğiz". https://csb.gov.tr/bakan-kurumyarisi-bizden-kampanyasinda-en-gec-2-yil-icinde-konutlari-teslimedecegiz-bakanlik-faaliyetleri-38558 adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 04.05.2023]

ÇŞİDB. (2024). "Yarısı Bizden' Kampanyası ile İlgili Merak Edilen Sorular ve Yanıtları" https://csb.gov.tr/yarisi-bizden-kampanyasi-ile-ilgili-

merak-edilen-sorular-ve-yanitlari-bakanlik-faaliyetleri-40354 adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 03.01.2025]

Daşkıran, F., & Ak, D. (2015). 6306 Sayılı Kanun Kapsamında Kentsel Dönüşüm. Journal of Management And Economics Research, 13(3), 264-288.

Ergünay, O. (2011). 1999 Depremleri Afet Mevzuatını Nasıl Değiştirdi: Mevzuat Açısından Neredeyiz?. 1. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, Ankara.

Eyidoğan, H. (2015). 17 Ağustos 1999 Kocaeli-Gölcük Depreminin 16. Yılında Büyüyen Şehirlerimiz ve Deprem Riski. Bilim ve Gelecek, 138, 78-85.

Harvey, D. (2008). The Right to the City. The City Reader, 6(1), 23-40.

Harvey, D. (2011). Sermayenin Mekanları: Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Harvey, D. (2012). Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru. İstanbul: Metis Yayıncılık.

İHA (İhlas Haber Ajansı). (2023). "Bakan Kurum II. Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli toplantısında alınan kararları açıkladı". https://www.iha.com.tr/haber-bakan-kurum-ii-turkiye-ulusal-riskkalkani-modeli-toplantisinda-alinan-kararlari-acikladi-1153961/ adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 04.05.2023]

İPA (İstanbul Planlama Ajansı). (2022). İstanbul'un Kapısındaki Kriz: Deprem, Mevcut Düzenlemeler, Sorun Alanları ve Yaklaşımlar. https://ipa.istanbul/

JICA (Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı). (2004). Türkiye'de Doğal Afetler Konulu Ülke Strateji Raporu. Ankara.

Koçak, H. (2004). Bir Doğal Afet Olarak Depreme Hazırlıklı Olma Bilinci ve Katılım: ABD, Japonya ve Türkiye Örneği (Afyon İli Örneği). Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kutluk, E. (2011). Afetlere Müdahale için Model Önerisi: Muhtemel İstanbul Depremi Uygulaması. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Lefebvre, H. (2015). Şehir Hakkı. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Marcuse, P. (2009). From Critical Urban Theory to the Right to the City. City, 13(2- 3), 185-197.

Orhan, E. (2022). 1999 Depremlerinin Ardından Planlama Mevzuatı Üzerine Bir Değerlendirme. Planlama Dergisi, 32(1), 47-56.

Özmen, B., & Özden, T. (2013). Türkiye'nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 49, 1-28.

Ramazanoğulları Turgut, S. (2011). Geleceğin Kentlerinde Değişimi Yönet(ebil)mek. Şehirlerimizin Geleceği, Tehditler ve Fırsatlar Sempozyum Bildiri Kitabı, 85-93.

Sarı, B. (2022). Afet Yönetiminde Temel ve Stratejik Ortaklar Arası Koordinasyonun Analizi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Sözcü. (2023). "Diyanet'in bütçesi AFAD'ın 4.5 katı". https://www.sozcu.com.tr/2023/ekonomi/diyanetin-butcesi-afadin-4- 5-kati-7589028/ adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi:27.04.2023]

Şengün, H. (2007). Afet Yönetimi Sistemi ve Marmara Depremi Sonrasında Yaşanan Sorunlar. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Taylan, A. (2009). Urban Disaster Risk Management with Compulsory Earthquake Insurance in Turkey. Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi). (2010). Deprem Riskinin Araştırılarak Deprem Yönetiminde Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. Ankara: TBMM Yayınları.

TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği). (2018). Sermaye ile Yapılan Barış: İmar Affı, TMMOB İmar Affı Raporu, Ankara.

TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası. (2010). Deprem ve Deprem Yönetimi Raporu. Ankara: TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayınları.

TMMOB Makine Mühendisleri Odası. (2012). Türkiye'de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makine Mühendisleri Odası'nın Önerileri. Oda Raporu, Ankara.

TMMOB Şehir Plancıları Odası. (2023). "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

Ne Anlama Geliyor?”. Erişim Tarihi: 20.04.2023. www.spo.org.tr

126 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2023). T.C. Resmi Gazete, 32114. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.126.pdf adresinden alınmıştır.

4452 Sayılı Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler Ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi için Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu. (1999). T.C. Resmi Gazete, 23801. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4452.pdf adresinden alınmıştır.

4623 Sayılı Yer Sarsıntılarından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun. (1944). T.C. Resmi Gazete, 5763. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5763.pdf adresinden alınmıştır.

4708 Sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun. (2001). T.C. Resmi Gazete, 24461. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4708.pdf adresinden alınmıştır.

5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun. (2005). T.C. Resmi Gazete, 25866. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5366.pdf adresinden alınmıştır.

6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun. (2012). T.C. Resmi Gazete, 28309. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6306.pdf adresinden alınmıştır.

7126 Sayılı Sivil Müdafaa Kanunu. (1958). T.C. Resmi Gazete, 9931. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9931.pdf adresinden alınmıştır.

URL-1, Büyüteç: Deprem Vergilerine Ne Oldu?, www.teyit.org adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 30.04.2023]

URL-2, Yarısı Bizden Kampanyası Hakkında, https://bartin.csb.gov.tr/yarisi-bizdendonusum-kampanyasi-hakkinda-haber-282756 adresinden alınmıştır. [Erişim Tarihi: 04.05.2023]

Üçüncü Oturum

Afet, Risk ve Sakınım Modelleri

Moderatör: **Doç. Dr. Engin KEPENEK**

* Kentlerde İklim Değişikliği Kaynaklı Risk Düzeyinin Haritalanması Ve Değerlendirilmesi Modeli

Dr. Öğr. Üyesi Merve YAVAŞ, Doç. Dr. Doğan DURSUN

Doğal Afetler Ve Şehirlerin Tahliyesi

Arş. Gör. Sadullah GÖNCÜ, Dr. Mehmet Ali SİLGU, Prof. Dr. Hilmi Berk ÇELİKOĞLU

* 6 Şubat Depremi Çerçevesinden Ulaşımın Yeniden İnşası: Yol-Zemin İlişkisi, Ulaşımda Hareketlilik Ve Mikro Hareketlilik Çözümleri

Muhammed ADEMOĞLU, Zülfü YETKİN, Sadullah GÖNCÜ, Dr. Mehmet Ali SİLGU, Prof. Dr. Hilmi Berk ÇELİKOĞLU

* Doğal Afetler Bağlamında Çoklu Tehlikelere Karşı Bütüncül Risk Değerlendirmesi Model Önerisi

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÖZYETGİN ALTUN, Faruk ALTUN

**Bu bildiri yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.*

Doğal Afetler ve Şehirlerin Tahliyesi

Sadullah Göncü
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü

Mehmet Ali Silgu
Bartın Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü,
Koç Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü

Hilmi Berk Çelikoğlu
İstanbul Teknik Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü,
İstanbul Teknik Üniversitesi (ITÜ), ITU ITS Research Lab

Özet

Bu çalışma, afet sonrası tahliye süreçlerinin etkin bir şekilde planlanması hususunda bir literatür derlemesi ve örnek bir vaka analizi sunmaktadır. Tahliye süreçlerinde kullanılan Dinamik Trafik Ataması yaklaşımının atama ilkelerinden kullanıcı optimumu ve sistem optimumu yaklaşımlarının, afet durumlarında trafik akışını ve tahliye süresini nasıl etkilediği incelenmiştir. Kullanıcı optimumunda kullanıcıların kendi çıkarlarına uygun yolları seçtiği senaryoların, tahliye süresini uzatarak maliyetleri arttırdığı; buna karşın sistem optimumu senaryolarının, trafik yoğunluğunu azaltarak tahliyeyi daha hızlı ve verimli hale getirdiği gösterilmiştir. Özellikle 6 Şubat 2023'te Türkiye'de yaşanan depremler, afet sonrası tahliye konusunun önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Deprem sonrası yaşanan lojistik ve ulaşım sorunları, tahliye planlamasının özenle yapılmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Çalışma, afetlere hazır olma ve tahliye planlaması konularında bilimsel temelli yaklaşımların geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğal Afetler, Deprem, Dinamik Trafik Ataması, Tahliye Modellemesi, Ulaşım Planlaması

Natural Disasters and Evacuation Modeling for Urban Settlements

Abstract

Evacuation models are a broad subject that concerns many academic fields. The traffic management aspect of evacuation modeling is one of the most essential parts of this subject. This paper presents a literature review on evacuation modeling, specifically focused on the traffic assignment approaches in evacuation traffic modeling. The main aim of the study is to evaluate the effects of the traffic assignment principle on evacuation processes. The findings indicate that scenarios where individuals choose routes based on their own interests (user equilibrium) prolong evacuation time and increase costs, whereas system equilibrium scenarios – corresponding to the planned evacuations- reduce traffic congestion, making evacuations faster and more efficient. The earthquakes that occurred in Türkiye on February 6, 2023, have particularly highlighted the critical importance of post-disaster evacuation planning. The logistical and transportation challenges experienced after the earthquake underscored the necessity of prepared evacuation plans. This study emphasizes the importance of developing scientifically-based approaches to disaster preparedness and evacuation planning.

Keywords: Disasters, Earthquake, Dynamic Traffic Assignment, Evacuation Modeling, Transportation Planning

1. Giriş ve Ana Bölümler

Tarih boyunca doğal ve insan kaynaklı afetler, insanoğlunun yaşamını derinden etkileyen olaylar arasında yer almıştır. Depremler, fırtınalar, seller gibi doğal afetlerin yanı sıra, nükleer reaktör kazaları, terör saldırıları ve tehlikeli madde sızıntıları gibi insan kaynaklı afetler de şehirlerin ve kırsal bölgelerin tahliyesini zorunlu kılmıştır. Bu afetler karşısında insanoğlunun doğal olayları engelleme kapasitesinin sınırlı olması, afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesini gerektirmiştir. Ülkemiz, özellikle deprem kuşağında yer alması nedeniyle yüksek afet riski altında bulunmaktadır. Bu nedenle, deprem sonrası tahliye süreçlerinin etkin bir şekilde planlanması büyük önem taşımaktadır. Depremler, ani ve yıkıcı etkileriyle şehirlerin altyapısına ciddi zararlar verebilmekte ve tahliye süreçlerini daha da karmaşık hale getirebilmektedir. Bu bağlamda, deprem sonrası şehirlerin güvenli bir şekilde tahliye edilmesi konusunda kapsamlı ve bilimsel temellere dayanan planlama çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüz teknolojik imkanları ve bilgi birikimi sayesinde hem proaktif hem de reaktif afet yönetimi stratejileri geliştirilebilmektedir. Bu stratejiler arasında, afet bölgesindeki nüfusun güvenli bir bölgeye tahliye edilmesi önemli bir yer tutmaktadır. Ancak tahliye planlaması, lojistik ve ulaşım yönetiminin çok boyutlu bir yapıya sahip olması nedeniyle oldukça karmaşık bir konudur. Tahliye süreçlerinde, lojistik sistemlere ve ulaşım altyapısına erişim hem tahliye edilen nüfusun güvenliği hem de temel ihtiyaçların karşılanması açısından kritik öneme sahiptir.

Ulaşım planlaması açısından tahliye modellemesi, Dinamik Trafik Ataması (DTA) gibi yaklaşımlar üzerinden ele alınmaktadır. Bu çalışma, kullanıcı optimumu (İng. User Equilibrium - UE) ve sistem optimumu (İng. System Optimal - SO) ilkelerinin afet tahliyesi süreçlerine olan etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kullanıcıların kendi çıkarlarına uygun yolları tercih ettiği kullanıcı optimumu durumunda, tahliye süreçleri daha uzun ve maliyetli olabilirken; sistemin genel verimliliğinin hedeflendiği sistem optimumu çözümlerinde toplam tahliye süresi ve maliyetlerin minimize edilmesi mümkün olmaktadır. Bu çalışma kapsamında, afet yönetimi ve tahliye planlaması üzerine kapsamlı bir literatür taraması sunulacak, ayrıca SUMO (Simulation of Urban Mobility) (Lopez v.d., 2018) yazılımı kullanılarak dinamik trafik ataması yöntemlerinin tahliye planlaması üzerindeki etkileri benzetim temelli bir yaklaşımla, hipotetik bir trafik ağı üzerinden, sanal bir talep verisi kullanılarak kullanıcı ve sistem optimumu arasındaki farklar ortaya konacaktır. Elde edilen bulgular ile özellikle tahliye süreçlerinin planlanmasının önemini vurgulamaktadır.

Öte yandan, iklim değişikliğinin kültürel miras alanları ve yapılarındaki yıpranma, aşınma, yıkılma vb. etkileri nedeniyle zaman içerisinde sürdürülebilir korumanın fiziksel boyutunda ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu durum, alanda yaşayan yerel halkın alandan göç etmesine, yapıların ve alanların atıl duruma gelmesine ve unutulmasına, gelecek nesillerin mirasa erişim hakkının zarar görmesine neden olarak sürdürülebilir korumanın sosyal boyutunu da tehdit etmeye başlamıştır. Aynı zamanda, iklim değişikliği etkisiyle yaşanan yangın, sel gibi afetlerin sonucunda yapılacak olan kurtarma faaliyetleri ve restorasyonların maliyeti zaten yeterli olmayan ekonomik kaynakların aktarılamamasına ve yapıların ya hiç korunamamasına ya da düşük maliyet amacıyla yapılan yanlış uygulama ve restorasyona maruz kalmalarına neden olmaktadır. Bu durum, ayrıca, mirasın sürdürülebilir olarak korunması kapsamında enerji ve kaynak israfına, çevre kirliliğine ve tek seferlik koruma kararlarının alınıp uygulanmasına da yol açmaktadır.

21. yüzyılın en önemli risk faktörlerinden biri olan iklim değişikliğinin koruma pratiğine nasıl yön verdiği ve(ya) vereceği, kültürel mirasın korunumu ve de gelecek nesillere aktarımı bakımından kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, bu çalışmanın odağını, iklim değişikliği, risk ve sürdürülebilirlik bileşenleri oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, uluslararası ve ulusal sürdürülebilir koruma pratiklerinin karşılaştırmalı incelemesi üzerinden ulusal kültürel mirasın korunumu ve sakınımına girdi sunabilecek derslerin çıkarılması ve kamuoyuna sunulmasıdır. Buradan hareketle, ilk olarak, mevcut uluslararası ve ulusal yasal ve yönetsel dayanaklar incelenerek, iklim değişikliği ve kültürel miras bağlamı tariflenmiştir (bkz. Şekil 1). Ardından, kültürel mirası tehdit eden iklim göstergeleri tespit edilerek, bu faktörlerin kültürel miras türlerine göre oluşturdukları risklerin dağılımı sürdürülebilir korumanın boyutları üzerinden ortaya konmuştur. Son olarak, iklim değişikliği, risk ve sürdürülebilirlik bileşenlerini odağına alan ve tamamlanmış uluslararası ve ulusal ölçekli örnekler derlenerek doküman analizi ve içerik analizi yöntemlerinin kalitatif yönleri doğrultusunda incelenerek sistematik olarak değerlendirilmiştir. İncelenen uluslararası ve ulusal örneklerden yola çıkarak, ulusal kültürel mirasın korunumu ve sakınımına girdi sunacak tematik bileşenler tariflenmiş ve bu bileşenlerin hayata geçirilmesi için gerekenler belirlenmiştir.

2. Literatür Derlemesi

Bu bölüm kapsamında tahliye planlamasına dair bir literatür derlemesi ile DTA kapsamındaki atama prensiplerine dair derlemeler sunulacaktır.

2.1. Tahliye Modellemesi Literatürü

Tahliye modellemesi, afetlerin olumsuz etkilerini minimize etmek ve insanların güvenli bölgelere taşınmasını sağlamak amacıyla geliştirilen önemli bir bilimsel çalışma alanıdır. Tahliye denilince ilk akla gelen hususun doğal afetler olmasına rağmen, tahliyelere yönelik yapılan ilk çalışmalar, doğal afetler kaynaklı değildir. İlk tahliye modelleme çalışmaları, ABD'de 1979 yılında gerçekleşen Three Mile Island nükleer kazası sonrası yapılmıştır. Pensilvanya eyaletinde gerçekleşen bu kaza, nükleer reaktör çekirdeğinin erimesinden kaynaklanmış olup, radyasyon sızıntısı sebebiyle, civar yerleşim yerlerinin tahliye edilmesi kararı alınmıştır. Akabinde tahliye sırasında trafik altyapısının ciddi anlamda kilitlenerek, trafik akımının kilitlenmesi ile karşı karşıya kalınmış olup, acil durum müdahale ekiplerinin ilgili reaktör bölgesine erişiminde sıkıntılar baş göstermiştir. Sonraki süreçte, merkezi yönetim, bu gibi durumlara dair çeşitli araştırma gruplarına destek vererek, tahliye süreçlerinin planlamasına yönelik planlama çerçevelerinin geliştirilmesine ön ayak olmuştur. Bu tarihten önce, oldukça teorik seviyede bazı çalışmalar (Givens, 1963; Houston, 1975; Sheffi et al., 1981) olsa da ilk kapsamlı çalışmaların bu tarihten sonra yapıldığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, ilk geliştirilmiş tahliye modelleri arasında NETVAC1, EVAC PLAN PACK ve DYNEV gibi modeller yer almıştır (Voorhees, 1982; KLD Associates, 1982).

1979-1984 arasında yapılan bu çalışmaların genel odakları, nükleer kazalar/saldırılar sebebiyle oluşan radyasyon sızıntılarına karşı şehirlerin/yerleşim yerlerinin tahliyesi sırasındaki trafik ağının yönetimini esas almış olup, ilk sistematik planlama yaklaşımlarını oluşturmuştur. Bu dönemde geliştirilen ilk modeller, çoğunlukla nükleer kazalar ve benzeri insan kaynaklı afetler üzerine odaklanmıştır. Bu modellerin amacı, tahliye süreçlerinde ulaştırma altyapısının etkin bir şekilde yönetilmesi ve insanların güvenli bölgelere en kısa sürede ulaştırılmasıdır. Ancak, 1984'ten sonra yapılan çalışmalarda, eldeki planlama çerçevelerine doğal afetlerin eklenmesi söz konusu olmuştur. Örneğin, MASSVAC (Hobeika et al., 1985) ve CLEAR (Moeller et al., 1982) gibi modeller, nükleer kazalar ve doğal afetler gibi yüksek riskli durumlarda hem ince boyutlu benzetim hem de kaba boyutlu benzetim yaklaşımları ile tahliye sürecini planlamak için kullanılmıştır. 1990'lı yıllardan, 2000'li yılların başına kadar, tahliye modellemesi literatürü daha geniş bir yelpazede incelenmeye başlanmış olup doğal afet tipleri (kasırga, sel, deprem vb.) üzerine de çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalarda, insan davranışlarının modellemesi, ulaştırma altyapısının kapasitesi ve tahliye sırasında trafik sıkışıklığı gibi sorunların yönetimi ele

alınmıştır. 1998 yılında geliştirilen MASSVAC 4.0 modeli, bu kapsamda kullanıcı davranışlarını ve trafik akışını daha detaylı inceleyen bir modeldir (Hobeika & Kim, 1998).

2000'li yıllarla modelleme, hesaplama ve geçmiş tahliye tecrübeleri ile birlikte tahliye modellemesi literatürü önemli ölçüde genişlemiş ve çok çeşitli alt konulara ayrılmıştır. Örneğin, tahliye süreçlerindeki trafik altyapısına yönelik olan talebin tahmin edilmesine dair, Barret v.d. (2000) yılında bir çalışma yürütmüş olup, tahliye sırasında ne kadar insanın, hangi zaman aralığında ve hangi yolları kullanarak güvenli bölgelere ulaşacağını tahmin etmeye yönelik modeller geliştirilmiştir. Bir diğer çalışmada ise hava durumu ve meteorolojik koşulların tahliye süreçlerinde, kişilerin rota seçimleri üzerine olan etkileri incelenmiştir (Murray-Tuite & Wolshon, 2013). Yine bir diğer çalışmada, tahliye sırasında insanların güvenli bölgelere nasıl dağılacağı ve hangi varış noktalarını seçeceği konuları da bu alanda incelenmiştir Sattayhatewa & Ran, 2000). Güncel bir çalışmada ise, gölge tahliyeler denilen (İng. Shadow Evacuations) hususta, afet bölgesi dışında bulunan insanların da panik halinde tahliyeye katılması durumunu ele alır ve bu durumun trafik ağında yaratacağı etkiler üzerine bazı irdelemelerde bulunulmuştur (Shengcheng Yuan et al., 2015). Bu bağlamda farklı alt konular özelinde yapılan bir derleme Tablo 1'de sunulmuştur.

2.2. SO ve UE atama ilkeleri

Tahliye modellemesinde DTA yöntemlerinin kullanımı da önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. DTA, özellikle afet durumlarında trafik akışını daha gerçekçi bir şekilde modelleyerek tahliye sürecinin planlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu yöntem, afet sırasında trafik ağının mevcut durumu göz önüne alarak en uygun yolların belirlenmesine ve tahliye süresinin minimize edilmesine yardımcı olur (Tuydes, 2005). DTA yaklaşımında, trafik akımlarının, ilgili trafik ağına atanması sırasında, iki temel yaklaşım kullanılmaktadır. Bunlar sırasıyla kullanıcı optimumu ve sistem optimumu olarak ifade edilmiştir. Kullanıcı optimumunda her bir birey kendi rotasını seçerek toplam seyahat süresini minimize etmeye çalışmaktadır. Diğer bir deyişle kullanıcı optimumunda, her bir sürücü veya yolcu kendi çıkarlarını maksimize etmeye yönelik bir rota seçimi yapar. Bu yaklaşımda, tüm yol kullanıcıları kendi seyahat sürelerini en aza indirmeye çalışır ve bu durum, bireysel tercihlerin toplam trafik akışını belirlediği bir dengeye yol açar. Ancak, kullanıcı optimumu durumunda ortaya çıkan bu denge, genel sistem performansı açısından her zaman ideal olmayabilir. Özellikle tahliye gibi kritik durumlarda, bireylerin kendi tercihlerini ön

plana alması, bazı yolların fazla tercih edilmesine, ani yüklenmesine ve toplam tahliye süresinin uzamasına neden olabilir (Wardrop, 1952).

Tablo 1: Tahliye literatürüne dair önde gelen bazı çalışmalar

Konu Alanı	Yazar(lar)	Yıl	Yayın İsmi
Dinamik Trafik Atama (DTA) Modelleri	Chiu ve vd.	2007	A dynamic traffic assignment model for hurricane evacuation
	Liu ve vd.	2012	A cell-based dynamic traffic assignment model for hurricane evacuation
	Yuan ve vd.	2015	A macroscopic evacuation modeling framework for large-scale urban networks
Tahliye/Afet Sırasında Davranış Modelleme	Pel ve vd.	2012	Evacuation behavior modeling: An overview of research and challenges
	Ben-Elia ve vd.	2013	Modeling hurricane evacuation behavior: An agent-based approach
	Hasan ve vd.	2017	Modeling the impact of social media on hurricane evacuation behavior
Risk Değerlendirmesi ve Karar Verme	Lindell ve Perry	2000	Household adjustment to earthquake hazard: A review of research
	Sorensen ve Sorensen	2004	Risk communication and public health
	Dash ve Gladwin	2007	Evacuation decision making and behavioral responses: Individual and household
Tahliye Planlama ve Yönetimi	Wolshon ve vd.	2005	Review of policies and practices for hurricane evacuation. I: Transportation planning, preparedness, and response
	Sorensen ve Mileti	2006	Hurricane Katrina: A social science research perspective
	Dow ve Cutter	2007	Crying wolf: Repeat responses to hurricane evacuation orders
Engelli/Yaşlı Kişilerin Tahliyesi	Etkin ve vd.	2006	Lessons learned from the 2004 South Asian tsunami: Structural engineering perspective
	Phillips ve vd.	2007	Social vulnerability to disasters
	Van Willigen ve vd.	2008	Evacuation decision making in Hurricane Katrina: A comparative study of New Orleans and Bay St. Louis, Mississippi
Tahliye Benzetimi ve Optimizasyonu	Sheffi	2005	Urban Transportation Networks: Equilibrium Analysis with Mathematical Programming Methods
	Gartner ve vd.	2008	Network optimization in evacuation planning
	Ng ve vd.	2010	A dynamic network flow model for hurricane evacuation planning

Sistem optimumunda ise amaç, tüm sistemin genel performansını maksimize etmektir. Bu yaklaşımda, toplam seyahat süresi ve maliyetlerin minimize edilmesi hedeflenir. Sistem optimumu, bireysel yol tercihlerini değil, tüm yol ağının en verimli şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla rota seçimlerini belirler. Bu durum, özellikle tahliye sürecinde tahliye sürelerinin ve maliyetlerinin azaltılması açısından oldukça önemlidir. Tahliye planlamasında sistem optimumuna ulaşmak, tahliye edilen nüfusun güvenli ve hızlı bir şekilde hedef bölgelere ulaşmasını sağlamak için ideal bir senaryo sunmaktadır (Wardrop, 1952).

Kullanıcı optimumu ve sistem optimumu arasındaki temel fark,bireysel çıkarlar ile sistemin genel verimliliği arasındaki dengenin nasıl kurulduğudur. Tahliye sürecinde bu iki yaklaşımın uygulanması, farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Kullanıcı optimumunda bireyler kendi seyahat sürelerini minimize etmeye çalışırken, sistem optimumunda genel sistem maliyetleri minimize edilir. Bu nedenle, afet tahliyesi gibi acil durumlarda sistem optimumu yaklaşımının uygulanması, tahliye sürecinin daha hızlı ve etkin bir şekilde tamamlanmasını sağlayabilir. Ancak bu yaklaşımın uygulanabilmesi için merkezi bir otoritenin yönlendirmesi ve trafik yönetim sistemlerinin etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Bu çalışma kapsamında, analitik temelli benzetimler ile hem kullanıcı optimumu hem de sistem optimumu senaryoları ele alınacak ve bu iki yaklaşım arasındaki farklar detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu sayede, tahliye süreçlerinin planlanmasının önemi ve hangi stratejinin daha etkin olduğu ve hangi durumlarda tercih edilmesi gerektiği konusunda önemli çıkarımlar yapılabilecektir.

3. Metodoloji ve Vaka Analizi

Bu kısımda, örnek bir tahliye durum senaryosu ele alınacak olup, benzetim temelli bir yaklaşım ile atama prensiplerinin tahliye süreçlerine dair sonuçlar üzerinden bir irdeleme yapılacaktır.

3.1. Ele alınan senaryo, trafik ağı ve talep verisi

Bu çalışmada ele alınan senaryo, afet durumunda bir bölgenin güvenli bir alana tahliye edilmesini simüle etmek üzere oluşturulmuştur. Bu senaryoda, kullanılan trafik ağı, gerçek bir şehir ağına benzer bir şekilde tasarlanmış olup, farklı yol türleri (ana arterler, tali yollar vb.) ve yol kapasitesi gibi unsurlar dikkate alınmıştır. Ele alınan tahliye senaryosu kapsamında, bir yerleşim merkezine yaklaşan bir kasırga durumunda, bölge halkının sığınak bölgesine tahliyesi durumu esas alınmıştır. İlgili yerleşim merkezi, 14 blokluk bir konut bölgesi olup, ortasından bir otoyol geçmektedir. Ayrıca bölgenin kuzeyinden bir tane de kentiçi ana arter geçmektedir. Otoyollarda 3 şeritli olup hız limiti 120 km/sa, ana arter 2 şeritli olup 100 km/sa, kentiçi yollar ise tek şeritli olup 50 km/sa olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, senaryo kapsamında sanal bir talep verisi oluşturulmuş ve bu talep, afet anında bölgeden tahliye edilmesi gereken nüfusu temsil etmektedir. Bu talep verisi, farklı zaman dilimlerinde tahliye edilen kişilerin sayılarını ve hedef bölgeleri içermektedir. Ele alınan senaryo, Tuydes (2005)'in çalışmasında ele aldığı bir senaryo üzerinden uyarlanmıştır.

Trafik ağı, SUMO ince boyutlu benzetim yazılımı kullanılarak modellenmiş ve tahliye sürecinde trafik akışının dinamik olarak nasıl değiştiği gözlemlenmiştir. Senaryo kapsamında kullanıcı optimumu ve sistem optimumu prensiplerine dayalı farklı tahliye stratejileri uygulanmış ve bu stratejilerin toplam tahliye süresi, yolculuk maliyetleri ve trafik yoğunluğu üzerindeki etkileri incelenmiştir. SUMO, DTA çözümlemesi yapabilen ince boyutlu yazılımlarından biridir ve açık kaynak kodlu yapısı ile bilimsel çalışmalara uygun bir ortam sunmaktadır. Ağ, 25 düğüm, 5 kaynak düğümü ve 2 hedef düğümden oluşmaktadır. Benzetimler kapsamında, SUMO yazılımının yinelemeli DTA çözüm algoritması kullanılarak kullanıcı optimumu ve sistem optimumu çözümleri elde edilmiştir. Bu çözümler, ağdaki ortalama seyahat sürelerine ve tahliye süresine göre değerlendirilmiştir. Şekil 1 ve Şekil 2'de, ele alınan tahliye senaryosu ve ilgili trafik ağa ait bağ-düğüm temsili verilmiştir.

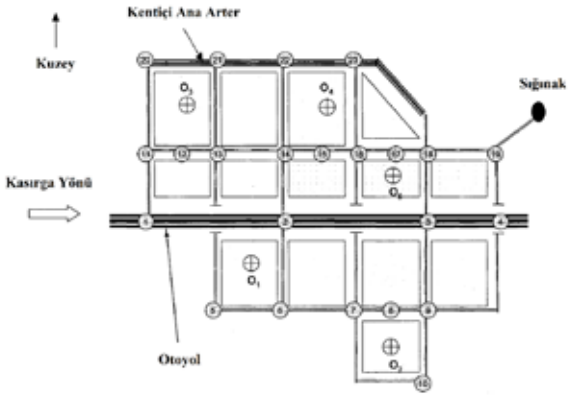

Şekil 1: Ele alınan tahliye senaryosu

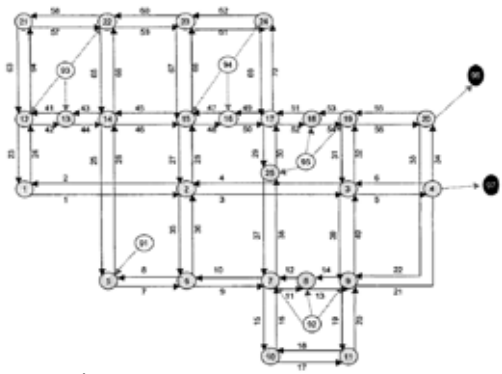

Şekil 2: İlgili trafik ağının bağ-düğüm temsili

3.2. Sonuçlar

Benzetimlerde, iki temel senaryo üzerinden sınama yapılmıştır. Birinci temel senaryo, UE'ye göre tasarlanmış olup, dört alt senaryo (I, II, III ve IV) olacak biçimde koşturulmuştur. Bunlardan ilk ikisi, benzetimlerin 500 saniye ile sınırlandığı ve belirlenen sürede ağdaki talebin ne kadarlık bir kısmının bu sürede tahliye noktalarına ulaşabildiğini ölçmek için koşturulmuştur. Alt senaryolardan üçüncü ve dördüncüsü ise, benzetim süresinin sınırlanmadığı ve tahliyenin tamamlanana kadar benzetimin sürdüğü durumu ifade etmektedir. Bu durum ise, UE'ye göre gerçekleşen bir tahliyenin ne kadar süreceğini ölçmek için tasarlanmış alt senaryolardır. İkinci ana senaryo ise SO yaklaşımına göre koşturulmuş olup, planlı bir tahliyeyi temsil etmektedir. Elde edilen bulgular, Tablo 2 ve Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 2: SO'ya göre koşturulan tahliye benzetimlerinin sonucu

Toplam Araç Sayısı: 606
Sistem Seyahat Süresi: 24.51 taşıt-saat
Ortalama Seyahat Süresi: 2.42 taşıt/dakika

Varış: 96 (Sığınak 1)		Varış: 97 (Sığınak 2)	
Başlangıç	**Ağın en son terk edilme zamanı (sn)**	**Başlangıç**	**Ağın en son terk edilme zamanı (sn)**
91	300	**91**	270
92	310	**92**	120
93	310	**93**	**300**
94	**320**	**94**	280
95	290	**95**	290
Ağın tahliye süresi: 320 saniye			

Tablo 2: UE'ye göre koşturulan benzetimlerin sonuçları

Benzetim süresi (sn)	**500**	**500**	**-**	**-**
Scenario No	I	II	III	IV
Yakınsama Eşiği (%)	0.1	0.01	0.05	0.01
Yakınsama Gerçekleşti mi?	Evet	Evet	Evet	Hayır
Tahliye Tamamlandı mı?	Hayır	Hayır	Evet	Evet
Ağ Tahliye Süresi (sn)	-	-	**1213**	**1218**
Ağa giren araç sayısı (Yükleme)	591	590	606	606
Ağdaki taşıt sayısı (Benzetim sonunda)	318	286	0	0
Sistem Seyahat Süresi (Taşıt-saat)	64.21	62.81	78.43	78.44
Ortalama Seyahat Süresi (taşıt/dakika)	3.72	3.62	7.76	7.75

SO çözümü açısından, analiz süresi 500 saniye olarak belirlenmiştir. Sığınak düğümlerine en son varışlar 300. ve 320. saniyelerde gerçekleşmiş olup, bu durum ağın toplam tahliye süresinin 320 saniye olduğunu göstermektedir. Ağdaki toplam seyahat süresi 24,51 araç-saat olarak gerçekleşmiş ve araç başına ortalama seyahat süresi 2,42 dakika olmuştur.

UE temelli çözümlerde ise birinci ve ikinci alt senaryo için, benzetim süresi sınırlı olup, bu süre içerisinde tahliyeler tamamlanamamıştır. Benzetim sonunda, ağ içerisinde sırasıyla 318 ve 286 adet taşıt hala sığınak alanına ulaşmaya çalışmakta olup, sistem seyahat süresi 64,21 ila 62,81 araç-saat olarak oluşmuştur. Araç başına düşen ortalama seyahat süreleri ise 3,72 ila 3,62 dakika arasındadır. Benzetim süresinin sınırlandırılmadığı üçüncü ve dördüncü alt senaryolarda ise, toplam ağın tahliye süresi 1212 ila 1218 saniye arasında gerçekleşmiş olup, toplam sistem seyahat süreleri sırasıyla 78,43 ve 78,44 araç-saat olarak gerçekleşmiştir. Ortalama seyahat süreleri ise 7,76 ve 7,75 taşıt/dakika olarak elde edilmiştir. UE ve SO yaklaşımları arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa, UE yaklaşımının, SO'ya kıyasla %279 daha uzun bir tahliye süresi ile sonuçlandığı ve ağ içi toplam seyahat sürelerinin ve ortalama seyahat sürelerinin ciddi miktarda arttığı görülmektedir. Elde edilen bulgular, planlı bir tahliyenin, plansız ve kitlelerin kendi tercihlerine bırakıldığı bir durumun, trafik ağının yönetimi ve afet sonrası ilgili bölgeye yardım ekiplerinin erişiminin ne kadar kısıtlanabileceği hakkında bir fikir vermektedir.

4. Sonuçlar

Sunulan çalışma kapsamında, doğal afetler ve şehirlerin tahliyesi hususunda bir derleme ve örnek bir vaka analizi üzerinden, tahliye süreçlerinin planlanmasının önemi belirtilmiştir. 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de gerçekleşen büyük depremler, afet sonrası tahliye konusunun ne denli önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bu depremler, yüz binlerce insanın yer değiştirmesi, güvenli bölgelere tahliyesi ve temel ihtiyaçlarının karşılanması konularında ciddi zorlukları beraberinde getirmiştir.

Deprem gibi ani ve yıkıcı afetlerde, hızlı ve etkin bir tahliye süreci, hayat kurtarıcı bir rol oynamaktadır. Ancak 6 Şubat depremlerinde de görüldüğü gibi, afet anında ve sonrasında yaşanan lojistik ve ulaşım sorunları, tahliye süreçlerinin planlanmasında büyük eksikliklerin bulunduğunu göstermektedir. Bu nedenle, bu tür afetlerin olumsuz etkilerini minimize edebilmek için tahliye planlamasına yönelik bilimsel temelli yaklaşımlar geliştirilmesi gerekmektedir. Hali hazırda zengini bir literatürü teşkil eden

bu konu, doğru adımlar atıldığı takdirde, en gelişmiş ve yerel dinamiklere özgü planlama çerçevelerinin geliştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Çalışmada ele alınan kullanıcı optimumu ve sistem optimumu senaryoları, tahliye süreçlerinde farklı stratejilerin sonuçlarını değerlendirmek açısından önemli bir karşılaştırma sunmaktadır. Kullanıcı optimumu senaryolarında bireysel çıkarların ön planda olması, toplam tahliye süresini ve maliyetleri artırırken, sistem optimumu senaryosu ise tüm ağın verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayarak tahliye süresini ve maliyetleri minimize etmektedir. 6 Şubat depremlerinde yaşanan tahliye süreçlerinde, bireylerin kendi başlarına hareket etmeleri ve merkezi bir koordinasyon eksikliği, tahliye sürecinin karmaşık ve uzun bir hale gelmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak, çalışma kapsamında yapılan analizler, afet sonrası tahliye süreçlerinin planlanmasında DTA yaklaşımı ve benzeri gelişmiş planlama yaklaşımlarının kullanılarak tahliye süreçlerini eniyilemek için önemli fırsatlar sunduğunu göstermektedir. Türkiye'de yaşanan büyük depremler gibi afetlerin ardından, bu tür bilimsel temelli tahliye planlama çalışmalarının geliştirilmesi ve uygulanması, gelecekte benzer afetlerin, afet sonrası etkilerini azaltmak için kritik bir öneme sahiptir.

blokluk bir konut bölgesi olup, ortasından bir otoyol geçmektedir. Ayrıca bölgenin kuzeyinden bir tane de kentiçi ana arter geçmektedir. Otoyollarda 3 şeritli olup hız limiti 120 km/sa, ana arter 2 şeritli olup 100 km/sa, kentiçi yollar ise tek şeritli olup 50 km/sa olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, senaryo kapsamında sanal bir talep verisi oluşturulmuş ve bu talep, afet anında bölgeden tahliye edilmesi gereken nüfusu temsil etmektedir. Bu talep verisi, farklı zaman dilimlerinde tahliye edilen kişilerin sayılarını ve hedef bölgeleri içermektedir. Ele alınan senaryo, Tuydes (2005)'in çalışmasında ele aldığı bir senaryo üzerinden uyarlanmıştır.

5. Kaynaklar

Barrett, B., Ran, B., & Pillai, R. (2000). Developing a Dynamic Traffic Management Modeling Framework for Hurricane Evacuation. Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board, 1733(1), 115–121.

Ben-Elia, E., & Shiftan, Y. (2013). Modeling hurricane evacuation behavior: An agent-based approach. Transportation Research Part B: Methodological, 54, 142–161.

Chiu, Y. C., Zheng, H., Villalobos, J., & Peacock, W. (2007). A dynamic traffic assignment model for hurricane evacuation. Transportation Research Part A: Policy and Practice, 41(4), 345–364.

Dash, N., & Gladwin, H. (2007). Evacuation decision making and behavioral responses: Individual and household. Natural Hazards Review, 8(3), 69–77.

Dow, K., & Cutter, S. L. (2007). Crying wolf: Repeat responses to hurricane evacuation orders. Global Environmental Change Part B: Environmental Hazards, 7(4), 288–294.

Etkin, D., McBain, L., & Filson, G. (2006). Lessons learned from the 2004 South Asian tsunami: Structural engineering perspective. Natural Hazards, 39(2), 327–342.

Gartner, N. H., Bell, M. G., & Wilson, N. H. (2008). Network optimization in evacuation planning. Transportation Research Part C: Emerging Technologies, 16(6), 535–550.

Givens, G. G. (1963). Disaster duty — prepare to evacuate, prime for alert. Traffic Digest and Review, 11, 4–7.

Hasan, S., Ukkusuri, S. V., Gladwin, H., & Murray-Tuite, P. (2017). Modeling the impact of social media on hurricane evacuation behavior. Transportation Research Part C: Emerging Technologies, 77, 135–148.

Hobeika, A. G., & Kim, C. (1998). Comparison of traffic assignments in evacuation modeling. IEEE Transactions on Engineering Management, 45(2), 192–198.

Hobeika, A. G., Radwan, A., & Jamei, B. (1985). Transportation actions to reduce evacuation times under hurricane flood conditions: A case study of Virginia Beach City. Transportation Research Board Annual Meeting.

Houston, W. (1975). An evacuation model. US Nuclear Regulatory Commission, IS & EP Branch Working Paper, Washington, DC.

KLD Associates, Inc. (1982). The DYNEV model: An effective tool for developing and evaluating plans.

Lindell, M. K., & Perry, R. W. (2000). Household adjustment to earthquake hazard: A review of research. Environment and Behavior, 32(4), 461–501.

Liu, Y., Lai, X., & Chang, G. L. (2012). A cell-based dynamic traffic assignment model for hurricane evacuation. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 43, 54–64.

Lopez, P. A., Wiessner, E., Behrisch, M., Bieker-Walz, L., Erdmann, J., Flotterod, Y.-P., Hilbrich, R., Lucken, L., Rummel, J., & Wagner, P. (2018). Microscopic Traffic Simulation using SUMO. 2018 21st International Conference on Intelligent Transportation Systems (ITSC), 2575–2582. https://doi.org/10.1109/ITSC.2018.8569938

Moeller, M. P., Urbanik II, T., & Desrosiers, A. E. (1982). CLEAR (Calculates Logical Evacuation And Response): A Generic Transportation Network Model for the Calculation of Evacuation Time Estimates.

Murray-Tuite, P., & Wolshon, B. (2013). Evacuation transportation modeling: An overview of research, development, and practice. Transportation Research Part C: Emerging Technologies, 27, 25–45.

Ng, M. W., & Park, J. (2010). A dynamic network flow model for hurricane evacuation planning. Transportation Research Part C: Emerging Technologies, 18(3), 331–342.

Pel, A. J., Bliemer, M. C., & Hoogendoorn, S. P. (2012). Evacuation behavior modeling: An overview of research and challenges. Transportation Research Part C: Emerging Technologies, 27, 25–45.

Phillips, B. D., Metz, W. C., & Nieves, L. A. (2007). Social vulnerability to disasters. CRC Press.

Sheffi, Y. (2005). Urban Transportation Networks: Equilibrium Analysis with Mathematical Programming Methods. MIT Press.

Sheffi, Y., Mahmassani, H., & Powell, W. B. (1981). Evacuation studies for nuclear power plant sites: a new challenge for transportation engineers. ITE Journal, 51(6), 25–28.

Shengcheng Yuan, Liu, Y., Zhang, H., Soon Ae Chun, & Adam, N. R. (2015). Agent driving behavior modeling for traffic simulation and emergency decision support. Winter Simulation Conference, 312–323.

Sorensen, J. H., & Mileti, D. S. (2006). Hurricane Katrina: A social science research perspective. Natural Hazards Observer, 30(4), 3–4.

Sorensen, J. H., & Sorensen, B. V. (2004). Risk communication and public health. Annual Review of Public Health, 25, 23–43.

Sattayhatewa, P., & Ran, B. (2000). Developing a dynamic traffic management model for nuclear power plant evacuation.

Tuydes, H. (2005). Network traffic management under disaster conditions (Unpublished doctoral dissertation). Northwestern University.

Van Willigen, M., Edwards, T., Edwards, B., & Hessee, S. (2008). Evacuation decision making in Hurricane Katrina: A comparative study of New Orleans and Bay St. Louis, Mississippi. Public Health Reports, 123(5), 665–678.

Voorhees, P. R. C. (1982). Evacuation Planning Package. Transportation Research Board Annual Meeting.

Wardrop, J. G. (1952). Some theoretical aspects of road traffic research. Proceedings of the Institution of Civil Engineers, 1(3), 325–362.

Wolshon, B., Urbina, E., Wilmot, C., & Levitan, M. (2005). Review of policies and practices for hurricane evacuation. I: Transportation planning, preparedness, and response. Natural Hazards Review, 6(3), 129–142.

Dördüncü Oturum

Kentsel Sosyoloji

Moderatör: **Dr. Öğr. Üyesi Hale ÖNCEL**

Afetler Sonrası Yeniden İnşa Sürecinde Güvenli ve Kapsayıcı Yerleşimler: "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yerleşim Alanı Modeli" Yerelleştirme Denemesi

Doç. Dr. Melis OĞUZ ÇEVİK, Arş. Gör. Emre SÖYLEMEZ, Arş. Gör. Safiye Özge SUBAŞI

***** 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinin Adana ve Malatya'daki Nüfus Hareketliliğine Etkisi: Kent Planlama Adına Çıkarımlar

Prof. Dr. Çiğdem VAROL, Prof. Dr. N. Aydan SAT, Dr. Emrah SÖYLEMEZ

***** 2023 Kahramanmaraş Depremleri Sonrasında Göç Eden Depremzedelerin Yere Bağlılığı ve Sosyal Uyumu

Doç. Dr. Emel BAYLAN, Zelal ÖZCAN

İstanbul'daki Senaryolar Üzerinden Kent Yoksulluğunun Kent Mekânında Var Olma Biçimi ve Yoksullukla Baş Etme Yöntemleri

Elif Feyza UĞUR, Arş. Gör. Fatma GÖNÜLLÜ

**Bu bildiri yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.*

Afetler Sonrası Yeniden İnşa Sürecinde Güvenli ve Kapsayıcı Yerleşimler: "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yaşam Alanı Modeli" Yerelleştirme Denemesi

Melis Oğuz Çevik
Gebze Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Emre Söylemez
Gebze Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Safiye Özge Subaşı
Gebze Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

6 Şubat 2023'te Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde meydana gelen depremler büyük yıkıma yol açmış ve afetzedeler için hızla geçici barınma alanları oluşturulmuştur. Ancak, bu alanlar genellikle toplumsal cinsiyet perspektifi göz önüne alınmadan tasarlanmış, kadınlar, çocuklar ve dezavantajlı grupların özel ihtiyaçları yeterince karşılanamamıştır. Kriz anında oluşturulan barınma alanlarında güvenlik, mahremiyet ve sosyal hizmetlere erişim açısından ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyete duyarlı yaşam alanı modeli, afet sonrası geçici ve kalıcı barınma alanlarının planlanmasında güvenlik, barınma, sağlık, ekonomik fırsatlar ve kadınların güçlendirilmesine yönelik ilkeler sunmaktadır. Gebze Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi[1] desteğiyle yürütülen bu çalışma, geliştirilen modelin yerel koşullara uygunluğunu test etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Malatya'da geçici barınma alanlarında gerçekleştirilen saha araştırmalarına dayanmaktadır. Yerel kamu yetkilileri, sivil toplum örgütü temsilcileri ve afetzedelerle yapılan yapılandırılmamış derinlemesine görüşmeler yoluyla, toplumsal cinsiyet perspektifinin barınma politikalarına nasıl entegre edilebileceği değerlendirilmiştir. Ön bulgular, geçici barınma alanlarında güvenlik eksiklikleri, mahremiyet koşullarının yetersizliği ve kadınların karar alma süreçlerine katılımının sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu bulgular ışığında, toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetimi politikalarının geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Kapsayıcılık, Planlama, Toplumsal Cinsiyet, Yaşam Alanı

[1] *Bu araştırma, GTÜ BAP desteğiyle gerçekleştirilen 2024-A-105-09 no.lu "Afetler Sonrası Yeniden İnşa Sürecinde Güvenli ve Kapsayıcı Yerleşimler: "BM Kadın Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yerleşim Alanı Modeli" Yerelleştirme Denemesi" başlıklı proje kapsamında gerçekleştirilmiştir.*

Safe and Inclusive Settlements in the Reconstruction Process After Disasters: "Gender-Responsive Settlement Model" Localization Trial

Abstract

On February 6, 2023, earthquakes in the Southeastern Anatolia Region caused massive destruction, and temporary shelters were quickly established for disaster victims. However, these areas were often designed without a gender-responsive perspective, and the specific needs of women, children, and disadvantaged groups were not adequately met. There are serious deficiencies in safety, privacy, and access to social services in shelters created in times of crisis. In this context, the gender-responsive settlement model offers principles for safety, shelter, health, economic opportunities, and women's empowerment in planning temporary and permanent shelters after disasters. This study, conducted with the support of Gebze Technical University Scientific Research Project, aims to test the suitability of the developed model to local conditions. The study is based on field research conducted in temporary shelters in Malatya. The study assesses how a gender-responsive perspective can be integrated into settlement policies through unstructured in-depth interviews with local public officials, representatives of civil society organizations, and disaster survivors. Preliminary findings indicate that temporary shelters lack security, inadequate privacy, and limited participation of women in decision-making processes. In light of these findings, recommendations for the development of gender-sensitive disaster management policies are presented.

Keywords: Disaster, Inclusion, Planning, Gender, Habitat

1. Giriş

Krizler, toplumun tüm kesimlerini eşit etkilemez ve herkes tarafından aynı şekilde deneyimlenmez. Erkekler ve kadınlar, erkek ve kız çocukları ve farklı toplumsal cinsiyet rolleri ve kimlikleri sebebiyle aynı hanede yaşıyor olsalar bile afetlerden farklı şekilde etkilenirler. Kadınları ve kız çocuklarını orantısız bir şekilde daha kırılgan kılan ve daha olumsuz etkileyen afet riskine maruz kalma ve zarar görebilirlik, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak bütünleşik bir kapsamda değerlendirilmek durumdadır. Kadınların afetlerden zarar görebilirliğinin azaltılabilmesi için toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetimi programlarının hayata geçmesi gereklidir (Işık, 2024). Kadınların, çocukların, yaşlıların ve farklı cinsel kimliklerin ihtiyaçlarını dikkate almayan geçici barınma alanları, toplumsal dışlanmaya ve şiddet risklerine yol açabilir. Işık (2024), kadına yönelik şiddetin, afet sonrası dönemde önemli ölçüde artmakta ve kadınların toparlanma süreçlerini olumsuz etkilemekte olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sebeple, 6 Şubat Depremleri'nin ardından başta kadınlar ve kız çocukları olmak üzere hassas ve kırılgan grupların barınma ihtiyaçlarına ve haklarına öncelik veren yenilikçi bir yaklaşım olan toplumsal cinsiyete duyarlı yaşam alanları modeli oluşturulmuştur. Bu model, kapsayıcı tasarım çerçevesinde topluluk katılımı ve güçlendirme yoluyla, cinsiyet körü geçici barınma ve yaşam alanlarından kaynaklanabilecek riskleri azaltmayı ve kadınlar ile kız çocuklarının emniyet ve güvenliğini artırmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma, bu modelin yerelleştirilmesi amacıyla, Malatya'da gerçekleştirilen saha çalışmalarının bulgularını değerlendirici ve özetleyici bir nitelik taşımaktadır. Afetlerden etkilenen nüfusun yerele özgü koşullarına ve ihtiyaçlarına etkili bir şekilde yanıt verebilmek için, modelin uygulanması sürekli izleme ve değerlendirme, cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin toplanması ve kapsamlı ihtiyaç değerlendirmeleri ile yürütülmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı yaşam alanı modelinin yerelleştirilmesi, yaşam alanlarında kadınların, erkeklerin, çocukların ve kırılgan grupların farklı ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir bir yaşam alanı yaratmayı amaçlar.

2. Geçici Barınma Alanlarını Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yaşam Alanlarına Çevirmek

Türkiye'de yaşanan büyük ölçekli depremler, geçici barınma alanlarının hızla kurulmasını gerektirmiştir. Özellikle 1999 Marmara Depremi ve 6 Şubat Depremleri, bu süreçlerin etkin yönetilmesinin önemini ortaya koymuştur. Geçici barınma alanlarının oluşturulması süreci, yer seçimi,

altyapı planlaması, sosyal hizmetlerin sağlanması ve güvenlik gibi birçok boyutu içermektedir (TMMOB, 2023a). Geçmişte yapılan uygulamalar, altyapı eksiklikleri, plansız yerleşimler ve yetersiz hizmetler nedeniyle önemli zorluklarla karşılaşmıştır (ŞPO, 2023). Birçok uluslararası yardım kuruluşu bu zorlukları aşma amacıyla faaliyetler gerçekleştirmiştir. Özellikle Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Türkiye, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Türkiye, BM Kalkınma Programı (UNDP) Türkiye, BM Nüfus Fonu (UNFPA) Türkiye, BM Mülteci Örgütü (UNHCR) Türkiye, BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi (UN Women) Türkiye ve Dünya Gıda Programı (WFP) Türkiye gibi kuruluşlar 6 Şubat depremleri sonrası Türkiye'de faaliyetlerini yoğun şekilde sürdürmüşlerdir (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2024).

Geçici barınma alanlarının seçimi, afet sonrası barınma sürecinin en kritik aşamalarından biridir. Bu alanların ulaşım ağlarına yakın, ancak fay hatlarından ve su baskını riski taşıyan bölgelerden uzak olması gerektiği vurgulanmaktadır (TMMOB, 2023b). Ayrıca, seçilen alanın toprak yapısının su geçirgen olması ve genişlemeye uygun bir yerleşim düzenine elverişli olması önerilmektedir (ŞPO, 2023).

Türkiye'de geçici barınma alanlarının iki temel biçimi bulunmaktadır: çadırkentler ve konteyner kentler. Bu alanlar için en son AFAD (2015) tarafından belirli standartlar ve farklı süreçler (merkezlerinin kurulması, yönetimi ve işletilmesi) için yönerge oluşturulmuştur. 6 Şubat Depremleri öncesi Suriye savaşı sonra meydana gelen göçler sonrası çoğunlukla Suriyeli göçmenler yaşadığı barınma merkezleri için kullanılmıştır. AFAD'ın 2013 yılında yayımladığı rapora göre "10 il ve 20 aktif barınma merkezinde 4.051.250 m2 çadırkent ve 1.673.696 m2 konteynerkent alanı olmak üzere toplamda 5.724.946 m2 kamp alanı" bulunmaktadır. Çetinkaya ve diğerlerinin yaptığı çalışmaya göre ise bu 2016 yılında bu sayı 26 adet, AFAD (2018) Geçici Barınma Merkezlerine raporuna ise 20 adettir. Bu yönerge ve yönergeyle oluşturulan Geçici Barınma Merkezleri yaşanan depremin ardından depremzedeler için oluşturulan merkezler için öncü olmuştur. Merkezlerdeki altyapı ve hizmet alanlarının niteliklerine yönelik standartların belirtildiği bu yönergeye ek olarak birçok kurum ve kuruluş tarafından alternatif tasarım rehberleri ve parametreler zaman içerisinde oluşturulmuştur.

Belirlenen standartlara göre, bir kişi başına en az 3,5-4,5 metrekarelik kapalı alan düşmesi, yapıların dayanıklı malzemelerden yapılması ve

temel altyapı sistemlerinin (elektrik, su, kanalizasyon) entegrasyonunun sağlanması gerekmektedir (TMMOB, 2023c). 6 Şubat Depremleri sonrası bazı geçici barınma alanlarında sanitasyon, su ve elektrik hizmetlerinin yetersiz kaldığı belirtilmiştir (ŞPO, 2023). Afet sonrası barınma alanlarının yalnızca fiziksel bir mekân sunmakla kalmayıp, sosyal hizmetlerin de entegre edilmesi gerekmektedir. Kadınlar, çocuklar ve engelliler için özel alanların oluşturulması, güvenlik önlemlerinin artırılması ve psikososyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi önerilmektedir (TMMOB, 2023b). Bu doğrultuda, geçici barınma alanlarının tasarımında kapsayıcı tasarım ilkelerinin benimsenmesi kritik bir rol oynamaktadır. Toplumun tüm kesimlerinin gündelik yaşama bağımsız, eşit ve güvenli bir şekilde katılabilmesi, sosyal bütünleşmenin sağlanması açısından gereklidir (Çabuk, 2023). Nitekim, 6 Şubat Depremleri'nin ardından UN Women tarafından yayınlanan durum tespit raporunda (2023b) da belirtildiği üzere kadınların bakım ve ev işleri yükü, çocuk, yaşlı ve engelli bireylerin artan ihtiyaçları nedeniyle deprem sonrası önemli ölçüde artmıştır.

CABE'nin (2006) kapsayıcı tasarım ilkeleri raporuna göre, geçici barınma alanlarının insanların ihtiyaçlarını merkeze alan, kullanıcı çeşitliliğine uyum sağlayabilen, esnek ve her toplumsal grup için erişilebilir olacak şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bu tür alanlar, özellikle kırılgan grupların zarar görebilirliğini azaltmada hayati bir rol oynamaktadır. Özellikle toplumsal cinsiyete duyarlı ruh sağlığı ve psikososyal destek hizmetleri, kadınların psikososyal ihtiyaçlarını ve zarar görebilirliklerini kesinlikle göz önünde bulundurmalıdır (Işık, 2024). Geçmiş uygulamalarda bu hizmetlerin ya eksik olduğu ya da geç sağlandığı gözlemlenmiştir (ŞPO, 2023). Geçici barınma alanlarındaki sosyal hizmetlere erişim ve kadınların karşılaştığı zorluklarla ilgili bu tür tespitler, sosyal hizmetlerin planlanmasında toplumsal cinsiyet perspektifinin önemini vurgular niteliktedir. Kadınların toplumsal cinsiyete duyarlı sağlık ve sosyal hizmetlere erişiminin artırılması, afet sonrası toparlanma süreçlerinde hayati bir unsurdur.

Geçici barınma alanlarında kadınlar için özel hijyen alanlarının bulunması ve yeterli aydınlatmanın sağlanması gerektiği belirtilmektedir (AFAD, 2015). Kadınların mahremiyet ve güvenlik ihtiyaçları karşılanmadan inşa edilen geçici barınma alanları, cinsel şiddet ve istismarın risklerini artırdığı, 6 Şubat Depremleri'nin ardından tespit edilen bulgular arasındadır (UN Women, 2023b). Bu durum, barınma alanlarının tasarımında toplumsal cinsiyet duyarlı kriterlerin gerekliliğini ortaya koymaktadır.
Geçici barınma alanlarının yönetimi büyük ölçüde AFAD ve yerel yönetimler tarafından sağlanmaktadır. Bu süreçte koordine edilecek yardımların eşit

dağıtımı ve lojistik süreçlerin verimli yönetimi büyük önem taşımaktadır (AFAD, 2015). Geçmiş afetlerde bazı bölgelerde yardımların düzensiz dağıtıldığı ve yönetim süreçlerinin aksadığı görülmüştür (TMMOB, 2023a). Özellikle kadınlar afet zamanlarında erkeklere kıyasla daha az yardıma ulaşabilmektedir ve kaynak dağılımındaki adaletsizlikler bu durumu daha da kötüleştirmektedir (Işık, 2024).

Geçici barınma alanları genellikle kısa vadeli çözümler olarak görülse de bazı alanlar yıllarca kullanılmaya devam etmektedir (TMMOB, 2023c). Marmara Depremi sonrası kurulan bazı geçici barınma alanlarında afetzedelerin 10 yıl boyunca barındığı bilinmektedir (ŞPO, 2023). Bu nedenle, barınma alanlarının yalnızca geçici yapılar olarak değil, uzun vadeli kullanım olasılığına göre tasarlanması ve sosyal entegrasyonu destekleyecek şekilde planlanması gerektiği vurgulanmaktadır (AFAD, 2015). Uluslararası literatür, afet sonrası barınma çözümlerinde dayanıklı ve modüler yapıların kullanılması, yerel halkın katılımının sağlanması ve istihdam yaratıcı projelerin entegre edilmesi gerektiğini önermektedir (TMMOB, 2023b). Türkiye'de geçici barınma alanlarının planlanması ve uygulanması konusundaki mevcut literatür, bu alanların sadece fiziksel mekânlar olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Jeoteknik analizlerin güçlendirilmesi, sanitasyon hizmetlerinin artırılması, toplumsal cinsiyet duyarlılığının benimsenmesi ve yönetim süreçlerinin daha şeffaf hale getirilmesi önerilmektedir (TMMOB, 2023c). Ayrıca, uzun vadeli kullanım ihtimallerine karşı çadırkentlerin hızla konteyner kentlere dönüştürülmesi ve afet sonrası planlamaların önceden yapılması gerektiği belirtilmektedir (ŞPO, 2023).

2.1.Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yaşam Alanı Tasarımı

Toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaşam alanı, ancak toplumsal cinsiyete duyarlı analiz ve toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler ışığında ile mümkün olabilir. Toplumsal cinsiyete duyarlı analiz, afetlerin kadınların ve kız çocuklarının dezavantajlı konumları nedeniyle önceden var olan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve kırılganlıklarının kötüleşme riskini (UN Women, 2023b) hafifletebilmek için öncelikli basamaktır. Keza, afetler tüm kırılganlıkları artırmasının yanı sıra aile içi ve cinsel şiddet risklerini de artırmaktadır (Fisher, 2010). Toplumsal cinsiyete duyarlı analiz ise, sosyal, ekonomik veya mekânsal bağlamda farklı cinsiyet gruplarının farklı deneyimlerini ve ihtiyaçlarını dikkate alarak veri toplama, değerlendirme ve planlama sürecini ifade eder. Bu analiz ile toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak gelişen ve kırılganlaşan sosyal ve yapısal eşitsizliklerin fark edilmesi

mümkün olabilir. Bu eşitsizlikleri gidermeye yönelik adımların atılması ve adil çözümler üretilmesi ancak verinin de toplumsal cinsiyete duyarlı olarak derlenmesi ile mümkün olabilir. Yerleşimlerde farklı toplumsal cinsiyet gruplarının karşılaştığı deneyimleri anlamak için cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin toplanması, kanıta dayalı karar almayı imkanlı kılar.

Özel hayatlarını ve sosyalliklerini güvenli bir ortamda sürdürebilmeleri ve ağır travmayı atlatabilmeleri için, kamu hizmetlerine erişebilecekleri olanak ve koşullar afetten etkilenen insanlara acil olarak sağlanmalıdır. Yıkılan ve hasar gören kentsel, sosyal ve ekonomik sistemlerin yeniden inşasına katılımın sağlanması, bu kademeli toparlanma sürecini teşvik edecek bir araçtır. Cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler, idari personele ve insani yardım çalışanlarıyla gönüllülerine, afetten etkilenen bölge sakinlerinin beceri ve yeteneklerinin katılım araç ve yöntemleriyle hayatlarını onarma ve iyileştirme sürecinde uygun bir biçimde eşleştirilmesi konusunda yardımcı olabilir.

Toplumsal cinsiyet rolleri gereği, afet öncesinde olduğu gibi afet sonrası süreçte de kadınlar bakım işlerinin ve yıkılan/yaralanan topluluğu yeniden inşa etme sorumluluğunun çoğunu yüklenmekte, aile üyelerini bir arada tutma, doğal afetten etkilenenlere fiziksel ve psikolojik destek olma, yiyecek temin etme gibi görevleri üstlenmekte ve dolayısıyla üzerlerindeki baskı, sorumluluk ve iş yükü artmaktadır (Alam ve Rahman, 2014). Bu sebeple, geçici yerleşim alanları ve konteyner kentler, kadınların özel ihtiyaçlarını da dikkate alarak tasarlanmalı ve bu süreçte özellikle kadınların aktif katılımı sağlanmalıdır.

Kadınların bakım yükünü hafifletecek sosyal ve ekonomik hizmetlerin sağlanması, geçici barınma alanlarında sürdürülebilir yaşam koşullarının oluşturulmasında kritik öneme sahiptir. Kadın merkezleri, mahalle ölçekli tasarımlarla kurulmalı ve hijyen, sağlık, sosyal hizmetler ve şiddet önleme merkezleri ile entegre edilmelidir. Kadınların ve dezavantajlı grupların barınma alanlarının düzenlenmesi ve yönetimi süreçlerine katılımını sağlayacak şekilde tasarlanması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin güçlenmesini de destekler. Yaşam alanı bazlı bir ölçeklendirmede hijyen, sanitasyon ve kadın sağlığı hizmetlerinin entegre edilmesi toplumsal cinsiyet duyarlılığını güçlendirir.

3. Yöntem

Bu çalışmanın ilk saha araştırması, Malatya ilinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve 6 Şubat depremi sonrasında sahada gönüllü olarak görev alan kentlilerle derinlemesine görüşmeler yapılması planlanmıştır. Özellikle geçici yerleşim alanlarında çalışmalar yürüten ya da yürütmeye devam eden aktörlerle görüşmeler, araştırmanın temel yöntemlerinden biri olarak belirlenmiştir.

Saha çalışması öncesinde, geçici barınma alanlarına dair sağlıklı ve güncel verilere erişebilmek amacıyla başta Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Malatya Büyükşehir Belediyesi olmak üzere çeşitli kurumlardan veri talep edilmiştir. Ancak konteyner kentlere ilişkin demografik ve fiziksel verilere resmi kanallar aracılığıyla ulaşılamamıştır. Bunun üzerine, sahada faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile iş birliğine gidilmiş ve yalnızca bu kuruluşların hizmet verdiği konteyner kentlere ait demografik dağılım verilerine ulaşılabilmiştir. Bu veriler, kent genelinde bir ön izlenim oluşturmak amacıyla değerlendirilmiştir.

Araştırmanın önemli bir bileşeni olarak belirlenen konteyner kentler, Malatya'nın farklı bölgelerinde konumlanan ve farklı demografik ve fiziksel özelliklere sahip alanlar arasından seçilmiştir. Bu doğrultuda Rönesans 1 Geçici Barınma Alanı, Rönesans 2 Geçici Barınma Alanı, Teknokent Geçici Barınma Alanı ve Samanköy Geçici Barınma Alanı ziyaret edilerek yerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir (bkz. Şekil 1). Ayrıca, geçici barınma alanlarında faaliyet gösteren Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM), Kadın ve Demokrasi Vakfı (KADEM) ve Şehir Plancıları Odası Malatya İl Temsilciliği ile görüşmeler yapılmıştır. Bunun yanı sıra, Malatya Büyükşehir Belediyesi İmar Daire Başkanlığı yetkilileri ile ve deprem sürecinde gönüllü olarak görev almış bireylerle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

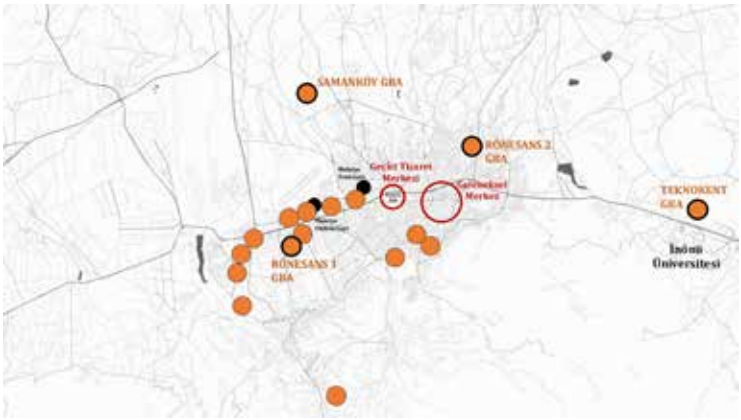

Şekil 1: Malatya Geçici Barınma Alanlarının Dağılımı

Başlangıçta "Afetler Sonrası Yeniden İnşa Sürecinde Güvenli ve Kapsayıcı Yerleşimler: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Barınma Alanı Modeli" başlığıyla yürütülen saha araştırması sürecinde, gözlemler ve analizler sonucunda "Barınma Alanı" kavramının yerine "Yerleşim Alanı" kavramının daha uygun olduğu değerlendirilmiştir. Bu kavramsal değişimin temel sebeplerinden biri, geçici barınma alanlarının yalnızca barınma işleviyle sınırlı olmaması ve yerleşim dokusu içinde farklı mekânsal işlevleri barındırmasıdır. Özellikle saha çalışmaları sırasında, geçici ticaret merkezlerinin geleneksel merkezler yerine düzenli bir konteyner ticaret bölgesi olarak örgütlendiği ve bu alanların geçici bir kentsel merkez işlevi gördüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca, geçici yerleşim alanlarında çarşılar, sağlık sokakları, eğitim merkezleri, etkinlik alanları gibi fonksiyonel çeşitliliğe sahip mekânların bulunması, kavramsal güncellemeyi gerekli kılmıştır.

4. Bulgular

Yapılan görüşmeler ve geçici barınma alanları ziyaretleri sonucunda, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yaşam Alanı Modeli'nin test edilmesiyle elde edilen bulgular aşağıda modelin başlıkları altında sunulmuştur. Bu başlıklar, saha çalışmaları sırasında tespit edilen mekânsal, toplumsal ve yönetsel dinamikleri kapsamlı bir şekilde ele almakta ve modelin yerelliği uygulanabilirliği açısından değerlendirmeler içermektedir.

Tablo 1: Barınma ve Konut Olanakları Değerlendirmesi

Erkekler, kadınlar ve çocuklar için ayrı uyku alanları sağlanıyor mu?	E	NA	H
Uyku alanları uygun biçimde aydınlatma, kilitleme ve mahremiyet olanağına sahip mi?	E	NA	H
Kadınların ve kız çocuklarının sıhhi ve güvenli banyo ve tuvalet olanaklarına erişimi var mı?	E	NA	H
Barınak için malzeme seçimi ve barınak tasarımında kadınların ve kız çocuklarının güvenlik ve mahremiyet ihtiyaçları dikkate alınıyor mı?	E	NA	H

Yapılan saha çalışmasında ziyaret edilen tüm yerleşimler her hane için ayrı olarak tasarlanan yaklaşım çoğunlukla 21 metrekare büyüklüğünde konteynerden oluşan yaşam alanlarıdır. Bu konteynerlerde erkekler, kadınlar ve çocuklar için ayrı uyku alanları sağlanıp sağlanmadığı konteynerde yaşayan hane halkı kompozisyonuna göre değişiklik göstermektedir. Her halükârda, bu alanların mahremiyet ve güvenlik açısından yeterli olmadığı

tespit edilmiştir (bkz. Tablo 1). Mahremiyet ve güvenlik ihtiyaçlarını dikkate almadan planlanan geçici yerleşim alanları ise toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve diğer güvenlik risklerini artırabilir (UN Women, 2023a).

Özellikle kültürel olarak deprem öncesi balkon, teras, dam ve kapı önü gibi yarı kamusal kullanımlara sahip bölge demografisinin konteynerler için bu kültürlerini devam ettirme amacıyla müdahaleler gerçekleştirdiği görülmüştür. Bu müdahaleler sayesinde hane için küçük olan birimlerin büyümesi sağlanmış hem de özel alan-kamusal alan geçişi için kültürel öneme sahip yarı kamusal alan yaratımı sağlanabilmiştir (Resim 1-2). Bu alanlar barınma alanların için farklı nitelikte depo, eşik, balkon ve giriş holü gibi farklı kullanımlara dönüşmüştür.

Resim 1: Rönesans 1 GBA, Malatya

Resim 2: Rönesans 1 GBA, Malatya

Özellikle aydınlatma ve kilitleme sistemlerinin yetersizliği, kadınlar ve kız çocukları için güvensiz bir ortam yaratma riski taşımaktadır. Sıhhi tesisler açısından, kadınların ve kız çocuklarının hijyenik ve güvenli banyo ve tuvaletlere erişiminin hane bazlı sağlanmasıyla birlikte hane büyüklükleri düşünüldüğünde sınırlı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, barınak tasarımında kadınların güvenlik ve mahremiyet ihtiyaçlarının yeterince dikkate alınmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 2: Güvenlik Değerlendirmesi

Barınaklarda su kaynakları ve sıhhi tesisler arasındaki yollar iyi aydınlatılmış mı?	E	NA	H
Şiddet ve suç olaylarının bildirildiği ve bunlara müdahale edilen bir sistem mevcut mu?	E	NA	H
Aile içi şiddet, cinsel saldırı ve taciz de dahil olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önlemeye ve bu vakalara müdahale etmeye yönelik kapsamlı bir strateji mevcut mu?	E	NA	H
Cinsiyete dayalı şiddet vakalarının bildirilmesi için güvenli ve gizli bir alan var mı?	E	NA	H
Kadınlar güvenlik önlemleriyle ilgili planlama, tasarım ve karar alma süreçlerine aktif olarak katılıyor mu?	E	NA	H
Cinsiyete dayalı şiddet mağdurlarına yönelik danışmanlık, hukuki yardım ve güvenli barınaklara erişim de dahil olmak üzere destek hizmetleri mevcut mu?	E	NA	H

Geçici barınma alanlarında güvenlik unsurlarının değerlendirilmesi sonucunda, özellikle kadınlar ve çocuklar için yeterli koruyucu mekanizmaların bulunmadığı tespit edilmiştir (bkz. Tablo 2). Konteyner kentler, akut dönemde çadırkentlerden konteyner birimlerine geçiş sürecinde kolluk kuvvetleri tarafından güvenliği sağlanan alanlar olarak yapılandırılmış olsa da saha araştırmasının gerçekleştirildiği dönemde (depremden yaklaşık 20 ay sonra) serbest giriş-çıkışların olduğu alanlara dönüşmüşlerdir. Güvenlik uygulamalarının konteyner kentler arasında değişiklik gösterdiği, ancak bu farklılıkların sistematik bir yaklaşıma dayanmadığı gözlemlenmiştir. Örneğin, kent merkezinde yer alan Rönesans 1 Geçici Barınma Alanı'nda giriş-çıkışlar serbestken, Rönesans 2 Geçici Barınma Alanı'nda güvenlik kontrolü kolluk kuvvetleri tarafından sağlanmaktadır. Kent çeperinde yer alan Teknokent Geçici Barınma Alanı'nda girişler kontrollü olmasına rağmen bu denetim kolluk kuvvetleri tarafından yapılmamaktadır. Samanköy Geçici Barınma Alanı ise kontrollü giriş-çıkış sistemine sahip olup güvenliği kolluk kuvvetleri sağlamaktadır. Bu farklılaşmalar, geçici barınma alanlarında güvenlik standartlarının tutarsız olduğunu ve özellikle kadınlar ve çocuklar için daha sistematik ve

sürdürülebilir güvenlik politikalarına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Kadınların yerleşim tasarımına ve karar alma süreçlerine katılımı, güvenli, sürdürülebilir ve kapsayıcı alanların inşasında kritik öneme sahiptir.

Tüm bunlarla birlikte geçici barınma alanlarında yer alan kolluk kuvvetleri geçici barınma alanının gündelik yaşamdaki iç düzenine karışmamaktadır. Gerekli olduğu süreçlerde şikâyet üzerine çalışan sistem normal kentsel düzende devam etmektedir. Özellikle geçici barınma alanlarının yöneticileriyle yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular ışığında geçici barınma alanlarında yer alan kadın ve kız çocukları üzerinde hane içi şiddet, cinsel saldırı ve sözlü ya da fiziksel taciz vb. olaylarda şikâyet bildirilmesi ve mahkeme süreçleri gibi süreçler için özel bir önlem alınmamaktadır. Şiddete maruz kalan bireylerin yaşam alanları sabit bırakılma ve şiddet vakalarının tekrarı yaşanmaktadır. Kısacası, aile içi şiddet ve cinsel saldırı gibi durumlara karşı kapsamlı bir önleme stratejisinin bulunmadığı ve mağdurlar için güvenli alanların oluşturulmadığı görülmüştür. Kadınlara özel güvenlik önlemleri ve yerleşim planlaması süreçlerine aktif katılımının oldukça sınırlı olduğu belirlenirken, cinsiyete dayalı şiddet mağdurlarına yönelik danışmanlık, hukuki yardım ve güvenli barınma hizmetleri STK'lar tarafından sağlanmaktadır. Bu kurumların yaptırım gücünün elinde olmayışından dolayı sadece yönlendirici nitelikleri yaşanan olaylar açısından etkisiz kalmaktadır.

Tablo 3: Su, Sıhhi Tesis ve Hijyen (WASH) Olanakları Değerlendirmesi

WASH olanakları kadınların ve kız çocuklarının gizlilik ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak bir biçimde tasarlanmış mı?	E	NA	H
Menstrüal hijyen ürünleri atıklarının bertaraf edilme olanakları kadınlar ve kız çocukları için mevcut ve erişilebilir mi?	E	NA	H
WASH tesislerinin düzenli bakım ve temizliğini sağlayacak bir sistem mevcut mu?	E	NA	H
Tuvalet ve banyo alanları gibi WASH tesisleri mahremiyet ve güvenlik sağlanması için cinsiyete göre ayrılmış mı?	E	NA	H

Geçici barınma alanlarında su, sıhhi tesis ve hijyen (WASH) olanaklarının değerlendirilmesi sonucunda, temel hijyen gereksinimlerinin karşılanmasında ciddi eksikliklerin olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 3). Özellikle kadınların ve kız çocuklarının mahremiyet ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmış tuvalet ve banyo alanlarının yetersiz olduğu belirlenmiştir. Konteynerlerin boyutları ve hane büyüklükleri hesaba katıldığında özellikle ergenlik çağındaki kız çocuklarının ve kadınların

ihtiyaç duyduğu hijyen standardına sahip alanlar bulunmamaktadır.

Ortak alanlarda bulunan mevcut tesislerin (özellikle çamaşır yıkama birimlerinin) büyük bir kısmında düzenli bakım ve temizlik hizmetlerinin eksikliği hijyen standartlarını düşürmekte, bu durum özellikle toplumsal rolleri sebebiyle kadınlar için zorluklar meydana getirmektedir. Kültürel olarak geçmiş gündelik yaşantısında yer almayan ortak çamaşır yıkama birimleri hem alışkanlıklar hem de düzensizlikler neticesinde çok kullanılmayan alanlara dönüşmüşlerdir (Resim 3).

Ayrıca, menstrüel hijyen ürünlerinin temini ve atık yönetimi konusunda kamu kurumları tarafından herhangi bir sistematik uygulamanın bulunmadığı ancak yerleşkelerde yer alan sivil toplum kuruluşlarının bu eksikliği gidermeye çalıştığı gözlemlenmiştir. Bazı konteyner kentlerde su kaynaklarına erişimin kısıtlı olduğu, özellikle su kesintilerinin sık yaşandığı ve bu durumun temel hijyen uygulamalarını olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Bununla birlikte geçici barınma alanlarının altyapı yetersizliklerinden dolayı hanelere sağlanan suların arıtması için gerekli birimler de yerleşim alanlarının bir parçası niteliğindedir (Resim 4).

Resim 3: Rönesans 1 GBA, Malatya

Resim 4: Rönesans 1 GBA, Malatya

Tablo 4: Sağlık Hizmetleri Değerlendirmesi

Aile planlaması, doğum öncesi bakım ve nitelikli ebe de dahil olmak üzere üreme sağlığı hizmetleri mevcut ve erişilebilir mi?	E	NA	H
Sunulan sağlık hizmetleri kadınlara özgü sağlık ihtiyaçlarını ve cinsiyetle ilgili sağlık sorunlarını ele alıyor mu?	E	NA	H
Kaliteli ve sürekli psikolojik ve sosyal desteğe eşit erişim var mı?	E	NA	H

Geçici barınma alanlarında sunulan sağlık hizmetlerinin değerlendirilmesi sonucunda, özellikle kadınlara yönelik sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 4). Aile planlaması, doğum öncesi bakım ve üreme sağlığı hizmetleri birçok konteyner kentte sınırlı olup, bazı alanlarda ise bu hizmetleri sunan birimlerin hiç bulunmadığı tespit edilmiştir. Yapılan görüşmeler ve saha gözlemleri, söz konusu hizmetlerin çoğunlukla kamu kurumları tarafından değil, eğer alanda mevcutsa sivil toplum kuruluşları tarafından sağlandığını, bu tür kuruluşların bulunmadığı konteyner kentlerde ise yalnızca belirli periyotlarda düzenlenen etkinlikler ve eğitimler aracılığıyla bu hizmetlerin sunulmaya çalışıldığını ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, psikososyal destek hizmetlerine erişimin yetersizliği ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Depremden etkilenen nüfusun büyük bir

kısmının travmaya maruz kaldığı göz önünde bulundurulduğunda, mevcut psikolojik destek hizmetlerinin ihtiyacı karşılamakta yetersiz kaldığı görülmüştür. Özellikle, bu tür desteklerin sağlandığı birimlerin konteyner kentlerdeki konumları, hizmeti almakta tereddüt eden bireyler açısından büyük önem taşımaktadır (Resim 5). Ancak saha araştırmaları, psikososyal destek birimlerinin var olduğu konteyner kentlerde bile bu birimlerin yer seçiminde hatalar yapıldığını ortaya koymuştur (Resim 6).

Genel sağlık hizmetlerine erişim açısından da konteyner kentler arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Bazı alanlarda düzenli sağlık kontrolleri yapabilecek alanlar bulunurken, bazı bölgelerde ise yalnızca acil müdahale alanları bulunmaktadır. Bu bulgular, geçici barınma alanlarında sağlık hizmetlerinin daha sistematik ve erişilebilir hale getirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Resim 5: Samanköy GBA, Malatya

Resim 6: Teknokent GBA, Malatya

Tablo 5: Geçim Olanakları ve Ekonomik Fırsatlar Değerlendirmesi

Kadınlar geçim olanağı sağlayan programlara ve ekonomik faaliyetlere dahil ediliyor mu?	E	NA	H
Kadınların özgün yetenekleri ve uzmanlıkları tanınıp değerlendiriliyor mu?	E	NA	H

Geçici barınma alanlarında yaşayan bireylerin ekonomik faaliyetlere katılımı değerlendirildiğinde, özellikle kadınların geçim olanaklarına erişimde önemli kısıtlarla karşılaştığı tespit edilmiştir (bkz. Tablo 5). Kadınlar, deprem sonrası işlerinin büyük bir kısmını kaybetmiş ve özellikle bakım yüklerinin artması nedeniyle işlerine geri dönmekte zorlanmıştır (UN Women, 2023). Yapılan görüşmeler, kadınların ekonomik hayata katılımını destekleyen programların sınırlı olduğunu ve var olan fırsatların genellikle düzensiz ve kişisel çabalarla oluştuğunu göstermektedir. Kadınların özgün yetenekleri ve uzmanlıklarının tanınması ve değerlendirilmesi konusunda da eksiklikler bulunmakta, bu durum onların istihdam olanaklarından yeterince yararlanamamalarına neden olmaktadır.

Yerleşim alanlarında gelir getirici faaliyetlere erişimin hem kadınlar hem de erkekler için sınırlı olduğu belirlenmiştir. Bazı konteyner kentlerde

(Samanköy ve Teknokent Geçici Barınma Alanları) küçük ölçekli ticari faaliyetlerin yürütüldüğü alanlar (Resim 7) oluşturulmuş olsa da bu alanların sürdürülebilirliği ve ekonomik getirisi konusunda belirsizlikler bulunmaktadır.

Resim 7: Teknokent GBA, Malatya

Ayrıca, kadınların iş gücüne katılımını teşvik edecek alanlar sadece Teknokent Geçici Barınma Alanı'nda görülmektedir. Bu alanda kadınlara özel onların işgücüne katılımını destekleyecek yetenekleri elde edebilecekleri atölyelere özgü konteyner birimler ayrılmış ve düzenli eğitimler verilmektedir. Bununla birlikte kadın kooperatifleri aracılığıyla konteyner kentlerin içinde yer almasa da konteyner kentlerde yaşayan kadın nüfusunu desteklediği görülmüştür. Özellikle Rönesans 1 Geçici Barınma Alanı'nda yer alan kadınları destekleyici nitelikte yine aynı konteyner kentin etrafında hizmet veren yeme içme birimleri için kooperatifler öncü olmuştur (Resim 8-9).

Resim 8: Rönesans 1 GBA, Malatya

Resim 9: Rönesans 1 GBA, Malatya

Afet sonrası sadece kentler değil, toplum ve ekonomi de yeniden inşa sürecine girmelidir. Bu sebeple geçim olanakları ve ekonomik kalkınma ile ilgili geliştirilecek politika ve uygulamalarda, kadınların ekonomik entegrasyonu ve desteklenmesi, geçici barınma alanlarında sürdürülebilir ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi, kadınların ekonomik bağımsızlığını artırmaya yönelik projelerin yaygınlaştırılması ve yerel yönetimlerin bu süreçte daha aktif rol alması gerekliliği gözlenmektedir. Kadınların ekonomik olarak güçlenmesi için mesleki eğitim ve gelir sağlayıcı programlara erişimlerinin artırılması, toplumsal dayanıklılığı güçlendirecek önemli bir adımdır.

Tablo 6: Eğitim ve Öğretim Değerlendirmesi

Kız ve oğlan çocukları, eğitim ve beceri geliştirme programlarına katılmaya eşit bir biçimde teşvik ediliyor mu?	E	NA	H
Cinsiyete dayalı eğitim engellerini ortadan kaldırmaya odaklanan, kız çocukları ve kadınlar da dahil olmak üzere bütün cinsiyet gruplarına yönelik eğitim fırsatları mevcut mu?	E	NA	H
Öğrenme ortamı cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddetten arındırılmış mı?	E	NA	H
Yerleşim yerinde herhangi bir eğitim ve öğretim olanağı ve tesisi mevcut mu ?	E	NA	H
Cinsiyet kalıp yargılarına meydan okuyan, kadın erkek eşitliğini destekleyen ve saygılı ilişkileri teşvik eden eğitim programları ve girişimler mevcut mu?	E	NA	H
Yerleşimde kadın erkek eşitliğinin önemi ve bütün cinsiyet gruplarının hakları da dahil olmak üzere kadın erkek eşitliği sorunlarına ilişkin farkındalık ve anlayış mevcut mu?	E	NA	H

Kız ve erkek çocuklarının eğitime eşit erişimini sağlamak adına belirli düzenlemeler yapılmış olsa da saha araştırmaları bu düzenlemelerin yetersiz olduğunu ve çocukların eğitime devamlılığını sağlamada güçlükler yaşandığını ortaya koymaktadır (bkz. Tablo 6). Özellikle büyük ölçekli konteyner kentlerde düzenli eğitim ve beceri geliştirme alanlarının kamu kurumları tarafından sağlandığı tespit edilmiş olsa da eğitim tesislerinin kalitesi ve mekânsal özellikleri çok kısıtlı seviyededir. Küçük konteyner kentlerde ise eğitim alanlarının bulunmadığı çevrede yer alan eğitim tesislerine servislerle erişim sağlandığı görülmektedir.

Kız ve erkek çocuklarının eğitim süreçlerine dahil edilmesini teşvik eden mekanizmalar ise sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanmaktadır. Bu alanlar oyun alanları, etüt odaları ve bilgisayar laboratuvarları gibi çeşitlenmekte ve farklı konteyner kentlerde yer seçmektedir. Bu alanlar sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanması sebebiyle kentteki dağılımı üzerine

herhangi bir sisteme sahip değildir. Örneğin Samanköy Geçici Barınma Alanında yer alan Hayat Holding ve Hacettepe Üniversitesi tarafından sağlanan yaşam alanı (Resim 10) ayrıcalıklı bir yapıya sahipken Rönesans 1 Geçici Yaşam alanında bu işlevi farklı sivil toplum kuruluşlarının farklı konteyner birimlerinde (Resim 11) düzenlenmektedir. Ancak Rönesans 2 Geçici barınma alanlarında bu işlevler hiç yoktur. Diğer taraftan Teknokent Geçici Barınma alanında ise bu birimler farklı alanlara dağıtılmıştır.

Resim 10: Samanköy GBA, Malatya

Resim 11: Rönesans 1 GBA, Malatya

Yapılan saha gözlemleri, eğitim programlarının sadece çocuklarla sınırlı kaldığını ve yetişkinlere yönelik mesleki eğitimlerin ve beceri kazandırma programlarının oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Özellikle kadınların ekonomik bağımsızlıklarını artırabilecek eğitim programların çeşitliliği kısıtlı olmakla birlikte erkekler özelinde böyle bir imkân bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra, konteyner kentlerde herhangi bir toplumsal cinsiyet farkındalığı geliştirmeye yönelik eğitim programının bulunmadığı tespit edilmiştir.

Bu bulgular, geçici barınma alanlarında eğitim ve öğretim hizmetlerinin daha sistematik hale getirilmesi, özellikle kadınlar ve çocuklara yönelik eğitim fırsatlarının artırılması ve eğitim ortamlarının toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 7: Sosyal Alanlar ve Topluluk Alanları Değerlendirmesi

Kadın, erkek ve çocukların kendi içlerinde ve hep birlikte toplanabileceği alanlar mevcut mu?	E	NA	H
Kadınların sesinin duyulmasını sağlayacak bir topluluk katılımı ve karar alma sistemi mevcut mu?	E	NA	H
Kadınlar yerleşimle ilgili planlama, tasarım, uygulama ve karar alma süreçlerinde aktif olarak yer alıyor mu?	E	NA	H
Kadınların ve kız çocuklarının özel ihtiyaçlarını dikkate alan park, ulaşım ve toplum merkezi gibi güvenli ve erişilebilir kamusal alanlar mevcut mu?	E	NA	H

Geçici barınma alanlarında sosyal ve topluluk alanlarının değerlendirilmesi sonucunda, kadın, erkek ve çocukların bir araya gelebileceği güvenli ve erişilebilir kamusal alanların yetersiz olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 7). Bazı konteyner kentlerde sınırlı sayıda ortak kullanım alanı bulunmasına rağmen, bu alanların mekânsal organizasyonu ve erişilebilirliği toplumsal cinsiyet perspektifinden yeterince ele alınmamıştır. Özellikle farklı ihtiyaçlara farklı demografik profillere göre alanlar belirlenmemiştir. Yapılan görüşmelerde, mevcut sosyal alanların, genellikle erkekler tarafından daha fazla kullanılmakta olduğu ve kadınların toplumsal hayata katılımını destekleyecek özel mekânsal düzenlemeler yeterli düzeyde geliştirilmediği tespit edilmiştir. Özellikle erkeklerin geçici barınma alanlarının dışa dönük alanlarında toplanırken (Resim 12) kadınlar daha içe dönük hanelerine yakın alanları tercih etmektedir.

Bununla birlikte, konteyner kentlerde park, toplum merkezi ve ulaşım gibi sosyal altyapı unsurlarının kadın ve çocukların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmadığı gözlemlenmiştir. Özellikle çocukların güvenli

oyun alanlarına erişiminin sınırlı olması, hatta oyun alanlarının altyapı eksikliğinden kaynaklı otopark alanına dönmüş olduğu görülmüştür (Resim 13).

Resim 12: Rönesans 1 GBA, Malatya

Resim 13: Rönesans 1 GBA, Malatya

Genel olarak, geçici barınma alanlarında sosyal etkileşimi teşvik eden, kadınların ve çocukların aktif olarak kullanabileceği güvenli topluluk alanlarının artırılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, kadınların karar alma süreçlerine daha fazla dahil edilmesi ve topluluk içinde güçlendirilmesi için mekânsal ve yönetsel düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Tablo 8: Çocuk ve Bağımlı Bireylerin Bakımı Değerlendirmesi

Çocuk bakımı ve bakım ihtiyacı olanlara yönelik bakım hizmetleri mevcut mu?	**E**	**NA**	**H**
Çocuk bakımı ve bakım ihtiyacı olanlara yönelik bakım hizmetleri kadınların toplumsal faaliyetlere ve geçim fırsatlarına katılımını destekleyebilir durumda mı?	**E**	**NA**	**H**
Çocuk bakım ve bakım ihtiyacı olanlara yönelik bakım hizmetleri güvenli ve erişilebilir mi?	**E**	**NA**	**H**

Geçici barınma alanlarında çocuk ve bağımlı bireylere yönelik bakım hizmetlerinin değerlendirilmesi sonucunda, bu hizmetlerin büyük ölçüde eksik olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 8). Özellikle çocuk bakımı ve özel bakıma ihtiyaç duyan bireylere yönelik destekleyici mekanizmaların yetersizliği, kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Saha çalışmasında Rönesans 1 Geçici Barınma alanın otizmli bireylerin ailelerinin bir araya getirildiği bir bölgesinin bulunduğu tespit edilmiş yapılan görüşmelerde bu bir araya gelişin çeşitli olumlu dışsallıklar sağladığı görüşüyle karşılaşılmıştır (Resim 14).

Resim 14: Rönesans 1 GBA, Malatya

Saha çalışmaları, konteyner kentlerde kreş, oyun alanları ve bakım hizmeti sunan merkezlerin sınırlı olduğunu ve mevcut olanların da kapasite açısından yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Bu durum, kadınların çocuk bakımı sorumluluğunu tamamen üstlenmesine neden olmakta ve onların istihdam, eğitim ve sosyal yaşama katılımını engellemektedir. Ancak Samanköy Geçici Barınma alanında yer alan Hayat İyi Yaşam Merkezi bünyesinde kapalı açık alanlarla çocuklar için kreş, etüt ve oyun alanları aktivitelerine yer vermesiyle yerleşkede yer alan kadınlar için avantaj sağlamaktadır (Resim 15).

Resim 15: Samanköy GBA, Malatya

Çocuk ve bağımlı bireylerin bakımına yönelik destekleyici hizmetlerin yetersizliği, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmekte ve kadınların üzerindeki bakım yükünü artırmaktadır. Bu doğrultuda, geçici barınma alanlarında çocuklar ve bağımlı bireyler için güvenli, erişilebilir ve sürdürülebilir bakım hizmetlerinin oluşturulması kritik bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Kadınların bakım yükünü hafifletecek sosyal ve ekonomik hizmetlerin sağlanması, geçici barınma alanlarında sürdürülebilir yaşam koşullarının oluşturulmasında kritik öneme sahiptir.

Tablo 9: Kadınların Liderliği ve Güçlendirmesi Değerlendirmesi

Kadınlar yerleşimdeki liderlik rollerinde ve karar alma süreçlerinde aktif yer alıyor mu?	E	NA	H
Kadınlar topluluk örgütlenmelerinde eşit temsil ediliyor mu?	E	NA	H

Yerel kadın sivil toplum kuruluşları, afet sonrası toplulukların temel insani ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır, ancak sahada yapılan gözlem, ziyaret ve görüşmelerin ortaya koyduğu üzere bu kuruluşların kapasiteleri sınırlıdır (bkz. Tablo 9) ve hali hazırda sürdürülebilir değildir. Kadınların liderliği ve güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaşam alanının oluşturulması ve sürdürülmesinde elzemdir. Ayrıca, kadınların afet yönetiminde liderlik rolü üstlenmesi, toplumsal dayanıklılığın artırılmasında etkili bir yol olabilir (Işık, 2024). Bu sebeple, kadınların katılımını ve yerel düzeyde karar alma mümkün kılmak için yerel kadın örgütlerinin desteklenmesi gerekmektedir.

Tablo 10: Hukuki Yardım ve Koruma Değerlendirmesi

Özellikle mülkiyet hakları ve aile sorunlarıyla ilgili hukuk sorunları ele alacak ve kadınlara hukuki yardım sağlayacak mekanizmalar mevcut mu?	E	NA	H
Kadın erkek eşitliğine duyarlı politikaların izlenmesini, uygulanmasını ve bu konudaki vakalarda faillerin hesap vermesini sağlayacak mekanizmalar mevcut mu?	E	NA	H

Geçici barınma alanlarında hukuki yardım ve koruma mekanizmalarının değerlendirilmesi sonucunda, özellikle kadınların ve kırılgan grupların haklarını korumaya yönelik destek sistemlerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 10). Aile hukuku ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarına ilişkin hukuki danışmanlık hizmetlerine erişim büyük ölçüde sınırlıdır. Yapılan saha görüşmeleri, kadınların hukuki süreçler konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını ve mevcut destek mekanizmalarının yetersizliği nedeniyle haklarını savunmada zorluk yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle Samanköy Geçici Barınma alanında yapılan görüşmelerde yerleşkenin demografik yapısından kaynaklı aile içi şiddet ve cinsel saldırı vakalarının yoğun olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu konuda yaptırım gücüne sahip kurumların işlevsizliği sebebiyle yaşanan vakalara çözümler getirilemediği dile getirilmiştir.

Özellikle toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların uygulanmasını izleyen ve hak ihlallerine karşı faillerin hesap vermesini sağlayacak bir sistemin bulunmadığı belirlenmiştir. Cinsiyete dayalı şiddet vakalarının bildirilmesi ve hukuki süreçlerin işletilmesi için güvenli ve erişilebilir bir mekanizma mevcut değildir. Mevcut olan sınırlı hukuki destek hizmetleri ise çoğunlukla sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanmakta olup, kamusal hukuki yardım hizmetleri neredeyse hiç sunulmamaktadır.

Tablo 11: Veri Toplama ve İzleme Değerlendirmesi

Yerleşimdeki kadınlara, erkeklere, kız ve oğlan çocuklarına özgü ihtiyaçları ve deneyimleri anlamak için cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler toplanıyor mu?	E	NA	H
Cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler, karar alma süreçlerine bilgi sağlamak ve sunulan hizmetleri iyileştirmek için kullanılıyor mu?	E	NA	H
Cinsiyete göre ayrıştırılmış veri yerleşimdeki cinsiyet eşitsizlerini saptayıp bunları ele alabiliyor mu?	E	NA	H
İlerlemeyi izlemeye ve kadın erkek eşitliğine duyarlı girişimlerin etkisini değerlendirmeye yönelik mekanizmalar mevcut mu?	E	NA	H

Geçici barınma alanlarında toplumsal cinsiyete duyarlı veri toplama ve izleme süreçlerine ilişkin değerlendirmeler, cinsiyete göre ayrıştırılmış veri toplama ve analiz süreçlerinin yetersiz olduğunu ortaya koymuştur (bkz. Tablo 11). Cinsiyete göre değerlendirmenin ötesinde geçici barınma alanlarında herhangi bir veri izleme sürecinin olduğu söylenebilir. Yerleşim alanlarında yaşayan kadınların, erkeklerin, kız ve oğlan çocuklarının özgün ihtiyaçlarını ve deneyimlerini anlamaya yönelik herhangi bir veri toplama sistemi bulunmamaktadır.

Yapılan saha görüşmeleri, yerleşim alanlarında sunulan hizmetlerin etkinliğini değerlendirmek ve iyileştirmek için toplumsal cinsiyet perspektifiyle düzenli veri toplama ve analiz mekanizmalarının işletilmediğini göstermektedir. Bu durum, cinsiyete dayalı eşitsizliklerin belirlenmesini ve bunlara yönelik politika geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Farklı yerleşkelerde yapılan etkinlikler ve eğitimler herhangi bir kamu kuruluşu tarafından organize edilmediği ve takibi sağlanmadığı için etkilerinin değerlendirmesini sağlayacak veri toplama süreci de görülmemektedir.

Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve hizmetleri daha kapsayıcı hale getirmek için cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin toplanması ve bu verilerin karar alma süreçlerine entegre edilmesi kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, yerleşim alanlarında toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların etkisini ölçmek ve hizmet sunumunu geliştirmek amacıyla düzenli izleme ve değerlendirme mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

5.1. Genel Değerlendirmesi: İki Senede Neler Ol(a)madı?

Toplumsal cinsiyete duyarlı yaşam alanı modelinin oluşturulması için 6 Şubat Depremleri sonrası henüz kriz yönetimi aşamasında olan kentlere gerçekleştirilen ziyaretlerde yapılan gözlemler ve elde edilen veriler, geçici barınma alanlarının yaşam alanlarına dönüştürülmesini, yaşam alanlarının ise toplumsal cinsiyete duyarlı tasarlı tasarlanmasının gerekliliğini ortaya koyar nitelikte olmuştur. Bu çalışmada test edilen Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yaşam Alanı Modeli, aşağıda açıklanan ve 6 Şubat Depremleri'nin üzerinden geçen iki sene sonrasında bazılarının halen süregeldiği sorun tespitlerine dayanmaktadır.

- 6 Şubat Depremleri sonrasında kentlerin alt ve üst yapılarının aldığı hasar, can kayıpları ve iş gücündeki eksilme, yeterli gıda, temiz şebeke suyu ve hijyen standartlarına uygun sıhhi tesisat gibi temel ihtiyaçlara erişimi olumsuz yönde etkilemiştir.

- Psikolojik ve hukuki danışmanlık ile sağlık hizmetleri gibi yerinde sağlanan hizmetler hayati öneme sahiptir. Bu hizmetlerin alınabilmesi için afetzedelerin mevcut barınma alanlarından diğer yerleşimlere, kamplara ve şehre erişim sağlayabilmesi de aynı derecede önemlidir. Kadınlara, erkeklere ve kırılgan durumdaki gruplara yönelik etkin sosyal destek ağları yeterinde kapsamlı ve kapsayıcı şekilde sunulmamakta ve yararlanılmamaktadır.

- Hizmetlerin sürekliliği, afetzedelerin toparlanması ve genel esenliği için hayati önem taşımaktadır. Özellikle psikolojik ve hukuki danışmanlık, sağlık hizmeti ve sosyal destek alanlarında hizmet sağlayıcılarının afetzedeler tarafından bilinir olması, ağır travmanın etkilerinin hafifletilmesi açısından afet mağdurları için son derece önemlidir. Hizmet sağlayıcılar 7/24 ulaşılabilir olmalıdır; bu nedenle yerleşim yerlerinde barınmaları sağlanmalıdır. Destek çalışanlarının ve hizmet sağlayıcıların esenliğinin ve güvenliğinin temini için gerekli önlemler alınmalıdır. Bu tür hizmet vericilerin, belirli periyotlarla görev ya da görev yeri değişimi yapmaları, afetzedelerin alabilecekleri faydayı ciddi oranda düşürmekte, toparlanma süreçlerini aksatmakta, pek çok işlem ve sürecin sürdürülebilirliğini sekteye uğrattığı için zaman ve maddi da kayıplara yol açmaktadır.

- Geçici niteliklerine rağmen, yerleşim alanlarına bütün hizmet sağlayıcılar tarafından yaşam alanları olarak saygı gösterilmelidir. Barınma alanlarının girişlerindeki güvenlik kontrolleri oldukça zayıf durumdadır. Pek çok yerleşim alanında ana girişin yanı sıra zaman içerisinde kullanım kolaylığı sağladığı için yeni ve kontrolsüz giriş-çıkış alanları oluşmuştur. Mahalle yaşamı kurgusuna sahip olmayan bu tip barınma alanlarında bu durum ne yazık ki hem güvenlik zafiyetine yol açmakta hem de alanda görülen yabancıların ve tanıdık olmayan kişilerin yerleşim sakinleri yabancılar tarafından tehdit unsuru olarak algılanmasına, gözlemlendikleri veya analiz edildikleri hissine kapılmalarına yol açmaktadır.

Malatya'da yapılan görüşmeler ve saha gözlemleri, geçici barınma alanlarında uygulamaların tutarsız olduğunu ve sistematik bir planlamaya sahip olmadığını ortaya koymuştur. Bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak, geçici barınma alanlarının toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımla yeniden planlanması için (i) toplumsal cinsiyete duyarlı güvenlik önlemlerinin geliştirilmesi, (ii) bakım hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması ve (iii) kadınların karar alma mekanizmalarına katılımının sağlanması gerekmektedir.

5.2. Öneriler

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve istismar riskinin arttığı yapılan görüşmelerde sıklıkla bildirilmiştir. Özellikle kadınlar ve kız çocukları, geçici barınma alanlarında kullanılan konteyner yeterli mahremiyet alanı sağlamadığı için kendilerini güvensiz hissetmektedir.

Yine, pek çok konteynerkent tasarımında ızgara plan uygulaması görülmektedir; bu düzen ise konteynerlarde yaşayan hane bireylerinin komşuluk ilişkilerini de zorlayan ses, koku vs. gibi mahremiyet gerektiren pek çok husus ile ilgili sınırsızlık sorununa yol açmaktadır. Bu tür bir yerleşim düzeninde, ortaya çıkan uzun ve dar "sokak"lar ile birbirinden ayrıştırılması zorlaşan köşe başları da güvensizlik algısına yol açan bir başka unsurdur. Bu yolların ve köşe başlarının özellikle karanlık saatlerde iyi aydınlatılması oldukça önemlidir.

Farklı cinsiyet gruplarının mahremiyet ihtiyacı da dikkate alınacak ve karşılanacak bir biçimde, afetzedelerin ihtiyaç duydukları kamusallaşmaya imkân tanıyacak kapsayıcı kamusal alanlar yerleşim planlarına entegre

edilmelidir. Bu bazı yerleşim alanlarında bir kıraathane, bazı yerleşim alanlarında ise bir kadınlar kahvesi şeklinde vuku bulabilir. Bu noktada, yerleşim alanında yaşayanların kompozisyonu, ihtiyaçları ve gündelik yaşam rutinleri dikkate alınarak tasarım yapılmalıdır.

Kriz dönemlerinde aile içi şiddet, cinsel saldırı ve taciz de dâhil olmak üzere toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi ve bu vakalara müdahale edilmesi öncelikli bir mesele olarak ele alınmalıdır. Yerleşimler yeterli güvenlik kriterlerini sağlayacak kadar güvenli olmalı ancak "dışarı"yla kıyaslandığında da "tek güvenli alan" olarak algılanmamalıdır. Zira ne yazık ki bu algı, kırılgan grupların, özellikle de kadınların ve kız çocuklarının hareket kabiliyetinin, kentsel hareket menzillerinin kısıtlanmasına neden olacaktır. Bu ise ancak barınma alanlarını, kentsel sistemin bir parçası olarak tasarlamak ve yönetmekle mümkün olacaktır.

6. Kaynaklar

AFAD. (2013). Suriyelilerin Konakladığı Geçici Barınma Merkezlerindeki Harcama ve Maliyet Analizi. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/.../2-Suriyelilerin_Konakladigi_Gecici_Barinma_Merkezlerindeki_Harcama_ve_Maliyet_Analizi_2013_Turkce_.pdf

AFAD (2015). Geçici barınma merkezleri yönetmeliği. T.C. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

Alam K., Rahman, M.H. (2014) Women in Natural Disasters: A Case Study from Southern Coastal Region of Bangladesh. International Journal of Disaster Risk Reduction, 8, 68-82.

Birleşmiş Milletler Türkiye. (2024). 6 Şubat depremlerinin yıldönümü ve BM'nin çalışmaları. Erişim adresi: https://turkiye.un.org/tr/259746-6-şubat-depremlerinin-yıldönümü-ve-bmnin-çalışmaları

CABE. (2006). The principles of inclusive design. https://www.designcouncil.org.uk/fileadmin/uploads/dc/Documents/the-principles-of-inclusive-design.pdf

Çabuk, Ş. (2023). Mekân Tasarımında Kapsayıcılık: Herkes İçin Tasarlamak. Engelli ve Mekân Konusuna Multidisipliner Bakış Açısı (ss. 59-70). DAKAM Yayınları.

Çetinkaya, C., Erbaş, E., Özceylan, E. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Geçici Barınma Merkezlerinin Durumu ve Senaryo Analizleri. Birey ve Toplum, 6(12), 5-21.

Fisher, S. (2010) Violence Against Women and Natural Disasters: Findings From Post-Tsunami Sri Lanka. Violence Against Women, 16(8), 902–918.

Işık, E. (2024). Afet ve Kadın: Toplumsal Cinsiyete Dayalı Zarar Görebilirlik, Afet Yönetimi, Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek Hizmetleri. Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, 7(2), 882-909.

ŞPO (Şehir Plancıları Odası). (2023). Geçici yerleşim alanları raporu. TMMOB Şehir Plancıları Odası.

TMMOB. (2023a). Geçici barınma alanlarına ilişkin standartlar. TMMOB Yayınları.

TMMOB. (2023b). Geçici yerleşim alanı rehberi. TMMOB Yayınları.

TMMOB. (2023c). Geçici barınma alanları üzerine değerlendirme raporu. TMMOB Yayınları.

UN Women (2023a). Gender-Responsive Settlement Model. UN Women Türkiye.

UN Women (2023b). UN Women Brief on Earthquakes in Türkiye: Impacts And Priorities for Women and Girls. UN Women Türkiye.

İstanbul'daki Senaryolar Üzerinden Kent Yoksulluğunun Kent Mekânında Var Olma Biçimi ve Yoksullukla Baş Etme Yöntemleri

Araş. Gör. Elif Feyza Uğur
İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Araş.Gör. Fatma Gönüllü
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Kentlerdeki sosyal ve fiziksel yıkımlar, kent mekânını ve toplum yapısını bir değişim ve dönüşüme zorlamaktadır. Bu değişim ve dönüşüm kent yoksulluğunun deneyimlenme biçimini etkilerken aynı zamanda onunla mücadele etmek durumunda olan kişiler tarafından mekânı biçimlendirmekte ve toplumu şekillendirmektedir. Uzun bir süre gelire endeksli çeşitli yaklaşımlarla (mutlak yoksulluk, göreli yoksulluk, işlevsel yoksulluk vb.) ekonomik açıdan ele alınan yoksulluk kavramı çağdaş yoksulluk teorileri ile sosyal, kültürel ve politik bağlamlarından ayrı değerlendirilemeyeceğinin fark edilmesiyle bu kapsamda (yeni yoksulluk, insani yoksulluk, nöbetleşe yoksulluk ve derin yoksulluk) ele alınmaya başlanmıştır. Bu çalışmada yoksulluğun farklı deneyimlenme biçimleri İstanbul'daki çeşitli senaryolar üzerinden tartışmaya açılmıştır. Bu kapsamda yoksulluğun farklı türlerini farklı şekillerde deneyimleyen personalar yaratılmıştır. Yaratılan personaların, yoksullukla baş etme yöntemi olarak ürettiği stratejiler ve bunların kentteki mekânsal ve toplumsal yapı üzerindeki etkileri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışma, adil bir toplum yaratılmasının bireysel çabaların desteklenmesi ve daha kapsamlı politikalar üretilmesiyle sağlanabileceği konusunda farklı bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Baş etme yöntemleri, Kapasite yaklaşımı, Mekânın dönüşümü, Personalar, Yoksulluk

The Manifestation of Urban Poverty in Urban Space and Coping Strategies: Scenarios from Istanbul

Abstract

Urban social and physical disruptions are forcing urban spaces and social structures to undergo significant change and transformation. These processes not only influence the ways in which urban poverty is experienced, but also reshape urban spaces and social dynamics through the actions of individuals coping with these challenges. For a long time, poverty was studied economically through various income-based approaches (absolute poverty, relative poverty, functional poverty, etc.). However, contemporary theories of poverty have shown that poverty cannot be assessed in isolation from its social, cultural and political contexts. Within this framework, concepts such as new poverty, human poverty, cyclical poverty and deep poverty have emerged. The study critically examines the diverse experiences of poverty through different scenarios in Istanbul. To this end, personas have been constructed to represent individuals experiencing different forms of poverty. The analysis focuses on the strategies used by these personas to cope with poverty and the resulting effects of these strategies on the spatial and social configurations of the city. The study contributes to the discourse by suggesting that the creation of a more equitable society requires not only the support of individual initiatives, but also the support of collective ones.

Keywords: Capability Aproach, Coping Strategies, Personas, Poverty, Transformation of Space

1. Giriş

Yoksulluk kavramı geçmişten beri varlığını koruyan küresel sorunlardan biridir. Toplumların ve bireylerin yaşam kalitesini düşüren yoksulluk, birçok farklı yaklaşımda ve tanımlamada farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Zaman içerisinde kişinin sadece gelir seviyesine göre yoksulluğunun değerlendirildiği yaklaşımlardan daha kapsamlı yaklaşımlara geçildiği görülmektedir. Özellikle kapasite yaklaşımı ile karşılaştırıldığında sadece gelir odaklı yaklaşımların ne kadar zayıf ve tek boyutlu olduğu anlaşılmaktadır. Kapasite Yaklaşımlı Yoksulluk Teorisi, Amartya Sen tarafından geliştirilen ve bireylerin yeteneklerini ve işlevlerini merkeze alan bir yoksulluk anlayışını temel almaktadır. Buna göre yoksulluk bireylerin yeteneklerini ve potansiyellerini gerçekleştirme kapasitelerinin sınırlanması olarak görülmektedir. Dolayısıyla da bu yaklaşımda yoksullukla mücadeledeki temel amaç bireylerin kapasitelerini artırarak yaşamlarını daha iyi sürdürebilmelerini sağlamaktır. Günümüzün karmaşık ve katmanlı kent yoksulluğunu anlamak için kapasite yaklaşımını anlamak oldukça önemlidir. Kent yoksulluğunun derinleştiği ve daha görünür hale geldiği mekanlarda yoksulluğun sebeplerini anlamak ve kişilerin potansiyellerini ortaya çıkarmasına olanak tanımak yoksulluğu önleme politikaları ve stratejileri geliştirme konusunda da ışık tutmaktadır.

Bu çalışmanın amacı kapasite yaklaşımlı yoksulluk teorisi çerçevesinde kent yoksulluğunun kent mekânındaki var olma biçimlerini ve yoksullukla baş etme yöntemlerini incelemek ve sonrasında hayali personalar üzerinden kurulan ilişkilerle bu personaların yaşam kurguları üzerinden bütüncül bir anlatım sunabilmektir. Bu kapsamda öncelikli olarak 21.yy öncesi yoksulluk teorileri ve Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımlı Yoksulluk Teorisi ile çağdaş yoksulluk teorileri üzerinde durularak zaman içerisinde değişen yoksulluk tanımlamaları incelenmiştir. Sonrasında ise yoksullukla mücadele stratejileri ve politikaları konusu ele alınmıştır. Çalışma sonucunda oluşturulan görsel şemada ise farklı personaların süreç içerisinde kent mekânında yoksulluğu nasıl deneyimlediği ve bu süreçte yoksullukla mücadele kapsamında hangi strateji ve politikalardan yararlanabileceği kurgulanarak bir ilişki ağı oluşturulmuştur

2. Literatür Araştırması

2.1. 21. Yy'a Kadar Yoksulluk Teorileri

TDK (2021) tarafından yoksul; maddi anlamda sıkıntı çeken kimse şeklinde ifade edilirken, yoksulluk ise ülkedeki insanların gelir düzeyi anlamında

eksik şekilde yaşamalarına sebep olan durumu ifade etmektedir. 19.yüzyılda yoksulluk üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde Charles Booth'un geliştirdiği "yoksulluk çizgisi" kavramı dikkat çekmektedir. Charles Booth gelir kavramını bir yoksulluk ölçütü olarak kullanarak "mutlak yoksulluk" kavramının kavramsallaşmasını sağlamıştır. Rowntree ise bireylerin biyolojik varlığını sürdürmeleri için gerekli temel ihtiyaçları (yiyecek, giysi vs.) karşılayamayacak kadar düşük gelire sahip olma durumunu yoksulluk olarak tanımlamıştır ve yoksulluk çizgisini iki kategoriye ayırmıştır. Birincil yoksulluk kategorisi asgari yaşam gerekliliklerini sağlayamayan bireyleri, ikincil yoksulluk ise eğlence ve diğer harcamalar için yetersiz gelire sahip bireyleri kapsamaktadır. Bu yaklaşımlar mutlak yoksulluk ve aşırı yoksulluk kavramlarının gelişimine katkıda bulunmuştur (Yaşar ve Taşar, 2018). Townsend tarafından ortaya çıkarılan "Göreli yoksulluk" kavramı ise temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen ancak refah düzeyi düşük, topluma sosyal açıdan katılamayan bireyler için yapılan bir tanımlamadır (Kabaş, 2009).

21.yy'a kadar ön plana çıkan yoksulluk teorilerinden ilki 1966 yılında Lewis tarafından ortaya çıkarılan Yoksulluk Kültürü'dür. Lewis, yoksulluğun nedenleriyle ilgili teoriler arasında en dikkat çekici olanlardan birini öne sürmüş ve yoksulların bir "yoksulluk kültürü"ne sahip olduğunu iddia etmiştir. Ona göre, yoksulluk bireysel yetersizliklerden değil, daha geniş bir toplumsal ve kültürel ortamdan kaynaklanmaktadır. "Yoksulluk kültürü," azla yetinmeyi öngören bir davranış biçimi olarak kuşaktan kuşağa aktarılır (Giddens, 2012).

Lewis, bu kültürün nesiller boyunca aktarıldığını ve bu süreçte umutsuzluk, bağımlılık ve alt sınıfa aidiyet gibi duyguların çocuklara geçtiğini belirtir. Bu durum, yoksulların, yaşam koşullarındaki değişiklikler sonucu ortaya çıkan fırsatlardan tam olarak yararlanamamalarına neden olur (Wedel, 2001; Ak, 2016).

Gans tarafından 1971, 1972 yıllarında öne çıkarılan İşlevsel Yoksulluk, yoksulların varlığının toplumun diğer üyeleri için güven ve destek sağladığını öne süren bir yaklaşımdır (Oktik, 2008). Yoksulluk, toplum içerisinde en önemli toplumsal sorunlarından biri olsa da aynı zamanda önemli toplumsal işlevler de üstlenir. Yoksulların varlığı, zenginler için çeşitli yararlar sağlar. Gans'a göre, yoksulluğun birçok işlevi vardır ve bu işlevler sayesinde yoksul olmayan kesimler çeşitli faydalar görürler. Gans 1972'de yayınladığı "Yoksulluğun Pozitif Fonksiyonları" adlı makalesinde, yoksulluğun ekonomik, sosyal, kültürel ve politik olmak üzere dört

ana işlevini tanımlamıştır (Daşlı, 2018). Yoksulluğun varlığı, toplumun istenmeyen, pis ve kötü işleri yapacak insan gruplarını sağlamasına yardımcı olur. Örneğin; yoksulların düşük ücret alması, zenginlerin daha çok kazanmasını sağlar ve bu durum yoksulluğun ekonomik işlevine örnek gösterilebilir. Seçim dönemlerinde siyasi kişilerin daha çok oy almak amacıyla yoksullara yönelmesi ve yoksul bireyleri oy kaynağı olarak görmesi ise yoksulluğun siyasi işlevine örnek olarak verilebilir (Gans, 1971; Daşlı, 2018).

baş etme yöntemlerini incelemek ve sonrasında hayali personalar üzerinden kurulan ilişkilerle bu personaların yaşam kurguları üzerinden bütüncül bir anlatım sunabilmektir. Bu kapsamda öncelikli olarak 21.yy öncesi yoksulluk teorileri ve Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımlı Yoksulluk Teorisi ile çağdaş yoksulluk teorileri üzerinde durularak zaman içerisinde değişen yoksulluk tanımlamaları incelenmiştir. Sonrasında ise yoksullukla mücadele stratejileri ve politikaları konusu ele alınmıştır. Çalışma sonucunda oluşturulan görsel şemada ise farklı personaların süreç içerisinde kent mekânında yoksulluğu nasıl deneyimlediği ve bu süreçte yoksullukla mücadele kapsamında hangi strateji ve politikalardan yararlanabileceği kurgulanarak bir ilişki ağı oluşturulmuştur

2.2. Çağdaş Yoksulluk Teorileri & Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımlı Yoksulluk Teorisi

21.yy'a gelindiğinde, yoksulluğun gelire endeksli olarak düşünüldüğü "mutlak yoksulluk ve göreli yoksulluk" tanımlarından farklı olarak ihtiyaç duyulan toplumsal ihtiyaçların da dikkate alındığı çağdaş olarak tanımlayabileceğimiz yoksulluk yaklaşımları geliştirilmeye başlanmıştır.
Yoksulluğa bakış açısının değişmesinin öncülerinden biri olarak Amartya Sen kabul edilmektedir. Yoksulluğun sadece gelir odaklı değerlendirilmesini reddeden Amartya Sen bu kapsamda "Kapasite Yaklaşımlı Yoksulluk Teorisi"ni geliştirmiştir. Sen, Kapasite Yaklaşımı'nın Kapasite Seti (Yapabilirlik) ve Fonksiyon (İşlevsellikten) olmak üzere 2 temel bileşenden oluştuğunu ifade etmektedir. İlkini, kişinin fırsatları ve neler yapabileceği ile ilgili olarak, ikincisini ise kişinin neler yaptığı, ne olduğu hakkında bilgi verdiği şeklinde açıklamaktadır (Sen, 2000). Kapasite kişiye bir şeyleri yapabilme özgürlüğü verirken, yapabilme özgürlüğünün sahip olduğu işlev seti ile ilişkisi ise, o kişinin yapabileceklerini belirlemektedir. Kapasite yaklaşımının temelinde yatan durum bu şekilde açıklanmaktadır. İşlevselliği tanımlarken ise; bireylerin kötü durumlardan kaçınmak, toplum hayatına katılmak gibi geniş bir yelpazeden bahsedilmektedir.

Sen kapasite (yapabilirlik) yaklaşımını oruç tutan zengin bir kişi ve açlığa mahkûm olan bir kişi üzerinden örneklendirerek anlatmaktadır. Oruç tutmanın, açlığa mahkûm edilmekle aynı şey olmadığını burada tercihlerin devreye girdiğini belirtmektedir (Sen, 2000). Kişi sağlıklı beslenip beslenmemek yemek yemek veya aç kalmak konusunda özgürdür. Yapabilirlik kişiye özgürlük veren kişinin tercihleri ile şekillenen ve onun kapasitesine göre değişen durumları oluşturmaktadır. Sen, başka bir örneğinde ise bisiklet sahipliğini anlatır. Kişinin bisiklete sahip olmasının onu kullanamadığı durumlarda anlamsız olduğu ve bir yerden bir yere gitmesini yani ulaşımını sağlamadığı takdirde çok bir anlamının olmayacağını, dolayısıyla bir nesneye sahip olmanın değil kişinin yapabilirliklerinin ve işlevselliklerinin arttırılması ile refah düzeyinin artacağını ileri sürmektedir (Sen'den aktaran Gölçek & Organ, 2023).

Sen kişinin yoksul kalmasının "yapabilirliklerden yoksun bırakılması" ile mümkün olduğunu iddia etmektedir (Sen, 2000). Kişilerin arasında yeteneklerini etkileyen çeşitli fiziksel veya zihinsel, toplumsal uyum açısından kişisel olmayan farklılıklar ve çevresel iklim vb. farklılıklar bulunduğunu ve bu durumların kişilerin aynı fırsatlara sahip olmasını engellediğini belirtmektedir (Sen, 2005). Kişinin yapabilirlik kapasitesinin azalmasına neden olan çeşitli farklılıklara örnek olarak ise sakatlık ve hastalık durumları gösterilmektedir. Sakatlık ve hastalık gibi durumlar kişilerin geleceğe dönük dilediğini yapma özgürlüğünü kısıtlamakta ve aynı zamanda gelir elde etmesini de engellemektedir. Böylelikle bu durum bireyin ileriye dönük olarak yoksul kalmasına neden olan durumları tetiklemiş olmaktadır. (Yurdakul, 2010).

Amartya Sen fırsatı bir çeşit yetenek olarak düşünmek gerektiğini ileri sürmektedir. Ve bu bağlamda kişinin neyi yapıp yapamayacağını görebileceğimizi ifade etmektedir (Sen, 2005). Bireyin önüne çıkan fırsatlar onun yeteneklerini arttırmasını sağlayarak kapasitesini geliştirmesine katkıda bulunabilecektir. Sen, kapasite yaklaşımının fırsatların bireylere ne kadar eşit ve adil şekilde dağıtıldığı konusunda fikir vermemesine rağmen (Sen, 2005) bu yaklaşım ile kişilerin yoksulluk içerisinde ne yapıp yapamadığını, ne olup olamadığını anlamamızı sağlayarak bakış açısını genişletme imkânı sunması açısından önemli olduğunu ifade etmektedir. Kesinleştirilmiş bir yetenek listesi (fırsat-özgürlük) olamayacağını belirten Sen, kişilerin iyi beslenme, sağlığa ve eğitime erişim, kamusal alana katılım gibi sayıları arttırılabilecek çeşitli imkânlara erişme hakkının olması düşüncesini ileri sürmektedir (Sen, 2005). Sen'in bu yaklaşımı

“insani yoksulluk” tanımının temelini oluşturmakla birlikte pek çok farklı yoksulluk türünün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

3. Metodoloji

Literatürdeki farklı yoksulluk yaklaşımları 21. Yy. öncesi ve 21. Yy. sonrası çağdaş yoksulluk teorileri olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda Amartya Sen’in kapasite yaklaşımının etkisiyle farklı biçimlerde ele alınan yoksulluk yaklaşımları çağdaş yoksulluk tanımlamaları başlığı altında toplanmıştır. Ardından yoksulluğun bu farklı deneyimlenme biçimleri, İstanbul’daki çeşitli senaryolar üzerinden tartışmaya açılmıştır. Bu kapsamda yoksulluğun farklı türlerini farklı şekillerde deneyimleyen hayali personalar yaratılmıştır. Yaratılan personaların, yoksullukla baş etme yöntemi olarak ürettiği stratejiler ve bunların kentteki mekânsal ve toplumsal yapı üzerindeki etkileri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Personaların yoksullukla baş etme yöntemleri; hane stratejileri, tampon mekanizmalar (gecekondu, marjinal sektör, patronaj ilişkileri, ailede kadının rolü) ve nöbetleşe yoksulluk olarak değerlendirilmiş olup, her birinin farklı yoksulluk türlerinde farklı aşamalarda deneyimlendiği gözlenmiştir. Örneğin, mekânı dönüştürerek kendi yaşanabilir alanlarını (gecekondu) kurgulayan ve bu alanları ikinci bir dönüşüm ile yoksulluktan kurtulma noktasında araçsallaştırabilen (nöbetleşe yoksulluk) bireylerin bu eylemleri, personaların yoksullukla baş etme yöntemleri olarak kurgulanarak aktarılmıştır. Yoksulluktan kurtulma mücadelesinin ilk adımı olarak tanımlayabileceğimiz göç hareketi ise, yoksullukla baş etme yöntemlerinin temelinde yer alan itici güç olarak rol oynamaktadır.

4. Kapasite Yaklaşımında Çağdaş Yoksulluk Tanımlamaları

Amartya Sen’in “Kapasite Yaklaşımı” ile birlikte yoksulluk kavramı farklı şekillerde ele alınmaya başlanmıştır. Yoksulluğa karşı benzer bakış açılarını benimseyen ancak süreç içerisinde, içeriğindeki farklı sorunları ön plana çıkarmasıyla farklı şekillerde adlandırılan yeni yoksulluk, insani yoksulluk, nöbetleşe yoksulluk ve derin yoksulluk gibi çeşitli tanımlamalar ortaya çıkmıştır.

4.1. Yeni Yoksulluk

Küreselleşme ile birlikte, 1980’lerin sonuna doğru yoksulluk kavramı sosyal dışlanmayla birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Sosyal dışlanma, kişilerin yoksulluk, temel eğitim/becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince

katılımlarının engellenmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Adaman ve Keyder, 2005). Neoliberal politikalarla birlikte refah devletinin sürdürülemez hale gelmesi toplumun çeşitli kesimlerinde eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Kentsel yoksulluğun kent mekânında kendini göstermesi ve toplumsal tabakalaşmanın yeni bir düzeyi olarak tanımlanabilen "yeni yoksulluk" ile kentlerde toplumsal ve mekânsal ortamdan dışlanan kitleler meydana gelmiştir. (Karakaş, 2010) Böylece, genellikle, Asya, Afrika, Latin Amerika, Pasifik Bölgesi ve Karayipler'deki düşük gelirli ülkelerde gözlemlenen yoksulluk, 20.yy'ın başlarında farklı bir boyutu olan yeni yoksulluk ile gelişmiş ülkeler için de önemli bir sorun haline gelmeye başlamıştır. (Beyazıt, 2020)

Genel hatları ile sosyal dışlanma ile ilişkilendirilen yeni yoksulluk olarak tanımlanan bu durum, Avrupa'da toplumsal dışlanma, ABD'de alt sınıf (sınıf altı topluluklar) ve Latin Amerika'da ise marjinallik (kenardalık) olarak gözlenmektedir (Keyder ve Buğra, 2003). Sen'in yaklaşımına göre, kişilerin kapasitelerini arttırarak, kendilerini geliştirebilmeleri ile yoksulluğun bu boyutundan kurtulma ihtimali bulunmaktadır.

4.2. İnsani Yoksulluk

Amartya Sen'in yoksulluğu farklı bir boyuta taşıyan geniş kapsamlı söylemlerinden yola çıkılarak Birleşmiş Milletlerde tanımlanmış bir kavramdır. Kapasite yaklaşımının temelindeki fırsatlara erişim ile kapasite artırımını baz alarak tanımlanan insani yoksulluk, kişilerin yeterli sağlık, eğitim vb. temel hizmetlere erişiminde yaşadığı eksiklik ve kaçınmak istediği kötü koşullardan kaçınamama olarak tanımlanmaktadır (Acı ve Sezgin, 2009). Birleşmiş Milletler 'in 1997 yılı İnsani Gelişme Raporunda ise; insani yoksulluk şu şekilde tanımlanmıştır: "Kişilerin temel yeteneklerden mahrum bırakılması ve sağlık, konut, bilgi, katılım, kişisel güvenlik ve çevre gibi konularda yoksunluk çekmesidir. Farklı şekillerde görülen bu yoksunlukların bir araya gelmesi ile insanların seçenekleri önemli derecede azalmakta ve hareket alanları daralmaktadır" (UNDP, 1997). Bu yaklaşım ile yoksulluğun tanımının, gelir eksikliği yerine çeşitli faaliyetlere katılmaktan veya imkânlara erişmekten mahrumiyet duyulması şeklinde genişletildiği görülmektedir.

4.3. Nöbetleşe Yoksulluk

Işık ve Pınarcıoğlu'nun 90'ların sonlarında İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinde gerçekleştirdikleri bir çalışmanın ürünü olarak karşımıza çıkan nöbetleşe

yoksulluk, diğer yoksulluk tanımlamalarından farklı olarak yoksulluğu dönüştürme kapasitesi üzerinden ele almaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). Bu dönüşüm için "göç, kentsel rant ve dinamik bir ekonomiye" ihtiyaç duyan nöbetleşe yoksulluk (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001), gecekondulaşmanın son halkasının uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ruşen Keleş gecekondulaşma sürecini üç dönem olarak ele almaktadır. Bunlardan ilki 1960'lardan önce barınma ihtiyacı için inşa edilen gecekondular, ikincisi 1960-1970 döneminde kiraya verilme oranın arttığı ancak yine kişilerin inşa ettiği gecekondular, sonuncusu ise 1970-1980 arası dönemde tamamen ticari amaçlarla inşa edilen gecekondular şeklindedir (Keleş'ten aktaran Kahraman, 2021). Sultanbeyli örneğinde Işık ve Pınarcıoğlu'na göre, 1970'lerin sonlarına doğru gecekondu kavramının özünü yitirip metalaşması ve formel ile enformelin ayrımının kaybolması ile ortaya çıkan gecekondu sahibi – kiracı ilişkileriyle bu nöbetleşe yoksulluk sürecinin temelinin atıldığı görülmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). Nöbetleşe yoksulluk, yoksulluğunu başkalarına devredebilecek bir grup bulduklarında ona devrederek ilerleyen bir süreci ifade etmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). Kente sonradan gelenlerin üstüne basarak refahını arttırmak üzerine kurulu bir yöntem olarak tanımlanmaktadır.

,
İçinde bulunduğu yoksulluk durumundan çıkarak aynı zamanda yoksullukla mücadele etme stratejisi olarak da tanımlayabileceğimiz nöbetleşe yoksulluk bu yönüyle bahsedilen diğer yoksulluk türlerinden ayrılmaktadır.

4.4. Derin Yoksulluk

Dünya Bankası, günlük 2,15 doların altında bir bedelle geçinen kimseleri derin yoksulluk içerisinde yaşayan kimseler olarak tarif etmektedir (URL 1). Birleşmiş Milletler tarafından ise derin yoksulluk, gelir yoksulluğu, insani gelişim yoksulluğu ve toplumdan dışlanma unsurlarının bir arada görülmesi olarak tanımlanmaktadır. Derin yoksulluk içerisindeki kişiler sosyal, ekonomik, siyasi, hakları ihlal edilerek onur ve eşitliklerinden mahrum bırakılmaktadır. Aynı zamanda bu kişiler, çoğu durumda damgalama, ayrımcılık, dışlama içerisindeki bir döngüde yaşamlarını sürdürmek durumunda bırakılmaktadır. (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, 2012) Bu durum, yoksulluğun nesiller boyu aktarılmasına neden olmaktadır. Kısaca derin yoksulluk, bahsedilen tüm yoksulluk türlerindeki mahrumiyetlerin katmerli şekilde hissedildiği ve Sen'in yapabilirlik yaklaşımından da mahrum olmanın kesişiminde bir yoksulluk biçimini ifade etmektedir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, 2012 yılında Derin Yoksulluk ve İnsan Hakları Kılavuz İlkelerini yayınlamıştır. Burada insan hakları bağlamında derin yoksulluğun detaylı tanımlanması yapılmıştır. Yoksulluğun azaltılması ve bitirilmesi konusunda izlenmesi gereken yol haritası oluşturulmuş ve uygulanması gereken politikalar belirlenmiştir. Yoksullukla mücadelede kamu politikalarının yetersizliği bu durumun temel sebebi olarak görülmekte olduğundan bu durumla başa çıkma yöntemleri önem kazanmaktadır. Devletlerin politikalarının ve yardımlarının yetersiz olduğunun kabul edildiği şu durumda yoksulluğu farklı şekillerde deneyimleyen bireyler, bu durumla nasıl başa çıkmaktadır? Yoksullukla baş etme yöntemleri nelerdir? Gibi sorular cevaplanması gereken önemli noktalar haline gelmektedir.

5. Yoksullukla Baş Etme Yöntemleri

Yoksulluk gündelik hayatın içerisinde baş edilmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma kapsamında, kentlerde bireylerin yoksullukla baş etme yöntemleri, hane içerisindeki bireylerin çeşitli şekillerde uyguladığı hane stratejileri, Mübeccel Kıray'ın ara formlar olarak tanımladığı kente adapte olma aşamasındaki tampon mekanizmalar ve yoksulluğu başkasına devrederek kurtulmak anlamındaki nöbetleşe yoksulluk olarak üç farklı başlıkta ele alınmıştır.

5.1. Hane Stratejileri

İçinde bulundukları zorlu yaşam koşullarında, hanedeki (aile) bireylerin, koşullarını iyileştirmek amacıyla rasyonel kararlar alması olarak tanımlanmaktadır (Güneş, 2010). Schmink, hane stratejileri ile yoksul kesimin, pasif durumdan aktif bir pozisyona geçtiğini ifade etmektedir (Schmink, 1984). Böylece bireyler mücadeleci bir tavır içerisine girmiş olmaktadır. Hane stratejileri, "Geçim stratejisi" "var olma stratejisi", "aile uyum stratejisi", "yeniden üretim stratejisi", "yaşam stratejisi", "yaşam projesi" olarak farklı şekillerde ifade edilmektedir.

Hane içerisindeki güç ilişkilerine, maliyet – fedakârlık bağlamında bakıldığında ataerkil güç ilişkilerinin önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Güneş, 2010). Hanede uygulanan bu stratejilerin ise kimin stratejisi olduğu tartışma konusudur. Kadının erkek ile aynı şekilde gelir getirse bile bundan eşit şekilde yararlanamadığı hane içerisinde bile adil bir dağılım olmadığı görüşü tartışılmaktadır. Erkeklerin içki, kumar, evlilik dışı ilişki gibi harcamalar için kendisine bütçe ayırırken, kadının genellikle

ev ihtiyaçları için kendi ihtiyaçlarından fedakârlık ettiği çeşitli çalışmalar ile ortaya konulmuştur (Tekten Aksürmeli ve Sağlam, 2021). Erkeklerin sorumluluklardan kaçış için kendisine zaman yaratabildiği görülürken kadınların yoksullukla daha fazla mücadele etmek durumunda kaldığı ve hane içerisinde mücadelenin eşit şekilde gerçekleştirilmediği görülmektedir. Hane stratejilerinin odağındaki mücadeleci figürün "anne" veya "evdeki kadın" olduğu çoğu örnekte ifade edilmektedir. Kadınlar cinsiyet rollerinden ötürü yoksulluğu daha derinden hissetmekte ve Amartya Sen'nin "Kapasite Yaklaşımı" bağlamında, yapmak ve olmak istedikleri şeylerin gerisinde kalmaktadır. Ve bazı durumlarda kazanılan gelire göre değil, eldeki imkânların kullanımıma yönelik stratejiler geliştirdikleri görülmektedir. Örneğin, kadınların geliştirdiği mücadele stratejilerini konu alan bir çalışmada, gelir yaratmayan ancak var olan geliri en anlamlı şekilde kullanmayı sağlayan yöntemler belirledikleri tespit edilmiştir. Bu yöntemlerden ilki olarak, alışverişler için indirimleri kollayarak ihtiyaçlarını ertelemeleri, ikincisi uzun yıllar kullanılacak ürünlerin tercih edilmesi yoluyla optimal harcama yöntemini seçmeleri, üçüncüsü, hanede üretim, dördüncüsü, eşyaların çok amaçlı kullanımı ve sonuncusu ise israftan kaçınma olarak sınıflanmıştır (Önür ve Ergöz, 2021). Kadınların yoksulluk sürecini erkeklerden daha fazla deneyimlemekle birlikte, mücadele etme konusunda da daha fazla rol oynadıkları çalışmalarla ortaya konulmuştur.

5.2. Tampon Mekanizmalar

Mübeccel Kıray, kırdan kente göç sürecinde geçiş dönemi olarak tanımlanan bu süreçteki adaptasyonun gecekondu, marjinal sektör, patronaj ilişkileri ve ailede kadının rolü olarak tanımladığı ara formlar ile gerçekleştirilebildiğini ifade etmiştir (Kıray, 1998). Kırdaki yoksulluktan kaçarak kente gelen göçmenler geldikleri bu ortamda da yoksulluğu farklı boyutlarıyla deneyimlemek zorunda kalmıştır. Bu kitleler, bahsedilen bu ara formlar (stratejiler) ile yoksulluktan kurtulup, kente eklemlenmeye çalışmıştır. Ara formlar; sosyal yapının değişimi sırasında, yeni ve eski yapı arasındaki uyumu sağlama aracı olarak ihtiyaç duyulan tampon mekanizmalar olarak tanımlanmıştır (Kıray, 1998). Bu çalışmada göç ile birlikte yeni bir ortamda yoksulluğu deneyimleyen göçmenlerin bu stratejileri, yoksulluktan kurtulup kente eklemlenme aracı olarak kullanması bağlamında tampon mekanizmalar ele alınmaktadır.

Gecekondu

Tampon mekanizmaların ilki olarak tanımlayabileceğimiz gecekondu, kırdan kente göç ile birlikte, kente doğrudan adapte olamayan kitlelerin,

güvenlikleri için kendilerine barınma amacıyla bir yer inşa etmeleriyle ortaya çıkmıştır. Oluşan gecekondu alanları kısa sürede çeşitli büyüklükte mahallelere dönüşmüştür (Kıray, 1998). Kentlere yönelik göçün artması ve devletin politika üretmek yerine göz yumarak geçiştirdiği bu süreç, birçok gecekondu mahallesinin oluşmasına ve kentlerin çehresinin değişmesine neden olmuştur. Kıray şu cümlesiyle gecekondunun yoksullukla baş etme ve kente tutunma mücadelesindeki önemini tasvir etmektedir.

"Bu hali ile o binalar bile büyük bir yaşama azminin görüntüsüdür." (Kıray, 1998)

İlhan Tekeli gecekonduyu, kentli orta sınıf tarafından istenmeyen "kentteki köylüler" olarak tanımlanan göçmen kitlelerinin kentlerde kendi yaşam alanlarını yaratması şeklinde ifade etmektedir (Tekeli, 2011). Bu tanımlama, yeni yoksulluk kavramı ile birlikte sosyal dışlanma kavramının yoksullukla ne ölçüde ilişkilendirildiğini ispatlar niteliktedir. Sonuç olarak gecekondu; göç eden yoksul kitlelerin kentte kendilerine yoktan var ettikleri bir yer ve kente tutunma mücadelesi aracı olarak görülmektedir.

Marjinal Sektör

Göç ile topraktan kopan kitlelerin kentlerde ekonomik sisteme dâhil olması kısa sürede gerçekleşmemiştir. Bu bağlamda enformel sektör göçmenlerin kente eklemlenmesini sağlayan bir tampon mekanizma işlevi görmüştür. Enformel sektör, kitlelerin, kayıtdışı, güvencesiz ve sigortasız olarak çoğu zaman günübirlik iş gücü kabul edilerek çalıştırıldığı bir alan olarak tanımlanmaktadır. Göç eden bu kitleler enformel işlerde ve civarındaki işlerde yedek iş gücü olarak çalışma imkanı bulmuştur (Kıray, 1998). Bu imkân çeşitli ilişki ağları yaratması ve günübirlik bile olsa kazanç sağlaması bakımından göçmenler için oldukça önemlidir. Enformel sektör ve enformel ağlar, kent yoksullarının sadece sosyal yardımlara bağlı kalmasının önünü keserek iş imkanları sunmakta ve böylece yoksullukla mücadelede önemli bir rol oynamaktadır (Şahinoğlu ve Yılmaz, 2022). Böylece yolculuklarına marjinal sektörde başlayan göçmenler gelişen patronaj ilişkileri sayesinde küçük işletme sahibi olarak hayatlarına devam etme imkanı elde etmiş olmaktadır (Kıray, 1998). Yarattığı çeşitli ilişki ağları da dahil olmak üzere marjinal sektör yoksulluktan çıkışta önemli bir rol oynamaktadır.

Patronaj İlişkileri

Mübeccel Kıray, patronaj ilişkilerini, çeşitli yöntemlerle kurulan iletişim kanallarında sorun yaşandığında, kişilerin uyumunu kolaylaştıran ilişkiler biçimi olarak tanımlamaktadır (Kıray, 1998) Kısaca, karşılıklı çıkara dayalı

olan alt – üst ilişkilileri olarak ifade edilmektedir. Genellikle hemşehrilik ilişkileri, akrabalar, dini gruplar (cemaat, dernek) ile kurulan ilişki biçimleri çeşitli patronaj ilişkileri olarak tanımlanmaktadır. Şenses, göç eden kitlelerin kent çeperindeki hüküm süren "kuralsızlık" ve "hukuksuzluk" ortamında hızla eyleme geçerek kendi mahallerini yaratmalarındaki en büyük paylardan birinin cemaatlerin ve onların sağladığı himayecilik ilişkileri olduğunu ileri sürmektedir (Şenses, 2001). Göç sürecinde ve iş bulma gibi hayati öneme sahip alanlarda yine önemli rol oynayan hemşehrilik ve cemaatçilik patronajıyla süreçlerini yöneten bireyler ilerleyen süreçte siyasi patronaj ile tanışmaktadır. Gecekondularda bir süre sonra gecekondu sakinlerinin artan nüfusuna bağlı olarak oy potansiyeli barındırmaları nedeniyle siyasi patronaj ilişkileri baskın rol oynamaya başlamaktadır (Kıray, 1998). Güçlü ilişkiler geliştirebilen yoksul kesimlerin hızlı bir şekilde yoksulluktan kurtularak ilerleyebilmesinde patronaj ilişkilerinin büyük bir etkisi bulunmaktadır.

Ayrıca patronaj ilişkileri, Türkiye'de bir sınıf bilincinin oluşamamasının ardındaki temel nedenlerden birisi olarak da kabul edilmektedir. Bu ilişkiler ağı kişilerin sorunlarını farklı yöntemlerle ve hızlı bir şekilde çözmesine imkan tanıyarak örgütlenmenin önüne geçmektedir. Sosyal yardımlar boyutunda da Türkiye'deki uygulamaların patronaj ilişkilerinden kaynaklı olarak "hak temelli" anlayış yerine, "gereksinim temelli ve hayırseverlik temelli" gerçekleştirildiği ifade edilmektedir (Şahinoğlu ve Yılmaz, 2022).

Ailede Kadının Rolü

Hane stratejilerinde, evdeki imkânlara göre ev yönetimini gerçekleştiren "kadın"-"anne", göç sürecinde ise, kente entegre olmadaki tampon mekanizma rolünü üstlenmektedir. Geleneksel yapıdan kopularak gelinen kentte, değişen yaşantı bireylerin pek çok sorunla yüzleşmesine neden olmaktadır. Hane içerisindeki bu değişimden kaynaklı sorunlarla başa çıkmada, babanın ve erkek çocuğun iş, ve çocuklarının evlilik gibi kararlarında sorunların en az hasarla atlatılması noktasında anne bir tampon mekanizma rolü üstlenmektedir (Kıray'dan aktaran Kaçmazoğlu, 2017). Çocukların değişen sosyal yapıya adapte olması ve baba ile aradaki uyumun sağlanması konusunda anne önemli bir figürdür. Anne, yoksulluktan kurtulmaya çalışılırken ev içerisinde bu sürecin en az hasarla atlatılmasını mümkün kılmaktadır.

5.3. Nöbetleşe Yoksulluk

Önceki kısımda yoksulluk türleri arasında tanımladığımız nöbetleşe

yoksulluk, aynı zamanda, "göç, kentsel rant ve dinamik bir ekonominin" bir arada olması ile ortaya çıkan, birbiri üzerine basarak refahını arttırma imkânı sunan ve yoksulluktan kurtulmayı sağlayan bir strateji, olarak da tanımlanmaktadır. (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001)

Gecekondu, marjinal sektör ve patronaj ilişkileri, nöbetleşe yoksulluğun ortaya çıkışında yer alan temel faktörler olarak kabul edilebilir. Bu faktörler, nöbetleşe yoksullukta tanımlanan dönüştürme kapasitesinin bileşenleri olarak ifade edilebilir. Nöbetleşe yoksullukta ortaya çıkan, işgal edilecek yeni arsa kalmayana kadar devam eden, kente sonradan gelenin üzerinden zenginleşilen bir yöntem olarak kullanılan gecekonduların son versiyonu nedeniyle Şenses bu durumu, ''Gecekonduluların "yoksul kentli" den hazine arazilerini talan ederek "havadan para kazananlar"a dönüşmesi'' olarak tanımlamaktadır (Şenses, 2001). Bu söylem, yanındaki arsasında fazladan gecekondu inşa ederek onu kente sonradan gelen göçmenlere kiralayan ve onun üzerinden zenginleşirken yoksulluğunu devreden kitlelerin yoksullukla mücadele biçimini özetler niteliktedir.

6. Yoksullukla Mücadele Politikaları

Yoksullukla Mücadele Politikaları, işsizlik sigortası, emeklilik maaşı, çocuk yardımları, konut desteği ve sağlık sigortası gibi çeşitli araçlar kullanarak risk altında bulunan gruplara ulaşmayı hedeflemektedir. Bu politikalar, hanehalkı veya bireylerin yaşlılık, hastalık, işsizlik gibi belirli risklerini azaltarak ihtiyaç yüklerini hafifletmek amacıyla uygulanan tüm müdahaleleri kapsamaktadır. Sosyal koruma politikalarına ayrılan bütçe, bir ülkenin sosyal refaha verdiği önemi yansıtmaktadır; zira bu harcamalar, farklı alanlara yapılacak yatırımlardan vazgeçilmesi anlamına gelmektedir (Özdemir, 2005).

Devletin sağladığı aile destekleri, gıda, yakacak ve barınma yardımlarını içermekte olup, aile yardımlarının önemli bir bölümünü kapsamaktadır. İhtiyaç sahibi olduğu tespit edilen ailelere, gıda paketleri, temizlik ürünleri ve alışveriş kuponları, yakacak olarak kömür desteği, eski ve sağlıksız konutların bakım ve onarımları için yapılan ayni ve nakdi yardımlar ile tek seferlik maddi yardımlar verilmektedir. Yaşlılara yönelik diğer destek ve hizmetler arasında bakım evleri, huzurevleri, yaşlıların sosyal hayata katılımını kısıtlamayan ve sosyalleşmelerini sağlayan gündüz bakım merkezleri, şehir içi ulaşımda ücretsiz seyahat imkanı sunan ulaşım kartları ile sağlık hizmetlerinde öncelik verilmesi gibi uygulamalar bulunmaktadır. Engellilere yönelik sunulan diğer yardımlar ve hizmetler arasında Özel

Eğitim Merkezleri'nde alınan özel eğitim, engelli kimlik kartı ile şehir içi ulaşımda ücretsiz seyahat, sosyal güvencesi bulunmayan engellilerin GSS'den yararlandırılması ve tekerlekli sandalye, işitme cihazı, hasta bezi gibi gereksinimlerin karşılanması, evde bakım hizmeti veren bakım merkezi çalışanlarının yarı zamanlı evde bakım sunması, emlak ve taşıt gibi alanlarda vergi muafiyeti, kamu kurum ve kuruluşlarında kadro kontenjanlarının açılması ve engelli yaşamına uygun çevre düzenlemelerinin yapılması gibi sosyal hizmetler de bulunmaktadır. Eğitim ve sağlık destekleri, ihtiyaç sahibi ailelerin çocuklarına öğretim dönemi başlangıcında sunulan defter, çanta, kalem gibi eğitim araçları ve ücretsiz ders kitapları gibi temel okul gereksinimlerini karşılamaya yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Buna ilaveten, engelli çocuklar için ücretsiz ulaşım hizmetleri, öğle yemeği yardımları, KYK bursları, özel okula giden çocukların ailelerine verilen destek ödemeleri ve harçsız üniversite eğitimi gibi uygulamalar da bu yardımların içerisinde yer almaktadır.

Sağlık yardımları, sosyal güvencesi bulunmayan ve gelirleri asgari ücretin üçte birinden düşük olan bireylere yeşil kart uygulaması çerçevesinde sunulmaktadır. Bu yardımlar, maddi durumun üstünde kalan sağlık masraflarını karşılamak amacıyla sağlanmaktadır. Sosyal Riski Azaltma Projesi kapsamında yürütülen şartlı nakit transferleri, belirli kriterlerin karşılanması şartıyla sunulan yardımlar olarak diğer sosyal yardımlardan ayrılmaktadır. Bu yardımlar, sosyal ve ekonomik göstergeleri diğer bölgelere nazaran daha zayıf olan, çok sayıda çocuğa sahip hanelerin yüksek olduğu ve bu nedenle yoksulluk ve yoksulluk riski ile yüzleşen Güneydoğu ve Doğu Anadolu başta olmak üzere tüm bölgelerde uygulanmaktadır (Meytioğulları, 2019). Türkiye'deki yoksullukla mücadele programları çerçevesinde eğitim ve sağlık alanında yapılan şartlara bağlı nakit transferleri, sosyo-ekonomik açıdan hassas grupların sosyal sermaye eksikliğini gidermeye yönelik önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu şartlı yardımlar, diğer sosyal yardımlara nazaran, insani gelişim açısından en önemli destekleri sağlayarak bireylerin gelişimini teşvik etmektedir. Eğitim ve sağlık sektörlerinin şartlı yardımlarda öncelikli olarak belirlenmesi, temel refah hizmetlerine ulaşımı artırma amacından kaynaklanmaktadır (Dama ve Sundaram, 2018; Meytioğulları, 2019). Yoksullukla mücadele kapsamındaki politikaların genel hatlarıyla sosyal yardımlarla sınırlı kaldığı görülmektedir.

7. Farklı Personalar Üzerinden Yoksulluk Deneyimlerinin Kurgulanması

Bu kısımda çalışmanın önceki bölümlerinde ele alınan yoksullukla ilgili

kavramlar, tanımlamalar ve teoriler farklı hayali personalar üzerinden ilişkilendirilerek bir olay örgüsü üzerinden şematize edilmiş olup Şekil 1'de gösterilmektedir. Kurgulanan 4 farklı personanın yaşam süreci içerisindeki çeşitli aşamalarda hangi yoksulluk tanımını veya yaklaşımlarını sembolize ettiği görülmektedir. Bu personaların patronaj ilişkileri, gecekondu, marjinal sektör gibi yoksullukla baş etme yöntemlerinin hangilerini deneyimlediği Şekil 1'deki şemada ve lejantta detaylı olarak verilmiştir. Personaların yoksulluğu deneyimleme süreçlerinde yararlandıkları devlet politikaları ise; aile yardımları, engelli yardımları, yaşlı yardımları ve eğitim yardımlarıdır.

Şekil 1: Farklı Personaların Yoksulluk Deneyimleri & Yoksullukla Baş Etme Yöntemleri

Kurgu, Halil ve Kudret adlı iki farklı karakterin yoksulluktan kurtulmanın itici gücü olarak tanımladığımız göç süreci ile başlamaktadır. "Mutlak yoksulluk" içerisinde bulundukları köyden kente göç eden personalar kayıtdışı ekonomide kendilerine yer bulmakta ve çalışmaya başlamaktadır. Kente eklemlenmelerini sağlayan marjinal sektör, aynı zamanda personaların yoksullukla baş etme yöntemlerinden biri olarak rol oynamaktadır. Bu süreçte bir işverenin altında adil olmayan koşullarda patronun yüksek kazançlar elde etmesini sağlarken, yoksulluğun bir grubun zengin olabilmesi için bir grubun yoksul kalması gerektiği görüşünü ifade eden "işlevsel yoksulluk" olgusunun deneyimlendiğinden söz edilebilir. Elde edilen gelir ve yaşanılan hayat koşullarındaki farklılıklar personaların aynı zamanda mutlak yoksulluktan çıkarak "göreli bir yoksulluk" deneyimlemeye başladığına işaret etmektedir. Köyden göç ile kente gelen ve tam anlamıyla kente adapte olamayan personalar kentli halk tarafından

“kentteki köylüler” yaftasıyla anılarak sosyal dışlanmayla bütünleşen bir “yeni yoksulluk” halini deneyimlemeye başlamaktadır.

İlerleyen süreçte, Halil’in sakat kalmasına neden olan bir iş kazası, onun kentte sadece bir gece kondu inşa ederek yaşamını idame ettirmesini sağlarken, kurduğu güçlü patronaj ilişkileri sayesinde Kudret’in pek çok gecekondu sahibi olduğu görülmektedir. Kudret’in gecekondu inşasının getirdiği zenginlik, onun yoksulluğunu devretmesine imkan sağlayacak yeni bir yoksullluk türünün doğuşuna da hizmet etmektedir. Bu süreçte yaşanan yoksulluk döngüsüne Mülteci Ali ve ailesi ile bekar anne Selma karakterleri dahil olmaktadır. Toplumun en dezavantajlı kesimleri olan bu personalar Kudret’in gecekondularını kiraladığı kimseler olarak kurgulanmıştır. Kentteki yoksulluk ağından yoksulluğunu devrederek çıkan Kudret, nöbetleşe yoksulluk döngüsüyle bu yoksulluğu Mülteci Ali ve bekar anne Selma’ya devretmektedir. Kudret’in yoksullukla baş etme yolu olarak araçsallaştırdığı nöbetleşe yoksulluk, diğer personalar için ise yoksulluğu deneyimleme biçimine dönüşmektedir. Kentte en kötü koşullarda yaşamak zorunda kalan ve geçici işlerde çalışmak durumunda olan bu en dezavatajlı grupların deneyimlediği yoksulluk durumu ise “derin yoksulluk” olarak tanımlanmaktadır.

Halil ve Kudret’in yolculuğuna devam ettiğimizde ise Kudret’in her ne kadar zenginleşmiş olsa da yaşam biçimini alan yoksulluktan tam anlamıyla çıkamayarak bunu “yoksulluk kültürü” içerisinde farklı şekillerde deneyimlediğinden söz edilebilir. Bu süreçte Halil’in eğitim, sağlık, yaşam kalitesi gibi koşullarının Kudret’ten farklılık gösteriyor olması durumu “insani yoksulluk” kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak baş etme yöntemleriyle döngüden çıkamayan bireylerin çocuklarının yapılan yardımlar sayesinde yoksulluktan kurtulma imkanının doğabileceği vurgulanmkatadır. Nihayetinde Kudret ve Halil’in çocukları aynı iş imkanlarına, aynı kariyere kavuşma şansına sahip olabilmektedir. Ancak bu durum Amartya Sen’in kapasite yaklaşımında belirttiği gibi kişinin sahip olduğu fırsatların artması ve bu fırsatlar ile de kapasitesinin artması ile mümkün olabilmektedir. Bu kapsamda devlet tarafından yapılan yardımların etkisinin çok sınırlı olduğu ancak bu yardımların arttırılması ve imkanların genişletilmesi ile bu sonuca ulaşılabileceği görülmektedir. Personaların farklı yaşam akışları içerisinde yoksullukla baş etme yöntemleri ve sosyal yardımlar sayesinde yoksulluk döngüsünden çıkmayı başarabildiği ancak baş etme yöntemlerinin bu süreçte daha büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir.

8. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada yoksulluk kavramının süreç içerisindeki değişimi, bireylerin yoksullukla baş etme yöntemleri ve politikalara odaklanılmıştır. Sen'in yoksullukla ilgili kapasite yaklaşımının yoksulluk paradigmalarının değişimi üzerindeki etkisi ile yoksulluğun farklı türlerinin kent mekânında farklı şekillerde deneyimlendiği ve kendine has olduğu üzerinde durulmuştur. Bu ilişkiler ağını daha iyi anlatabilmek amacıyla hayali personalar kurgulanmıştır. Kurgusal kişi deneyimleri ile yoksulluğun üzerinden yoksulluğun sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal, kültürel boyutları olan çok boyutlu doğası ortaya konulmuştur.

Bireylerin değişen koşullarının yoksulluğun kent mekânında deneyimlenme biçimini değiştirdiği ve bu durumun da mücadele etme yöntemlerini şekillendirdiği söylenebilir. Yoksulluğun kent mekânında var olduğu konum ve şartların yoksulluktan kurtulma imkanı doğurduğuna dair olgu nöbetleşe yoksulluk kavramı üzerinden incelenmiştir. Yoksulluğun özellikle kent çeperlerinde farklı şekilde deneyimlenmesini sağlayan nöbetleşe yoksulluk olgusunun aynı zamanda yoksullukla baş etme yöntemi olarak geliştirilen bir strateji olduğu görülmektedir. Bu yönteme ek olarak hane stratejileri, Mübeccel Kıray'ın tampon mekanizmalar olarak adlandırdığı gecekondu, marjinal sektör, patronaj ilişkileri ve ailede kadın da yoksullukla temel mücadele yöntemleri olarak ele alınmıştır.

Devlet tarafından yapılan sosyal yardımlar ve sosyal politikalar bireylerin yoksulluk döngüsünden çıkmalarını sağlamayı hedeflemektedir. Böylelikle de toplumun sosyal sermayesinin artması sağlanmak istenmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında özellikle eğitim konusunda yapılan şartlı nakdi yardımların öğrencilerin eğitime devam etmediği takdirde kesilmesi ancak bu durumun sebeplerini anlamaya yönelik herhangi bir takibin olmaması durumu yoksullukla mücadele eden genç bireylerin bu döngüden kurtulması sağlamayacaktır. Benzer şekilde engelli bireylere tanınan haklardan yararlanmak için gereken minimum %40 engelli olma sınırı da birçok engelli bireyi zor durumda bırakmaktır. Özellikle hem yoksul hem engelli olma hali gibi kesişimsellikler bireylerin yoksulluk halinden daha çok etkilenmelerine sebep olmakta ve toplumda yer edinmesini daha da güçleştirmektedir.

Devletin politika üretmedeki yetersizliği ve üretilen politikaların sosyal yardımların ötesine geçemeyişi, bireylerin kendi mücadele etme yöntemini geliştirmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. İstanbul'da yoksullukla

boğuşan personaların deneyimleri, kapasite yaklaşımlı yoksulluk teorisi bağlamında, bireylerin geliştirdiği yoksullukla baş etme yöntemlerinin daha etkili sonuçlar verdiğini ve devletin eylemlerinin, politikaların yetersizliği nedeniyle kişilerin bireysel çabalarının gerisinde kaldığını işaret etmektedir. Ancak bu çabalar, bazı durumlarda bireyler arasında adil bir düzen kurmak yerine, bireylerin birbiri üzerinden hak devşirmesi ve dezavantajlı bireylerin içinde bulunduğu olumsuz durumun şiddetinin artmasıyla sonuçlanmaktadır. Böylece plansızca dönüşen mekânlar yaratan yoksulluk, sosyal yapıda da adaletsizlikler üretmeye devam etmektedir. Yoksulluğun kent mekânını şekillendiren temel olgulardan biri olduğu düşünüldüğünde, özellikle toplumun dezavantajlı ve kırılgan gruplarının toplumsal veya mekânsal herhangi bir yıkımda zarar görebilirliğini en aza indirmek amacıyla önleyici politikalar geliştirilmesinin önemi görülmektedir. Çalışmanın bulguları fırsatların adil dağıtılmadığı koşullarda bireylerin kapasitelerini arttırmak için başvurduğu yöntemlerin nasıl geliştirilebileceğine yönelik ileriye dönük çalışma yapılması ve politika üretilmesi açısından fikir vermektedir. Bu sorunların çözülmesi için devletin ürettiği yoksullukla mücadele politikalarının ve uygulamaların toplumda yoksullukla mücadele eden her bireyi kapsayacak şekilde kapsamlı olması gerekmektedir.

Teşekkür

Bu çalışma İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Doktora Programında yer alan ve Doç.Dr. İmge Akçakaya Waite tarafından yürütülen "Toplum ve Mekân" dersi kapsamında üretilmiştir.

9. Kaynaklar

Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2005). Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu Ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma. Avrupa Komisyonu Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Sosyal İçerme Belgesi Raporu, 02.04.2024 tarihinde https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/stu dy_turkey_tr.pdf

Acı, E. & Sezgin, F.H. (2009). İnsani Yoksullukla Mücadelede Proje Örneği Üzerine Ampirik Bir Uygulama, Dergipark, 8(31), 239-248. https://doi.org/10.14783/maruoneri.677633

Ak, M. (2016). Toplumsal bir olgu olarak yoksulluk. Akademik Bakış Dergisi, 54, 296. İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beyazıt, E. (2020). Sosyal Politika, Yoksulluk ve Kent Yoksulluğu, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi 16 (30), 2966-2993 doi: 10.26466/opus. 708198

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği. (2012). Derin yoksulluk ve insan hakları kılavuz ilkeleri. Derin Yoksulluk Ağı. https://derinyoksullukagi.org/storage/posts/August2024/7QEONaL9qaBVLVCQaftS.pdf

Buğra, A., & Keyder, Ç. (2003). Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen refah rejimi. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.

Dama, N., Sundaram, D. T. (2018). Yoksulluk Döngüsünden Çıkış Şartlı Eğitim Yardımı. İstanbul: SETA Yayınları.

Daşlı, Y. (2018). Yoksulllukla Mücadelede Yeni Bir Yaklaşım: İşlevsel Yoksulluk, Journal of Turkish Studies

Giddens, A. (2012). Sosyoloji (1. Baskı). Kırmızı Yayınları. (Çeviri ve yayıma hazırlık: Cemal Güzel). ISBN: 978-975-9169-41-X.

Gölçek, A. G.; Organ, İ. (2023). Yoksulluk Paradigmalarının Evrimi: Tarihsel ve Kavramsal Bir İnceleme. Politik Ekonomik Kuram, Özel Sayı, 69-93. https://doi.org/10.30586/1318672

Güneş, F. (2010). Yoksullukla Başa Çıkma Stratejileri, "Kaynakların Yoksulluğu" Ve Kadın Emeği. Folklor/Edebiyat, 16, (64), 33-64

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2001). Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kabaş, A. G. T. (2007). Yoksulluğun Çok Boyutlu Olarak Ölçülmesi ve Ülkeler Arasında Yoksulluk Sıralamalarının Yapılması. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1), 375-394.

Kaçmazoğlu, H.B. (2017). Mübeccel Belik Kıray'ın Sosyolojik Görüşleri Üzerine Kuramsal Makale/ Theoretical Article 385-412 doi: 10.18368/iusoskon.328265

Kahraman, T. (2021). İstisna Mekan Hukukun Eşiğindeki Kent, Tekin Yayınevi.

Karakaş, M. (2010). Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (2)

Kıray, M. B. (1998). Kentleşme Yazıları, İstanbul, Bağlam YayınlarıMeytioğulları, E. (2019). Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Programlarının Etkinliği İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

Oktik, N. (2008). Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar. Nurgün Oktik (Der.). Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları. ss: 21-56, İzmir: Yakın Kitabevi.

Önür, H., Ergöz, B. (2021) Dar Gelirli Ailelerde Kadınların Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Journal of World of Turks, 13, (1): 199-225 // doi: 10.46291/ZfWT/130111

Özdemir, S. (2005). Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Analizi, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (50), 153-204

Özdemir, S. (2005). Sosyal Refahın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış: 'Refah Karması' ve Sosyal Refah Sağlayıcı Kurumlar web erişim: http://eski.bingol.edu.tr/media/154992/dddtamami.pdf

Sağlam, S., Tekten Aksürmeli, Z.S. (2021). Yoksulluk Çalışmalarında Hane/Aile Stratejileri Üzerine Kavramsal Bir Tartışma Yoksulluk Çalışmalarında Hane/Aile Stratejileri Üzerine Kavramsal Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Http://Busbed.Bingol.Edu.Tr, 11 (21)

Schmink, M. (1984), "Household Economic Strategies: review and Research Agenda", Latin American Research Review, 19 (3):87-101

Sen, A. (2000), Development as Freedom, NY: Knopf, Borzoi Books Inc.

Sen, A. (2005), 'Human rights and capabilities', Journal of Human Development and Capabilities (2): 151-66.

Şahinoğlu, İ. Yılmaz, N. (2022). 1980 Sonrası Türkiye'de Refah Rejimi Ve Kent Yoksullarının Yoksullukla Mücadele Stratejilerinin Dönüşümü: Sultanbeyli Örneği, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 17, (57), Ocak 2022, ISSN 2147-5377, ss. 417-446 doi: 10.14783/maruoneri.1025932.

Şenses, F. (2001) Nöbetleşe Yoksulluk, Sultanbeyli Örneği, ODTÜ Gelişme Dergisi, 28 (3-4), 2001, 485-493

TDK. (2021). Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları.

Townsend, P. (1979). Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standars of Living. Allen Lane.

UNDP, (1997). Human Development Report, Erişim tarihi: 30.04.2024 https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1997encompletenostats.pdf

URL1: Dünya Bankası, (2025). https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview Erişim Tarihi: 22.01.2025

Wedel, H. (2001). Siyaset ve cemiyet (Çev. Can Kurultay). İstanbul: Metis Yayınları

Yaşar, S., Taşar, M. O. (2019). Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 19(38), 118-144. https://doi.org/10.30976/susead.462905

Yurdakul, F. (2010). Amartya Sen'in yoksulluk üzerine düşünceleri ve Sen yoksulluk indeksi: Türkiye Uygulaması. New World Sciences Academy , 293-303.

Beşinci Oturum

Kamusal Mekan ve Katılım

Moderatör: **Doç. Dr. Kıvanç ERTUĞAY**

Katılımcı Yöntemler ile Mekânsal Kararların Yeniden İnşası: Kadıköy Merkez Örneği

Gizem Nur KILIÇARSLAN, Serkan DÖNMEZ, Sinem SAKİN

Kamusal Alana Sivil Müdahale ve Katılımın Şekillendirici Gücü: "Bangabandu DIY" Kaykay Parkı Hareketi

Mamşıratı Murat TEMURLENK, Prof. Dr. Burcu H. ÖZÜDURU

***** Yıkım ve Yaşam Döngüsündeki Kente Alternatif Bir Bakış: Ankara'da Dönüşüm Sürecindeki Mahallelerde Kentsel Ara-Yüzlerin İzini Sürmek

Dr. Öğr. Üyesi Sezen SAVRAN PENBECİOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Berk KESİM

**Bu bildiri yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.*

Katılımcı Yöntemler ile Mekansal Kararların Yeniden İnşası: Kadıköy Merkez Örneği

Gizem Nur Kılıçarslan
İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Serkan Dönmez
İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Sinem Sakin
İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Özet

Planlama pratiği, zaman içerisinde ekonomik, sosyal ve politik dinamikler değiştikçe kendini yeniden kurgulamıştır. Bununla beraber plancılar, tekil, teknik, geniş kapsamlı ve kamu yararını gözeten bir denetmenden, yerel demokrasinin aktörleriyle süreci yürüten kolaylaştırıcılara dönüşmüştür. Katılımcı planlama kavramı gün geçtikçe önem kazanırken gerçekleştirilen çalışmalar ve uygulama arasında kopukluk olduğu dikkat çekmektedir. Kadıköy Merkez süreci, İBB Şehir Planlama Müdürlüğü bünyesinde katılımcı süreçlere güvenin yeniden inşası, kapsayıcı, şeffaf ve yerel bilginin mekansal kararlara yol gösterdiği bir planlama pratiğinin oluşturulması hedefiyle kurgulanmıştır. Ulaşım, iklim değişikliği, kentsel tasarım gibi çeşitli konu başlıklarında ve farklı ölçeklerde katılımcı süreçler yürütülmüş olan alanda çalışmaların bir kısmı için temsiliyetin yalnızca sembolik düzeyde kalması, yerel aktörlerin mekansal karar alma süreçlerindeki etkisinin sınırlı olması ve karar alma süreçlerinin şeffaflık açısından yetersiz görülmesi eleştirileri bulunmaktadır. Bu çalışmada, Kadıköy Merkez'de yürütülen katılımcı planlama süreçlerinde yerel halk ve paydaşlardan elde edilen nitel verilerin, daha etkili kentsel çözüm ve mekansal kararlara nasıl dönüştürüldüğü incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Analitik Hiyerarşik Süreç, Gömülü Teori, Kadıköy Merkez, Katılımcı Planlama, Nitel-Karma Analiz Yöntemleri.

Reconstruction of Spatial Decisions Through Participatory Methods: The Case of Kadıköy Center

Abstract

Planning practice has evolved over time, adapting to shifts in economic, social, and political dynamics. Planners have transitioned from technical overseers prioritizing broad public interest to facilitators collaborating with local democracy actors. Despite the growing importance of participatory planning, a gap remains between its theoretical framework and practical implementation. The Kadıköy Merkez process, initiated by the Istanbul Metropolitan Municipality's Department of City Planning, aims to rebuild trust in participatory processes and promote a planning approach that is inclusive, transparent, and informed by local knowledge. While participatory efforts addressing topics such as transportation, climate change, and urban design have been undertaken, criticisms persist regarding symbolic representation, limited influence of local actors, and insufficient transparency in decision-making. This study explores how qualitative data from local residents and stakeholders in Kadıköy Merkez has been translated into actionable spatial decisions and effective urban solutions.

Keywords: Analytic Hierarchy Process, Grounded Theory, Kadıköy Center, Participatory Planning, Qualitative-Mixed Analysis Methods.

1. Giriş

Planlama kuramları ve pratiği ortaya çıkışından bu yana birçok kırılma noktası yaşamıştır. Bu değişimler, temel olarak toplumsal, ekonomik ve ideolojik yaklaşımların dönüşümüyle doğrudan ilişkilidir. Rasyonel planlama modeli, modern planlama disiplininin temel taşlarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu model, planlamayı bilimsel ve analitik bir süreç olarak ele almış, toplumun refahı için en iyi kararları vermeyi hedeflemiştir (Alexander, 1984). Ancak, bu modelin insan faktörünü ve toplumsal dinamikleri göz ardı ettiği eleştirileriyle birlikte, zamanla iletişim temelli kuramlarla yeniden şekillenmiştir. Günümüzde, iletişimsel kuramsal çerçeveler, toplum katılımını ön plana çıkararak, paydaşlar arası etkileşim ve ortak karar alma süreçlerine vurgu yapmaktadır.

Yirminci yüzyıl sonunda teknokratik ve pozitivist yaklaşımların karşısında şekillenen yerele dayalı, toplumsal adaleti önceleyen, katılımcı süreçlerin önünü açan eleştirel bakışlar oluşmuştur. Bu yaklaşımlar, yalnızca fiziksel mekana odaklanmanın planlama pratiğini kısıtladığını ve sosyal eşitlik, geniş kitlelerin katılımı gibi unsurların da pratiğin önemli bir parçası olduğunu savunur. Fainstein, bu yaklaşımları iletişimsel model, yeni şehircilik (New Urbanism), adil şehir (Just City) olmak üzere üç ana başlıkta incelemektedir (Fainstein, 2000).

Bu teorik dönüşüm, planlama pratiğinde, katı hiyerarşik yapıların yerine daha esnek ve iş birliğine dayalı süreçlerin benimsenmesine yol açmıştır. Postmodernizmin etkisiyle evrenselci yaklaşımlar sorgulanmış ve yerel farklılıklar ile çoğulculuğun önemi vurgulanmıştır. Dolayısıyla, planlama pratiği, yalnızca süreç odaklı bir yaklaşımı değil, aynı zamanda daha iyi sonuçlar sunmayı hedefleyen bir anlayışı da benimsemek zorundadır.

2. Literatür Araştırması

Katılımcı planlama, günümüzün hızla değişen ve giderek daha karmaşık hale gelen kent yapılarında sürdürülebilir ve toplum odaklı gelişmeyi sağlamak için önemli bir araç haline gelmiştir. Modern şehircilikte, toplumun ihtiyaçlarına yanıt vermek, yerel sorunlara duyarlı olmak ve tüm paydaşlar arasında işbirliğini artırmak gerekmektedir. Özellikle kentleşme sorunlarının çözümünde, halkın sürece doğrudan katılımını sağlayarak, daha demokratik ve sürdürülebilir şehirler oluşturmak hedeflenir.

Bu doğrultuda katılımcı planlama, hem yerel yönetimlerin hem de kent

sakinlerinin şehirde yaşanan sorunları birlikte tanımlamalarını ve çözüm geliştirmelerini sağlar. Çalışmamızın temel amacı, Kadıköy Merkez örneğinde katılımcı planlamanın bu işlevlerini incelemek, yerel halkın sürece katılımının mekânsal kararlar üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Ancak katılımcı planlama, kentsel planlamanın tarihsel gelişim sürecinde bugün olduğu kadar ön planda değildi. Planlama pratiği, erken dönemlerde merkeziyetçi ve yukarıdan aşağıya yönetim anlayışıyla şekillenmiştir. Özellikle Modernist Planlama döneminde, şehirlerin hızla büyümesi ve sanayileşme ile birlikte yukarıdan aşağıya yönetim ve merkezi karar alma mekanizmaları baskın hale gelmiştir. Bu dönemde, yerel halkın katılımı sınırlıydı ve planlama süreçleri daha çok teknik bir uzmanlık alanı olarak görülüyordu.

Ancak 1970'lerden sonra modernizmin eleştirisi ve post-modern düşünceyle birlikte, kentlerin karmaşıklığını anlamak için daha esnek ve katılımcı modeller gündeme gelmiştir. Post-modern ve çağdaş eğilimlerle birlikte yerel yönetimler, şehir planlamasında daha şeffaf, kapsayıcı ve aşağıdan yukarıya bir yaklaşımı benimsemeye başlamıştır. Günümüzde, katılımcı planlama anlayışı, şehirlerin sürdürülebilir, yaşanabilir ve katılımcı bir şekilde gelişmesi için ideal bir yöntem olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışmanın gerekçesi, Kadıköy Merkez'de yapılan katılımcı planlama sürecini inceleyerek Türkiye'deki kent planlaması uygulamalarına katkı sağlamaktır. Çalışma, bölgenin mekânsal sorunlarının belirlenmesi, bu sorunlara yönelik halkın katılımıyla çözüm önerileri geliştirilmesi ve bu çözümlerin uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi sürecini kapsamaktadır. Kadıköy Merkez örneği üzerinden elde edilen bulgular, yalnızca bölgeye özel çözümler sunmakla kalmayıp, Türkiye'deki diğer kent planlama süreçleri için de model oluşturabilecek nitelikte bir rehber olacaktır.

Bu bağlamda, çalışmamızın amacı, katılımcı planlama sürecinin kentsel mekân üzerindeki etkilerini değerlendirmek, halkın kentsel planlama süreçlerine katılımını artıracak modeller önermek ve sürdürülebilir kentleşme adına yeni bir yaklaşım geliştirmektir.

2.1. İletişimsel rasyonalite

Jürgen Habermas, iletişimsel rasyonalite kavramını modern topluluklarda rasyonel düşüncenin iletişim yoluyla nasıl şekillendiğini ve ne yollarla işlediğini açıklamak adına bir teorik çerçeve olarak kullanmaktadır (Habermas, 1984). Habermas, dilin ve iletişimin, bireyler arasındaki

uzlaşıyı sağlamak amacıyla rasyonel bir araç olarak işlev görebileceğini öne sürmektedir. Bu kuram, aynı zamanda modern toplumların iletişim temelli etkileşimlerini ve toplumsal uzlaşının nasıl mümkün olabileceğini açıklamaya çalışır. Bu iddiasını şekillendirirken bilginin oluşumu, gelişimi ve eylemin gerçekleşmesini sağlayan bilişsel-araçsal ve iletişimsel rasyonalite olarak iki kavram bulunduğunu ifade eder. Bilişsel-araçsal rasyonalite, ödev, tanımlanmış hedef veya etkili müdahalelere yönelik geliştirilen eylemlerken iletişim rasyonalite karşılıklı olarak birbirini anlamaya ve uzlaşmaya dayanmaktadır (Deflem, 2014).

Bu yaklaşıma göre her ifadenin doğruluk, geçerlilik ve samimiyet olmak üzere üç temel geçerlilik iddiası bulunmaktır. Bu teorinin geliştirdiği iddialar, uzlaşı ve akıl temelli tartışmaları öncelenmesi, temsil düzeyi ve görünürlüğün tartışma konusu haline getirilmesi ile Habermas'ın iletişimsel rasyonalite kavramı, diyalog temelli planlama yaklaşımlarının teorik temelini oluşturur.

Planlama pratiğini yalnızca bilişsel-araçsal rasyonalite veya iletişim rasyonalite kavramları sınırlarında tartışmak mümkün değildir. Plancılar için etik ve meşru bir temel oluşturulması gerekirken aynı zamanda da öğrenme ve işbirliğine dayalı, kurumlarla ve aktörlerle entegre olabilen uygulamaların oluşturulması gerekmektedir (Innes, 1998). Bu uygulamaların hayata geçirilmesi ile elde edilen bilginin planlama süreçlerine dahil edilmesi adına nitel/karma analiz yöntemlerinin yeniden düşünülmesi ve mekandaki izdüşümünün yine ortaklaşa müzakere süreçleri ile ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Planlamanın paradigma değişimine bakıldığında plancıların da zaman içerisinde farklılaşan roller üstlendiği görülmektedir. Formal bilgi sağlayıcısı, arabulucu, kolaylaştırıcı, teknokrat gibi birçok yeni görevi üstlenen plancılar aynı zamanda süreçlerde yer alan aktörleri de temsil eden bir role bürünmüştür.

2.2. Diyalog temelli planlama

Habermas'ın iletişimsel rasyonalite kavramı, kent planlamayı yalnızca teknik bir süreçten ziyade sosyal bir uzlaşı alanı olarak ele almayı önerir. Bu yaklaşım, toplumsal adaleti sağlama, uzlaşı üretme ve daha kapsayıcı kentsel mekânlar yaratma potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel, diyalog temelli planlama yaklaşımlarını beraberinde getirmektedir.

Habermas'ı takip eden müzakereci ve diyalog temelli demokrasi kuramları, onun iletişimsel eylem kuramından esinlenen demokrasi modelleri üzerinde yoğunlaşmaktadır (Doğanay, 2003). Günümüzde devlet kurumları ile toplumsal yaşam arasındaki etkileşimin artması ile gündelik yaşamda tartışma alanlarının daraldığı savunulmaktadır. Planlama süreçlerinde iletişimsel eylem ve diyalog temelli yaklaşımlar, demokratik katılımı artırmak ve daha kapsayıcı çözümler geliştirmek adına önemli fırsatlar sunmaktadır. Süreçlerin uygulanabilirliği, pratikteki siyaset ve güç dengesizlikleri, kurumsal güçlükler bulunmasına rağmen bu yaklaşımlar modern kentlerin karmaşık yapılarına çözüm önerileri oluşturmak adına önemli bir çerçeve oluşturmaktadır

Tablo 1: Diyalog temelli planlama yaklaşımlarının karşılaştırılması (Yazarlar tarafından derlenmiştir, 2024)

Yaklaşım	**Ana Özellikler**	**Avantajları**	**Dezavantajları**	**Uygulanabilirlik**
Müzakereci Planlama	Taraflar arasında diyalog ve uzlaşı sağlamayı hedefler (Forester, 1989)	Çatışmalı durumlarda uzlaşı sağlar. Güçlü paydaşların süreci desteklenmesini artırır.	Güçlü aktörlerin sürece hakim olma riski vardır. Uzlaşı sağlanamaması halinde süreç tıkanabilir.	Büyük altyapı projeleri, tartışmali planlama süreçleri.
Deliberatif Planlama	Bilgiye dayalı karar alma süreçlerini teşvik eder. Katılımcılar arasında rasyonel bir tartışma ortamı oluşturur (Habermas, 1984; Innes & Booher, 2010)	Daha kapsayıcı ve demokratik karar alma süreçleri sağlar. Bilgi paylaşımı artırır.	Karar alma süreci uzun olabilir. Teknik olmayan katılımcıların sürece dahil olması zorlaşabilir.	Halkın yoğun katılımını gerektiren projeler
İşbirlikçi Planlama	Çeşitli paydaşlar arasında iş birliğini teşvik eder. Ortak hedefler belirlemek için diyalog süreçleri sunar (Healey, 1997; Healey, 1993)	Bilgi ve deneyim paylaşımını artırır. Daha geniş destek ve sahiplenme sağlar.	Dengesiz güç dağılımı riski bulunur. Paydaşlar arasında rol çatışmaları yaşanabilir.	Bölgesel kalkınma projeleri
Mediatif Planlama	Çatışmaları çözmek için profesyonel arabuluculuk süreci sunar. Uzlaşıyı hedefler (Forester, 1989; Patsy & Booher, 2002).	Çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesine olanak tanır.	Arabuluculuk tarafsızlığı sağlanamayabilir.	Kentsel dönüşüm projeleri
Ağ Odaklı Planlama	Çok aktörlü bir yapıyı destekler. Uzun vadeli iş birliği ağları oluşturur (Sager, 1994; Sandercock, 1998).	Esnek ve yenilikçi çözümler sunar. Daha geniş bir bilgi paylaşımı sağlar.	İletişim eksikliği veya çıkar farklılıkları sorunlara yol açabilir.Koordinasyon zor olabilir.	Uluslararası projeler; bölgesel planlama
Katılımcı Planlama	Yerel halkın karar alma süreçlerine doğrudan dahil edilmesini sağlar. Yerel bilgiye değer verir (Arnstein, 1969; Healey, 1997)	Toplumun ihtiyaçlarına dayalı çözümler sunar. Güven inşa eder.	Katılımın sembolik düzeyde kalması riski vardır. Herkesin eşit temsil edilmesi zor olabilir.	Yerel topluluk projeleri, doğrudan etkilendiği projeler

2.3. Katılımcı planlama yaklaşımı ve temsiliyet

Planlama ve karar alma süreçlerinde kamusal katılımın önemi önemli ölçüde artmıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda Sherry Arnstein, Henry Sanoff ve Edmund Burke gibi akademisyenler, günümüzde farklı çerçevelerle yorumlanan katılım metodolojileri geliştirmiştir. Arnstein'in "Katılım Merdiveni" modeli, halkın karar alma süreçlerindeki hiyerarşik yapısını açıklamaktadır. Model, halkın yalnızca bilgilendirilmesinden başlayarak, danışma, ortak karar alma ve nihayetinde vatandaşların güçlendirilmesine kadar çeşitli katılım seviyelerini içermektedir (1969). Yıllar içinde Weidemann ve Femers (1993), Kingston (1998), Macintosh (2004) ve Uluslararası Kamu Katılımı Derneği (IAP2, 2000) gibi akademisyenler ve kuruluşlar bu modeli farklı açılardan incelemiş ve yorumlamıştır.

Arnstein'in (1969) katılım merdiveni modeli, halkın yalnızca bilgilendirilmesini değil, aynı zamanda karar alma süreçlerine aktif katılımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Model, manipülasyon ve terapi gibi düşük seviyedeki katılımdan, vatandaşların gerçek anlamda karar verme gücüne sahip olduğu en üst seviyeye kadar bir dizi katılım düzeyini tanımlar. Benzer şekilde, Sanoff (2000) ve Burke (1979), topluluk katılımını artırmaya yönelik çeşitli teknikler geliştirmiştir. Sanoff (2000), katılımı yalnızca bir süreç olarak değil, aynı zamanda insanların ve toplulukların bilinçli kararlar almasını sağlayan eğitsel bir yaklaşım olarak görmektedir. Burke (1979) ise katılım süreçlerinin karar vericiler ile vatandaşlar arasında etkili bir iletişim kanalı oluşturması gerektiğine inanmaktadır.

Katılımcı yaklaşım, paydaşların yalnızca kararlar hakkında bilgilendirilmesini değil, aynı zamanda karar alma ve uygulama süreçlerine doğrudan dahil edilmesini gerektirir. Bu yöntem, farklı paydaşların katılımını teşvik ederek karar alma süreçlerini daha kapsayıcı hale getirir. Fung'a (2006) göre, katılımcı süreçler topluluk temelli öğrenmeyi teşvik edebilir ve demokratik yönetişimi güçlendirebilir. Ayrıca, katılım, yukarıdan aşağıya karar alma süreçlerinin yol açabileceği direnç ve kaynak israfını azaltmaya yardımcı olur (Innes & Booher, 2004). Bu nedenle, paydaşların karar alma mekanizmalarına aktif katılımı yalnızca demokratik ilkeleri teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda bireysel ve kolektif güçlenmeyi de destekler.

Genel olarak, katılım merdiveni ve benzer katılım çerçeveleri, daha şeffaf ve kapsayıcı demokratik yönetişim süreçlerinin temelini oluşturmaktadır. Arnstein'in (1969) modeli günümüzde hala temel çerçevelerden biri olmaya

devam ederken, Sanoff (2000) ve Burke (1979) gibi araştırmacılar tarafından önerilen yöntemler, katılım süreçlerini daha etkili hale getirmeye yardımcı olmaktadır. Katılımcı planlama süreçleri, yönetişim mekanizmalarını daha kapsayıcı hale getirirken, toplulukların kendi gelecekleri üzerinde daha proaktif bir rol üstlenmesine de olanak tanımaktadır.

2.4. Gömülü/Temellendirilmiş teori

Gömülü/Temellendirilmiş Teori, veri toplama, analiz ve teori üretmeye yönelik bir metodolojidir. Bu yöntem ile nitel ve nicel verilerin birleştirilerek karma bir analiz yöntemi oluşturmak, bir ürün veya teori ortaya çıkartmak mümkündür. Stratejik olarak kategorilerin nasıl tanımlanacağı ve kategorilerin arasındaki ilişkiselliği ortaya çıkartmayı sağlamaktadır (Willig 2013). Veri toplama ve analiz süreci, birbirini takip eden dinamik bir döngü şeklinde yapılandırılabilir. Bu döngü, sürekli karşılaştırma stratejisi ile gerçekleştirilir ve analiz sürecinde ortaya çıkan yeni bulgular doğrultusunda, ek veri setlerinin elde edilmesi için araştırmacıya yön gösterir (Arık and Arık 2016).

Kodlama sistemi, nitel araştırmada araştırmacının verileri daha kolay analiz etmesine ve düzenlemesine yardımcı olur. Ayrıca, veriler arasındaki ilişkileri belirlemek ve sonuçları daha iyi yorumlamak için bir çerçeve sağlar. Gömülü teori ve kodlama sistemi, nitel araştırmaların sistematik ve yapılandırılmış bir şekilde yürütülmesini sağlar ve araştırmacının derinlemesine ve güvenilir sonuçlara ulaşmasına yardımcı olur.

3. Metodoloji

Kadıköy Merkez planlama süreci, katılımcı yöntemlerin mekânsal kararlara entegre edilmesini sağlamak amacıyla tasarlanmış ve çok aşamalı bir yapıda gerçekleştirilmiştir. Bu süreç, şeffaflık, kapsayıcılık ve yerel bilginin karar alma mekanizmalarına dahil edilmesi ilkelerine dayanmaktadır. Planlama çalışmasının temel metodolojik yaklaşımı; katılımcı veri toplama, bu verilerin sistematik analiz edilmesi ve analitik modellerle mekânsal kararlara dönüştürülmesinden oluşmaktadır.

3.1. Kadıköy Merkez planlama süreci

Kadıköy Merkez Katılımcı Planlama projesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından yürütülen ikinci koruma odaklı katılımcı planlama çalışmasıdır. Nisan 2022'de başlatılan süreç, hazırlık, saha çalışmaları ve

katılımın analizi, sentez, geri bildirim ve izleme olmak üzere dört aşamada kurgulanmıştır. Bu sürecin amacı katılım uygulamaları ile edilen bulguların mekansal kararları yönlendirmesini sağlamaktır.

Bu amaç doğrultusunda, katılımcı süreç verilerini mekânsal karar alma süreçlerine dönüştüren üç aşamalı bir sentez modeli oluşturulmuştur. İlk olarak, saha araştırmaları yoluyla toplanan veriler sistematik bir şekilde düzenlenmiş ve MaxQDA yazılımı kullanılarak nitel analizden geçirilmiştir. Takip eden aşamada, saha araştırmalarının çıktıları sıralanarak "Kadıköy Merkez'in 10 Kent Gündemi" belirlenmiş ve bu gündem, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amçaları, Vizyon 2050 Strateji Belgesi gibi üst ölçekli stratejik yaklaşımlar ile uyumlu şekilde "Kadıköy Merkez Strateji Belgesi"nin temeli oluşturulmuştur. Son aşamada, hukuki bağlayıcılığı bulunmayan strateji belgesi planlama sürecine entegre edilmiş ve bunun sonucunda, belirlenen 67 stratejik karardan 47'si doğrudan koruma amaçlı imar planına dâhil edilmiştir.

3.2. Katılımcı uygulamalar

Kadıköy Merkez'de gerçekleştirilen katılımcı planlama süreci, bölgenin farklı sosyal gruplarını kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Bu kapsamda gençler, yaşlılar, kadınlar, azınlıklar, engelliler ve ziyaretçiler olmak üzere altı temel sosyal profile odaklanılmıştır. Gençlerle cinsiyet, eğitim durumu ve kullanım yoğunluğu gibi farklılıklar göz önünde bulundurularak odak grup toplantıları düzenlenmiştir. Yaşlıların kamusal alanlardaki ve derneklerdeki kullanım alışkanlıklarını anlamak amacıyla yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Kadınlarla yapılan çalışmalar, Mor Mekân iş birliği ile bedensel sağlamlık, yaş, etnisite, eğitim ve cinsel yönelim bağlamında çeşitliliği kapsayacak şekilde kentsel tanı yürüyüşü ve atölyeler şeklinde düzenlenmiştir. Azınlık gruplarının gizlilik talepleri dikkate alınarak dini cemaatler, dernekler ve temsilcileriyle çevrimiçi toplantılar yapılmıştır. Engelli bireylerin kent kullanımına ilişkin deneyimlerini değerlendirmek amacıyla WRI ile saha çalışmaları ve atölyeler gerçekleştirilmiştir. Ziyaretçilerin bölgeyle kurduğu ilişkiyi anlamak için çekim merkezi niteliğindeki alanlarda anket çalışmaları yapılmıştır.

Katılımcı planlama sürecinde değerlendirme mekanizmaları üç temel başlık altında ele alınmıştır. Katılım etkinliklerinde, 30 ve üzeri katılımcının yer aldığı organizasyonlarda mini anketler uygulanarak sürecin değerlendirilmesi sağlanmıştır. Ortak yürütülen projeler sonrasında kurumsal geri bildirim mekanizmaları işletilmiştir. Strateji planı ve imar planı kapsamında, 7 Mart

2024 tarihinde paydaşlara yönelik açık çağrılı bir toplantı düzenlenmiş ve taslak strateji belgesi paylaşılmıştır. Bu toplantının ardından dijital ortamda geri bildirim sağlanabilecek bir platform oluşturulmuş, farklı paydaş gruplarıyla kademeli olarak geri bildirim toplantıları ve iki adet açık çağrılı toplantı planlanmıştır. Mekânsal uygulamalar kapsamında, planlanan projelerin paydaşlarla birlikte tasarlanması ve değerlendirilmesi süreçleri yürütülmüştür. Bu doğrultuda, ilgili kurumlarla iş birliği içerisinde mekânsal dönüşüm uygulamaları geliştirilmiştir.

Planlama süreci boyunca bilgi alışverişi, şeffaflık, ihtiyaçların yerinde tespit edilmesi, uzlaşma süreçlerinin desteklenmesi ve sahiplenilen, uygulanabilir bir plan oluşturulması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda katılım araçları geliştirilmiş ve birbirini besleyen mekanizmalar işletilmiştir. Katılımcı planlama çalışmalarının yaygınlaştırılması amacıyla ön hazırlık sürecinde tüm paydaşlarla koordinasyon toplantıları gerçekleştirilmiş, saha çalışmaları düzenlenmiş ve ortak kararların üretildiği toplam 89 etkinlik organize edilmiştir.

Üç aşamalı olarak yürütülen katılımcı planlama sürecinin ilk aşaması olan hazırlık sürecinde, mevcut durum analizleri yapılmış, bölgenin özgün değerleri araştırılmış ve yetki ile sorumluluğa sahip kurumların görüşleri alınmıştır. Bu aşamada yerel halk, merkezi ve yerel yönetim temsilcileri, özel sektör ve sivil toplum örgütleri gibi paydaş grupları belirlenmiş; sürdürülebilir bilgi paylaşımı ve diyalog ortamının oluşturulması sağlanmıştır. Haziran 2022'de Bahariye Caddesi'nde açılan Kadıköy Merkez İletişim Ofisi, yerel halk, ziyaretçiler ve esnaf ile etkileşimi artırmayı hedeflemiştir. Bunun yanı sıra, İBB Şehir Planlama Müdürlüğü internet sitesi üzerinden etkinliklerin takip edilebileceği ve plan çalışmalarına dahil olabileceği dijital bir iletişim kanalı oluşturulmuştur.

İkinci aşamada, strateji belgesi ve Koruma Nazım İmar Planı'na altlık oluşturan analiz ve sentez çalışmaları gerçekleştirilmiş, tüm paydaşlarla koordinasyon ve diyalog mekanizmaları işletilmiştir. Bu süreçte, bölge sakinleri, esnaflar, üreticiler, ziyaretçiler, sivil toplum örgütleri, dayanışmalar, uzmanlar ve öğrenciler gibi geniş bir katılımcı profili ile etkileşim sağlanmıştır. Kamu paydaşları, muhtarlar ve sivil toplum bileşenleriyle koordinasyon toplantıları yapılmış, uzmanlar ve yerel halktan ilgili kişilerle tematik odak grup toplantıları düzenlenmiştir. Birebir görüşmeler, esnaf toplantıları, akademik görüşmeler, kültür-sanat buluşmaları, atölyeler, yürüyüş etkinlikleri, paneller ve halk toplantıları organize edilerek karşılıklı öğrenme süreçleri desteklenmiştir. Ayrıca,

çevrimiçi haritalandırma aracı “mekânsal işaretleme” yöntemiyle Kadıköy Merkez’deki mekânsal sorun ve öneriler toplanmış ve sosyo-ekonomik verilerin elde edilmesine yönelik anket çalışmaları yapılmıştır.

Katılım sürecinin son aşaması olan karar oluşturma, değerlendirme ve izleme aşamasında, strateji belgesi ve Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı kararlarının şekillendirilmesi için yürüyüşler, atölyeler ve çalıştaylar gerçekleştirilmiştir. Bu aşama ve sonrasında, katılım sürecinin değerlendirilmesine yönelik kriterlerin belirlenmesi ve plan ile projelerin izlenmesine yönelik bir altyapının oluşturulması amaçlanmıştır.

3.3. Nitel/Karma analiz yöntemlerinin kullanılması

Kadıköy Merkez’in planlama süreci, katılımcılığın etkin bir biçimde mekânsal kararlara entegre edilmesini sağlamak amacıyla nitel ve karma analiz yöntemlerini içeren kapsamlı bir yaklaşımla yürütülmüştür. Bu süreçte, farklı sosyal grupların, paydaşların ve uzmanların görüşlerini içeren geniş ölçekli bir veri toplama, analiz ve karar alma mekanizması oluşturulmuştur. Sürecin temel dayanakları, grounded theory (gömülü teori) ve analitik hiyerarşi süreci (AHP) gibi bilimsel yöntemlere dayanmaktadır. Bu yaklaşımlar, yerel bilgi ile bilimsel analiz tekniklerini bir araya getirerek, planlama sürecinin şeffaf, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir çerçevede şekillendirilmesini amaçlamıştır.

Kadıköy Merkez planlama sürecinde, katılımcı görüşlerin sistematik bir şekilde analiz edilmesi için öncelikle nitel veri toplama yöntemleri uygulanmıştır. Bu kapsamda, yerel halk, sivil toplum örgütleri, meslek odaları ve farklı paydaşlarla yapılan görüşmeler, odak grup toplantıları ve çalıştaylar aracılığıyla geniş ölçekli bir veri seti oluşturulmuştur. Toplanan veriler, MaxQDA yazılımı kullanılarak sistematik bir biçimde analiz edilmiş ve kodlama sürecinden geçirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda toplamda 931 kodlama işlemi gerçekleştirilmiş olup, bu kodlamalar 7 ana tema ve 35 alt kategori altında gruplandırılmıştır.

Söylem analizi, veri toplama sürecinde önemli bir yöntem olarak kullanılmış ve katılımcılardan elde edilen doğrudan ifadeler üzerinde içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin transkriptleri, video kayıtları ve ses dosyaları detaylı bir şekilde incelenerek tekrar eden konular belirlenmiş, bu konular belirli temalar altında kategorize edilerek mekânsal kararlarla ilişkilendirilmiştir. Bu süreçte oluşturulan kodlama sistematiği, planlama sürecine dair temel problem alanlarını ve öncelikli konuları ortaya koyarak

karar alma süreçlerine yön vermiştir.

Nitel verilerin karar alma süreçlerinde daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi amacıyla Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) yöntemi uygulanmıştır. AHP modeli, katılımcılardan elde edilen verilerin sistematik bir şekilde nicel verilere dönüştürülmesine olanak tanımış ve mekânsal önceliklerin belirlenmesine katkı sağlamıştır. Bu yöntem sayesinde, planlama sürecinde belirlenen temel temalar arasında bir hiyerarşi oluşturulmuş ve katılımcı görüşleri doğrultusunda belirlenen öncelikli sorunlar ve mekânsal müdahale alanları sıralanmıştır.

AHP modelinin uygulanmasıyla, Kadıköy Merkez'de öne çıkan sorunlar ve ihtiyaçlar ağırlıklı karar mekanizması aracılığıyla değerlendirilmiş ve "Kadıköy Merkez'in 10 Kent Gündemi" başlığı altında stratejik kararlar geliştirilmiştir. Bu süreç, katılımcı planlamanın sadece niteliksel bir veri toplama süreci ile sınırlı kalmayarak, mekânsal karar alma mekanizmalarına doğrudan etki eden, sayısal temellere dayalı bir model ile desteklenmesini sağlamıştır.

Kadıköy Merkez için oluşturulan planlama sürecinde, elde edilen verilerden yola çıkarak 67 stratejik karar geliştirilmiş ve bu kararların 47'si doğrudan Koruma Amaçlı Nazım İmar Planına entegre edilmiştir. Bu kararların büyük bir bölümü, Kadıköy Merkez'in özgün kimliğini koruyarak mekânsal dönüşüm süreçlerinde katılımcılığın güçlendirilmesini hedeflemiştir. Planlama süreci boyunca elde edilen nitel veriler, mekânsal analizlerle desteklenerek sahada uygulanabilir ve somut çıktılar üretebilecek şekilde geliştirilmiştir.

Bu süreçte izlenen temel yöntemlerden biri de mekânsal entegrasyon olmuştur. Yapılan analizler ve geliştirilen stratejiler, bölgenin özgün dokusunu koruma ve sosyal grupların ihtiyaçlarına yönelik çözümler üretme ilkeleri doğrultusunda mekânsal planlamaya dahil edilmiştir. Katılımcı süreçlerin etkin bir şekilde yürütülebilmesi için, paydaşlarla birlikte yürütülen mekânsal uygulamalar ve saha çalışmalarıyla, plan kararlarının somut projelere dönüşmesi sağlanmıştır.

Kadıköy Merkez'de yürütülen katılımcı planlama süreci, nitel ve karma analiz yöntemlerinin etkinliğini ortaya koyarak, yerel katılımı destekleyen bir model geliştirilmesini sağlamıştır. Grounded theory ve analitik hiyerarşi süreci gibi bilimsel yöntemlerin bir arada kullanılması, katılımcı süreçlerin yalnızca nicel ve nitel veri toplamakla sınırlı kalmadığını, aynı

zamanda mekânsal ve stratejik planlama süreçlerine doğrudan etki eden bir mekanizma olarak işleyebileceğini göstermiştir.

Bu süreçte izlenen yöntemler, sadece Kadıköy Merkez özelinde değil, benzer planlama süreçlerinde de uygulanabilecek bir model sunarak, şeffaf, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir planlama anlayışının nasıl inşa edilebileceğine dair önemli bir örnek oluşturmuştur. Bu bağlamda, katılımcı planlama yaklaşımlarının akademik düzlemde de güçlü bir kuramsal çerçeveyle desteklenmesi gerektiği ortaya konmuş ve mekânsal karar alma süreçlerinde yerel bilgiyi bilimsel yöntemlerle harmanlayan yenilikçi bir model geliştirilmiştir.

4. Bulgular

Kadıköy Merkez katılımcı planlama süreci, çok boyutlu bir veri toplama ve analiz aşamasıyla desteklenerek mekansal karar sürecine önemli katkılar sağlamıştır. Bu süreçte, Gömülü Teori, Analitik Hiyerarşik Süreç (AHP) ve MaxQDA yazılımı gibi metodolojik yaklaşımlar birleştirilmiş, hem nitel hem de nicel analiz yöntemleri ile zenginleştirilmiştir. Bu bölümde, bu yöntemlerle ortaya çıkarılan bulgular detaylandırılmıştır.

Kadıköy'ün geleceğine yönelik çeşitli alanlarda geliştirilmesi gereken stratejilerin ve çözüm önerilerinin önemli bir kaynağını oluşturacaktır. Yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve halkın bir araya gelerek bu konular üzerinde iş birliği yapması, Kadıköy'ü daha yaşanabilir bir şehir haline getirmek adına önemli bir adım olmuştur.

Kadıköy'de, toplamda 89 etkinlik gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu etkinlikler kapsamında çeşitli konu ve durumlar için 236 adet farklı sorun, potansiyel, tehdit ve fırsat durum ifade edilmiştir.

Kadıköy Merkez sürecinde elde edilen yerel ve nitel veri, karma yöntemlerle analiz edilmiştir. Bu veriler ile oluşturulan kent gündemi ve matrisi, üç adımda katılım çıktılarının mekânsal kararlarda yönlendirici olmasını hedeflemiştir. İlk olarak, katılım uygulamaları ve diğer nitel veriler tasnif edilerek "mekana dair" bir veri seti oluşturulmuştur. MaxQDA programı kullanılarak söylem analizleri ve yaratıcı kodlama uygulamaları ile 7 ana kod başlığı ve 35 alt kod oluşturulmuş, tüm görüşmelerde toplam 931 kodlama yapılmıştır. Bu veriler, uzman görüşleri doğrultusunda Analitik Hiyerarşik Süreç yöntemi kullanılarak tekrar ağırlıklandırılmış ve bu ağırlıklandırma, temsiliyette eşitlik gözetilerek çaprazlanmıştır. Böylelikle, nitel veri analiz

araçlarının kullanımı ile katılım çıktılarının, mekânsal analiz ve planlama süreçlerine katkısını vurgulayarak, bu süreçlerin bilimsel temellere dayalı olarak nasıl optimize edilebileceğini gösterilmiştir.

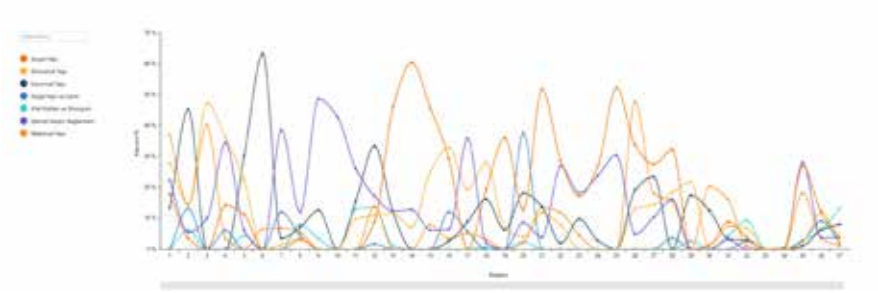

Şekil 1: Katılım organizasyonlarından elde edilen veriler doğrultusunda planlama konularının ağırlıklı dağılımı (Yazarlar tarafından üretilmiştir, 2024)

Sentez ve değerlendirme safhasında, bu çalışmaların rapor, transkripsiyon ve dijital girdileri söylem tekrarı ve nitel/karma analiz yöntemleri kullanılarak tasnif edilmiştir. Katılım çalışmaları kapsamında yapılan bütün toplantılar ve etkinlikler kapsamında konuşulan 236 adet konudan 48 adeti (%20) işlevsel ulaşım bağlantıları, 47 adeti (%19) Ekonomik Yapı, 41 adeti(%17) Sosyal Yapı, 63 adeti (%26) Mekânsal Yapı, 5 adeti (%2) Doğal Yapı ve Çevre, 9 adeti (%4) Afet Riskleri ve Dönüşüm ve 23 adeti (%10) Kurumsal Yapıya ilişkin konularda yapılmıştır. Yapılan analizler, odak grup görüşmeleri, atölyeler ve çeşitli etkinlikler sonucunda elde edilen veriler ve uzman görüşleri doğrultusunda bölgenin 10 öncelikli kent gündemi ortaya çıkmıştır. Bu Kent Gündemi konularına çözümler üretmek için karar vermeye yönelik çalıştay ve ideathon etkinlikleri eşzamanlı olarak yürütülerek sınıflandırmaya dahil edilmiştir.

Şekil 2: Katılım çıktılarından elde edilen kod bulutu (Yazarlar tarafından üretilmiştir, 2024)

Şekil 3: Kodların Birbiri ile Ağırlıklı İlişkisi

Tablo 2: Uzman Görüşü Önem Değerlendirilmesi

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	S	T	U	V	Y	Z	AA	AB	AC	
Afet riskleri ve dönüşüm	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5	2	5	119	4.76
Sosyal yapı	5	4	5	4	5	5	5	4	5	4	4	4	5	5	4	5	5	4	5	5	4	5	4	3	5	113	4.52
İşlevsel ulaşım bağlantıları	5	5	5	5	4	4	4	5	4	5	5	5	5	4	4	5	3	2	5	5	4	5	5	4	4	111	4.44
Mekansal yapı	5	5	4	4	5	4	4	5	5	4	4	4	5	3	4	4	4	2	4	5	4	5	5	4	4	106	4.24
Doğal yapı ve çevre	5	4	5	4	5	4	3	4	5	2	4	4	4	4	4	3	5	4	4	5	4	5	4	3	5	103	4.12
Ekonomik yapı	5	4	4	5	3	4	5	4	4	4	5	4	4	1	4	4	3	5	5	5	4	5	5	3	3	102	4.08
Kurumsal yapı	5	5	4	3	4	5	4	4	5	3	4	5	3	1	3	2	4	2	4	4	3	5	4	4	4	94	3.76

Tablo 3: Uzman Görüşü Ağırlıklandırma Değerlendirilmesi

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	S	T	U	V	Y	Z	AA	AB	
Afet riskleri ve dönüşüm	1	2	2	1	2	1	1	3	5	2	2	2	4	1	1	5	1	2	3	4	1	1	2	1	2	52
Doğal yapı ve çevre	2	5	3	4	4	4	7	7	2	5	7	4	5	3	3	7	2	3	1	2	2	2	6	3	3	96
Mekansal yapı	3	3	5	6	5	7	5	1	1	6	6	5	1	5	5	4	3	6	4	1	4	3	1	2	4	96
Sosyal yapı	4	7	1	5	1	2	2	6	4	4	4	6	3	2	6	1	4	5	7	3	6	4	5	5	1	98
İşlevsel ulaşım bağlantıları	5	4	4	2	6	5	4	2	6	1	3	1	2	4	4	3	5	4	5	6	3	7	4	4	5	99
Ekonomik yapı	6	6	6	3	3	6	3	4	7	3	1	7	6	7	2	2	6	1	6	5	5	5	3	6	7	116
Kurumsal yapı	7	1	7	7	7	3	6	5	3	7	5	3	7	6	7	6	7	7	2	7	7	6	7	7	6	143

Tablo 4: Söylem sıklığı ve AHP Puanlaması sonucunda Nihai Puanlama

Ana Kod	Söylem sıklığı	AHP puanı	Nihai puan
#Kurumsal Yapı	144	5.81	6.62
#Ekonomik Yapı	146	10.78	12.46
#Sosyal Yapı	191	14.66	22.17
#Doğal Yapı ve Çevre	74	13.52	7.92
#Afet Riskleri ve Dönüşüm	73	25.90	14.97
#İşlevsel Ulaşım Bağlantıları	180	16.20	23.08
#Mekânsal Yapı	123	13.13	12.78

Katılım uygulamalarından elde edilen kümülatif veriler sonucunda Katılımcıların Planlama alanında ön plana çıkan 4 konu Sosyal Yapı, İşlevsel Ulaşım Bağlantıları , Ekonomik yapı ve Kurumsal yapı olarak değerlendirilirken Uzmanların alan için ağırlıklandırmaları sonucunda 4 konu Afet Riskleri ve Dönüşüm, İşlevsel Ulaşım Bağlantıları , Sosyal yapı ve Doğal yapı ve çevre olarak görülmüştür. katılımcılar ile uzmanlar arasında öncelikli konular açısından algı farklılıklarını ortaya koyuyor. Her iki grup da "İşlevsel Ulaşım Bağlantıları" konusunda hemfikirken; bu, alanın ulaşım sistemlerinin iyileştirilmesinin ortak bir ihtiyaç ve beklenti olduğunu gösteriyor. Ancak diğer üç konu başlığında belirgin ayrışmalar var:

Katılımcıların Öncelikleri

1. **Sosyal Yapı:** Katılımcıların, sosyal ilişkilerin, toplumsal yaşam kalitesinin ve birlikte yaşama kültürünün geliştirilmesine öncelik verdiği görülüyor. Bu durum, yerel halkın yaşadığı alanlarda toplumsal bağların güçlü tutulmasına verdiği önemin bir yansıması olabilir.

2. **Ekonomik Yapı:** Katılımcıların ekonomik fırsatlara ve iş imkânlarına yönelik kaygılar taşıdığı, yerel ekonominin canlanmasına yönelik beklentilerinin olduğu anlaşılabilir.

3. **Kurumsal Yapı:** Kurumların şeffaflığı, katılımcılığı artıran mekanizmaların güçlendirilmesi ve kamu hizmetlerinin etkinleştirilmesi gibi konular katılımcılar için önemli görülüyor.

Uzmanların Öncelikleri

1. **Afet Riskleri ve Dönüşüm:** Uzmanların daha teknik ve uzun vadeli risklere odaklandığı görülüyor. Afet riski yönetimi ve dönüşüm konularını vurgulamaları, bölgenin fiziksel ve yapısal güvenliğiyle ilgili kaygıların ön planda olduğunu gösteriyor.

2. **Doğal Yapı ve Çevre**: Çevresel sürdürülebilirlik ve doğal yapının korunması, uzmanların gündeminde öne çıkıyor. Bu yaklaşım, alanın uzun vadeli ekolojik dayanıklılığına dikkat çekiyor.

Katılımcılar genellikle kendi günlük yaşam deneyimlerinden yola çıkarak, hemen hissedebilecekleri ve hayatlarını doğrudan iyileştirecek konulara öncelik veriyor. Ekonomi, sosyal ihtiyaçlar ve ulaşım, insanların yaşam kalitesini anında etkileyen faktörler olduğu için katılımcılar bu alanlara daha duyarlılar.

Uzmanlar ise alanın sürdürülebilirliği, uzun vadeli risklerin azaltılması ve çevresel dayanıklılığın artırılması gibi konulara odaklanıyor. Bu, onların planlama sürecine daha makro ölçekte ve uzun vadeli bir perspektifle yaklaştıklarını gösteriyor.

Bu farklılık, planlamanın iki temel boyutu arasındaki bir ikilemi yansıtmaktadır.

- **Kapsayıcılık:** Katılımcıların kısa vadeli ihtiyaçlarına duyarlı olmak, onların yaşam kalitesini artırmak ve sürece dahil olmalarını sağlamak açısından önemli.

- **Sürdürülebilirlik:** Uzmanların uzun vadeli stratejileri, alanın gelecekte de yaşanabilir ve dayanıklı olmasını sağlamak için kritik olarak görülmektedir.

Katılım çalışmaları kapsamında yapılan bütün toplantılar ve etkinlikler kapsamında konuşulan 236 adet konudan 48 adeti (%20) işlevsel ulaşım bağlantıları, 47 adeti (%19) Ekonomik Yapı, 41 adeti(%17) Sosyal Yapı, 63 adeti (%26) Mekânsal Yapı, 5 adeti (%2) Doğal Yapı ve Çevre, 9 adeti (%4) Afet Riskleri ve Dönüşüm ve 23 adeti (%10) Kurumsal Yapıya ilişkin konularda yapılmıştır.

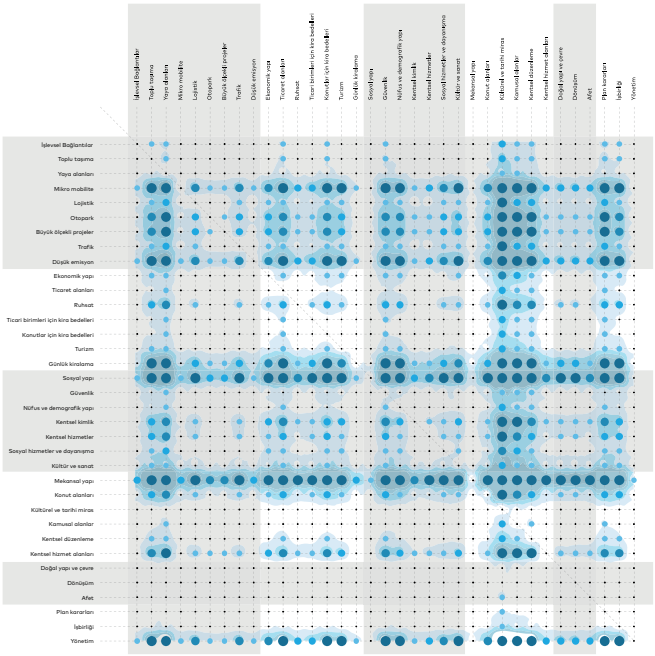

Şekil 4: Katılım Gündem Matrisi (Yazarlar tarafından üretilmiştir, 2024)

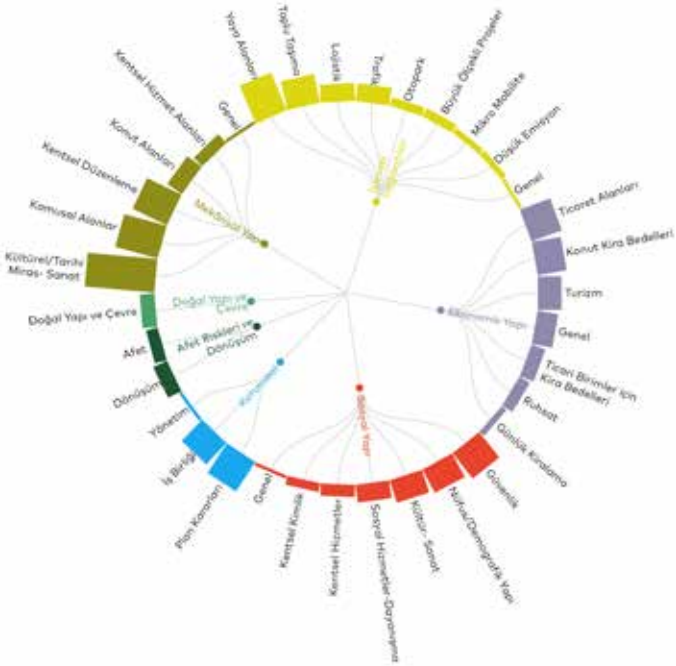

Şekil 5: Katılım Gündem Diyagramı (Yazarlar tarafından üretilmiştir, 2024)

Konuşulan konuların kendi iç kurgularında çaprazlanarak önem ve konuşma sıklığı analizi değerlendirildiğinde; Kültürel/Tarihi Miras ve Sanat, Kamusal Alanlar,Kentsel kullanımlar, Güvenlik, Kira Bedelleri, İşbirliği,Yaya Alanları, Plan Kararları ve Toplu Taşıma konuları ağırlık diyagramında ön plana çıkan konular olarak görülmüştür.

Bu etkinliklerden elde edilen çıktılar doğrultusunda; Kadıköy Merkez'in sosyal ve ekonomik gelişimlerin dengelenmesi, eşit ve adil mekânsal çözümlerin üretilmesi, ekolojik hassasiyetler ve afet risklerine karşı önlemlerin alındığı ve yaşam kalitesi yüksek bir bölge haline getirmeye yönelik çeşitli hedeflere odaklanılarak sentez ve plan kararlarının üretilmesi gerekliği anlaşılmıştır.

5. Sonuç ve Öneriler

Kadıköy Merkez planlama süreci, şeffaf ve kapsayıcı bir yaklaşımla tasarlanmış, yerel halkın ve paydaşların aktif katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, katılımcı planlama kavramının önemi bir kez daha vurgulanmış ve karar alma mekanizmalarında yerel bilginin etkili kullanımı sağlanmıştır. Kadıköy Merkez planlama sürecinde, çeşitli sosyal kesimlerin temsiliyetini ön planda tutarak kapsayıcı bir sonuç elde etmeyi amaçlamıştır.

Planlama sürecinde gençler, yaşlılar, azınlıklar ve engelli bireyler dahil olmak üzere çeşitli sosyal gruplarla birebir çalışmalar yapılmış, bu grupların görüşleri mekansal kararlara dönüştürülmüştür. Bu çalışmalar, toplumsal güvenin artmasına ve karar alma süreçlerinin daha şeffaf hale gelmesine katkı sağlamıştır. Paydaşların etkin katılımı, yerel sorunlara daha çözüm odaklı yaklaşımlar getirilmesini mümkün kılmıştır.

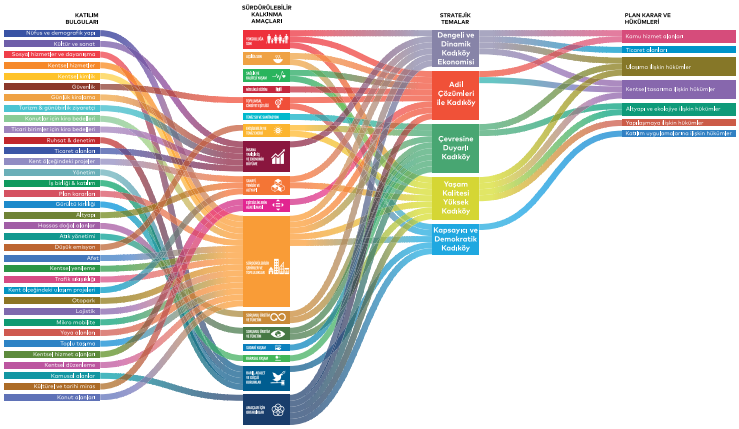

Şekil 6: Katılım bulguları ve plan kararları ilişkisi (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır, 2024)

Bu sürecin sonunda:

- Kadıköy Merkez'deki temel sorun alanları tespit edilmiş ve bu sorunlara yönelik çözümler bilimsel yöntemlerle şekillendirilmiştir.

- Ulaşım, ekonomik yapı, sosyal yapı, mekansal tasarım ve çevre gibi konularda bölgesel öncelikler belirlenmiş ve çözüm odaklı stratejiler geliştirilmiştir.

- Katılımcı planlama aracılığıyla yerel bilgi ve bilimsel analiz birleştirilerek, planlama sürecine çok boyutlu bir perspektif kazandırılmıştır.

- Kültürel mirasın korunması, kamusal alanların iyileştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın dengelenmesi gibi önemli hedefler tanımlanmış ve uygulamaya yönelik adımlar atılmıştır.

Süreçte Analitik Hiyerarşik Süreç (AHP) ve Gömülü Teori gibi yenilikçi yöntemler kullanılmış ve bu yöntemlerin etkili olduğu görülmüştür. MaxQDA gibi yazılımlar ile yapılan kodlama çalışması, saha verilerinin tasnif edilmesi ve stratejik kararlara dönüştürülmesinde kritik bir rol oynamıştır. Bununla birlikte, süreçte zaman ve kaynak kullanımını optimize etmek adına geliştirilebilecek alanlar belirlenmiştir.

Kadıköy Merkez süreci, katılımcı planlama projelerinde şu çıkarımların yapılmasını sağlamıştır:

- Katılımcılığın sınırlı kalmaması için daha yoğun şeffaflık ve bilgilendirme stratejileri benimsenmelidir.

- Katılım etkinliklerinde çeşitli sosyal grupların temsiliyetinin artırılması için yenilikçi yaklaşımlar geliştirilmelidir.

- Nitel ve nicel verilerin entegre edilmesi, daha etkili mekansal kararlar üretilmesine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle karma yöntemler daha fazla kullanılmalıdır.

Planlama kararlarının uygulanması ve sürecin izlenmesi için etkin mekanizmalar geliştirilmelidir. Kadıköy Merkez sürecinde, İBB tarafından strateji belgesinin uygulanabilirliğini artırmak amacıyla dijital izleme sistemleri ve paydaş geri bildirim kanallarının etkili olduğu görülmüştür.

Bu mekanizmalar, gelecekteki planlama projelerinde daha geniş çapta uygulanabilir

Kadıköy Merkez katılımcı planlama süreci, yenilikçi ve kapsayıcı yaklaşımları ile kentsel planlama alanında önemli bir çıktı sunmuştur. Yerel halkın, sivil toplum kuruluşlarının ve kamu kurumlarının etkin katılımı sayesinde, Kadıköy'de mekansal karar alma süreçleri şeffaf, adil ve demokratik bir yapıya kavuşturulmuştur.

Sonuç olarak, Kadıköy Merkez planlama süreci, şeffaf ve katılımcı yaklaşımı ile yerel ve bölgesel planlama uygulamalarına model oluşturma potansiyeline sahip bir süreç olarak dikkat çekmektedir. Sürecin ortaya çıkardığı çıktılar, gelecekteki benzer çalışmalar için önemli bir referans oluşturacaktır.

9. Kaynaklar

Alexander, E. R. (1984). After Rationality, What? Journal of the American Planning Association.

Arık, F., & Arık, I. A. (2016, Kasım). Grounded Teori Metodolojisi ve Türkiye'de Grounded Teori Çalışmaları. Akademik Bakış Dergisi, (58), 285.

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. Journal of the American Institute of Planners, (35(4)), 216-224.

Deflem, M. (2014). Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramında Hukuk. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, (72), 877-894.

Doğanay, Ü. (2003). Demokratik Usuller Üzerine Yeniden Düşünmek. İmge Kitabevi.

Fainstein, S. (2000). New Directions in Planning Theory. Urban Affairs Review.

Forester, J. (1989). Planning in the Face of Power. University of California Press.

Habermas, J. (1984). The Theory of Communicative Action: Reason and the Rationalization of Society. Beacon Press.

Healey, P. (1993). Planning Through Debate: The Communicative Turn in Planning Theory. Town Planning Review, (63(2)), 143-162.

Healey, P. (1997). Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies. Macmillan Press.

Innes, J. E. (1998). Information in Communicative Planning. Journal of the American Planning Association, (64), 52-63. 10.1080/01944369808975956

Innes, J. E., & Booher, D. E. (2010). Planning with Complexity: An Introduction to Collaborative Rationality for Public Policy. Routledge.

Patsy, H., & Booher, D. (2002). Consensus Building and Complex Adaptive Systems. Journal of the American Planning Association, (65(4)), 412-423.

Sager, T. (1994). Communicative Planning Theory. Avebury.

Sandercock, L. (1998). Towards Cosmopolis: Planning for Multicultural Cities. John Wiley & Sons.

Willig, C. (2013). Introducing Qualitative Research in Psychology (3rd ed.). Open University Press.

Kamusal Alana Sivil Müdahale ve Katılımın Şekillendirici Gücü: "Bangabandu DIY" Kaykay Parkı Hareketi

Mamşıratı Murat Temurlenk
Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Çalışmada, Türkiye'deki ilk DIY kaykay parkının, kentsel sosyal sürdürülebilirlik unsurları ve katılımcı planlama modelleri çerçevesinde nasıl ortaya çıktığını araştırılmaktadır. Türkiye'deki sivil inisiyatifler bağlamında şehircilik pratiklerini inceleyen çalışmaların sınırlı olması göz önüne alındığında, Bangabandu DIY, deneyimlediği yönetim süreçleriyle sivil toplumun kamusal alanlar üzerindeki etkilerini anlamak için özgün bir vaka sunmaktadır. Nitel araştırma yöntemleriyle yürütülen bu çalışmada, 2022-2024 yılları arasında 300 saatin üzerinde katılımcı gözlem ve doküman incelemesi yoluyla veri toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik, tematik, betimsel ve çerçeveye dayalı analiz yöntemleriyle incelenerek, hareketin farklı evreleri ve etkileri analiz edilip yorumlanmıştır. Çalışmanın bulguları ve sonuçları, belediyeler, sivil toplum ve şehir plancıları için, katılımcı ve kapsayıcı kamusal alanların gelişimine yönelik sivil müdahale pratiklerine dair bir yol haritası sunmaktadır. Sonuç olarak, kendiliğinden planlamayla başlayarak zamanla topluluk planlaması ve ortak planlama süreçlerine evrilen Bangabandu DIY Kaykay Parkı hareketi, kentsel gelişimle sosyal refahın bütünleştiği alternatif bir kamusal alan üretim modeli olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Kendin Yap Kentleşme, Mekânsal Aidiyet, Sosyal Sermaye, Topluluk Planlaması

Civic Intervention in Public Realm and the Transformative Power of Participation: The "Bangabandu DIY" Skatepark Movement

Abstract

This study investigates the emergence of Turkey's first DIY skatepark within the framework of urban social sustainability elements and participatory planning models. Considering the limited research examining urbanism practices in the context of civil initiatives in Turkey, Bangabandu DIY offers a unique case to understand the impacts of civil society on public spaces through its experienced management processes. Employing qualitative research methods, data were collected through over 300 hours of participant observation and document analysis between 2022 and 2024. The obtained data were analyzed using content, thematic, descriptive, and framework-based analysis methods, and the different phases and impacts of the movement were analyzed and interpreted. The findings and results of the study provide a roadmap for municipalities, civil society, and urban planners regarding civil intervention practices for the development of participatory and inclusive public spaces. Consequently, the Bangabandu DIY Skatepark movement, which evolved from spontaneous planning to community planning and collaborative planning processes over time, is evaluated as an alternative public space production model where civic improvement and social welfare are integrated.

Keywords: Community Planning, DIY Urbanism, Place Attachment, Public Realm, Social Capital

1. Giriş

Kamusal alanlar, kent yaşamının vazgeçilmez unsurları olarak, sosyal etkileşim, kültürel ifade, demokratik katılım, dinlenme ve eğlence gibi birçok işlevi barındırmaktadır (Jacobs, 1961; Gehl, 2010). Farklı toplulukların buluşma noktaları olan bu alanlar, kentlerin sosyal ve kültürel dokusunu oluştururken, kentlilerin politik katılımını teşvik ederek demokratik süreçlerin işlemesine katkı sağlamaktadır (Arendt, 1958/1998; Habermas, 1989). Ancak, günümüzde hızlı kentleşme, nüfus artışı ve değişen yaşam tarzları, kamusal alanların kullanım biçimlerini önemli ölçüde dönüştürmektedir. Özellikle rant odaklı kentsel gelişim projeleri, bu alanların azalmasına, nitelik kaybetmesine ve özelleştirilmesine yol açarak kent sakinlerinin bu alanlara erişimini kısıtlamakta ve şehirlerin kamusallık niteliğini zayıflatmaktadır (Jacobs 1961; Lefebvre, 1974/1991; Sennett 1977/2013). Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) 11. ve 16. maddeleri, kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir şehirlerin inşasını ve katılımcı karar alma mekanizmalarının önemini vurgulamaktadır. Şekil 1'de, barışçıl, kapsayıcı ve sürdürülebilir kamusal alanlarda etkileşim halinde olan kentliler tasvir edilmektedir.

Şekil 1: Barışçıl, kapsayıcı, sürdürülebilir kamusal alanlar

Türkiye'de ise kamusal alanın tarihsel olarak devletle özdeşleştirilmesi, bu alanların anlamının daralmasına ve siyasi erkin bir kontrol mekanizmasına dönüşmesine neden olmuştur (Özbek, 2004; Yıldırım, 2015). Merkezi ve yerel yönetimlerin genellikle toplulukların katılımını yeterince gözetmeyen yaklaşımları, standartlaştırılmış mekânlar yaratarak yerel ihtiyaçları ve kültürel çeşitliliği göz ardı edebilmektedir (Demir ve Sesli, 2007). Bu durum, toplulukların mekânsal aidiyet duygusunu zayıflatmakta ve sosyal etkileşim ile entegrasyon olanaklarının kısıtlanmasına yol açabilmektedir. 1980 sonrası demokratikleşme çabalarıyla birlikte kamusal alan tartışmaları

yeniden önem kazanmış ve sivil toplumun bu alandaki rolü daha görünür hale gelmiştir (Yıldırım, 2015).

Bu tartışmalar ışığında, kamusal alan kavramı, fiziksel ve sosyokültürel boyutlarıyla sosyal etkileşimleri ve kültürel faaliyetler içermektedir (Carmona, Heath, Oc ve Tiesdell, 2003: 109). Marshall (2016: 187), kamusal yaşamın toplumun güncel değerlerinin ve çıkarlarının bir yansıması olduğunu ve farklı kentsel alt kültürlerin bu yaşamın heterojen yapısına önemli katkılar sunduğunu vurgulamaktadır. Özellikle gençlerin ve çeşitli alt kültür gruplarının mekân kullanımına yönelik özgün talepleri, çoğu zaman geleneksel şehir planlama yöntemleriyle yeterince karşılanamamaktadır. Bu durum, mekânların iyileştirilmesi ve dönüştürülmesi amacıyla DIY (Do It Yourself - Kendin Yap) şehircilik gibi sivil inisiyatiflerin ortaya çıkmasına ve yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır (Talen, 2015). Bu çerçevede kaykay kültürü, kamusal alanların kullanımı ve yönetimiyle ilgili güncel tartışmaların merkezinde yer almakta ve kamusal yaşama sanatsal, kültürel, eğitsel ve ticari değerler katmaktadır (Borden, 2015). Lombard (2016: 169) ise kaykayı, direnişin ve yaratıcı müdahalenin kamusal alan yönetiminin şekillenmesinde etkili bir "karşılaşma" olarak değerlendirmektedir.

Bu çalışmada Ankara'daki Bangabandu DIY Kaykay Parkı'daki sivil müdahale pratikleri ve bu süreçlerin mekânsal, sosyal ve stratejik etkileri derinlemesine incelemektedir. Kaykaycıların kendi kendine örgütlenmesiyle başlayıp yerel yönetimin desteğiyle gelişen park, sosyal sürdürülebilirlik ve topluluk planlaması perspektiflerinden değerlendirilmekte ve Habermas'ın demokratik kamusal alan teorisi somut bir DIY hareketi üzerinden analiz edilmektedir. Çalışmanın teorik çerçevesini, sosyal sermaye (Coleman, 1988; Putnam, 1993), mekânsal aidiyet (Mihaylov, Perkins ve Stedman, 2013), katılım merdivenleri (Arnstein, 1969; Connor, 1988) ve birlikte yönetim modeli (Innes ve Booher, 2010) gibi temel kavramlar oluşturmaktadır (Şekil 2).

Mihaylov ve diğerleri (2013/2021: 164-167), çevresel bozulmanın yorumlanmasını ve buna bağlı davranışları, yer tanımı/anlamı, yer kimliği, topluluk duygusu ve komşuluk ilişkileri gibi faktörlerle ilişkilendiren bir model sunmaktadır (Şekil 3). Bu model, çevresel bozulmanın hem bireysel hem de topluluk düzeyindeki faktörlerden etkilendiğini ve insanların yaşadıkları yere olan bağlılıkları, mekânsal aidiyeti, birbirleriyle kurdukları ilişkilerin ve topluluk kimliklerinin çevresel değişikliklere verdikleri tepkileri nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

Şekil 2: Katılımın politik süreçlerinin uzun vadeli kontrol mekanizmaları (Arnstein (1969: 217); Connor (1988: 252); Innes ve Booher'ın (2010: 202) çalışmalarından uyarlanmıştır.)

Şekil 3: Topluluk tepkisinin yorumlayıcı süreçleri (Mihaylov ve diğerlerinin (2013/2021: 164) çalışmasının (sol taraf) yukarı yönlü olarak tasviri (sağ taraf)

Sivil müdahale pratikleri, farklı şehircilik yaklaşımları aracılığıyla sosyokültürel ve fiziksel kamusal alanın yeniden tanımlanması için önemli bir zemin oluşturmaktadır. Sivil müdahalenin çok boyutlu etkilerini analiz etmek amacıyla geliştirilen çerçeve (Şekil 4), stratejik etkiler (sivil kontrol, yetki devri, birlikte yönetim), sosyal etkiler (uyum, sosyal sermaye türleri) ve fiziksel/bilişsel etkiler (kamusal alanın çekim gücü, mekânsal aidiyet, çevresel bozulma) arasındaki dinamik ilişkileri görselleştirmektedir. Bu çerçeve, sivil müdahalenin dönüştürücü potansiyelini ve farklı müdahale biçimlerinin etkilerini vurgularken, kamusal alanın algılanma biçimindeki değişimleri ve aktörlerin rollerini de detaylandırmaktadır. Bu bağlamda, sivil toplumun kamusal alanların yönetimine daha aktif katılımı için bir katalizör görevi görebilir.

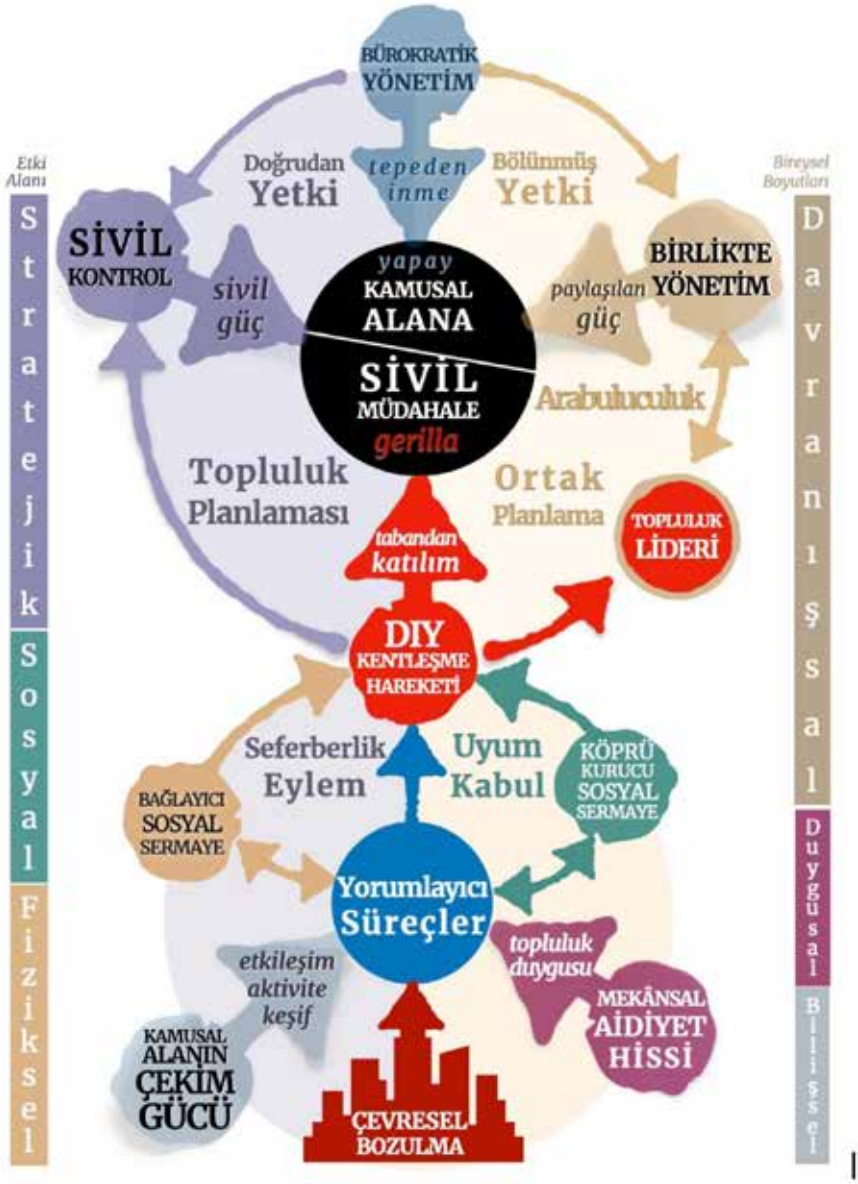

Şekil 4: Kamusal alana sivil müdahale pratikleri için bir yol haritası (Mihaylov vd. (2013/2021: 164); Manzo ve Perkins (2006: 343); Arnstein (1969: 217); Connor (1988: 252); Innes ve Booher (2010: 202); Hemani ve Das'ın (2015: 161) çalışmalarından uyarlanmıştır.)

Bu çalışmada, Türkiye'deki ilk DIY kaykay parkı örneği olan Ankara Şehit Pilot Üsteğmen Bülent Sarıkaya Parkı'nda yer alan Bangabandu DIY Kaykay Parkı'nda gerçekleşen çeşitli tasarım pratiklerinin kentsel sosyal sürdürülebilirlik bağlamında etkileri incelenmektedir. Çalışmada, kamusal alanın katılımcı planlama süreçlerine sunduğu katkılar da ele alınarak, aşağıdaki temel araştırma sorularına odaklanılmaktadır:

- Bangabandu DIY Kaykay Parkı örneğinde, gerilla kentleşme, sivil kontrol gibi sivil müdahale pratikleri ile birlikte uygulamalar, mekânsal aidiyet, topluluk katılımı, sosyal etkileşim, sosyal sermaye, sosyal uyum, sosyal kapsayıcılık, yer duygusu ve kamusal alanın çekim gücü gibi kentsel sosyal sürdürülebilirlik faktörlerini nasıl etkilemektedir?
- Kendiliğinden planlama, ortak planlama ve birlikte planlama süreçlerinde; belediyeler ile DIY topluluğu arasındaki bilgi paylaşımı, ortaklık, arabuluculuk, yetki devri ve sivil kontrol gibi katılım basamakları, topluluk planlamasını nasıl etkilemektedir?
- Bu örnekten hareketle, Ankara ve Türkiye'deki diğer fiziksel-sosyokültürel kamusal alanlar için nasıl bir yol haritası çizilebilir? Kamusal alanların, DIY süreçleri ile planlanmasında topluluk katılımı nasıl kolaylaştırılabilir? Katılımcı planlama süreçleri, kaykay parklarının tasarımını ve kentsel entegrasyonunu nasıl iyileştirebilir?

Bu araştırma, Türkiye'deki ilk DIY kaykay parkı olan Bangabandu örneği üzerinden, sivil inisiyatiflerin kamusal alan dönüşümündeki rolünü katılımcı gözlemlerle analiz ederek özgün bir katkı sunmaktadır. Çalışma, kentsel sosyal sürdürülebilirlik dinamikleri ile sivil-kurumsal etkileşim süreçlerinde ortaya çıkan gerilimler ve ortaklık (birlikte yönetim, gerilla kentleşme, katılımcı kontrol mekanizmaları) üzerinden, kamusal alanın demokratikleşmesine dair çıkarımlar sunmaktadır. Belediyeler, plancılar ve sivil toplum aktörleri için pratik bir yol haritası öneren çalışma, kentsel alt kültürlerin mekânsal entegrasyonu, kent hakkı mücadelesinde yaratıcı stratejiler ve katılımcı tasarımın sosyal etkileri gibi tartışmalara katkıda bulunmaktadır. Bulgular, özellikle gençlerin kamusal alan üretimindeki aktif rolünün kentsel politika ve kapsayıcı mekânların inşası için nasıl bir potansiyel barındırdığını ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Araştırmada, Bangabandu DIY Kaykay Parkı'ndaki sivil müdahale pratikleri nitel yöntemlerle incelenmektedir. Yin'in (2003: 39) iç içe geçmiş tek durum deseni kullanılarak 2022-2024 yılları arasında 300 saatin

üzerinde katılımcı gözlem, doküman incelemesi ve görüşmeler yoluyla veri toplanmaktadır. Çalışmada, gözlemlerle kaykaycı etkileşimleri, inşa süreçleri ve parkın fiziksel değişimleri; doküman incelemesiyle topluluk arşivi ve şikayetler; görüşmelerle ise paydaş deneyimleri incelenmiştir. Veriler içerik, tematik, betimsel ve çerçeve analizleriyle değerlendirilerek hareketin evreleri ve tartışma temalarıyla ilişkisi analiz edilmiştir.

2. Kamusal Alanda Sosyal Sürdürülebilirlik ve Topluluk Planlaması

Çalışmanın kavramsal çerçevesinde, sosyal sürdürülebilirlik, topluluk planlaması ve kamusal alan bağlamında sivil inisiyatiflerin rolü incelenmektedir. Canlı şehirlerin oluşturulması ve sosyal sürdürülebilirliğin güçlendirilmesi birbirini tamamlayan ilkelerdir (Gehl, 2010: 109). Topluluk planlaması, mekânsal aidiyet ve sosyal sermayeyi güçlendirerek (Manzo ve Perkins, 2006; Coleman, 1988; Putnam, 2000) sürdürülebilir kentlere katkıda bulunur ve güç dengelerini etkileyebilir (Forester, 1989). Mekânsal aidiyet (yer duygusu), insanların mekânla bağını tanımlamakta (Relph, 1976; Mihaylov vd., 2013/2021) ve kimlikleri şekillendirmektedir (Manzo ve Perkins, 2006). DIY kentleşme, kent sakinlerinin kentsel sorunlara çözüm üretme eylemlerini kapsayarak (Finn, 2014; Talen, 2015; Iveson, 2013) kentsel adalete katkı sağlayabilir (Lundman, 2018; Fraser, 2014).

2.1. Sürdürülebilir Şehirler için Sosyal Koşullar ve Nihai Hedefler

Sürdürülebilir şehirlerin inşasında sosyal sürdürülebilirlik, adalet, demokratikleşme ve güçlü kurumlar kritiktir. Hemani ve Das (2015), sürdürülebilir bir şehir yaşamı için sosyal sermaye ve sosyal uyum bileşenlerinin (sosyal etkileşimler, güven, mekânsal aidiyet, topluluk katılımı, güvenlik algısı) yanı sıra sosyal kapsayıcılık ve sosyal eşitlik (social equity) gibi nihai hedeflerin önemini vurgulamaktadır. Woolcock (1998: 153) sosyal sermayeyi ağlardaki bilgi, güven ve mütekabiliyet olarak tanımlarken, sosyal uyum güven, çeşitlilik, eşitlik, dayanışma ve ortak iyilikle ilişkilendirilmektedir (Swain ve Urban 2024: 90; Aruqaj, 2023: 41-45).

2.1.1. Sosyal Sermaye ve Sosyal Uyum Kavramlarının Temel Bileşenleri

Sosyal etkileşimler, birey ve toplum gelişimini etkiler. Festinger (1954) sosyal karşılaştırmayı, Arendt (1958/1998) politik eylemi, Goffman

(1959) rolleri, Jacobs (1961) kentsel canlılığı, Habermas (1962) diyaloğu, Homans (1974) mütekabiliyeti ve Sennett (1977/2013) bireysel ifadeyi vurgulamaktadır. Etkileşim; Hirschfield ve Bowers (1997) için yapıştırıcı, Pierson (2016) için destek sistemidir. Güven, beklentidir (Fukuyama, 1996: 26; Lin, 2002: 147) ve iş birliğini kolaylaştırmaktadır (Putnam, 1993: 170). İtibar ilişkiseldir (Lin, 2002: 152); eksi mütekabiliyet sömürüdür (Harvey, 2003: 190). Mekânsal aidiyet; birey, mekân ve süreç boyutludur (Scannell ve Gifford, 2010) ve topluluk bağlılığıyla iç içedir (Lewicka, 2011). Mekânsal aidiyet, insanlar ve yer arasındaki duygusal bağlantıdır (Raymond ve Gottwald, 2013/2021: 143); yerin anlamı, atfedilen tanımlayıcı, sembolik anlamdır; yer değerleri ise taşınan ve atfedilen değerler arasındaki işlevsel bir köprüyü yansıtmaktadır. Sosyal katılım "sosyal temaslar ve aktiviteler" olarak normları güçlendirir (Lindström, 2005: 1528) ve topluluk katılımını (Gottlieb, 2006: 2) içermektedir. Çevre algısı doğrudan güvenlik algısını etkilerken (Ratnayake, 2016); mahalle düzensizliği ise güvenlik algısını olumsuz etkilemektedir (Jackson ve Gouseti, 2014).

2.1.2. Sosyal Sermaye ve Sosyal Uyum

Jacobs (1961: 138), mahallelerin dayanıklılığı için sosyal sermayenin hayati olduğunu ve mahalle ağlarının "yerine konulamaz sosyal sermaye" olduğunu belirtmektedir. Sosyal sermaye; Coleman (1988) için "insanların ortak amaçlar için birlikte çalışma yeteneği", Mattessich ve Monsey (2004: 60) için "toplumun normlarını, desteklerini ve problem çözme becerilerini güçlendirme çabası", Lin (2002: 28) için ise sosyal ilişkilere yapılan yatırımdır. Sosyal sermaye kavramındaki ilerlemeler 1980'lerin sonları ve 1990'ların başlarında gerçekleşmiştir (Woolcock, 1998: 161). Sosyal sermaye koordineli eylemleri kolaylaştırmaktadır (Putnam, 1993: 167). İyi başlangıç konumu, aktörlerin daha geniş sosyal ağlara ve kaynaklara erişimini sağlayarak sosyal sermayelerini artırmaktadır (Lin, 2002: 75, 76). Sosyal sermayenin kolektif mi yoksa bireysel mi olduğu tartışmalıdır: Coleman (1988) kolektif, Putnam (1995) bireysel görmektedir. Lin (2002: 26) sosyal sermayenin kapalı ağlarda oluştuğunu savunurken, Coleman (1988) hem kapalı hem de açık ağlarda oluşabileceğini, Putnam (2000) ise açık ve kapsayıcı ağların önemini vurgulamaktadır. Coleman (1990: 302), sosyal sermayeyi işleviyle tanımlamaktadır.

Bağlayıcı sosyal sermaye, homojen gruplar arasındaki güven ve ortaklıktır (Woolcock, 2001: 10; Putnam, 2000: 21; Granovetter, 1973). Dayanışma, "bir topluluğun aktörleri tarafından ifade edilen birbirlerinin kaynaklarına karşı duygu ve meşruiyet derecesi"dir (Lin, 2002: 140). Köprü kurucu

sosyal sermaye, farklı gruplar arasında iletişim ve ortaklık sağlamakta (Woolcock ve Narayan, 2000; Granovetter, 1973; Lin, 2002: 68; Putnam, 2000: 395, 396), daha geniş kimlikler ve mütekabiliyet yaratmakta (Putnam, 2000: 21, 22) ve sosyal uyumu ve bütünleşmeyi artırmaktadır (Portes, 1998). Birleştirici sosyal sermaye, çeşitli güç/otorite farkları olan insanlar arasındaki saygı ve güvene dayalı ilişkilerdir (Claridge, 2018). Birleştirici sosyal sermayenin analiz alanları ve yerel yönetimlerin rolü ele alınmıştır (Woolcock ve Narayan, 2000).

Sosyal uyum, bir toplulukta açık çatışmanın olmaması ve bireyler ile gruplar arasında güven, açıklık, çeşitlilik, eşitlik, iyi olma, ortak değerler ve ortak kimlik gibi unsurların varlığı olarak tanımlanmaktadır (Saggar, Somerville, Ford ve Sobolewska, 2012: 27; Aruqaj, 2023: 41, 45) Sosyal uyum, eşitlik, dayanışma, çoğulculuk ve ortak iyilik gibi değerlere dayanarak, normatif (iyilik hali, eşitlik, özgürlük, adil paylaşım, meşruiyet, sosyal adalet) ve tanımlayıcı (katılım, aidiyet, paylaşım, güven) yaklaşımlar mevcuttur (Swain ve Urban, 2024: 10, 90). Ayrımcı davranışların geniş bir yelpazede kendini gösterebileceğini ele alan Bolgün (2022), sosyal uyumun sağlanması için sınıf, din, kültür ve etnik grup gibi ayrışmalardan doğan tehditlerle mücadele edilmesinin önemini vurgulamaktadır. Sosyal uyum, bireysel, grupsal ve toplumsal düzeylerde ölçülebilir ve bir toplumun kalitesini belirlenmektedir (Aruqaj, 2023: 12).

2.1.3. Nihai Sosyal Sürdürülebilirlik Hedefleri

Sosyal kapsayıcılık kavramı, kabul edilme hissi, bireysel ve kolektif katılımı belirleme yeteneği ve katılım engellerinin kaldırılması olarak tanımlanmaktadır (Hall, Kakuma, Palmer, Minas, Martin ve Kermode, 2019: 2). Topluma aktif katılım kapasitesini ve ekonomik, sosyal, psikolojik ve siyasi katkıda bulunmayı içermektedir (Mlinar, Petek, Coti, Heplak ve Zalete., 2016: 1). Sosyal kapsayıcılık çok boyutlu bir olgudur ve farklı düzeylerde anlaşılabilir (Meixner ve Spitzner, 2022: 396). Sosyal kapsayıcılık, bireylerin insan onuruna layık bir yaşam sürmelerini sağlamalıdır (Nussbaum, 2006: 76-78). Sosyal eşitlik, "kamuya hizmet veren tüm kurumların hakkaniyetli ve eşitlikçi yönetimi; kamu hizmetlerinin adil dağılımı ve kamu politikasının uygulanması; ve kamu politikasının oluşturulmasında adaleti teşvik etme taahhüdü" olarak tanımlanmaktadır (National Academy of Public Administration, 2017; aktaran Larson ve Tierney, 2023: 106). Sosyal adalet ilkesi ve adil dağıtımın anlamını ele alan Harvey'e göre (2003: 96-97), temel eşitlik, ortak yarara katkı, gerçek üretken katkı ve çaba ve özveri öne çıkmaktadır.

2.2. Topluluk Planlaması ve Mekânsal Aidiyet

Topluluk planlaması, mekânsal aidiyet ve sosyal sermaye etkileşimine odaklanarak sürdürülebilir kentlerin oluşumunda kilit bir öneme sahiptir. Manzo ve Perkins (2006), topluluk planlamasına katılım yoluyla mekânsal aidiyet ve sosyal sermayenin güçlendiğini, bunun bireylerin planlama süreçlerine katılımını artırdığını ve topluluk sorunlarına çözüm üretmelerini sağladığını belirtmektedir. Yüksek sosyal sermayeye sahip topluluklar, ortak hedeflere ulaşmada daha başarılıdır (Coleman, 1988; Woolcock ve Narayan, 2000; Putnam, 2000; Lin, 2002; Phillips ve Pittman, 2008). Forester (1989: 132), topluluk planlamasının güç dengelerini etkileyebileceğini ve adalet sağlayabileceğini savunurken, Beatley ve Manning (1997: 23) farklı ölçeklerde topluluk planlaması yaklaşımlarının önemine dikkat çekmektedir.

2.2.1. Topluluk Geliştirme ve Topluluk Duygusu

Mattessich (2008: 52), topluluk oluşturmanın kapasite geliştirme ile eşanlamlı kullanıldığını, topluluk oluşturmanın sakinler arasında bağlantılar kurmayı ve karşılıklı sorumluluk temeline dayanan olumlu davranışlar oluşturmayı içerdiğini vurgulamaktadır. Phillips ve Pittman (2008: 7), topluluk geliştirme sürecinin sosyal sermaye/kapasite inşası olduğunu ve geri besleme döngüsüyle toplulukta fiziksel ve sosyal iyileştirmelerle sonuçlandığını belirtmektedir. Vincent II (2008: 62), topluluk geliştirmenin insanların kendi geleceklerini şekillendirmek için birlikte düşünebilmeleri ve çalışabilmeleri olduğunu vurgulamaktadır. Joseph ve Ogletree (1998), kapsamlı topluluk girişimlerinin erken aşamalarında topluluk örgütlenmesine kaynak ayırmalarını ve yerel kaynakları belirlemeyi ve kapasiteyi geliştirmeyi amaçlayan bir sürecin önemini vurgulamaktadır. Bu sürecin kilit unsurları hedef topluluğun tanımlanması, topluluk bağlamını anlamak ve topluluk duygusudur. Topluluk duygusu, mahallede yaşayan insanların güven ve aidiyet hissidir. Bu his, ortak tarih, değerler, çıkarlar ve endişeler temelinde oluşmaktadır. Topluluk duygusu güçlü olan yerlerde, çevresel bozulmalara karşı kolektif olarak hareket etme olasılığı daha yüksektir (Mihaylov vd., 2013/2021: 166).

2.2.2. Kentsel Sosyal Hareketler, Katılım Merdivenleri ve Birlikte Planlama

Geleneksel planlama süreçlerinin yetersiz kaldığı durumlarda kentsel sosyal hareketler ve topluluk seferberliği ortaya çıkmaktadır. Planlama

geleneği farklı etkilerden oluşmakta ve sosyal-mekânsal ilişkilere artan bir ilgi göstermektedir (Healey, 1997: 7-9). Planlamanın sadece teknik problem çözme olarak görülmesi yeterli değildir; hedefler belirsiz ve çelişkili olabilir (Forester, 1989: 14-15). Kentsel sosyal hareketler; kolektif tüketim talepleri, topluluk kültürü, politik öz yönetim ve siyasal sisteme bağlılık olmak üzere dört unsurla tanımlanmaktadır (Castells, 1983: 322). Sosyal hareketlerin ve sivil toplum örgütlenmelerinin kentsel politika oluşturmadaki önemi vurgulanmaktadır (Fainstein ve Hirst, 1995: 183). Sosyal hareketler ve sosyal sermaye yakından ilişkilidir (Putnam, 2000). Hemani ve Das (2015), sosyal sürdürülebilirliğin hem planlı bağlamlardan hem de kendiliğinden gelişen sosyal hareketlerden fayda sağlayabileceğini vurgulamaktadır (Şekil 5).

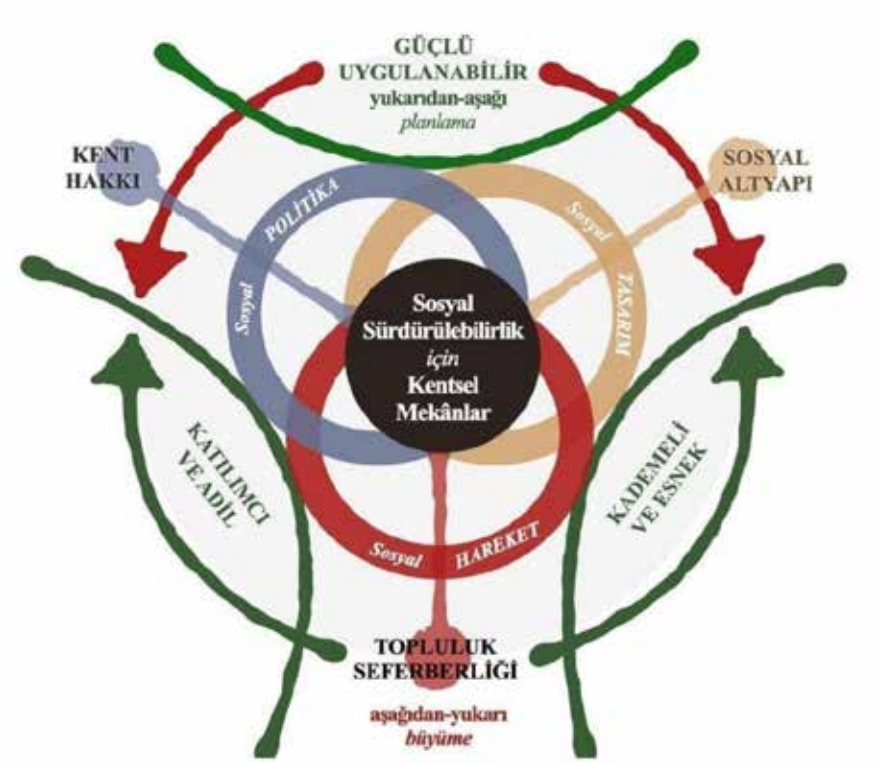

Şekil 5: Sosyal sürdürülebilirlik için kentsel mekânlar (Kaynak: Hemani ve Das, 2015: 161)

Katılımcı planlama, toplumun çeşitli kesimlerinin planlama süreçlerine etkin katılımını teşvik etmektedir. Arnstein (1969), yönetilenlerin yönetime katılımının demokrasinin özü olduğunu vurgulayarak sekiz basamaklı bir katılım merdiveni sunmuştur. Benzer şekilde, Connor (1988) kamuoyu

müzakerelerini kolaylaştırmak amacıyla yedi basamaklı bir katılım merdiveni geliştirmiştir. Forester (1989), yerel plancıların müzakere ve arabuluculuk rollerini ele almaktadır. Birlikte planlama, toplumsal bütünleşmeyi hedeflemektedir (Healey, 1997). Innes ve Booher (2010), birlikte planlama için tek bir reçete olmadığını ve her durumun benzersiz bir yaklaşım gerektirdiğini ortaya koyarak, geleneksel ve birlikte yönetim modellerini karşılaştırmış ve karmaşık sorunlarla başa çıkmak için ortaklaşa akılcılığın önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda, her durum, bağlama, aktörlere ve probleme uyarlanmış bir yaklaşım gerektirmektedir. İş birliğine katılım, yaparak öğrenme süreci olmalıdır. Healey (1997), katılımcı planlamanın daha fazla zaman, kaynak ve çaba gerektirdiğini, Innes ve Booher (2010) ise farklı paydaşların çıkarları arasında uzlaşma sağlamanın zorluğunu ve farklı bakış açılarının çatışmalara ve gecikmelere yol açabileceğini vurgulamaktadır. Plancılar ve tasarımcılar, tasarım sürecinin kontrolünü kaybetme korkusuyla sivil katılıma direnç gösterebilir (Al-Kodmany, 2001).

2.3. Kamusal Alan Tartışmaları

Kamusal alan, bireylerin etkileşimde bulunarak toplumsal meseleleri tartıştığı demokratik yaşamın temelini oluşturan bir mekândır. Bu mekânın işlevi Arendt (1958/1998), Habermas (1989) ve Sennett (1977/2013) gibi düşünürler tarafından ele alınmıştır. Arendt kamusal alanı siyasi eylemin sahnesi olarak görürken, Habermas demokratik kamusal alanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Sennett ise modern toplumlarda kamusal ve özel alan dengesinin bozulduğunu savunmaktadır. Kamusal alan kavramı, Madanipour'un (2003) vurguladığı gibi çeşitli belirsizlikler içermektedir. Genel olarak kamusal alan, siyasi eylem ve temsil için bir forum, sosyal etkileşim ve kaynaşma için ortak bir yer, sosyal öğrenme ve kişisel gelişim için bir sahne olarak ideal işlevler görmektedir (Carmona vd., 2003). Bu işlevlerin yerine getirilme biçimi, mevcut kamusal mekân ile ideal kamusal alan arasındaki mesafeyi ölçmemizi sağlamaktadır.

Kamusal alanlar kapsayıcı ve katılımcı bir kamuoyunu destekleyerek, kente özen gösterme temelli gayriresmî eylemlerle kentsel adaleti güçlendirebilir (Lundman, 2018). Kamusal alan ve sivil toplum kavramları doğrudan ilişkilidir (Calhoun, 1993; Habermas, 2004; Banerjee, 2001; Özbek, 2004) ancak eş anlamlı değildir. Fraser (2014), sivil kavramının devlet dışı sosyal hayatı ifade ettiğini ve kamusal alan teorisinin, etkilenen (ulus vatandaşı olmayanlar dahil) herkesin müzakerelere eşit katılımını sağladığı takdirde kamuoyunun meşruiyetini savunduğunu vurgulamaktadır. Calhoun'a

(1993) göre demokratik bir kamusal yaşam, belirli sosyal örgütlenme biçimlerine dayanmaktadır. Ober (2017), Antik Yunan'daki agora gibi eşit katılımın olduğu bir kamusal alan idealini savunurken, modern kamusal alanın bu ilkeden uzaklaştığını belirtmektedir. DIY kaykay parkları gibi kentsel geliştirmeler bu canlandırma çabalarının parçasıdır. Bu doğrultuda, şehir hakkı (Lefebvre, 1968/2016) ve DIY kentleşme kavramları, kentsel alana sivil katılımın bir direniş ve değişim aracı olarak potansiyelini vurgulamaktadır (Finn, 2014; Iveson, 2013). Mitchell (2003/2020), Lefebvre'in şehir hakkını, tüm kentlilerin katılımıyla oluşan bir eser olarak tanımlayarak kamusal alanların bu eser için hayati önem taşıdığını vurgulamaktadır.

2.3.1. Mekânın Algısal İnşası: Yer Duygusu ve Hakimiyet Alanı

Yer duygusu, insanların bir mekâna karşı duydukları bağ, aidiyet ve anlamdır. Relph (1976), Tuan (1974/1990), Norberg-Schulz (1979/2019), Massey (1993), Scannell ve Gifford (2010), Lewicka (2011), Mihaylov ve diğerleri (2013/2021) gibi birçok araştırmacı, yer duygusunun karmaşıklığını ve çok boyutluluğunu farklı perspektiflerden ele almıştır. Bu araştırmacılar, yer duygusunun bireysel deneyimler, sosyal ilişkiler, kültürel pratikler, fiziksel çevre ve mekânsal deneyimler gibi çeşitli faktörlerden etkilendiğini vurgulamaktadır. Relph (1976), yer duygusunun özgün ve yapay olarak ikiye ayrıldığını ve özgün yer duygusunun kişinin kendi deneyimleri ve çevresiyle kurduğu ilişki sonucu oluştuğunu belirtmektedir. Erfani (2022), yer duygusunu bireysel, topluluk ve mekân olmak üzere üç boyutta ele alarak bu boyutlar arasındaki etkileşimi vurgulamaktadır. Manzo ve Perkins (2006), insanların kimliklerinin ve değerlerinin önemli buldukları yerler tarafından şekillendiğini ve bu yerlerle olan bağlarının katılımlarını etkilediğini belirtmektedir. Carmona ve diğerleri (2003), insan-mekân etkileşiminin iki yönlü bir süreç olduğunu ve insan davranışının durumsal olduğunu vurgulamaktadır. Gehl (2010), insanların kamusal alanlardaki faaliyetlerini gerekli, isteğe bağlı ve sosyal aktiviteler olarak kategorize eder ve açık alanların kalitesinin sosyal etkileşimleri etkilediğini belirtmektedir. Hâkimiyet alanı kavramı (Gold, 1982; Lang, 1987), insanların belirli alanlara karşı sahiplik duygusunu ve bunun kimlik, güvenlik ve hayatta kalma gibi temel ihtiyaçlarla ilişkisini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, mekân bireylerin kimliklerini ve aidiyet duygularını inşa ettikleri sosyal bir yapıdır.

2.3.2. DIY Kentleşme ve DIY Kaykay Parkları

DIY kentleşme, kent sakinlerinin kentsel sorunlara çözüm bulmak amacıyla gerçekleştirdiği eylemleri kapsamaktadır (Finn, 2014). Talen (2015), bu yaklaşımın tepeden inme kentsel değişime karşıt bir yaklaşım sunduğunu ve 19. yüzyıl sivil katılım geleneğinde kök saldığını belirtmektedir. DIY kentleşme, gerilla bahçeciliği, terk edilmiş binaların işgali, sokak sanatı ve kaykay parkları gibi çeşitli müdahaleleri içermektedir (Iveson, 2013). Finn (2014), DIY faaliyetlerinin şehirleri canlı, gelişen ve ilgi çekici yerler olarak tutmak için kritik öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Douglas (2014) ise, bazı DIY müdahalelerinin "radikal politik ifade stratejileri" olarak değerlendirilirken, bazılarının "sanatsal veya kişisel kendini ifade eylemleri" olarak algılandığına dikkat çekmektedir. Lundman (2018), kente özen gösterme ilkelerine dayanan gayriresmî eylemlerin daha iyi kentsel adalet inşasına yardımcı olabileceğini savunmaktadır. Fraser (2014), kamusal alan teorisinin etkilenen herkesin müzakerelere eşit katılımını sağladığı takdirde kamuoyunun meşruiyetini savunduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, DIY kentleşme, şehir hakkı mücadelesinin bir parçası olarak da değerlendirilebilir (Mitchell, 2003/2020).

DIY kaykay parkları (Poirier, 2008), kaykaycıların kendi ihtiyaçlarına göre özelleştirdikleri mekânlardır ve sivil katılımın, topluluk oluşturmanın ve kentsel politikaları etkilemenin bir aracı haline gelmiştir (Kyrönviita ve Wallin, 2022; Lombard, 2016). Burnside Kaykay Parkı, sivil inisiyatifin kamusal bir mekânı nasıl dönüştürebileceğinin önemli bir örneğidir (Poirier, 2008). Bu parklar dijital ve sosyal medya aracılığıyla küresel etkileşimlerle şekillenmektedir (Hollett ve Vivoni, 2020).

3. Yöntem

Nitel araştırma yöntemleriyle yürütülen bu tek vaka çalışmasında, Bangabandu DIY Kaykay Parkı hareketinin seferberlik, gerilla kentleşme, sivil kontrol, birlikte yönetim, yeniden gerilla kentleşme ve etkinlikler dönemleri ile beraber kamusal yaşamda sosyal sürdürülebilirlik ve katılımcı mekânsal pratikler tartışma temaları incelenmektedir (Şekil 6). Yin'in (2003: 39) iç içe geçmiş tek durum deseni çerçevesinde tasarlanan bu çalışma, döngüsel DIY sürecindeki değişimleri ve aktörlerin etkileşimlerini analiz etmektedir. Alt başlıklarda çalışma alanı, veri toplama ve veri analizi yöntemleri sunulmaktadır

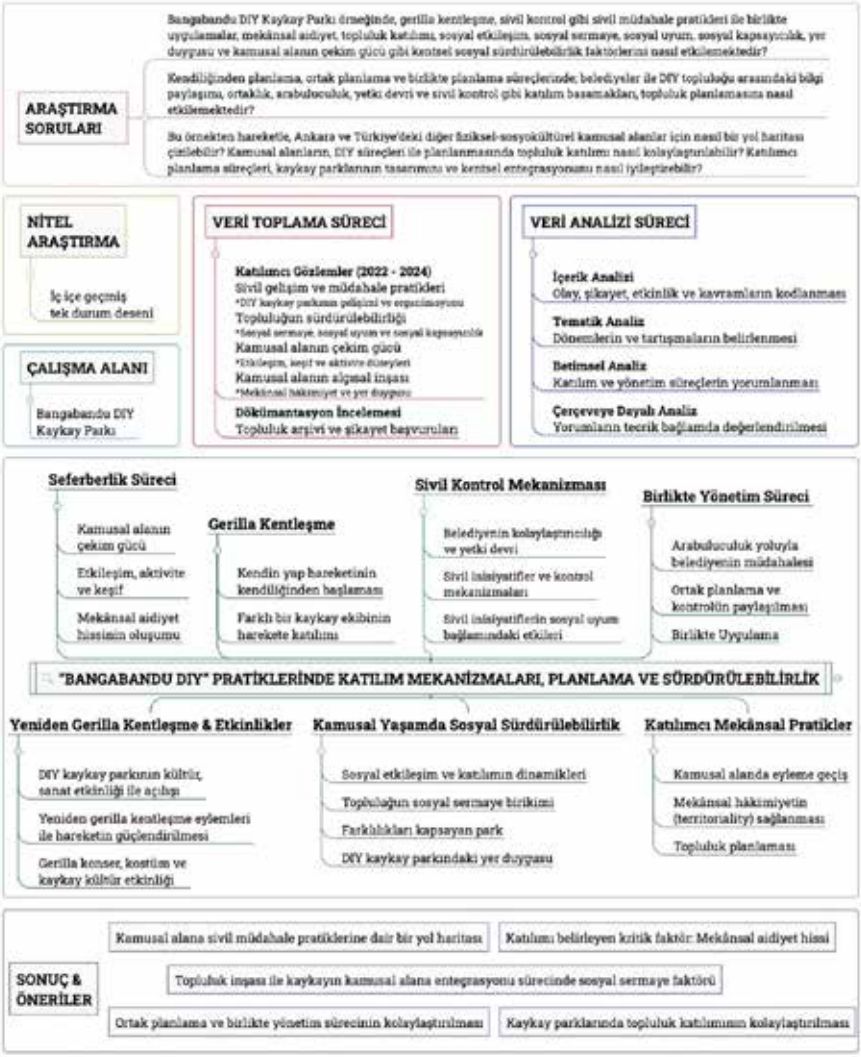

Şekil 6: Çalışmanın yöntemi

3.1. Çalışma Alanı: Şehit Pilot Üsteğmen Bülent Sarıkaya Parkı, Çayyolu - Ankara

Ankara'nın planlama tarihinde yeşil alanların önemi her zaman vurgulansa da, uygulamada bu hedeflere tam olarak ulaşılamadığı görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren hazırlanan planlarda (Lörcher, Jansen, Yücel-Uybadin) yeşil alanlara farklı yaklaşımlar benimsenmiş (Cengizkan, 2003: 166-167; Uzel, 1991), 1990 Nazım Planı ile vadilerin kentsel açık yeşil alan olarak değerlendirilmesi ve batı koridoruna önem verilmesiyle

daha korumacı bir tutum sergilenmiştir (Aras, 2008: 44). Ancak 2007 yılında onaylanan 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı'nda yeşil alanların korunması ve geliştirilmesi hedeflense de, uygulamada çelişkili kararların alındığı görülmektedir (Orsan ve Karadeniz, 2020). Nüfus artışı, plansız yapılaşma ve siyasi kararlar, yeşil alanların azalmasına ve yaşam kalitesinin düşmesine neden olmaktadır.

Çayyolu Semti, Ankara 1990 Nazım Planı ile önemli bir değişim geçirmiş, orta ve üst gelir gruplarına yönelik konut alanı olarak planlanmıştır. Plan, en az 15 hektarlık alanlarda mevzi imar planları yoluyla mahalle birimlerinin oluşturulmasını öngörerek konut üretiminde özel teşebbüsü desteklemiştir (Gültekin, 2015). Bu plan, Çayyolu'nun bugünkü gelişiminin ilk adımlarını atmış (Aras, 2008: 58-60) ve 2000'lerle birlikte AVM'ler (Arcadium AVM gibi) ve ticari yatırımların artmasıyla semt modern bir görünüm kazanmıştır (Gültekin, 2015). Çayyolu, gelişmiş sosyal donatıları (Ceyhun Atıf Kansu Spor Alanı, Ümitköy Spor Kompleksi, Cüneyt Çoker Tiyatro Sahnesi gibi), ulaşım imkanları (Koru Metro İstasyonu gibi) ve ODTÜ ve Hacettepe Üniversitesi gibi önemli noktalara yakınlığı ile dikkat çekmektedir (Harita 1).

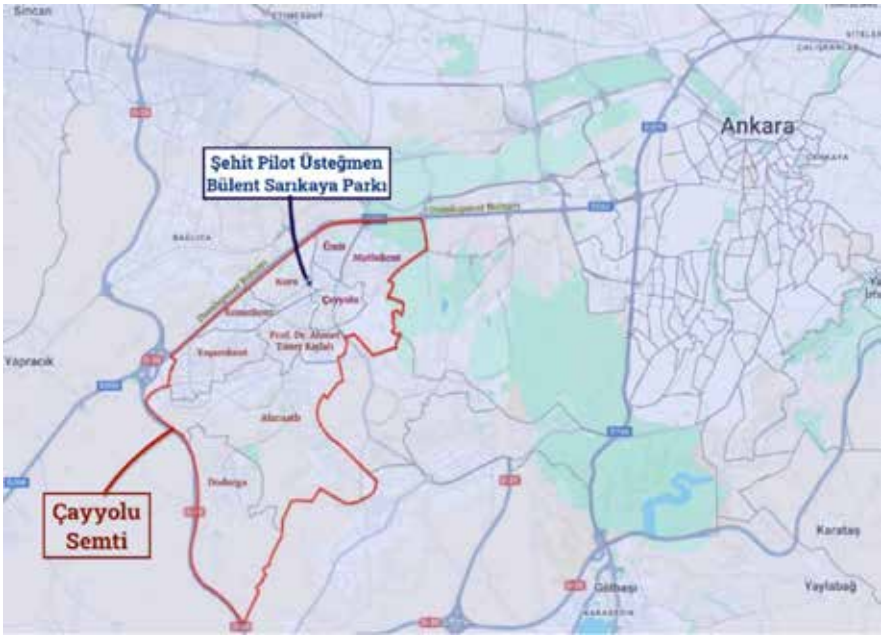

Harita 1: Çayyolu Semti ve mahalle sınırları (Kaynak: google.com.tr/maps/ erişim tarihi: 12.12.2024)

Şehit Pilot Üsteğmen Bülent Sarıkaya Parkı, Çayyolu'nda önemli bir sosyalleşme alanı olarak öne çıkmaktadır. Park, güneydoğusunda yer alan doğal açık alanlarla biyoçeşitliliği artırırken, basketbol sahası, kaykay pisti, çocuk oyun alanı ve spor aletleri ile farklı yaş gruplarına hitap etmektedir. Parka hem özel araçla (2575. Sokak üzerindeki otopark imkanı) hem de toplu taşıma (Koru Metro Durağı'na yakınlığı) ile kolayca ulaşılabilmektedir (Şekil 7, Harita 2).

Harita 2: Şehit Pilot Üsteğmen Bülent Sarıkaya Parkının konumu (Kaynak: google.com.tr/maps/ erişim tarihi: 12.12.2024)

Ancak, Ankaralılar Caddesi üzerindeki yoğun trafik parkın çevresinde gürültü ve hava kirliliği yaratmaktadır. Park, mahalle sakinleri için önemli bir buluşma noktası ve sosyalleşme alanı olarak hizmet vermektedir.

Şekil 7: DIY kaykay parkının çevre ile ilişkisi (Yazar tarafından çizilmiştir.)

3.2. Veri Toplama ve Veri Analizi Yöntemleri

Bu çalışmada, Bangabandu DIY Kaykay Parkı'ndaki sivil müdahale pratiklerini ve etkilerini incelemek amacıyla 2022-2024 yılları arasında nitel

veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Veri toplama süreci katılımcı gözlem ve doküman incelemesi olmak üzere iki temel yönteme dayanmaktadır. Ayrıca, farklı paydaşlarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilerek veri doğrulaması ve bütünleştirici analiz sağlanmıştır. Katılımcı gözlemler, parkın günlük kullanımını ve obje yapım süreçlerini belgelemek amacıyla farklı zaman dilimlerinde 300 saatin üzerinde gerçekleştirilmiş ve notlar, fotoğraflar, videolar, kroki çizimleri ve ses kayıtlarıyla desteklenmiştir. Gözlemlerde, kaykaycıların hareketleri, sosyal etkileşimleri, inşa sürecine katılımları, aktivite düzeyleri (Şekil 8), mahalle sakinleri ve yönetimle ilişkileri, mekânsal aidiyet, sosyal sermaye türleri (bağlayıcı, köprü kurucu ve birleştirici), sosyal uyum, kapsayıcılık ve yer duygusu gibi konulara odaklanılmıştır. Parkın fiziksel yapısı, zaman içindeki değişimleri, kullanılan malzemeler, inşa teknikleri ve mekânsal düzenlemeler de analiz edilmiştir. Doküman incelemesi ile, belediyeye yapılan şikayet başvuruları analiz edilerek rahatsızlık kaynakları ve zaman içindeki değişimi tespit edilmiş ayrıca, hareketin başlangıcı (Ağustos 2021) ile gözlemlerin başlangıcı (Eylül 2022) arasındaki dönemin anlaşılması için topluluğun dökümanlarından yararlanılmıştır.

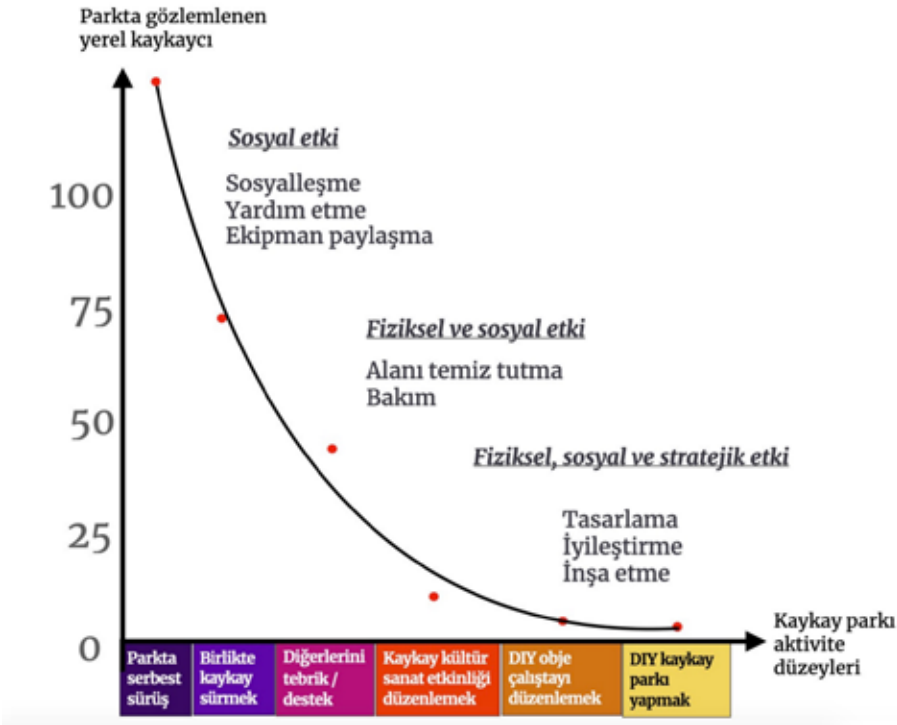

Şekil 8: DIY kaykay parkında gözlemlenen yerel kaykaycıların aktivite düzeyleri

Toplanan veriler, nitel veri analiz yöntemleriyle analiz edilmiştir: İçerik analizi ile veriler kodlanıp tematik yapılara dönüştürülmüş, betimsel analizle yorumlanmış ve çerçeveye dayalı analizle ilgili literatür (Habermas, Lefebvre, Coleman, Putnam, Arnstein, Connor, Innes ve Booher vb.) ile ilişkilendirilerek çıkarımlar elde edilmiştir. Sivil müdahale pratiklerinin farklı evreleri ve bu evrelerin mekânsal aidiyet, sosyal sermaye, yer duygusu, topluluk planlaması ve kamusal alanın demokratikleşmesi gibi temalarla ilişkisi analiz edilmiştir.

4. Bulgular: "Bangabandu DIY" Pratiklerinde Katılım, Planlama ve Sürdürülebilirlik

Bangabandu DIY Kaykay Parkı, gürültü şikayetleriyle başlayan bir krizin, topluluk inisiyatifiyle fırsata dönüştürülmesinin örneğidir. Topluluğun çevreye duyarlılığı, aidiyet hissi ve dayanışması, DIY yaklaşımını benimsemesinde etkili olmuştur. Gerilla kentleşme eylemiyle başlayan süreç, kısıtlı kaynaklarla doğaçlama çözümler üretme becerisini ortaya koymuştur . Bu pratik, aynı zamanda kolektif katılım ve dayanışmayı da beraberinde getirmiştir. Sivil kontrol aşamasından birlikte yönetime geçiş, topluluk liderinin arabuluculuğuyla gerçekleşmiş ve ortak planlama ve kaynak paylaşımına olanak sağlamıştır.

Şekil 9: Bangabandu DIY Kaykay Parkı hareketinin zaman içindeki gelişimi

Yeniden gerilla kentleşme ve kültür sanat etkinlikleri, parkı bir alt kültürel üretim merkezi haline getirmiştir. Parkın başarısı, topluluğun sosyal sermaye birikimiyle yakından ilişkilidir ve sosyal kapsayıcılığın somut bir örneğini sunmaktadır. Parkın farklı kullanıcı grupları tarafından paylaşılması, kamusal alanda sosyal kapsayıcılığın bir örneğini oluşturmaktadır. Park, aynı zamanda topluluk planlamasının ve demokratik katılımın potansiyelini de ortaya koymaktadır. Araştırma kapsamında, sosyal dinamiklerin etkisiyle pistteki parkurun gelişimi, farklı güç ve kontrol dönemleri Şekil 9 ve 10'da sunulmaktadır.

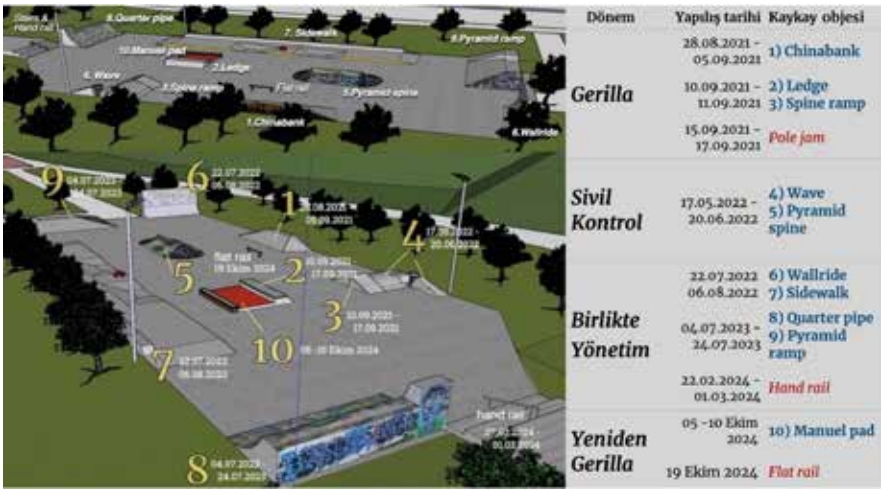

Şekil 10: Kaykay objelerinin mekânsal dağılımı (yazar tarafından çizilmiştir.)

4.1. Seferberlik Süreci

Bangabandu DIY Kaykay Parkı örneğinde, harekete geçme süreci çeşitli koşulların bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu süreç gürültü sorununa çözüm arayışıyla başlamış ve topluluğun kalıcı, sessiz beton rampalar inşa etme inisiyatifiyle bir krizi fırsata dönüştürmesiyle sonuçlanmıştır. Şekil 11 ve 12'de, bu süreç görsel olarak betimlenmiştir. Gürültü şikayetleri bir kriz noktası oluşturmuş ve topluluğu harekete geçirmiştir. Topluluğun çevreye duyarlılığı, parka duyduğu aidiyet hissi ve üyeler arasındaki dayanışma, çözüm bulma motivasyonunu etkileyen başlıca faktörler olmuştur. Topluluk, kaykaycılar, komşular, belediye gibi farklı grupların görüşlerine önem vererek sosyal bağlarını güçlendirmiş ve "köprü kurucu sosyal sermaye" oluşturmuştur.

Şekil 11: Topluluk seferberliği ve gerilla kentleşme eylemleri

Topluluk seferberliği süreci birkaç adımda özetlenebilir:

- Gürültü şikayetlerinin ortaya çıkmasıyla krizin başlaması: Ahşap rampaların yarattığı gürültü, bölge sakinlerinin şikayetlerine yol açmıştır.
- Kaykaycıların harekete geçmesi: Alanı kaybetmek istemeyen kaykaycılar, gürültü sorununa çözüm bulmak için bir araya gelmiştir.
- DIY yaklaşımının benimsenmesi: Kalıcı ve daha sessiz bir çözüm olarak DIY kaykay parkı fikri ortaya çıkmıştır.
- Beton objelerin inşasıyla çözümün bulunması: Ahşap rampaların yerine beton objeler inşa edilerek gürültü sorunu somut bir şekilde çözülmüştür.
- Kaykay pistinin çekim gücü (iyi bir konum, erişilebilirlik, aydınlatma), aktivite hareketliliği (pandemi kapanmalarının sonlanması ve taşınabilir objelerin getirilmesiyle artan aktivite)
- Parkta mekânsal aidiyetin oluşumu, bu seferberlik sürecini tetikleyen ve destekleyen önemli faktörler olmuştur.

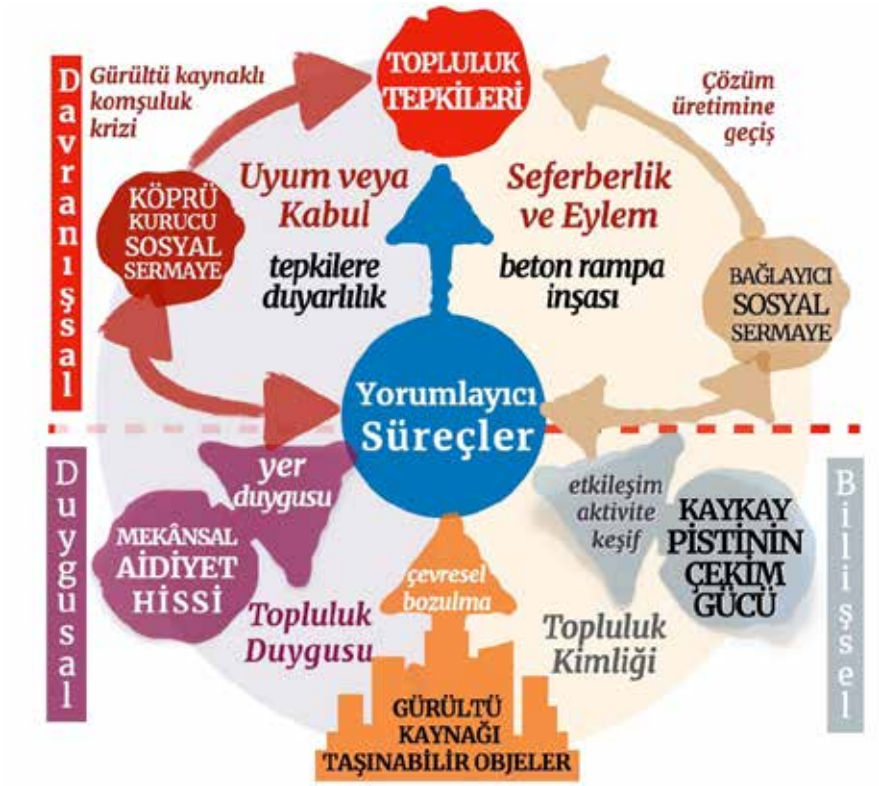

Şekil 12: Topluluk tepkilerinin yorumlayıcı süreçleri: uyum, seferberlik ve eylem

4.2. Gerilla Kentleşme

DIY kaykay parkı hareketi, kurumsal izinleri atlayarak yerel inisiyatifle ve kendiliğinden gelişerek kentsel kaykay direnişinin önemli bir örneğidir. Parkta ve sosyal medya çağrısıyla bir araya gelen kaykaycılar ve destekçileri, parkı kaykay kullanımına uygun hale getirmek için doğaçlama düzenlemeler yapmıştır. En dikkat çekici eylem, gürültülü sac kaplı ahşap rampalar yerine, kaykaycıların öz kaynaklarıyla beton rampalar inşa etmesidir. Bu, kentsel kaykay direnişinin karakteristik bir özelliğidir. Şekil 13, DIY kaykay hareketinin başlangıcındaki gerilla kentleşmeyi özetlemektedir.

Şekil 13: DIY kaykay parkının gerilla kentleşme eylemleri

Gerilla kentleşme, bu bağlamda, önceden planlanmamış, anlık kararlar ve kısıtlı kaynaklarla şekillenen, ne yapılması gerektiğini sahada öğrenme prensibine dayalı doğaçlama bir yaklaşımdır. Bu, topluluğun çimento karıştırma tekniklerinden organizasyonel becerilere birçok alanda eşzamanlı gelişmesini sağlamış, pratik uygulamanın doğasında bir öğrenme deneyimi yaratmıştır. Çimento yapımı konusunda bilgi sahibi biri olmasına rağmen uygun karıştırma alanının olmaması, topluluğun yaratıcı problem çözme becerilerini tetiklemiştir. Atık bir küvetin karıştırma kabı olarak kullanılması, kısıtlı kaynaklarla doğaçlama çözümlere örnektir. Pikapla Çayyolu'nda malzeme ararken çöpte bulunan küvetin değerlendirilmesi, anlık kararlarla hareket etme prensibini göstermektedir. Bu gerilla kentleşme, kolektif katılım ve dayanışmayı da beraberinde getirmiştir. Parkta kaykay yapmayı bekleyen gençlerin ve hatta kaykayla ilgisi olmayan çocukların sürece dahil olması, doğal bir kolektif bilinç geliştirmiştir. Bu durum, Mihaylov ve diğerlerinin (2013/2021) topluluk duygusunun "değerler, çıkarlar ve ortak kaygılar temelinde şekillendiği" görüşünü desteklemektedir Kısıtlı alet imkanlarına rağmen taşların elle kırılması gibi zorlukların birlikte aşılması, kolektif üretimin ve dayanışmanın örneğidir (Resim 1).

Resim 1: İlk objenin (chinabank) inşasında gençlerin bir haftalık katılımı (Kaynak: Bangabandu DIY Kaykay Parkı arşivi, 2021)

4.3. Sivil Kontrol Mekanizması

Sivil kontrol mekanizması, Bangabandu DIY topluluğun kamusal alan üzerindeki izinli inşa sürecini ve bu gücün sürdürülme biçimlerini kapsamaktadır. Sivil kontrol, bu bağlamda, topluluğun kamusal alanın yönetimi, karar alma süreçlerine katılımı ve kaynaklara erişimi üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Bu, devlet dışı aktörlerin (kaykay topluluğu gibi) kamusal alanın kullanımı, yönetimi ve dönüştürülmesinde aktifleşmesi anlamına gelmektedir. Şekil 14, DIY hareketinin başlangıçtaki sivil kontrol pratiklerinden, daha kısıtlı bir kontrole ve işbirlikçi bir birlikte yönetim modeline doğru evrimini göstermektedir. Şema, hareketin farklı aşamalarını, bu aşamalarda etkili olan aktörleri (topluluk, lider, bürokratik yönetim), kullanılan yetki türlerini (doğrudan, bölünmüş/

paylaşılan) ve uygulanan pratikleri (malzeme temini, atölye çalışmaları, bakım ve onarımlar) göstermektedir. Şema aynı zamanda, sivil toplumun kendini örgütlemesiyle başlayan sürecin, zamanla kurumsal kurumların ve liderin arabuluculuğuyla nasıl daha yapısal bir ortaklığa dönüştüğünü ve müzakereci demokrasi prensiplerine yaklaştığını ortaya koymaktadır. Bu geçiş, hareketin sürdürülebilirliği ve meşruiyeti açısından önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir.

Şekil 14: DIY kaykay parkının sivil kontrol ve birlikte yönetim pratiklerini yorumlayıcı süreçleri

Belediyeden topluluğa fiili bir yetki devri verilmiş, park alanını kendi ihtiyaçlarına göre inşa etmelerine olanak tanımıştır. Ancak bu, yasal belirsizlikler ve sorumluluk sorunları yaratabilir. Topluluğun örgütlenme biçimleri (informal liderlik, gönüllülük, açık iletişim) ve karar alma süreçleri (katılımcılık, müzakere, esneklik), parkın tasarım, inşa, kullanım ve yönetimi üzerindeki doğrudan etkilerini göstermektedir. Bu dönemde yapılan kaykay objeleri (bkz. Resim 8), özgün yer duygusunu (Relph, 1976) yansıtmaktadır. Sivil kontrolün sınırları, çevresel kaygılar, maddi sınırlamalar ve yasal çerçevelerle dengelenmektedir.

4.4. Birlikte Yönetim Süreci

Birlikte yönetim pratikleri, kaykay parkı hareketinin sivil kontrol aşamasından yerel yönetimle ortaklığa geçişi ve birlikte uygulamayı kapsamaktadır. Sivil kontrol aşamasında topluluk parkın tasarım, inşa ve kullanımı üzerinde tam kontrole sahiptir. Ancak bu özerklik, kısıtlı kaynaklar, yasal prosedürlere uyum zorlukları ve toplumsal tepkiler gibi zorluklar getirmektedir. Birlikte yönetim aşaması ise yerel yönetimle artan etkileşim, kaynak ve sorumluluk paylaşımı ile karakterizedir. (Şekil 15).

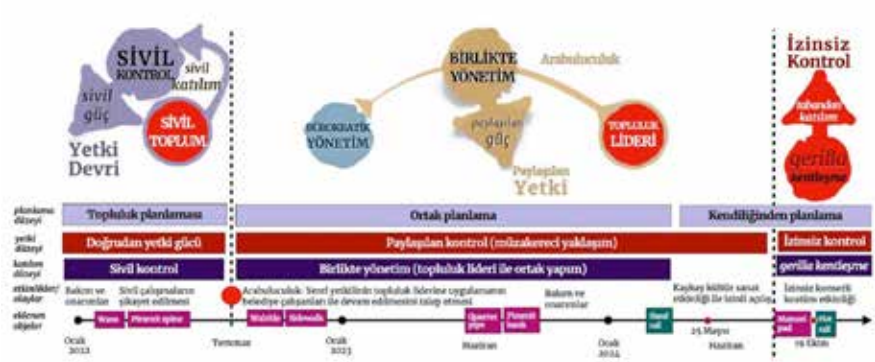

Şekil 15: DIY hareketinde sivil kontrol mekanizması, birlikte yönetim süreci ve yeniden gerilla kentleşme

Çevre sakinlerinin sivil çalışmalara ilişkin şikayetleri, ilgili mercilerce bir arabuluculuk mekanizmasının devreye sokulmasına ve topluluk lideri ile arabuluculuk yoluyla yönetimin müdahalesine neden olmuştur. Başlangıçta topluluğun inisiyatifi ve sosyal medya paylaşımlarıyla başlayan hareket, komşuların şikayetleri ve "kaçak inşaat" algısıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Çevre Koruma Daire Başkanı'nın arabuluculuğu, şikayetlere yanıt ve projeye resmiyet kazandırma çabasıdır. Arabuluculuk, taraflar arasında diyalog, karşılıklı anlayış ve ortak bir zemin bulunmasını ve Innes ve Booher'ın (2010) vurguladığı birlikte yönetim ve paylaşılan kontrole geçişi sağlamıştır.

Ortak planlama, kontrolün paylaşılması ve birlikte uygulama aşamasında, topluluğun tasarımları ve fikirleri, yerel yönetimin teknik uzmanlığı ve resmi gerekliliklerle birlikte değerlendirilerek ortak bir plan oluşturulmuştur. Arnstein'ın (1969) "ortaklık" ve Connor'ın (1988) "ortak planlama" basamağını yansıtan süreçte kaynak paylaşımı öne çıkmaktadır. Yerel yönetim, topluluğun karşılayamayacağı malzeme, ekipman ve işgücü gibi kaynakları tahsis etmiştir (Resim 2). Birlikte uygulama örnekleri (wallride, quarter pipe, pyramid bank inşası gibi) ve topluluk lideriyle belediye yetkilileri arasındaki diyaloglar, bu ortaklığın başarısını göstermektedir.

Resim 2: Belediye ekiplerince quarter pipe objesinin uygulanması (04 - 15 Temmuz 2023)

Birlikte yönetimin sonuçları ve kazanımları, hem topluluk (daha büyük kaykay objeleri, artan özgüven, yerel yönetimle güçlü bir ilişki, meşruiyet) hem de yerel yönetim (ihtiyaçlara uygun çözümler, kaynakların etkin kullanımı, olumlu kamuoyu imajı, sürdürülebilir bir model) açısından olumludur. Bu süreç, köprü kurucu ve birleştirici sosyal sermayenin güçlenmesine ve sürdürülebilir park gelişimine katkıda bulunmuş ve Innes ve Booher'ın (2010) birlikte yönetim modelinin temel unsurlarından olan karşılıklı anlayış ile yürütülmüştür.

4.5. Yeniden Gerilla Kentleşme ve Etkinlikler

Bangabandu DIY Kaykay Parkı'nın topluluk katılımıyla şekillenmesi, mekanı alt kültürel bir üretim merkezine dönüştürmüştür. Kaykayın topluluk inşası ile kamusal alanlara entegrasyonu ve DIY kentleşmenin mekânı dönüştürmesi (Obradović, 2021; Talen, 2015) bir arada yaşanan park topluluk kimliğini yansıtan canlı bir mekan haline gelmiştir. 25 Mayıs 2024 tarihinde düzenlenen kültür sanat etkinliği, parkı bir alt kültürel üretim ve deneyim merkezi haline getirmiştir (Resim 3). Etkinlik, Obradović'in (2021) kaykayın kamusal alanlarla entegrasyonu, Finn'in (2014) DIY faaliyetlerinin şehirlerin canlılığına katkısı ve Talen'ın (2015) DIY kentleşmenin "kentsel canlılığı kutlama ve sürdürme" amacını yansıtmaktadır. Etkinlik, mekânsal aidiyet hissinin, yerin anlamı ve değerleriyle ilişkisi bağlamında, Şehit Bülent Sarıkaya'nın annesi Mualla Sarıkaya'nın katılımı ile de önemli bir anlam kazanmıştır.

Resim 3: DIY kaykay parkının kültür sanat etkinliği ile açılışı (25 Mayıs 2024)

5-10 Ekim 2024 tarihleri arasında, uluslararası gönüllülerin de katılımıyla yeni bir obje (ledge ve manuel pad) eklenmiştir. Topluluğun, malzeme temini ve nakliye gibi lojistik ihtiyaçları öz kaynaklarıyla karşılaması ve yönetime önceden bilgi vermeden yeni bir obje tasarlayıp modellemesi (Resim 4), Talen'ın (2015) DIY kentleşmenin temel özelliklerinden olan otoriteyi atlatma ve mekânı sahiplenme dürtülerini göstermektedir. Bu eylem, topluluğun kendi kendini örgütleme becerisiyle mekânı dönüştürme ve harekete geçme gücünün somut bir örneğidir

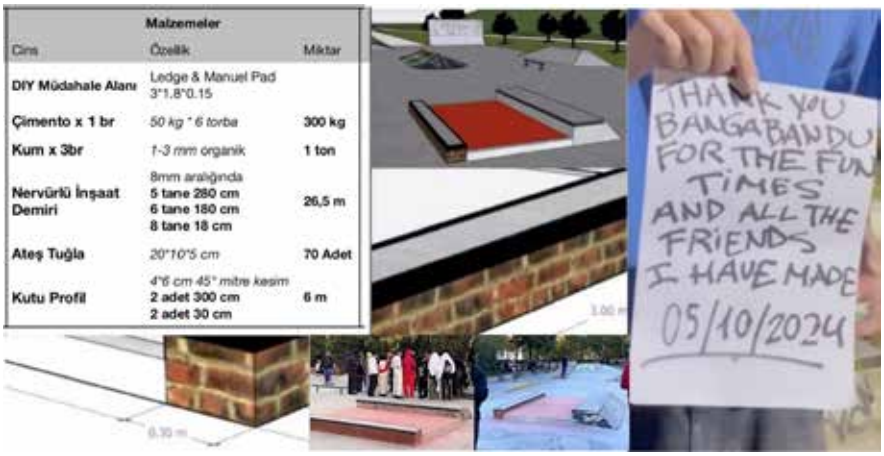

Malzemeler		
Cins	Özellik	Miktar
DIY Müdahale Alanı	Ledge & Manuel Pad 3*1.8*0.15	
Çimento x 1 br	50 kg * 6 torba	300 kg
Kum x 3br	1-3 mm organik	1 ton
Nervürlü İnşaat Demiri	8mm aralığında 5 tane 280 cm 6 tane 180 cm 8 tane 18 cm	26,5 m
Ateş Tuğla	20*10*5 cm	70 Adet
Kutu Profil	4*6 cm 45° mitre kesim 2 adet 300 cm 2 adet 30 cm	6 m

Resim 4: Yeniden gerilla kentleşmeye geçiş hazırlıkları ve uluslararası katılım

Resim 5, ikisi yabancı uyruklu olmak üzere gencin de dahil olduğu yaparak öğrenme sürecini göstermektedir. Bu süreç, DIY kaykay parklarının sivil katılımı artırma potansiyelini ve bu parkların topluluk inşasındaki rolünü yansıtmaktadır (Kyrönviita ve Walli 2022; Obradović, 2021).

Resim 5: Yeniden gerilla yapımıyla genç katılımcıların yaparak öğrenmeye dahil olması

19 Ekim 2024 tarihinde düzenlenen etkinlik, kaykay kültürü ile topluluk etkileşiminin yaratıcı bir örneğini ortaya koymuştur (Resim 6). Etkinliğin gerilla niteliği, DIY kentleşmenin kamusal mekânı kendi kültürel pratiklerine göre şekillendirme arzusunu yansıtmaktadır (Talen, 2015). Etkinlik, farklı topluluk kesimlerini bir araya getirerek kamusal alanı canlandırmış ve sosyal kapsayıcılığı teşvik etmiştir. Bangabandu DIY Kaykay Parkı, bu tür etkinlikler aracılığıyla topluluğun kendini örgütleme becerisi ve yaratıcı potansiyeli için bir platform olduğunu göstermektedir.

Resim 6: Konser ve kostüm temalı etkinlik (19 Ekim 2024)

4.6. Kamusal Yaşamda Sosyal Sürdürülebilirlik

Bangabandu DIY Kaykay Parkı'nın başarısı ve sürdürülebilirliği, seferberlikten yeniden gerilla ve etkinliklere uzanan süreçlerde (Tablo 1) topluluğun sergilediği sosyal sermaye ile yakından ilişkilidir ve bu durum, parkın hem kentsel canlılığı (Carmona vd., 2003; Jacobs, 1961) artırmasına hem de DIY inisiyatifinin kamusal alanı canlandırmadaki rolünü desteklemesine katkıda bulunmuştur. Topluluk üyelerinin katılım, dayanışma ve ortaklık (bağlayıcı sosyal sermaye) sergilemesi, Coleman'ın (1990) sosyal sermaye tanımını somutlaştırmaktadır. Gerilla kentleşme eylemleri, farklı yaş ve sosyoekonomik geçmişlerden gelenler arasında eşitlik duygusu yaratarak sosyal kapsayıcılığa katkı sağlamaktadır. Gözlemler, gerilla süreçlerinde mahalle sakinleriyle uyumlu ilişkiler (köprü kurucu sosyal sermaye) kurulduğunu ve birlikte yönetim süreçlerinde ise, kontrol paylaşımı, ortak planlama ve uygulama yoluyla birleştirici sosyal sermaye biriktirildiğini göstermektedir. Bu çok yönlü sosyal sermaye, parkın sürdürülebilirliği ve topluluk etkileri için kritiktir. Katılımın sürekliliği ile topluluğun gelişme kapasitesini fark etmesi, topluluk katılımının bireyler üzerindeki olumlu etkisini ve sosyal sermayenin bireysel gelişimle ilişkisini göstermektedir. Bangabandu DIY topluluğunun yerel yönetimlerle kurduğu ilişkiler, Narayan'ın (1999) "güçlü sivil toplum ve güçlü kurumların etkileşimi" olarak tanımladığı tamamlayıcılık senaryosuna yakın bir özellik göstermektedir.

Bangabandu DIY Kaykay Parkı, farklı yaş, sosyal çevre, uyruk ve ilgi alanlarından insanları bir araya getiren bir kamusal alan olarak sosyal kapsayıcılığın örneğidir. Bu, Nussbaum'un (2006) "insan onuruna layık bir yaşam" ve temel kabiliyetler ilkelerini desteklemektedir. Kaykayın "din, dil, ırk" gözetmeyen evrenselliği ve uluslararası bir topluluğun doğması, parkın sosyal dokusunu zenginleştirerek Habermas'ın (1989) "kamusal akıl yürütme yeri" tanımını kanıtlamaktadır. Topluluk üyelerinin

mekânı dönüştürmesi, deneyimlemesi ve kendi pratiklerini uygulaması, Lefebvre'in (1974/1991) mekânı sahiplenme ve yeniden üretme arzusunu göstermektedir. Parkın artan kullanımı ve farklı ilgi alanlarına sahip gençlerin parkı benimsemesi, mekânın farklı sosyal pratikler için bir zemin haline geldiğini ve topluluk tarafından sürekli yeniden üretildiğini göstermektedir. Bangabandu topluluğunun farklı kültürlerden gelen kaykaycılarla etkileşimi, canlı ve çeşitli bir atmosfer yaratmaktadır. Bangabandu DIY Kaykay Parkı'nın farklı kullanıcı grupları tarafından paylaşılması, kamusal alanda sosyal kapsayıcılığın örneğidir (Resim 7). Gözlemler, parktaki her seviyeye uygun kaykay objeleri sayesinde kaykay öğreniminde büyük gelişme kaydedildiğini göstermektedir.

Tablo 1. DIY kaykay parkı süreçlerinde kazanımlar ve zorluklar

Dönem	Kazanımlar	Zorluklar
Seferberlik	Kolektif eylem temellerinin atılması Temel motivasyonu ve heyecan Ortak bir vizyonun oluşması İhtiyaçlarının belirlenmesi/malzeme temini	Maddi kaynak Malzeme kısıtlılığı
Gerilla	Park kullanıcıların harekete katılması Topluluk bağlarının güçlenmesi Mekânsal bağlılık duygusunun gelişmesi Dayanışma ruhunun gelişmesi DIY ile kendiliğinden örgütlenme ve yaratıcılık Alt kültürel üretim/deneyimlerin ortaya çıkışı	Kurumsal izinlerin olmaması nedeniyle yasal sorunlar yaşanabilmesi Çevre sakinlerinden tepki alma olasılığı. Maddi kaynak, malzeme kısıtlılığı
Sivil kontrol	Mekânsal çözümlerde özgünlük Uygulamalara izin ve üst düzey yetki Çalışmaların meşruiyetini sağlama arayışı Topluluk planlaması deneyimi Kamu kurumu ile diyalogların gelişmesi Topluluk içindeki dayanışmanın sınanması	Artan şikayetler nedeniyle yasal baskı altında kalma Çevre sakinleri ile gerilimler (sivil çalışmalara tepkiler)
Birlikte yönetim	Maddi kaynakların ve teknik desteğin artması Çalışmaların meşruiyet kazanması Ortak planlamayla yürütülmesi Daha büyük objelerin yapılması Birlikte yönetme deneyimi Kamusal alanın demokratikleşmesi	Resmi prosedürlerin devreye girmesi Topluluğun özerkliğinin kısıtlanması Topluluk vizyonunun tam olarak yansıtılamaması riski
Yeniden gerilla ve etkinlikler	Mekânın topluluk kimliğiyle özdeşleşmesi Özerkliğin yeniden kazanılması Yenilenme ve gelişimin sürekliliği Etkinliklerle sosyal etkileşimin artması Mekânın kendi kendine örgütlenen alt kültürel bir merkeze dönüşmesi	Belediye ile gerilim yaşanma riski Farklı kesimler (mahalleli gibi) arasında dengeyi sağlama zorluğu DIY otoriteyi atlatma dürtüsünün yeniden ortaya çıkması

Resim 7: Bangabandu DIY Kaykay Parkı'nda kaykay kültür sanat etkinliği (19 Ekim 2024)

Bangabandu DIY Kaykay Parkı örneğinde mekânsal hâkimiyet, bireysel aidiyetten kolektif denetime (Jacobs, 1961) uzanan üç katmanlı bir süreçle sağlanmaktadır: Kullanıcıların "burası benim" hissi, grup içi rol dağılımı ve kaynak paylaşımıyla güçlenen topluluk kimliği, parkı güvenli bir limana dönüştürmüştür. Düzenli temizlik, açık tasarım ve informal gözetim mekanizmaları, Pursaklar gibi ilçelerden gelen kullanıcıların burayı "tercihli mekân" olarak benimsemesine yol açmıştır. Ancak metro bağlantısının getirdiği erişilebilirlik, motive olmuş suçlu riskini de artırmıştır. Topluluğun güven inşası, Fukuyama (1996) ve Coleman'ın (1990) teorileriyle uyumlu şekilde, norm temelli davranışlar (eşya paylaşımı, çatışma yönetimi) ve karşılıklı risk alma pratikleriyle desteklenmektedir. Bu model, Türkiye'deki diğer kaykay parklarında yaşanan hırsızlık ve düzensizlik sorunlarına (Görüşmeler, 2023-2024) karşı etkili bir alternatif sunarak, mekânsal hakimiyetin sosyal sermaye ve katılımcı yönetimle nasıl tesis edilebileceğini somutlaştırmaktadır.

4.6. Katılımcı Mekânsal Pratikler

Bangabandu DIY Kaykay Parkı, katılımcı tasarım ve kolektif emek yoluyla şekillenen özgün bir kamusal alan deneyimi sunmaktadır. Relph (1976) ve Massey'nin (1993) mekân teorileri bağlamında, parkın kaykaycılar için oluşturduğu güçlü aidiyet duygusu, hem bireysel kimliklerin gelişimini desteklemiş hem de sosyal ilişkiler için canlı bir platform yaratmıştır. Kullanıcıların aktif katılımıyla gelişen bu mekân, sürekli evrilen bir açık hava galerisi işlevi görerek kendine özgü bir ruh (genius loci) kazanmıştır.

Parkın tasarımında sokak estetiğinin benimsenmesi (kaldırım taşlarının kullanımı gibi detaylar), kentsel alt kültürlerin mekânsal pratikleriyle

uyumlu bir yaklaşım sergilemektedir. Bu durum, Cresswell'in (2009) mekânın sosyal pratiklerle anlam kazanması vurgusunu doğrular niteliktedir. Duvarlardaki sanatsal ifadeler ve sürekli dönüşen rampa tasarımları mekânı durağan bir alan olmaktan çıkararak dinamik bir kültürel üretim sahnesine dönüştürmektedir. Bangabandu DIY Kaykay Parkı, kaykaycıların emekleri ve deneyimleriyle şekillenen, dolayısıyla kimliklerini yansıtan ve derin anlamlar barındırarak özgün bir yer duygusuna sahiptir (Resim 8). "Parkın tasarımı da sokaktan oldukça ilham aldı. Kaldırım taşlarının kullanılması, tam sokak gibi bir park yaratıyor" (Topluluk üyesi 2, 2023). Bangabandu DIY Kaykay Parkı, bu kültürel ifadelerin sergilendiği, deneyimlendiği ve paylaşıldığı bir sokak kültürü merkezi olarak da işlev görmektedir. Parkın duvarları ve rampaları, kaykaycıların ve diğer sanatçıların yaratıcı ifadelerine ev sahipliği yaparak, mekânı sürekli olarak değişen ve gelişen bir açık hava galerisine dönüştürmektedir.

Resim 8: Sivil kontrolde yapılan parka özgü "wave" objesi

Topluluk planlaması, mekânsal aidiyet ve sosyal sermaye ile güçlenmiş toplulukların kendi mekânlarını yaratma ve sürdürme sürecidir. Bangabundu DIY Kaykay Parkı, bu yaklaşımın somut bir örneğini sunmaktadır. Parkın gençlerin aktif katılımıyla yönetilmesi, farklı görüşlere saygı gösterilmesi ve demokratik karar alma mekanizmalarının işletilmesi, topluluk planlamasının kapsayıcı ve katılımcı potansiyelini ortaya koymaktadır. Bu durum topluluk planlamasına katılım yoluyla erişilebilen mekânsal aidiyet ve sosyal sermayenin önemini yansıtmaktadır (Coleman, 1988; Putnam, 2000; Lin, 2002; Phillips ve Pittman, 2008; Manzo ve Perkins, 2006). Toplulukların projelerini şekillendirmesi, mekânsal aidiyetlerini ve sosyal sermayelerini güçlendirerek, planlama süreçlerinde daha etkili olmalarını sağlamaktadır. Disiplinlerarası bir yaklaşımla yürütülen topluluk planlama çalışmaları, farklı disiplinlerden elde edilen bilgilerin bir araya getirilmesiyle toplulukların karmaşık yapısının daha iyi anlaşılmasını sağlar (Manzo ve Perkins, 2006).

Bangabandu DIY Kaykay Parkı hareketi, Habermas'ın iletişimsel eylem (1962, 1989, 2004) ve Arendt'in (1958/1998) kamusal eylem teorileri

bağlamında, “Biz kendimiz yapacağız!” söylemiyle özgürleştirici bir kamusallık inşa etmiştir. Bu süreçte, topluluğun “Burada kendimizi özgür hissediyoruz” (Topluluk Üyesi 3, 2024) ifadesi mekânsal aidiyetin performatif boyutunu ortaya koyarken; belediye grafiti müdahaleleri (Gözlem, 2024) gibi çatışmalar, kurumsal-sivil gerilimleri yansıtmıştır. İletişim eksikliği, marjinalleştirme, Türkiye’deki yapısal engellere (ekonomik kısıtlar, olumsuz algılar) rağmen, dijital kamusallık ve kültürel etkinliklerle aşılmaya çalışılmıştır.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, DIY (kendin yap) kentleşme pratiklerini geçici bir direniş biçimi olmaktan çıkararak sürdürülebilir bir mekânsal dönüşüm stratejisi olarak konumlandırmaktadır. Bangabandu DIY Kaykay Parkı örneği üzerinden, kent hakkının kurumsal planlama süreçlerini askıya alan doğrudan ele geçirme pratikleri incelenmiştir. Kullanıcıların inşa sürecine aktif katılımı, katılımcılığı tasarım aşamasından üretim aşamasına taşımış ve yeni bir kamusallık modeli önermiştir. Bu süreç, Lefebvre’in (1974/1991) “temsil edilen mekân” (planlanan) ile “temsil mekânları” (yaşanan) arasındaki diyalektiğini genişletmiştir. Topluluklar, algılanan mekânı fiziksel olarak dönüştürerek, tasarlanan mekâna etki ederek ve yaşanılan mekâna yeni anlamlar yükleyerek, mekânın sosyal üretim sürecine aktif katılmaktadır. Bu, toplulukların mekân üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmasını, kendi ihtiyaçlarına uygun mekânlar yaratmasını ve kendilerini ifade etmeleri için bir platform bulmasını sağlamaktadır. DIY hareketleri, geleneksel planlama yaklaşımlarına kıyasla daha özgün ve yaratıcı çözümler sunarak, toplumun kendi gücüne olan inancını ve sorunlara karşı çözüm üretebilme kapasitesini artırmaktadır.

Bangabandu DIY Parkı’nda topluluğun harekete geçmesindeki temel motivasyon, güçlü bir mekânsal aidiyet hissidir. Bu aidiyet, tasarım ve yönetim süreçlerine etkin katılımı sağlamış, mekânın yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Topluluk, geleneksel ihale sistemleriyle inşa edilen parklardan farklı olarak, özgün bir yer kimliği yaratmıştır. Kaykay kültürünün alt-kültürel pratikleri (DIY inşaat, sokak sanatı), mekânın sosyal üretimine yansımıştır. “İnsanların kimlikleri ve değerleri, önemli buldukları yerler tarafından şekilleniyorsa, bu yerlerle olan bağlarının, bu yerlere olan katılımlarını etkileyeceği sonucuna varılabilir” (Manzo ve Perkins, 2006). Kaykaycıların parkla kurduğu bu bağ, onların katılımını ve parkın sürdürülebilirliğine katkılarını artırmaktadır.

Sivil müdahalenin başarısı büyük ölçüde topluluğun sosyal sermayesine bağlıdır. Putnam (1993, 2000) ve Coleman'ın (1988, 1990) sosyal sermaye teorileriyle uyumlu şekilde, park sürecinde bağlayıcı, köprü kurucu ve birleştirici sosyal sermaye birikimi gözlemlenmiştir. Pandemi sonrası artan sosyal etkileşim ihtiyacı, kolektif eylemi tetiklemiş; güven, dayanışma ve ortak deneyimler topluluk bağlarını güçlendirmiştir. Ancak belediyenin teknik müdahaleleri, topluluğun "yaparak öğrenme" deneyimini kısıtlamış, buna karşılık gerilla kentleşme pratikleriyle özerklik korunmuştur. Belediyenin müdahaleleri topluluğun özerk öğrenme süreçlerini kısıtlasa da, kaynak erişimi sağlayarak DIY pratiklerin ölçeklenmesine ve meşruiyet kazanmasına olanak tanımıştır. Bu ikili dinamik, sivil-kurumsal gerilimin yaratıcı potansiyelini ortaya koymuştur. Araştırma, DIY hareketlerinin geçici protesto eylemlerinden ziyade, uzun vadeli ve örgütlü süreçler olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bangabandu DIY Parkı, kent hakkının kolektif üretimle somutlaştığı bir örnektir. DIY pratikler, kamusal alanın sosyal ve kültürel anlamını dönüştürmektedir. Bu çalışmada, sivil inisiyatiflerin yerel yönetimlerle ortaklık içinde kapsayıcı ve yaratıcı kentsel stratejilere dönüşebileceği kanıtlanmaktadır. DIY kentleşme, Harvey'in (2012: 4) "şehri gönüllerince şekillendirme ve yeniden icat etme hakkı" olarak tanımladığı şehir hakkını kullanan toplulukların kentsel mekânlar üzerindeki hak iddialarını ve öz-yönetim pratiklerini güçlendirmektedir. Topluluk planlamasında kolektif katılım ve güçlü kurumlar, birlikte yönetimde ise güçlü liderlik ve karşılıklı anlayış başarı için esastır. Şekil 16'da, bu yönetim sürecindeki müdahale pratiklerinin sonuçları, planlama ve yetki düzeyleri görselleştirmektedir. Şema, sivil inisiyatiflerin farklı katılım ve yetki biçimleriyle kentsel mekânlar üzerindeki farklı etkilerini göstermektedir.

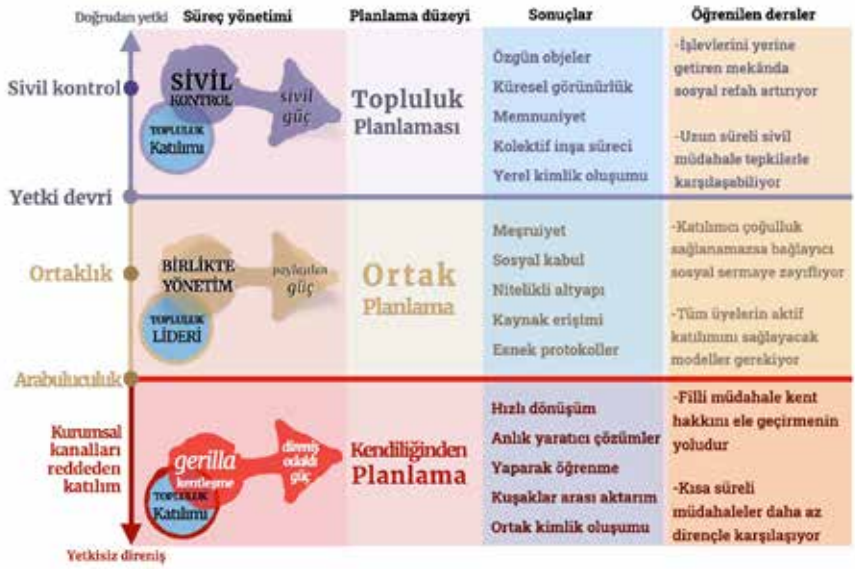

Şekil 16: Süreç yönetimi dinamikleri: Katılım, planlama, yetki düzeyleri ve müdahale sonuçları

Bangabandu DIY Kaykay Parkı hareketi Arendt'in özgürlük ve eylem anlayışı (1958/1998) çerçevesinde ideal kamusal alanın somut bir örneğini sunmaktadır. Topluluğun aktif katılımı, kendi kendini örgütlemesi ve mekana yönelik kolektif sahiplenmesi, demokratik bir kamusal alan yaratma çabasını somutlaştırmaktadır. Topluluk liderinin (2024) vurguladığı gibi, "kamusal alanın bu yapıda bir yerinin olması, dışarıdan bakıldığında, insana özgürlük hissi vermektedir. O mekânda orayı kullanan bir topluluk, gençler, bir hareket varsa, bu bir özgürlüktür." Bu bağlamda DIY kaykay parkı, Arnstein (1969) ile Connor'un (1988) tanımladığı yüksek katılım düzeylerini somutlaştırmakta ve Habermasçı (1991) rasyonel tartışma ve iletişimsel eylem (1962, 1989, 2004) ve kolektif eylem idealini desteklemektedir. Bangabandu DIY Kaykay Parkı örneği, sivil müdahalenin, sosyal sermayenin, topluluk planlamasının ve demokratik katılımın kamusal alanların dönüştürülmesinde ve kentsel sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasındaki etkisini açıkça göstermektedir. Sonuç olarak, güçlü kurumlar ile özgür bir sivil toplumun ortaklığı, kamusal alanların iyileştirilmesi ve sosyal refahın artırılmasında merkezi bir role sahiptir.

Gelecek çalışmalarda, DIY kentleşmenin uzun vadeli sosyal etkilerini analiz etmek için psikocoğrafik yöntemlerle mekânsal deneyimlerin ve duygusal

bağların incelenmesi, etnografik araştırmalarla topluluk dinamiklerinin dönüşümünün izlenmesi ve Bangabandu örneğinden yola çıkarak belediyeler için katılımcı planlama rehberleri geliştirilmesi önerilmektedir; ayrıca kaykayın Türkiye'deki diğer sokak kültürleriyle (grafiti, hip-hop, punk) kamusal alan kullanım pratikleri açısından karşılaştırmalı analizi, kentsel alt kültürlerin dönüştürücü potansiyelini anlamak açısından bütüncül bir çerçeve sunacaktır.

6. Kaynaklar

Al-Kodmany, K. (2001). Bridging the gap between technical and local knowledge: Tools for promoting community-based planning and design. Journal of Architectural and Planning Research, 18, 110-130.

Aras, M. Ö. (2008). Metropoliten çevreye yayılım sürecinde mevzi imar planları ve plan değişikliklerinin kentsel mekân ve kentsel rant etkileri Ankara Çayyolu örneği. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Arendt, H. (1998). The Human Condition. University of Chicago. (Orijinal çalışma 1958'te yayımlanmıştır).

Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. Journal of the American Institute of Planners, 35(4), 216–224. doi:10.1080/01944366908977225

Aruqaj, B. (2023). Social cohesion in European societies: Conceptualising and assessing togetherness. London—New York: Routledge. doi:10.4324/9781003307891

Banerjee, T. (2001). The Future of Public Space:Beyond Invented Streets and Reinvented Places. Journal of the American Planning Association, 67(1), 9–24. doi:10.1080/01944360108976352

Beatley, T., & Manning, K. (1997). The ecology of place: Planning for environment, economy, and community. Island Press.

Bolgün, C. (2022). Sosyal Uyum: Kavramsal Bir Çerçeve. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(Özel Sayı), 171-190. doi:10.18026/cbayarsos.1098197

Borden, I. (2015). The new skate city: How skateboarders are joining the urban mainstream. The Guardian.

Calhoun, C. (1993). Civil society and the public sphere. Public Culture, 5(2), 267-280. doi:10.1215/08992363-5-2-267

Carmona, M., Heath, T., Oc, T., & Tiesdell, S. (2003). Public Places, Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design.

Castells, M. (1983). The City and the Grassroots: A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements (No. 7). Univ of California Press.

Cengizkan, A. (2003). Ankara 1924 Lörcher Planı Raporu. Belleten, 67(248), 153-192. https://doi.org/10.37879/belleten.2003.153

Claridge, T. (2018). Functions of social capital–bonding, bridging, linking. Social Capital Research, 20(1), 1-7.

Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. American Journal of Sociology, 94, S95-S120. doi:10.1086/228943

Coleman, J. S. (1990). Foundations of social theory. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Connor, D. M. (1988). A new ladder of citizen participation. National Civic Review, 77(3), 249-257. doi:10.1002/ncr.4100770309

Cresswell, T. (2009). Place. R. Kitchen ve N. Thrift (Ed.), International encyclopedia of human geography içinde (Cilt 8, s. 169–177). Elsevier.

Demir, Ş., & Sesli, M. (2007). Kamusal alan (Türkiye'de kamusal alan kavramlaştırılmasının muhtevası: Tektiplilik mi, çoğulculuk mu?). Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2(1), 273-292.

Douglas, G. C. C. (2014). Do-it-yourself urban design: The social practice of informal "improvement" through unauthorized alteration. City & Community, 13(1), 5-25. doi:10.1111/cico.12029

Erfani, G. (2022). Reconceptualising sense of place: Towards a conceptual framework for investigating individual-community-place interrelationships. Journal of Planning Literature, 37(3), 452-466. doi:10.1177/08854122221081109

Fainstein, S., & Hirst, C. (1995). Urban social movements. D. Judge, G. Stoker, & H. Wolman (Eds.), Theories of urban politics içinde (s. 181-204). Sage Publications.

Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. Human Relations.

Finn, D. (2014). DIY urbanism: Implications for cities. Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability, 7(4), 381-398. doi:10.1080/17549175.2014.891149

Forester, J. (1989). Planning in the face of power. University of California Press.

Fraser, N. (2014). Transnationalizing the public sphere. John Wiley & Sons.
Fukuyama, F. (1996). Trust: The social virtues and the creation of prosperity. Simon & Schuster.

Gehl, J. (2010). Cities for people. Island Press.

Goffman, E. (1959). The presentation of self in everyday life. Anchor Books.

Gold, J. R. (1982). Territoriality and human spatial behaviour. Progress in Geography, 6(1), 44-67. doi:10.1177/030913258200600102

Gottlieb, H. (2006). Introduction to community engagement. Community-Driven Institute Library.

Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. American Journal of Sociology, 78(6), 1360-1380. doi:10.1086/225469

Gültekin, A. T. (2015). Konut kullanıcılarının kentsel ve sosyal yaşam kalitesi farkındalığı: Ankara/Çayyolu-Prof. Dr. Ahmet Taner Kışlalı Mahallesi örneği. Ankara Araştırmaları Dergisi, 3(2), 165–182.

Habermas, J. (1962). The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society. Beacon Press.

Habermas, J. (1989). The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society. MIT Press.

Habermas, J. (2004). Kamusal alan. M. Özbek (Ed. & Çev.), Kamusal alan içinde (s. 95-102). İstanbul: Hil Yayınları.

Habermas, J. (2006). Religion in the public sphere. European Journal of Philosophy, 14(1).

Harvey, D. (2003). Sosyal adalet ve şehir (M. Moralı, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (İlk baskı: 1975).

Harvey, D. (2012). Rebel cities: From the revolution to urban movements. Routledge.

Healey, P. (1997). Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies. Macmillan Press Ltd.

Hemani, S., & Das, A. K. (2015). Humanising urban development in India: Call for a more comprehensive approach to social sustainability in the urban policy and design context. International Journal of Urban Sustainable Development, 8(2), 144-173. doi:10.1080/19463138.2015.1074580

Hirschfield, A., & Bowers, K. J. (1997). The effect of social cohesion on levels of recorded crime in disadvantaged areas. Urban Studies, 34(8), 1275-1295. doi:10.1080/0042098975637

Hollett, T., & Vivoni, F. (2020). DIY skateparks as temporary disruptions to neoliberal cities: Informal learning through micropolitical making. Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education, 1-17. doi:10.1080 /01596306.2020.1742095

Homans, G. C. (1974). Social behavior: Its elementary forms. Harcourt Brace Jovanovich.

Innes, J. E., & Booher, D. E. (2010). Planning with complexity: An introduction to collaborative rationality for public policy. Routledge.

Iveson, K. (2013). Cities within the city: Do-it-yourself urbanism and the right to the city. International Journal of Urban and Regional Research, 37(3), 941-956. doi:10.1111/1468-2427.12053

Jackson, J., & Gouseti, I. (2014). Fear of crime. The Encyclopedia of Theoretical Criminology, 1–5. doi:10.1002/9781118517390.wbetc130

Jacobs, J. (1961). The Death and Life of Great American Cities. New York: Random House.

Joseph, M., & Ogletree, R. (1998). Community organizing and comprehensive community initiatives. Journal of Sociology and Social Welfare, 25, 71-79.

Kyrönviita, M., & Wallin, A. (2022). Building a DIY skatepark and doing politics hands-on. City, 26(4), 646–663. doi:10.1080/13604813.2022.2079879

Lang, J. (1987). Privacy, territoriality, and personal space-proxemic theory. Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioral Sciences in Design içinde (s. 145-156). New York.

Larson, S. J., & Tierney, J. (2023). Learning and performance. S. Dolamore & A. Kline (Eds.), Organizational Culture and Social Equity: An Experiential Guide içinde (s. 104-120). Routledge. doi:10.4324/9781003395591-8

Lefebvre, H. (1991). The production of space (N. S. Donald & L. Henri, Çev.). Blackwell Publishers. (Orijinal çalışma 1974'te yayımlanmıştır).

Lefebvre, H. (2018). Şehir hakkı (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma 1968'de yayımlanmıştır).

Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? Journal of Environmental Psychology, 31(3), 207–230. doi:10.1016/j.jenvp.2010.10.001

Lin, N. (2002). Social Capital: A Theory of Social Structure and Action (Vol. 19). Cambridge University Press.

Lindström, M. (2005). Ethnic differences in social participation and social capital in Malmö, Sweden: A population-based study. Social Science & Medicine, 60(7), 1527–1546. doi:10.1016/j.socscimed.2004.08.015

Lombard, K. J. (2016). Trucks, tricks, and technologies of government: analyzing the productive encounter between governance and resistance in skateboarding. K. J. Lombard (Ed.), Skateboarding (s. 169-181). Routledge.

Lundman, R. (2018). Spatial responsibilities during informal public events: The case of the Art Slum protestival in Turku, Finland. City, 22(2), 270–284. doi:10.1080/13604813.2018.1451139

Madanipour, A. (2003). Public and Private Spaces of the City. Routledge.

Manzo, L. C., & Perkins, D. D. (2006). Finding common ground: The importance of place attachment to community participation and planning. Journal of planning literature, 20(4), 335-350.

Manzo, L., C. & Devine-Wright, P. (2013). Place attachment: Advances in theory, methods and applications. Routledge.

Marshall, N. (2016). Urban squares: A place for social life. Place and placelessness revisited içinde (s. 186-203). Routledge.

Mattessich, P. (2008). Social capital and community building. R. Phillips & R. Pittman (Ed.). An introduction to community development içinde (s. 49-57). Routledge.

Mattessich, P., & Monsey, M. (2004). Community Building: What Makes It Work. St. Paul, MN: Wilder Foundation.

Meixner, C., & Spitzner, D. J. (2022). Mixed methods research and social inclusion. P. Liamputtong (Ed.), Handbook of Social Inclusion: Research and Practices in Health and Social Sciences içinde (s. 395-414). Cham: Springer International Publishing.

Mihaylov, N. L., Perkins, D. D., & Stedman, R. C. (2021). Community responses to environmental threat: Place cognition, attachment, and social action. L. C. Manzo & P. Devine-Wright (Ed.), Place Attachment: Advances in theory, methods and applications içinde (s.160-176). Routledge. (İlk baskı 2013).

Mitchell, D. (2020). Kent Hakkı: Sosyal Adalet ve Kamusal Alan Mücadelesi. Çev. Aydın Çavdar. Ayrıntı Yayınları. (Orjinal çalışma: 2003).

Mlinar, S., Petek, D., Coti, I., Heplak, M. M., & Zalete, M. (2016). Persons with Epilepsy: Between social inclusion and marginalisation. Behavioural Neurology, 2016, Article ID 2018509. doi:10.1155/2016/2018509

Norberg-Schulz, C. (2019). Genius loci: Towards a phenomenology of architecture (1979). In Historic Cities: Issues in Urban Conservation, 8, 31-45.

Nussbaum, M. C. (2006). Frontiers of justice: Disability, nationality, species membership. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.

Ober, J. (2017). Demopolis: Democracy before liberalism in theory and practice. Cambridge University Press.

Orsan, E. Ş., & Karadeniz, N. (2020). Ankara kenti mekânsal planlama sürecinde doğal bir alanın dönüşümü: İmrahor Vadisi örneği. Peyzaj Araştırmaları ve Uygulamaları Dergisi, 1(2), 37-41.

Özbek, M. (2004). Giriş: "Kamusal Alanın Sınırları". M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 19-91). İstanbul: Hil Yayınları

Phillips, R., & Pittman, R. (2008). An introduction to community development. Routledge.

Poirier, D. (2008). Skate parks: A guide for landscape architects (Doktora tezi). Kansas State University, Manhattan, Kansas, ABD.

Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. Annual Review of Sociology, 24(1), 1-24.

Putnam, R. D. (1993). Making democracy work: Civic traditions in modern Italy. Princeton (NJ): Princeton University Press.

Putnam, R. D. (1995). Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America. PS: Political Science & Politics, 28(4), 664–683. doi:10.2307/420517

Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster.

Ratnayake, R. (2016). Fear of crime in urban settings: Influence of environmental features, presence of people and social variables. Bhumi, The Planning Research Journal, 3(2). doi:10.4038/bhumi.v3i2.17

Raymond, C., & Gottwald, S. (2021). Beyond the local: Methods for examining place attachment across geographic scales. L. C. Manzo & P. Devine-Wright (Ed.) Place Attachment: Advances in theory, methods and applications içinde (s. 143-158). Routledge. (İlk baskı: 2013).

Relph, E. (1976). Place and Placelessness. Vol. 67. London: Pion.

Saggar, S., Somerville, W., Ford, R., & Sobolewska, M. (2012). The impacts of migration on social cohesion and integration. Final report to the migration advisory committee.

Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. Journal of Environmental Psychology, 30(1), 1–10. doi:10.1016/j.jenvp.2009.09.006

Sennett, R. (2013). Kamusal İnsanın Çöküşü. Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orjinal çalışma 1977'de yayınlamıştır).

Swain, D., & Urban, P. (2024). Social Cohesion Contested. Rowman & Littlefield.

Talen, E. (2015). Do-it-yourself urbanism: A history. Journal of Planning History, 14(2), 135-148. doi:10.1177/15385132145493

Tuan, Y. F. (1990). Topophilia: A study of environmental perception, attitudes, and values. Columbia University Press. (Orijinal Çalışma: 1974).

Uzel, A. (1991). Ankara için hazırlanan imar planlarında yeşil alan yaklaşımı ve 2000'li yıllar. Peyzaj Mimarlığı Dergisi, 91(2), 37-41.

Vincent II, J. W. (2008). Community development practice. R. Phillips & R. Pittman (Eds.), An introduction to community development içinde (s. 58-73). Routledge.

Woolcock, M. (1998). Social Capital and Economic Development: Towards a Theoretical Synthesis and Policy Framework. Theory and Society, 27, 151-208. https://www.jstor.org/stable/657866

Woolcock, M. (2001). The place of social capital in understanding social and economic outcomes. Canadian Journal of Policy Research, 2(1), 11-17.

Woolcock, M., & Narayan, D. (2000). Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. The World Bank Research Observer, 15(2), 225-249.

Yıldırım, B. (2015). Kamusal Mekan: Türkiye'de Devlet ve Kamusal Alan Üzerine. Mimarlık, 382, 45-49.

Yin, R. K. (2003). Case Study Research Design and Methods (3. Baskı). London: Sage Publications

Altıncı Oturum

Kent Tarihi ve Kültürel Miras

Moderatör: **Doç. Dr. Şirin Gülcen EREN**

Kolektif Bellekten Kolektif Kurguya:
Hatay'da Deprem Sonrası Yeniden Yapılanma

Dr. Seda HAYAL TATLI, Akıner AKIN

Kentsel Koruma ve Yenileme Alanlarında
Kırılganlıkların Tespiti Üzerine Bir Değerlendirme:
Balbey Kentsel Yenileme Alanı Örneği

Hüsne TEMUR, Prof. Dr. Ziya GENÇEL

Kolektif Bellekten Kolektif Kurguya: Hatay ve Deprem Sonrası Yeniden Yapılanma

Dr. Öğr. Üyesi Seda Hayal Tatlı
Topkapı Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Doktora Öğrencisi Akıner Akın
Topkapı Üniversitesi, Yüksek Lisans Enstitüsü ve Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Özet

Hatay'da deprem sonrası yeniden inşa süreci, yalnızca barınma ihtiyacı ödevini değil, kentin çok katmanlı kimliğini ve toplumsal bağlarını koruyarak geleceğe taşıma sorumluluğunu da içermelidir. Bu çalışma, mekansal müdahalelerin yalnızca fiziksel yapılarla sınırlı kalmayıp, bellek, kültürel süreklilik, ortak alan ihtiyacı ve doğayla uyum gibi değerleri de gözetmesi gerektiğini savunmaktadır. Deprem sonrası yaşanan kopuşlar, kolektif belleğin mekansal bağlarla yeniden kurgulanması gerekliliğini ve ortak alanların toplumsal birliktelik için taşıdığı önemi görünür kılmıştır.

Bu çalışma, literatür taramalarından elde edilen kavramsal arka plan ve saha çalışması bulgularına dayanarak, bellek ile mekan arasındaki bağların Hatay'ın yeniden inşasındaki önemini vurgulamaktadır."Kolektif kurgu", bir toplumun yalnızca geçmişi hatırlaması değil, geleceğe yönelik ortak öngörü ve değerlerle biçimlenen bir bağlam sunmaktadır. Sonuç olarak, Hatay'ın somut mirası kadar, toplumsal birlikteliği temsil eden somut olmayan değerlerin de korunması, yeniden inşa sürecinin sürdürülebilir ve anlamlı olabilmesi için hayati önemdedir.

Anahtar Kelimeler: Aidiyet, Kent Belleği, Kimlik, Kolektif Bellek, Kolektif Kurgu, Mekanın Belleği, Yerin Ruhu

From Collective Memory to Collective Fiction: Post-Earthquake Reconstruction in Hatay

Abstract

The post-earthquake reconstruction process in Hatay is not limited to address for housing; it should aim to preserve the city's multiplicity of identities and social bonds and carry them into the future. This study argues that interventions should not be limited to physical structures, but should also consider values such as memory, cultural heritage, the need for common space, and harmony with nature. The post-earthquake ruptures have also demonstrated the importance of reconstructing collective memory through spatial ties and the importance of common spaces for social cohesion.

Based on the conceptual background derived from literature reviews and case study findings, this study emphasizes the importance of the links between memory and space in the reconstruction of Hatay. The concept of "collective fiction" means that a collectivity not only remembers the past, but also provides a context for the future shaped by shared visions and values. In conclusion, preserving the intangible values that represent social collectivity, as well as Hatay's tangible heritage, is a vital requirement for the reconstruction process to be sustainable and relevant.

Keywords: Belonging, Collective Memory, Collective Fiction, Identity, Memory of Space, Spirit of Place, Urban Memory

1. Giriş

Şubat 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri, Hatay ve özellikle Antakya tarihi kent merkezinde geniş çaplı yıkıma yol açmıştır. Kent bütünü, önemli kent yapıları ve işlevleri ciddi zarar görmüş, kentteki enkazların da temizlenmesiyle yıkımın boyutları, kentin çıplaklığında temsil bulmuştur. Bu durum, kentsel ve toplumsal belleğin harmanlandığı 'yer'lerde derin bir boşluk, bu defa eksiklik anlamında, ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma, büyük yıkımın Hatay üzerindeki etkilerini ele alırken, kentin yeniden inşa sürecinde toplumsal değerlerin nasıl korunacağı ve nasıl görünür hale getirilebileceğini tartışmayı amaçlamaktadır. Barınma sorununu acilen çözme ihtiyacı elzem olmakla birlikte, Hatay'ın kültürel miras öğeleri, kimlikleri ve şehir belleği gibi önemli unsurlarının titizlikle değerlendirilmesi gerektiği görüşündeyiz. Bu nedenle, Hatay ve bileşenlerinin sahip olduğu bu değerlerin yok olma tehdidine karşı farklı açılardan analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Hızla yapılan barınma alanlarının uzun vadeli etkileri göz ardı edilmemelidir. Kısa vadede acil ihtiyaçları karşılamak için tasarlanan yeni alanlar, kalıcı mekanlar haline gelecektir ve ileride kent dokusu, kimlik ve toplumsal dinamikler üzerinde çeşitli sorunlar yaratabilir. Bu sorunların niteliği ve kapsamı tam olarak öngörülemese de toplumsal ve mekansal uyum açısından olumsuz etkiler yaratma potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle, yeniden inşa sürecinde hızlı hareket etme gerekliliği ile mekansal ve kültürel sürdürülebilirlik arasında dengeli bir yaklaşım benimsenmelidir.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Deprem sonrası Hatay'da, soyut ve somut kültürel miras unsurlarının korunması ve yeniden kullanımı, şehre kimliğini katan ortak değerlerin devamlılığı için kritik bir öneme sahiptir. Ancak bu değerler, çoğunlukla acil barınma ve fiziksel yeniden inşa sürecinin gölgesinde kalmaktadır. Bu konuların tali değil, şehrin gelecekteki kimliği ve toplumsal bütünlüğü açısından hayati bir mesele olduğu kanaatindeyiz.

Bu çalışma, kolektif belleğin inşa sürecini bireysel ve toplumsal dinamiklerin etkileşimleri çerçevesinde ele almayı hedeflemektedir. Çalışmanın odağında yer alan kolektif kurgu, kolektif belleğin güncelde yeniden kurgulanma süreci üzerinden tanımlanırken, yalnızca bellekten değil, aynı zamanda ortamın yarattığı psikoloji ile perçinlenmiş durumdan da beslenmektedir. Bu yaklaşım, geleceğe yönelik potansiyellerin keşfedilmesine olanak tanımaktadır. Kolektif belleğin mekandan büyük ölçüde kopmak zorunda

kaldığı şehir yaşamında, Hataylıların hayata tutunabilmek için geliştirdiği yaratıcı yollar ve direnç, kavramsal yaklaşımlardan şehir ortamına uzanan bağı inceleme gereksinimini yaratmıştır.

Hatay halkının şehirle kurduğu bağlar, soyut ifade biçimlerinin somut eylemlere dönüşmesiyle belirli bir 'kurgu' çerçevesinde yorumlanabilir. Deprem sonrası, alışkanlıklar değişime uğramış olsa da temelde varlıklarını korumaya devam etmektedir. Çay, kahve, yemek gibi kültürel ritüeller ve misafir ağırlama pratikleri, eski mekanlarda uygulanamasa da bu ritüellerin bellekleri yeni koşullarda, örneğin bir masa etrafındaki sohbetlerde yaşamaya devam etmektedir. Deprem sonrası şehirde kalan bireylerin hayatta kalma stratejileri bu şehirle kurdukları 'bağ'ı incelemeyi ve aktarmayı önemli kılmaktadır.

Bu çalışma, Hatay gibi aidiyet ve bağlılık duygusunun yüksek olduğu bir şehirde, kolektif değerlerin deprem sonrası mekanlarda nasıl yeniden kurgulandığını, sürdürüldüğünü ve geleceğe neden aktarılması gerektiğini ele almayı amaçlamaktadır. Özellikle, bu soyuttan somuta uzanan kültürel kurgunun kent ölçeğinde somut karşılıklar bulması gerektiğinin altı çizilmektedir. Bu değerlerin yalnızca bireysel ya da toplumsal düzeyde değil; planlama, tasarım ve yeniden inşa süreçlerinde de gözetilmesi, Hatay'ın özgün kimliğinin korunması açısından önemlidir.

1.2. Yöntem ve Kapsam

Bu çalışma, yapılan kapsamlı literatür taramaları ve deprem sonrası gerçekleştirilen saha çalışmaları sonucunda oluşturulmuştur. Yazarlardan biri, Haziran ve Ağustos 2023'te, Fatma Önder Deprem Açık Araştırmalar Grubu'yla[1] birlikte Hatay'da gözlem ve araştırmalar yapmıştır. Aralık 2023'te ise yazarların ortak yer aldığı "Antakya-Gen Sosyal Projesi" kapsamında, Topkapı Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden bir ekiple saha çalışması yürütülmüştür.[2] Son olarak, Ekim 2024'te birinci yazar, süreci takip etmek ve yeni veri toplamak amacıyla bireysel olarak sahada bulunmuştur. Saha çalışmaları, başta Antakya merkez, Defne ve Samandağ

[1] *Birinci yazar, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehircilik Araştırma ve Uygulama Merkezi / Fatma Önder Deprem Araştırmaları Grubu Üyesidir. Grup, Mart 2023'ten itibaren depremle ilgili araştırma projeleri yürütmektedir.*

[2] *Metin, Mimar Sinan Güzel Sanatlar ve Topkapı Üniversitesi ekipleriyle yapılan saha ve masabaşı çalışmalarından beslenmekte olup, burada ifade edilen görüşler tamamen yazarların sorumluluğundadır. Aktarılan tüm bilgiler, yazarların birebir deneyimlerine ve tanıklıklarına dayanmaktadır.*

ilçeleri olmak üzere, şehirdeki çeşitli işlev ve kullanımlara sahip alanları kapsamaktadır.

Çalışmada, bellek-mekan ilişkisi, yerin ruhu, yerlilik, aidiyet, kimlik, kolektif bellek ve kolektif kurgu gibi literatürde tanımlanan kavramlar, Hatay'daki dört saha gezisinden elde edilen gözlem ve görüşmelerle ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Saha gezilerinde, bellek ve mekan arasındaki bağların depremle birlikte yaşanan kopuşlar sonucunda zayıfladığı gözlemlenmiştir. Bu kopuşların, şehirde kalanların varoluşsal mücadelesine yansıdığı tespit edilmiştir. Çalışma, bu gözlemlerden doğan bir motivasyonla şekillenmiştir. Bu süreçte, literatürdeki 'belleğin yeniden kurgulanması' kavramının, sahada gözlemlenen bu dönüşümle örtüştüğü tespit edilmiş ve bu bulgular, kolektif belleğin bugünkü yeniden inşa süreçlerinde nasıl bir rol oynayabileceği sorusuna ışık tutmak üzere ele alınmıştır.

2. Belleğin İzinde Kimlik

Bellek, bireysel ve toplumsal kimliğin inşasında temel bir rol oynar. Hem bireylerin kendi geçmişlerini anlamlandırmasında hem de toplumların ortak değerlerini, inançlarını ve kimliklerini sürdürmesinde bellek, bir köprü işlevi görür. Ancak, bellek sadece geçmişe bağlı bir olgu değil, bugünün ihtiyaçları ve gelecek kurguları doğrultusunda sürekli yeniden inşa edilen dinamik bir süreçtir. Mekan ve yer, bu bağlamda, belleğin somutlaştığı ve anlam kazandığı fiziksel ve kültürel bağlamlar olarak karşımıza çıkar.

Bu bölümde, belleğin mekanla ve kimlikle ilişkisi üzerinden bir tartışma yürütülmektedir. Öncelikle, mekanın bellekle olan bağı ve yerin ruhu kavramı ele alınarak, mekanın kimlik üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Ardından, kolektif bellek ve bu belleğin bugünkü bağlamda yeniden inşası anlamına gelen kolektif kurgu kavramlarına odaklanılmıştır. Son olarak, bu tartışmaların ışığında literatür üzerine kısa bir değerlendirme sunularak, kolektif kurgunun mekanın yeniden inşa süreçlerindeki rolü ve bu çalışmada kolektif kurgu tanımının hangi teorik temellere dayandığı açıklanmıştır.

2.1. Belleğin Mekanı, Mekanın Belleği, Yerin Ruhu

Bellek ve mekan arasındaki ilişki, yalnızca bireylerin geçmişi hatırlama süreçleriyle değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve toplumsal bağların şekillenmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu bölümde, mekanın birey ve topluluk belleğinde nasıl bir taşıyıcı ve dönüştürücü işlev gördüğü;

yerin ruhu, yerlilik, aidiyet ve kimlik gibi kavramlarla bütünleşerek değerlendirilmesi gereken, soyut ve somut unsurların sıkıca birbirine dokunduğuna dikkat çekilecektir.

2.1.1. Bellek Mekan İlişkisi

Toplumların ya da daha parçalı insan gruplarının kolektif belleği, mekanla yakından ilişkilidir. Mekan hem önemli bir bellek saklayıcısı hem de tetikleyicisi olarak işlev görür. Zaman içinde mekan, sadece fiziksel yapısıyla değil, aynı zamanda toplumsal pratiklerle ve bu pratiklerin biriktirdiği katmanlarla şekillenir. Mekan, müdahaleler, değişen yaşam ve üretim tarzlarıyla sürekli dönüşen bir yapıdır. Bu birikim, "mekanın belleği" kavramıyla anılmaktadır.

Lefebvre (2014), Mekan Üretimi (La production de l'espace, 1974) teorisinde, mekanın toplumsal süreçlerle hem bir sonuç hem de neden ilişkisi içinde olduğunu öne sürer. Mekanı temsil eden kararlarla, temsilin mekanı gündelik pratiklerle buluştuğunda, mekan üretimi tamamlanır. Lefebvre'nin çalışmasında vurgulandığı gibi, mekan üretimi, sosyal ilişkiler ve üretim süreçleriyle iç içe geçmiş bir yapıdadır. Üretim tarzının mekan üzerinde etkili olduğu kadar, geçmişten devralınanlarla birlikte bir dönüşüm yaşandığını ve bu dönüşümün hiçbir zaman lineer olmadığını belirtir. Mekan, yalnızca fiziksel bir yapı değil, aynı zamanda toplumsal süreçlerin bir sonucu ve yeniden üretim alanıdır. Bu yaklaşım, mekanın bellekle ilişkisinin toplumsal bağlamda nasıl şekillendiğini anlamak için kritik bir çerçeve sunar.

Bellek ve mekan arasındaki en temel ilişki, Halbwachs'ın bireylerin hatırlama sürecine dair yaptığı vurguda belirginleşir. Ona göre, geçmişte geçen bir olayı hatırlamaya çalıştığımızda mekandan kopamayız; hatıralarımız her zaman mekansal bir bağlama dayanır (2018:194). Mekan, sadece fiziksel bir çevre değil, aynı zamanda bellek için bir bağlam ve taşıyıcı işlevi görür. Nora (2006:36) ise bellek ve mekan ilişkisini tarihin olaylara bağlanma biçimiyle ilişkilendirir. Ona göre, tarih olaylara, bellek ise mekanlara bağlanır. Bu bağlanma, mekanların bireysel ve toplumsal anıların biriktirildiği, yeniden üretildiği ve deneyimlendiği alanlar olarak işlev görmesini sağlar.

Mekanın belleği, kentsel ölçekte daha belirgin bir hal alır. Rossi (1982[1966]:130), kenti kolektif belleğin yer aldığı bir lokus olarak tanımlar ve bu belleğin nesneler ve yerlerle sıkı bir ilişki içinde olduğunu belirtir.

Lynch (2012:141) ise kentsel peyzajın, toplulukların bir araya gelmesini sağlayan ve ortak anılarla semboller üreten bir araç olduğunu vurgular. Böylece kent, yalnızca fiziksel bir çevre değil, aynı zamanda toplumsal belleğin bir ifade alanıdır.

Bu teorik çerçeve, bellek ve mekan arasındaki ilişkinin tarihsel, toplumsal ve fiziksel boyutlarını ele alarak, mekanın bellekteki yerini ve belleğin mekanla olan karşılıklı ilişkisini derinlemesine analamımıza yardımcı olur.

2.1.2. Yerin Ruhu

Aldo Rossi, 1960'larda yaptığı "arkeolojik kazı" ile genius loci (yerin ruhu) kavramını mekansal disiplinlere yeniden davet eder (1982). Yerin ruhu, bir yerin kendine özgü karakterine ve bu karakterin fiziksel ve manevi öğelerden oluşan somut ve soyut bileşenlerine dayanan bir kavramdır. Güncel literatürde, bu kavram bir yerin benzersiz atmosferini ve kimliğini belirleyen, o yere özgü faktörleri tanımlamak için kullanılır. Bu bağlamda, genius loci kavramı, her bağımsız varoluşun bir "koruyucu ruhu" olduğu fikrine dayanan Roma düşüncesine kadar uzanır (Norberg-Schulz, 1984:18). Bu koruyucu ruh, bir yerin karakterini ve özünü şekillendirirken, insanlara ve yerlere hayat verir, yaşamları boyunca onlara eşlik eder. Günlük hayatta, bu yerel karakter ve atmosfer, bireylerin rutinlerinden deneyimlerine kadar birçok boyutta etkili olur; insanlar, yaşadıkları yerin kendine has dokusu ve ruhu ile bir bağ kurarak aidiyet duygularını güçlendirir.

Yerin ruhu kavramı, tarihi alanlarda da özellikle altı çizilen bir yaklaşım olarak kaydedilmiş; mekanla bütünleşen ve toplumsal değerlerle zenginleşen anlamı uluslararası koruma literatüründe de yer bulmuştur. Bu bağlamda, Québec Bildirgesi'ne (ICOMOS, 2008) göre, yerin ruhu; binalar, alanlar, manzaralar, güzergahlar ve nesneler gibi somut unsurlarla birlikte hatıralar, anlatılar, ritüeller, festivaller, geleneksel bilgiler ve deneyimler, dokular, renkler ve kokular gibi soyut unsurların bir araya gelmesiyle oluşur. Bu unsurlar, bir yere anlam, değer, duygu ve gizem katan temel etkenlerdir. Bildirge, somut ve soyut unsurları birbirinden ayrı ya da zıt unsurlar olarak değil, birbiriyle etkileşim içinde olan ve birbirini inşa eden ögeler olarak ele alır.

2.1.3. Yerlilik, Aidiyet ve Kimlik

"Yerli" olma kavramı, bu ilişkinin bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Bireyin doğup büyüdüğü çevre, kimliğini ve dünya görüşünü şekillendirirken, birey

de yaşadığı mekanı etkilemektedir. Bu karşılıklı etkileşim, kolektif bir boyut kazanarak mekanın sosyo-kültürel yapısını oluşturmaktadır. Sonuç olarak, içinde yaşanan çevre, içinde yaşayan toplulukları şekillendirirken, aynı zamanda onlar tarafından şekillendirilmektedir. Bu döngüsel ilişki, "yer kimliği", "mekansal aidiyet", "kolektif bellek" kavramları çerçevesinde incelenmektedir.

Ryden (1993:76), herhangi bir çevrenin, yeterli düzeyde tanışıklık ve yakınlık sağlandığında, kişisel ve grup kimliğinin bir sembolü ve parçası haline gelebileceğini ifade eder. İnsanların bir yerle uzun süreli etkileşim kurmaları, onların o yerle ilişkilerini kimliklerinin ayrılmaz bir parçası olarak görmelerine yol açar. Hatta bu bağlamda, kimliklerini ifade ederken içinde bulundukları çevreyi göz ardı edemez hale gelirler.

Çalışmanın alt yapısını kuran bir diğer yaklaşım özellikle mekansal disiplinlerde oldukça sahiplenilen 'Kent İmgesi'ni kapsamlı tarif eden Lynch "The Image of the City, 1960". Meselenin kimlik meselesi olduğunu, yerlerin de insanlar için önemli imgelemler olduğunu düşündürtür. Buna göre aslında Lynch, ortak alan kullanan insanların semboller ürettiğini söyler.

3. Kolektif Bellek ve Kurgu

Bellek, yalnızca geçmişin bir yansıması değil, bugünün koşulları ve dinamikleri içinde yeniden şekillenen bir süreçtir. Kolektif bellek, bireylerin ve toplulukların geçmiş deneyimlerini ortak bir çerçevede yeniden inşa ederek, kimlik inşasında ve toplumsal bağların korunmasında kritik bir rol oynar. Bu bölümde, belleğin bireysel ve toplumsal düzeylerde nasıl yeniden kurgulandığı, kolektif bellek kavramı ve bu bellekle bağlantılı kolektif kurgu süreçleri ele alınacaktır. Mekansal bağlamın, bellek ve kimlik arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediği de tartışılarak, bellek ve kurgu arasındaki dinamik ilişkiye odaklanılacaktır.

3.1. Belleğin Kurgusu

Bellek, geçmişteki sabit ve parçalı izlerin doğrudan yeniden canlandırılması değil, bugünün koşulları ve bağlamında yeniden kurgulanan dinamik bir süreçtir. Bartlett'e göre (1995 [1932]:213), hatırlama, geçmişte organize edilmiş deneyimlerle kurulan ilişkiler ve belirli detayların seçilmesi yoluyla yeniden inşa edilir. Huyssen (1999:13), belleğin geçmiş ile şimdi arasındaki ince bir yarıktan doğduğunu ve bu durumun belleği canlı ve dinamik bir

süreç haline getirdiğini vurgular. Bu bağlamda, bellek bir depolama veya çağırma sisteminden ziyade, şimdiki zamanda yeniden kurulan bir yapıdır. Benzer şekilde, Schacter (2011:22), hafızanın bir kamera gibi çalışmadığını, geçmişten seçilen bazı 'kilit öğelerin' depolandığını ancak hatırlama sırasında bunların olduğu gibi değil, duygular, inançlar ve sonradan edinilen bilgilerle yeniden yapılandırıldığını ifade eder.

De Certeau (2009:174), belleğin bildikleri ile bilginin edinildiği zamanın ayrı düşünülemeyeceğini ve bu noktada bellek kavramının en eski anlamıyla yeniden ele alınması gerektiğini belirtir. Olick'e göre (2014), hatırlama süreci, deneyimin asıl haliyle yeniden görünmesi veya üretilmesi değil, 'yeni' bir hatıranın bugünün bağlamında devşirilmesidir.

Bu dinamik süreç, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal ve kültürel düzeyde de kendini gösterir. Huyssen (1999:13), belleğin şimdiki zamanda bir kültürel kurgu olduğunu ve bu anlayışın nörofizyoloji ve nörobiyoloji araştırmaları tarafından desteklendiğini belirtir. Danacıoğlu (2001:2), geçmişe yönelik hatırlamaların, bireylerin 'şimdi'ye kattıkları duygu ve görüşlerle yeniden üretildiğini ifade eder. Bu yeniden üretim, zamanın, mekanın, insanın ve eşyanın tek başına veya diğerleriyle ilişkilerinin, o günün dinamikleriyle nasıl anlamlandırıldığını göstermek açısından önem taşır.

3.2. Kolektif Bellek

Durkheim'a göre kolektif bilinç, toplum üyelerinin ortak inanç ve duygularından oluşan, bireylerin bilincinden bağımsız olarak var olan toplumsal bir gerçekliktir (1994[1893]:38-39). Bu bilinç, bireylerin ötesinde bir sistem olarak toplumun bütünlüğünü sağlar ve toplumsal dayanışmayı mümkün kılar. Halbwachs, Durkheim'ın bu görüşünü genişleterek bireysel ve kolektif bellek arasındaki ilişkiyi açıklamıştır. Ona göre (1992:38), toplum, bireylerin belleklerini şekillendirdiği ve hatıraların çağrıldığı, tanındığı ve konumlandığı yerdir. Halbwachs (2018:63-64), bireysel belleğin ve kolektif belleğin ayrımını yaparken, kolektif belleğin bireysel bellekleri kapsadığını fakat kendi yasalarına göre evrildiğini belirtir. Kolektif bellek, bireysel hatıraların bir bütünlük içinde yeniden organize olduğu bir yapıdır. Bu bağlamda, bireylerin geçmişi hatırlama süreçleri, parçası oldukları grubun perspektifiyle şekillenir.

Olick (2014), Halbwachs'ın "tarih" ve "kolektif bellek" ayrımını, geçmiş ve bugün arasındaki ilişkiye dayandırdığını vurgular. Ona göre, tarih

ve kolektif bellek, her ikisi de toplumsal gerçekliklerdir, ancak farklı şekillerde işler. Halbwachs'ın tanımıyla otobiyografik bellek, bireyin kendi deneyimlediği olayları içerirken; tarihsel bellek, yalnızca tarih kayıtları aracılığıyla ulaşılan bellektir. Tarih, artık organik bir bağımızın kalmadığı, yaşamımızda önemli bir yeri olmayan bir geçmişi ifade ederken, kolektif bellek kimliğimizi şekillendiren aktif bir geçmiş olarak tanımlanır. Bu bağlamda, kolektif bellek, bireylerin kimlik inşası süreçlerinde geçmişi bugünün koşullarıyla yeniden kurgulamalarına olanak tanır ve bu süreçte bireysel ve toplumsal bağlamlar iç içe geçer.

3.3. Kurgu Kavramı

'Kurgu' kavramı tek başına içerdiği anlamlar bağlamında farklılaşan bir terminolojide tarih boyunca ele alınmıştır. Ancak bu ele alınış doğrudan değil dolaylı olarak betimlenmiştir.

Benedict Anderson, "Hayali Cemaatler" kitabında, ulusal kimlik, ortak dil, tarih ve kültür unsurları etrafında biçimlendirilmiş ve hayali cemaatlerin oluşumu bir kurguya dayandırmaktadır (Anderson, 1995).

Anthony Giddens, modern toplumların değişim ve dönüşümünü hakkında incelemesinde, bireylerin kimlik inşaları ve yaşama ait anlamlandırmaları için kurguya başvurduğunu ima eder. Özellikle Giddens, geleneksel olana bağlı değerler toplumsal olandan koparılır. Böylelikle bu durum bireylerin kendi yaşamlarına ait kurgulama özgürlüğü olduğunu belirtmektedir (Giddens, 1994).

Erving Goffman, 'Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu' adlı eserinde bireylerin sosyal bağlamda etkileşimleri doğrultusunda kimlik inşası için kurguya başvurmaktadır. Bireyler bu etkileşim içinde sosyal rollerini bir aktör gibi kendi yaşamlarını anlamlandırma özgürlüğüne sahiptir. Toplumsal içeriklerde bir kimliğin sunumu olarak kurguya dayandırılmaktadır (Goffman, 2014).

Pierre Bourdieu, toplumsal yaşamın içinde farklı alanlarda bireye indirgenen etkileşimler alanı olarak 'habitus' kavramını kullanır. Bu kavramın içeriklerine yöneldiğimizde bireylerin geçmiş deneyimleri ve toplumsal konumlarına dair bir dizi düşünce barındırdığı açıktır. Bu bağlamda 'habitus' bireye ait eylemlerde yaratılan kurgudur (Bourdieu, 1995).

"Cinsiyet Belası" adlı eserinde Judith Butler, cinsiyet kimliklerin toplumsal

olarak yapılandırıldığı eksende açıklarken 'performativite' kavramını kullanır. Bu kavram tekrarlanan eylemler ve söylemlerin aracılık ettiği bir kurgudur (Butler, 2014).

Bellek ilişkisinde kurguya dair bir açılımda ise belleğin hem bir öznel hem de toplumsal alanda inşa edilmesi söz konusudur. öznel deneyimlerin, kültürel kodların aracılık etmesi ile şimdiki zamanın ihtiyaçları ve beklentilerinin belirlediği bir yeniden yapılandırmadır.

Jeffrey Andrew Barash'ın "Belleğin Kaynakları" başlıklı makalesinde zaman içinde bilinçte seçilen algı imgelerinin ardışıklığından türetilmeyecek bir uyumundan söz eder. Yani bilincin geçmiş deneyimleri ile imgeler arasında kurulan bir sentezi işaret eder. Bahsedilen uyum, deneyimlere bağlı olarak gelişen ve ötesinde kurulan algısal birliktir. Belleğin sentetik birlikteliği deneyim bağlamında bir birikim değildir. Bellek bireye ait deneyimleri toplumsal alan içinde bir yapılandırmadır. Bu nedenle belleğin kurguya ait boyutu kişisel olmanın ötesinde bağlamda bir bağ kurma yaratımıdır. Zaman, bilinç ve bellek, ardışık olaylar ile sınırlı olmayan anlamın ve deneyimin ortak sentezidir. (Barash, 2007).

3.4. Literatür Üzerine Kısa Bir Değerlendirme: Kolektif kurgu

Bellek, mekan, yer ve toplum kavramları, birbirine sıkıca bağlı; hem soyut hem de somut boyutlarıyla kültürel mirası ve kimliği taşıyan temel unsurlardır. Mekanın belleği, yerin ruhu vardır. Kolektifin belleği de bu mekanlara, yere bağlıdır. Kullanıcılarının deneyimleri, ortak değerleri, kolektif bellek; mekanın belleği ve yerin ruhu ile karşılıklı etkileşim içerisindedir.

Literatürden de anlaşılacağı üzere, belleğin çalışma şekli, hatırlama süreci dahi bugünün bağlamıyla geçmişe bağlanır. Geçmiş, bugün yeniden kurulur ve bu özelliği, mekansal müdahaleler için kritik bir öneme sahiptir. Geçmişi kendi bağlamıyla ele almak ve yarını da bağlamıyla inşa etmek gereklidir (Hayal, 2022). Geçmişin kurgulanması farkında olmadan gerçekleştirdiğimiz varoluşsal bir durumdur; ancak bu geçmişi çözümleyip geleceğe yön verebilmek, çalışmada önerilen kurgunun inisiyatifini alma çağrısını barındırır.

Kolektif bellek tanımı genel bir bakışta; bir topluluğun belleğin inşası için geçmişi güncel bağlımı ile hatırlama sürecidir. İfade edilen 'süreç' bu tanımlamada kritik rol oynamaktadır. Süreç; geçmişin canlı ve değişken

biçimlerde şimdiki zamana taşınarak geleceğe dair sürekli değişen ve yeniden yapılandırılan projeksiyonlar sunmaktadır. Gündelik pratikler içerisinde, ortak deneyimler, ritüeller toplumsala dönük etkileşimlerde yeniden kurgulanır. Bu bağlamda "kolektif bellek", birey yaşantısıyla toplumsallığın içinde geçen ayrı bir düzlemde yeniden yorumlanmasıdır.

Diğer taraftan, "kolektif kurgu" (ortak bir kurgu bağlamında) ise geleceğe yönelik yeniden yapılandırılmış ortak bir öngörü alanını işaret etmektedir. Kolektif kurgu, grup veya bir toplumun yalnızca geçmişi hatırlamasını değil, geleceğe dair oluşturulan öngörünün nasıl biçimleneceğini, hangi değerler bütünü ve hedefler ile ilerlediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle "kurgu" ifadesi, toplumsal etkileşimler bağlamında; paylaşılmış beklentiler ve öngörülere dayandırılarak biçimlenen geleceğe dönük durumları açıklamaktadır.

"Kolektif bellek"ten "kollektif kurgu"ya denmesi; zamansal boyut ve işlev-amaç ilişkisine dayanmaktadır. Zaman boyutu "bellek" bağlamında değerlendirildiğinde; geçmiş bilgi ve hatıralar üzerinden inşa edilirken, deneyimler ve bu deneyimlerin aracılık etmesi toplumsal kimliği beslemektedir. Zamansal boyut "kurgu" bağlamında incelendiğinde ise, geleceği inşa etmek için yönelmeyi ve bu yönelmenin öngörüsünü oluşturan anlatıları ve unsurları kapsamaktadır. Özellikle toplumsal belleğin kuruculuk ettiği bu anlatı; beklentileri, umutları ve endişeleri paylaşıma açmaktadır.

Çalışma kapsamında, Hatay halkının ve Hatay'ın belleği ele alınacağı için, ortak anılar, şehir ve şehrin parçaları ile kurulan ilişkiler, araştırmamızın kolektif bellek çerçevesini oluşturmaktadır. Mekan ise yerin üzerinde olan ve zamanla kendi katmanları oluşan,"kendi belleğini" barındıran bir yapıdır. Aslında bellek, grubun tarihsel birikimleri üzerinden; mekan ise yerin üzerinde oluşmuş fiziksel ve kültürel katmanlardan hareketle tanımlanmaktadır ve hepsi topluma ve kimliğe dairdir, sürdürülmesi gerekli, özgün yapılardır.

4. Deprem Sonrası Hatay'ın İzinde

Bu bölümde, literatürde oluşturulan kavramsal çerçeve, deprem sonrası Hatay'da gözlemlenen mekansal ve toplumsal durumlarla eşleştirilerek değerlendirilecektir. Çalışmanın amacı, insanların davranış paternleri üzerinden kolektif kurguyu anlamak ve yeniden inşa sürecinde kolektif belleğin, kolektif psikolojiyle (yas ve toplumsal dayanışma dahil) nasıl

bütünleştiğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, soyut kültürel unsurların somut mekansal karşılıklarla ilişkilendirilmesinin neden kritik bir gereklilik olduğunun altı çizilecektir.

Saha çalışmaları sırasında not edilen kullanıcı deneyimleri, sosyal dinamikler ve mekansal dönüşüm gözlemleri, kapsamlı bir analiz iddiası taşımaksızın, açıklayıcı örnekler ve görüşmeler üzerinden ele alınmaktadır.

4.1. Depremden Sonra Hatay'da Yıkımın ve Belleğin İzi

Depremin ardından, Hatay'da mekansal belleğin kaybı ve bunun kolektif bellek üzerindeki etkileri belirgin şekilde hissedilmiştir. Yıkılan yapılarla birlikte, belleğin taşıyıcısı olarak işlev gören fiziksel referans noktaları büyük ölçüde kaybolmuş; ancak bu süreçte, oralıların belleği, yıkımın izlerini takip ederek bu referanslarla yaşamaya çalışmaktadır. Mekansal belleğin topluma emanet olduğu bu dönemde, Ağustos 2023 saha çalışmasında, bir katılımcı (mimar) "Röper noktaları yok, bir yere lokasyonsuz gidemiyorum" diyerek, mekanla kurulan fiziksel bağın kaybını ve mekansal bellekten kopuşun yarattığı zorlukları ifade etmiştir. Mekandan bu kopuşa rağmen, kalıntılar, yeri oluşturan unsurlar (özellikle dağlar ve nehir gibi doğal yapılar) ve kolektif bellek, geçmişin referanslarını canlı tutarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Yine yıkımın boyutunu açıklamak açısından Habib-i Neccar Camisi örnek verilebilir. Habib-i Neccar Camii, Antakya'nın tarihî ve kültürel mirasında önemli bir yer tutan, yerin ruhunu ve geçmişten bugüne gelen inanç temsillerini barındıran çok katmanlı bir yapıdır. Pagan inanışlarından çıkış döneminde yaşayan Habib-i Neccar'a (Neccar marangoz demektir) atfedilen cami (URL-1), Roma dönemine ait bir pagan tapınağının üzerine inşa edildiği rivayet edilen (URL-2), yüzyıllardır inançla özdeşleşmiş bir mekandır. Şubat 2023 depremlerinde yıkılan bu yapı, yalnızca fiziksel bir kayıp değil, aynı zamanda somut ve soyut değerlerin bağlarının kopuşunu da temsil eden sayısız örnekten biridir.

Bu bağlamda, Tarihi Uzun Çarşı örneği, mekansal belleğin yalnızca fiziksel yapılarla değil, davranışlar ve kolektif bağlamlarla da nasıl şekillendiğini gösteren çarpıcı bir örnektir. Ayrıca, bölgenin çok katmanlı ve çok kültürlü yapısına duyulan bağlılık, deprem sonrası dönemde halkın mekansal ve toplumsal bağlarını yeniden nasıl kurmaya çalıştığını gözler önüne sermektedir.

4.2. Tarihi Uzun Çarşı Örneği

Deprem sonrasında Hatay'ın simgesel mekanlarından biri olan Tarihi Uzun Çarşı da büyük ölçüde hasar görmüş ve kullanılamaz hale gelmişti. Esnafın bir arada tutulması ve ticaretin devam edebilmesi amacıyla çarşıların kurulmaya başladığı dönemde, Uzun Çarşı'nın adıyla Güzelburç taraflarında – şehir merkezine uzak sayılabilecek, çevreyolu üzerinde bir alanda – bir konteyner çarşı alanı oluşturulmuştur. Bu çözüm, dönemin koşulları düşünüldüğünde pragmatik bir hamle olarak değerlendirilmiştir; ancak, konteyner çarşı, Tarihi Uzun Çarşı'nın adını alabilecek hiçbir niteliğe sahip değildir. Çarşıdaki görüşmelerde öğrenildiği üzere, burada dükkan açmak isteyenler kura ile belirlenmiş, Tarihi Uzun Çarşı esnafı bile doğrudan buraya getirilmemiştir.

Tarihi Uzun Çarşı, büyük ölçekli onarım süreci başlamadan bile, ayakta kalan kısımları üzerinden yeniden canlanmaya başlamıştır. Aralık 2023'te gerçekleştirilen saha gezisi, bu toparlanmayı gözler önüne sermiştir. Haziran ve Ağustos'taki gözlemlerde oldukça durağan bir atmosfer hakimken, Aralık soğuğunda çarşı müziğiyle, çalışan esnafıyla ve ziyaretçileriyle hayat bulmuş; adeta "yerin ruhu"nu hissettiren bir deneyim sunmuştur. Çarşıda yaşanan bu hareketlilik, mekanın sadece fiziksel bir yapı olmadığını, aynı zamanda davranışlarla, kolektif belleğin etkisiyle yeniden inşa edilen bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Buradaki hareketlilik, sadece ekonomik bir zorunluluktan değil, aynı zamanda çarşıya duyulan aidiyet ve geçmişle kurulan bağdan kaynaklanıyordu. Ekim 2024'te ise tam olarak işleyen bir çarşı görüldüğü söylenebilir.

Ekim 2024 saha gezisinde, "Uzun Çarşı" ismiyle açılmış olan konteyner çarşıyı bulmak için bir araştırma yapıldı; ancak bu süreç beklenenden daha karmaşıktı. Bölgedeki insanlara "Depremden sonra buralarda açılan Uzun Çarşı nerede?" diye sorulduğunda, çoğu kişi soruyu bile anlamadı. "Şurada bir çarşı var, orayı mı diyorsunuz?" diyerek işaret edilen yere ulaşıldığında, konteyner çarşıya nihayet varıldı. Ancak çarşıya dair "Uzun Çarşı" yazılı pankartların sökülmüş olduğu ve çarşının şehirdeki diğer çarşılara kıyasla oldukça hareketsiz olduğu görüldü. Aynı gezide Tarihi Uzun Çarşı ise atmosferi ve hareketliliği ile resmen canlanmış bir yerdi.

Bu örnek, belleğin sadece isimler veya fiziksel mekanlarla yeniden canlanmadığını, geçmişi bağlamıyla ele almanın ve birleştirici davranışları, toplumsal ritüelleri de dahil etmenin gerekliliğini göstermektedir. Tarihi Uzun Çarşı, yalnızca ticaretin yapıldığı bir alan değil, aynı zamanda ortak

kimliğin ve kolektif belleğin bir taşıyıcısıdır. Yerin ruhu "genius loci" kavramı da yine, özellikle Antakya'nın merkezinde ve Tarihi Uzun Çarşı gibi alanlarda karşılığını bulmaktadır.Bu nedenle, mekansal müdahalelerde geçmişin sadece fiziksel unsurlarının değil, belleği oluşturan bağlamın ve toplumsal davranışların da dikkate alınması gerekmektedir.

4.3. Çok kültürlülük ve Şehre Bağlılık

Hataylıların şehirle olan ilişkilerinde, iklimle, dağlarla, nehirle, rüzgarla ve şelaleyle kurdukları güçlü bağlar dikkat çekmektedir. Bu doğal unsurlar, tarihi dokusundaki katman katman yapıyla ve kültürle iç içe geçmiş; özellikle Antakya'da, Hatay halkı tarafından benimsenerek kimliklerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Antakya, tarihsel geçmişinden gelen çok kültürlü ve çok dinli yapısı ile farklı etnik köken, dil ve dini inançlara sahip toplulukların bir arada uyum içinde yaşamayı başardığı bir örnek teşkil etmektedir. Ortak coğrafya ve kaderin etkisiyle bu topluluklar arasında güçlü bir dayanışma gelişmiş; ekonomik ve sosyal ilişkilerin yanı sıra gelenekler, ritüeller ve yemek kültürü gibi alanlarda dinler arası etkileşim ve hoşgörü gözlemlenmiştir. Farklı gruplar arasında yakın ilişkiler, zamanla benzer geleneklerin, inançların ve ritüellerin doğmasına olanak tanımıştır (Türk, 2016).

Ancak, saha görüşmelerinde bölgenin çok kültürlü yapısının korunamamasına dair kaygılar da sıkça dile getirilmiştir. Farklı etnik grupların ve dini cemaatlerin, özellikle deprem sonrası süreçte büyük kayıplar verdiği ve bazı toplulukların bölgeyi terk ettiği bilgisi paylaşılmıştır. Örneğin, bir panelde ifade edildiği gibi, Antakya'da somut miras unsurları kadar, bu mirasın temelini oluşturan somut olmayan değerlerin—toplumsal birlikteliğin ve çok kültürlü ortamın—da korunması gerekmektedir; bölgedeki Musevi ve Ortodoks cemaatlerin ciddi kayıplar yaşadığı ve bölgeyi terk etmek zorunda kaldıkları vurgulanmıştır (Sayan, 2023). Bu durum, yalnızca fiziksel mekanların değil, geçmişin sosyal ve kültürel bağlamlarının da yeniden inşa sürecine dahil edilmesinin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Saha görüşmelerinden hareketle yine şehre bağlılıkla ilgili önemli vurgular da dikkat çekicidir. Özellikle de yıkımın ve acıların çok taze olduğu Haziran ve Ağustos görüşmelerindeki aktarım sıralaması düşündürücüydü. Önce yakınlarından kayıplarını, evlerini ve hemen arkasından şehirlerini tek bir solukta söyleyerek üzüntülerini dile getiriyorlardı. Şehri de bir yakınları gibi anmaktaydılar.

Deprem sonrası dönemde, şehrin zorlayıcı koşullarına rağmen kalanların bağlılıkları ve bu bağın aidiyetle iç içe geçmiş yapısı da sıklıkla dile getirilmiştir. Gerek kalma gerekse dönme kararları mekansal bağlar ve toplumsal ilişkiler üzerinden şekillenmektedir. Aralık 2023 tarihinde gerçekleştirilen saha çalışmasında, bir katılımcı ailesini deprem sonrasında Bandırma'ya taşıdığını ifade etmiştir. Katılımcı, bu kararın bir arkadaşının Bandırma'da bulunması ve onlara ev ile iş imkanı sunabilmesi nedeniyle alındığını belirtmiştir. Bununla birlikte, ailenin büyüklerinden biri, yaşanan yıkımın ardından bölgeyi terk etmek yerine 'yerinde' kalmayı tercih etmiştir. Ailenin büyük bir bölümü Bandırma'ya gitmiş olsa da, zamanla çoğu şehre geri dönmüştür.Geri dönenlerden biri olan bu kişi, "Yıkık da olsa burada huzurluyum, Bandırma'yı özlemiyorum, burayı özlüyordum, aklım kalacağına kendim kalırım" diyerek aidiyet duygusunun şehre olan bağlılıkla nasıl perçinlendiğini ifade etti. Bu sözler, sahada sıkça karşılaşılan, özellikle gidip geri dönenlerin hikayelerini yansıtan örneklerden yalnızca biridir. Benzer şekilde, Haziran 2023'te yapılan bir başka görüşmede, "Nereye kadar Mersin?" ifadesi, doğallıkla, bağlılığın ifade bulduğu bir başka örnek olarak not düşülmüştür.

4.4. Deprem Sonrası Gündelik Yaşam İçinde Kolektif Bellek

Saha gözlemleri, depremin ardından ortaya çıkan yeni kullanım biçimleri, ortak alanların inşasının gerekliliğine dair ipuçları sunmaktadır. Özellikle depremden sonraki ilk zamanlarında toplanma alanlarının yetersizliği, birlikte yemek yeme, çay ve kahve içme gibi pratiklerle bellek muhafazasını eylemlere taşımıştır. Mekanlar bir anda değişse de, bu toplumun kolektif belleği, davranışlarını kendi alışkanlıklarından ve geçmişinden gelen bir ezberle yeniden şekillendirmektedir.

İlk anda ortaya çıkan kadim deneyim, deprem sonrasında kurulan aşevlerinin işlevinin yalnızca karın doyurmak olmadığını, aynı zamanda toplumsal bağları güçlendiren bir araç olduğunu açıklar nitelikteydi. Ağustos 2023 saha görüşmelerinden bir aşevi gönüllüsünün, "Ateş varsa bir yerde insanlar mıknatıs gibi toplanıyor" ifadesi, yemek yemenin kültürde bir aradalık ve dayanışmanın sembolü olduğunu vurgulamaktadır. Yine Aralık sahasında yaşanan deneyim, konaklanan mekanda hazırlanan kahvaltıda, yıkımın ortasında gösterilen bu ihtimamdan utanç duyan ekibe bu durumun kendi normalleri olduğunun söylenmesi; çadır önlerinde bile misafir ağırlamaya çalışanların çay kahve ikramları tam da bu paylaşımların biraradalığa işaret ettiğini kanıtlar nitelikteydi. Ödün vermedikleri şey, yeme içme faaliyetlerinin arkasında sakladıkları birliktelik ve paylaşma duygusu

olarak anlaşılmaktadır.

Ağustos 2023'te bir görüşmede, bir mimar, meslekte "soyut miras" kavramının oldukça yeni olduğunu, uygulamalara yeni yeni dahil edildiğini ifade etti. Soyut mirasla ilişkili olarak, deprem sonrası toplumun "ortak yas" deneyiminin bundan böyle kültürel mirasın bir boyutu olduğunu belirtti.

Görüşme sırasında, gündelik ritüellerin nasıl bozulduğuna dair kişisel bir örnek vererek şunları söyledi: "Her pazar buluşurduk, ziyarete giderdik, türbede dolaşırdık. Şehir hayatında artık hiçbir şey şehirde değil." Bunun yanı sıra, yeğenlerinin isteği üzerine eve taş kadayıf götüreceğini belirterek, küçük de olsa bu tür alışkanlıkların sürdürüldüğünü ve toplumsal bellekte önemli bir yer tuttuğunu vurguladı. Uzun Çarşı'yı işaret ederek, burayı "soyut mimarlığın somuta düşmüş hali" olarak tanımladı ve insanların buraya düzenli olarak gelme eyleminin, bu mirası canlı tuttuğunu dile getirdi. Yeni yapıların hızla inşasının önemini kabul etmekle birlikte, bu süreçte toplumsal belleği ve yerel ritüelleri korumanın hayati olduğunu ekledi.

4.5. Gündelik Yaşamda Paylaşma Ortamları

Affan Kahvesi, deprem sonrası küçük bir parkta, kulübe tarzı bir yapıda hizmet vermeye başlar. Sahipleri, özel kaşığı ve tabağı olmadan servis yapmak zorunda kaldıklarını aktarır. Yanında başka küçük işletmeler de yer alır. Eski mekana ait fotoğraflar ve kahvenin adı, insanları bir araya getiren önemli bir odak haline gelir. Aralık 2023'te yapılan saha gözleminde, işletmenin yeni ve daha ferah bir alanda, daha büyük bir konteynerde özel kaşığı ve tabağına kavuştuğu görülmüştür. Duvarda, tarihi merkezde onarılmayı bekleyen eski binaya ait görseller sergilenmektedir. Kahvenin çevresinde, insanların eğlence amacıyla gidebileceği yeni mekanların da kurulduğu gözlemlenmiştir.

Benzer şekilde, Zeytin Konağı, yıkımın ortasında bir sığınak işlevi görerek içine adım atıldığında bambaşka bir gerçeklik sunan bir kaçış mekanına dönüşmüştür. Hayat 'normal'miş gibi buluşulan bir ortam sunar. Kule Restoran ise deprem sonrası kendi yerinden ayrılarak bahçeli bir açık alanda hizmet vermeye başlar. Özellikle sunduğu yemekler ve sağladığı huzurlu atmosfer, insanlar için bir nefes alma alanı oluşturur. Ekim 2024'te restoranın kendi binasına geri döndüğü, bahçeli yerin de hizmet vermeye devam ettiği ancak eski mekanda daha çok eğlence etkinliklerine odaklandığı gözlemlenmiştir. Ekim 2024'te şehirde yenice ortaya çıkan

Gastronomi Çarşısı da yine yemek kültürü ile sosyalleşme alanı olarak kabul gören bir toplanma alanı örneği olmuştur.

Deprem sonrası akut dönemde parklarda kurulan çadır alanları, kamusal mekan ile yaşamın iç içe geçtiği bir durum yaratmıştır. Ekim 2024'te, örneğin Hidro Park'ın yeniden kamusal park işlevine döndüğü ve insanların parkı doldurduğu gözlemlenmiştir. Şehrin önemli alanlarından biri olan Şelale de kahvaltıların yapıldığı, içeceklerin yudumlandığı bir yer olarak yeniden canlanmıştır. Hızır ile Musa Türbesi, deprem sonrası dönemde insanların inanç ritüellerini gerçekleştirebildiği önemli merkezlerden biridir. Türbe çevresinde, motorlu araçlarla yapılan döngüsel ritüeller bile gözlemlenmiştir.

Deprem sonrası paylaşma ortamlarının en dikkat çekici örnekleri arasında dayanışmacı faaliyetler[3] yürüten ekipler ve ortamları da sayılmalıdır. Yardımlaşma faaliyetlerini organize eden bu grupların şehirde yürüttüğü operasyonlar ve karşıladığı ihtiyaçlar, paylaşma kültürünün en anlamlı yansımalarını ortaya koymaktadır. Aşevleri, eğitim faaliyetleri üstlenenler, esnafla dayanışanlar, psiko-sosyal destek sağlayanlar, ekoloji ve tarımsal faaliyetlerle ilgilenenler gibi pek çok ekip, farklı alanlarda ve ihtiyaçlar doğrultusunda (özellikle başlarda gönüllü olarak) harekete geçmiş ve toplum üzerinde iyileştirici etkiler sunmuştur.

4.6. Geçiciliğin Dönüşümü[4]

'Geçiciliğin dönüşümü', deprem sonrası yaşam için başlı başına bir konu olan 'geçici' yaşam alanları ve bu alanların zamanla geçicilikten (belirsiz bir süre) kalıcılığa evrilen yapıları üzerine bir odağa sahiptir. Bu bağlamda, dört farklı saha gezisi boyunca yapılan gözlemler, fiziksel mekanlardaki dönüşümlerle şehirde kalanların duygusal ve sosyal durumları arasındaki özdeş ilişkiyi ortaya koymaktadır. Geçici olarak tanımlanan süreçlerin uzamasıyla birlikte, mekanların ve kolektif deneyimlerin de bu süreklilik

[3]*Fatma Önder Deprem Açık Araştırmalar grubu, Mimar Sinan Üniversitesi'nde deprem sonrası dayanışma pratiklerini ele aldıkları bir Bilimsel Araştırma Projesi yürütmektedir. Araştırmanın ilk bulguları Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı (KBAM) 9. Sempozyumu'nda da paylaşılmıştır.*

[4]*Bu başlık, birinci yazar tarafından kolokyumun 'Yıkım, Dönüşüm ve Yaşanabilirlik' oturumunda daha geniş bir perspektifte ve görseller eşliğinde sunulmuştur. Bu çalışmada ise, kavram daraltılmış bir kapsamda ve yalnızca bu çalışmaya ilişkin bir bulgu olarak ele alınmıştır.*

içinde dönüşüme uğradığı gözlemlenmiştir. Mekan ile kullanıcıları arasındaki ilişki, tüm çıplak gerçekliğiyle yeniden kurulduğu bir başlangıç noktasında şekillenmektedir. Kavramların, adeta 'sıfır noktasında' somut bir gerçeklik düzleminde yeniden anlam kazandığı bu bağlamda, gündelik hayatın şekillenişi, ihtiyaç piramidinin alt basamaklarında yer alan bir kent ortamında kendine yer bulmaktadır.

Haziran 2023, yıkımın en görünür olduğu ve ilk şokun ardından kayıpların fiziksel izleriyle yüzleşilen bir dönemdir. Enkaz yığınlarının yoğunluğu, kaybettiklerini hatırlatan bir manzara yaratmış; bu durum, şehirdeki umutsuzluk ve çaresizlik duygularını derinleştirmiştir. Yıkım görüntüleri, acının ve travmanın sürekli bir hatırlatıcısı olmuştur.
Ağustos 2023'te, yoğun enkaz kaldırma çalışmaları ve tozla kaplanmış bir atmosfer, belirsizliği daha da artırmıştır. Moloz taşıyan kamyonların yarattığı dağınıklık ve kaos, bu dönemin genel hissiyatını belirginleştirmiştir. Şehir, bir yandan toparlanma çabasına girişirken, diğer yandan bu karmaşanın içinde yönünü bulmaya çalışmaktadır.

Aralık 2023'te, enkazdan temizlenen alanların yarattığı fiziksel boşluk, insanların duygu dünyasında da bir boşluk hissine yol açmıştır. Ancak bu dönemde, otobüslerin çalışmaya başlaması, müzik seslerinin duyulması ve bazı mekanların yeniden faaliyete geçmesi, yavaş yavaş toparlanmanın işaretleri olarak öne çıkmıştır. Akşam karanlığı, önceki aylara göre daha fazla aydınlatma ile yerini bir nebze de olsa normalleşme belirtilerine bırakmıştır.

Ekim 2024, şehrin pek çok bölgesinde dev bir şantiye görünümünü beraberinde getirmiştir. Konteynerleşen hayat, bir norm haline gelmiş; konteynerlerin çeşitliliği, yerleşik bir düzenin parçası olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu dönemde, sokaklarda oynayan çocukların varlığı, gündelik yaşamın kısmen kendi dönüşen 'normali'ni bulduğuna işaret etmiştir. Konteyner kentlerdeki hayat, sınıfsal ayrımları dahi hissettiren bir hale bürünmüştür. Tüm bu gözlemler, kentin fiziksel dönüşümü ile şehirde kalanların duygu durumları arasındaki paralelliği gözler önüne sermektedir. Geçicilik, yaşamın birçok alanına nüfuz etmiş; bazı 'anlık' ve 'günü kurtaran' kullanım ve eylemler, zaman içinde dönüşerek daha kalıcı bir yapıya evrilmiştir. Yeniden inşa sürecinin uzun yıllar alacağı öngörüsüyle, kimi geçici durumların kalıcı hale gelme ihtimali belirginleşmiştir. Tüm bu dönüşümler, mekan ve kolektif bellek arasındaki ilişkinin yeni bir bağlamda yeniden şekillendiğini göstermektedir.

4.7. Deprem Sonrası Yeniden İnşa

Deprem sonrası Antakya'da yeniden yapılanma süreci, çeşitli tartışmalı kararlar ve uygulamalar etrafında şekillenmektedir. Süreçte, 6306 sayılı yasanın araçsallaştırılması, rezerv ve riskli alan ilanları, enkaz kaldırma ve planlama süreçlerindeki belirsizlikler dikkat çekmektedir. Antakya Tarihi Kent Merkezi'nin "riskli alan" ilan edilmesi, rezerv yapı alanlarının yerleşim bölgelerini kapsayabilir hale gelmesi ve Asi'nin öbür yanının rezerv alan ilan edilmesi, TOKİ konutlarının mekansal aidiyeti sorgulatan uygulamaları gibi meselelerin, yerel halk arasında kaygı ve soru işaretleri yarattığı gözlemlenmiştir. Bu başlık altında, yeniden inşa sürecinin temel meselelerine ve öne çıkan tartışmalara değinilmektedir.

04.04.2023 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Antakya Tarihi Kent Merkezi "Riskli Alan" ilan edilmiş, bu karar 05.04.2023 tarihinde Resmî Gazete 'de yayımlanmıştır. Bu kapsamda hazırlanan Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planı Revizyonu ise 11.06.2024 tarihinde askıya çıkarılmıştır. Ancak, süreç boyunca hızlılık adına verilen kararların geri dönüşü olmayan sonuçlara yol açma riski ve halkın sürece katılımına dair belirsizlikler tartışma konusu olmuştur.

Türkiye Tasarım Vakfı, 'Hatay'ın ihyası' için hazırladığı master planı Nisan 2023'te Şişli'de düzenlenen bir toplantıyla tanıtmıştır. İlk toplantının Hatay yerine İstanbul'da yapılması, yerel halk arasında tepkiyle karşılanmıştır. Bu durum, sürecin yerel halkın ihtiyaç ve beklentilerinden kopuk bir şekilde yürütüldüğü algısını güçlendirmiştir. Yirmi mimarlık bürosunun katkısıyla oluşturulan bu plan, rezerv yapı alanlarının bir kısmını kapsayan pilot proje alanlarına odaklanmıştır. Ancak, özellikle kapsamının kent bütününden kopuk olması ve bütüncül bir planlama anlayışından uzak kalması nedeniyle eleştirilmiştir. Bir de projenin örneğin Amik Ovası'nı yeniden canlandırmak gibi hedefleri olması ve fakat söz konusu alanda, depremde kullanılamaz hale gelen havalimanının yeniden onarılıp kullanılması gibi durumlar, bu projenin de uygulanabilirliğine dair belirsizlik olduğunu düşündürmüştür.

Nisan'dan sonraki süreçte kaydedilen en olumlu gelişme, 26 Antakyalı mimarın sürece dahil edilmesiyle, yerel bir kolektif ofis kurulması olmuştur. Kendilerine "Kentin Mimarları" adını veren ekip, belirli adaların planlamasını üstlenirken, proje geneli ile ilgili de bilgi desteği sağlamaktadır (Büyükaşık, 2024).

ICOMOS Türkiye'nin Antakya Tarihi Kent Merkezi Koruma Amaçlı

İmar Planları hakkındaki görüşünde (2024), tarihi dokunun korunmasının yalnızca fiziksel mekanın sürekliliğiyle değil, aynı zamanda toplumsal belleğin yaşatılmasıyla mümkün olduğu belirtilmiştir. ICOMOS Türkiye raporu ayrıca, geçen 1,5 yıllık süreçte, "yeniden üretilmesi mümkün olmayan, yenilenemez bir kaynak" olarak hassasiyetle ele alınması gereken kültürel miras alanlarında çeşitli çalışmaların ve uygulamaların devam ettiğini ifade etmektedir. Burada da enkaz kaldırma çalışmalarının, bölgenin koruma alanı değil riskli alan olarak tanımlandığı dönemde yapılmış olması, bu süreçte koruma hassasiyetlerinin yeterince gözetilmediğini ortaya koymaktadır.

9 Kasım 2023'te 6306 sayılı yasada yapılan değişikliklerle rezerv yapı alanlarının tanımı genişletilmiş, mevcut yerleşim alanları da bu kapsama dahil edilmiştir. Antakya ve Defne ilçelerindeki bazı bölgeler rezerv yapı alanı olarak ilan edilmiş, ancak bu süreçte bina kapılarına iliştirilen tebligatlar ve yalnızca iki günlük itiraz süreleri verilmesi gibi uygulamalar, mülkiyet haklarıyla ilgili endişeler yaratmıştır. Az hasarlı ve hatta hasarsız yapıların da riskli kabul edilmesi ve yıkıma dahil edilmesi (proje bütünlüğü gerekçesi ile) eleştirilmiştir.

Son düzenlemelere göre 6306 sayılı yasa kapsamında, bir yapı ya da alan için dönüşüm kararı alınırken hak sahiplerinin üçte ikisinin onayı gerekiyordu. Ancak, son değişikliklerle birlikte bu oran %51'e düşürüldü. Bu, özellikle arsa payı üzerinden hesaplanan bir sistemde, dönüşüm projelerinin daha hızlı ilerlemesini sağlamak için yapılmış bir değişikliktir. Ancak, aynı zamanda mülkiyet haklarına ilişkin endişeleri artıran bir düzenleme olarak eleştirilmektedir, çünkü bu tür projelere itiraz eden azınlığın haklarının korunması daha zor hale gelmiştir.

TOKİ tarafından deprem bölgesinde inşa edilen konutlar, standart apartman blokları şeklindedir ve bölgenin özgün kimliğiyle ilişkili bir izlenim yaratmamaktadır. Dağ yamaçlarına yapılan TOKİ konutlarının sosyal entegrasyon ve lojistik açısından sorunlar yaratabileceği endişesi dile getirilmiştir. Ekim 2024 saha çalışmasında bir katılımcının, "Dağın yamacına yapıyorlar TOKİ'leri, nasıl gidilip gelinir bilmiyorum" ifadesi, bu eleştiriye bir örnektir.

Barınma ihtiyacı, insan yaşamının sürdürülebilirliği için elbette öncelikli bir gereksinimdir; ancak bu ihtiyacın, bölgenin tarımsal üretimini, ekosistemini ve doğal kaynaklarını koruyacak bir yaklaşımla ele alınması gereklidir. Aralık 2023 saha gezisinde bir şehir plancısının da dile getirdiği

gibi, kentler yalnızca barınma alanı olarak görülmemelidir. Tarımsal nitelikli alanların 'boş arsa' olarak değerlendirilip feda edilmemesi gerektiğini bir kez daha hatırlatmaktadır. Doğal alanların korunması, yalnızca çevresel sürdürülebilirlik için değil, aynı zamanda bu bölgelerde yaşayan toplulukların kültürel ve ekonomik sürekliliği için de hayati bir öneme sahiptir.

5. Tartışma ve Sonuç

Deprem sonrası Hatay'da yaşanan yeniden inşa süreci, yalnızca fiziksel mekanların onarımı veya yenilenmesiyle sınırlı bir mesele olmamalıdır. Bu süreç, kentin geçmişten gelen çok katmanlı kimliğiyle ve toplumsal bağlarıyla bir bütün olarak ele alınmalıdır. Mekansal müdahaleler, yalnızca barınma ve ticaret gibi temel ihtiyaçları karşılamayı değil, aynı zamanda bellek, kültürel süreklilik ve doğayla uyum gibi derinlikli değerleri gözetmelidir. Hatay'ın somut miras unsurları kadar, toplumsal birlikteliği ve çok kültürlü yapısını temsil eden somut olmayan değerlerin de korunması, bu yeniden inşa sürecinin başarıyla sonuçlanabilmesi için vazgeçilmez olmalıdır. Bu bağlamda, karşılaşılan sorunların ve ortaya konulan çözümlerin yalnızca bugüne değil, geleceğe de hitap edecek bir perspektifle değerlendirilmesi gerekmektedir. Hatay'da yeniden yapılanma sürecinde, hız ve aciliyet gerekçesiyle alınan kararların, uzun vadeli etkilerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Kent belleği, geçmişin izleri ve günümüz dinamizminin bir arada toplandığı bir yapıya sahiptir. Depremin ardından, geçmişin fiziksel referans noktalarının kaybı, Hatay'da mekansal belleği derinden etkilemiştir. Ancak bu süreçte, kentin anlık hareket paternleri ve sosyal dinamikleri, kentsel belleğin yeniden şekillenmesi için zemin oluşturmaktadır. Kolektif belleğin canlı olduğu bu dönemde, kentin geleceği için yapılacak müdahalelerin, mekanın ruhunu ve belleğini gözeten bir yaklaşımla ele alınması kritik öneme sahiptir.

Yıkımın ve acının boyutu, pek çok kavramı sıfır noktasına taşırken, mekandan koptuğumuz durumda bellek ve yer referanslarının bireysel ve toplumsal sürekliliği sağlamak adına temel dayanaklar haline geldiği gözlemlenmiştir. Yeniden ayağa kalkmak ve sağlıklı bir şekilde toparlanmak için, bellek filizleri bir nevi terapi işlevi görebilir; aynı zamanda geleceği kurgulamak için güçlü bir kılavuz olabilir. Çünkü hatırlamak, bellekte saklananların bugünün etkisiyle yeniden inşasıdır.

Günlük hayatın telaşında, azımsanmayacak kadarı konteyner kentlerde yaşayan şehir halkının, mülkiyet kaygıları ve barınma sorunları gibi dertlerle uğraşmak zorunda kalmadan, yeniden şekillenen çevresel koşullara ilişkin söz sahibi olması sağlanmalıdır. Sağlıklı bir yeniden inşa süreci, toplumun ihtiyaçlarını ve beklentilerini dikkate almayı gerektirir. Mekanların anlamlı bir şekilde yeniden inşa edilmesi, yalnızca barınma ihtiyacını karşılamakla kalmayıp, toplumsal ve kültürel sürdürülebilirliği de sağlamalıdır. Belleğin kurguyla ilişkisini Hatay örneğinde irdeleyen bu çalışma, geçmişin yalnızca bir miras değil, geleceği şekillendiren bir rehber olduğunu vurgular. Bu bağlamda, bugünkü inşa süreçlerine yön verecek bir kolektif kurgu anlayışının geliştirilmesi önerilmektedir.

Mekan ve o mekanı kullananların ilişkisi hem mekanın hem de insanların belleğini kurmaktadır. Mekanlar sadece fiziksel bir varlık değil, aynı zamanda duy(g)usal bir deneyim alanıdır. Bu bağlamda, mekan ve belleğin karşılıklı ilişkisinin, Hatay'ın yeniden inşasında toplumsal bütünlük ve mekansal kimliğin korunmasına hayati bir katkı sağlayacağı açıktır.

7. Kaynaklar

Anderson, B. (1995). Hayali Cemaatler. (İskender Savaşır, Çev.) (2. Basım.). İstanbul: Metis Yayınları

Barash, J. A. (2007). Bellek: Öncesiz, Sonrasız. Cogito, Belleğin Kaynakları, (50), 19.

Bartlett, F. C. (1995). Remembering: A study in experimental and social psychology. Cambridge

Bourdieu, P. (1995). Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine. (Hülya Tufan, Çev.). İstanbul: Kesit Yayıncılık

Butler, J. (2014). Bela Bedenler. (Cüneyt Çakırlar ve Zeynep Talay, Çev.). İstanbul: PinhanYayıncılık.

Büyükaşık, F. (2024). TTV Hatay Master Plan ve Projeler Sunumları Açılış Konuşması - 30 Nisan 2024 TTV Hatay Toplum Merkezi.

Erişim adresi: https://www.youtube.com/watch?v=B8Bct6beXt0&ab_channel=TTVHATAY

Danacıoğlu, E. (2001). Geçmişin izleri: Yanıbaşımızdaki tarih için bir kılavuz. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

De Certau, M. (2009). Gündelik Hayatın Keşfi-1: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları (L. A. Özcan, Çev.). Anlara: Dost Kitapevi Yayınları.

Durkheim, E. (1994). The Division of Labour in Society (Reprinted edition, A. Giddens, Ed.). New York: The Free Press.

Giddens, A. (1994). Modernliğin Sonuçları. (E. Kuşdil, Çev.) (Birinci Basım.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Goffman, E. (2014). Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu. (B. Cezar, Çev.) (Üçüncü basım.). İstanbul: Metis.

Halbwachs, M. (1992). On Collective Memory (L.A. Coser, Ed. and Trans.). Chicago and London: The University of Chicago Press.

Halbwachs, M. (2018). Kolektif Bellek (Z. Karagöz, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Hayal, S. (2022). Mekansal müdahaleler için bellek çalışması: Örnek konu gecekondu "dönüşüm"ü (Yayımlanmamış doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Huyssen, A. (1999). Alacakaranlık Anıları Bellek Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek. (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları

ICOMOS (2008). Québec Declaration on the Preservation of the Spirit of Place. Québec City, Canada.

ICOMOS Türkiye Milli Komitesi. (2024). Antakya tarihi kent merkezi koruma amaçlı imar planları hakkında ICOMOS Türkiye Milli Komitesi görüşü. Erişim tarihi: 02.01.2025, https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0608795001722457653.pdf

Lefebvre, H. (2014). Mekanın Üretimi. (I. Ergüden, Çev). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lynch, K. (2010). Kentin İmgesi. (İ. Başaran, Çev). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Nora, P. (2006). Hafıza Mekanları (M. E. Özcan, Çev.). Anlara: Dost Kitapevi Yayınları

Norberg-Schulz C. (1984). Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture. New York: Rizzoli.

Olick, J. K. (2014). Kolektif bellek: İki farklı kültür. (M. Güneşdoğmuş Çev.). Moment Dergi, 1(2), 175-211.

Rossi, A. (1982). The Collective Memory. The Architecture of the City. Cambridge, MA: The MIT Press.

Ryden, K. C. (1993). Mapping the Invisible Landscape: Folklore, Writing, and the Sense of Place. Iowa City: University of Iowa Press.

Sayan, M. (2023). Deprem Etkisinde Kültürel Miras: Şimdi ve Sonrası. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 4 Mart 2023. Mimar.

ist, Yıl: 23, Sayı: 77, Yaz 2023.

Schacter, D. L. (2011). Hafızanın yedi günahı: Zihnimiz nasıl unutur ve hatırlar? Pozitif Yayıncılık

URL-1 Kültür Portalı. Habib-i Neccar Camii. (Erişim: 25.12.2024) https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/hatay/gezilecekyer/habib-i-neccar-camii

URL-2 Arkeolojik Haber. Habib-i Neccar Camii: Habib En Neccar Camisi. (Erişim: 25.12.2024) https://www.arkeolojikhaber.com/haber-habib-i-neccar-camii-habib-en-neccar-camisi-36329/

Kentsel Koruma ve Yenileme Alanlarında Kırılganlıkların Tespiti Üzerine Bir Değerlendirme: Balbey Kentsel Yenileme Alanı Örneği

Hüsne Temur
Antalya Büyükşehir Belediyesi, Kent Estetiği Dairesi Başkanlığı-Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü

Prof. Dr. Ziya Gençel
Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Kentsel yenileme, kentlerin mevcut yapı ve altyapısını geliştirmek için yapılan planlı bir süreçtir. Kırılganlık ise, bir sistemin tehlikelere karşı hassasiyetini tanımlar. Bu çerçevede, kentsel koruma ve yenileme alanlarında dirençli sosyo-kültürel yapı oluşturmak için mevcut kentsel kırılganlıkların belirlenmesi gerekmektedir. Bilindiği üzere, kentsel sit alanları, kültürel mirasın bir parçasıdır ve bu alanlarla ilgili koruma stratejilerinden biri de kentsel yenileme projeleridir. Ancak bu projeler sosyal, ekonomik, çevresel, planlama ve yönetim anlamında kırılganlıklar, hukuki ve bürokratik kırılganlıklar yanı sıra, yapısal problemler ve teknik anlamda kırılganlıklar ile toplumsal ve psikolojik anlamda kırılganlıklara sebep olabilmektedir. Bu çalışmada, Antalya Balbey Kentsel Yenileme Alanı, çeşitli kırılganlıkların tespit edilmesi ve yönetim stratejilerinin geliştirilmesi amacıyla araştırma alanı olarak seçilmiştir. Bu doğrultuda; literatür taraması, uzlaşma sürecindeki görüşmeler ve derinlemesine mülakatlar sonucunda elde edilen veriler, Balbey Mahallesi'nin öncelikle yıllar içinde geçmişin, prestijli konut alanından bugünkü köhneleşmiş durumuna evrildiği genellemesini işaret etmektedir. Belirlenen kırılganlık faktörleri ışığında Balbey Kentsel Yenileme Alanı üzerine yapılan genel bir değerlendirme sonucunda; sosyal, çevresel, hukuki, toplumsal, planlama ve yönetim anlamında kırılganlıkların yüksek olduğu bir alan olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 5306 Sayılı Kanun, Antalya Balbey Mahallesi, Kentsel Kırılganlık, Kentsel Koruma ve Yenileme

An Evaluation on Detecting Vulnarabilities in Urban Conservation and Renewal Areas: Balbey Urban Renewal Area Example

Abstract

Urban renewal is a planned process to improve the existing structure and infrastructure of cities. Vulnerability defines the sensitivity of a system to hazards. In this framework, it is necessary to identify existing urban vulnerabilities in order to create a resilient socio-cultural structure in urban conservation and renewal areas. As is known, urban protected areas are part of cultural heritage and one of the conservation strategies for these areas is urban renewal projects. However, these projects may cause social, economic, environmental, planning and management vulnerabilities, legal and bureaucratic vulnerabilities, structural problems and technical vulnerabilities, as well as social and psychological vulnerabilities. In this study, Antalya Balbey Urban Renewal Area has been selected as a research area in order to identify various vulnerabilities and develop management strategies. Accordingly, the data obtained through literature review, interviews during the consensus process and in-depth interviews point to the generalization that the Balbey Neighborhood has evolved over the years from the prestigious residential area of the past to its current dilapidated state. As a result of a general assessment of the Balbey Urban Renewal Area in the light of the identified vulnerability factors, it has been determined that it is an area with high vulnerabilities in terms of social, environmental, legal, social, planning and management.

Keywords: Law No. 5306, Antalya Balbey District, Urban fracility, Urban Conservation and Renewal

1. Giriş

Koruma, "bir anıtı çevresiyle birlikte, belgeleyerek, sürekli bakım ve kullanımını sağlayarak, özgün durumunu muhafaza ederek, gerektiğinde en az müdahale ile onarma ve iyileştirme yollarına giderek varlığını sürdürme anlayışıdır" (Zakar ve Eyüpgiller, 2020:36). Kentsel yenileme ise, "zaman içinde eskimiş ve yıpranmış kent dokularının, günün sosyal ve ekonomik şartlarına uygun olarak değiştirilmesi veya yenilenmesini sağlayan süreçtir" (Atalık vd., 1985). Bir başka ifadeyle, kentsel yenileme, "mevcut kentleri ve merkezleri düzeltmek ve günün gereklerine uydurmak amacıyla yeniden planlama ve bunu uygulama" olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1998). Keleş'e (1980) göre ise kentsel yenileme, "kamu girişimi ya da yardımıyla, yoksul komşulukların temizlenmesi, korunması, daha iyi barınma koşulları, tecim ve işleyim olanakları, kamu yapıları sağlanması amacıyla, yerel tasar ve izlenceler uyarınca, kentleri ve kent özerklerinin tümünü ya da bir bölümünü, günün değişen koşullarına daha iyi yanıt verebilecek duruma getirmek" şeklinde ifade edilmiştir. Literatürde kentsel yenileme kavramı üzerine çok sayıda tanım bulunmaktadır. Bunun temel sebebi kavramın kendisinin çok boyutlu yapısı ile açıklanabilir. Bu tanımlamalar ışığında, kentsel yenileme kavramını kapsamlı bir şekilde "zaman süreci içerisinde eskiyen, köhneyen, yıpranan sağlıksız/yasadışı gelişen ya da potansiyel arsa değeri üst yapı değerinin üzerinde seyrederek değerlendirilmeyi bekleyen ve yaygın bir yoksulluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, altyapısının sosyal ve ekonomik programlar ile oluşturulup beslediği bir stratejik yaklaşım içinde, günün sosyo-ekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak değiştirilmesi, geliştirilmesi, yeniden canlandırılması ve bazen de yeniden üretilmesi eylemi" olarak tanımlamak mümkündür (Özden, 2016). Buradan da anlaşılacağı üzere, kentsel yenileme kavramının temelinde değişim, dönüşüm, hayat bulma ve canlanma gibi dinamizmi ifade eden anahtar kelimeler bulunmaktadır. Kentler çeşitli sebeplerin etkisiyle köhneme, bozulma ya da eskime süreçlerinin yaşandığı yerleşmelerdir. Dünya var oldukça bu süreçler tekrar edecektir.

Teixeira (2010), son yüz elli yıldır kentsel yenilemenin aşağıdaki başlıklarla ilişkili olduğunu belirtmektedir.

- Kanalizasyon, atık toplama ve döşeli ve temiz sokakları vasıtasıyla kamu sağlığını iyileştirmek,
- İstasyonlar, okullar, üniversiteler, hastaneler gibi yeni kentsel altyapı ve tesislerin yapılması,
- Konut temininde asgari standartların sağlanması,

- Kentsel ulaşım sistemlerindeki gelişmenin bir sonucu olarak, kentsel büyüme ve yayılmanın kontrolü,
- Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından savaş hasarlarının giderilmesi, modern kent tasarımı,
- Yeni ulaşım altyapısının inşası,
- Eski sanayi ve kıyı alanlarının yenilenmesi,
- Toplumsal bütünleşme,
- Sürdürülebilir kentsel gelişimin amaçları, ilkeleri ve teknolojileri.

Buna göre, kentsel yenileme; ekonomik, toplumsal ve fiziksel amaçlar üzerine temellenmiş olup bu konulardaki çözümler arasında ilişkiler kuran bir strateji bütünü olarak ele alınmaktadır (Özden, 2016).

Kentleri yenileme düşüncesi özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında güç kazanmaya ve uygulanmaya başlamıştır. Bununla birlikte Sanayi Devrimi'yle başlayan kırdan kentlere göçün oluşturmuş olduğu koşulları iyileştirmek üzere sağlıklı kentler yaratma düşüncesi ile teknolojik gelişmeler paralelinde kentleri teknolojik koşullara uygun hale getirme gibi amaçlar ilk kentsel yenileme uygulamaları olarak kabul edilmektedir (Özden, 2016).

Kentsel yenileme, kentlerin mevcut yapılarının ve altyapısının günümüz koşullarına uygun bir şekilde fiziksel, sosyal, çevresel ve ekonomik anlamda iyileştirilmesi amacıyla yapılan planlı ve kapsamlı bir süreci ifade etmektedir. Kırılganlık, en genel anlamıyla bir sistemin, toplumun veya maddi bir varlığın onu bir tehlikenin olumsuz etkilerine karşı hassas kılan özellikleri ya da koşulları şeklinde tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, dirençli sosyo-mekânsal bir yapı kurabilmek için mevcut durumdaki kentsel kırılganlıkların tespit edilmesi gerekmektedir. Kentsel sit alanları ise; kültürel birikimin ve tarihsel bilincin gelişmesini sağlayan kültürel mirasın ayrılmaz bir parçasıdır ve bu alanlarla birlikte hedeflenen koruma stratejilerinden biri de kentsel yenileme projeleridir. Kentsel yenileme projeleri; kentlerin sosyal, ekonomik ve fiziksel yapılarında köklü bir değişime neden olma potansiyeli taşımakla birlikte, çeşitli kırılganlıkları da beraberinde getirmektedir. Bu tür projeler; yerinden edilme, kültürel kimlik kaybı ve toplum ilişkileri gibi sosyal kırılganlıkları, mülk değerlerinin artışı ve küçük işletmelerin kapatılması gibi ekonomik kırılganlıkları, doğal kaynakların tüketilmesi ve yeşil alan kaybı gibi çevresel kırılganlıklara neden olmaktadır. Ayrıca koordinasyon eksiklikleri ve yetersiz altyapı gibi planlama ve yönetim anlamında kırılganlıkları; kalite ve proje ilerledikçe ortaya çıkan yapısal problemler ve teknik anlamda kırılganlıkları,

kamulaştırma problemleri ve yasal izinleri kapsayan hukuki ve bürokratik kırılganlıkları, toplumsal direniş ve psikolojik etkileri içeren toplumsal ve psikolojik anlamda kırılganlıkları ifade etmektedir.

Bu kapsamda, kentsel koruma faaliyetleri ile kentsel yenileme projelerinin bir arada yer aldığı Antalya kent merkezi araştırma alanı olarak belirlenmiştir. Antalya'da yerleşim; Antik Dünya'da sur duvarları ile korunan liman ve çevresinde kurulmuş, Orta Çağlardan itibaren zamanla Kaleiçi'ne sığmayan nüfus kısmen kale dışına taşmış, Kaleiçi'nin kuzey çeperlerinde yeni yerleşim birimleri geliştirilerek yeni mahalleler kurulmuştur. Bu yerleşim alanlarından Değirmenönü ve Yenikapı Rumların, Balbey, Elmalı, Kışla ise Türkler ve Arapların kurdukları mahallelerdir. Örneklem alanı olarak belirlenen Balbey; Antalya İli, Muratpaşa İlçesi'nde yer alan kentsel sit alanlarından biridir. Balbey Mahallesi, konumu itibariyle, Kaleiçi'nden başlayan Antalya kent merkezinin kuzeydoğu bölümünü oluşturmaktadır. Bu alan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 29.01.1992 tarih 1300 sayılı kararı ile Kentsel Sit ve Etkileme Geçiş Alanı ilan edilmiş, 2012 yılında Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu hazırlanması sürecinde sit sınırı değiştirilerek son halini almıştır. Balbey, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kapsamında 23.03.2015 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun, 24.04.2015 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan, 29336 sayılı kararı ile "Yenileme Alanı" olarak belirlenmiştir (Şekil 1).

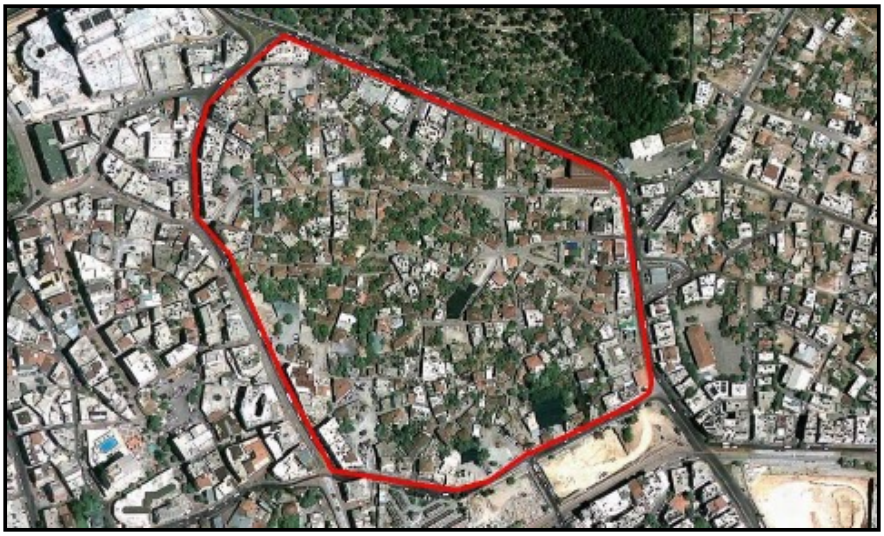

Şekil 1: Balbey Kentsel Yenileme Alanı Hava Fotoğrafı, 2024

Antalya'da 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında Balbey bölgesi, toplumsal gelişimin ışığında zaman ve mekâna bağlı değişim hareketini fiziksel olarak da en yoğun yaşayan alandır. Alana karakter veren, taşınmazlarla bir bütünlük sağlayan, bahçe duvarı, bahçe ve anıt ağaç niteliğindeki servi, palmiye, çınar ve hurma ağaçları da korumaya değer görülmüştür. Yapıların zamana bağlı mekânsal evrimlerinde tarihsel gelişimin mekâna yansımasının örneklerini görmek mümkündür. 19. yüzyıl yerleşme dokusuna ve sivil mimarlık örneklerine sahip Balbey, Antalya kent merkezinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Balbey Mahallesinde bulunan kentsel sit alanı Kaleiçi Kentsel Sit Alanı'ndan sonra Antalya'daki en büyük kentsel sit alanıdır (Şekil 2).

Şekil 2: Balbey Kentsel Yenileme Alanından Sokak Görünümü, 2024

Kentin geleneksel merkezine çok yakın bir noktada bulunun Balbey Kentsel Sit Alanı konumu itibariyle de önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Geleneksel ticaretin etkisinde kalan Balbey Mahallesi; bir yandan Kaleiçi-Yat Limanı komşuluğunda bütünleşme potansiyeli sergilerken, bir yandan da ulaşım avantajlarından dolayı önemli bir noktadır. Gerek uzak çevresinde yer alan kıyı, müze, yeşil alanlar gerekse yakın çevresinde yer alan Nekropol (Doğu Garajı), Sobacılar Çarşısı, İnönü Parkı ve ticaret (alışveriş) aksları gibi odaklar ile bunların yoğun kullanıcıya sahip olmaları açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Antalya Kent Merkezi Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi kapsamında kalan Balbey Mahallesi'nde 1990 yılında tescil işlemleri başlamış, 1992 yılında Kentsel Sit ve Etkileme Geçiş Alanı sınırları belirlenmiştir. Tescilli yapı örnekleri Şekil 3'de görülmektedir.

Şekil 3: Balbey Kentsel Yenileme Alanından Tescilli Yapı Örnekleri, 2024

Ancak 1993 yılında yapılan ve 2013 yılında revize edilen koruma amaçlı imar planları bölgedeki sorunları çözmek konusunda başarılı olamamıştır. Geleneksel kent dokusu, kentleşme hızı karşısında yeni yaşam biçimlerinin taleplerinden doğan baskılar sonucunda tarihsel çevre giderek çöküntü bölgesi olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (Şekil 4).

Şekil 4: Balbey Kentsel Yenileme Alanından Genel Görünüm, 2024

Kentsel koruma ve yenileme alanlarının planlanması sürecinde, kentsel mirasın ve kültürel birikimin korunarak gelecek kuşaklara aktarabilmesi için kentsel risklerin tespit edilmesi önemlidir. Balbey Kentsel Yenileme Alanı kapsamında yürütülen mevcut durum analizleriyle sosyal, ekonomik, çevresel, planlama ve yönetim, yapısal ve teknik, hukuki ve bürokratik, toplumsal ve psikolojik "kırılganlıklar" tespit edilerek yönetim ve planlama stratejilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

2. Literatür Araştırması

Kırılganlık kavramı planlama, mimarlık, sosyoloji, hukuk, sağlık, psikoloji gibi birçok disiplin tarafından çalışılmakla birlikte önemli bir konu

olmuştur. Kırılganlık, çevresel ve sosyal değişimlerle ilgili risk ve tehditlere maruz kalma ve uyum sağlama kapasitesinin olmayışından zarar görme durumudur. Kırılganlık aynı zamanda pek çok sektör için "streslerden etkilenme, baş edebilme ve korunabilme" yeteneğidir. Kırılganlık (vulnarability) kavramının kökeni Latinceden gelmekte ve "yara" anlamına gelen "vulnus" kelimesinden türetilmiştir (Mackenzie, Rogers, ve Dodds, 2014). Kelimenin kökeninden de anlaşılacağı üzere toplumun ya da insanların "acı çekme gücü"ne vurgu yapılmaktadır. Bazı çalışmalarda kırılganlık kavramı "yaralanabilirlik" olarak çevrilmiştir. Bu sebeple kırılganlık kavramı özünde risk kavramı ile temellenmektedir. Risk, bilinen veya bilinmeyen olasılıkların dağılımı şeklinde ifade edilmektedir. Çeşitli sosyal eylemler, riski azaltabilir. Örneğin bütün disiplinlerde istikrarın riski azalttığı genel kabuldür (Alwang, Siegel, ve Jorgensen, 2001). Fiziksel, psikolojik, sosyolojik olarak hasar almaya açık olma durumu zarar görebilir durumda olma halini ifade etmektedir.

Kırılganlık; "toplumların, sistemlerin veya fiziksel maddelerin bir riske veya tehdide karşı hassasiyetini veya etkilenme düzeyini belirleyen faktörler" olarak tanımlanmaktadır. Kırılganlık, "Potansiyel bir hadisenin ortaya çıkmasıyla toplumun maruz kalabileceği muhtemel can kaybı, yaralanma, tahribat, yıkım, yitik ve ziyanların bir ölçütüdür" (İPKB, 2014: 11). Tehlike ve stres anlarında mevcut düzenin ne düzeyde zarar gördüğü şeklinde de tanımlanabilir. Başka bir deyişle ise "bir toplumun veya yaşayanların başka insanlara göre dezavantajlı olma durumuna" kırılganlık denmektedir. Kırılganlık kavramı kadınlar, azınlıklar, engelliler, yaşlılar veya göçmenler gibi gruplar için de kullanılabilmektedir. Kriz veya risk anlarında söz konusu gruplar daha hassas olabilmektedir (Hoogeveen, Van Hell, Mooij ve Verhoeven, 2004).

Kırılganlık kavramı her ne kadar farklı disiplinler tarafından çalışılmış olsa da tüm disiplinler için bazı genel ilkeler barındırmaktadır. Bunlar şu şekildedir:

a) Refah seviyesi gelecekteki risklere karşı gösterilen güçtür.
b) Kırılganlığın derecesi, risk ve tehditlerin derecesine ve halkın riske yanıt verme yeteneğidir.
c) Kırılganlık kavramı zaman ile ilişkilidir. Zaman kırılganlığı arttırabilir, azaltabilir.
d)Yoksulların varlıklara sınırlı erişimi sebebi ile risklere cevap verme yeteneğinde savunmasızlık ve kısıtlamalar yatar.

Kırılganlık kavramını kentsel ölçekte ele alınmasına "kentsel kırılganlık" denilmektedir. Kentsel kırılganlık, kentlerin tehditlere, risklere ve şoklara hazırlıksız olma ve etki durumlarını ifade etmektedir. Nüfusun hızla artması, afetler, endüstrileşme gibi faktörler kentler üzerinde kırılganlıklar oluşturmuş, doğal ve yapılı çevreye, ekonomiye, sosyal ve toplumsal olaylara birçok etkisi olmuştur.

2.1. Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Kırılganlıklar

Kentsel yenileme alanlarında sosyal kırılganlıklar, genellikle çeşitli sosyo-ekonomik gruplar arasında eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmaktadır. Bu süreçte ortaya çıkan bazı önemli noktalar bulunmaktadır. Bunlar yerinden edilme, artan kiralar, sosyal ayrışma, kültürel değişim ve hizmetlere erişim şeklindedir (Andersen, 2004; Knox ve Pinch, 2000). Kentsel yenileme projeleri dar gelirli hanehalkları ve dezavantajlı grupların yerinden edilmesine sebep olabilmektedir. Bu durum da sosyal dokunun bozulmasına sebep olmaktadır. Kentsel yenileme projeleri bölgedeki emlak değerlerini artırmakla birlikte düşük gelirli hanehalklarının kiralarını ödeme zorluğu yaşamasına sebep olabilmektedir. Kentsel yenileme projeleriyle birlikte gelir seviyesi yüksek hanehalkları bölgeye girerek mevcut toplulukların ayrışmasına sebep olarak komşuluk ve sosyal ilişkilerin zayıflamasına ve toplumsal dayanışmanın azalmasına yol açar. Kentsel yenileme projeleri, mevcuttaki kültürel kimliği tehdit edebilir ve yerel halkın kültürel mirası göz ardı etmesine ve hatta ticarileşmesine sebep olabilir. Yenilenen bölgelerde sunulan hizmetlerin kalitesi artabilirken, yerel halkın bu hizmetlerden yararlanma fırsatları kısıtlanabilir. Yenileme süreci, yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaklaşabilir. Bu durumda hizmet erişimini etkilemektedir (Akgün, 2014; Chisholm ve Smith, 2016; Sing ve Sethi, 2018).

Kentsel yenileme alanlarında ekonomik kırılganlıklar, genellikle yenileme süreçlerinin getirdiği sosyal ve ekonomik değişimlerin dengesizliğinden kaynaklanır. Bu durum, çeşitli yönlerden etkili olabilmektedir. Bunlar; yerel işletmelerin kapanması, kira artışları, yüksek yaşam maliyetleri, erişim sorunları, finansal hizmetlere erişim şeklindedir (Lee, 2008). Yenileme projeleri, mevcut işletmelerin kira artışları veya bölgedeki değişiklikler nedeniyle kapanmasına yol açabilir. Bu, yerel ekonomiyi zayıflatabilir ve işsizlik oranlarını artırabilmektedir. Yenileme, bölgede emlak değerlerinin yükselmesine sebep olabilir. Bu durum, düşük gelirli ailelerin bölgede kalmalarını zorlaştırarak ekonomik kırılganlık yaratmaktadır. Yenileme sürecinin getirdiği yeni hizmetler ve olanaklar, yaşam maliyetlerini

artırmaktadır. Bu, özellikle dar gelirliler için ekonomik baskı yaratmaktadır. Yenilenen bölgelerde, yeni iş fırsatlarına erişim kısıtlı olmaktadır. Düşük gelirli gruplar, ulaşım ve diğer altyapı sorunları nedeniyle bu fırsatlardan faydalanamayabilir. Yenileme sürecinde, yerel halkın finansal hizmetlere erişimi sınırlı olmaktadır. Özellikle kredi ve yatırımlara erişim, ekonomik kırılganlıkları artırabilmektedir (Yıldırım, 2006; Göz, 2008).

Kentsel yenileme alanlarında çevresel kırılganlıklar, genellikle projelerin çevresel etkilerinin yeterince dikkate alınmamasından kaynaklanır. Bu durum, hem ekosistemler hem de yerel halk üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Bunlar; doğal kaynakların tüketilmesi, kirlilik, yeşil alan kaybı, iklim değişikliği etkileri, altyapı sorunları, sosyal adalet ve eşitlik şeklindedir. Yenileme projeleri, doğal alanların tahrip edilmesine ve su, hava gibi kaynakların aşırı kullanımına yol açarak doğal kaynakların tüketilmesine neden olabilmektedir. İnşaat süreçleri, toprak, su ve hava kirliliğine neden olmaktadır (Salomone & Messina 2011). Bu durum, hem çevre hem de yerel halkın sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Yenileme projeleri, mevcut yeşil alanların azalmasına neden olabilmektedir. Yeşil alan kaybı, ekosistem dengesini bozarak biyolojik çeşitliliği tehdit eder. Yenileme projeleri iklim değişikliği ile mücadele için gerekli önlemleri içermediği takdirde bölgede sıcaklık artışı ve su baskınları gibi sorunlara sebep olabilir. Yeni altyapı sistemleri çevreyle uyumlu şekilde planlanmadığı durumda yine sel riski gibi sorunlara yol açabilir (Davis 2016; Üçoğlu 2021). Çevresel sorunlar, genellikle en dezavantajlı grupları etkilemektedir. Bu durum, sosyal adaletsizlikleri derinleştirir ve bu grupların çevresel risklere karşı daha kırılgan hale gelmesine neden olmaktadır.

2.2. Hukuki, Bürokratik, Planlama ve Yönetim Kırılganlıkları

Kentsel yenileme alanlarında hukuki ve bürokratik kırılganlıklar, genellikle karmaşık düzenlemeler, yetersiz hukuki çerçeve ve bürokratik engellerden kaynaklanır. Bunlar; karmaşık izin süreçleri, hukuki belirsizlikler, mülkiyet hakları, yetersiz düzenleyici çerçeve, bürokratik engeller ve halkın katılımının yetersizliği şeklinde sıralanabilir. Yenileme projeleri için gereken izinlerin alınması süreci genellikle karmaşık ve uzun olabilmektedir, bu da projelerin gecikmesine yol açmaktadır. Aynı zamanda mevcut yasaların ve düzenlemelerin belirsizliği, projelerin uygulanabilirliğini zorlaştırmaktadır (Kasımoğlu, 2010; Atalay, 2010). Mülk sahipleri arasındaki anlaşmazlıklar, çok yapılı mülkiyet deseni veya mülkiyet haklarının belirsizliği, yenileme projelerinin gerçekleştirilmesi konusunda engel teşkil etmektedir. Kentsel yenileme için gerekli olan hukuki çerçevenin yetersiz olması da

projelerin uygulanmasında sorunlar oluşturmaktadır. Aynı zamanda farklı kamu kurumları arasında koordinasyon eksikliği, projelerin ilerlemesini yavaşlatabilmektedir. Hukuki süreçlerde yerel halkın katılımının sağlanmaması, projelerin toplumsal kabulünü azaltabilir ve direnişe sebep olabilmektedir.

Kentsel yenileme projelerinde planlama ve yönetim kırılganlıkları, genellikle yetersiz stratejiler ve paydaş katılım eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Bunlar; kapsayıcı olmayan planlar, uzun vadede vizyon eksikliği, kaynakların yetersizliği, koordinasyon eksiklikleri, veri eksiklikleri, hukuki ve idari engeller şeklindedir. Toplumun tüm kesimlerinin görüşlerini yeterince dikkate almamak kentsel yenileme projelerinin başarısını etkilemektedir (Dündar, 2003; Özden, 2007). Aynı zamanda sadece kısa vadeli hedeflere odaklanmak, sürdürülebilir gelişmeyi engellemektedir. Projelerin finansmanında yetersizlik, uygulama aşamasında aksaklıklara yol açmaktadır. Farklı paydaşlar arasında etkili bir iletişim ve koordinasyon olmaması, projelerin entegre edilmesini zorlaştırmaktadır. Yeterli araştırma ve analiz yapılmadan ilerlemek, yanlış kararlar alınmasına neden olabilmektedir. Karmaşık izin süreçleri ve düzenleyici engeller, projelerin ilerlemesini yavaşlatabilmektedir.

2.3. Yapısal Problemler ve Teknik Kırılganlıklar

Kentsel yenileme alanlarında yapısal problemler ve teknik kırılganlıklar, genellikle inşaat süreçlerinde, altyapı eksikliklerinde ve tasarım hatalarında ortaya çıkmaktadır. Bu tür kırılganlıklar, projelerin etkinliğini ve sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyebilmektedir. Bunlar, altyapı yetersizlikleri, yapısal güvenlik sorunları, inşaat kalitesi, hava koşullarına dayanıklılık, teknik bilgi eksikliği ve planlama hataları şeklindedir. Mevcut altyapının yenileme süreçlerine uygun olmaması, su, elektrik, ulaşım gibi hizmetlerde sorunlara yol açabilmektedir (Çubuk, 1998; Tekeli, 1991). Yenileme sırasında mevcut yapıların dayanıklılığı yeterince değerlendirilmezse, inşaat sonrası yapısal sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Düşük kaliteli malzeme kullanımı veya yetersiz işçilik, projelerin uzun ömürlü olması noktasında önemlidir. Projelerin iklim değişikliği ve doğal afetler gibi faktörlere karşı dayanıklılığı göz önünde bulundurulmadığında, yapıların ve insanların hasar görebilmesi muhtemeldir. Proje yöneticileri veya uygulayıcılar arasında yeterli teknik bilgi ve deneyim olmaması, uygulama sırasında hatalara neden olabilmektedir. Uygulama aşamasında yapılan planlama hataları, projelerin zamanında ve bütçeye uygun tamamlanmamasına yol açabilmektedir.

3. Yöntem

Bu araştırma kuramsal ve örnekleme alanları üzerinden iki temel bölümden oluşmaktadır. Nitel araştırma tekniklerinden; doküman inceleme ve yerinde inceleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. İkincil kaynaklara başvurularak, konu ile ilgili olan yazılı her türlü kaynak, arşiv belgesi ve hukuksal mevzuat taranarak incelenmiştir.

Nitel araştırmayı, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlayabiliriz (Yıldırım ve Şimşek, 2008:39). Bu araştırma yöntemi disiplinlerarası bütüncül bakışı esas almıştır. Nitel araştırmalarda çoğunlukla 3 tür veri toplanır:

1. Çevreyle ilgili veri; araştırmaya konu olan alanın psikolojik, sosyal, kültürel, fiziksel ve demografik özellikleriyle ilgilidir.

2. Süreçle ilgi veri; araştırma süresi boyunca nelerin olduğu ve bittiğiyle ilgilidir. Araştırma grubundakilerin bu olanlardan nasıl etkilendiğine ilişkindir.

3. Algılara ilişkin veriler ise; araştırmaya konu olan çevredeki gruba dâhil olan kişilerin araştırma süreciyle ilgili düşündükleriyle ilgilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 40). Bu tez kapsamında bu 3 tür veriyi toplayabilmek adına görüşme, gözlem ve yazılı kaynak incelemesi yapılmıştır.

Kişilerin bakış açısını ve öznel deneyimlerini ortaya koyarken görüşme etkili bir yöntem olarak bilinmektedir. Aynı zamanda görüşme esnasında kişilerin duygu ve değerleriyle birlikte algılarını da anlama adına güçlü yöntemlerden biridir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 40-41).

Araştırma alanı olarak seçilen Balbey Kentsel Yenileme alanında yaşayan kişilerin tarihi çevrede kırılganlık bilgilerine yönelik görüşme kontrol kartıyla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, 14.10.2024-27.10.2024 zaman aralığında kentsel koruma ve yenileme alanında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, gönüllülük esasına göre yapılmış ve bu kapsamda 25 kişiyle görüşme sağlanmıştır. Bu görüşmeler sonucunda üst ve alt değişkenler belirlenmiş, kentsel koruma ve yenileme alanlarında kırılganlık üzerine nitel bir değerlendirme yapılmıştır.

4. Bulgular

Balbey Kentsel Yenileme Alanı'nda yaşayanların yaş grupları dağılımı incelendiğinde; %6'sının 18-21 yaş arası, %15'inin 22-25 yaş arası, %22'sinin 26-30 yaş arası, %26'sının 31-40 yaş arası, %27'sinin 41-50 yaş arası ve %10'unun ise 51 yaş ve üzeri olduğu saptanmıştır. Alanda yaşayan kişiler %77 oranla erkektir (Grafik 1).

Grafik 1: Balbey Kentsel Yenileme Alanı Yaş Dağılımı ve Cinsiyet Dağılımı

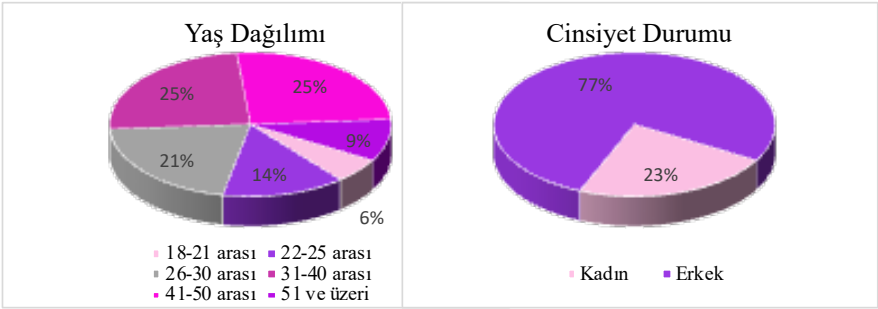

Balbey Kentsel Yenileme Alanı'nda yaşayanların meslek grupları dağılımı incelendiğinde; %56'sının küçük-orta ölçekli ticaret ile ilgilendiği, %12'sinin özel sektör, %13'ünün memur, %12'sinin emekli ve %7'sinin işsiz olduğu görülmektedir. Eğitim durumları incelendiğinde ise; %15'inin ilkokul, %40'ının ortaokul, %35'inin lise ve %10'unun üniversite mezunu olduğu görülmektedir (Grafik 2).

Grafik 2: Balbey Kentsel Yenileme Alanı Meslek Grupları ve Eğitim Düzeyleri Dağılımı

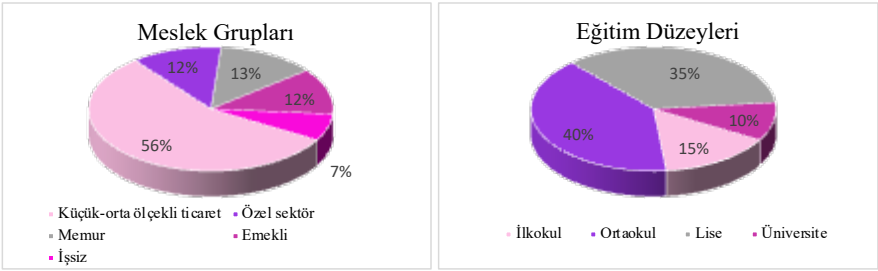

Görüşmecilerin %20'sinin Balbeyli olduğu görülmektedir (Grafik 3).

Grafik 3: Balbey Kentsel Yenileme Alanı Balbeyli Olma Durumu Dağılımı

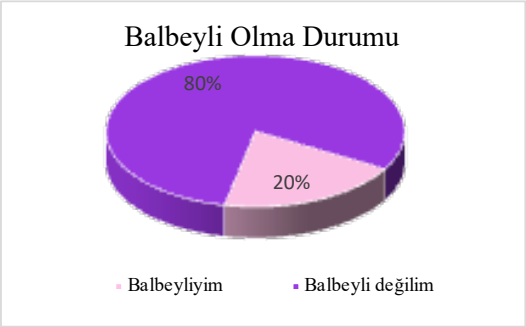

Görüşmeciler Balbey'i şu şekilde tanımlamışlardır:

"Kent merkezinde altın değerinde bir alan"

"Eski Antalya için çok önemli, şu an için eskimeye başlayan bir alan."

"Burası Antalya'nın ilk yerleşim yerlerinden biri o yüzden konumu itibariyle de her yere kolaylıkla ulaştığımız bir yer."

"Henüz değeri tam olarak anlaşılamamış, insanlar için değerinin ne demek olduğu bilinmeyen, hatıralarla dolu bir alan."

"Hangi Balbey'i soruyorsun? Eski Balbey mi? Yeni Balbey mi? Eski Balbey komşuluk ilişkilerimizin çok iyi olduğu, kapılarımızı kilitlemeden dahi özgürce evimizden çıkıp gittiğimiz, güvenli, sokaklarında çocuklarımızın özgürce oynadığı bir yerdi. Cenaze, düğün ve derneklerde yemekler pişirilirdi. Hastası olana destek olunurdu. Burada hepimiz aile gibiydik. Şu anda ise eski dostlarımızın hiç kalmadığı, güvenlik konusunda endişelerimizin olduğu, mal mülk sahiplerinin doğup büyüdüğü yeri terk edip gittiği sadece eski komşularımızdan birkaçının kaldığı bir alana dönüştü."

"Eskiden her evde oturan olurdu evlerin bakımı yapılırdı. Ama şu anda evlerin terk edildiği bir alana dönüştüğü" ifade edilmiştir.

Görüşmecilere Balbey'de yaşayan profili nasıl tanımlarsınız şeklinde sorulduğunda şu şekilde cevap vermişlerdir:

"Şu andaki profil maalesef kağıt toplayıcılarının mesken edindiği, bir yer haline geldi. Tarihi yapılar bakımsız kaldığı için metruk yapı haline

gelmeye başladılar. Madde bağımlıları artmaya başladı."

"Eskiden varlıklı ailelerin yaşadığı ama şu anda madde bağımlılarının, kağıt toplayıcılarının olduğu bir alana dönüşmeye başladı."

"Ekonomik anlamda üst seviyelerde olup Balbey'de yeri olmayan kişilerin dahi işe veya yürüyüşe çıktığında sokaklarımızda gezdiği bir yer. İnsanlar burada yürürken çocukluklarını hatırladıklarını söylüyorlar. Fakat hemen ardından burada yaşayan kişilerin hayat standartlarının düşmeye başladığını belirtiyorlar."

"Ben 1974 yılında ilkokula başlarken bu mahalle ile tanıştım ve yaşamaya başladım. O zamanlar sokaklar filancanın sokağı gibi bilinirdi. Şurası …… Çakar'ın sokağı idi, şurası ……. Şişli'nin sokağı idi. Mülkiyetin çok hisseli olmaya başlamasıyla birlikte alanda kiracılık başladı. Kendi aralarında anlaşamayan ev sahipleri karşısında da artık kira ödemeyen yapıyı işgal eden kişiler olmaya başladı."

"Burada çok mülkiyetli yapı var. Ev sahiplerinden biri yapıya sahip çıkmak istiyor tüm masrafları üstleniyor fakat bir diğer hissedar orada bizim de hakkımız var deyip heves kırıyorlar. İhtiyacımız yok deyip satmakta istemiyorlar. Böylece işin içinden çıkılmaz bir durum ortaya çıkıyor."

Görüşmeciler kentsel yenileme kavramını çoğunlukla "tarihi olmayan yapıların yıkılıp yeniden yapılması, yapıların günümüz koşullarına uygun hale getirilmesi, evlerimizin yenilenmesi" şeklinde tanımlamışlardır.

Görüşmeciler yapılarının kentsel yenileme alanı içerisinde kaldığını ilk olarak "belediyenin alan içerisinde kentsel yenileme ofisi açmasıyla, analiz çalışmalarının yapılmaya başlamasıyla, çeşitli toplantılara çağırılma" ile öğrenmişlerdir.

Görüşmeciler yapılarının kentsel yenileme alanı içerisinde içerisinde olma durumunu "iyi bir şey olarak düşünüyorum çünkü bu yenilemeyle birlikte güvenlik sorunlarının da çözüleceğini düşünüyorum. Konutumuz yenilecek daha iyi yaşam şartlarımız olacak bu sebeple olumlu bir durum olarak görüyorum" şeklinde ifade etmişlerdir.

Görüşmeciler yaşadıkları alanın korunmasına ilişkin;

"Mevcut yapıların tamamının yıkılıp yerine yüksek binaların yapılıp hiç tanımadığımız insanların gelmesi durumunda bu alanın korunacağını düşünmüyorum"

"Aynı eski haliyle yeniden yapılırsa eski komşularımızın da alana yeniden geri döneceğini biliyorum. İşte o zaman korunmuştur diyebilirim."

"Buranın sadece bina, yol, altyapısıyla değil mahallelilerimizle birlikte korunması gerektiğini düşünüyorum."

"Burada etaplar halinde değil bütün olarak bir çalışma yapılmasıyla korunacağını düşünüyorum" şeklinde ifadeleri bulunmaktadır.

Görüşmeciler kırılganlık kavramını %65'i "dayanıksızlık, direnci olmayan, evlerin yıkılması, hassaslık" olarak tanımlarken %35'i kavramı tanımlayamamıştır.

Görüşmeciler Balbey Kentsel Yenileme Alanı içerisinde sosyal kırılganlık bağlamında şunları ifade etmişlerdir:

"Burada hem Eski Balbeyliler hem de kâğıt toplayıcıları yaşıyor. Farklı kültürdeki insanlar aynı şekilde iletişim kuramıyor."

"Şu anda burada kültür seviyesi çok düşük"

"Ben çocukken en yakın arkadaşımın babası bateri çalardı. Tabi 1980'lerden bahsediyorum. Şu anda bu alanda bateri çalan hiç kimse yoktur. Burada hayatı farklı insanlar yaşıyor."

"Burada kira bile vermeden yaşayan kişiler var. Evlerimiz yenilendiğinde bu alandan gideceklerini düşünüyorum."

"Biz Antalya'nın yerlileri olarak burada çok az kaldık. Şu anda yaşayanlarla kültür farkımız çok fazla var."

"Burada çalışmaların yapılması eski komşularımıza umut oluyor. Tekrardan buraya döneceklerini söylüyorlar. Bizler de seviniyoruz."

Görüşmeciler Balbey Kentsel Yenileme Alanı içerisinde ekonomik

kırılganlık bağlamında şunları ifade etmişlerdir:

"Eski Balbeyliler aslında ekonomik anlamda Antalya'nın en köklü zengin aileleridir. Fakat bugün buradaki profilden dolayı herkes malını mülkünü bırakıp gitti. Onlar gidince güvenlik problemi ortaya çıktı."

"Burada tanıdığımız, bildiğimiz ve güvendiğimiz esnaf komşularımız var. Onlar proje sonrası hala esnaflığa devam ederler mi bilmiyorum."

"Burada babasından kalan bir evi olan ekonomik anlamda iyi durumda olan bir tanıdığım var. Şu anda falezlerin orada mevcut durumda güç yetmeyecek çok güzel bir evde oturuyor. Fakat onun gönlü hala burada. Benim evim tescilli bir yapı ve restore ettirdim. Bazen senin evde bir odayı bana kirala diye konuşması oluyor. Çünkü orada oturmak onu mutlu etmiyor. Demem o ki çok iyi bir yerde de otursa eski Balbeylilerin gönlü hala burada."

"İşgalciler kira vermiyor. Ev sahipleri de evlerinin bakımını yapmıyorlar. Böylece yapılar dayanıksız hale geliyor."

Görüşmeciler Balbey Kentsel Yenileme Alanı içerisinde çevresel kırılganlık bağlamında şunları ifade etmişlerdir:

"Benim evim tescilli bir yapı. Fakat ben burayı sadece benim evim olarak görmüyorum. Burası hepimizin evi. Kent mobilyası gibi görüyorum."

"Burada bahçeler vardı. Herkes nanesini, semizotunu, domatesini, çiçeklerini bu bahçelerde yetiştirirdi. Ama şu anda o bahçeler toplayıcılar ya da hurdacıların toplama alanına dönüştü. Bizler de bahçeler yerine küçücük balkonlarda saksılara kaldık."

"Buranın 1980 öncesi fotoğraflarına baktığınızda ilk göze çarpan şey bahçeleri olur."

"Burada kağıt toplayıcıları işgal ettikleri için kirlilik söz konusu."

"Tescilli yapıların bahçeleri çok güzeldi. Bizim çocukluğumuz bu bahçelerde geçti."

"Antalya'nın merkezinde olup bahçeli yapıların olması ve her yere

ulaşımının olması çok güzel bir şey."

Görüşmeciler Balbey Kentsel Yenileme Alanı içerisinde planlama ve yönetim anlamında kırılganlık bağlamında şunları ifade etmişlerdir:

"Yeni nesil burada evlerinin yerini bile bulamaz. Mülkiyet zaman ilerledikçe daha çok bölünüyor."

"Buranın planlama süreçlerine dâhil olabiliyoruz."

"Balbeyde görüşlerimizi yönetime iletecek bir derneğimiz var. Bu dernek BALDER olarak isimlendirildi. Bu anlamda isteklerimiz yönetime daha çabuk iletiliyor."

Görüşmeciler Balbey Kentsel Yenileme Alanı içerisinde yapısal ve teknik anlamında kırılganlık bağlamında "yüksek katlı yapı istemediklerini, metruk haldeki yapıların varlığı, bazı konutlarda kiracıların yaşıyor olması o evin eksiklerini giderme konusunda önemli olabiliyor çünkü çatısı bacası aktığında ev sahibi bilmese de kiracı onu yaptırıyor" belirtmişlerdir.

Görüşmeciler Balbey Kentsel Yenileme Alanı içerisinde hukuki ve bürokratik anlamda kırılganlık bağlamında şunları ifade etmişlerdir:

"Yan komşumun duvarı yıkılıyor. Yıkılan taş parçaları yola dökülüyor. Mal sahibine haber verelim yaptırsın istiyoruz. Ama o kadar unutulmuş ve yok sayılmış ki numarasını dahi ulaşılamıyor. Muhtar bile ulaşamıyor. Özel mülkiyet olduğu içinde müdahale edilemiyor. Bu durumun üzerine çıkacak yasal bir düzenleme olabilir."

"Şu an için yaşadığımız alanda hukuki anlamda sorunlar olmuyor. Proje alanında kamulaştırılan yerler var bunlar da sorunun hızla çözülmesi için güzel şeyler."

5. Sonuç ve Öneriler

Kentsel yenileme, kentlerin mevcut yapılarının ve altyapısının günümüz koşullarına uygun bir şekilde fiziksel, sosyal, çevresel ve ekonomik anlamda iyileştirilmesi amacıyla yapılan planlı ve kapsamlı bir süreci ifade etmektedir. Kırılganlık, en genel anlamıyla bir sistemin, toplumun veya maddi bir varlığın onu bir tehlikenin olumsuz etkilerine karşı hassas kılan özellikleri ya da koşulları şeklinde tanımlanmaktadır. Bu çerçevede,

dirençli sosyo-mekânsal bir yapı kurabilmek için mevcut durumdaki kentsel kırılganlıkların tespit edilmesi gerekmektedir. Kentsel sit alanları ise; kültürel birikimin ve tarihsel bilincin gelişmesini sağlayan kültürel mirasın ayrılmaz bir parçasıdır ve bu alanlarla birlikte hedeflenen koruma stratejilerinden biri de kentsel yenileme projeleridir. Kentsel yenileme projeleri; kentlerin sosyal, ekonomik ve fiziksel yapılarında köklü bir değişime neden olma potansiyeli taşımakla birlikte, çeşitli kırılganlıkları da beraberinde getirmektedir. Bu tür projeler; yerinden edilme, kültürel kimlik kaybı ve toplum ilişkileri gibi sosyal kırılganlıkları, mülk değerlerinin artışı ve küçük işletmelerin kapatılması gibi ekonomik kırılganlıkları, doğal kaynakların tüketilmesi ve yeşil alan kaybı gibi çevresel kırılganlıklara neden olmaktadır. Ayrıca koordinasyon eksiklikleri ve yetersiz altyapı gibi planlama ve yönetim anlamında kırılganlıkları; kalite ve proje ilerledikçe ortaya çıkan yapısal problemler ve teknik anlamda kırılganlıkları, kamulaştırma problemleri ve yasal izinleri kapsayan hukuki ve bürokratik kırılganlıkları, toplumsal direniş ve psikolojik etkileri içeren toplumsal ve psikolojik anlamda kırılganlıkları ifade etmektedir.

Balbey Mahallesi öncelikle yıllar içinde geçmişin, prestijli konut alanından bugünkü köhneleşmiş durumuna evrildiği genellemesine işaret etmektedir. Olumsuzluğa doğru bir süzülme olarak tanımlayacağımız bu sürecin temel nedenleri; kentsel bütünde hızla değişip dönüşen dinamiklerin merkez dışında yeni çekim, yerleşim odakları yaratması, buradaki yüksek gelirli kesimin bu cazibe odaklarına yönelerek özellikle sit alanını dolayısıyla tarihi yapılarını terk etmeleri, sonrasında ilişkilerini koparmaları, giderek yerlerini ağırlıkla göçle gelen, düşük gelirli ve marjinal sektörde çalışan grupların ucuz kiralar ödeyerek almaları biçiminde özetlenebilir. Günümüzde aidiyet duygusunun düşüklüğü, son beş yıl içinde mahalleye yerleşenlerin çoğunlukta olması, yaklaşık 3000 kişi civarında olan nüfus içinde burada doğanların %20'lerde kalması ve genellikle merkeze yakınlığı nedeni ile daha çok geçiş alanı olarak kullanılması özetlenen çöküş nedenlerinin öncelikli göstergeleridir. Balbey Kentsel Yenileme Alanı'nda, kentsel sit alanı sınırları içindeki fiziksel dokusunun yıpranmış ve bozulmuş olduğu görülmektedir. Etkileme geçiş alanı sınırları içerisinde ise, bazı tekil sivil mimari örnekler dışında fiziksel doku ve yapılaşma büyük oranda bozulmuş durumdadır. Bu yönü ile Balbey Yenileme Alanı birbirini sosyal ve mekânsal açıdan etkileyen ancak çok da farklı nitelik ile koşullara sahip olan kentsel sit ile etkileme geçiş alanı olarak tanımlanan iki değişik alt bölge olarak değerlendirilmektedir. Mülk sahiplerinin alanı terk etmesi mahallenin çöküntü alanına dönüşmesine, yasadışı olayların ve suç oranının artmasına sebep olmuştur.

Balbey çoğunlukla 31-40 yaş aralığındaki kişilerin yaşadığı erkek çoğunluğundaki bir alandır. Yüksek oranda küçük-orta ölçekli ticaretle uğraşan kişiler olsa da alanda marjinal sektörde çalışan gruplar da bulunmaktadır. Balbey tanımlarken "eski ve yeni Balbey" kavramları Balbeylilerin Eski Balbey'e özlemlerine dikkat çekmektedir. Kırılganlıkların Eski Balbeylilerin mülklerini terk ederek yerlerini işgalcilere bırakmasıyla başladığı görülmektedir. Bu durum "yeni Balbey" olarak tabir edilen alanda sosyal ayrışma, kültürel farklılıklar ve kimlik çatışmasına sebep olarak sosyal kırılganlıklara neden olmaktadır. Üst düzey gelir seviyesine sahip "eski Balbeyliler" yerini ekonomik anlamda dar gelirli hanehalklarına bırakmıştır. Aynı zamanda gerek günümüz koşulları gerek merkezi konumundan dolayı ticari birimlere erişim kolaylığı yereldeki işletmelerin kapanması bakımından riskli görünmektedir. Bu durumda ekonomik kırılganlıklara sebep olmaktadır. Balbey'de bahçe alanlarının işgalcilerin toplama alanına dönüşümü ve oluşan kirlilik çevresel kırılganlıklara sebep olmaktadır. Çok mülkiyetli yapı ve zaman geçtikçe daha da bölünecek olan mülkiyet deseni planlama ve yönetim anlamında kırılganlık ifade etmektedir. Alan içerisinde metruk haldeki yapılar yapısal ve teknik kırılganlıklara sebep olmaktadır. Sorunlu parsellerde özel mülkiyete müdahalelerde sürecin çok aşamalı olması, kamulaştırma süreçlerinde farklı birimler arası koordinasyonun sağlanmaya çalışılması hukuki ve bürokratik kırılganlıklara sebep olmaktadır.

Sosyal kırılganlıkların önlenmesi için yenileme süreçlerinde halkın katılımının sağlanması ve mevcut toplulukların ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması önemlidir. Ekonomik kırılganlıkları azaltmak için, yenileme süreçlerinde sosyal konut projelerinin geliştirilmesi ve yerel işletmelerin desteklenmesi önemlidir. Çevresel kırılganlıkları azaltmak için, sürdürülebilir tasarım ilkelerinin benimsenmesi ve çevresel etki değerlendirmelerinin yapılması önemlidir. Planlama ve yönetim kırılganlıklarının azaltılması için, daha iyi planlama süreçlerinin benimsenmesi, paydaşların aktif katılımının sağlanması ve sürekli izleme mekanizmalarının oluşturulması önemlidir. Yapısal problemleri ve teknik kırılganlıkları azaltmak için, kapsamlı bir değerlendirme süreci, kaliteli malzeme kullanımı, iyi bir proje yönetimi ve sürekli eğitim olanakları sağlanması önemlidir. Hukuki ve bürokratik kırılganlıkları azaltmak için, daha şeffaf ve hızlı izin süreçlerinin geliştirilmesi, hukuki çerçevenin güçlendirilmesi ve halkın katılımının süreçlere teşvik edilmesi önemlidir.
Sonuçta hangi bağlamda olursa olsun, kırılganlıklar genellikle bir şeyin veya birinin güvenliğini tehdit eden faktörlerin varlığını ve bu faktörlere karşı duyarlılığı gösterir. Kentsel kırılganlıkları azaltmak için kentlerin

genellikle dayanıklılık stratejileri geliştirmesi gerekmektedir. Kentsel yenileme süreçlerinde bu tür kırılganlıkları en aza indirmek için, projelerin planlama aşamasında geniş bir paydaş katılımı, toplum ihtiyaçlarının doğru şekilde analiz edilmesi ve sürdürülebilirlik hedeflerinin ön planda tutulması önemlidir. Ayrıca, mevcut toplulukların korunması ve desteklenmesi, yenileme projelerinin sosyal ve kültürel dengesini korumak açısından kritik bir faktördür.

6. Referanslar

Akgün, A. (2014). Ayrışma-Ayrıştırma Temelli Mekânsal Pratiklerin Toplumsal Pratiklerle İlişkisi Üzerine Bir Çalışma, İdealkent, 12: 28-39.

Alwang, J.,, Siegel, P., B. and Jorgensen, S. L., (2001). "Vulnerability: a view from different disciplines," Social Protection Discussion Papers and Notes 23304, The World Bank.

Andersen, H. S. (2004). Urban Sores. On the Interaction Between Segregation, Urban Decay and Deprived Neighbourhoods, Danish Building and Social Research.

Antalya Balbey Mahallesi Kentsel Sit Alanı ve Çevresi 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı Plan Açıklama Raporu, (2013).

Atalay P., (2010). 'Kentsel Dokunun Korunmasında Yasal ve Yönetsel Çerçeve: Ankara Yenileme Alanı', Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü 2010.

Atalık, G. ve diğ., (1985). Şehircilik, İTÜ Matbaası, İstanbul.

Belediye Kanunu (2005). Kanun Numarası: 5393. Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı: 13.07.2005-25874.

Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004). Kanun Numarası: 5216. Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı: 23.07.2004-25531.

Chisholm, M., Smith, D. (2016). Shared Space: Divided Space: Essays on Conflict and Territorial Organization. London: Routledge.

Çubuk, M., (1998) "Türkiye ve Kültür Mirası Zenginliğini Koruma İçin Savunma", Çağdaş Kentsel Kültür Mirası Kentsel Koruma-Yenileme-Kentsel İyileştirme. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayını. 1–8.

Davis D.E. (2016). Reflections on the relations between development and urbanization: past trajectories and future challenges, International Journal of Urban Sciences, 20:1, 1-14.

Dündar, Ö., (2003) "Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sonuçları Üzerine Kavramsal Bir Araştırma", P.P. Özden ve başk. (Haz.), Kentsel Dönüşüm

Sempozyumu. TMMOB İstanbul Şubesi - Bildiriler (11–13 Haziran 2003 Yıldız Teknik Üniversitesi Oditoryumu, İstanbul), İstanbul: YTÜ Basım Yayın Merkezi, 65–74.

Gecekondu Kanunu (1966). Kanun Numarası: 775. Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı: 30.07.1966-12362.

Göz, A. C. (2008). Kentsel dönüşümün esasları ve İskoçya Whit field örneği. Yerel Siyaset Dergisi, 3(31), 8-12.

Hasol, D., (1998). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM Yayınevi, İstanbul.

Hoogeveen, L., Hell, J. G. van, Mooij, T., & Verhoeven, L. (2004). Conditions for success of educational arrangements for gifted students. Paper presented at the 'European Conference on Higher Ability', Pamplona, 10-13 September 2004.

İmar Kanunu (1985). Kanun Numarası: 3194. Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı: 09.05.1985-18749.

İPKM, (2014). "Kentsel Risklerin Azaltılması", İstanbul Valiliği, İstanbul Proje Koordinasyon Birimi, Haziran 2014, İstanbul, (https://www.guvenliyasam.org/wp-content/u ploads /20 16 / 0 2 / KENTSEL.pdf, 05.10.2024).

Kamulaştırma Kanunu (1983). Kanun Numarası: 2942. Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı: 08.11.1983-18215.

Kasımoğlu U, (2010). 'Kentsel Yenileme Uygulamalarının Çeşitli Boyutları ile İrdelenmesi ve Tarlabaşı Kentsel Yenileme Projesi Örneği', Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü 2010.

Keleş, R. (1980). KentBilim Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınevi, Ankara.

Knox ve Pinch, (2000). Urban Social Geography, Routledge, New York.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983). Kanun Numarası: 2863. Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı: 23.07.1983 -18113.

Lee, K. L. G. (2008). Sustainable urban renewal model for a high densitycity: Hong Kong (Yayımlanmamış Doktora Tezi). The Hong Kong Polytechnic University, Hong Kong.

Mackenzie, C., Rogers, W., and Dodds, S., (2014). Vulnerability: New Essays in Ethics and Feminist Philosophy. New York: Oxford University Press.

Özden, P. P., (2007) "Belediyelerin Sosyal Programları ve Kentsel Yenileme", Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar: 197–225, (ed. M. Kösecik, H. Özgür), Nobel Yayın, Ankara.

Özden, P. P., (2016). Kentsel Yenileme: Yasal Yönetsel Boyut, Planlama ve Uygulama, İmge Kitabevi, Ankara.

Salomone M. & Messina M. (2011). Complex, Ecological, Creative: The Modern City and Social Change, World Futures, 67:2, 79-92.

Singh, B. ve Sethi, M. (2018). Divided City, The: Ideological and Policy Contestations in Contemporary. World scientific Publishing.

Teixeira, J. M. P. (2010). Urban Renaissance: The Role of Urban Regeneration in Europe's Urban Development Future, S A J_2010_2, 711 (4), 97-114.

Tekeli, İ., (1991). Şehirlerimizdeki Altyapı Sorunları. "Tekeli, İ., Kent Planlaması Konuşmaları", s: 154165, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.

Toplu Konut Kanunu (1984). Kanun Numarası: 2985. Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı: 17.03.1984-18344.

Üçoğlu M. (2021). Financialization and suburbanization: the predatory hegemony of suburban-financial nexus in Istanbul, Globalizations, 18:6, 981-994.

Yıldırım, A. E. (2006). Güncel Bir Kent Sorunu: Kentsel Dönüşüm. Planlama (TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını), 2006 (1), 7-24.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H., 2008. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Kanunu (2005). Kanun Numarası: 5366. Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı: 05.07.2005-25866.

Zakar, L., ve Eyüpgiller K. K., (2020). Mimari Restorasyon Koruma Teknik ve Yöntemleri. Ömür Matbaacılık, İstanbul, s.192.

Panel

Antalya Oturumu

Moderatör: **Mine TAK**

Ersin AKSOY

Süleyman KOCABAŞ

Doç. Dr. Engin KEPENEK

Salih SANDAL

Moderatör:

Mine BOSTAN TAK

AFAD

Mine BOSTAN TAK: Dünya Şehircilik Günü Antalya 48. Kolokyumuna hoş geldiniz diyorum. Bugünkü panel konumuz yine kentsel dönüşüm ve afet uygulamalarıyla alakalı, arkadaşlarımız size Antalya özelinde yapılan çalışmalarla ilgili bilgilendirme yapacaklar. Tabii herkesin herhalde çok merak ettiğini düşünüyorum, ben de öyle merak ediyorum, Antalya'daki uygulamalar, neler yapıldı, hangi aşamaya geldi ve bitmiş olan uygulamaların sonuçları nelerdir, başarıya ulaştı mı, hedeflenen sonuca ulaşılabildi mi, hangi aksaklıklarla karşılaşıldı? Bununla ilgili sorularınızı da şöyle diye düşündük, bütün sunumlar bittikten sonra tüm sunumlara ilişkin sorularınızı arka arkaya alalım dedik. Süremiz biraz geç başladı, önceki oturum biraz süreyi aştı, ama önemli değil. Çünkü bizim diğer öğleden sonraki oturumumuza kadar bir saatlik süremiz var. Merak etmeyin, sizi burada tutmayacağım, ama biraz daha rahat olabiliriz diye düşünüyorum. Hepiniz hoş geldiniz.

Bizim oturumumuz tabii bugüne kadar yapılmış, dün yapılmış ve bundan sonra yapılacak olan daha akademik çalışmalarla ilgili değil, daha pratiğe yönelik uygulamalar ve çalışmalar hakkında olacak. İlk konuşmacımız Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğünden şehir plancısı arkadaşımız Ersin Aksoy bize "Afet Öncesi ve Sonrası Müdahale Araçlarından Biri Olan Kentsel Dönüşüm Mevzuatı ve Uygulamalarının Antalya Üzerinden Değerlendirilmesi" sunumunu yapacak.

Ersin AKSOY

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

Ersin AKSOY: Teşekkür ederim. Öncelikle 48. Kolokyuma özellikle bu Antalya Paneline gelen herkese çok çok teşekkür ederiz. Bizler bugün bu sunumlardan en genelden en özele kadar Antalya'da neler yapıldı bugüne kadar, doğru yapılanlar neler, yapılamayanlar neler, işin neresindeyiz, bunları anlatmaya çalışacağız.

Bugünkü sunumumda da öncelikle bu Antalya'daki kentsel dönüşüm değerlendirmesini kentsel dönüşüm genel tanımları, yasal avantajları, Türkiye'deki bir çalışma örneği üzerinden kentsel dönüşüm strateji belgesinin ne olduğu ve Antalya'da genel olarak işte farklı mevzuatlar konularak yapılan çalışmalardan bahsedeceğim. Aslında ne kadar alanın dönüştüğünü, ama daha ne kadar ihtiyacımız olduğunu da sizlere aktaracağım.

Kentsel dönüşüm aslında bir strateji ve eylemlerin bütünü. Nasıl stratejiler bunlar? İşte ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşulların kapsamlığı ve bütünleşik yaklaşımlarla iyileştirilmesine yönelik stratejiler. Yani bir program aslında, uygulamalarına ilişkin baktığımız zaman güzel bir tanım var aslında burada: Nasıl uygulanıyor, diğer ülkelerde nasıl uygulanıyor diye Keleş Hocamız bunu tanımlamış. Yoksulluk yuvalarının temizlenmesi -işin en genelinde bu şekilde- kent merkezlerinin ana kentlerinin öteki kesimleri ve yöre kentlerle aralarındaki ekonomik canlılık ayrımlarını gidermek üzere

bu kesimlerin yenilenmesi ve kent merkezlerindeki yerel yönetimlerin mali olanaklarının arttırılması. Literatürde baktığımız zaman birçok kentsel dönüşüm müdahale biçimi sınıflandırması var. Biraz daha böyle sıralama vasıtasıyla gittiğimiz zaman kentsel yenileme, yeniden geliştirme, yeniden canlandırma, kentsel koruma, sağlıklaştırma, soylulaştırma, entegrasyon, kentsel rönesans ve yeniden üretim gibi bu müdahale biçimlerini sıralayabiliriz. Dediğim gibi bu bir program içerisinde bir sürü eylemleri barındıran ve müdahale biçimlerini barındıran bir program.

En basit tanımıyla bizim bu sürecin paydaşları kimler? Tabii ki mevzuat anlamında baktığımız zaman Bakanlık, yatırımcı, vatandaş ve belediye. Bunların her birinin uygulamalarda bir görevi de var. Özellikle Bakanlık ve belediyenin görevleri birbirine çok yakın, burada tabii en mağdur ve bu işi bekleyen kesim de vatandaş olarak düşünebiliriz. Yatırımcı kesim de işin sadece finans ayağında bulunmaktadır. Daha önemlisi bizler, yani bizim meslek dalımız bu işin neresinde? Bu husus çok önemli. Hiçbir kentsel dönüşüm projesi şehir plancısı olmadan ilerleyemez arkadaşlar, şehir plancısı çünkü bu işin koordinasyon görevini üstlenen bir meslek dalıdır. Diğer mesleklerin de çok ciddi katkıları var, ancak şehir plancısı bu işte hem danışman hem uzlaştırıcı hem proje geliştiren hem çözüm üreten, yani kısaca koordinatör diyebileceğimiz kısımda.

Şimdi kentsel dönüşüm mevzuat sürecine kısaca bir bakalım. Burada özellikle depremlerden sonra ne kadar çalışma ve mevzuatların geliştirildiğini görebilirsiniz. Bunu koymamdaki sebep tabii biz maalesef afet sonrası kentsel dönüşümü tekrar danışma durumuna gelip, tekrar mevzuatlarımızı yenilemek zorunda kalıyoruz. Öncesinde bir işlem çoğu zaman yapamıyoruz. Burada özellikle son zamanlarda çıkan 5366 sayılı Kanun, yine 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 6306 bu kentsel dönüşümün şu an Türkiye'deki uygulamasının lokomotifi olan kanunlar olarak adlandırabiliriz.

Kentsel dönüşüm strateji belgesi, bu önemli bir tanım. Bu strateji belgesi olmadan artık herhangi bir ilde herhangi bir ekstra özel bir durum olmadığı sürece sizler bir SİT alanı ilan edemiyorsunuz. Kentsel dönüşüm strateji belgesi de bizim aslında bir planlama süreci analizler bütünlüğünü kentte nereler daha öncelikli, nereler daha sonra gibi bir önceliklendirme yapılarak müdahale araçlarının mevzuatını, finansmanını, iş uygulama takvimini, aynı zamanda kentsel tasarım rehberlerini bile belirlediğimiz bir süreç. Yani kent makro formunun röntgenini çekmek diye adlandırabiliriz.

Bu strateji belgesinde neler olması gerekiyor? Kent bütünü analizleri ve verilerin toplanması, aslında dikkat ederseniz dediğim gibi planlama süreci bu aynı planlama analizini nasıl yaptığımız, burada tek fark dönüşüm alanlarının önceliklendirilmesi. İşte bunun içerisinde bir sürü yeni tip analizlerle hangisi daha önce yapılmalı, hangisi daha sonra yapılmalı diye, çünkü zengin bir ülke olmadığımız için finansı çok doğru kullanmamız gerekiyor. Hangi yasal dayanakla ilerleyeceğiz, tasarım ilkeleri nasıl belirleyeceğiz? Kentsel dönüşüm uygulama takvimini oluşturacağız ve finansman yönetimini belirleyeceğiz.

Bunu tabii üç farklı kanun kapsamında yapıyoruz dedim: 6306, 5393 ve 5366. 6306 Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanundur biliyorsunuz ve çok basit tabirler var. Riskli alan rezerv yapı alanı uygulamaları var. Burada tek tek bunların süreçlerine ilişkin hepimiz bildiği için bunları tekrar etmeyeceğim. 73. madde uyarınca bu 6306 sayılı Kanun kullanılmadan önce bizler kentsel dönüşüm yapmıyor muyduk? Yine yapıyorduk, ama nasıl? Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ilan edilerek yapıyorduk. 6306'yla birlikte biraz daha yetkiler arttırıldı ve özellikle finans ayağı çözülmeye çalışıldı. Yenileme alanı işte bizim kentsel SİT alanlarına ilişkin ilan ettiğimiz bu bölgelere ait koruma alanları, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilmesi için ilan edilen bir tanımımız yine. Bunların her birinin kendilerine göre avantajları var. Tabii özellikle son dönemlerde gördüğümüz ve kentsel dönüşüm adı geçen her şeyde genelde 6306 kullanılıyor. Çünkü burada dediğim gibi çok büyük bir finansal kolaylık ve yetki genişliği var, muafiyetler var. 73. madde, yani Belediye Kanunu 73. maddesi uyarınca ilan edilen yerlerde bunun en büyük avantajı riskli alan ilan ettiğiniz yerde normalde tüm binaları yıkmanız ve yeniden hamur yaparak işlemi tamamlamanız lazım. Ancak 5393'te tüm binaları yıkmanıza gerek yok. Daha çok mülkiyet problemleri olan yerlerde bunu ilan ederek uygulamalar yapılıyor. Kentsel yenileme alanına ilişkin avantajlarsa, burada da yine vergi, resim, harç ve ücretlerden muafiyetler var. Buradaki önemli durum kentsel SİT alanı ve koruma alanı olması şartlılığı var.

Strateji belgesi dedik. Bu strateji belgesi nelerden oluşuyor? Özellikle Elazığ'da yapılan bir uygulamada çok ciddi bir analiz çalışması yapıldı ve sonucunda burada öncelikli çakıştırma yaptıktan sonra birinci bölgedeki yapılar maalesef depremlerde yıkıldığı için ben özellikle bunu aldım. Üst yapıya, zemine, yani mevcuttaki tüm kent üzerinde gördüğünüz her şeye ilişkin analizler yapılarak, değere ilişkin de analizler yapılarak, kullanıma ilişkin de analizler yapılarak bir stratejik çerçeve oluşturuldu. Bu stratejik

çerçeve kapsamında kentsel dönüşüm strateji şeması oluşturuldu. Bu strateji şemasında kent bölgelerinin birbiriyle ilişkileri kurularak belirli puanlar verildi. Bu puanlar bölgeler olarak sınırlandırıldı. Ortada gördüğünüz gri iki bölge var. Birincisi, en riskli alan, ikincisi de yine riskli alanlardan bir tanesi ve buradan maalesef depremde yaklaşık yüzde 40-50'si yıkıldı. Çöp yani, yani aslında bu kentsel dönüşüm strateji belgesinin hazırlanmasının ne kadar elzem bir durum olduğu ortaya çıkıyor. Afet öncesi tabii ki afet sonrası değil.

Yine burada buna ilişkin hedef stratejiler belirleniyor ve risk faktörü, işte bu da önemli bir çalışma. Bu da bina yıkımıyla yolların kapanma olasılığını ölçen ve aynı zamanda izole olacak bölgeleri belirleyen çalışma ki bunlar da zaten o puantaja, yani ağırlıklı, karar destek sistemi vasıtasıyla ağırlıklı çakıştırmaya dahil. Gördüğünüz üzere bölgelerdeki en riskli bölgeler bu analizler vasıtasıyla ortaya çıkarılıyor ve bu iş uygulama takvimiyle birlikte bir tasarım süreci başlıyor.

Özetle kentsel dönüşüm strateji belgesi doğal yapılaşmış ve sosyoekonomik çevreye ilişkin planlama süreci analizlerinin senteziyle müdahale alanlarının tespitini içeriyor. Yani kent makroformu için müdahale gereken alanların önceliklendirilerek mevzuatlar uyarınca uygun bir uygulama yöntemi ve finansman modeli kullanılmasıyla alanların rehabilite edilmesi olarak özetleyebiliriz.

Bugüne kadar peki, tüm kurumlar vasıtasıyla neler yapıldı Antalya'da? İlk başta dediğim gibi riskli yapı çalışmasından bahsetmiştik. Şimdi alan bazlı çalışmalar uzun sürdüğü için mecburen münferit yapı çalışmalarının devam etmesi gerekiyor. Her ne kadar biz plancılar bunu çok savunmasak da alan bazlı çalışmalar uzun sürüyor ve ne kadar canı, ne kadar yapıyı kurtarabilirsek, yani rehabilite edebilirsek ve risk durumunu bertaraf edebilirsek o kadar can ve mal kayıplarını önlemiş oluyoruz. Yaklaşık 30 000 küsur bağımsız bölümü ilgilendiren 13 500'e yakın riskli yapı başvurusu oldu ve 13 000'e yakını yıkıldı. Yine ilçelerde en yüksek ilçede başvuruyu Kepez olarak görebilirsiniz. Tabii bunların çoğunluğu gecekondu bölgeleri, bunu da belirtmekte fayda var. Aslında şurada gördüğümüz normalde bir binada üç bağımsız bölüm olmaz uygulamada, ama bu bağımsız birikimi düşüren şey buradaki Kepez'deki gecekondular daha çok, diğer özellikle Alanya, Muratpaşa gibi yerlerde daha fazla hep en az beş bağımsız bölüm ve üzeri olan yapılardan -ve ruhsatlı olup- bahsediyoruz.

Bizde riskli alan, dört ayrı riskli alanımız var. Bir tane kentsel dönüşüm

ve gelişim proje alanımız var, bir tane de kentsel yenileme alanımız var. Tabii bunlar bu strateji belgesi sonrasında Bakanlığa bildirilenler. Burada toplam aslında riskli alanımız 185 küsur hektar, kentsel dönüşüm gelişme alanımız 1500'e yakın bir hektar, 12 mahallede ve yaklaşık 39000 kişiyi ilgilendiriyor. Kepez, Santral Mahallesi hepimizin bildiği gibi riskli alan 6306 sayılı Kanun kapsamında 2014 yılında ilan edilerek tüm yetki devri plan onama yetkisi dahil olmak üzere Antalya Büyükşehir Belediyesine verilmiş ve yaklaşık vatandaş etabı da bitmiş, bitmek üzere durumda, birazdan Büyükşehir'den Süleyman arkadaşımız sizlere buna ilişkin bilgiler verecek.

Güneş Mahallesi, burası da bir riskli alan, burası da tamamlanmak üzere, vatandaş kuraları yapılıyor. Yine ilgili arkadaşımız buna ilişkin size detaylı bilgiler verecek. Gülveren yine riskli alanlarımızdan bir tanesi, bu tamamlandı. Burada da yetki Kepez Belediyesindeydi. Alanya'da planlama çalışmaları devam ediyor. Şimdi kentsel dönüşüm dediğimiz zaman aslında sadece yapının dönüşümünden bahsetmiyoruz, ama bizde genelde -o da bir sonuçta önemli bir durum- mülkiyet problemlerini çözmek için kullanılıyor. Ancak Alanya'da şöyle bir güzelliği daha var aslında işin: Alanya'daki kentsel dönüşüm özelinde tam kent merkezinde kalan bir sanayi alanı var. Köhne, bayağı kötü durumda olan bir alan. Aslında bu desantralizasyon yapılarak çözüme ulaşılmaya çalışılıyor ve Alanya'nın -Alanya'yı bilenler bilir- açık alanı yok resmen, hani yukarıda onların seyir terasından aşağıya baktığınız zaman göreceğiniz tek şey binaların üzerindeki Günısı'lardır.

Fenike'de yine mülkiyet problemi sebebiyle çözdüğümüz kentsel dönüşüm gelişim proje alanı ilan edilen bir alan var. Burada da ruhsatlar veriliyor. Herhangi bir şu ana dair sıkıntı yok. Aksu yılların mülkiyet problemini yaşayan, hatta Resmi Gazetelere de yansıyan büyük problemli bir alandı, ama burası da kentsel dönüşüm gelişim proje alanı ilan edilerek yetki devri Büyükşehir'e yapıldı ve Büyükşehir burayla ilgili planlama çalışmalarını bitirdi ve şu an ruhsatlar devam ediyor.

Bir de bizim rezerv yapı alanlarımız var. Son dönemde artık hep rezerv yapı alanlarını konuşuyoruz. Çünkü hem hasılat getirici uygulamalar kapsamında kullanabiliyoruz hem de gerçekten rezerv yapı adından da belli olduğu üzere dönüşemeyen alanların taşınması için kullanıyoruz. Bunlara basit örnekler hemen hızlıca geçeceğim. Korkuteli merkezi Araslı Çarşısının çevresinde bulunan daha önceden kadastral parselden ruhsat alan ve gerçekten risk durumu olan bir alanın rezerv yapı alanı ilan edilerek uygulamaya geçildiğini söyleyebilirim. Yine Feslikan bölgesinde rezerv

yapı alanları var. Bunlar bizim daha çok hasılat getirici, yani hak sahipliğini çözmek için yürüttüğümüz projeler. Bir de her ilçede konut için veya bazen müzayede veya doğrudan gibi satış işlemleri yapılması için ilan edilen bir kullanıcısı olduğu zaman ve ona direkt satış işlemi yapılabilen rezerv alanlarımız var ilçelerde, sayısı hiç de az değil. Şu an muhtemelen 3000 civarlarına gelmiş durumdayız. Özetle Antalya'da 43000'e yakın bağımsız birimin dönüşümü sağlanarak yaklaşık 120,000 nüfusu ilgilendiren alanın aslında risk durumu bertaraf edilmiştir ki bunun içerisine Alanya ve kentsel yenileme alanı ve bunun dışında daha bize bildirilmeyen başka kentsel dönüşüm gelişim proje alanları da var, bunlar dahil değildir.

Kentsel dönüşüm master planı veya strateji belgesinin oluşturulamaması nedeniyle bugüne kadar Antalya'nın böyle bir belgesi ve planı şu an yok arkadaşlar, 2017'den beri çalışıyoruz, tüm kurumlar çalışıyor. Büyükşehir deprem master planıyla ilgili bir veri tespit analiz bütünlüğü sağlamak için dijital veri havuzu oluşturmaya çalışıyor tüm binalara ilişkin, bizler de yine strateji belgesi için 19 ilçenin tamamında yerinde birçok çalışma yaptık. Yaklaşık 1-1.5 ay boyunca oradaki belediye yetkilileriyle de sahada gezerek özellikle neler olması gerektiğini anlattık ve buna ilişkin bilgiler geldi. Ancak tamamlanmış bir tane bile strateji belgemiz maalesef şu an yok, ama yerinde çalışmalar ve yerinde sahada bu şeyleri yaptığımız için tabii bazı mahallelerin ne kadar riskli olduğunun farkındayız ve biliyoruz. Özellikle Muratpaşa'da Güvenlik, Üçgen, Memurevleri, Altındağ, Deniz, bu mahallelerin tüm sınırları değil arkadaşlar, bu mahallelerde gerçekten risk öbeği olan bölgeler var diyebiliriz. Hakeza Kepez'de yine, diğer ilçeler de, ayrıca AFAD kapsamında il risk azaltma planları var. Tüm Türkiye'de tüm illerde yapılıyor bunlar, Antalya'da da bu İRAP kapsamında görev verilen Büyükşehir Belediyesi deprem master planı çalışmalarını yürütüyor. Tabii bu İRAP'ın kapsamı şu: Dediğim gibi bir senaryoyu belirlemekten çok şu anki aşama tespit kısmı, yani biz Antalya özelinde herhangi bir binaya ilişkin, mevcut duruma ilişkin bir dijital verimiz olmadığı için bugün bunu sağlamaya çalışıyoruz. Bunu sağlarsak bundan sonra üzerine koyacağımız şeyler zemine ilişkin bilgiler ve bu çakıştırmalarla birlikte strateji belgesini oluşturmamız çok kolay. Tabii bu süreçte tüm aktörlerin desteği alınmalı, her kesimden temsilciler bir araya gelerek çözümler üretilmelidir ve en önemli kısım burası aslında, tüm bu uygulamaların bir kurum tarafından yapılması, gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Hiçbir ilde de böyle olmamıştır. Teşekkür ederim beni dinlediğiniz için, soruları herhalde en son alırız.

Süleyman KOCABAŞ

Antalya Büyükşehir Belediyesi

Süleyman KOCABAŞ: Merhabalar, Süleyman Kocabaş, Antalya Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Şube Müdürü. Öncelikle hepinizin katılımından dolayı teşekkür ediyorum. Ev sahipliğini yapan Antalya Büyükşehir Belediyesi, Akdeniz Üniversitesi ve Antalya Şehir Plancıları Odası Şubesine de teşekkür etmek istiyorum.

Şimdi bizim Antalya Büyükşehir Belediyesi olarak bütüncül proje çalışmalarımız, devam eden ve biten projelerimiz var. Bunlardan kısaca bahsedeceğim. Hangi mevzuatlardan yararlandığımızı, Ersin Beyin de bahsettiği mevzuatlar kapsamında hangi alanlarda kullandığımızı, hangilerinin avantajları ve dezavantajları olduğunu örnekler üzerinden açıklamaya çalışacağım.

Bizim bütüncül olarak yaptığımız projeler haberlerden malum duyduğunuz Kepez ve Santral Mahallesi reklamlardan çıkıyor aynı zamanda, Sulu Yapım diye geçiyor. Güneş Mahallesi, Balbey yenileme projesi ve Altıntaş bölgesi dediğimiz Çalkaya kentsel dönüşüm projesi. Burada 6306 dediğimiz Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun kapsamında iki mahallemizi yararlandırdık. Balbey kentsel yenileme projesi aynı zamanda kentsel SİT alanı olması ve koruma amaçlı imar planları olması nedeniyle Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun" diye geçiyor.

Aslında kısa ismi Kentsel Yenileme Kanunu, aşağı yukarı altı sayfalık çok kısa bir kanundur. Aslında daha fazla detaylanması gereken, şu anda giriş seviyesinde bir kanun diyebiliriz. Hâlâ içerisinde eksikleri var. Altıntaş bölgesi dediğimizde 73. madde, burada 73. maddede Ersin Bey de bahsetmiştir, riskli alandan farkı burayı Büyükşehir Belediyeleri ilan ediyor. İlçe belediyeler yetki devri yapabilir. Planlamasını Büyükşehir Belediyesi yapıyor, ayrıca sonradan eklenen bir hüküm doğrultusunda eğer hazine mülkiyetleri varsa Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi de gerekiyor. Çünkü geçmiş dönemlerde 73. madde ilan edilerek belediyeler hazine mülkiyetlerini belediye mülkiyetine geçirmeye kullanmışlar, yasanın böyle bir açığından yararlanmaya çalışmışlar maalesef, o yüzden Cumhurbaşkanlığı da kanunu kendisine bağlamış. Balbey Mahallesi, Kepez, Santral Mahallesi, Güreş Mahallesi ve Altıntaş'a ilişkin kısa kısa bilgilendirmeler yapacağım. Her bir proje aslında detayında çok uzun bir zaman alacağı için çok detaya girme şansımız maalesef bu toplantıda olamayacak. Balbey Mahallesi 5366 sayılı Kanun kapsamında 2015 yılında kentsel yenileme alanı ilan edildi. Bu alanla ilgili bir avan proje çalışmaları yapıldı. Aynı zamanda etaplama çalışması yapıldı. Alanın içerisinde 42 tane tescilli yapı var. Dönemsel, geleneksel yapılar da var, ama geçmişten gelen mülkiyet sorunları ve varisli problemlerden kaynaklı, burada olmamasından kaynaklı binalar işgal altına girmiş, çöküntü haline gelmiş bu mahallemiz, kâğıt toplayıcılar, hurdacılar, vesairelerin barındığı maalesef bir alan haline dönüşmüş. Alan aslında kent merkezinde kale içinden hemen cephesinde bulunan eski bir mahalledir. Tarihi geçmişi olan kale içinden sonra Türklerin oturduğu bir mahalle halindedir. Bu mahallenin koruma amaçlı imar planları yapılmış, ancak uygulama boyutunda çözülemediği için vatandaşlar da maalesef inşaatlarında yenileme çalışması yapamamış. Koruyacağız diye hani tabiri caizse vatandaşlar çivi dahi çaktırmıyorlar dedikleri olay olmuş ve hiç kimse binasını yenileyemediği için binalar harabe haline gelmiş ve asıl mülk sahipleri buraları terk etmeye başlamışlar. Burayla ilgili 1. etap alanı ilan edildi. Bu alanla ilgili proje detaylı çalışmalar yapıldı. Şu anda da temeli atılmış bir alan, aynı zamanda biz burada belediye şirketimizden de destek alarak -Antepe Belediye Şirketimizden- şu anda ihale hazırlıkları yapıldı ve ihale tarihi alındı. Yapım ihalesi yapılacak.

Kepez, Santral kentsel dönüşüm projesi, burada 6306 sayılı Kanun kapsamında ilan edilmiş bir alan, ama bu alanın daha evveliyatı var. Aslında hemen hemen bütün kanunları kullanmış, ama bir türlü çözüme ulaşamamış bir alan, yaklaşık 40 yıllık bir alan. Burada 2981 sayılı İmar Affı Kanunu ilk çıkan kanundan başlayarak ıslah imar planları aynı zamanda Belediye Kanunu 73. maddesinde ilan edilmiş, daha sonrasında da en son çıkan

6306 Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun kapsamında da riskli alan ilan edilmiş ve proje çalışmaları devam etmiştir. Alan içerisinde 132 hektarlık bir alan, 3 267 tane hak sahibi var. Çok geniş bir alan, Türkiye'deki sayılı büyük projelerdendir. Bütün vatandaşlarla tek tek uzlaşıları sağlandı. Uzlaşı sonrasında da birazdan da küçük bir video göstereceğim size, orada da alanın tahliye sürecini göreceğiz. Üç ay gibi kısa bir sürede komple 13 500 kişilik bir nüfusu alandan tahliye edilmiş bir kısımdadır. Burada imar planları yetkisini Ersin Beyin de söylemiş olduğu gibi Bakanlık Büyükşehir Belediyesine yetki devri yaptı. Bütün planlamayı yapma ve onama yetkisi Büyükşehir'de olduğu için bu alan içerisinde bütün planlarını biz kendimiz yaptık. Daha sonra kanunda izin veren diğer şeylerden bir tanesi de Antepe Belediye Şirketimiz inşaat yapım şirketi, onlarla bir protokol yaparak şehir içerisinde inşaat maliyetlerine başlanıldı. Burada projenin kazanımları, en büyük sorunu mülkiyet sorunuydu. Diğer sorunlardan birisi de mühendislik hizmeti almamış yapılar stokundan oluşmaktaydı. Hiçbir şekilde sosyal donatı şehircilik anlamında yoktu. Sağlık alanında da, eğitim alanında da, sosyokültürel alanda dini tesisler, müzeler, bisiklet yolları, vesaireler bütün hepsiyle donatı alanları sağlanmıştır, planda dengesi kurulmuştur.

Şimdi kısa bir dakikalık bir video göstereceğim. Burada alanı drone görüntüleri tarihsel olarak çekmiştik. Arşivimizden çıkarttık. Sol üst taraftaki alanın mevcut hali yapı stokunu görüyoruz. Sağ tarafta uzlaşı sağlamış vatandaşları bir an evvel tahliye edenlerin hepsi de hızlı bir şekilde yıkım çalışmaları başladı. Bu arada vatandaşlarla yapılan görüşmelerde ağaçları hep bize soruyorlardı. Zeytin ağaçları vardı 40-50 yıllık, bütün ağaçlarımızı peyzaj çalışmaları kapsamında tekrardan yerleri değiştirilerek, park alanları ve kentin çeşitli yerlerinde kullanılmak üzere ağaçların sökümleri de yapıldı. Bu sökümler yapılırken de hak sahiplerinin isimleri ağaçların üzerine yazıldı. Hani aradan 5-10 yıl geçtiği zaman ağacın üzerindeki ismi görerek belki babasının, dedesinin ağacı olduğunu en azından bir anı olarak projenin içerisinde kalsın istedik. Sol alt köşede alanın tamamen boşaltılmış hali, belki hani tamamen terk edildikten sonra çorak bir araziye dönmüş haldeydi. Antepe çalışmalarına Büyükşehir Belediyesi olarak hızlı bir şekilde girdik. Sağ alt köşede de son hali ve projemiz bu halde, son drone görüntümüz. Etaplar halinde devam ediyor. Girişteki yeşil alan park kısmını tamamladık. Arka kısımda da park alanının devamlılığı vardır. Orayla ilgili de çalışmamız devam ediyor. Altyapı çalışmalarıyla beraber onları da tamamlayacağız.

Kentsel dönüşüm projesi Türkiye'deki en büyük örneklerden bir tanesi

başından ve sonuna bir dakikaya sığdırdığımız haliyle bu şekilde, bu süreçte tabii vatandaşlarla uzlaşı kısımları detayları var. Hani çok uzun emekler veriyoruz bu kapsamda, en büyük zaten zorlanılan kısımlardan bir tanesidir kentsel dönüşüm çalışmalarında, uzlaşı çalışmalarında kentsel dönüşüm projesi bile dememiştik biz bu proje üstünde, yeniden yerleşim projesi demiştik. Çünkü vatandaşlar "biz buradan gitmek istemiyoruz, biz burada kalmak istiyoruz" diye talepleri vardı. Kentsel dönüşüm projesi olarak hiçbir zaman ilk başta söylemedik, sonra riskli alan ilan edildikten sonra kentsel dönüşüm projesi denilmeye başlandı. İlk çıkış noktası yeniden yerleşim projesidir.

Şimdi kentsel dönüşüm çalışmalarında Ersin Beyin de söylemiş olduğu gibi sadece şehir plancılarının olduğu bir çalışma değil, aynı zamanda multidiisipliner dediğimiz bütün farklı mesleklerin bir araya geldiği ve bu bir araya getirdikten sonra organizasyonu yapan kişilerin genelde de ağırlıkla başarılı olan kişi şehir plancıların olduğu, çünku multidisipliner bir mesleğimiz var. Bu çalışmanın içerisinde hukuki boyutundan uzlaşı planlaması, hak sahipleri tespitleri, ölçümleri, harita ve mülkiyet durumlarının tespiti, ölçüm çalışmaları gibi birçok iş kapsamı var. Bu kapsamda da bir kişinin bunu yapması imkansız, birçok müdürlükle beraber çalışarak koordine şekilde ilçe belediyelerinden veriler toplanarak çalışmalar sağlandı. Bu kapsamda da bir takvim oluşturuldu. Kentsel dönüşüm diyoruz, ama arka planda da bu kapsamda böyle bir takvim sürecimi işliyor. Bunların her biri de adım adım birbirine bağlı, bu bağlantılar başarılı bir şekilde ilerledikçe kentsel dönüşüm projesi de başarıya kavuşuyor.

Güneş Mahallesi de 6306 kapsamında yapılmış bir alan, burası daha önceden imar planları İmar Şehircilik Dairesi Başkanlığınca hazırlanmış bir alan ve sonrasında riskli alan ilan edildi. Vatandaşlarla aynı Kepez, Santral Mahallesi gibi uzlaşı çalışmaları yapılıp uzlaşı sağlandı ve alan, mahallede bir dönüşüm çalışması başlatıldı. Altı tane yapı konut bloğumuz var, iki tane de ticari bloğumuz var. Bunların tamamı 24 ay içerisinde tamamlandı, şu an anahtarları teslim edildi. Vatandaşlarımız içerisinde oturmaya başladılar. Burayla ilgili de süreci gösterildi video, alan yine aynı Kepez, Santral Mahallesine benzer bir örnek, tahliye çalışmaları yapıldıktan sonra sağ üst köşede yıkımlar yapıldı. Sol alt tarafta inşaat yapım süreci, artık sağ alt köşedeki videoda da inşaatlar bitti, anahtar teslimleri yapıldı, vatandaşlarımız taşınmaya başladı. Burada da Antepe Belediye Şirketimizden destek aldık. Daha önce üç kez ihale yapılmasına rağmen ekonomik koşullar nedeniyle projede düzeltmeler yapılarak tekrardan hazır hale getirildi ve ihalesi yapıldı ve inşaat tamamlandı. Daha öncesinde de

sorunlu bir alanımızdı.

Çalkaya kentsel dönüşüm ve gelişim projesi, burası kentsel dönüşüm alanları 73. maddeye göre ilan edildi. Burada mülkiyet sorunları olan imar mevzuatında, imar uygulamalarında sorunları olan bir alandı. Sadece kentsel dönüşüm ilan edilmesi yeterli olmuyordu. Bu kapsamda biz Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü olarak kentsel dönüşüm alanı ilan ettik ama 73. madde olarak, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığımız burayla ilgili kapsamlı bir mülkiyet analizi planlama çalışması ve harita uygulaması yaptı. Aynı zamanda sadece bizim Büyükşehir Belediyesiyle çözülmüyordu, hazine mülkiyetleri, Aksu Belediyesinin mülkiyetleri, vatandaş mülkiyetleri iç içe girmiş ve sorunlar devam eden bir alandı. Burayla ilgili torba kanun çıktı ve bu alanla ilgili planlama ve onaylandıktan sonra inşaat faaliyetleri başladı. Biz burada kat karşılığı gibi yapmıyoruz, burada plan ve mülkiyet sorunlarını çözdük. Ruhsat ve iskân kısımlarını Büyükşehir Belediyesi olarak yapıyoruz. Vatandaşlar kendileri müteahhitlerle anlaşıp inşaatlara giriyorlar. Burada yapılan alan çok küçük bir alan gibi gözükse de aslında çok geniş Antalya çok büyük bir yapı stoku oluşturuyor. 1389 hektarlık bir alan, şimdiye kadar da ruhsatlar verilmeye başlandı aynı zamanda yapı kullanma izin belgeleriyle belirli rakamla tabloda görüldüğü gibi, inşaat faaliyetleri de hâlâ devam ediyor. Antalya için çok büyük bir gelişim alanı oluşturdu, bu havalimanı bölgesinde kalıyor. Teşekkür ederim dinlediğiniz için, sağ olun.

Doç. Dr. Engin KEPENEK

Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Engin KEPENEK: Merhabalar, herkese selamlar, saygılar. Akdeniz Üniversitesinden katılıyorum ben, Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden. Meslektaşlarımın "Yıkım, Yaşam ve Şehircilik" başlığı altından değerli kurumlarının yaptığı çalışmalarla ilgili sunumlarına teşekkür ederim.

Burada gördüğünüz üzere paylaştığım çalışmalar benim Antalya kent merkezinde afet zararlarını azaltmaya yönelik uygulamaya esaslı yapılmış. Burada gördüğünüz çalışmalar Antalya kent merkezinde afet zararlarını azaltmaya yönelik uygulama esaslı yapılmış birkaç tane akademik çalışma, bu çalışmaların en büyük özelliği bunların tamamının uygulama tabanlı olmuş olması. Aslında daha önce Antalya özelinde yapılan toplantılarda bu çalışmaları sunduğumuz da olmuştu. Amacımız her zaman Antalya Akdeniz Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü farkındalığını arttırmaktı. Ancak benim sunumda fark ettiğim, farkında olmak isteyen bir şekilde zaten sizin yayınlarınızı bulup bunun farkındalığına kavuşuyor. Bu nedenle ben bu çalışmalardan ziyade mesela, burada gördüğünüz görselde çalışmaların detay düzeylerini anlamanız açısından paylaşıyorum. Burada afete dönüşmüş depremlerde Türkiye'de en çok can kaybına neden olmuş 1-7 kat arası betonarme binalar tek tek incelenerek 26610 bina örneklem alınarak Antalya'da bir çalışma yapmıştık. Bu çalışmanın sonunda da net bir şekilde aslında bunu söyleyebiliriz, Güvenlik, Varlık, Yıldız,

Bayındır Mahallelerinin olduğu bölge bir bütün halinde en riskli ve detaylı çalışmaların yapılması gerekli alan olduğu ortaya çıkmıştı. Neredeyse burada Muratpaşa ilçesindeki betonarme yapı stokunun yüzde 90'ını aldık biz, buradaki çalışmalarda da dün aslında bahsedilmişti, burada sağ tarafta gördüğünüz inceleme yapılmak üzere bizim geliştirmiş olduğum ve daha sonra da tescilini aldığımız bir yazılıma ait bir örnek. Onun hemen altında yol ağı sisteminin kentsel dayanıklılık oranlarının tespitine yaptığımız bir çalışma, hemen sol tarafında yine Muratpaşa Belediyesinin, Muratpaşa ilçesinin gerçek verilere dayalı riskli alan tespitine yönelik yaptığımız mikro bölgeleme çalışması. Ancak ben meslektaşlarımdan konuyu biraz farklı ele almak istiyorum. Benim değinmek istediğim konu bizim yaptığımız çalışmalar değil de, Antalya'nın mevcut durumu. Dün açılış oturumunda bahsedilmişti, Antalya'da devam eden deprem master planı süreci var. Türkiye'de birçok ilde bu hazırlanma süreci devam ediyor. Antalya'da yanılmıyorsam 2022 yılında Çalıştayları başladı. İl Afet Risk Azaltma İRAP'a göre de 13 ay sonra tamamlanması, 31 Aralık 2025 Antalya deprem master planının tamamlanma tarihi olarak resmi web sayfasında ilan edilmiş durumdadır. Bu kapsamda da 2022 Ağustos ayında 1. Çalıştay, Ekim 2023 yılında 2. Çalıştay, geçtiğimiz hafta benim de katılma fırsatını bulduğum 1 Kasımda "Güçlendirme" konu başlığı altında 3. Konferans düzenlendi. Tabii bunların ara toplantıları da vardı. Ara toplantılarında kamuoyunu bilgilendirme çalışmaları da devam ediyor.

Antalya Büyükşehir Belediyesinin yine bir resmi web sayfasında deprem master planıyla ilgili olarak şu açıklama yer alıyor: "Antalya Büyükşehir Belediyesi 19 ilçeyle birlikte bütüncül bir yaklaşımla kentin depreme karşı güvenli hale getirilmesi için yapılması gereken tüm çalışmaları ortaya koyacak şekilde deprem master planını hazırlamaya devam ediyor" Burada "tüm çalışmalar" ifadesini aklınızın kenarında tutmanızı sizden rica ediyorum. Deprem master planı bildiğiniz üzere bir bölgenin depreme dayanıklı hale getirilmesi için can ve mal kayıplarının en aza indirilmesi için hazırlanan stratejik ve kapsamlı bir plan birimi çalışmasıdır. Bu kapsamda resmi web sayfasında belirtilen ifadeyle literatürdeki tanımı aslında birebir örtüşmektedir. Burada deprem master planı tamamlanması için bileşenler sıralanmış durumda, şimdi planın bitiş tarihi olarak belirlenen 13 aylık süre zarfında bu gördüğünüz bileşenlerin tamamlanmasını ben Büyükşehir Belediyemiz açısından çok büyük bir başarı olarak görüyorum. Çünkü risk analizi ve tehlike haritalarının yanılmıyorsam hazırlanma süreci devam ediyor. Geçtiğimiz 14 Haziran tarihinde de bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda yapı stoku envanterlerinin güçlendirilme durum değerlendirilmesi yapıldı. Bu değerlendirmede de şu ifadeler vardı: Yapı stoku envanterinin hâlâ

istenilen sayıya ulaşmadığı, planın risk analizi kısmına dahi geçilemediği, yapı stoku envanteri gelmeden deprem master planının risk analiz kısmına geçilemeyeceği ifade ediliyordu. Yani benim anladığım kadarıyla buradan da yapı ölçeğinde ilerliyoruz, ancak yapı ölçeğinin ötesinde deprem risklerine göre kent bütününde yapılacak çalışmaları kapsayan genel arazi kullanım kararları, ulaşım kararlarını da içeren ciddi revizyonların tamamlanması 2025 yılında ne yazık ki çok mümkün değil. Bunun ben nedenlerden birini de yine takiplerimden çıkardığım kadarıyla deprem master planında çıkılan bu süreçte şehir plancıları meslektaşlarımdan birinin adını dahi görmediğim aslında bir not olarak buraya düşüyorum. Halbuki deprem master planı kısa, orta ve uzun vadeli hedefler içerir ve çok disiplinli yaklaşımları geliştirir. Şehir plancıları, jeologlar, jeofizik mühendisleri, sosyologlar ve afet eğitim uzmanları gibi birçok disiplini bir arada içerisinde bulundurur. Eğer ben bu bilgi eksikliğinden yanlış bir yorum yaptıysam yine katıldığım 3 yıllık konferans ve çalıştaylarda bir meslektaşımın dahi beni doğrudan bilgilendirmediğinden olabilir diye düşünüyorum. Kısaca şu anda anladığımız kadarıyla Antalya deprem risk analizleri yapılmaya devam ediyor. Ancak ilk yapmamız gereken bence öncelikle risklerin önünü kesmek. Burada çok sevdiğim hikayeden, bir sözden alıntı yaptım. Burada yaptığımız işlere karşı Sabahattin Ali "Değirmen" isimli hikayesinde şöyle söylüyor: "Ondan sonra katil bile yaptığı için kâfi mazeretler tedarik eder" Olması gerektiği yönünde belki onlarca argüman oluşturabiliriz, ancak şundan kaçamayız kesinlikle: Yanlış her zaman yanlıştır.

Bir meslektaşımız dün aslında bunu dile getirdi. Dile getirdiği konu da, aslında o tek bir örnek üstünden bunu dile getirdi, ancak ben bunu çok doğru bulmuyorum. Ne bu konuda idarecilerimiz, ne de meslektaşlarımız suçlanmamalı. Çünkü en nihayetinde yoğun yapılaşmaya Antalya'da neden olan konu plan hükümleri ve meclis kararları, bunları uygulayan uygulayıcılar veya bunlara göre plan çizenlerin doğrudan sorumlu olduğunu ben düşünmüyorum. Yani parsel ölçeğinde değil, kent merkezinin bir bütününde olaya bakmamız gerekiyor. Burada gördüğümüz Haziran 2017, bir çoğunuz bunu zaten biliyor, ben tekrarlıyorum, ama ancak Antalya dışından gelenlerin ben konuya çok şaşıracağını umuyorum. 2017 tarihli bir Meclis kararı bu, bu kararda -ki ben bu kararı derste öğrencilerime sıklıkla gösteriyorum plan notlarının gücünü ve Meclis kararlarının gücünü anlatırken- size aynen okuyorum: "Antalya kent bütününde yapılaşma şartlarında bütünlük sağlanması ve kentsel dönüşümün sürekliliği açısından 1 Mayıs 1999 tarihinden önce yapılanmış ve buna ekli paftada sınırlı renklenmiş alanlarda yapılaşması tamamlanmış, başlamamış veya devam edip etmemesine bakılmaksızın bu alanlarda taban ve katlar alanı hesabı

1 Mayıs 1999 tarihi itibariyle uygulanmakta olan hükümler doğrultusunda yapılan ruhsat işlemlerindeki taban ve katlar alanı hesaba alınarak yapılacaktır" Özetle burada şunu söylüyor: Kapalı çıkmalar emsale dahil değil ve yaklaşık toplam emsal oranı 1.7 kat oranında arttırılır. Aslında meslektaşlarımız buna çok güzel bir isim dahi takmışlar: Biz Antalya'da ben literatüre kara bir aslında katkımız diye düşünüyorum, buna "gizli emsal" deniliyor. Yani bir Antalya'mızda bizim emsalimiz var, bir de gizli emsalimiz var. Her kent birbirinden çok farklı, ama Antalya bu konuda çok daha farklı, aslında bu konuyu çok uzatmayacağım.

Bir diğer yine benim derslerde öğrencilere anlattığım bir husus: Bu plan notuna ve imar durum belgelerinin altına yazılan küçük bir nottan ibaret, bu da 5 Eylül 1995 tarihli oy birliğiyle alınan kararda: "1991 yılından önce yapılan imar planlarının yapılaşma oranı yüzde 80'in üzerindedir. Çeşitli güzergahlarda ve yapı alanlarında subasman kotu 2.5 olarak gerçekleşmiştir. Bu alanlarda bundan sonra yapılacak herhangi bir değişiklik güzergahların görsel bütünlüğünü katlar arası halini bozacaktır" deniliyor. Bu kararda da özetle 2.5 subasmanı gerçekleşmesinin bu alanların emsal dışı tutulması gerektiğini bize anlatıyor. Yani 1.7 gizli emsalimizin yanında bir de biz taban alanındaki kısmı emsal harici tutuyoruz.

Özetlemek gerekirse, hatta basit bir hesap yapmak gerekirse şöyle yapabiliriz: Herkes bunu çok rahatlıkla anlayacak. 1 parseliniz var ve 1000 m2 büyüklüğe sahip, emsal alanımız da 1. Tabandaki yüzde 40'lık kullanımdan 1400 m2'yi cebimize koyuyoruz. Üstüne 1.7'yle kat alanlarını çarptığımızda ilave olarak 1700 m2 daha alıyoruz. Oldu burada artı 2100, tabii bu emsal harici alanlarla birlikte gerekiyorsa 2500 m2'nin üstüne çıkıyor. En basit şu gördüğünüz Antalya 1/25 000 ölçekli nazım imar planı ve bunun plan hükümlerinde kişi başına yaklaşık 40 m2 alanın ayrıldığı söyleniyor. Çok güzel bir oran, ancak 1000 m2'de 25 kişi yaşarken 2500 m2'de 62 kişi yaşar. Yani bizim Antalya'daki altyapı stokumuzun düşük olmasının en büyük ve önlenemez nedeni. Şimdi burada ben tek parsel ölçeğinde az önce bahsettiğim yapılaşma alanı konusunda konuşmamız tabiri caizse yerinde olacaksa biraz hedef şaşırtmak olduğunu düşünüyorum. Şöyle, riskin kaynağı aslında tek parsel ölçeğinde yaptığımız veya suçladığımız kısım değil, sıkıntı tamamen aslında kent merkezinde alınmış genel kararlar ve bunların neticesinde ortaya çıkanlar.

En başa dönecek olursak deprem konusundan, bence Antalya'da konuşmamız gereken aslında deprem master planında bünyesinde olması gereken Kırcami gerçekten bir fırsat, Kırcami'yi konuşmamız gerekiyor.

Çok büyük bir fırsat hem de, tek başına afet haline dönüşmüş, Antalya'daki hepimiz bunun acısını çok kötü çekiyoruz. Trafik problemi, Çakırlar bölgesinin baskı altındaki portakal bahçeleri, Boğa Çayı hukuksuz emsal artışları, bunların hepsini aslında arka arkaya sıralayabiliriz. Bu gerçekleri konuşmamak, reddetmek alıntıladığım Sabahattin Ali'nin sözünde olduğu gibi kâfi mazeretler üretmekten başka bence hiçbir şey değil. Ben sabırla dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum. Harekete geçme zamanı.

Salih SANDAL

Antalya Büyükşehir Belediyesi

Salih SANDAL: Öncelikle tekrardan hoş geldiniz. Tabii ki bu konu direkt afetle doğrudan alakalı değil, ama afet anında bir afeti yönetmek en önemli konu verileri düzenli bir şekilde işlemek ve kullanıcılara sunmaktır. Ondan dolayı tabii ki birçok belediyelerimizde bu tarz uygulamalar var. Bakalım, hani karşılıklı fikir alışverişi yapmış olacağız.

Ben konuşmama başlamadan önce bugün sizlere kentin mekansal verilerini dijitalleştirerek planlama sürecinde şeffaflık, hız ve doğruluk sağlayan kısaca İMOS diye adlandırdığımız imar otomasyon sisteminin ne olduğunu, kapsamının neler olduğunu ve afet anında ne işe yarayacağını sizlere aktaracağım, ama hepinizin de, özellikle yeni nesil şunu iyi biliyor ki artık günümüzde birçok sistem kurmak çok kolay, ama zor olan bir şey var. O zor olan şeyse, bu sistemin devamlılığını sağlamak, güncelliğini tutmak, doğru bilgiyi doğru ve hızlı bir şekilde kurumlara ve kurumsal diğer birimlere sunmak oluyor. Tabii ki bu da bir ekip işiyle oluyor. Belki sizler için biraz sıkıcı olacak, ama ben bu çalışmaya emek harcayan her arkadaşıma ve yöneticilerime tek tek teşekkür etmek istiyorum.

Öncelikle göreve gelir gelmez şeffaf kurallı belediyecilik vizyonuyla İMOS'u 2019-2024 yılı yatırım programına alan ve bu programda tamamlanması için bütün desteği veren Sayın Muhittin Böcek Başkanımıza teşekkür ediyorum. Daha sonra İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığında

İMOS Çalışma Grubu oluşturan ve bu sistemin bugüne kadar gelmesini destekleyen ve sürekli arkamızda kendisini hissettiğimiz Sayın Daire Başkanımız Hüsamettin Elmas'a teşekkür ediyoruz. Sisteme sürekli olarak doğru veriyi doğru zamanda hızlı bir şekilde giren İMOS ekip arkadaşlarıma, İmar Şehircilik Daire Başkanlığı bünyesindeki tüm meslektaşlarıma ve diğer mesleklerdeki teknik arkadaşlarıma son teşekkür ediyorum ve minnettarlığımı belirtiyorum. Ayrıca sistemin kurulumu, yaygınlaşması ve teknik destekleri için Bilgiişlem Daire Başkanlığı nezdinde Bilgiişlem ekibine teşekkür ediyorum. Tabii ki bu sistemin yazılım ve geliştirme sürecinde bizlere yaptıkları özverili destek konusunda NetCAD'dekilere de ayrıca teşekkür ediyorum. Aynı zamanda bu kolokyumu burada sizlerle buluşmasını sağlayan Oda yönetimi ve Oda Başkanımız Funda Yörük Hanımefendiye de teşekkür ediyorum.

Antalya Belediyesi olarak afetlere dirençli kentler oluşturma yolunda coğrafi verinin gücünü, İMOS'un katkılarını sizlerle paylaşmaktan da büyük bir onur duyarız. Bu kapsamda her sistemin başlangıcı direkt bilgisayara oturup bir işlem başlatmakla olmuyor kamu kurumlarında, tabii ki bir öğrenci projesi yapıyorsanız hemen onu yapabiliyorsunuz. Şimdi anlatacağım bazı şeyler "ya, biz bunu zaten şuraya yaptık, böyle yaptık" gibi birçok hani eleştiri gelebilir, ama buradaki olay şu: Bunu bir kuruma adapte edebilmek gerçekten bir güç ve kuruma bu iş için hani bir çalışan personel ayırmak da ayrı bir iş. Bu kapsamda size öncelikle hem bir bilgi olsun diye İmar Şehircilik Daire Başkanlığımızın idari yapılanmasını gösteriyoruz. Toplam dört tane müdürlükten oluşmakta ve dört müdürlüğün içinde Nazım Plan Şube Müdürlüğü altında dört kişilik bir ekipten oluşan bir İMOS Çalışma Grubu 2019 yılında oluşturuldu. Bunun evveliyatı da hep niyet ve benzeri şekilde vardı. Geçmiş yöneticilerimize bu konuda teşekkür ederim, ama 2019 yılında resmi olarak bu kurulun başladığı süreçte ilk başta da görevlendirmeler yapıldı. Tabii ki bu dört kişinin yapabileceği bir iş değil arkadaşlar, kesinlikle üç-dört kişinin yapacağı bir iş değil. Bu bağlamda bir idari yapılanma ve idari görev dağılımı yapıldı. Neredeyse her müdürlük kendi üzerine düşen veriyi sisteme işlemekle görevlendirildi. Örnek verecek olursak, Planlama Şube Müdürlüğüyle ekip arkadaşlarımız plan sınırlarını, haritadaki arkadaşlarımız halihazır haritaları, KUDEP'deki arkadaşlarımız arkeolojik SİT alanlarına ilişkin bütün verileri aldı ve böyle sistemsel bir havuz meydana getirdik.

Daha önce de bahsettim birkaç kere, ama adet yerini bulsun diye tekrar söyleyelim: İMAS otomasyon sistemi, bizim aslında tabii ki diğer birçok uygulama afet yönetimi ve benzeri uygulamalar var, ama biz bugün size

imar otomasyon sistemini açıklıyoruz. Bunun temel amacı her ölçek planı kullanıcıların kurum içinde ve kurum dışındaki paydaşlarımızla hızlı ve doğru bir şekilde sizlere ulaştırmak. Bunlar 100000, 25000, 5000 ve 1000, bu kapsamda aslında sadece bir uygulama değil, kendi bünyesinde çeşitli uygulamalar barındıran bir uygulama. Bunlar ilk olarak NetCAD uygulaması, şimdi her bir sisteme başlamadan önce bugüne kadar -hani benim 15 yıllık bir tecrübem var- ilk olarak direkt sistem başlayıp internetten yayınlamaya başlıyoruz. Bu sistemler genelde yürürlük, hani devamlılığı olmuyor. Çünkü arka taraftan mutfak ekibinin ihtiyacını görmeyen, mutfak ekibinin ihtiyacını kolaylaştırmayan bir sistem her zaman çöp olmaya mahkûm oluyor. Biz de ilk olarak çalışmaya kendi içimizde tamamen dosyaların sınıflandırılması, kategorilendirilmesiyle başladık. Bu kapsamda 10488 adet pafta sayısallaştırıldı dört köşe ve bu sisteme aktarıldı. Bunlar kullanıcıların eline -biz hani "bir tıka bakar" diyoruz kendi aramızda- bir tıkla kullanıcının eline geliyor ve en önemlisi onaylı pafta. Şimdi birçok veri vardır, her yerde veri var. Günümüzün bence en büyük sorunlarından birisi veri çöplüğü olması, çünkü bizim elimizde böyle beş tane aynı yere ilişkin plan çizimi geliyor, ama hangisi onaylı? Biz bu kapsamda temel aldığımız konu onaylı paftası olmayan hiçbir plan, hiçbir veriyi sistemimize aktarmıyoruz. Böylelikle sistemin doğruluğunu sarsmamaya çalışıyoruz. Daha sonar ilk olarak hazırlanan bu sistem öncelikle İmar Şehircilik Daire Başkanlığına, daha sonra da beledinin diğer birimlerine sunulmak üzere portal adlı bir uygulamayla sunduk. Bu kapsamda herhangi bir kullanıcı hiçbir program kullanmadan sadece bir sağ tık burada ne var diyerek yaklaşık 25 farklı katmandan veriyi doğrudan elde ediyor. Bunun nasıl kıymetli olduğunu daha çok tecrübeli plancı arkadaşlarımız bilir.

Sadece planın sınırı değil, planın fonksiyonu değil, ayrıca bu plana ilişkin olarak her türlü yazılı dokümanları da sisteme sistematik olarak aktardık. Şimdi sizlere 15 saniye var, bu 15 saniye bizim için çok kıymetli arkadaşlar, bu 15 saniyeyi yapmak için 5 yıl uğraştık ve sadece bir tıkla ben sözümü bitirmeden 6 adet harita kullanıcıya, şehir plancısına veyahut idareci, karar vericinin eline hazır bir şekilde sunuyoruz. Bu bir alanın üst ölçekte hava fotoğrafı yakın ve uzak olmak üzere, 100 000, 25000, 5000 ve 1000 ölçekte detay sunmak üzere kullanıcıya 15 saniyede sunar durumdayız. Bunun hani olası bir afet durumunda veya herhangi bir karar verme sürecinde karar verici ve şehir plancılar için ne kadar kıymetli olduğunu galiba anlatmaya gerek yok.

Diğer bir uygulamamız portal vatandaş, bu Antalya Büyükşehir Belediyesi tarihinde bir ilk olarak vatandaşlara sunduk. Belli ki diğer bazı illere göre

geç olmuş olabilir, ama kapsamlı bir uygulama oldu. Çünkü burada hem 100000 hem 25000 hem 5000 hem 1000 hem de Antalya Büyükşehir Belediyesinin yürütmekte olduğu alanlarda imar çapı verebiliyoruz. Bu kapsamda yaklaşık bir yıllık kullanımı 460000 kere tıklama almış bir uygulama bu. Bu da az önce bahsettiğimiz Çalkaya bölgesine ilişkin imar durumu ayrıca Santral için de veriyor. Yani Antalya Büyükşehir Belediyesinin yetki ve sorumluluğundaki alanlar için imar durum belgesini doğrudan verebilmekteyiz.

Diğer bir uygulamamız "web askı" uygulaması. Bu web askı uygulaması biz Bakanlıktan, şu an Bakanlık yapıyor, ama Bakanlıktan çok önce yaptık. Tarihte ilk defa kullanıcılara bu alana asılan yerin korunaklı bir şekilde alanını veriyoruz ve dokümanlarını, yani raporunu. Normal şartlarda biliyorsunuz bir askıda sadece panoda planın resmi gözükür. Burada biz planın hem raporunu hem plan hükümlerini bütün detaylarını kullanıcıya iletiyoruz ve artık vatandaş kendilerine ilişkin olarak herhangi bir plan değişikliği olup olmadığını belediyeye gelmeden öğrenebiliyor. Bu süreç geliştirme aşamasındadır.

Diğer bir konu da bütün bu birikimlerin bir çıktısı olarak onaylı paftalarda QR kod sistemine gittik. Eğer okursa siz telefonlarınızda bunu anında okutabilirsiniz. Çünkü şehir plancı meslektaşlarımın en büyük sorunlarından birisi ellerinde bir tane pafta vardır, ama bu paftanın raporu nedir, ne zaman onaylanır, plan hükmü nedir; bunlara ilişkin bilgilere ulaşmak ayrı bir derttir. Hele üzerinden biraz da zaman geçtiyse, ulaşma şansınız yoktur. Bir de elinizdeki paftanın gerçekten onaylı pafta mı, yoksa tahriş edilmiş bir pafta mı olduğunu bilemezsiniz. Bu kapsamda bu QR kodu okutarak o paftanın ne zaman onaylandığını, onaylı bir suretini sistemden anlık olarak görebilirsiniz. Tüm bu yaptıklarımızın genel faydalarını laf aralarında söyledik, ama en önemlisi artık Antalya'dan Kaş'a herhangi bir vatandaş kent merkezine veya herhangi bir belediyeye gelmeden bütün imara ilişkin bilgilerini her ölçekte alabiliyor. Kurumsal faydaları artık belediye içindeki arkadaşlarımız bizi az arar oldu. Bunun sebebi artık herkes kendi işini kendi yapıyor. Bu iyi bir şey, kötü değil.

Gelelim afette bunun ne tür katkıları olacak, neler olacak? Şimdi biz bütün kurumlardan tabii ki sadece imara altlık olacak birçok veri toparlıyoruz. Bunlardan birisi de afete maruz alanlar verileri ve benzeri veriler. Mesela, ekranda görmüş olduğunuz yer işte Alanya Yaylalı'da biraz küçük gözüküyor, ama heyelan bölgesi. Doğrudan hani bir plancı arkadaş buna karar verirken herhangi bir kurumla ya da kimseyle bağlantıya geçmeden

sadece bu uygulama üzerinden kendisi görebiliyor ve buna göre karar üretebiliyor durumda olacak. Bu afet öncesindeki faydalarından olacak. Afet sırasında bu arada bu harita canlı gerçek haritadır, maalesef kötü bir yangın geçirdik. O dönemdeyken herkes bir yerde, çoğu insan sahadaydı. Biz de İMOS ekibi olarak ofiste saha ekibine haritalar üretiyorduk. Mesela, bu harita yangın alanlarını, canlı yangın alanlarını göstermekte, bizim kendi verilerimiz olan mahalle ve diğer yollarla bunları paylaşıyoruz. Yangın alanları işte ESRI servisinden gelmekte, diğer veriler bizim kendi verilerimiz ve böylelikle anında canlı olarak sahada müdahale raporuna sunan katkı sağlıyoruz. Yani saha kadar sahadaki ekibe destek oluyoruz.

Peki, afet sonrasında, afet deyince hep aklımıza deprem geliyor. Çünkü maalesef ciddi boyutlarda, ama biz kent olarak da bir afet yaşadık: Yangın afeti 2021 yılında. Bu afet sonrasında yöneticilerimizle görüştük. Tabii ki bu uygulamaya geçemedi, ama büyük ihtimal ilgilenecektir çünkü diğer şeyden dolayı, afet sonrasında kuruma ait olan bu doğru verilerle mesela, burada yine örnek olarak Manavgat'taki bir köye ilişkin olarak yangına dayanıklı bir orman köyü plan taslağı fikir projesi, bu da süreç sonrasında, hani olası bir afet sonrasında hızlı karar vermeyi etkilemiş olacak.

Peki, şehir plancıları arasında zaten laf arasında söyledik, sağdaki haritayı belli ki yeniler bilmez ama eskiler bizi anladı, bir şey anlatmamıza gerek yok. Artık bir tıkla her şeye ulaşabiliyoruz, kazımaktan vazgeçtik. Nihayetinde bütün bu şeylerimiz hem vatandaş hem meslektaşlarımız hem de yöneticilerimiz tarafından olumlu karşılandı ve ciddi bir taleple Antalya'ya hizmet vermeye devam ediyoruz. Teşekkür ediyorum.

Mine BOSTAN TAK: Teşekkür ederiz. Çalışmalarınız için kolay gelsin diyelim. Oturumumuz sunumlar bitti, sorular kısmına geliyoruz. İlk kalkan el sizindi, buyurun.

Salondan: Merhaba, değerli konuşmacılardan birinci, ikinci ve üçüncü konuşmacılara yönelik bilgi almak amacıyla birkaç sorum olacak. Alansal dönüşümde önemli sorunlardan biri olan Türkiye'de rastladığımız finansal sorunların nasıl çözüldüğünü merak ediyorum. Finansal desteklerin nasıl temin edildiğini ve nasıl çözüldüğünü, bu alanları yaşayanların dönüşüm öncesi gelir dağılım veya diğer sosyolojik unsurlar açısından herhangi bir araştırma yapılıyor mu ve bu alanlardaki dönüşümde öngördüğünüz yoğunluk artışı maksimum ne oluyor? Bunun için özel bir çalışma yapılıyor mu? Alansal olarak projelerin en büyük ve en küçük alanları bugüne kadar yaptığınız projelerde nedir? Dönüşüm faaliyetlerini belediyede hangi

daireler yönetiyor? Burada bir organizasyon şeması var mı sürdürülebilirlik açısından? Risk azaltma planlarını yaptıran AFAD'ın İRAP vasıtasıyla belediyeye görev vermesi, görev yönlendirmesi bir tavsiye mi, yoksa bununla ilgili bir yazılı belge var mı ve dönüşüm özellikle kentsel master plan çalışmalarında bu finansal destek konusunda AFAD'ın bir önerisi veya desteği var mı? Alansal dönüşümde emsal ne kadar veya nüfus ne kadar, yoğunluk ne kadar, bu konuda bir şey söyleyebiliyor musunuz? Vatandaşla müteahhit anlaşması yapılıyor diye demiştiniz, üçüncü veya ikinci konuşmacıydı sanıyorum. Nasıl yapılıyor bu? İstanbul'da bu deneniyor KİPTAŞ ve müteahhitler arasında böyle bir uygulama var. Ortaya çıkan hasılat ne kadar oluyor? Sorularım bunlar, teşekkür ediyorum. Haluk Eyidoğan, İstanbul.

Ersin AKSOY: Finansal kısma ilişkin ben cevap vereyim istersiniz. Sorunuz için teşekkür ederiz. Daha doğrusu şöyle gideyim: Öncelikle Antalya üzerinde en küçük yapılan alansal çalışma Gülveren Mahallesinde yaklaşık 6.59 hektarlık alan, yani 65000 m2'ye eşdeğer bir şey. Hangi mevzuat uyarınca çözüyorsanız, onun biraz finans ayakları farklı, ama genelde 6306 sayılı Kanun uyarınca çözüldüğü için ben bahsedeyim. Burada vatandaşlar nezdinde bir kira yardımı durumu var. İkincisi, kredi desteği var. Bir de şöyle bir son dönemde deprem sebebiyle tabii depremin olası, yani depremin daha beklendiği yerlerde yarısı bizden kampanyası diye bir şey çıktı ve burada İstanbul, İzmir gibi yerlerde ve deprem bölgelerinde verilen hibeler var. Bir de daha önemlisi yapılan çalışmalarda aslında altyapı katılım bedelleri ilgili kurum tarafından yürütüldüğünde ve birçok riskli vergi haraçlardan muaf. Finansal devletin ya da bakanlık olarak destek olunan konular bunlar, ancak tabii kentsel dönüşüm programı dediğim gibi çok içerikli, çok fazla ayağı olan bir dal olduğu için işin bu iş uygulama takvimindeki bir finans ayağı kısmında o projenin fizibil olup olmadığını da değerlendirme durumları olabiliyor. Yani bazen belediyenin -Süleyman Bey anlattı, belediyenin dışarıya vermektense kendi iştirak firmasına vermesi iç verim oranını arttırabiliyor.

Üçüncü bir konudan bahsedeyim. O da sorduğunuz soru şeydi, ne kadar emsal artar? Tüm plancıların tabii aklındaki konu bu, ondan dolayı güzel bir soru. Böyle bir uygulama yok. Yani iki tane mevzuat var burada: Bir tanesi Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği. Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliğinde kamu yararı kavramı olmadan herhangi bir yerde bir plan yapılamayacağından bahsediyor zaten, birincisi bu. İkincisi, bir revizyon yapıldığı zaman sosyal standartları sağlamanız gerekiyor. Bunlarda mekansal planlarda en az kişi başına düşün metrajlar, metrekareler belli. 6306 sayılı

Kanun kapsamında tabii konu Anayasal olarak tüm vatandaşların barınma hakkı olduğu gibi hani onu güvende tutma durumumuz da olması gerekiyor. Bundan dolayı biliyorsunuz değer artış payı yönetmeliği var ve bu değer artış payı yönetmeliğinde bu kentsel dönüşüm alanlarında yapılabilecek işlemlere ilişkin bir madde var. O da diyor ki: "Buradaki uygulanacak projelerde 1.5 kata kadar olan artışlarda -yani emsalin 1.5 katına kadar olan artışlarda- değer artış payından muaf olduğu" söyleniyor. Yani bunu şimdi işin doğru kısmından alırsanız ha, ben bunu 1.1 aslında yaptığım gerekçeli analizler kapsamında ve işin finans ayağında bunu sağlayabiliyorken, ama nasıl olsa burada böyle bir yönetmelik var, dolayısıyla ben 1.5'un hepsini de kullanayım, nasıl olsa DAP'a tabi değil, sosyal standartları bazı şeylerle sağlıyorsunuz da yapabilirsiniz. Yani oradaki o yazan mevzuat maddesi biraz tabii şöyle algılanıyor: Yani 1.5 kata kadar artış DAP'a tabi değilse ve dolayısıyla biz 1.5 kat arttırabiliriz. Bir kere şöyle bir durum var: Aynı kültür turizm alanlarında veya koruma alanlarında olduğu gibi kentsel dönüşüm uygulamalarında yapılacak iş ve işlemlerde öncelikle plan onama yetkisi Bakanlıkta, dolayısıyla hani sorularınıza cevap verdiğimi düşünüyorum.

Süleyman KOCABAŞ: Ben de birkaç ekleme yapacağım. Şimdi alansal bazlı dönüşümdeki alan metrekareleri sormuştunuz. Sanırım geç geldiniz veya atladığınız bir şey var. Ersin Bey ve benim sunumumda o alan büyüklükleri vardı. Hani sunumları siz de temin ederek alabilirsiniz. Onu atlıyorum. Alansal dönüşümde finansal çözümlerle ilgili Ersin Beyin üzerine şöyle bir şey ekleme yapacağım: Şimdi Antalya'da üç tane aslında şey var. Yapı bazında dönüşümlerdeki emsal artışını değerlendirmede şunu yapabiliriz: Burada bir kat yüksekliği sadece, emsal arttırmadan sadece kat adedi vererekten dönüşüme katkı sağlanabilir. Hiçbir şekilde nüfus artışı sağlanmaz, sadece kat yüksekliği. Diğeri bir de Engin Hocamın da söylemiş olduğu gibi 1.7 kat sayısı var, kullanılmayan alanlar var. Müteahhitler açıkçası bunları keşfedip, buralarda bir dönüşüm çalışması yapıyor. Aslında Antalya diğer bir kat işte 1.7'nin belki bu bonus emsal olabilir kullanılmamış olan alanlarda, ikincisi, emsal artışı olmadan mümkün olmayan alanlarımız var ne yazık ki bu alanlarda da Ersin Beyin söylemiş olduğu gibi Mekansal Yapım Yönetmeliğindeki sosyal donatı standartlarını sağlayarak belli bir alan terki yapılar yapılır ve üzerine getirilen nüfusa göre bir emsal artışı yapılabilir.

Finans konusuna gelirsek de, aslında her bir proje fizibil olmak zorunda değil, bir proje belki zararına yapılır, bir proje çok fazla kâr yaptırılır. Bunların sıralaması önemli, bir projede çok fazla kâr yapılıp diğer projede o kârı dönüşümde kullanabilirsiniz. Hani bunun sıralaması her zaman önemli

olduğunu biz beyan ediyoruz. Örnek vereyim: Güneş Mahallesinde biz kentsel dönüşüm projesi yaptık. Çok rahat bir şekilde dönüşüm yaparken orada elde ettiğimiz dairede mesela, kira yardımı vermeden vatandaşlara orada kullandırtabiliriz veya satışından sonra yer alanları da kentsel dönüşüm projelerinde kullanabiliriz. Finans aktarımı bu alanlarda yapabiliriz.

Yoğunluk artışı da dediğim gibi sosyal donatı standartlarını sağlamak kaydıyla Bakanlık eğer bize verdiyse yetkiyi, plan yapma yetkisini zaten biz yapıyoruz. Burada şehir plancıları Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliğine uygun bir şekilde hazırlıyor. Değilse de zaten Bakanlığa onayı göndererek yapıyor. Bakanlık onayı bu noktada yapılamayabiliyor.

İRAP konusunda da ben sunumda bahsetmedim, ama konusu geçtiği için söylüyorum. Ecehan Hanım hatta bizim şube müdürümüz, o bu konuyla ilgilenen, yöneten, ona söz hakkı vermek istiyorum, o cevaplasın lütfen.

Ecehan OLUCAK: Tüm katılımcıları selamlıyorum, herkese hoş geldiniz diyorum. Antalya Büyükşehir Belediyesi Afet İşleri Dairesi Başkanlığı Deprem Risk Yönetimi Şube müdürüyüm. İnşaat mühendisiyim. Bu birimi İRAP'la 2021'de biliyorsunuz yürürlüğe geçti, 2021 yılından itibaren bunun çalışmaları yürütüldü ve biz İRAP'a istinaden 2022'de Mayıs ayında mastır plan çalışmalarına başladık.

İRAP'a dayanmak durumundayız. Çünkü kamu kurumlarının bütçe harcamasında bütçesel birtakım harcamalar yaparak hizmeti sağlamasında sebep vermemiz lazım. Bu sebebimiz bizim İRAP'ta çok güzel açıklanmış. Ancak İRAP'lar Türkiye'de 81 il için Cumhurbaşkanlığı Kararına istinaden illerdeki AFAD'lar ve valilikler koordinasyonda her ilin afetine göre hazırlanmış planlar. Bu planlarda afetin boyutu il bazında güçlü ve zayıf yönleri anlamında test edebiliyor ve o il bazında hangi tedbirlerin alınması gerektiği, hangi kurumların bu tedbirlerde sorumlu kuruluş olacağı ve hangilerinin destekleyici kuruluş olacağı belirlenerek süre veriliyor. Hocam dedi ki: "İRAP'larda bir sürü yaptırım" İRAP'larda bir yaptırım yok, ancak İRAP'larda süre var. Her eylemin süresi belirlenmiş. Bu süre neye göre belirlenmiş? İRAP'lar neden bizim ülkemizde planlar olarak önümüze konulmuş? Birleşmiş Milletler üyesi olduğumuz için Sendai Çerçeve Anlaşması kapsamında tüm ülkelere en son alınan kararda 2030 yılına kadar afetler konusunda riskin paylaşılabileceği, riske karşı yetenekli ülkeler oluşturmak amacıyla yapılmış bir işlem. İRAP'larda süre var, sorumlu kuruluş var, destekleyici kuruluş var, ancak yaptırım yok. Bu konuyla ilgili de biz hem AFAD'ın genel merkeziyle hem il müdürlükleri

bazında bu konuda çalışmalar yürütüyoruz. Çünkü yaptırım olmayınca sonuca gitmek çok zor oluyor, süreler aşılıyor.

Sevgili Engin Hocam bizim çalışmalarımızı güzel takip etmiş, teşekkür ediyorum. Birinci Çalıştayımızda biz önümüzde İRAP'ta deprem master planını gördüğümüz zaman bu ülkede deprem master planının nasıl hazırlanacağına dair bir yönetmelik yok. Kurumlar çalışmalarını yönetmeliklere, yasalara ve genelgelere göre yürütmek zorundadır. Bir yönetmeliği olmadığı için ülkede deprem master planıyla ilgili bir dil birliği de yok. İstanbul deprem master planı var, İzmir master planı var ki bunların yapıldığı yıllar biri 99'dur, biri 2002'dir. İzmir'de tespit edilen konular ancak 23 sene sonunda Bayraklı'da deprem olduktan sonra vatandaşlar tarafından uygulanmasına izin verilerek yürütülebilmiş. Bu konunun paydaşları sadece akademisyenler, sadece belediyeler ya da odalar değil, bu konunun paydaşları vatandaşlar. En büyük paydaşı vatandaşlar. Çünkü biz Adıyaman'da olan depremin ne kadar büyüklükte olacağını, ne kadar zamanda hasar vereceğini, ne kadar hasar vereceğini, kaç bina yıkılacağını ve kaç insanın öleceğini biliyorduk. İRAP'larda bunların hepsi önden test edilerek AFAD-RED programıyla bulunuyor. Antalya'da da var bu senaryolar, Antalya'nın afet anlamında birinci önceliği deprem değil, deprem dördüncü öncelik, daha doğrusu dördüncü sırada, birinci önceliğimiz sel, yangın, heyelan ve deprem geliyor. Tabii bu demek değil ki depremi geri plana atacağız. Deprem yıkıcı bir afet ve deprem anında nelerin yapılması gerektiğini mutlaka depremden önce tespit edilmesi gerekiyor. Biz 1. Çalıştayı yaparken şunu amaçlamıştık: Onda da bir ironi var, onu da anlatacağım. Deprem planı deprem master planının bir yönetmeliği ve yasası olmadığı için nasıl yapılır? Tüm paydaşları davet ederek Çalıştay düzenledik. Tüm paydaşları maslara ayırdık, yaklaşık 15 kişiden 12 masamız vardı ve tüm paydaşlar deprem master planın içerisinde ne olması gerektiğini kendilerine göre yorumladılar. Bu yorumlarla bir rapor oluşturduk biz, bu raporun öncülüğünde akademisyenlerle çalışmaya karar verdik. Bu konuda da akademisyenler olarak hani A üniversitesi, B üniversitesi değil, Türkiye Deprem Vakfı gibi tüm üniversitelerin deprem mühendisliği konusunda çok iyi çalışmaları olan hocaları tek bir çatı altında toplamış, hocalarımızdan destek alıyoruz ki Türkiye Deprem Vakfıyla bu konuda bize bu deprem master planını yürütmede danışmanlığımızı yapmak üzere bir protokolümüz de var. Sadece yaptığımız ya da yapacağımız iş, öngördüğümüz şey binaların dayanıklılığı üzerinde değil, kentin dayanıklılığı üzerine, dolayısıyla kentin altyapısı ve üstyapısıyla bir bütün olarak ele alacağız. Tüm çalışmalardan kastettiğimiz şey Hocamın dediği İstanbul deprem master planı, İzmir deprem master planı, bu

planlar hakkındaki eleştiri doktoralarına kadar, yani doktora konusu olmuş eleştiriler var bu planlar hakkında ve bu planları yapan hocalarla iletişim kurarak çalışmayı yürütüyoruz. Çünkü 1. Çalıştaydaki amacımız şuydu: Deprem master planı nedir, deprem master planı içeriği ne olmalıdır, hangi yollardan geçmelidir ve ne kadar zamanda tamamlanır? Deprem master planı çok kısa sürede tamamlanacak ve kesin budur denilecek bir plan değil, sürekliliği olan bir plan. Çünkü yapımız hele ki Antalya'nın yapısal durumu sürekli değişiyor. Sizin bize örneklediğiniz çalışmanın yılı kaçtı Hocam ki o çalışmayı da inceledik.

10 senelik süreçte Landsat uydu görüntüleriyle yaklaşık 10 metre çözünürlükte biz alan değişikliğimizi çalıştık. Antalya'nın tüm ilçelerinde, 19 ilçesinde alan değişikliği çalışmamızda bize çok ciddi sonuçlar verdi. Bizim yapımız son iki senede bile Çevre Şehircilikteki verilerle zaten Ersin Beylerle de sürekli iletişim halindeyiz, son iki senede bile Antalya'nın yapı formatı tamamen değişiyor.

Toparlayayım, çok zamanınızı almak istemem, ama şunu belirtmeliyim: Deprem master planı da deprem için Antalya'da bir çözüm olmayacak. Neden olmayacak? Size söylediğimiz gibi şehir plancıların da, inşaat mühendislerinin de tüm bu konuyla ilgili disiplinlerin, tüm akademisyenlerin, Antalya'da yaşayan herkesin bildiği riskli alanlar belli, ancak bunun finans sorununu çözmemiz gerekiyor. Hatta öyle bir şey söyleyeyim, İRAP'larda deprem master planı görevi eylemi olan bazı iller bütçesel ve finansal konularından sebep bundan vazgeçmiş durumdalar valilik kararıyla, bu iller var. Bu arada TMMOB kapsamında, yani tüm odaların, merkezin de hem yapı envanteri, yapı stoku envanteri hem deprem master planıyla ilgili yönetmeliklerin çıkıp tek tip olması konusunda çalışmalarımızı sürdürüyoruz. Bir de Antalya'mızda meslek odalarımızla bu konuda çok iletişim halindeyiz, ilgili kurumlarımızla iletişim halindeyiz. İnşaat Mühendisleri Odası, Jeoloji Mühendisleri Odası, keza Şehir Plancılar ve Jeofizik Mühendisleri Odasıyla da sürekli bilgi alışverişimiz devam ediyor. Bu işin tüm paydaşları için, merak edenler için, öğrenciler için ana binada ikinci kattayız Deprem Risk Şube Müdürlüğü Afet İşleri Daire Başkanlığının altında, bilim tek başına yetmiyor. Bilimle ne yapılacakları ortaya koyuyoruz, ama gerçekleştirebilmemiz için tamamen finansa ihtiyaç var. Çünkü finans vatandaşı ikna ediyor. Bir yerden sonra vatandaşa dokunmamız gerekiyor.

Bir de küçük ironi yapacağım demiştim. Şehir plancıları konusunda bize eleştiri getirdiniz, ama biz Deprem Risk Yönetimi Şube Müdürlüğü olarak

Mayıs 2022'de çalışmaya başladığımızda Kent Estetiği Dairesi altında çalıştık. Bizim Kent Estetiği Daire Başkanlığımız altında neredeyse belediyemizin yarı plancı, şehir plancı çalışanlarının tamamı bu daire başkanlığı altındadır. Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü de bu daire başkanlığı altında bir arada çalıştığımız bir grup ki Daire Başkanımız da aslında şehir plancısıdır. Afet yönetimi, daha doğrusu Afet İşleri Dairesi Başkanlığı olmamız depremden sonra çıkan yasadan dolayı Afet İşleri Daire Başkanlığı kurulma zorunluluğu olmuştur. Burada zorunlu olarak bir isim ayrışması oldu, ama Daire Başkanımız hâlâ A sınıfı şehir plancısı, kendisi Daire Başkanımız, bize de daire başkanlığı yapmaya devam ediyor. İçiniz rahat olsun diyorum.

Süleyman KOCABAŞ: Şimdi bir de kentsel dönüşümden hep bahsettik, ama biz açıkçası işin mutfağında öğrendik gibi oldu. Buradan da çok değerli hocalarım var Akdeniz Üniversitesinden ve öğrencilerimiz var. Lütfen hani bu kentsel dönüşüm konusunda hukuk, fizibilite, finans, uzlaşı yönetimi gibi konularda ders kapsamına alıp öğrencilerimize bir yönlendirme yapabilirsek bence şehir plancıları bu konuda başarılı olacağına inanıyorum. Sizlerin bu konuda desteğine çok ihtiyacımız var Hocam.

Dr. Zehra GÜNGÖRDÜ: Herkese merhaba, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyesi Dr. Zehra Güngördü. Üç kurum için, özellikle daha doğrusu iki kurum belediye ve Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü için bir önerim var. Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü deprem yaşama riski var ya Antalya'nın Antakya Atatürk Caddesinde kentsel dönüşüm verdiği binaların şu anki durumuna bir baksın derim. Ne kadar işlevsel? İl afet risk azaltım planını da incelemenizi öneriyorum. Örneğin, geçici barınma alanı diye önerdiği yerin taşkın sahasında kalıp kalmadığına bakmasını öneriyorum. Bir diğer konu da bu kentsel dönüşüm güzellemesi yapılıyor riskli alan, rezerv alan, 21 aydır güçlendirme ruhsatı almış, yapı kullanma almış bir yapıda oturuyorum ve yapının hâlâ akıbetini bilmiyorum. Yıkılacak mı, yıkılmayacak mı? Çünkü en son Hocamız dedi ya sistemi anlatırken buna göre karar verecekler. Bakanlık nasıl karar veriyor, biliyor musunuz? Şöyle bakıyor, Hatay'ın ya da herhangi bir ilçenin neresini kendince çiziyor ve rezerv alanı ilan ediyor. Yani deprem riski var mı, yok mu, buna göre çizilmiyor. O yüzden neler yaşanıyor diye Hatay'ı iyi incelemenizi öneriyorum. Ben şunu söyleyeceğim, hepinize sormak istediğim şey şu: Sadece akademisyen Engin Hocamızı dışında tutuyorum. Herhangi bir risk için bir deprem anında, bir iklim krizinden dolayı olacak bir yangın anında sizin planlarınızda -titriyorum, kusura bakmayın, çünkü deprem sonrası bir şeyler değişir diye umut

etmiştim, ama hâlâ eskisinden daha kötü durumdayız- planlarınızda geçici nüfusunuz için, ziyaretçi nüfusunuz için bir projeksiyon hesabınız oldu mu? Göçmen nüfusunuz için bir planlama hesabınız oldu mu? Hatay'da il afet risk azaltım planı var, 700000 Suriyeli vardı, hesapta yok. Onlar da depremzede oldu. Hatay'da çevre düzeni yapıldı, kentin kaynakları kentin planının projeksiyon nüfusunu zaten yakalamıştı, tüketiliyordu, ama bir eyleme geçilmedi. Yani bir sürü plan vardı Hatay'da, sera gazı emisyon azaltım planına kadar vardı, ama ilde yaşayan 700000 kişi görmezden geliniyordu. Bunların hepsi böyle güzelleme anlaşılıyor, ama o kentsel dönüşüm binalarına emeklilik ikramiyelerini yatırıp, şu an ölü yatırım olmuş yapılar var Hatay'da, teşekkür ederim.

Ersin AKSOY: Söylediklerinizi bir eleştiri olarak kabul edelim. Birincisi, güzelleme yapmaya çalışmadık biz, kaldı ki deprem bölgesinde olanların da gayet iyi farkındayız ve yapılanları da izliyoruz. Onu söyleyeyim. Bahsettiğiniz bu nüfusla ilgili kısımla ilgili şimdi sadece deprem sebebiyle gelecek nüfus da olmuyor maalesef, birincisi, burası Antalya Paneli olduğu için hep Antalya'dan bahsettik, ama Antalya özelinde şöyle durumlar da yaşadık biliyorsunuz bizler: Yıllardır işte Suriye'den buraya gelenler, Libya'dan gelenler, Rusya'dan gelenler, Ukrayna'dan gelenler, şimdi hiçbirinin bu gelecek yeni göçmen veya atıyorum, ziyaretçisi için yarattığı rezerv alanlar olduğunu ben bilmiyorum, düşünmüyorum da, ancak bizim ilan ettiğimiz rezerv alanların bu kapsamda değerlendirilme ihtimalini düşünüyorum. Çünkü şöyle, inanılmaz bir konut için rezerv alan üretiyoruz ve Antalya'da şöyle örnek vereyim, herhalde aks olmasaydı bugün bambaşka bir şey konuşuyorduk diye düşünüyorum. Yani o nüfus baskısını baskılayacak ya da onu hesap edecek bir yöntem de olduğunu düşünüyorum. Çünkü uluslararası dinamikler var. Şu konuya katılıyorum: Evet, bizim deprem bölgelerimiz belliyse evet, bunlar nerelere yönlendirilmeli gibi durumlar var. Hatta şunu da söyleyeyim: Bir deprem olduğu zaman oraya ilk başta hangi ilin müdahale edeceği de belli, buna kadar da Hatay'daki bu büyük deprem sonucunda oraya ilk aşamada müdahale edecek müdürlüklerin de binaları yıkıldığı için artık ikinci aşamaya geçildi.

Dr. Zehra GÜNGÖRDÜ: Planlar mis gibi, onu anlatmaya çalışıyorum. Bir de ben gelecek nüfus demiyorum. Çevre düzeni planı yapıldığında ve bütün planlar yapıldığında zaten kentte 700000 Suriyeli vardı, ama yok sayıldı. Ben Suriyelileri tuttuğum için söylemiyorum, kentin teknik altyapısını kullanacak insan sayısı 700000 fazlaydı zaten, plan hazırlanırken çöktü, onu söylemeye çalışıyorum.

Ersin AKSOY: Katılıyorum. Bizim Antalya özelinde de bunu dikkate almamız gerekebilir. Çünkü Antalya'nın 2025'te çevre düzeni planı projeksiyonu doluyor ve bununla ilgili de çalışmalar Büyükşehir'le birlikte Bakanlıkla yürütülüyor. Bunu bir eleştiri olarak ve güzel bir konu olarak almamızda fayda var. Kaldı ki bizim projeksiyon nüfusumuz da zaten şu an mevcut Antalya'da herhalde ölçsek sadece abonelik sayılarına bile baksak muhtemelen bu çevre düzeni planındaki, yani hiçbir farklı durum olmamasına karşı bir buçuk kata yaklaşmışızdır bağımsız birim sayısında diye düşünüyorum.

Mine BOSTAN TAK: Ondan emin olabilirsiniz. Cevap vermek ister misin?

Ersin AKSOY: Aslında tabii arkadaşlarımız kentsel dönüşümle ilgili birimlerde çalıştığı için bu sorunun muhatabı İmar Daire Başkanlığı ya da Nazım Plan Daire Başkanlığı. Onlardan bu konuda bilgi almak gerekirdi, ama sunum yapan arkadaşlarımızın arasında yok, ama belediye yetkililerinden var mı cevap vermek isteyen, bilmiyorum. Serdar Bey.

Serdar PALAVVUŞ: Herkese merhabalar, Nazım Plan Şube Müdür Vekiliyim. Şöyle, tabii ki planlarda kanun gereğince az önce Hatay'daki meslektaşımızın belirttiği şekilde ekstra olacak bir afete yönelik nüfus kabulü ya da nüfus önerilmesi gibi şeklinde bir kullanım yok. Onu Ersin Bey de söyledi, ama şöyle, Antalya'ya baktığımız zaman bizim konut alanı olarak rezerv alanımız şeklinde zaten yeteri kadar var. Yani Döşemealtı ve Aksu, Altıntaş yeni açılan gelişme bölgelerimize baktığımız zaman yeni yapılaşmaya açabileceğimiz ve boş kamu alanları olarak düşündüğümüzde buraları kullanmamız zaten gerekli, kullanabiliriz. Bunun dışında kent içinde yaptığımız, Akdeniz Üniversitesi içerisinde yaptığımız mesela, otopark alanı var. Burada da afet toplanma alanı olarak zaten öngörüldü. Bu alanda da geçici konaklama için kullanılacak yerler var. Yani nüfus olarak projeksiyon nüfusumuzu da tabii böyle bir açık öngörümüz yok, yalnız Antalya'da zaten şöyle bizim bir durumumuz var: Bizim turizmden dolayı ve son savaştan dolayı zaten son 10 yılda Türkiye'de nüfusunun en çok arttığı illerden biri Antalya ili, bunu zaten Bakanlığın turizmden dolayı 100000'lik çevre düzeni planlaması 2015 yılında çıkmıştı. Bugüne kadar geldi ve 2023'te projeksiyon yılı doluyor Ersin Beyin dediği gibi. Şöyle, turizmden dolayı zaten bizim nüfusumuzda öngöremediğimiz nüfustan dolayı bir fazla olarak alıyoruz. Yani iki kat nüfus aldığımız, öngördüğümüz ilçelerimiz var. Özellikle kıyılarda turizmin yoğun olduğu mesela, herkesin bildiği Kaş vardır. Aslında çok küçük bir alandır, ama turizmden dolayı çok baskı alan bir bölge. Bu tür alanlarda nüfusu iki kat olarak öngörüyoruz.

Onun dışında yazlıkçı nüfus, kırsal nüfusumuz da çok fazla olduğu için bizim mesela, örnek vereyim: Korkuteli ilçemiz normal nüfusu 60000 olması gerekirken su aboneliklerine baktığımız zaman bunun bir buçuk, iki katına yakın su aboneliği var. Bu ne demek oluyor? Antalya'da bir ikamet eden ve bir evi olan kişinin 60 km önündeki Korkuteli'nde bir evi daha var. Şöyle, cumartesi günü, cuma günü gidip pazar günü dönüyor mesela ya da yazın orayı da kullanıyor. Zaten bu nedenle bizim projeksiyon nüfuslarımız normalin biraz üzerinde, o yönde bir ihtiyacımız yok gibi düşünüyorum. 2025 yılı projeksiyonu da doluyor, dediğim gibi Bakanlıkla bu görüşmeleri yapıyoruz. Gerekli plan revizyonlarını da yapacağız. Teşekkür ederim.

Mine BOSTAN TAK: Teşekkür ederiz. Arkadaşlar, sanırım tabii öğle vakti oldu, birtakım ihtiyaçlarımız var. O yüzden soru-cevap kısmına ben daha çok uzatmak isterdim, ama bir-iki soru alalım, ondan sonra araya çıkalım istiyorum. Buyurun.

Murat YILDIRIM: Teşekkür ediyorum hem size hem Bakana, katılan güzide insan toplumuna çok teşekkür ediyorum. 61 yıllık çevreciyim, 61 yılda şunu gördüm: Çevrecilerin şansı çok az. Tam da zamanın sıkboğaz edildiği saatte bir-iki laf etme imkanımız olabiliyor veya olmayabiliyor. Bu güzide toplum ve şahsınızda 3000000 Antalyalının çevre güvenliği ve insan sağlığı adına arz edeceğim efendim.

Ersin Beyle Süleyman Beyler daha çok ilgili, bunu bir duyuru olarak arz edeceğim konuyu 1598 sayılı Hıfzıssıhha Kanunu, 2872 sayılı Çevre Mevzuatı, Anayasanın 56. maddesine dayanaklı konuşacağım.

Efendim, ilgili konfederasyondan aldığım bilgiye göre şehir plancılığında ticari işletmelerin bir envanteri yapılıyor mu? Bu konuda eğer imkanları varsa, yapılıyorsa Antalya içme suyu kaynakları üzerinde hâlâ alınan bilgilere göre 600-650 tane halı yıkama işletmelerinin bir yıllık 6 500 ton boyalı asidik suların içme sularımıza enjeksiyonu yapıldığı bilgisi söz konusudur. Meseleyle alakalı tarafımızdan en radikal raporlar tanzim edilerek gerek Mülki İdare, gerek Çevre İl Müdürlüğümüzün arşivlerine iletilmiştir. Bunu çok ehemmiyetli sayıyorum. Gazipaşa-Kaş arasında bütün Antalya bölgesinin bir kanser tarlası haline geldiğini 700 tane sağlık yaptırımsal kurumlarının hayati istatistiklerinden anlıyorum. Bir ar-gemizde bunun çalışmalarını yapıyoruz. Acaba hakikaten bu arz ettiğim konuda çalışma yapılıyor mu? Büyük 7 tane kurum bu söz konusu kanserojen sıvının, suların, onu uzatmayacağım.

Hemen arz etmek istiyorum. Bunun yanında da çok önemli konu, uzatmayacağım, bunun minyatürünü konuşuyorum. Çok üzülüyorum, hakikaten üzülüyorum, 61 yıllık keder beni artık ayakta tutmaya yeterli olmayacak. 2500-3000 yıl geriye doğru döndüğümüzde Kaş'tan Pozantı Yaylasına kadar, Adana Yaylalarına kadar binlerce konut var. Bu konutlar bir yayla kültürü ve medeniyeti vardır. Fakat birkaç yıl önce Çevre Bakanlığımızın içinde bulunduğu imar barışı adı altında yayladaki evlere numara verildi. Arkasından tapu gelecek denildi. Fakat 3-4 ay önce binlerce konut mühürlenerek yıkıma, oturamazsınız denildi. Burası Mera Yasasına göre yaşayamazsınız denildi. Acaba Çevre İl Müdürlüğümüz, belediyelerimiz, çünkü Büyükşehirler Mevzuatına göre müdahale alanındadır. Bu durumun hukuku manada zemininde nasıl bir çalışma yapılıyor, yapılıyor mu? Bir ayda binlerce mağdur insanın 2500-3000 yıldır yayla kültürü ve medeniyetini sıfırlama noktasındadır. Bu konuda bir çalışma yapılacak mıdır, yapılmış mıdır, ne olacak? 100000 lira kadar en fakir kişiye ceza yazımı noktasındadır. Daha fazla uzatmak istemiyorum, bir de 87 yılında binalarımızda planlamada otoparklar, garajlar yapılmıştır. Harcı alındı, arkasından otoparklar dükkana çevrildi. Antalya (...) imza atanlardan birisiyim. Antalya sokakları ve kaldırımları işgal altındadır. Bunların durumu ne olacak? Son zamanlarda (...) Ankara'da olan bir şirket yöneticileri tarafından bir anormal adını koyamadığımız bisikletler çıktı. Artık yürüyemez hale geldik. Bunların durumu ne olacaktır? Buradaki çok etkili ve yetkili çok kıymetli bürokratlarımız vardır. Sizler çok önemlisiniz, üniversitesi olan bir kentte bu kadar kıymetli, ne olacak bu halimiz, nerede bu hoşgörü? Bu konuşacaklarımın 1/1000'i kadardır. Hoşgörün, teşekkür ediyorum.

Mine BOSTAN TAK: Teşekkür ederiz yıllardır çevresel konularda yapmış olduğunuz katkılar için, çok eskiden beri tanırım sizi çünkü, ama şu andaki konumuzla zaten söylediğiniz, ifade ettiğiniz konuların bu konuyla çok fazla alakası yok, ama yetkililer burada Antalya Belediyesi yetkilileri, eminim dikkate alınacaktır. Bir başka sorusu olan?

Murat YILDIRIM: 15 yıllık Antalya Çevre Gönüllülerinin de başkanıyım, onu da arz etmekte yarar görüyorum.

Mine BOSTAN TAK: Çok teşekkür ediyoruz. Nimet Hanım, buyurun. Ben şey yaptım, Nimet Hanım eski amirim olduğu için torpil yaptım, kusura bakma Nazım, buyurun.

Salondan: Kısa bir soru, yani söyleyeceklerim vardı, ama süre kısıtlı.

Ersin'e sormak isterim. Bu Balbey Mahallesi hakkında bir soru soracağım. Balbey Mahallesi tabii Antalya'nın en eski mahallelerinden ve SİT alanı olarak yıllar yılı gündemde olan bir bölgeydi. Yanlış anlamadıysam kentsel dönüşüm alanı ilan edildi dediniz, değil mi?

Ersin AKSOY: Değil, düzeltelim. Kentsel yenileme alanı, bu konuda da yetki Büyükşehir Belediyesinde, projeleri de şu an onlar yürütüyorlar uygulamaları.

Salondan: Yani ne gibi bir değişiklik oldu? Tabii ki bu projelerin gerçekleşmesinde finans çok önemli, organizasyon çok önemli. Bu değişiklikle Balbey Mahallesinde bir gelişme yapabiliyor musunuz, nedir? Biraz daha açar mısınız?

Ersin: AKSOY: Ben kısa bir şey ekleyeyim, aslında hiçbir değişiklik olmadı. Şöyle, şimdi kurul artık strateji belgesi durumlarından sonra bu alanların bildirilmesi gerekiyor müdürlüğe veya Bakanlığa, bunu bildirdikten sonra bunlar kayıt altına alınarak belediyelere yetki veriliyor. Aynı zamanda da kamulaştırma durumları belki olabiliyor acele kamulaştırma gibi, ama tüm uygulama ve yürütme yetkisi Büyükşehir yürütüyorlar. 1. Etaptalardı hatta, Süleyman Bey hemen bilgi verecektir eminim.

Süleyman KOCABAŞ: Nimet Hanım, kısaca bilgilendireyim. Kentsel yenileme denilince kentsel dönüşümle biraz karışıyor. Kentsel Yenileme Kanunu ismini direkt size okuyayım: Yıpranan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenmesine ilişkin bir kanundur. Bu aslında koruma amaçlı imar planı üzerine kurulmuş. Kentsel dönüşüm demeyelim, ama alanın daha canlandırılması, rehabilite edilmesi, tescilli yapıların ayağa kaldırılması diyebiliriz bu noktada.

Ersin AKSOY: Yani kentsel dönüşümü şöyle, kentsel dönüşümü ben başta anlatırken aslında bir program gibi dedim ya…

Salondan: İsimler önemli değil, yani bir gelişme var mı, bir fark yaratıldı mı?

Ersin AKSOY: Bu kentsel dönüşümden farkı Kentsel Yenileme Kanununda biliyorsunuz bu binalar 200-300 yıllık binalar, çok fazla varisli. Örnek vereyim, bir malik 0.34 m2 İngiltere'de, bir malik Kanada'da, bunlarla ilgili kamulaştırma iznini Kentsel Yenileme Kanunu izin veriyor. Kamulaştırarak bu alanlarda küçük hisseli metrekarelerde daha hızlı bir

çözüm üretebiliyoruz.

Mine BOSTAN TAK: Son bir soru, Nazım.

Salondan: Herkese iyi günler, kısa konuşmaya çalışacağım. Tüm katılımcılara teşekkür ediyorum. Şimdi bizim aslında bu kentsel dönüşüm diyoruz, aslında bunun ismi kentsel dönüşüm değil, afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi. Yani biz depremi konuşuyoruz, iklim krizini konuşmuyoruz, gıda güvenliğini konuşmuyoruz. Yani biz şunu tekli bir kriz varmış gibi düşünüyoruz, ama son yaşadığımız depremler ve bundan önceki yaşadığımız depremler Ersin Hocamızın sunduğu kısımda bunu çık ciddi olarak hissettik. Ekonomik olarak, sosyal olarak hissettik. Aslında kanunun temeline baktığımız zaman çıkan sonuç şu: Vatandaş bunu sadece taşınmaz ve salt çoğunluk olarak algılıyor ve kentsel dönüşümü değil, imar artışı hak sahibi olarak, yani benim bu binam kentsel dönüşüme girip bunun emsalinin yükseltilmesi gibi çok kısa bir sürece getiriyor. Ersin Hocam bunu çok güzel anlattı. Aslında planlamanın bütünlüğü içerisinde bu sadece bir konu, yani bir konu gözden kaçıyor. Planlamayı parçalamaya başladık. Şimdi burada aslında önemli olan noktalardan bir tanesi bu tekli ve çoklu krizlerin içerisinde oluşan düşünce sistemimizi biraz daha değiştirmemiz gerekiyor. Şimdi bir kiracı olarak Antalya'yı planlamaya kalktığınız zaman birkaç tane master planla iç içe olmanız gerekiyor. Turizm master planı, ulaşım master planı, belki sanayi master planı var, belki diğer master planları da var. Kıyı bütünleşik alanlarıyla ilgili çalışmalar var. Yani bu kadar deprem master planı gibi bu kadar parçacı yaklaşımları kent planlamanın, yani şehirciliğin bütünselliğinin biraz daha önünde tutmamız gerekiyor. Yani bir kent planlamanın temel noktası şudur: Burada peyzaj mimarlarımız var, mimarlarımız var. Yani bu mesleklerin temelinde alanı tanımak vardır. Mekanı tanıdığımız zaman biz bu alanın potansiyelini zaten planlama sistemi içerisinde ortaya çıkartmamız lazım. İklim kriziyle ilgili noktaları ortaya çıkartmamız lazım, selle ilgili noktaları ortaya çıkartmamız lazım. Yani bunu sağlayabileceğimizi, deprem master planı yönetmeliği olmadığından bahsedildi. Belki olmaması daha mı iyidir, daha mı kötüdür, onu bilmiyorum. Belki bu büyük bir tartışma konusu olabilir, ama benim Ersin Hocaya sormak istediğim konu şu: Bir, bu planlar içerisinde kent planlama bütünlüğünü nasıl sağlayabiliriz? O da uygulamanın içerisinde olduğu için belki böyle bir cevap verme şansı varsa, sizlere sabrınız için teşekkürler.

Ersin AKSOY: Değerli katkılarınız için teşekkür ederiz Nazım Bey. Şöyle, aslında çok güzel bir Konya değindiniz. Normalde aslında hazır çevre

düzeni planı güncellemesi de yapılırken onun bile oluşması altında bu bahsettiğiniz master planların tamamı yapılmalı. Biz daha şu an Antalya merkezle bile zor başa çıkmış durumdayız. Aslında bunlar parçacıl değiller, yani bizim bugün burada kentsel dönüşümü bu şeyden konuşmamızın, bu sesten konuşmamızın sebebi şu: Can ve malın en fazla kaybedildiği afet türü olduğu için, yani afete müdahale türü olduğu için daha doğrusu ve bunu gündemde tutmayı düşündüğümüz için ve dolayısıyla da herhalde panelistlerin hepsi de kentsel dönüşümün bir tarafından tutmuştur, tutuyordur. Bunun dışında yaptığımız dediğiniz iklim değişikliğine ilişkin işte kentsel ısı adaları etkisini ortaya koyan, bunların hep yeni tip analizleri var doktrinde, her birimiz de bunları kullanmaya da çalışıyoruz, ama bu aslında strateji belgesini belirlerken bunların hepsini kullanıyoruz. Yani bu konuda bir de Cihan Hanıma da ben katkı vereyim. Kentsel dönüşüm strateji belgesinin esasları var. Bizim internet sitemizde de mevcut, hakeza görüşürüz de bu konuda, burada aslında düşünülen konu bu. Yani adı kentsel dönüşüm, ama bugüne kadar gelinen noktada kentsel dönüşüm o kadar kötü algılanmış ve o kadar çözümsüz bırakılmış durumlar olmuş ki kentsel dönüşümü yani bir müdahale aracı olarak sadece yık-yap mantığıyla bakmaya başlamışız. Şöyle bir örnek verebilirim mesela, Antalya'yı bilenler bilir, sadece Konyaaltı sahilinin şu şekilde düzenlenmiş olması eskiyi bilenlere nazaran hiçbir yapı yık-yap gibi bir şey olmadan bile altyapısıyla, parkıyla falan ne kadar insanın kullandığı da bir dönüşüm örneğidir. Kentsel dönüşüm illa bir binayı yık öbür türlü yap değil. Kötü örnekler de var. Boğaçay'ın eski haline, yeni haline baktığınız zaman çevreye ne kadar tahribat yarattığı da dönüşümün kötü bir örneğidir veya Kaleiçi bundan 20 yıl önce mezbelelik bir haldeyken, girilemezken sadece sektör değişimi ve farklı cephe giydirilmeleriyle yapılan da bir dönüşüm örneğidir. Biz burada aslında bahsederken tabii risk konusundan bahsettiğimiz için binaların daha çok dikkate alarak ve bu konulara yönelmeye çalıştık. Yoksa bunların her birinin farkındayız ve yaptığımız her çalışmaların bütüncüllüğünü sağlamak üzere yeni tip özellikle analizlerle özellikle de üniversitelerle birlikte çalışarak bu kentsel dönüşüm strateji belgesini oluşturma niyetimiz var, ama bunların bir sürü de ayağı var. Şu an bir sürü çark ilerliyor, ama her biri birbirinden farklı, hiçbiri birbirini, yani birbirini iteleyerek devam etmiyor, ama bir yerde bunlar birleşecektir eminim. Umudumuz da o yöndedir bütüncüllüğü sağlayalım diye, teşekkür ederim.

Mine BOSTAN TAK: Son olarak Salih arkadaşımız da bir katkıda bulunmak istiyor, ondan sonra oturumu sonlandıracağım.

Salih SANDAL: Şimdi bu katkıyı kurumsal olarak değil, bir şehir plancısı

olarak sizlere sunacağım. Yaklaşık 15 yıldır belediyenin veri üreten birimindeyim. Bu kapsamda adı master geçen hani tonlarca plana veri kaynağı ürettim. Benim saygıdeğer hocalarımıza, daire başkanlarımıza, bütün yöneticilerimize söylemek istediğim bir konu var: Bu master planı bir boyacı küpü değil, hemen bize diyorlar ki: "Bana bu bu bu veriler lazım, bu akşam lazım" Yok öyle bir şey, yok arkadaşlar, daha benim özüm mesela, diyorum ki şimdi ben ilk belediyeye başladığım zaman 2010 yılında başladım, amacım deprem master planı veri üretmekti. O zaman başladık. Hatta o zaman az önce soruyu soran Haluk Bey katılım yaptı, beraber arazi gezisi yaptık, onlarla dolaştık, ama kentin, Türkiye'nin gündemi anlık olarak değişiyor. Fakat üzüldüğüm nokta bu, özellikle ben burada yöneticilerime söylüyorum. Lütfen biz veri üretmekten vazgeçmeyelim. Biz ASAD'a veri sağlıyoruz, işte dışarıdaki Birleşmiş Milletlerin Avrupa Birliği projelerine veri sağlıyoruz. Ben şu anda kişisel olarak söylüyorum, birçoğu mış gibi, yani o veriyi al oradan kopyala, o veriyi oradan yapıştır, üstüne bir tane makale çak, al sana master planı yapmış gibi. Ondan sonra bunu bütün hani yöneticileri kandırıyoruz ya, gerçekten kandırıyoruz. Ben bunun içindeyim. Bunu yaptığımız müddetçe her şey çöp olacak, ortalık veri çöplüğü olacak. Özellikle üniversiteler, şimdi nasıl olsa veriye ulaşıyoruz diye hiç kimse verinin hamallığını yapmak istemiyor. Bir veri olsun, ben PR'ını yapayım. Yok öyle bir şey, lütfün hani, bu boyacı küpü değil. Bence hani mesela, biz bir başlangıç yaptık, ama daha çok azız, yani dört kişiyiz. Bunu daha da güçlendirmek gerekiyor. Hatta üniversitelerle tamamen bir mesela, belediye, Şehir Plancıları Odası burada bir veri havuzu yapabilir. Bütün kurumlar, çünkü günümüzde teknoloji her şeye imkân veriyor. Sadece ona zaman ayıracak insana ihtiyaç var. Onu yönetecek, koordine edecek insana ihtiyaç var. Çünkü bugün eğer sizin elinizde temel verileriniz var ise siz bunun üzerine deprem master da yapabilirsiniz, kentsel dönüşüm de yapabilirsiniz, hatta biz işte zamanında gürültü haritası da yaptırdık. Hepsini, hani bir geliyor, bana gürültü haritası yapacağım, bu lazım. Yarın gürültü haritası yaptık, tamam, ne oldu? Bir şey olmadı. Böyle bir durum var. Haddimi aştıysam kusura bakmayın, tamamen kişisel fikirlerim. Saygılar.

Mine BOSTAN TAK: Teşekkür ederiz. Katılımcılarımıza, sunucularımıza öncelikle emekleri için çok teşekkür ediyorum. Siz katılımcılara da bizleri izlediğiniz için gerçekten çok teşekkür ediyorum, ama çok mu kısa? Tamam.

Salondan: Öncelikle hepinize teşekkür ederim. Ben Akdeniz Üniversitesinde yüksek lisans öğrencisiyim, ismim Gülbahar. Engin Hocamıza bir sorum olacak aslında, sunumunun sonunda "Kırcami büyük bir fırsat" demişti.

Bunun nedenini aslında sormak istiyorum.

Doç. Dr. Engin KEPENEK: Ben çok uzatmayayım, çok hızlı bir şekilde cevaplayayım. Kırcami'nin planlama süreci yanılmıyorsam eğer 1996 yılında başladı, 2003'te bir plan yapıldı, 2005'te bir plan yapıldı, 2006'da bir plan yapıldı. Bu planların tamamında Kırcami tarımsal niteliği korunacak bir alandı. Çok daha eskiden beri imar sürecinin çekişmeli olduğu söyleniyor, ama 2008 yılında yapılan planlarda ilk kez Kırcami bölgesi kentsel gelişme alanı olarak, şimdi bunu niye söylüyorum? 2008 yılında başlayan süreç içerisinde Kırcami'nin en büyük özelliği bence 1500 hektarlık bir alanı olması, ikincisi, konumu. Yani aslında içerisinde tartışmalar çok fazla, işte sosyal donatı alanıyla ilgili, ulaşım master planıyla ilgili, nüfusla alakalı, ama ben şunu söylemiştim ya, tekrarlayayım. Temelde bu bir hedefle alakalı bir durum, bu tartışmalar yapılabilir, ama fırsat olduğu kısmı unutulmamalı. Antalya sosyal altyapı, teknik altyapı alanları çok yetersiz, kim nereye hangi fonksiyonu önerirseniz önerin isterseniz afet toplama merkezi, ister otopark, hiç fark etmez, ulaşamadığınız bir fonksiyon hiçbir işe yaramaz. Bu nedenden dolayı konumu itibariyle Kırcami çok özel, yani bu alan planlanması gerekiyor benim şahsi kanaatim, birçok kişi tarımsal vasfının devam etmesi yönünde düşünüyor. Ben aksini düşünüyorum. Burası Antalya'nın eksik olan sosyal altyapı, teknik altyapı alanlarının kazandırılabileceği bir yer olur. Tabii ki buradan bunu söylemek çok kolay, finansal boyutunu her zaman düşünmek gerekiyor. Bunu çok iyi biliyorum. Çoktan mülkiyet yapısı şekillenmiş bir yer, biliyorum. Dediğim gibi buradan konuşmak çok kolay, hele akademisyen olarak konuşmak en kolayı, fırsattır, değerlendirilmesi gerekir, zorundadır. Neden Antalya'da bir Berlin'deki (…) olmasın, neden? Tabii ki bu ölçekte olmasın, yani o kadarının yapılamayacağını biliyoruz, ama en azından bir fırsat olarak işte deprem master planı Nazım Hocamın da az önce söylediği gibi birçok master planın iç içe olması gerekiyor ki bu da onun bir parçasıyla değerlendirilmesi gerekiyor. Ben bunu savunuyorum. Ancak o zaman başarıya ulaşabilir, yoksa yapılmış birçok çalışma gibi o da havada kalır, bir kenarda tozlu raflarda bekler.

Mine BOSTAN TAK: Teşekkür ederim. Diğer oturumumuz saat 14.00'te başlayacak. Katılımcılarımıza teşekkür belgelerini vereceğim.

Yedinci Oturum

Neoliberal Kentleşme, Barınma ve Konut İhtiyacı

Moderatör: **Dr. Öğr. Üyesi Güliz ÖZTÜRK**

***** 6 Şubat Kahramanmaraş Ve 20 Şubat Hatay Depremleri Sonrası Geçici Barınma Alanlarına İlişkin Çözüm Önerileri Antakya Örneği

Dr. Öğr. Üyesi Kadriye Burcu YAVUZ, Arş. Gör. Dr. Fahriye YAVAŞOĞLU, Arş. Gör. Mine ÖZDEMİR, Arş. Gör. Esin Duygu DÖNER

***** Afet Sonrası Geçici Barınma Alanlarında Standartlar: Küresel Ve Yerel Yaklaşımlar

Arş. Gör. Merve Deniz TAK

Kullanım Değeri Odaklı Bir Planlamaya Doğru: Bir Gösterge Seti Denemesi

Ayışığı GÜRSUCU, Prof. Dr. Zeynep ENLİL

Neoliberal Kentleşme Döneminde Konut Geliştiricilerinin Davranışları

Şeyma ÖZTAŞ, Prof. Dr. Şevkiye Şence TÜRK

**Bu bildiri yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.*

Kullanım Değeri Odaklı Bir Planlamaya Doğru: Bir Gösterge Seti Denemesi

Ayışığı Gürsucu
Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Prof. Dr. Zeynep Şirin Enlil
Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Günümüzde kapitalizmin doğa ve kentsel mekânlar üzerindeki baskısı, neoliberalizmle birlikte daha da artmış durumda. Neoliberalizm, doğa ve kentsel alanların sermaye birikimi sürecine eklemlenmesini hızlandırmış; doğal varlıklar ve kentsel mekânlar piyasa ekonomisine entegre edilerek birer meta haline getirilmiştir. Bu süreçte doğanın sunduğu tüm kaynaklar sermaye için yeni metalar olarak sunulmakta, doğal alanlarda ve kentsel mekânlarda geri döndürülemez zararlara yol açılmaktadır. Kapitalizmin bu dönüşümle yarattığı tahribat, doğanın ve kamusal alanların sürdürülebilir korunmasını zorlaştırmaktadır.

Çalışmada, planlama pratiklerinin sermaye birikimi sürecine nasıl hizmet ettiği eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir. Çalışmanın temel sorusu, sermayenin değişim değeri üretme arzusunun, doğa ve kentsel mekânlardaki kullanım değerini nasıl göz ardı ettiğidir. Marx'ın değer teorisine dayanarak yapılan analizde, değişim değeri üretiminin toplumsal ve çevresel kullanım değerleri üzerindeki etkileri incelenmekte; doğayla toplum arasındaki metabolik ilişkinin bu süreçle nasıl bozulduğu ortaya konulmaktadır. Planlama süreçlerinin sermaye çıkarlarına hizmet eden bir araca dönüşme biçimleriyle bu durumun sosyo-ekolojik denge üzerindeki olumsuz sonuçları değerlendirmeye alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kullanım değeri, değişim değeri, ekolojik planlama, büyüme sonrası yaklaşımı küçülme yaklaşımı.

Towards Use-Value-Oriented Planning: An Indicator Framework Proposal

Abstract

In today's world, the pressure of capitalism on nature and urban spaces has intensified further with neoliberalism. Neoliberalism has accelerated the integration of nature and urban areas into the process of capital accumulation, transforming natural assets and urban spaces into commodities by integrating them into the market economy. In this process, all resources provided by nature are presented as new commodities for capital, causing irreversible damage to natural areas and urban spaces. The destruction caused by capitalism through this transformation makes the sustainable preservation of nature and public spaces increasingly difficult.

This study critically examines how planning practices serve the process of capital accumulation. The primary question of the study is how capital's desire to produce exchange value disregards the use value of nature and urban spaces. Based on Marx's value theory, the analysis explores the impact of exchange value production on social and environmental use values and reveals how the metabolic relationship between nature and society is disrupted in this process. The study evaluates the ways in which planning processes have become tools serving the interests of capital and the adverse consequences of this on socio-ecological balance.

Keywords: Use value, exchange value, ecological planning, post-growth approach, degrowth approach.

1. Giriş

Kapitalist kentleşme süreçlerinin toplumsal ve ekolojik eşitsizlikleri derinleştirdiği gerçeği, Marx'ın değer teorisi bağlamında ele alındığında, neoliberalizmin doğa ve kent üzerindeki baskı mekanizmalarını anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda, kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki gerilim, neoliberal politikaların kentleşme ve çevre üzerindeki etkileriyle somutlaşmaktadır. Neoliberalizmin çevresel adalet ve kaynak dağılımı konularını piyasa taleplerine göre şekillendirmesi, ekolojik planlamayı yalnızca ekonomik bir araca indirgemiştir. Bunun sonucunda, mekânın ve doğanın ticarileştirilmesi süreci hızlanmış; değişim değerine odaklanma, kullanım değerinin göz ardı edilmesi gibi bir çelişkiyi kaçınılmaz hale getirmiştir.

Kapitalist ekonomi çerçevesinde emek, toplumsal üretimin temel taşı olmakla birlikte, bu emeğin değeri ve toplumsallaşma biçimi Marx'ın değer teorisiyle açıklanabilir. Toplumda bireylerin birbirleri için çalışarak ihtiyaçlarını karşılaması, emeğin toplumsallaşmasını ve üretim ilişkilerinin kolektif bir yapıya bürünmesini zorunlu kılmaktadır. Marx bu durumu, "Kişiler herhangi bir şekilde birbirleri için çalışmaya başladıklarında emek de toplumsal bir şekil almıştır" ifadesiyle açıkça ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, emeğin ve üretim ilişkilerinin toplumsal gereksinimlere hizmet eden bütüncül bir yapıda şekillendiğini göstermektedir (Selik, 1982).

Ancak emeğin toplumsallaşması, farklı toplumsal yapılar içinde değişiklik göstermektedir. Ataerkil, ilkel veya feodal toplumlarda emeğin toplumsal niteliği doğrudan görülebilirken, kapitalist toplumlarda bu durum daha dolaylı bir şekilde ortaya çıkar. Kapitalist toplumlarda bireylerin emeklerinin toplumsal bir bütün oluşturması, piyasa mekanizmaları aracılığıyla, yani bireylerin ürettikleri malların değişim süreçleriyle sağlanmaktadır. Bu durum, emeğin doğrudan değil, dolaylı bir toplumsallaşmaya tabi olduğunu göstermektedir.

Neoliberal ekonomik pratikler ise bu süreci daha da karmaşık hale getirmekte, emeğin harcanma biçimi ve niteliksel farklılıklarını göz ardı etmektedir. Üretim ve emek, yalnızca miktar temelinde değerlendirildiğinden, Marx'ın değer teorisi bağlamında emeğin toplumsal bağlamdaki yeri görünmez hale gelmektedir. Neoliberalizmin metalaşmaya öncelik veren politikaları, emeğin toplumsal faydası gibi niteliksel unsurları geri plana itmekte; değeri yalnızca niceliksel bir boyutta tanımlayarak sınırlamaktadır (Bocutoğlu, 2012). Bu nedenle, neoliberal ekonomi politikalarının emeğe yaklaşımı, Marx'ın değer teorisi ışığında, emeğin değeri ve toplumsal işlevi

konusundaki derin çelişkileri gözler önüne sermektedir.

2. Kullanım Değeri Odaklı Planlamaya Yönelik Temel Kavramlar

2.1. Değer Kavramının Kentlere Yansıması

Marx'ın Emek-Değer Teorisi'ni anlamak için kullanım değeri ve değişim değeri kavramlarının derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Marx, bu ayrımı "Kapital" eserindeki meta çözümlemesinde ele almıştır. Kullanım değeri, bir metanın insanlar için faydasından ve işlevselliğinden kaynaklanmaktadır. Bu değer, yalnızca nesnenin insani bir ihtiyacı karşılaması ve somut bir kullanımda yer alması durumunda ortaya çıkmaktadır. Kullanım değeri, metanın niteliksel yönünü ifade eden bir kavramdır (Kurtgözü, 2019).

Değişim değeri ise, farklı nitelikteki kullanım değerlerinin piyasa ortamında değiş tokuş edildiği nicel ilişkiyi ifade eder. Sürekli değişim içinde olan bu değer, kullanım değerinin karşısında soyut bir kavramdır. Ancak kapitalist sistem içinde değerlendirildiğinde, değişim değeri tüketiciler tarafından metanın doğal ve ayrılmaz bir parçası olarak algılanmaktadır (Turan, 2008)

Bir metanın kullanım ve değişim değerleri birbirine karşıt değildir; ancak sürekli bir çelişki içinde bulunurlar. Bu çelişki, meta fetişizmi olarak adlandırılan bir olgu yoluyla maskelenmekte veya görünmez hale gelmektedir. Meta fetişizmi, insan emeğiyle yaratılan bir ürünün, sahip olduğundan daha fazla bir değerle donatılması anlamına gelir. Bu süreçte kullanım değeri, değişim değerinin gölgesinde kalmakta ve adeta önemsiz bir ayrıntı olarak görülmektedir. Ancak meta fetişizmi, kullanım değerinin tamamen yok sayılması anlamına gelmemektedir; zira metanın pazarda rekabet edebilmesi için belirli bir kullanım değerine sahip olması zorunludur. Bu olgu, kullanım değerinin tamamen silinmesi yerine, bulanıklaştırılması ve tüketicinin bilinçli bir değerlendirme yapmasının engellenmesi sürecini tanımlamaktadır. Sonuç olarak, değerlerin özgün özellikleri tüketici tarafından fark edilmeden tüketilmekte ve bu durum metalaşmayı hızlandırmaktadır (Kurtgözü, 2019).

Kapitalist toplumda meta üretiminin nihai amacı yalnızca değer üretmek değil, sermayenin değerini artırmaktır. Bu bağlamda, değişim değerinin baskın hale gelmesi kullanım değerini iki şekilde olumsuz etkilemektedir:

1. Doğrudan kullanım değerinin azaltılması,

2. Bireyin tüketici kimliği ile değişim değerine ideolojik olarak teslim olması.

Neoliberalizm, bu çelişkiyi daha da derinleştirmiştir. Sermayenin serbest dolaşımını ve pazar genişlemesini teşvik eden neoliberal politikalar, kentsel mekânlar ve doğa üzerindeki değişim değeri baskısını artırmıştır. Bu süreçte, kullanım değerinin arka plana itilmesi ve bireylerin yalnızca metanın değişim değeriyle ilişki kurmaları sağlanmıştır.

Sonuç olarak, neoliberalizmin etkilerini Marx'ın Emek-Değer Teorisi çerçevesinde ele almak, kentleşme ve doğa üzerindeki etkilerin daha kapsamlı bir şekilde analiz edilmesine olanak tanımaktadır. Kullanım ve değişim değerleri arasındaki gerilim, kapitalist kentleşme süreçlerinde giderek daha görünür hale gelmiştir.

2.1.1. Şehir Hakkı Kavramı

Marx'ın emek-değer teorisinin kent mekanlarına uyarlanması, çeşitli ölçeklerde analiz edilebilir. Örneğin, bir arazinin planlama süreciyle arsaya dönüştürülmesi, yalnızca konum değeri üzerinden değerlendirildiğinde dar bir bakış açısı sunmaktadır. Oysaki bir arsanın gerçek değeri, toplumsal, ekonomik ve siyasal ilişkilerin bir yansımasıdır. Bu durum, mekânın kentsel ve toplumsal emek süreçleriyle şekillendiğini ve değer kazandığını göstermektedir. Geleneksel değerleme yöntemlerinin vurguladığı "konum" kavramı, bu karmaşık ilişkiler sistemini indirgemekte ve piyasa fiyatlarına hapsetmektedir. Bu indirgeme, planlama süreçlerinin kimi zaman adaletsizliklere yol açmasına ve bu nedenle planlama kurumlarının toplumsal eleştirilerin merkezine yerleşmesine neden olabilmektedir (Büyükcivelek, 2021).

Mekânın toplumsal emeğin bir ürünü olduğu anlayışı, mekânsal pratiklere bakışı dönüştürmektedir. Örneğin, planlama kararlarında arsaların arazi kullanım ve yapılaşma düzenlemeleri genellikle teknik bir rasyonalite çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu rasyonalite, kamu yararı ve şehircilik ilkelerine dayandırılarak meşru kılınmaya çalışılmaktadır. Ancak bu ilkeler, bir arsa sahibine konut+ticaret alanı hakkı tanırken, diğerine kentsel rekreasyon alanı hakkı vererek ortaya çıkan çelişkileri çözmekte yetersiz kalmaktadır. Bu durum, bireylerin iradesi dışında, toplumsal, ekonomik ve siyasal ilişkilerin etkisiyle şekillenmektedir. Planlama kurumlarından beklenen, bu toplumsal üretim süreçlerini dikkate alarak, en uygun arazi kullanım ve yapılaşma kararlarını geliştirmektir. Aynı şekilde, yerel ve merkezi yönetimlerin sahip oldukları ideoloji ve adalet anlayışı doğrultusunda toplumsal eşitsizlikleri yeniden dağıtım mekanizmalarıyla

gidermesi beklenmektedir (Büyükcivelek, 2021).

Kapitalizmin küreselleşmesiyle birlikte neoliberal politikaların etkisi, sermayeyi daha akışkan bir hale getirmiştir. Kentler, bu süreçte sermayenin hareketini kolaylaştıran altyapılar olarak konumlanmıştır. David Harvey'nin ifadeleriyle, "şehir, insanın arzularını gerçekleştirmek için verdiği çabaların en tutarlı ve en başarılı ifadesidir" (Harvey, 2013). Ancak burada önemli olan, bu arzuların kime ait olduğudur. Kent, tam da bu sebeple, farklı grupların çıkarlarının çarpıştığı bir mücadele alanı haline gelmiştir (Öner, 2017)

Bu bağlamda şehir hakkı kavramı, kentsel dönüşümün yarattığı eşitsizliklere ve değişim değeri odaklı baskılara karşı bir mücadele zemini sunmaktadır. Şehri bir mücadele alanı olarak görürsek, bireylerin kendi arzularına göre kenti şekillendirebilme imkânı bir "hak" olarak değerlendirilebilir. Ancak bu hakkın kullanım alanı, toplumun oldukça küçük bir kesimiyle sınırlıdır. Peter Marcuse'ye göre, şehir hakkını kullanabilenler genellikle "gayrimenkul sahipleri, finansal güçler ve devletin üst kademelerinde bulunan bireylerdir" (Marcuse, 2014)

Henri Lefebvre'ye göre (1991), şehir hakkı kavramı, sermaye birikiminin bir parçası haline gelen metalaşmış mekanları tanımlamaktadır. Kapitalizmin dönemsel krizlerini çözme arayışı, kentlerin yeniden üretilmesini ve bu süreçte metalaşmasını kaçınılmaz kılmıştır (Brenner, 2005). Günümüzde şehir hakkı, toplumsal mücadelelerin merkezinde yer alan güçlü bir slogan haline gelmiş ve kent mekanlarında sermaye birikimi ile eşitsizliklerin çarpışma noktasında yerini almıştır.

2.1.2. Kentlerde Değişim Değeri

Modern şehirlerin genişlemesi, özellikle merkezi alanlarda arazi değerlerinde yapay ve büyük bir artışa neden olmaktadır. Ancak mevcut binalar, bu yeni koşullara uyum sağlayamadıkları için arazi değerini artırmak yerine düşürmektedir. Bu durum, özellikle merkezi konumda bulunan ve kiraları belirli bir seviyeyi aşmayan işçi sınıfı konutları için geçerlidir. Bu tür yapıların yıkılarak yerlerine yenilerinin inşa edilmesi zorunlu hale gelmektedir (Mukul, 2012).

Kentsel dönüşüm süreçleri, önemli ölçüde rant yaratmaktadır. Sosyal iyileştirme gerekçesiyle kent parçalarının belirli sosyal sınıflara sunulması, eski sakinlerin bu alanlardan dışlanması ve kentsel mekânın küresel pazarda pazarlanabilir bir mal haline getirilmesi, küreselleşmenin belirli sınıfsal çevreler için bir fırsat yarattığını göstermektedir. Kapitalist şehir, doğası

gereği, belirli bir grubun çıkarlarına hizmet eden bir yapı ve ilişkiler ağına işaret etmektedir. Ancak bu, mutlak bir egemenlik anlamına gelmemektedir. "Kullanım değeri"ni savunan grupların örgütlenmesi, kentsel dengelerin değişmesine neden olabilmektedir.

Kullanım değeri perspektifinden bakıldığında, kentsel mekânın yeniden düzenlenmesi ve demokratik yaşam alanlarının tanınabilmesi için kentsel politikaların kapsamlı bir şekilde değişmesi ve gelişmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için yerel ve merkezi yönetimlerin, yatırımcıların ve devlet kurumlarının kentsel dönüşüm kapsamında değişim değeri yaratma süreçlerindeki rolünün anlaşılması önemlidir. Bu süreçlerin doğru bir şekilde tanımlanması, kentsel mekânın daha adil bir şekilde düzenlenmesine katkı sağlayabilir.

Bu noktada, kentsel mücadelelerin temel sorusu, kentin kullanım değeri etrafında mı yoksa rant sağlanabilecek bir değişim değeri etrafında mı yapılandırıldığıdır. Kentlerin somut ve yaşanabilir bir alan olarak mı, yoksa yalnızca ekonomik kazanç kaynağı olarak mı ele alındığı sorusu, kentsel sorunların temel eksenini oluşturmaktadır. Kentsel politikaların ve planlamanın bu iki temel mantık arasındaki mücadeleye dayandığı açıktır (Şengül, 2001).

2.1.3. Değişim Değerinin Neoliberal Politikalar ile Yaratılması

Sermaye birikimini sağlamayı amaçlayan neoliberal politikalar, David Harvey'in "mülksüzleştirme yoluyla birikim" olarak tanımladığı kavram çerçevesinde ortak kaynakların ve kolektif kazanımların özel mülkiyete dönüştürülmesini ifade etmektedir. Bu strateji, kentsel alanların ve kaynakların en düşük maliyetle sermaye birikimine dahil edilmesini hedeflemektedir. Özellikle merkezi konumdaki değerli kentsel alanların, kamusal kullanımından çıkarılarak özel sermaye tarafından devralınması, bu alanların metalaştırılmasına yönelik eğilimi artırmıştır. Kentsel mekânların sermaye için yeniden düzenlenmesi, bu süreçte yaygın bir uygulama haline gelmiş ve kapitalist girişimcilerin kentlerde metalaştırılacak yeni yatırım alanları arayışı bu dönüşümü hızlandırmıştır (Hermann, 2021).

Bu bağlamda, kentler, neoliberal politikalar doğrultusunda yeniden şekillendirilmiş ve bu süreç günümüzde de devam etmektedir. Neoliberal kentleşme anlayışına dayalı stratejiler, genellikle uygulanan politikalar aracılığıyla somut bir gerçekliğe dönüşmektedir. Bu süreçte, kentlerin neoliberalizasyonunu yönlendiren temel dinamikler, sermaye birikimini önceleyen politikalar ve bu politikaların uygulanmasıyla ortaya çıkan pratiklerdir.

Sonuç olarak, kentsel mekânların metalaştırılması ve sermaye birikimi doğrultusunda yeniden yapılandırılması, neoliberal kapitalizmin hem kentlere hem de toplumsal eşitlik anlayışına yönelik büyük bir dönüşüm yarattığını göstermektedir. Bu süreç, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal bir dönüşümün habercisi niteliğindedir.

Çeşitli araştırmalara göre, neoliberalizasyon sürecine giren kentlerde öne çıkan baskın politika araçları, genel olarak yedi ana başlıkta toplanabilmektedir (Bakker, 2002; Castree, 1985; Çalışkan, 2022; Çoban vd., 2015; Hernandez Mora, 2015).

1. Özelleştirme
2. Piyasalaştırma (Ticarileştirme-Metalaştırma)
3. Kuralsızlaştırma (Deregülasyon)
4. Yeniden Kurallaştırma (Reregülasyon)
5. Kamu Sektörünün Pazarın Temsilcisi Gibi Kullanılması
6. Sivil Toplumda Kuşatma Mekanizmalarının İnşası
7. Bireyci Etik

Neoliberal politikalar, sadece ekonomik alanlarla sınırlı kalmamış, doğa gibi farklı alanlarda da büyük dönüşümlere yol açmıştır. Neoliberalizasyon sürecini sürdüren politika araçlarının doğayı da kapsadığı ve bu araçların doğanın neoliberalizasyonunda merkezi bir rol oynadığı açıktır. Nitekim neoliberal politikaların en erken ve belirgin etkileri doğa üzerinde görülmüştür (Şengül, Ulus devletten sermayenin hegemonyasına Ankara kentinin gelişimi [Sözlü bildiri]., 2008). Bu bağlamda, doğa, piyasa mekanizmalarının etkinliğini artırmayı hedefleyen kurumsal reformlarla birlikte yoğun bir neoliberalizasyon sürecine tabi tutulmuştur (Çalışkan, 2022).

Neoliberal yaklaşıma göre, doğa ancak üzerine bir "değer yatırımı" yapıldığında anlam kazanmaktadır. Bu anlayış, doğanın somut koşullarından soyutlanarak yalnızca piyasa mekanizmaları içinde bir değer olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Günümüzdeki neoliberal kapitalizmin doğayı sömürme eğilimi de bu perspektiften kaynaklanmaktadır (Burkett, 2004).

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren neoliberalizm, küresel ekonomik yapıyı dönüştürürken, ekolojik baskılarda ve şehir planlama

süreçlerinde derin etkiler bırakmıştır. Bu dönemde, kamusal hizmetlerin piyasalaştırılması, devletin düzenleyici rolünün azalması ve kentsel mekanların ticari değerlerine göre yeniden organize edilmesi, planlamanın neoliberalizasyonu olarak adlandırılmaktadır (Brenner ve Theodore, 2005). Neoliberal politikalar, şehir planlamasını toplumsal refahı sağlama amacından uzaklaştırarak, sermaye birikimine hizmet eden bir araç haline getirmiştir. Bu dönüşüm, özellikle kamusal alanların özelleştirilmesi ve büyük altyapı projelerinin özel sektör eliyle finanse edilmesiyle kendini göstermiştir.

Neoliberal planlama stratejileri, şehirlerin küresel rekabet ortamında sermaye çekme potansiyellerini artırmaya odaklanmıştır. Bu durum, kentsel gelişim ile sosyal adalet arasındaki dengenin bozulmasına ve kentlerde mekânsal adaletsizliklerin derinleşmesine yol açmıştır. Neoliberal dönemde şehir planlaması, piyasa dinamiklerinin belirleyici olduğu, toplumsal katılımın ise sınırlı kaldığı bir yapıya dönüşmüştür. Bunun sonucunda, şehirler sermaye odaklı projelerle yeniden şekillenirken, toplumsal dışlanma ve eşitsizlik artmıştır (Brenner ve Theodore, 2005).

Sager (2011) neoliberal kentsel politikaların dört temel alan üzerinden şekillendiğini belirtmiştir. Bu alanlar şunlardır:

- Kentsel ekonomik kalkınma
- Altyapı sağlanması
- Ticari alanların yönetimi
- Konut ve mahalle yenileme

Şekil 1: Neoliberal Kentsel Politikalar

Neoliberal politikalar, siyasi çıkışından önce var olan bazı uygulamalara yeni bir ivme kazandırmıştır (Sager, 2011). Özellikle gentrifikasyon ve şehir pazarlaması, neoliberal kentleşmenin temel araçları haline gelmiştir. Bu stratejiler, şehirleri küresel sermayeye daha cazip hale getirmeyi amaçlamış, kentsel alanları yeniden yapılandırarak sermaye birikimini artırmayı hedeflemiştir (Peck vd., 2009).

2.2. Kullanım Değeri Odaklı Planlama ve Büyüme Karşıtı Felsefe

Kullanım değeri kavramı, kapitalist sistemde ön plana çıkan değişim değerine alternatif bir yaklaşım olarak, bir nesnenin toplumsal ve ekolojik işlevleri ile tanımlanmıştır. Değişim değeri, nesnelerin piyasa fiyatları üzerinden anlam bulmuşken, kullanım değeri, bir kaynağın ya da mekânın insan ihtiyaçlarını karşılama, toplumsal ilişkileri destekleme ve ekolojik sistemin sürdürülebilirliğini sağlama kapasitesine dayandırılmıştır. Planlama bağlamında, kullanım değeri odaklı bir yaklaşım, mekânların piyasa dinamikleri doğrultusunda değil, toplumun ve doğanın ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Değer paradigması çerçevesinde, kullanım değeri odaklı planlama, kaynakların yalnızca piyasa değeriyle sınırlı kalmaksızın, toplulukların refahını ve çevrenin korunmasını esas alan bir perspektif sunmuştur. Bu yaklaşımda, doğal kaynakların ve kentsel mekânların, yalnızca ekonomik büyümeye katkı sağlayan unsurlar olarak değil, ekosistemlerin işleyişini ve toplumsal ilişkilerin sürdürülebilirliğini destekleyen varlıklar olarak ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle şehirlerin planlama süreçlerinde, parklar, yeşil alanlar ve su kaynakları gibi unsurların piyasa değerinden ziyade toplumun ihtiyaçları ve ekosistemin sürdürülebilirliği üzerinden değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Kullanım Değeri Odaklı (KDO) Planlama'nın bileşenlerinin, kentlerin çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğini sağlama konusunda temel bir rol oynadığı görülmüştür. Kullanım Değeri Odaklı Planlama, bu bileşenler aracılığıyla kentlerin sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğini bütünleşik bir yaklaşımla ele almış ve gelecek nesiller için sağlıklı, yaşanabilir kentler yaratmayı hedeflemiştir.

Adam Smith'in insanı "homo economicus" olarak tanımladığı, insanı yalnızca ekonomik çıkarlarını gözeten bir varlık olarak ele almış ve insanın ekolojik ve toplumsal özelliklerini göz ardı etmiştir. Buna karşılık, kullanım değeri odaklı planlama, ekonomik kazanç yerine toplumsal ve çevresel yararı önceliklendirerek sürdürülebilir bir toplumsal yapı oluşturmayı amaçlamıştır. Bu yaklaşımda insan, hem ekonomik hem de toplumsal ve

ekolojik bir varlık olarak kabul edilmiştir.

Kullanım değeri odaklı planlama anlayışının ekonomik temeli, ekonomik büyümeyi değil, toplumsal fayda ve ekolojik sürdürülebilirliği esas alan "de-growth" (büyümeme/ küçülme) felsefesine dayandırılmıştır. Bu bağlamda, söz konusu yaklaşım, kentlerin ve doğanın piyasa taleplerine göre şekillenmesine karşı alternatif bir model sunarak, toplumsal refah ve çevre odaklı bir kalkınma hedeflemiştir.

2.2.1. Büyüme Sonrası Yaklaşımı

Büyüme sonrası planlama aktivizmi, terim literatüre kazandırılmadan önce, havaalanlarının, otoyolların, endüstriyel gıda üretiminin ve agresif emlak projelerinin genişlemesine karşı çıkan kentsel hareketlerle ortaya çıkmıştır. 1970'ler ve 1980'lerde neoliberal süreçte ortaya çıkan bu aktivizm, bisiklet kullanımının teşvik edilmesinden işgal hareketlerine, yavaş gıda üretiminden sokak pazarlarına, kooperatiflerden kendi kendine yönetilen kamusal alanlara kadar geniş bir müdahale ve strateji yelpazesini içermiştir. Bu hareketlerde şekillenen büyüme-sonrası tahayyül, daha sonra dayanışma ve refah ilkelerine dayalı, bireylerin zamanını ve yaşam alanlarını yeniden sahiplenme potansiyelini vurgulayan akademik çalışmalarda ele alınmıştır (Gorz, 1993).

Teorik ve pratik açıdan önemli katkılar sunmasına rağmen, büyüme-sonrası bir kentleşmenin ana hatları henüz tam anlamıyla ortaya konulamamıştır. Büyüme-sonrası ekonomiye geçişin başarılı olabilmesi, planlamanın aktif desteğini gerektirmektedir. Sosyal, ekonomik ve ekolojik alanları etkileyen köklü bir dönüşüm için büyüme-sonrası ilkelerin kentlerde kurumsallaştırılması ve planlama süreçlerine entegre edilmesi kritik bir öneme sahiptir. Bu tür yaklaşımlar geliştirilmediği takdirde, büyüme-sonrası planlama pratiklerinin parçalı kalma ve ekonomik büyüme ideolojisine etkin bir alternatif oluşturamama riski bulunmaktadır (Alexander ve Gleeson 2019).

Büyüme sonrası planlama yaklaşımının başarılı olabilmesi için farklı alanlarda yenilikçi modeller ve stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir. Savini, (2022) bu stratejileri altı temel başlık altında ele almıştır:

- Barınma
- Hareketlilik
- Yönetişim

- Düzenleme
- Doğa ile İlişki

Büyüme sonrası yaklaşım, planlamaya kapitalist üretim ve tüketim döngülerinden bağımsız bir ekonomik düzen oluşturulması gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, ekonomik büyüme paradigmasından kopmayı ve planlamanın yalnızca ekonomik bir araç olmaktan çıkarak sosyal ve ekolojik hedefleri önceliklendiren bir dönüşüme evrilmesini içermektedir. Bu, aynı zamanda ekolojik planlamanın temel varlık sebebine işaret etmektedir.

Neoliberalizmin sermaye odaklı planlama anlayışı, şehirleri ve doğal kaynakları kâr odaklı bir metalaşma sürecine sürüklemiştir. Buna karşılık, büyüme sonrası düşünce, doğal kaynakların ve mekânların kullanım değerine yeniden vurgu yapmaktadır (Gwartney, 2014). Ekonomik büyüme hedefiyle şekillenen planlama süreçlerinde doğal kaynaklar ve kamusal alanlar, piyasa güçlerinin etkisi altında yalnızca birer sermaye birikim aracı olarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, kullanım değeri kavramını büyük ölçüde göz ardı etmiştir.

Büyüme sonrası planlama, değişim mekanizması içerisindeki bu ikilemde kullanım değerini ön plana çıkarmış ve kamusal alanların, doğal kaynakların ve hatta sosyal ilişkilerin piyasa dışında bir bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Jackson, 2009). Bu perspektife göre, bir kaynak ya da mekânın ekonomik bir meta olarak görülmesi yerine, toplumun genel refahına hizmet eden bir unsur olarak ele alınması gerektiği belirtilmiştir.

2.2.2. Küçülme Yaklaşımı

Küçülme (degrowth) kavramı, öncelikli olarak ekonomik büyüme fikrine yönelik bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, ekonomik büyümenin toplumsal bir hedef olmaktan çıkarılmasını ve kamu tartışmalarının ekonomizm odaklı dilinden arındırılmasını savunmaktadır. Ekolojik iktisatçılar, küçülmeyi üretim ve tüketimin adil bir şekilde azaltılması, toplumların enerji ve hammaddeleri daha az tüketmesini sağlayacak bir süreç olarak tanımlamışlardır (Schneider vd., 2010).

Kallis, Demaria ve D'Alise'nin (2015) küçülme perspektifi ise daha derin bir dönüşümü ifade etmektedir. Onlara göre küçülme, yalnızca daha az kaynak tüketen bir toplumu değil, aynı zamanda bu kaynak kullanımının tamamen farklı bir yapı ve işlevselliğe sahip olduğu bir toplumu işaret etmektedir. Bu anlayış, mevcut sistemin yalnızca "daha azını yapmayı" değil, temel yapısal değişiklikler gerektiren yeni bir toplumsal organizasyonu öne

çıkarmaktadır. Amaç, büyük ve zayıflamış bir fil yaratmak değil, onu tamamen farklı işlevlere ve özelliklere sahip bir salyangoza dönüştürmektir.

Küçülme toplumu, her şeyin farklı olduğu bir toplumu temsil etmektedir: farklı enerji biçimleri ve kullanımları, farklı toplumsal ilişkiler, alternatif cinsiyet rolleri, ücretli ve ücretsiz iş arasındaki zamanın yeni bir şekilde dağılımı ve insan dışı dünya ile farklı bir ilişki biçimi gibi unsurlar bu dönüşümün temel bileşenleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda küçülme, yalnızca ekonomik büyümeye bir alternatif değil, aynı zamanda yeni bir yaşam biçiminin tasavvuru olarak görülmektedir.

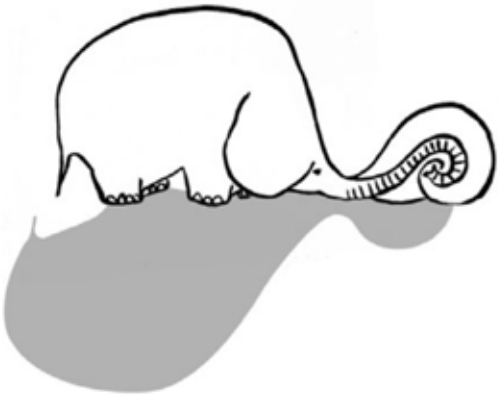

Şekil 2: Fil ve Salyangoz

Küçülme (degrowth), yalnızca kaynak tüketiminin azaltılmasını değil, aynı zamanda toplumu daha fazla birikime ihtiyaç duymadığına ve mevcut kaynaklarla yetinmenin mümkün olduğuna ikna etmeyi amaçlamaktadır. Kapitalizm, özel mülkiyet, şirketler, ücretli emek, özel kredi ve faiz oranları üzerine kurulu bir sistemdir ve bu sistem, kâr elde etme ve bunu artırma dinamiği üzerine işlemektedir. Küçülme projeleri ve politikaları, kapitalist kurumların etkisini azaltmayı ve bunların yerine farklı değerlerle çalışan yeni kurumlar inşa etmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda küçülme, kapitalizmin ötesine geçiş anlamını taşımaktadır.

Küçülme süreci, sürekli bir inişten ziyade, daha sade, ortak yaşamı benimseyen ve daha az tüketen toplumlara geçişi ifade etmektedir. Bu geçişi mümkün kılacak farklı uygulamalar ve kurumsal düzenlemeler üzerinde çeşitli fikirler ortaya atılmış, bu süreçleri bir araya getirip güçlendirecek yöntemler geliştirilmiştir.

Büyüme sonrası ve küçülme yaklaşımları, mevcut ekonomik düzenin sürdürülebilirlik sınırlarını aşarak yeni bir kalkınma modeline ihtiyaç duyduğunu öne sürmektedir. Bu modeller, hem kaynakların daha verimli

ve adil bir şekilde kullanılmasını hem de toplumsal eşitsizliklerin giderilmesini hedeflemektedir. Planlama süreçleri bu dönüşümlerin hayata geçirilmesinde kritik bir role sahiptir ve ekonomik büyümeyi önceleyen yaklaşımların yerine toplumsal ve kentsel faydayı önceliklendiren anlayışların benimsenmesi gerekmektedir.

Kentsel tarım projeleri, topluluk yararına düzenlenen alanlar, kooperatif konutlar ve alternatif ekonomik modeller, hem büyüme sonrası hem de küçülme süreçlerinde temel uygulamalar arasında yer almaktadır. Bu tür uygulamalar, sermaye birikim süreçlerinden bağımsız bir şekilde toplulukların ihtiyaçlarını karşılamayı ve dayanışmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Yerel yönetimler ve topluluk temelli organizasyonlar, merkeziyetçi büyüme politikalarına alternatif olarak, yerel ihtiyaçlara uygun çözümler geliştirebilme kapasiteleriyle bu süreçlerde önemli bir role sahiptir.

Her iki yaklaşım da refah anlayışını salt ekonomik büyüklüklerle tanımlamaya karşı çıkmakta ve değer kavramını niteliksel bir çerçevede ele almaktadır. Değişim değeri, genellikle bir kaynağın veya mekânın piyasa dinamiklerine göre ölçülmesini ifade ederken, kullanım değeri bireylerin ve toplulukların yaşam kalitesine, toplumsal ilişkilerine ve kentsel alanlardaki ihtiyaçlarına odaklanmaktadır. Marx'ın kullanım değeri anlayışı, bir nesnenin faydalılığının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal ve niteliksel boyutlarını da kapsadığına vurgu yapmaktadır.

Bu yaklaşımlar doğrultusunda, kentsel planlama büyüme zorunluluğundan arındırılarak kullanım değerini merkeze alan bir anlayışla yeniden şekillendirilmelidir. Büyüme sonrası ve küçülme düşüncesinden beslenen bu yaklaşımlar, kentlerin piyasa değerine dayalı olarak değil, toplumsal fayda ve sürdürülebilirlik ilkelerine göre tasarlanmasını öngörmektedir. Kullanım değeri odaklı planlama, kentlerin sosyal adalet, dayanışma ve çevresel sürdürülebilirlik ilkelerine göre yeniden tanımlanması gerektiğini savunmakta ve bu doğrultuda bir çerçeve sunmaktadır.

3. Kullanım Değeri Odaklı Planlamaya Doğru Bir Yöntem Olarak Gösterge Seti Denemesi: İstanbul Örneği

Gösterge setlerinin tasarımı, sürdürülebilirlik ve ekolojik dengeyi sağlamak amacıyla somut ve ölçülebilir göstergelerin belirlenmesi esasına dayandırılmıştır. Bu süreçte aşağıdaki aşamalar takip edilmiştir:

1. **Amaç ve Kapsamın Belirlenmesi:** İlk aşamada, gösterge setinin hangi sorunlara çözüm sunacağı net bir şekilde tanımlanmıştır.

Doğal kaynakların korunması, kentsel alanların verimli kullanımı, biyoçeşitliliğin artırılması ve toplumsal refah gibi hedefler belirlenmiş, bu doğrultuda soruların çerçevesi oluşturulmuştur.

2. Mevcut Kaynakların Analizi: Gösterge setinin oluşturulması sürecinde, ulusal ve uluslararası raporlar, akademik çalışmalar ve politika belgelerinden yararlanılmıştır. Özellikle Avrupa Yeşil Mutabakat, UN-Habitat raporları ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG) gibi küresel çerçeveler, gösterge setinin kapsamına rehberlik etmiştir.

3. Göstergelerin Belirlenmesi: Göstergeler, ekolojik ölçülebilirlik temelinde tasarlanmıştır. Bu süreçte göstergeler, şehirlerin küresel sorunlara, özellikle iklim değişikliği gibi konulara karşı dirençlerini artırmaya yönelik somut adımlar içerecek şekilde belirlenmiştir.

Kentsel sürdürülebilirlikte ölçülebilir göstergelerin önemi büyüktür. Kullanım Değeri Odaklı (KDO) Planlama Gösterge Seti, hem mevcut durumun analiz edilmesine hem de geleceğe yönelik kararların veriye dayalı alınmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, yerel yönetimlere rehberlik ederek, sürdürülebilir politikaların uygulanmasını desteklemektedir.

Yenilikçi Uygulamalar ve Gösterge Setinin Rolü

Bu noktada çalışma kapsamında kentlerin bu temelde bir politika belirlemesinin sağlanması için nasıl bir metodoloji ileri sürülmesi gerektiği üzerine düşünülmüştür. 2019 yılında Lahey, Hollanda'da yeşil ve doğayı kapsayan binaların inşaatını artırmak için bir puan sistemi uygulayan ilk şehir olmuştur. Mimarlar ve plancıların belediye tarafından bina planlarına yeşillik ve doğayı dahil etmeleri beklenmiş ve bu da bir puan sistemi aracılığıyla yapılmıştır. Kullanım Değeri Odaklı Planlama gösterge seti de bu yöntem ışığıyla yola çıkarak kentin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasında kritik bir rol oynayacak; doğal kaynakların korunması, kentsel alanların verimli kullanımı ve sosyo-ekonomik gelişimin desteklenmesi gibi alanlarda rehberlik etmeyi hedeflemektedir. Lahey'in yeşil bina puan sistemi gibi yenilikçi uygulamalar ve KDO Planlama Gösterge Seti, sürdürülebilir şehirler yaratma yolunda önemli adımlar olarak öne çıkmıştır. Bu göstergeler, çevresel faydalar sağlamanın ötesinde, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği de teşvik etmektedir.

Sonuç olarak, bu tür somut planlama araçları, yerel yönetimlerin politika oluşturma süreçlerini destekleyerek daha yaşanabilir ve sürdürülebilir

kentler yaratılmasına katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda aşağıdaki Tablo 1'de belirlenen ana ve alt başlıklar kapsamında çalışma özelinde 168 soru belirlenmiştir

Tablo 1: Kullanım Değeri Odaklı Planlama Gösterge Seti

Başlık	**Alt Başlık**
Ekonomik Yapı	Ekonomik Yapı
Yapılı Çevre	Yapılı Çevre
	Yapılar
Çevre Yönetimi	Çevre Yönetimi
Biyoçeşitlilik	Biyoçeşitlilik
İklim Krizi	Uyum
	Azaltım
Enerji	Yenilenebilir Enerji
	Eneji Verimliliği
Ulaşım	Ulaşım
Arazi Kullanım	Sürdürülebilir Arazi Kullanım
	Afet Riski
Hava	Hava Kalitesi
	Limit Aşımı
Su	Kalite
	Atık Su
	Tasarruf
Atık	Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm
Kentsel Dönüşüm ve Planlama	Kentsel Dönüşüm ve Planlama
Sosyal Eşitlik ve Katılımcılık	Sosyal Eşitlik ve Katılımcılık

3.1. İstanbul İli Gösterge Seti Denemesi

İstanbul, tarihsel süreç içinde doğal kaynaklarının kullanımı ve kentsel dönüşüm politikalarıyla şekillenen bir metropol olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle, kapitalist üretim süreçlerinin doğa üzerindeki etkileri, kentsel dönüşüm ve planlama pratiklerinin kent üzerindeki sosyo-ekonomik sonuçları, bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

1. Aşama: Analiz Çalışmaları

Bu bağlamda ilk aşamada İstanbul Tarihsel Süreç Analizi, Doğal Yapı Analizleri, Sosyal Yapı Analizleri, Tehdit ve Tahribat Analizleri incelenmiştir. Bu analizler, kentin karşı karşıya olduğu çevresel sorunları, sosyal adaletsizlikleri ve ekonomik zorlukları belirleyerek, planlama süreçlerinde odaklanılması gereken anahtar alanları ortaya çıkarmaktadır.

2. Aşama: Gösterge Seti Denemesi

İkinci aşamada oluşturulmuş olan gösterge seti değerlendirilmesi yapılmış; mevcut durumu ve İBB tarafından hazırlanan Koru İstanbul Strateji Belgesi'nde planlananları kapsayan, il ölçeğinde yapılan analizler doğrultusunda İstanbul'un mevcut ekolojik, sosyal ve ekonomik durumunun detaylı bir analizi ile yapılmıştır. Bu analiz, kentin karşı karşıya olduğu çevresel sorunları, sosyal adaletsizlikleri ve ekonomik zorlukları belirleyerek, planlama süreçlerinde odaklanılması gereken anahtar alanları ortaya çıkarmaktadır. Daha sonra, belirlenen bu alanlara yönelik özel göstergeler tasarlanmıştır.

Değerlendirme sonucunda, mevcut durum ve strateji belgesindeki hedefler dikkate alınarak puanlama yapılmıştır. Her gösterge, yapılmak istenenlerin mevcut duruma eklenmesiyle +1, yapılmayanlar ise -1 puan olarak değerlendirilmiştir. Toplamda 168 puan üzerinden yapılan bu değerlendirmede İstanbul, sadece 55 puan alabilmiştir. Bu, kentin ekolojik ve sürdürülebilir planlama hedeflerine ulaşmada önemli eksikliklerinin olduğunu göstermektedir.

Analiz sonuçları, İstanbul'un mevcut ekolojik, sosyal ve ekonomik durumunun, çevresel sorunlar, sosyal adaletsizlikler ve ekonomik zorluklar açısından ciddi iyileştirmeler gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Ekonomik yapı, yapılı çevre, çevre yönetimi, biyoçeşitlilik, iklim krizi uyum ve azaltım, enerji, ulaşım, arazi kullanımı, hava kalitesi, su yönetimi ve atık yönetimi gibi alanlarda çeşitli göstergeler üzerinden yapılan bu puanlama, İstanbul'un sürdürülebilir kentsel gelişim stratejilerini daha etkin bir şekilde uygulaması gerektiğini vurgulamaktadır.

3. Aşama: Senaryolara Göre Değerlendirme

Üçüncü aşamada Senaryoların değerlendirilmesi yapılabilmesi için gösterge setinde belirlenmiş olan soruların matrisine göre "uygulama" kriterinde olan sorular ele alınacaktır. Bu kapsamda olumlu sonuçlarda +1 puan, olumsuz sonuçlarda ise -1 puan alınacaktır. Sonuç puan değerlendirme kriteri olacaktır.

4. Çözüm ve Bulgular

Değişim Değeri Odaklı Planlama Senaryosunda İstanbul'un gösterge seti üzerinden yapılan değerlendirmesinin mevcut puanı olan 55 puandan da düşük puan almış, tehdit ve tahrip unsurlarına yönelik çözüm geliştirilmemiş, değişim değeri yani rant elde etmeye yönelik çalışmalara devam edilen bir senaryo ele alınmıştır. Bu senaryoda, İstanbul'un ekosistemleri parçalanmış ve biyoçeşitlilik tehlikeye girmiştir. Üçüncü Havalimanı, Kuzey Marmara Otoyolu ve diğer altyapı projeleri, orman ve tarım alanlarını bölerek habitatları tahrip etmiştir. Su kaynakları ve denizler kirlenmiş, tarım ve mera alanları betonlaşmıştır. Kanal İstanbul, tarım ve orman alanlarını yok ederek büyük ekolojik zarar vermiştir. Turistik tesisler ve lüks konut projeleri, doğal ekosistemlerin bozulmasına neden olmuştur. Kentsel dönüşüm projeleri, yerel halkın sosyal yapısını ve yaşam koşullarını olumsuz etkilerken, ekonomik yapı yerel ekonomiyi zayıflatmış ve küçük işletmeleri olumsuz etkilemiştir. Kamusal alanlar ekonomik projelere tahsis edilerek toplumsal yaşam kalitesi düşürülmüştür. Bu rant odaklı senaryo, İstanbul'un doğal, sosyal ve ekonomik yapısında geri dönüşü zor hasarlara yol açmaktadır.

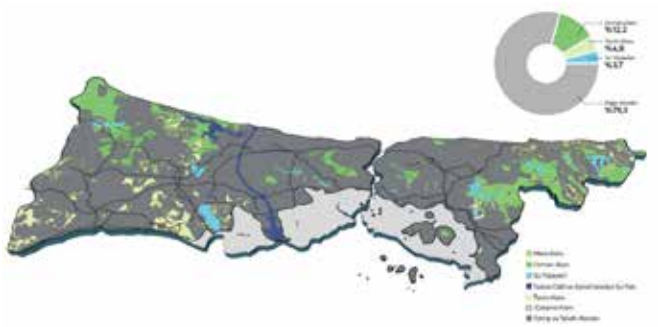

Şekil 3: Değişim Değeri Odaklı İstanbul Senaryosu (İBB, 2023)

Kullanım Değeri Odaklı Planlama Senaryosunda İstanbul'un gösterge seti üzerinden yapılan değerlendirmesinin mevcut puanı olan 55 puandan yüksek puan almış, kullanım değeri odaklı bir ekolojik planlama anlayışının geliştiği bir İstanbul'da yaşanacak olumlu senaryolar ele alınmaktadır. Bu senaryoda, İstanbul'un doğal ve kırsal alanları korunmuş ve rehabilite edilmiştir, ekosistem bütünlüğü sağlanmıştır. Biyoçeşitlilik artırılmış, su kaynakları temizlenmiş ve tarımsal kalkınma desteklenmiştir. Kırsal alanlar, kimliği ve tarihi korunarak iyileştirilmiş ve kırılgan gruplar için kapsayıcı hale getirilmiştir.

Kullanım değeri odaklı ekolojik planlama, sosyal ve çevresel faydaları

maksimize eder, yerel toplulukların ihtiyaçlarını önceliklendirmektedir. Topluluk merkezleri kurularak halkın katılımı artırılmakta, kültürel miras korunmaktadır. Sürdürülebilir turizm ve ekoturizm projeleri, yerel ekonomiyi canlandırırken çevresel etkileri azaltılmaktadır. Yenilikçi yeşil teknolojilere yatırım yapılarak çevre dostu iş kollarında istihdam yaratılmaktadır. Bu noktada görüyoruz ki değer kavramının bir kente yansıması literatürde olduğu kadar pratikte de yaratacağı fark oldukça fazladır.

Şekil 4: Kullanım Değeri Odaklı İstanbul Senaryosu (İBB, 2023)

5. Sonuç ve Öneriler

Kapitalizm, şehirleri birer değişim değeri üretim alanı olarak görmekte ve halk ile tüm canlılar için kullanım değeri taşıyan mekânları sermayedarlar için değişim değerine dönüştürmektedir. Bu durum, ekonomik parametrelerin toplumsal ve ekolojik yararların önüne geçmesine neden olmaktadır.

Post-growth ve degrowth yaklaşımları, bu büyüme odaklı planlama anlayışını sorgulamayı ve dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Kullanım Değeri Odaklı Planlama, sürdürülebilir kentleşmeyi sağlamak için sosyal adalet ve çevresel korumayı ekonomik gelişimle birlikte önceliklendiren bir yaklaşım sunmaktadır. Bu çalışma, ekolojik bilinç temelinde yaratıcı ve keşifçi yaklaşımlar geliştirilmesini önererek, şehirlerin sosyo-ekolojik adalet ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda yeniden şekillendirilmesi için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Kentsel planlamada kullanım değeri odaklı yaklaşımların benimsenmesi, çevresel ve toplumsal sürdürülebilirliği artırmak açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu yaklaşım, yalnızca ekolojik dengeyi sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda sosyo-ekolojik adaletin temelini atmayı

hedeflemektedir. Kullanım Değeri Odaklı Planlama yöntemlerinin daha geniş coğrafi alanlarda test edilmesi, yerel koşullara uyarlanarak etkili sonuçlar elde edilmesine olanak tanıyacaktır. Böylelikle, farklı şehirlerin sosyo-ekolojik yapıları ve ekolojik koşulları dikkate alınarak yerel toplulukların ihtiyaçlarına yönelik özel çözümler geliştirilebilir.

Bu süreç, doğal kaynakların korunması ve ekonomik büyüme ile çevresel sürdürülebilirlik arasındaki dengenin sağlanması için daha etkili politikaların oluşturulmasını mümkün kılacaktır. Kentsel planlamada alternatif gelecek senaryolarının değerlendirilmesi, ekolojik sürdürülebilirlik ve sosyo-ekonomik eşitlik açısından en uygun stratejilerin önceden belirlenmesine katkıda bulunabilir.

Kullanım Değeri Odaklı Kent Planlaması, kentsel dönüşüm süreçlerinde toplumsal ve çevresel değerlerin korunmasını sağlayarak daha yaşanabilir ve sürdürülebilir şehirler yaratma potansiyeline sahiptir. Bu yaklaşım, gelecekteki kentsel planlama çalışmaları için önemli bir referans kaynağı olmayı hedeflemektedir. Şehirlerin sosyo-ekolojik adalet ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda yeniden şekillendirilmesi sürecinde, kullanım değeri odaklı yaklaşımların benimsenmesi, büyük bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, kentsel mekâna kullanım değeri perspektifinde politik bir anlam yüklenebilir. Çünkü mekânsal pratikler, hiçbir zaman tarafsız değildir; her zaman ideolojik bir arka plana sahiptir. Bu doğrultuda, kentsel mekânlar politiktir ve bu bağlamda planlama süreçlerinde ideolojik yapıların farkındalığı ile hareket edilmesi önem arz etmektedir.

6. Kaynaklar

Alexander, S. Gleeson, B. (2019). Degrowth in the Suburbs: A radical urban ımaginary. Palgrave Macmillan.

Bakker, K. (2002). From state to market?: Water mercantilizacion in Spain. Environment and Planning A, 34(1), 767–790.

Bocutoğlu, P. D. E. (2012). İktisat teorisinde emeğin öyküsü: değerin kaynağı olan emekten marjinal faydanın türevi olan emeğe yolculuk. Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 1(1), 127-150.

Brenner, N. Theadore, N. (2005). Neoliberalism and the urban condition. Analysis of Urban Change, Theory, 9, 101-107. Taylor & Francis.

Burkett, P. (2004). Marx ve doğa: Al - yeşil bir perspektif. Epos Yayınları.

Büyükcivelek, B. (2021). Kentsel mekânın üretim ve değerleme süreçlerine marksist emek-değer kuramı'nın uygulanması. İdealkent, 12(32), 556-591. https://doi.org/10.31198/idealkent.729269

Castree, N. (2008). Neoliberalising nature: The logic of deregulation and reregulation. Environment and Planning A, 40(1), 131-152.

Çalışkan, S. (2022). Doğanın neoliberalizasyonunun politiği ve pratiği: türkiye'de suyun metalaşması üzerinden bir analiz. [Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi]. Selçuk Üniversitesi Açık Erişim Kütüphanesi.

Çoban, A., Özlüer, F. & Erensü S. (2015). Türkiye'de doğanın neoliberalleştirilmesi ve bu sürece karşı mücadeleler. (A. Çoban, Ed.). İmge Kitapevi Yayınları.

D'Alisa, G. Demaria, F. & Kallis, G. (2015). Degrowth: A vocabulary for a new era. Routledge Taylor&Francis Group.

Gorz, A. (1993). Kapitalizm sosyalizm ekoloji - yönelim bozuklukları yönelimler. Ayrıntı Yayınları.

Gwartney, J. Lawson, R. & Hall, J. (2014). Economic freedom of the world 2013 annual report. The Fraser Institute.

Harvey, D. (2013). Asi şehirler: Şehir hakkından kentsel devrime doğru. Metis Yayıncılık.

Hermann, C. (2021). The critique of commodification: Contours of a post-capitalist society. Oxford University Press.

Hernandez Mora, N. & Moral, L. (2015). Developing markets for water reallocation: Revisiting the experience of spanish water mercantilización. Environmental Science, Economics.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı Şehir Planlama Şube Müdürlüğü. (2023). KORU İstanbul Strateji Belgesi. https://koru.istanbul/arsiv-raporlar

Jackson, T. (2009), Prosperity without growth: Economics for a finite planet. Earthscan.

Kurtgözü, A. (2019, Haziran 12). Bir değer yargısı üzerine: Marx'tan günümüze kullanım değeri. Manifold.

Lefebvre, H. (1991). Production of space. Blackwell.

Marcuse, P. (2009). From critical urban theory to the right to the city. City, 13(2-3), 185-197.

Mukul, İ. (2012, Eylül 5-9). Mekânsal neolibalizm bağlamında kentsel dönüşüm [Sözlü Bildiri]. Karaburun Bilim Kongresi, İzmir, Türkiye.

Öner, R. V. & Osmanoğulları, F. (2017). Kentli haklarına karşı şehir hakkı: Farklılıklar, benzerlikler ve eğilimler. Emek ve Araştırma Dergisi.

Peck, J., Levin, D. & Ye, D. (2009). Quality disclosure and competition. The Journal of Industrial Economics, 57(1), 167-196.

Sager, T. (2011). Neo-liberal urban planning policies: A literature survey 1990-2010. Progress in Planning, (76), 147-199.

Savini, F., Ferreira, A. & von Schönfeld, K.C. (2022). Post- growth planning: Cities beyond the market economy. Routledge Taylor&Francis Group.

Schneider, F., Kallis, G.& Martinez-Alier, J. (2010) Crisis or opportunity? Economic degrowth for social equity and ecological sustainability [Special issue]. Journal of Cleaner Production, 18(6), 511–518.

Selik, M. (1982). Marksist değer teorisi. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi.

Şengül,T. (2001). Sınıf mücadelesi ve kent mekanı. Praksis, (2), 9-31.

Şengül, T. (2008, Kasım 29-30). Ulus devletten sermayenin hegemonyasına Ankara kentinin gelişimi [Sözlü bildiri]. TMMOB Ankara Kent Sorunları Sempozyumu, Ankara, Türkiye.

Turan, A. (2008). Türkiye'de kentsel rantın oluşumu ve bölüşümü: Devlet mülkiyetinden özel mülkiyete geçiş süreci. [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Neoliberal Kentleşme Döneminde Konut Geliştiricilerinin Davranışları: Büyük Ölçekli Firmalar Üzerine Bir İnceleme

Şeyma Öztaş
İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Prof. Dr. Şevkiye Şence Türk
İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Bu çalışma, neoliberal kentleşme döneminde büyük ölçekli konut geliştiricilerinin davranışlarını incelemektedir. Çalışmada, neoliberal politikaların uygulama döneminde ekonomik, ekolojik ve sosyal krizlere karşı konut geliştiricisi firmaların dayanıklılığının nasıl etkilendiği araştırılmaktadır. Çalışma kapsamında neoliberalizmin tarihsel gelişimi ve kentleşmeye etkileri detaylı incelenmekte ve neoliberalizmin özelleştirme, finansallaşma, kriz yönetimi ve devletin yeniden yapılandırılması gibi temel parametrelerle kent mekânını nasıl şekillendirdiği ortaya konulmaktadır.

Bu makalede, dayanıklılık teorisi örgütsel bir çerçevede ele alınmakta ve konut geliştiricilerinin krizlere karşı uyum sağlama kapasiteleri analiz edilmektedir. Özellikle de ekonomik, siyasi ve sektörel dalgalanmalar karşısında geliştiricilerin kurumsal yapıları, sosyal ağları ve stratejik esneklikleri üzerinden dayanıklılıkları değerlendirilmektedir. Araştırmada kullanılan Yapısal Eşitlik Modeli, konut geliştiricilerinin dayanıklılığını etkileyen içsel (kurumsal yapı ve network gücü) ve dışsal (siyasi koşullar) faktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerini açıklamaktadır. Analiz sonuçlarına göre; güçlü bir kurumsal yapı ve etkili sosyal ağlar, kriz dönemlerinde rekabet avantajı sağlamada kritik rol oynamaktadır. Buna karşın, sektörel dengesizliklerin kurumsal yapı üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dayanıklılık, İstanbul, Konut, Neoliberalizm, Yapısal eşitlik modeli

Housing Developers' Behaviors in the Neoliberal Urbanization Era: A Study on Large-Scale Firms

Abstract

This study examines the behaviors of large-scale housing developers during the neoliberal urbanization period. It investigates how the resilience of housing development firms has been affected by economic, ecological, and social crises during the implementation of neoliberal policies. The study provides a detailed analysis of the historical evolution of neoliberalism and its impacts on urbanization, highlighting how key parameters such as privatization, financialization, crisis management, and the restructuring of the state have shaped urban spaces.

The concept of resilience is examined within an organizational framework, analyzing the adaptive capacities of housing developers in response to crises. The study evaluates developers' resilience in the face of economic, political, and sectoral fluctuations through their institutional structures, social networks, and strategic flexibility. The Structural Equation Model employed in the research elucidates the interrelationships between internal factors (institutional structure and network strength) and external factors (political and economic conditions) influencing the resilience of housing developers. The analysis reveals that a strong institutional structure and effective social networks play a critical role in providing competitive advantages during crises. Conversely, sectoral imbalances are found to have no direct impact on institutional structures.

Keywords: Housing, Istanbul, Neoliberalism, Resilience, Structural equation model

1. Giriş

Neoliberal politikalar, küresel ekonominin ve toplumların yapılandırılmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle kentleşme süreçlerinde, neoliberalizmin özelleştirme, finansallaşma ve piyasa odaklı düzenlemeler gibi temel unsurları (Harvey, 2005), kentsel mekânın ekonomik ve sosyal birer dönüşüm alanı olarak yeniden şekillenmesine yol açmıştır (Fainstein, 2010). Bu politikalar, kentsel mekânı metalaştırırken, toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren ve krizlere açık bir yapıya da zemin hazırlamıştır (Geniş ve Çelik, 2012; Uyanıker-Kırbaş, 2017). Konut sektörü ise bu süreçte, ekonomik büyümenin lokomotifi ve kentsel mekânın yeniden üretiminde belirleyici bir aktör olarak öne çıkmıştır.

Türkiye'de neoliberal kentleşme, 1980'lerde devletin piyasa üzerindeki kontrolünü azaltmasıyla başlamış (Kazgan, 1985; Öztürk ve Özyakışır, 2005), 2000'lerden sonra ise büyük ölçekli projelerin ve piyasa odaklı kentsel dönüşüm politikalarının hayata geçirilmesiyle (Eraydın, 2006) yeni bir boyut kazanmıştır. Ancak, bu süreçler aynı zamanda ekonomik, ekolojik ve sosyal krizlerin gölgesinde ilerlemiş, konut geliştiricilerinin sürdürülebilir stratejiler geliştirme gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, dayanıklılık teorisi, krizlere karşı uyum sağlama ve direnç geliştirme süreçlerinin anlaşılmasında önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

Bu çalışma, neoliberal kentleşme politikaları çerçevesinde şekillenen ve ekonominin lokomotif sektörü olarak ifade edilen gayrimenkul sektöründe 2000 yılından itibaren maruz kalınan çeşitli krizler (ekonomik, ekolojik, siyasi, toplumsal vb) döngüsüne karşın konut geliştiricilerinin davranışlarını dayanıklılık teorisi çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Söz konusu çalışma;

- Resilience (dayanıklılık) teorisi temelinde örgütsel dayanıklılık perspektifi ile konut geliştiricilerini incelemek,
- Konut sektörünün neoliberal kentleşme politikaları karşısında varlığını sürdürme mücadelesine bir ışık tutmak,
- Kentsel yapılı çevreyi şekillendiren konut geliştiricilerinin rollerini ve sürdürülebilirlik stratejilerini ortaya koyan bir çerçeve ile akademik literatüre katkı sunmak hedefiyle hareket etmektedir.

Çalışmaya altlık oluşturan teorinin ve politikaların irdelenmesi, ortaya konulan hipotezlerin ispatı için nitel ve nicel yöntemleri bir arada kullanan

karma bir metodoloji benimsenmiştir. Çalışmanın ilk kısmında literatür taraması yapılarak, neoliberalizm kavramı ve neoliberal kentleşme politikaları incelenmiş; dayanıklılık teorisi farklı perspektiflerle ele alınmıştır. Ulusal ve uluslararası ölçekli krizler tariflenmiş; konut piyasasına yansımaları neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde ortaya konmuştur.

Bu çalışma bulguları konut geliştiricilerinin karar verme süreçlerini, risk yönetimi stratejilerini, rekabet avantajı elde etme yöntemlerini ve sürdürülebilirlik uygulamalarını anlamak için önemli bir temel oluşturacak; geliştiricilerin kararlarını etkileyen faktörlerin, piyasa dinamiklerinin ve sektördeki değişimlerin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın sonuçları, konut geliştiricilerinin davranışlarının anlaşılmasına katkıda bulunacağı gibi, konut piyasasının gelecekteki eğilimleri hakkında da bilgi sağlayacaktır. Ayrıca, çalışma bulguları konut geliştiricilerinin ve kamu otoritelerinin daha etkili stratejiler geliştirmesine ve sürdürülebilirlik odaklı uygulamalar üretmesine yardımcı olacaktır.

2. Literatür Araştırması

2.1. Neoliberalizm

Kökenleri iktisat teorilerine dayanan neoliberalizm kavramı, özünde küresel dünyanın yönetimine ilişkin bir stratejiyi ifade etmektedir (Munck, 2007). II. Dünya Savaşı sonrası dünya iktisat tarihinde yaşananlar neoliberalizm için temel bir altlık oluşturmuş ve hükümetlerin 1970'lerin ikinci yarısında yaşanan iktisadi felaketlere verdiği tepkinin bir sonucu olarak yaygınlaşmıştır (Lapavitsas, 2007). 1970'li yıllara kadar daha çok Keynes karşıtı iktisatçılıkla ilişkili olarak anılan neoliberalizm kavramı; 1930-1960'lı yıllar aralığında bir ekonomik fikri belirtmek için kullanılmıştır (Mirowski ve Plehwe, 2009; Stedman-Jones, 2012). 1947 yılında Friedrick von Hayek'in öncülüğündeki liberal görüşün savunucuları, neoklasik ekonominin serbest piyasa ilkelerine bağlı, devlet müdahalesinden yana olan teorilere karşı neoliberal doktrini ileri sürmüşlerdir (Harvey, 2015). Akademisyenler ve aktivistler tarafından ise, bu kavram genellikle "devletlerin" kurumsallaştırılması girişimi yoluyla dayatılan kapitalizmin örgütsel, politik ve ideolojik olarak yeniden örgütlenmesini tanımlamak için kullanılmıştır (Agnew ve Corbridge 1994; Brenner ve Theodore, 2002). Sonraki yıllarda ise yalnızca bir politika modelini değil, daha geniş bir siyasi, ideolojik, kültürel, mekânsal fenomeni ifade edecek bir kavram olarak giderek büyümüştür.

1990'ların başlarında, neoliberalizm teriminin kullanımı hem mutlak yaygınlık açısından hem de benimsendiği ve uyarlandığı teorik ve disipliner bağlamların çeşitliliği açısından çok yönlü bir şekilde genişlemiş (Venugopal 2015); küreselden yerel ölçeklere uzanan politik ekonomik dinamikleri içermeye başlamıştır (Peck 2003). Bu özelliği sebebiyle Venugopal (2015) tarafından hem her yerde hem de hiçbir yerde olarak tariflenen neoliberalizm, Anderson tarafından dünya tarihindeki en başarılı ideoloji olarak addedilmektedir (2000). Özetle, neoliberal politikaların iddiası insan refahının; özel mülkiyet hakları, bireysel özgürlük, serbest piyasa ve ticaretle oluşturulmuş bir yapı ile sağlanabileceği, kurumsal yapılanma ile devletin düzenleyici olarak konumlanırken, sermayenin önünün açılması gerektiğidir (Uyanıker-Kırbaş, 2017).

Öte yandan, neoliberalizmin uygulanması farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda birbirinden ayrışmakta; fakat bir bütün olarak bakıldığında dört temel parametre etrafında şekillenmektedir. Harvey'e (2005) göre bu parametreler;

- Özelleştirme,
- Finansallaşma
- Krizlerin yönetimi ve manipülasyonu,
- Devletin yeniden bölüştürme politikalarıdır.

Bu parametreler doğrultusunda; neoliberalizmin özel mülkiyet düzenlemeleri, piyasa kurumları ve serbest girişimi koruma dışındaki tüm devlet müdahalelerine karşı olduğu görülmektedir (Harvey, 2008). Gelişmiş ülkelerde, refah devleti uygulamaları azaltılırken, özel sektörü teşvik eden politikalar benimsenmiş; az gelişmiş ülkelerde ise ithal ikameci gelişme stratejilerini bırakıp, dışa açık büyüme anlayışına yönelim olmuştur. Böylece hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerde girişimcilik rolü yerine "özelleştirme" uygulamalarına geçilmiştir (Ersoy, 2001). Diğer taraftan bazı yasal düzenlemeler kapsamında özel sektöre sağlanan avantajlar "kamu-özel sektör" iş birliklerinin oluşmasına imkân tanımıştır. Bu iş birlikleri genellikle riskleri devlete yüklerken, özel sektörün kâr bakımından fayda sağlamasını beraberinde getirmiştir. Özel sektör lehine alınan bu kararlar aynı zamanda devlete karşı yapılabilecek muhalefeti de önleme konusunda etkili olmuştur (Harvey, 2015).

Neoliberal bir sistemin en temel özelliği serbest piyasa mekanizması ve serbest sermaye hareketleridir. Serbest piyasa mekanizmasının işlerliği için en gerekli olan en temel unsur "rekabet" kavramı olup yeterli rekabet

ortamının sağlanması halinde; piyasaların ihtiyaçlarının en uygun biçimde karşılanacağı, iktisadi kaynakların en etkin şekilde kullanılabileceği ve tam istihdamın sağlanabileceği iddia edilmektedir (Shaikh, 2007).

Ayrıca, neoliberal yaklaşıma göre kalkınmanın ana vektörü özel sektör olduğundan (Munck, 2007) piyasa; kamu sektörleri, devlet denetimi ve halkçı müdahalelerden ayrıştırılmalıdır (Öniş ve Şenses, 2009). Harvey'e göre (2005), bütün kamu hizmetleri, sosyal yardımlar ve kamu kurumları kapitalist düzende belli bir seviyede özelleştirilmekte; doğa tümüyle metalaştırılmaktadır.

Şekil 1: Neoliberalleşme Süreci Diyagramı

Neoliberal politikaların yansımalarının en yoğun şekilde gözlemlendiği kent mekânı, pazar rekabeti ve ekonomik büyüme için başlıca uygulama alanlarını oluşturmakta (Brenner ve Theodore, 2002; Smith 2002); ciddi sosyo-ekonomik ve mekânsal değişimleri barındırmaktadır (Brenner ve Theodore, 2002). Kent mekânının alınıp satılabilen bir meta olarak keşfedilmesi, kapitalizmin devamlılığını sağlayan temel unsur olmuştur (Lefebvre, 1991). Bu bağlamda, Eraydın (1988) kentleri sermaye birikiminin odağındaki yapılanmalar olarak tariflemiş; kapitalizmin son dönemlerdeki etki ve gücü bakımından ise üretim-dolaşım-tüketim ilişkilerinin örgütlendiği bir mekândan çok daha fazla anlama sahip olduğunu vurgulamıştır. Üretim ve tüketim sistemlerinde sermayenin dolaşımını desteklemek için de devlet, kent mekânını yeniden düzenlemiştir.

Brenner ve Theodore'un (2005) neoliberalizm ile kentsel mekân ilişkisini kurarken vurguladıkları önemli noktalar ise şöyledir:

- Neoliberalizm sabit bir durum değildir ve kentlerin rekabet süreçlerinde sosyal ve mekânsal dönüşümleri tetikler.
- Piyasaları teşvik edecek şekilde ekonomik politikaları oluşturur.
- Hep aynı ekonomik, siyasi veya mekânsal sonucu doğurmaz; aksine patika bağımlı sonuçlar üretir.
- Serbest sermaye birikimini artırması ve belli grupların çıkarlarını koruması gerekçeleri ile eleştirilir.

- İstikrarlı ekonomik kalkınma, siyasi düzenlemeler veya sosyal uyum içeren bir çerçeve oluşturamaması gerekçesiyle yasal olarak yetersiz görülür.
- Neoliberal politikalar, zaman içerisinde değişmiş-dönüşmüş ve yeniden yapılanmıştır.
- Kentte yarattığı etkiler, sürekli olarak yeniden yapılanma stratejilerini zorunlu kılar.

2.2. Neoliberal Kentleşme

Neoliberal kentleşme sürecinde ortaya çıkan yeni konut politikaları, özelleştirme ve piyasa odaklı yaklaşımlarla birlikte, kentsel alanlarda özel sektörün daha aktif rol almasını teşvik etmekte; kentsel mekânın metalaşmasını ve konut fiyatlarının artmasını beraberinde getirmektedir (Fainstein, 2010). Bu dönemde devlet ve sermaye arasındaki ilişki kentte arazi kullanımını dolayısıyla gündelik yaşamı dönüştürmüştür. Sermaye ve devlet arasında oluşan yeni denge, devletin görevlerini sınırlandırırken girişimci sermayeye yönelik değişmiş; büyük yatırımcıları kente çekebilmek için yeni kent planları ve projeler geliştirilmiştir. Mekânın fiziksel değişimi sosyal açıdan da toplumu yönlendirmiş; kentsel ayrışma ile konut tiplerinin dönüşümü ve yeni kentsel kullanım alanlarının ortaya çıkması doğrudan gündelik hayatı şekillendirmiştir (Uyanıker-Kırbaş, 2017). Bir başka bakış açısı ile değerlendirildiğinde ise, neoliberal politikaların kentsel yenileme projelerini ve soylulaştırmayı teşvik ettiğini söylemek mümkündür. Bu projeler kentsel mekânın metalaşma sürecini hızlandırmakta, değeri artan lokasyonlarda yaşayan düşük gelir grupları ve/veya dezavantajlı grupları yerinden etmektedir (Smith, 2002).

Neoliberal kentleşmenin ana hedeflerini ise, konut ve emlak sektöründe piyasa güçlerinin artırılması, kentsel hizmetlerin özelleştirilmesi, kentsel mekânın biçimlendirilmesinde sermayenin gücünün artırılması şeklinde özetlemek mümkün görünmektedir (Swyngedeouw ve diğ., 2002). Brenner ve Thedore (2002) ise, yapılı çevrenin dönüşümünde büyük ölçekli projelerin, kapalı konut sitelerinin, sosyo-mekânsal kutuplaşmaların etkisini vurgulamaktadır. Diğer bir deyişle, sermaye odaklı hareket eden neoliberal kentleşme politikaları, kentsel mekân üzerinde kârını maksimize edebileceği alanlara yatırım yapmayı ve bu yatırım üzerinden değer elde etme aracıdır (Bal, 2015). Kent mekânı üzerinden elde edilen kar -rant- Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası örgütlenmelerin aldığı kararlar, küresel şirketler, yerli şirketler, müteahhitler, spekülatörler, gayrimenkul yatırım ortaklıkları, kredi ve finans kuruluşları, sivil toplum örgütleri gibi

çokça aktör tarafından paylaşılmaktadır (Turan, 2009).

Kentlerin yeniden inşası, kent politikalarının temelini oluşturmaya başlamış; büyük ölçekli ve simgesel projeler ön plana çıkmıştır. Böylece kentlerin ekonomik büyümesi ve rekabet edebilirliği, yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte önem kazanmıştır (Swyngedouw ve diğ., 2002). Bu büyük ölçekli kentsel projeler; yeni konut alanları, kentsel dönüşüm projeleri, ulaşım projeleri ve uluslararası iş birliği ile yürütülen bir proje olabileceğinden merkezi yönetim, yerel yönetim ve özel sektörün iş birliği ile hayata geçirilmektedir. Kent mekânının bir rant kaynağı olması ya da meta olarak değerlendirilmesi de bu iş birliğinin ana nedeni olarak kabul edilmektedir (Şengül, 2009). Yerel yönetimlerin kentteki rolleri, merkezi yönetim ve anlayış perspektiflerinin yeniden şekillenmesi, emeğin kentleşmesini ve yeniden üretimini sağlayan kent yönetimi yerine, sermayenin yeniden üretimine yönelen kent işletmeciliği modelini beraberinde getirmiştir. Kentler arasındaki rekabete dayalı bu sistem büyük ölçekli yatırımları kentlere çekme yarışını da tetiklemiştir (Bal, 2011).

2.3. Türkiye'de Neoliberal Kentleşme Politikaları

1980'li yıllara kadar Türkiye'de uzun vadeli ve planlı bir kentleşme-konut politikasının olmadığı; zamanın getirdiği ihtiyaçlar ve sorunlar çerçevesinde politik değişikliklere gidildiği, devletin kentlere göç eden iş gücünün konut talebine istikrarlı bir politika geliştirmeyip gecekondulaşma sürecine genel olarak sessiz kaldığı ve bu alanda sorumluluk almaktan kaçındığı gözlemlenmektedir (Gürbüz ve diğ, 2023). 1980'li yıllarda ise devlet müdahalelerinin piyasalardan geri çekilmesi (Peck ve Tickell, 2002) ile başlayan neoliberalleşme sürecini, denetimlerin azaltılması ve serbestleştirme süreçleri takip etmiş; 1980 askeri darbesinin getirdiği yeni siyasi konjonktürde merkezi yönetimin tekelci tutumunun yerini piyasa ekonomisi almıştır (Kazgan, 1985).

Bu doğrultuda, Türkiye'deki neoliberal kentleşme dönemini üç aşamada incelemek sağlıklı olacaktır (Şekil 2).

Şekil 2: Türkiye'de Neoliberal Kentleşme Dönemi

Birinci dönem: 1980-1990 yılları arası dönem

1980 sonrası Türkiye, ekonomide serbestleşmenin ve neoliberal politikaların benimsendiği bir liberalizasyon dönemine girmiştir. Kırsal bölgelerde makineleşme ve tarıma yapılan yatırımların azalması, kırsaldan kente göçü hızlandırmış ve kentsel alanlarda altyapı sorunları ile plansız yapılaşmayı tetiklemiştir (Eraydın, 2006). Bu süreçte, Özal hükümetinin liberal ve açık bir ekonomik modeli benimsemesiyle, merkezi yönetim ile yerel yönetimlerin rolleri yeniden tanımlanmıştır. 1984 yılında başlatılan Yerel Yönetim Reformu, belediyelerin merkezi yönetime bağımlılığını azaltmayı ve vatandaş ihtiyaçlarına daha etkin yanıt verilmesini amaçlamıştır (Heper, 1986). Aynı dönemde, 3030 sayılı yasa ile büyükşehirlerde iki kademeli belediye yapısı kurulmuş ve büyük şehirlerin yönetiminde yerel yönetimlerin yetkileri artırılmıştır. 1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu ve 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, kentleşme sürecine esneklik kazandırmış; kentsel dönüşüm ve toplu konut uygulamalarını kolaylaştırmıştır. Ayrıca, neoliberal politikalar doğrultusunda kamu yatırımları azalırken; konut, enerji ve ulaştırma gibi sektörlere öncelik verilmiştir (Boratav, 2005).

İkinci dönem: 1990-2000 yılları arası dönem

1990'lı yıllarda, neoliberal reformların uygulanmasıyla kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi hızlanmış; kent merkezlerindeki kıymetli kamu arazilerinin mülkiyetleri özelleştirilmiştir (Eraydın, 2011). Bu dönem, devletin küçülerek piyasanın güçlendirilmesi anlayışının yanı sıra halkın karar süreçlerine daha fazla katılımını hedefleyen yönetişim reformlarıyla şekillenmiştir. Bu reformlar, finans ve ticaret sektörlerinde serbestleşmeyi artırmış ve kentlerin piyasa odaklı yeniden yapılandırılmasına katkı sağlamıştır. Özellikle büyük kentlerde, merkezi arazilerin özelleştirilmesi ve bu alanların yüksek rant getirisi sağlayacak projelere dönüştürülmesi,

kentsel mekânın metalaşmasını hızlandırmıştır.

Üçüncü dönem: 2000 yılı sonrası dönem

2000'li yıllar, piyasa odaklı düzenleyici devlet anlayışının ön plana çıktığı bir dönem olarak öne çıkmıştır. Kentsel rantların artırılmasına yönelik müteahhitler, arazi sahipleri ve medya gibi çıkar gruplarını destekleyen yasal düzenlemeler yapılmıştır (Güzey, 2012). Avrupa Birliği'ne uyum süreci, yönetişim yapılarında yeniden yapılanmayı zorunlu kılmış ve bu bağlamda 2004 Yerel Yönetim Reformu gerçekleştirilmiştir. Bu reformla, belediyelerin yetkileri artırılmış, ancak artan mali kısıtlamalar nedeniyle yerel yönetimler yeni gelir kaynakları yaratma arayışına girmiştir.

Öte yandan, Toplu Konut İdaresi (TOKİ) bu dönemde inşaat ve konut sektöründe merkezi bir aktör haline gelmiştir. 2003 yılında başlatılan program kapsamında TOKİ'nin yetkileri genişletilmiş; konut üretimi, imar izinleri, kentsel dönüşüm projeleri ve hazine arazilerinin değerlendirilmesi gibi kapsamlı faaliyetlerde bulunmuştur. TOKİ, bu süreçte denetim mekanizmalarının dışında tutulmuş ve kamu-özel iş birliklerini teşvik eden bir yapıya kavuşmuştur (Tatlı ve Turk, 2022). Ayrıca, bu dönemde Kanal İstanbul, Üçüncü Havalimanı ve Üçüncü Köprü gibi mega projeler hayata geçirilmiş; bu projeler siyasi propaganda aracı olarak kullanılmıştır (Taşan-Kok, 2015).

2.4. Resilience Teorisi

Dayanıklılık kavramının bilinen ilk kullanımları, 1854 yılında Tokyo'nun güneybatısında meydana gelen iki büyük deprem sonrasında sismik hareketlere dayanıklılığı ifade etmek amacıyla yapılmıştır. Bununla birlikte, kavramın akademik literatürde mühendislik bağlamında ele alınması İskoçyalı mühendis William J. M. Rankine'in 1858'de çelik ve diğer materyallerin dayanıklılığı ve esnekliğini açıklamaya yönelik çalışmalarıyla başlamıştır. Bu dönemde, daha çok malzeme bilimi ve mühendislik alanlarında kullanılmıştır. 1950'lere kadar ise fizik, matematik, mekanik, cerrahi ve saatçilik gibi çeşitli teknik alanlarda uygulama bulmuş ve teknolojik gelişmelere katkı sağlamıştır (Alexander, 2013).

1950'lerden itibaren ise psikoloji alanında kullanılmaya başlanmış ve "psikolojik dayanıklılık" kavramı olarak bireylerin duygusal sağlamlığı ve zorlayıcı yaşam koşullarına karşı dayanıklılığı ifade etmiş (Bonanno, 2004); bireylerin zorlu durumlara uyum sağlama, bunlarla başa çıkma ve yeniden toparlanma becerilerini kapsayan bir çerçevede ele alınmıştır. Bu kavram, bireylerin savaş gibi zorlu deneyimlerden sonra psikolojik

olarak güçlü kalabilme yeteneklerini inceleyen çalışmalarda öne çıkmıştır. Günümüzde bireylerin duygusal davranışları, pozitif benlik saygısı, öz yeterlik, iyimserlik ve tahammül gibi içsel faktörlerle ilişkilendirilmektedir (Ledesma, 2014). Ayrıca, bu kavram bireylerin "hayatta kalma" ve "toparlanma" süreçlerini ifade eden bir araç olarak kullanılmaktadır.

1960'lı yıllardan itibaren sosyal bağlamda genişlemiş ve bireyler, gruplar ve organizasyonların sosyal tehditlere karşı dayanıklılığı ile ilişkilendirilmiştir. Sosyal kırılganlık, ekonomik kırılganlık ve ekosistem hizmetleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarla önem kazanmıştır. Bireylerin ve toplumların olumsuzlukların üstesinden gelme ve kapasitelerini artırma süreçlerini açıklayan bu kavram, kurumların dayanıklılığını da kapsamaktadır (Obrist vd., 2010; Keck ve Sakdapolrak, 2013).

1970'lerden itibaren, Kanadalı ekolog Holling'in çalışmalarıyla ekoloji alanında önemli bir yere sahip olmuştur (Holling, 1973). Holling, dayanıklılığı, bir sistemin değişimleri ve bozulmaları özümseme, bu değişimlere dayanabilme ve sistemin temel ilişkilerini koruyabilme yeteneği olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşım, ekolojik sistemlerin sürdürülebilirliğine odaklanan yeni bir araştırma alanının temelini atmıştır. Ekosistemlerin strese karşı tepkilerini inceleyen çalışmalar, sistemlerin dayanıklılığını artıran uyarlanabilirlik stratejilerine odaklanmıştır (Redman ve Kinzig, 2003).

1980'lerden itibaren ise örgütsel bağlamda kullanılmaya başlanmıştır. Örgütsel dayanıklılık, kriz dönemlerinde organizasyonların karşılaştığı içsel ve dışsal tehditleri yönetme, bu tehditlere uyum sağlama ve rekabet avantajı elde etme süreçlerini ifade etmektedir (Lee, 2013; Olucak,2019). Kavram, güçlü liderlik, hızlı karar alma mekanizmaları ve çevresel değişimlere uyum sağlama becerileriyle ilişkilendirilmiştir.

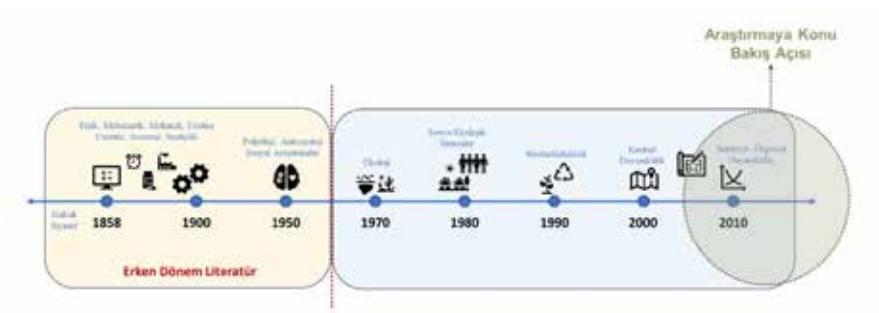

Şekil 2: Resilience Teorisi Süreç Diyagramı

Özetle dayanıklılık kavramı, disiplinlerarası bir bağlama sahiptir ve akademik literatürde dört ana araştırma kategorisinde ele alınmaktadır (Bosher ve Coaffee, 2008; Coaffee, 2013):

a. **Ekolojik Temelli Çalışmalar:** Ekosistemlerin sürdürülebilirliği ve uyum kapasitesine odaklanır.
b. **Afet Sakınımı Temelli Çalışmalar:** Doğal afetler karşısında sistemlerin ve toplumların dayanıklılığına ilişkin analizler içerir.
c. **Sosyal ve Kurumsal Temelli Çalışmalar:** Toplumların sosyal tehditlere karşı dayanıklılık süreçlerini araştırır.
d. **Ekonomik Temelli Çalışmalar:** Ekonomik sistemlerin krizlere karşı dayanıklılık mekanizmalarını inceler.

Bu makalede ise kurumsal temelli çalışmalar bağlamında "örgütsel dayanıklılık" kavramı esas alınmış olup dayanıklılık yeteneği, sistemin dayanabileceği maksimum baskı olarak tanımlanmış ve "direnç gösterme", "iyileşme", "yaratıcılık" süreçlerini içerdiği kabul edilmiştir.

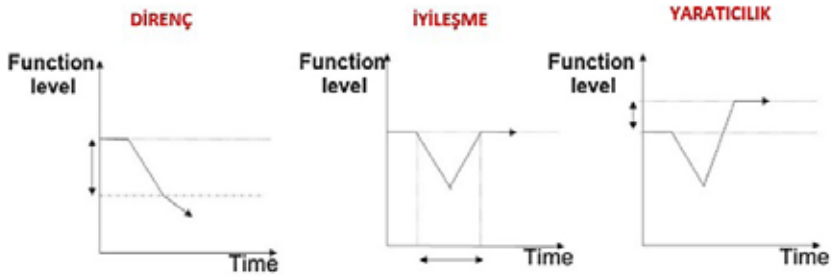

Şekil 4: Dayanıklılık Kavramı Süreçleri (Frommer, 2011; Maguire ve Hagan, 2007; Weick ve Sutcliffe, 2011)

Örgütsel dayanıklılık, kriz durumlarını yönetme, baskılara direnme ve rekabet ortamında başarıyı sürdürebilme kapasitesini ifade etmektedir. Bu kavram, bireylere ve örgütlere vizyon geliştirme, değerleri güçlendirme, esnekliği artırma ve bağlantıları kuvvetlendirme gibi değerlendirme olanağı sunmaktadır (Gültekin-Sezen, 2019). Örgütün işleyişini tehdit eden içsel ve dışsal faktörlerin operasyonel yönetimiyle ilişkilendirilen dayanıklılık, stratejik bilinç ve fırsatların değerlendirilmesi yoluyla geleceği inşa etme yeteneğini de kapsamaktadır (Kumbalı-Çoban, 2018). Literatürde, dayanıklılık kavramı; kriz yönetimi, afet yönetimi, çevre bilimi ve yönetim bilimi gibi çeşitli disiplinlerde yaygın olarak kullanılmaktadır (Öztürk, 2018; Weick, 1993; Weick vd., 1999). İşletmelerde kriz veya işleyişi tehdit eden olaylarla başa çıkmada kritik bir rol oynar. Kriz niteliği taşıyan

olaylar karşısında örgütlerin dayanıklılık geliştirme süreci, işleyişi yeniden düzenlemek ve tehditleri fırsata dönüştürmek üzerine kuruludur (Burnard ve Bhamra, 2011). Kırbaşlar ve Börekçi'ye (2015) göre, dayanıklılık kavramı ile sektörlerin kırılganlığı, anahtar-kilit metaforuyla ifade edilebilecek bir ilişkiye sahiptir.

Literatürde örgütsel dayanıklılık kavramı iki temel yaklaşımla ele alınmaktadır (Yetişen, 2023):

a. Statik Yaklaşım: Beklenmeyen, stresli ve olumsuz durumlar karşısında sıçrama yaparak eski performans seviyesine hızla geri dönme becerisine odaklanır.

b. Dönüşümcü Yaklaşım: Krizlerden öğrenme, adaptasyon ve yeni fırsatlar oluşturma becerilerini vurgular. Bu yaklaşım, örgütsel süreçlerin geliştirilmesi ve beklentilerin uyarlanması yoluyla daha dayanıklı bir yapı oluşturmayı hedefler.

Statik yaklaşıma göre dayanıklılık, kriz sonrasında beklenen performans seviyesine hızla geri dönme yeteneğini ifade ederken (Lengnick-Hall vd., 2011), dinamik yaklaşım, krizleri öğrenme ve gelişim için fırsat olarak görerek sürekli değişime uyum sağlama kapasitesine vurgu yapar (Inkpen ve Tsang, 2005).

Literatürde esneklik, kriz ve risk yönetimi kavramlarıyla doğrudan ilişkilendirilen dayanıklılık süreçleri, içsel ve dışsal unsurlar tarafından şekillenmektedir:

- **İçsel Unsurlar:** Yetenek yönetimi, liderlik, sağlamlık, örgütsel öğrenme, yenilikçilik ve stratejik bilinç gibi faktörler örgütün dayanıklılığını artırır (Lengnick-Hall vd., 2011; Pal, 2013).
- **Dışsal Unsurlar:** Ekonomik, sosyal, politik ve teknolojik değişimler gibi çevresel faktörler, örgütlerin dayanıklılık kapasitesini doğrudan etkiler (Kozak, 2004; Tokat, 2012).

2.5. Krizler

Bir sistemin dayanıklılığı; ya o sistemin devamlılığını (sürdürülebilirliğini) ya da yok olma ihtimalini göstermektedir (Kozaman, 2013). Sistemin dayanıklılığının yüksek olması, beklenmeyen durumlar karşısında durumu absorbe etme ve oluşan değişimlere uyum sağlama yetisinin de yüksek olduğunu gösterirken; dayanıklılığının düşük olması ise beklenmeyen durumlar karşısında yeterli esnekliği gösteremeyeceğini ve değişimlerle başa çıkma ihtimalinin düşük olduğunu göstermektedir (Fox, 2012).

Mevcut literatürde; kriz, aksaklık, kesintiye uğratan durumlar, zorlu koşullar, aşırı/uç olaylar, beklenmeyen durumlar (Sheffi ve Rice, 2005; Madni and Jackson, 2009) gibi çeşitli isimlerle adlandırılan yıkıcı olaylar; tehdit içeren, yorumlanması zor bir durumu tariflemektedir. Bu durumlar; sistemleri (birey, kurum, kent vb) belirsizlikle yüzleştirmekte, yaşamı olumsuz şekilde etkilemekte ya da performans düşüşlerine neden olabilmektedir (Sullivan-Taylor ve Branicki, 2011). Karışıklık ve/veya bozukluk oluşturarak normal operasyonları kesintiye uğratmakta (Madni ve Jackson, 2009); sistem üzerindeki etkilerini bertaraf etmek üzere olağandışı ve acil müdahale gerektirmektedir (Yukl ve Mahsud, 2010).

Özetle; krizler genellikle örgütleri ve/veya üst düzey karar vericileri sıkıntılı bir durumun içine sokan, iletişimin sağlıklı yönetilemediği, yönetsel ve örgütsel faaliyetlerin tam olarak yerine getirilemediği (Tutar, 2007), birdenbire ortaya çıkan, önceden öngörülemeyen, beklenmedik ve olağandışı bir durumu ifade etmektedir (Çebi, 2017). Krizler maruz kalan kurum ve kuruluşları etkilemekle birlikte kurumun hedef kitlelerini, ürünlerini, hizmetlerini hatta itibarını da olumsuz yönde etkileyebilme gücüne sahip olaylardır (Fearn-Banks, 2011).

Literatür çalışmalarında krizlerin sınıflandırılmasına ilişkin kesin bir görüş ve tanımlama bulunmamakla birlikte; Devlin (2007), çalışmasında fiziksel olmayan hasar krizleri ve fiziksel hasarlı afetler olmak üzere iki grupta değerlendirmiştir. Tüz ve diğerleri (2013) ise teknik-ekonomik veya beşeri-sosyal-örgütsel olma boyutuna göre ve kurum içi - kurum dışı olmasına göre farklı gruplamalar yapmıştır. Coombs (2004), krizleri Mağdur, Kazara ve Kasıtlı olmak üzere üç grupta değerlendirmiştir. Bu ayrıma göre, Mağdur krizler; doğal afet, söylentiler, iş yerinde şiddet, ürün sabotajı gibi durumları ifade etmektedir. Kazara krizler; zorluklar, teknik hatalar şeklinde açıklanırken Kasıtlı krizleri ise insan hatası kazaları, organizasyonel yanlış davranışlar olarak örneklendirmiştir.

Buradan hareketle krizler; siyasi, hukuki, ekonomik, sosyolojik, psikolojik, toplumsal, kültürel, sağlık, doğal afet gibi birçok farklı etken temelinde oluşabileceği gibi neoliberal dönem krizleri incelendiğinde krizin başlangıç noktası her ne sebeple olursa olsun yaygın etkilerinde ağırlıklı olarak ekonomik unsurların göre ön planda olduğu görülmektedir.

Tablo 1: 2000 Yılı Sonrası Neoliberal Dönemde Gerçekleşen Ulusal ve Uluslararası Ölçekli Bazı Krizler

Türü	Krizler	Tarih	Merkezi
Doğal Afet	1999 Marmara Depremleri	1999	Türkiye
	Haiti Depremi	2010	Haiti
	Van Depremi	2011	Türkiye
	Büyük Doğu Japonya Depremi- Tsunami	2011	Japonya
	Elâzığ Depremi	2020	Türkiye
	Ege Denizi Depremi	2020	Türkiye
	Kahramanmaraş Depremleri	2023	Türkiye
Ekonomik	Kasım – Şubat Krizi	2000-2001	Türkiye
	Mortgage Krizi	2007-2008	Amerika Birleşik Devletleri
	2009 Ekonomik Krizi	2009	Türkiye
	Avrupa Borç (Euro) Krizi	2009-2012	AB
	Döviz Krizi	2018	Türkiye
Siyasi	Gezi Olayları	2013	Türkiye
	17-25 Aralık Olayları	2013	Türkiye
	15 Temmuz Darbe Girişimi	2016	Türkiye
	Brexit Kararı	2016	Birleşik Krallık
	Rahip Brunson Krizi	2018	Türkiye
Siyasi- Demografik	Mülteci Krizi	2015	Avrupa Birliği
Siyasi- Jeopolitik Olay	Irak Savaşı	2003-2007	Irak
	Gürcistan- Rusya Gerginliği	2006-2008	Gürcistan-Rusya
	Suriye İç Savaşı	2011	Suriye
	Rusya-Ukrayna Savaşı	2021	Rusya-Ukrayna
Sağlık	Covid-19 Pandemisi	2020	Çin

Doğal afetler, etkileri açısından çok yönlü bir kriz kategorisi olarak ele alınmaktadır. Korku, tehlike ve risk algısı gibi psikolojik etkiler, afet sonrası bölgeler arası göç ve demografik değişiklikler gibi sosyal etkiler, yaşam alanlarında meydana gelen yıkım ve tahribatların oluşturduğu mekânsal etkiler ve tüm bu faktörlerin birleşimiyle ortaya çıkan ekonomik etkiler, doğal afetlerin karmaşık yapısını ortaya koymaktadır (Altun, 2018).

Ekonomik krizler; mal, hizmet, üretim faktörleri veya döviz piyasalarında, kabul edilebilir değişim sınırlarının ötesine geçen şiddetli dalgalanmalarla tanımlanmaktadır (Fırat ve Soyu, 2014). Bu krizler, ekonomide ani ve beklenmedik olayların tetiklediği hem ulusal ekonomi hem de işletmeler üzerinde derin sarsıntılar yaratan sonuçlara yol açmaktadır (Işık vd., 2004). Ekonomik krizlerin etkileri, ülke içindeki ekonomik faaliyetlerin aksamasından küresel piyasalara kadar uzanabilir ve finansal istikrarsızlık, işsizlik oranlarında artış ve işletmelerin iflası gibi sonuçlar doğurabilir.

Siyasi krizler; birden çok bölge, sektör ve kurumu etkileyen ve ulusal sınırları aşabilen karmaşık krizlerdir. Genellikle terörizm, etnik sorunlar, sınır anlaşmazlıkları, göçler, insan hakları ihlalleri ve iktidar mücadeleleri gibi faktörlere dayanır. Ulusal ölçekte başlayan bu krizler, büyüdükçe

uluslararası etkiler yaratabilir ve devletler ya da uluslararası örgütler bu süreçte taraf olarak yer alabilirler (Aydemir, 2005).

Siyasi krizlerin etkileri yalnızca politik düzeyle sınırlı kalmayıp; ticari ilişkileri zayıflatarak, kur dalgalanmalarını artırarak ve sermaye hareketlerini sınırlayarak ekonomik zorlukları da beraberinde getirebilir (Dalğar vd., 2012). Bu durum, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha belirgin şekilde hissedilmekte; bu ülkelerin kalkınma politikalarını risk altına sokmaktadır. Gelişmiş ülkeler, güçlü ekonomik ve kurumsal yapıları sayesinde bu krizlerden daha az etkilenirken, az gelişmiş ülkeler, zayıf altyapıları nedeniyle krizlere karşı daha savunmasızdır.

Tüm bunlardan hareketle genel bir değerlendirme yapıldığında, ülkelerin hem uluslararası hem de ulusal ölçekli birçok farklı krize maruz kaldığı; bu krizlerin de bir veya birden çok sektörü doğrudan etkileyen sonuçları olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de de 2000'li yıllardan itibaren pek çoğu ekonomik sebepli olmak üzere krizler yaşanmış; bu krizler de konut piyasasını doğrudan ve/veya dolaylı olarak etkilemiştir. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde, diğer sektörlerle arasındaki girdi-çıktı ilişkileri nedeniyle inşaat sektörü teşvik edilmiş; konut arzının artırılması yönünde politikalar geliştirilmiştir (Balaban, 2012).

Öte yandan; son dönemlerde yaşanan krizlerin son kullanıcı nezdindeki ekonomik yansımaları konut piyasasını zora sokmuş; arz talep dengesizliğini beraberinde getirmiştir. Ekonomik krizler, düşük ve orta gelirli grupların konuta erişebilirlik sorunlarını artırmış; geliştirici firmaları ise, daha uygun bir seçenek olarak üst gelir gruplarının talebini karşılayacak şekilde üretim yapmaya yöneltmiştir. Bu durum, krizler karşısında direnç gösteren geliştiricileri alt gelir gruplarının taleplerini karşılayacak çözümlerden uzaklaştırmış; aynı zamanda düşük ve orta gelirli ailelerin konut piyasasından dışlanmasına da yol açmıştır (Gökler, 2022).

3. Uygulama

Bu çalışma genel olarak neoliberalizm ve örgütsel dayanıklılık konusunda yapılmış olan literatür çalışmalarına dayanmakta olup literatür sürecinde elde edilen verileri test etmek üzere odak grup çalışması yapılmıştır. Çalışmaya konu odak grubun belirlenmesinde;

- Ölçekleri itibariyle daha kırılgan yapıya sahip olmaları
- Rekabete daha açık olmaları

• Makro ekonomik dengelerden daha yüksek oranda etkilenmeleri
• Aktif bir proje süreci olmasa bile sabit maliyetleri yüksek olması
• Büyüme motivasyonları sebebiyle risk iştahlarının daha yüksek olması sebepleriyle büyük ölçekli konut geliştiricisi firmalar seçilmiştir.

Bu bağlamda; İstanbul başta olmak üzere, Türkiye'de farklı coğrafyalarda, farklı şehirlerde, farklı konsept ve ölçeklerde projeler geliştiren firmalardan oluşan bir örneklem grubu oluşturulmuştur.

3.1. Kabul ve Kısıtlar

Çalışmanın ana araştırma evreni konut piyasası olmakla birlikte, literatür sürecinde elde edilen verileri test etmek üzere bir odak grup araştırması olarak planlanmıştır.

- Konut geliştiricilerinin seçiminde, 2000 yılından günümüze kadar olan süreçte farklı dönemlerde aktif olarak konut geliştiren ve faaliyetlerine hala devam eden firmalar dikkate alınmıştır. Bu firmaların, maruz kaldıkları krizlerle başa çıkabildiği -dayanıklı- oldukları kabul edilmiştir.
- Aktif olarak faaliyetlerine devam etmeyen firmalar çalışma kapsamına alınmamıştır.
- Çalışmanın temsil gücünü artırmak üzere, ilgili konut firmalarının tespitinde başta Gyoder, Konutder, İnder gibi sektörel dernekler olmak üzere çeşitli kurum ve kuruluşlara üye firmalar önceliklendirilmiştir.

3.2. Hipotez

Bu çalışma, "Konut geliştiricileri maruz kaldıkları krizler karşısında hayatta kalabilmek için farklı başa çıkma yöntemleri oluşturur." ana hipotezini temel alan 2 alt hipotez doğrultusunda şekillenmiştir.

Hipotez 1: Ulusal ölçekte iş yapan büyük ölçekli konut geliştirici firmaların dayanıklılıkları, içsel ve dışsal dinamiklerden etkilenir.

Hipotez 2: Ulusal ölçekte iş yapan büyük ölçekli konut geliştirici firmaların maruz kaldıkları dışsal dinamikler, içsel dinamiklerini etkiler.

3.3. Yöntem

Çalışmanın uygulama sürecinde, yukarıdaki bölümde tariflenen hipotezleri test etmek üzere anket çalışması yapılmış olup anketlerden elde edilen verilerin analizinde Yapısal Eşitlik Modeli kullanılmıştır. Anket süreci, online ve yüz yüze olmak üzere karma bir yöntemle yürütülmüştür.

Kantitatif bir analiz yöntemi olan Yapısal Eşitlik Modeli (YEM), aynı anda yapılan birden fazla regresyon analizi olarak da tanımlanabilmektedir (Byrne, 2009). Teorik çerçeveler geliştirmek ve bu teorileri test etmek üzere sıkça kullanılan bu analiz; genellikle değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerini test etmek için uygulanmaktadır (Reisinger ve Turner, 1999; Yılmaz 2004). Bir başka tanımlamaya göre; gözlenen ve gizil değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koymak için kullanılan istatistiksel bir tekniktir ve bir gizil değişken en az iki gözlenen değişken ile tanımlanabilmektedir (Sümer, 2000). Bu tanımda yer alan gizil değişkenler; doğrudan gözlemlenemeyen, ölçülemeyen faktörler olup ölçümlenebilen değişkenler üzerinden yapılan çıkarımlara göre belirlenmektedir. Gözlenen değişkenler ise; gizil değişkenleri anlamak ve açıklamak için kullanılan, ölçülebilen faktörlerdir (Schumacker ve Lomax, 2004).

Literatürde birçok araştırmacı tarafından, yapısal eşitlik modelinin; gözlenen (ölçülen) ve gizil (örtük) değişkenlerin birbirleriyle ilişkisini kuramsal olarak ifade eden ve diğer tekniklere kıyasla çok daha esnek olup eş zamanlı ve çoklu bağımlı ilişkileri ortaya koyan bir analiz olduğu ifade edilmiştir (Reisinger ve Turner, 1999; Schumacker ve Lomax, 2004; Yılmaz, 2004; Hoe, 2008). YEM değişkenler arasında doğrudan ve dolaylı ilişkileri belirleme imkânı sağlamaktadır. Kuramsal yapılar arasındaki etkileşimleri, ölçme hatalarını ve hatalar arasındaki ilişkileri de yapılara dahil ederek modelleyen çok değişkenli istatistiksel bir yaklaşımdır (Yılmaz ve Çelik, 2009).

İki aşamadan oluşan analizde birinci kısım ölçüm modeli, ikinci kısım ise yapısal modeldir (Kaplan, 2000). Ölçüm modelinde; gözlem değişkenleri, gizil değişkenlere doğrulayıcı bir faktör modeli ile bağlanmaktadır. Bununla birlikte gözlenen değişkenlerin gizil değişkenleri ne oranda temsil ettiğinin belirlenmesinde de ölçüm modelinden yararlanılmaktadır.

Yapısal model ise; araştırmacının asıl sınamak istediği modeldir ve eş zamanlı denklemler sistemiyle hangi gizil değişkenlerin, modeldeki diğer gizil değişkenlerin değerlerindeki değişimi doğrudan ya da olaylı olarak

etkilediğini açıklamaktadır (Byrne, 2009).

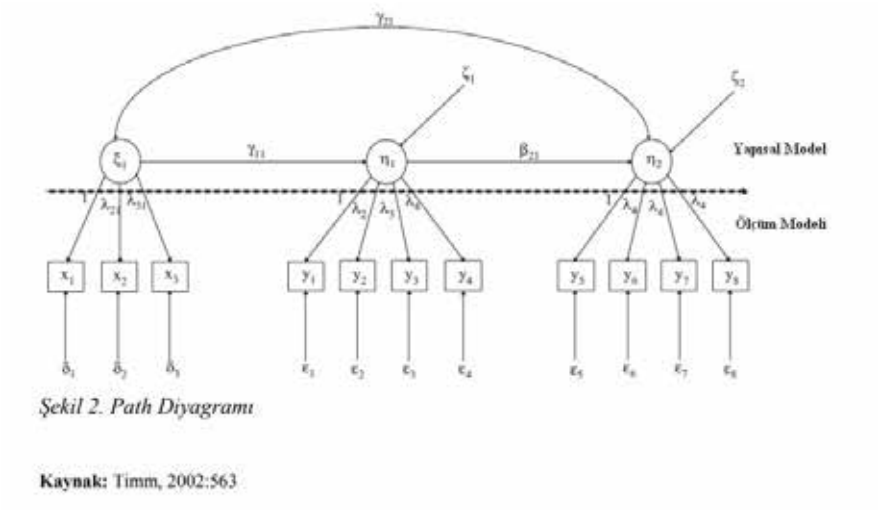

Şekil 5: Path Diyagramı

YEM'de ölçüm ve yapısal modelin birlikte ele alındığı tam modelin gösteriminde path diyagramı (Şekil 5) kullanılmaktadır.

3.4. Model

Şekil 6: Dayanıklılığı Etkileyen Faktörler

Araştırmaya konu firmaların "dayanıklı" oldukları kabul edilmiş; dayanıklılıklarının "İçsel Faktörler" ve "Dışsal Faktörler" tarafından etkilendiği ileri sürülmüştür (Şekil 6).

Modelde; İçsel Faktörler'i temsil etmek üzere üç adet Gizil Değişken, Dışsal Faktörler'i temsil etmek üzere üç adet Gizil Değişken kullanılmıştır. Bunlar; "kurum yapısı", "network gücü", "çalışma modeli", "ekonomik konjonktür", "sektörel dengesizlikler" ve "siyasi konjonktür" dür (Bknz.

Tablo 2: İçsel Faktörlerin Gizil ve Gözlenen Değişkenleri

Kurum Yapısı	İşgücü/insan kaynağı yüksek/güçlü olmak
	Kurumsallaşmış organizasyon şemasına sahip olmak
Network Gücü	Üniversitelerle yakın ilişkide olmak
	Ticaret, Sanayi ve İş Dünyasına İlişkin Dernek ve Topluluklar ile yakın ilişkide olmak
	Gayrimenkul Sektörüne İlişkin Dernek ve Topluluklar ile yakın ilişkide olmak
Çalışma Modeli	Hem arsa sahibi hem geliştirici olmak
	Kat karşılığı ya da gelir paylaşımı modeli ile geliştirme yapmak
	Kamu kurumlarının güvencesiyle geliştirme yapmak

Tablo 3: Dışsal Faktörlerin Gizil ve Gözlenen Değişkenleri

Ekonomik Konjonktür	Ekonomik veriler
	Doğal afetler
	Küresel salgınlar
Sektörel Dengesizlikler	Yasal düzenlemeler
	Değişen vergi politikaları
	Bürokrasi süreçleri
Siyasi Konjonktür	Politik istikrarsızlık
	Savaşlar

37 Adet firmadan oluşan örneklem grubu, AMOS programı aracılığıyla toplamda 16 değişken ile ölçüm modeline dahil edilmiştir. İlk sonuçlara göre, istatistiksel olarak anlamlı olmayan değişkenler analizden çıkarılarak model tekrar uygulanmıştır (Bknz. Tablo 4).

Tablo 4: Ölçüm Modeli İlk Sonuçları

			Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
t5	<---	KY	1,162	,236	4,926	***	par_1
t11	<---	NW	,331	,113	2,934	,003	par_2
t12	<---	NW	,850	,112	7,616	***	par_3
t13	<---	NW	1,000				
t16	<---	CM	1,000				
t17	<---	CM	,460	,303	1,516	,129	par_4
t19	<---	CM	,818	,406	2,017	,044	par_5
p4	<---	EK	1,000				
p3	<---	EK	,053	,560	,094	,925	par_6
p1	<---	EK	,002	,020	,089	,929	par_7
p7	<---	SD	1,000				
p6	<---	SD	,567	,140	4,055	***	par_8
p5	<---	SD	,615	,191	3,217	,001	par_9
p9	<---	SK	,452	,202	2,238	,025	par_10
p8	<---	SK	1,000				
t4	<---	KY	1,000				

İlk analiz sonuçlarına göre Çalışma Modeli, Ekonomik Konjonktür ve Siyasi Konjonktür faktörlerini temsil eden parametreler istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu nedenle modelden çıkarılmıştır.

3.5. Bulgular

Çalışmanın ilk ölçüm modelinde modifikasyon indekslerine göre boyut düzenlemeleri yapıldıktan sonra 7 adet gözlenen değişken ile analiz yenilenmiştir. Ölçüm modeli diyagramı Şekil 7'de, Analiz sonuçları ise Tablo 5'ten takip edilebilir.

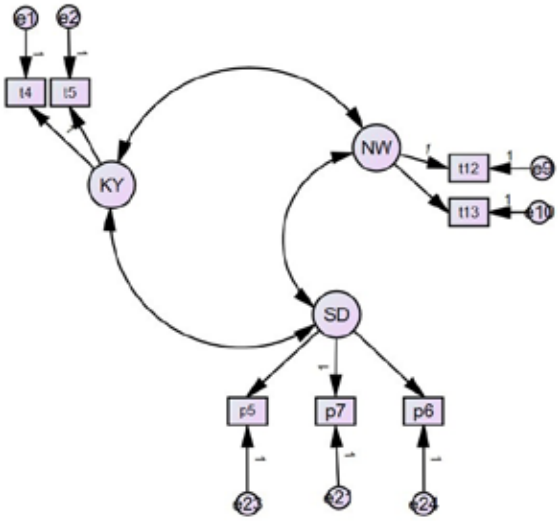

Şekil 7: Ölçüm Modeli Diyagramı

Kurumsal Yapı (KY) gizil değişkeni bağlamında; t5 (kurumsallaşmış organizasyon şemasına sahip olmak) değişkeninin KY'yi oldukça güçlü bir şekilde temsil ettiği saptanmıştır (β1=0.888). Düşük standart hata (S.E.=0.248) ve yüksek kritik değer (C.R.=4.762), bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir (P<0.001). KY'yi temsil eden bir diğer önemli değişken olan t4 (güçlü iş gücüne/insan kaynağına sahip olmak) ise KY'yi iyi düzeyde temsil etmektedir (β1=0.756). Ancak bu değişken için standart hata, kritik değer ve p-değerlerine ilişkin detaylar eksiktir (bknz. Tablo 5).

Network Gücü (NW) gizil değişkeni açısından, t12 (ticaret ilişkili topluluklarla network gücü) değişkeni NW'yi güçlü bir biçimde temsil etmektedir (β1=0.883). Standart hata, kritik değer ve p-değerleri sağlanmamış olmasına rağmen yüksek regresyon katsayısı bu ilişkinin

güvenilir olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, t13 (gayrimenkul sektörüyle ilişkili topluluklarla network gücü) değişkeni NW'yi çok güçlü bir şekilde temsil etmektedir (β1=0.928). Bu ilişki, oldukça düşük standart hata (S.E.=0.156) ve yüksek kritik değer (C.R.=6.923) ile desteklenmiş ve sonuçların istatistiksel olarak anlamlı olduğu açıkça belirtilmiştir (P<0.001) (bknz. Tablo 5).

Sektörel Dengesizlikler (SD) gizil değişkenine ilişkin değerlendirmelerde, p7 (bürokrasi süreçleri) değişkeninin SD'yi orta düzeyde temsil ettiği belirlenmiştir (β1=0.603). Bu değişken için standart hata, kritik değer ve p-değerlerine ilişkin veriler sunulmamış, bu durum ilişkinin kesinlik derecesini sınırlandırmaktadır. Buna karşın, p5 (yasal düzenlemeler) değişkeninin SD'yi iyi bir şekilde temsil ettiği saptanmıştır (β1=0.762). Yüksek kritik değer (C.R.=3.742) ve P<0.001 seviyesi, bu ilişkinin anlamlı ve güvenilir olduğunu göstermektedir. Ayrıca, p6 (değişen vergi politikaları) değişkeni, SD'yi oldukça çok güçlü bir şekilde temsil etmektedir (β1=0.98). Düşük standart hata (S.E.=0.392) ve yüksek kritik değer (C.R.=3.508), bu ilişkinin sağlam bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu sonuç da istatistiksel anlamlılık düzeyine ulaşmıştır (P<0.001) (bknz. Tablo 5).

Tablo 5: Ölçüm Modeli Analiz Sonuçları

			β1	β2	S.E.	C.R.	P
t5	<---	KY	0,888	1,183	0,248	4,762	<0,001
t12	<---	NW	0,883	1			
t13	<---	NW	0,928	1,081	0,156	6,923	<0,001
p7	<---	SD	0,603	1			
p5	<---	SD	0,762	1,41	0,377	3,742	<0,001
t4	<---	KY	0,756	1			
p6	<---	SD	0,98	1,375	0,392	3,508	<0,001

Bu analiz sonuçlarına göre; gizil değişkenler ile bu değişkenleri temsil eden gözlenen değişkenler arasında güçlü ve anlamlı ilişkiler bulunduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, gizil değişkenlerin gözlenen değişkenler tarafından tutarlı bir şekilde ölçüldüğünü ve modelin teorik çerçeve ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Tüm bu sonuçlar, analiz öncesi beklentiler ve ortaya koyulan "Ulusal ölçekte iş yapan büyük ölçekli konut geliştirici firmaların dayanıklılıkları, içsel ve dışsal dinamiklerden etkilenir." hipotezi (H1) ile örtüşmekle birlikte gizil değişkenlerin birbiriyle ilişkisini (H2) analiz etmek üzere modelin ikinci aşaması olarak Yapısal Model uygulanmıştır.

Bu modelin diyagramı Şekil 8'de, analiz sonuçları ise Tablo 6'da takip edilebilir.

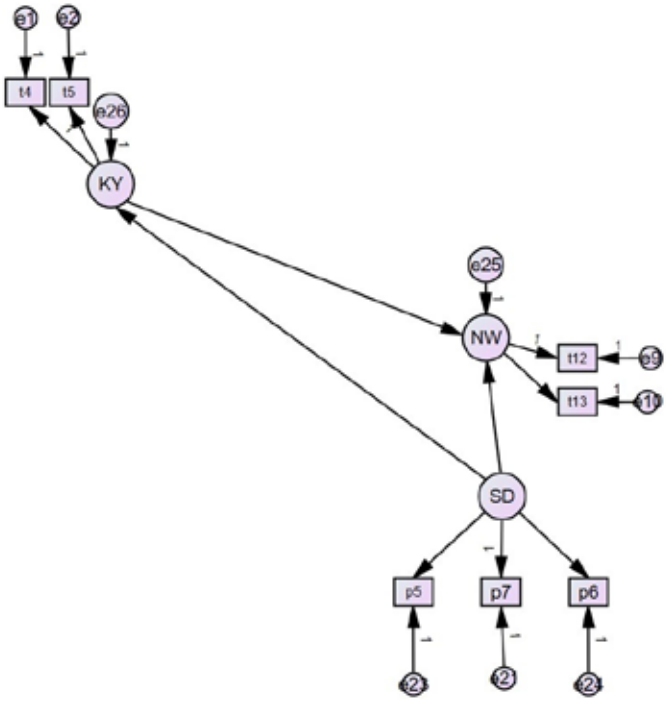

Şekil 8: Yapısal Model Diyagramı

Araştırma sonuçları, Kurumsal Yapı (KY) ile Sektörel Dengesizlikler (SD) arasındaki ilişkiyi negatif ve zayıf olarak tanımlamaktadır. KY'nin SD üzerindeki etkisine ilişkin β1=−0.234 ve β2=−0.78 değerleri, bu etkinin anlamlı bir düzeyde olmadığını göstermektedir. Ayrıca, standart hatanın yüksek (S.E.=0.642) ve kritik değerin anlamsız (C.R.=−1.216, P=0.224) olduğu gözlemlenmiştir (Bknz Tablo 6). Bu parametreler, sektörel dengesizliklerin kurumsal yapı üzerinde doğrudan ve anlamlı bir etkiye sahip olmadığını ortaya koymaktadır (P>0.05). Bu durum, kurumsal yapıların gayrimenkul sektöründeki belirsizliklerden ve ani değişimlerden bağımsız şekilde şekillenebileceğini düşündürmektedir.

Benzer şekilde, Network Gücü (NW) ile Sektörel Dengesizlikler (SD) arasındaki ilişki de anlamlı bir bağ içermemektedir. Analiz sonuçları, β1=−0.049 ve β2=−0.13 gibi düşük regresyon katsayılarıyla bu ilişkiyi çok zayıf olarak tanımlamaktadır. Standart hata düşük olmasına rağmen (S.E.=0.343), kritik değerin anlamsız (C.R.=−0.378) ve P>0.05 seviyesinin yüksek olduğu görülmektedir (Bknz Tablo 6). Bu durum,

network gücünün daha çok içsel stratejik faktörlerden etkilendiğini ve sektörel dengesizliklerden bağımsız şekilde yapılandığını göstermektedir. Dolayısıyla, SD'nin network gücü üzerinde belirgin bir etkisi bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Öte yandan, Kurumsal Yapı (KY) ile Network Gücü (NW) arasındaki ilişki güçlü ve anlamlı olarak ortaya konulmuştur. β1=0.827 ve β2=0.654 değerleri, KY'nin NW üzerindeki pozitif etkisini vurgularken, düşük standart hata (S.E.=0.157) ve yüksek kritik değer (C.R.=4.175) bu ilişkiyi desteklemektedir. Ayrıca, P<0.001 anlamlılık düzeyi, kurumsal yapıların network gücünü artıran temel bir etken olduğunu açıkça göstermektedir (Bknz Tablo 6). Güçlü bir kurumsal yapıya sahip olmak, organizasyonların dış paydaşlarla daha etkin ve kapsamlı ilişkiler geliştirmesine olanak tanımakta, böylelikle network gücünü artırmaktadır.

Tablo 6: Yapısal Eşitlik Modeli Analiz Sonuçları

			β1	β2	S.E.	C.R.	P
KY	<---	SD	-0,234	-0,78	0,642	-1,216	0,224
NW	<---	SD	-0,049	-0,13	0,343	-0,378	0,705
NW	<---	KY	0,827	0,654	0,157	4,175	<0,001
t5	<---	KY	0,888	1,183	0,248	4,762	<0,001
t12	<---	NW	0,883	1			
t13	<---	NW	0,928	1,081	0,156	6,923	<0,001
p7	<---	SD	0,603	1			
p5	<---	SD	0,762	1,41	0,377	3,742	<0,001
t4	<---	KY	0,756	1			
p6	<---	SD	0,98	1,375	0,392	3,508	<0,001

Bu sonuçlar; analiz öncesi beklentileri karşılamamakta (H2: Ulusal ölçekte iş yapan büyük ölçekli konut geliştirici firmaların maruz kaldıkları dışsal dinamikler, içsel dinamiklerini etkiler.); dışsal dinamiklerin içsel dinamikler üzerinde doğrudan ve anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir. Bu nedenle H2 hipotezi doğrulanamamıştır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Bu araştırma, 2000 yılından itibaren çeşitli ekonomik, ekolojik, siyasi ve toplumsal krizlerin etkisi altında kalan gayrimenkul sektörünü, dayanıklılık teorisi bağlamında incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmanın temel amacı, örgütsel dayanıklılık perspektifinden konut geliştiricilerinin krizler karşısındaki tutumlarını ve stratejik yaklaşımlarını analiz etmektir. Ayrıca,

neoliberal politikaların etkisiyle dönüşen konut sektörünün sürdürülebilirlik çabalarını değerlendirmek ve bu sektördeki aktörlerin işlevlerini kapsamlı bir teorik çerçeve içerisinde ele almak amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda, teorik altyapı ve sektör dinamiklerini değerlendirmek üzere nitel ve nicel yaklaşımların bir arada kullanıldığı karma bir metodolojik yaklaşım benimsenmiştir. Literatür incelemesiyle başlayan çalışmada, ulusal ve uluslararası krizlerin konut piyasasına olan yansımaları ele alınmış; ardından büyük ölçekli konut geliştiricileriyle yürütülen anketlerden elde edilen bulgular yapısal eşitlik modeli ile değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, sektördeki karar alma süreçlerini daha derinlikli anlamayı ve teorik yaklaşımları uygulamalı sonuçlarla ilişkilendirmeyi sağlamaktadır.

Tüm bu çalışma boyunca elde edilen bulgular, büyük ölçekli geliştiricilerin dayanıklılık stratejilerinde güçlü kurumsal yapılar ve geniş sosyal ağların kritik olduğunu ortaya koymaktadır. Güçlü bir kurumsal yapı, firma içindeki karar alma süreçlerinin verimliliğini arttırdığından diğer firmalar ve paydaşlarla etkili bağlantılar kurma kapasitesini de geliştirmektedir. Örneğin, profesyonel yönetim anlayışıyla şekillenen kurumsal yapılar, kriz dönemlerinde daha hızlı ve etkili iş birliği olanakları sunmaktadır.

Firmaların network oluşturma kapasitelerindeki artış, sadece kriz dönemlerinde değil, rekabet avantajı sağlama süreçlerinde de kritik bir faktör olarak öne çıktığından daha geniş ve etkili bağlantılar kurmak; bilgi paylaşımı, ortak projeler ve finansmana erişim gibi fırsatlar sunarak firmaların dayanıklılıklarını güçlendirmektedir.

Sektörel dalgalanmalar, firmaların mevcut sosyal ve sektörel bağlantılarını doğrudan etkilememektedir. Bu durum, firmaların network stratejilerinin daha çok içsel faktörlere dayandığını göstermektedir. Dolayısıyla, firmaların network oluşturma süreçlerini sektörel dalgalanmalardan bağımsız bir şekilde kurguladığını ve uzun vadeli bağlantılar kurmaya odaklandığını söylemek mümkündür. Örneğin, uluslararası bağlantılar veya devlet kurumlarıyla geliştirilen iş birlikleri, sektörel krizlerin etkisini minimuma indirmektedir.

Büyük ölçekli firmaların kurumsal yapıları, sektörel dalgalanmalara karşı kısmen daha dayanıklıdır. Bu durum, kurumsal süreçlerin daha çok içsel kaynaklara ve yönetim stratejilerine dayandığını göstermektedir. Sektörel dengesizliklerin etkisinin anlamlı olmaması, bu dinamiklerin dolaylı yollardan (örneğin finansal istikrar veya müşteri davranışları üzerinden)

kurumsal yapıları etkilediği şeklinde yorumlanabilir.

Bununla birlikte; ekonomik istikrarsızlıkların firmalar üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, geliştiricilerin kriz dönemlerinde daha esnek operasyonel modellere yönelmesi gerektiği görülmektedir. Bu bağlamda, risk yönetimi stratejilerinin çeşitlendirilmesi ve kamu-özel sektör iş birliklerinin güçlendirilmesi bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

Dayanıklılık teorisi perspektifinden, konut geliştiricilerinin krizlere karşı hazırlıklı olmasının sektörel sürdürülebilirliğin sağlanmasında kritik bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, sektörün gelecekteki yönelimleri için stratejik bir rehber niteliğindedir.

5. Kaynaklar

Agnew, J., & Corbridge, S. (1994). Mastering space. Routledge.

Alexander, D. E. (2013). Resilience and disaster risk reduction: An etymological journey. Natural Hazards and Earth System Sciences, 13, 2707–2716.

Alkan Gökler, L. (2022). Housing market dynamics: Economic climate and its effect on Turkish housing. Özdemir Sarı, Ö. B., Aksoy Khurami, E., & Uzun, N. (Eds.), Housing in Turkey: Policy, Planning, Practice (pp. 83–100). Routledge.

Altun, F. (2018). Afetlerin ekonomik ve sosyal etkileri: Türkiye örneği üzerinden bir değerlendirme. Sosyal Çalışma Dergisi, 2(1), 1–15.

Anderson, P. (2000). Renewals. New Left Review, 1, 5-24.

Bal, E. (2011). Türkiye'de 2000 sonrası neoliberal politikalar çerçevesinde imar mevzuatındaki değişimler ve yeni kentleşme pratikleri: İstanbul örneği (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Bal, E. (2015). Neoliberal kentleşmenin mekânsal tezahürlerinden biri olarak rezidanslar: İstanbul örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi, 17(51), 176-190.

Balaban, O. (2012). The negative effects of construction boom on urban planning and environment in Turkey: Unraveling the role of the public sector. Habitat International, 36(1), 26-35.

Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? American Psychologist, 59(1), 20.

Boratav, K. (2005). Türkiye iktisat tarihi. İmge Kitabevi.

Bosher, L., & Coaffee, J. (2008). Integrating counter-terrorist resilience into sustainability. Proceedings of The ICE - Urban Design and Planning, 161, 75-83. https://doi.org/10.1680/udap.2008.161.2.75

Brenner, N., & Theodore, N. (2002). Cities and the geographies of actually existing neoliberalism. Antipode, 34(3), 349-379.

Brenner, N., & Theodore, N. (2005). Neoliberalism and urban condition. City, 9(1), 101-107.

Burnard, K., & Bhamra, R. (2011). Organisational resilience: Development of a conceptual framework for organisational responses. International Journal of Production Research, 49(18), 5581-5599.

Byrne, B. (2009). Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming (2nd ed.). Routledge.

Coaffee, J. (2013). Rescaling and responsibilising the politics of urban resilience: From national security to local place-making. Politics, 33(4), 240-252.

Coombs, W. T. (2004). Impact of past crises on current crisis communication: Insights from situational crisis communication theory. The Journal of Business Communication, 41(3), 265-289.

Çebi, S. (2017). Afetlerde risk ve kriz yönetimi. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Dalğar, D., Kalkan, Y., & Kalkan, Y. (2012). Ekonomik krizlerin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki işletmelerin finansal yapılarına etkileri: İngiltere-Türkiye karşılaştırması. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3), 75-98.

Devlin, E. S. (2007). Crisis management planning and execution. Auerbach Publications, Taylor & Francis Group.

Eraydın, A. (1988). Sermaye birikim sürecinde kentler. Defter, 5, 133-153.
Eraydın, A. (2006). Değişen mekân. Dost Kitabevi.

Eraydın, A. (2011). Girişimci devlet, otoriterleşen popülizm: Neoliberalizmin yeni evresinde devletin yeni davranış kalıpları. 3. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, Ankara, 13-33.

Ersoy, M. (2001). Sanayisizleşme süreci ve kentler. Praksis, 2, 32-52.

Fainstain, S. S. (2010). The just city. Cornell University Press.

Fearn-Banks, K. (2011). Crisis communications: A casebook approach (4th ed.). Routledge, Taylor & Francis Group.

Fırat, F. K., & Soyu, E. (2014). Küresel krizin Türkiye'deki inşaat sektörü üzerindeki etkileri. Paper presented at the International Conference on Eurasian Economies, Aksaray University, Turkey.

Fox, K. M. (2012). Resilience in action: Adaptive governance for Subak, Rica terraces and water temples in Bali, Indonesia (Doktora tezi, The University of Arizona).

Frommer, B. (2011). Climate change and the resilient society: Utopia or realistic option for German regions? Natural Hazards, 58, 85–101.

Geniş, Ş., & Çelik, Z. (2012). Neoliberalizm ve kentsel eşitsizlikler. İdeal Kent Araştırma Dergisi, 7, 5-9.

Gürbüz, H., Koca, B., & Altınoluk, D. (2023). Türkiye'de neoliberal konut politikaları: Gaziantep örneği. Kent Akademisi Dergisi, 16(1), 122-137. https://doi.org/10.35674/kent.1153719

Güzey, Ö. (2012). Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamaları: Neoliberal kent politikaları. İdeal Kent Araştırma Dergisi, 7, 64-83.

Harvey, D. (2005). A brief history of neoliberalism. Oxford University Press.

Harvey, D. (2008). Yeni emperyalizm (2. baskı) (H. Güldü, Çev.). Everest Yayınları. (Orijinal basım tarihi 2003)

Harvey, D. (2015). Neoliberalizmin kısa tarihi (A. Onacak, Çev.). Sel Yayıncılık.

Henri, L. (1991). The production of space. Blackwell.

Heper, M. (1986). Local government in Turkey: An overview with special reference to the municipalities. In Dilemmas of decentralization: Municipal government in Turkey (M. Heper, Ed.). Friedrich-Ebert Stiftung.

Hoe, S. L. (2008). Issues and procedures in adopting structural equation modelling technique. Journal of Quantitative Methods, 3(1), 76-83.

Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. Annual Review of Ecology and Systematics, 4(1), 1-23.

Inkpen, A. C., & Tsang, E. W. K. (2005). Social capital, networks, and knowledge transfer. Academy of Management Review, 30(1), 146–165.

Işık, S., Duman, K., & Korkmaz, A. (2004). Türkiye ekonomisinde finansal krizler: Bir faktör analizi uygulaması. Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 19(1), 45-69.

Kaplan, D. (2000). Structural equation modeling: Foundations and extensions. Sage Publications.

Kazgan, G. (1985). Ekonomide dışa açık büyüme. Altın Kitaplar.

Keck, M., & Sakdapolrak, P. (2013). What is social resilience? Lessons learned and ways forward. ERKUNDE, 67(1), 5-19.

Kırbaşlar, M., & Yılmaz Börekçi, D. (2015). İnsan kaynakları yönetimi aracılığıyla ilişkisel ve operasyonel rezilyans kapasitesi oluşturma. 23. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Muğla, 436-441.

Kozak, M. A. (2004). Değişim yönetimi: Otel işletme müdürlerinin değişim yönetimi ile ilgili algılamaları üzerine bir araştırma. Detay Yayıncılık.

Kozaman, S. (2013). Sosyo-ekolojik sistem yaklaşımı bağlamında uyum kapasitesi değerlendirmesi: Batı Ege bölgesi örneği (Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi.

Kumbalı-Çoban, H. (2018). Örgüt yapısına göre bilgi yönetimi ve örgütsel dayanıklılık ilişkisi (Doktora Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Lapavitsas, C. (2007). Neoliberal dönemde anayolcu iktisat kuramı. In A. Saad Filho & D. Johnston (Eds.), Neoliberalizm muhalif bir seçki içinde (Ş. Başlı & T. Öncel, Çev., pp. 59-75). Yordam Kitap. (Orijinal basım tarihi 2005)

Ledesma, J. (2014). Conceptual frameworks and research models on resilience in leadership. Sage Open, 4(3), 1-8.

Lee, C. Y. (2003). A simple theory and evidence on the determinants of firm R&D. Economics of Innovation and New Technology, 12(5), 385-395.

Lengnick-Hall, C. A., Beck, T. E., & Lengnick-Hall, M. L. (2011). Developing a capacity for organizational resilience through strategic human resource. Human Resource Management Review, 21, 243-255.

Madni, A. M., & Jackson, S. (2009). Towards a conceptual framework for resilience engineering. IEEE Systems Journal, 3(2), 181-191.

Maguire, B., & Hagan, P. (2007). Disasters and communities: Understanding social resilience. Australian Journal of Emergency Management, 22, 16-20.

Mirowski, P., & Plehwe, D. (2009). The road from Mont Pélerin. Harvard University Press.

Munck, R. (2007). Neoliberalizm ve siyaset, neoliberalizmin siyaseti. In A. Saad Filho & D. Johnston (Eds.), Neoliberalizm muhalif bir seçki içinde (Ş. Başlı & T. Öncel, Çev., pp. 106-122). Yordam Kitap. (Orijinal basım tarihi 2005)

Nuray Çolak Tatlı, & Şevkiye Şence Turk. (2022). TOKI's impact on transaction costs in planning and land development: Looking at large-scale housing projects in Istanbul's Avcılar-Ispartakule region. Habitat International, 119, 102492. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2021.102492

Obrist, B., Pfeiffer, C., & Henley, R. (2010). Multi-layered social resilience: A new approach in mitigation research. Progress in Development Studies, 10(4), 283-293.

Olucak, H. İ. (2019). Örgütsel dayanıklılığın örgütsel bağlılık ve işgören performansı üzerine etkisi: Bir alan araştırması (Yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öniş, Z., & Şenses, F. (2009a). Gelişen 'Post-Washington Mutabakatı'nı (PWM) yeniden düşünmek. In F. Şenses (Ed.), Neoliberal küreselleşme ve kalkınma seçme yazılar içinde (pp. 347-385). İletişim Yayınları.

Öztürk, A. (2018). Sağlık sektöründe hizmet yenilikçiliğine dair yenilikçi eğilimler ile örgütsel dayanıklılık ilişkilerinin incelenmesi (Doktora tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, S., & Özyakışır, D. (2005). Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası yaşanan yapısal dönüşümlerin GSMH, dış ticaret ve dış borçlar bağlamında teorik bir değerlendirmesi. Mevzuat Dergisi, 94, 1-19.

Pal, R. (2013). Organizational resilience through crisis strategic planning (Doktora tezi). Tampere University of Technology.

Peck, J. (2003). Geography and public policy: Mapping the penal state. Progress in Human Geography, 27(2), 222-232.

Peck, J., & Tickell, A. (2002). Neoliberalizing space. Antipode, 34(3), 380-404.

Redman, C. L., & Kinzig, A. P. (2003). Resilience of past landscapes: Resilience theory, society, and the longue durée. Conservation Ecology, 7(1), 1-14.

Reisinger, Y., & Turner, L. (1999). Structural equation modeling with LISREL: Application. Tourism Management, 20, 71-88.

Schumacker, E. R., & Lomax, G. R. (2004). A beginner's guide to structural equation modeling (2nd ed.). Lawrence Erlbaum Associates.

Sezen-Gültekin, G. (2019). Yükseköğretimde örgütsel körlük ve örgütsel sürdürülebilirlik arasındaki ilişkide örgütsel dayanıklılığın aracı rolü (Doktora tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Shaikh, A. (2007). Neoliberalizmin iktisat mitolojisi. In A. Saad Filho & D. Johnston (Eds.), Neoliberalizm muhalif bir seçki içinde (Ş. Başlı & T. Öncel, Çev., pp. 76-90). Yordam Kitap. (Orijinal basım tarihi 2005)

Sheffi, Y., & Rice, J. (2005). A supply chain view of the resilient enterprise. MIT Sloan Management Review, 47.

Smith, N. (2002). New globalism, new urbanism: Gentrification as global urban strategy. Antipode, 34(3), 434-457.

Stedman Jones, D. (2012). Masters of the universe: Hayek, Friedman, and the birth of neoliberal politics. Princeton University Press.

Sullivan-Taylor, B., & Branicki, L. (2011). Creating resilient SMEs: Why one size might not fit all. International Journal of Production Research, 49(18), 5565-5579.

Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. Türk Psikoloji Yazıları, 3(6), 49-7.

Swyngedouw, E., Moulaert, F., & Rodriguez, A. (2002). Neoliberal urbanization in Europe: Large-scale urban development projects and the new urban policy. Antipode, 34(3), 542-577.

Şengül, H. T. (2009). Kentsel çelişki ve siyaset. İmge Kitabevi Yayınları.
Tokat, B. (2012). Örgütlerde değişim ve değişimin yönetimi. Seçkin Yayıncılık.

Tuna Tasan-Kok (2015). Analysing path dependence to understand divergence: Investigating hybrid neo-liberal urban transformation processes in Turkey. European Planning Studies, 23(11), 2184-2209. https://doi.org/10.1080/09654313.2015.1018458

Turan, M. (2009). Türkiye'de kentsel rant: Devlet mülkiyetinden özel mülkiyete. Tan Kitabevi Yayınları.

Tutar, H. (2007). Kriz ve stres ortamında yönetim (2nd ed.). Hayat Yayıncılık.

Tüz, M., Haşit, G., İpçioğlu, İ., & Suher, İ. K. (2013). Kriz iletişimi ve yönetimi (G. Haşit, Ed.). Anadolu Üniversitesi Yayını.

Uyanıker-Kırbaş, F. (2017). Neoliberalizmin kent üzerindeki sosyo-mekânsal etkisi: Ankara örneği (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Venugopal, R. (2015). Neoliberalism as concept. Economy and Society, 44(2), 165–187.

Weick, K. E. (1993). The collapse of sensemaking in organizations: The Mann Gulch disaster. Administrative Science Quarterly, 38(4), 628-652.

Weick, K. E., & Sutcliffe, K. M. (2011). Managing the unexpected: Resilient performance in an age of uncertainty. John Wiley & Sons.

Weick, K. E., Sutcliffe, K. M., & Obstfeld, D. (1999). Organizing for high-reliability: Process of collective mindfulness. Research in Organizational Behavior, 21(1), 81-123.

Yetişen, S. (2023). Bölgesel dirençlilik perspektifinde Türkiye'de düzey 2 bölgelerinin değerlendirilmesi (Doktora tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, V. (2004). Lisrel ile yapısal eşitlik modelleri: Tüketici şikayetlerine uygulanması. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Yılmaz, V., & Çelik, E. H. (2009). Yapısal eşitlik modellemesi - I. Pegem Yayınevi.

Yukl, G., & Mahsud, R. (2010). Why flexible and adaptive leadership is essential. Consulting Psychology Journal: Practice and Research, 62(2), 81-93.

Sekizinci Oturum

Kentsel ve Toplumsal Dönüşüm

Moderatör: **Prof. Dr. Ziya GENÇEL**

Mübadelenin Oluşturduğu Toplumsal Değişimin Kentsel Mekân Üzerinden Okunması: Sinasos/Mustafapaşa Örneği

Özge UZUN, Prof. Dr. Gülşen ÖZAYDIN

***** Savaşın İzleri ve Kentsel Gelişme: Kentkırım (Urbicide) Kavramını Kraków Kenti Üzerinden Yeniden Düşünmek

Arş. Gör. Buket KÖSA, Prof. Dr. Patrycja HAUPT, Prof. Dr. Dilek BEYAZLI

Bir Orta Sınıf Mahallesinde Kentsel Dönüşümün Sınıf İnşasına Etkisi: Gelenekselden Yeniye Kozyatağı Mahallesi

Arş. Gör. Başak Bülbül AKIN, Prof. Dr. Asuman TÜRKÜN

**Bu bildiri yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.*

Mübadelenin Oluşturduğu Toplumsal Değişimin Kentsel Mekân Üzerinden Okunması: Sinasos/ Mustafapaşa Örneği

Özge UZUN
T.C. İzmir Karabağlar Belediyesi

Prof. Dr. Gülşen ÖZAYDIN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Michel Foucault, kentin içinde barındırdığı karşıtlıkları "Heterotopya" kavramı ile açıklamış, Stavro Stavrides, "Heterotopya" kavramına atıfla kentin, kentteki çelişkiler üzerinden okunması için "Kentsel Heterotopya" adı altında bir izlek oluşturmuştur. Bu çalışmanın teorik çerçevesi Foucault'un "Heterotopya" ve Stavrides'in "Kentsel Heterotopya" yaklaşımlarına ek olarak Heidegger ve Augé'nin "Yer" ve "Mekân" ile ilgili ortaya koyduğu fikirler doğrultusunda çizilmiş, araştırma alanı olarak eski bir Rum Köyü olan Sinasos/Mustafapaşa Köyü incelenmiştir. Çalışmanın amacı Stavrides'in "Kentsel Heterotopya" anlayışından yola çıkarak, günümüz kentlerindeki çelişkilerin ve dinamiklerin tarihî yerleşim yerlerinde nasıl gerçekleştiğini irdelemektir. Bu amaç doğrultusunda Kentsel Heterotopya'daki alt başlıklara uygun olarak (1)Mekânsal – Zamansal Eşikler ve Ötekilik Deneyimi, (2)Metropol Ritimleri, Ritimler Yaratmak ve İstisnada Yaşamak, (3)Walter Benjamin'in Eşikleri, Metropolde Gezinmek, Teatrellik ve (4)Heterotopyalar başlıkları altında yer alan kavramların Sinasos/Mustafapaşa Köyündeki somut karşılıkları aranmıştır. Çalışmanın sonucunda Sinasos/Mustafapaşa Köyü üzerinden yapılan incelemede günümüzün modern kentleri için kullanılan izleğin tarihi bir yerleşim yerinin geçirdiği değişimin okunmasında da geçerli olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Heterotopya, Nüfus Mübadelesi, Göç Hareketleri, Hafıza Mekanları, Kolektif Hafıza

Reading the Social Change Caused by the Population Exchange Through Urban Space: The Sinasos/ Mustafapaşa Example

Abstract

Michel Foucault explained the contradictions within the city with the concept of "Heterotopia", and Stavro Stavrides created a path under the name of "Urban Heterotopia" in order to read the city through the contradictions in the city by referring to the concept of "Heterotopia". The theoretical framework of this study was drawn in line with the ideas put forward by Heidegger and Augé regarding "Place" and "Space" in addition to Foucault's "Heterotopia" and Stavrides' "Urban Heterotopia" approaches, and the ancient Greek village of Sinasos/Mustafapaşa was examined as the research area. The aim of the study is to examine how the contradictions and dynamics in today's cities are realized in historical settlements, based on Stavrides' understanding of "Urban Heterotopia". For this purpose, in accordance with the subheadings in Urban Heterotopia, the concepts under the titles of (1) Spatial-Temporal Thresholds and the Experience of Otherness, (2) Metropolitan Rhythms, Creating Rhythms and Living in Exception, (3) Walter Benjamin's Thresholds, Wandering in the Metropolis, Theatricality and (4) Heterotopias were sought for their concrete counterparts in Sinasos/Mustafapaşa Village. As a result of the study, it was seen that the path used for today's modern cities is also valid in reading the transformation of a historical settlement.

Keywords: Heterotopia, Population Exchange, Migration Movements, Memory Spaces, Collective Memory

1. Giriş

Michel Foucault, içinde yaşadığımız kentleri "yaşamımızın, zamanımızın ve tarihimizin erozyona uğradığı, bizi kemiren ve aşındıran heterojen mekân" olarak tanımlamış ve kentlerin ütopya veya distopya gibi gerçekdışı tanımlamalar yerine birbiri ile çelişen olumlu ve olumsuz olayların aynı anda gerçekleştiği heterotopyalar olduğunu vurgulamıştır (Foucault, 2014, s:295). Tıpta "bir organın ya da bedenin bir parçasının normal yerinden başka bir yerde bulunması" anlamında kullanılan "Heterotopya" ilk kez Foucault tarafından felsefi bir kavram olarak kullanılmıştır. "Farklı" anlamına gelen "Hetero" ve "Yer" anlamına gelen "Topos" kelimelerinin birleşimi olan "Heterotopya" Türkçeye "Diğer yer/Öteki yer/Farklı yer" olarak çevrilmiştir (Fergusson ve Stibbs, 2008, akt. Toprak, 2018, s:50). Foucault, "Başka Mekânlara Dair" başlıklı konferans bildirisinde heterotopya kavramının ortaya çıkışını;

> "Bütün kültürlerde, bütün uygarlıklarda gerçek yerler vardır; bizzat toplumun kurumsallaşmasına katkı sağlayan, 'karşıt yerleri (distopya)' olan fiilen gerçekleşmiş ütopya türleri vardır. Ancak kültürün ve uygarlığın içinde bulunan tüm diğer gerçek yerler ütopya ve distopyaların içinde hem temsil edilir hem tartışılır hem de tersine çevrilir. Ütopyalar ve distopyalar fiili olarak bir yere yerleştirilebilir olsalar da bütün bu yerlerin dışında kalır. Gerçek yerler ütopya ve distopyalarda yansıtılan ve sözü edilen mevkilerden kesinlikle farklı olduklarından bu yerleri ütopyalara karşıt olarak 'Heterotopya' olarak adlandırıyorum" şeklinde tanımlamıştır (Foucault, 2014, s:295).

Foucault heterotopya üzerinden kentlerin okunmasını ise;

> "Kelimenin gerçek anlamıyla heterotopyalara gelince, bunlar nasıl tanımlanabilir, ne anlamları vardır? Verili bir toplumda, bu farklı mekânların, bu başka yerlerin incelenmesini, analizini, betimlemesini, -günümüzde sevilen deyimle- "okunma"sını konu edinmiş olan -bilim demiyorum çünkü bu günümüzde fazlasıyla heder edilmiş bir kelimedir- bir tür sistematik tanımını, yaşadığımız uzamın hem mistik hem de gerçek bir tür tartışmasını düşünebiliriz" şeklinde tanımayıp bu tanımı da "Heterotopoloji" olarak adlandırmıştır (Foucault, 1984, s.296).

Stavros Stavrides, Foucault'un Heterotopya kavramı üzerinden günümüz

kentlerinin okunması üzerine odaklanmış ve kentteki çelişkileri ortaya koyan kavramları "Kentsel Heterotopya" başlığı altında birleştirmiştir. Stavrides, Kentsel Heterotopya'da günümüz kentlerinin geçmişten gelen tarihi potansiyelleri, toplumun kültürü ve yaşama biçimi ile şekillenen mekânları, toplumsal sınıfların kimliklerini oluşturan değerleri, bu kimlikler arasında çizilen görülmez sınırları, sınırların aşılmasıyla oluşan müşterek alanları ve kolektif hafıza mekânlarını ele almıştır.

Stavrides'in günümüz kentlerinin çelişkiler üzerinden okunması için geliştirdiği izlek bu çalışmanın yönteminin kurgulanmasında esas alınmış ve Stavrides'in Foucault'nun çalışmasını temel alarak oluşturduğu izleğe Martin Heidegger ve Marc Augé'nin yer üzerine yaptıkları çalışmalarda ortaya koydukları kavramlar eklenerek izlekte kullanılan kavram haritası geliştirilmiştir. Çalışmada Stavrides'in günümüz kentlerinin okunması için sorduğu sorunun yanıtı tarihi bir mübadele köyü olan Sinasos/Mustafapaşa Köyü üzerinden aranmıştır. Sinasos/Mustafapaşa Köyü için 1924 yılında yaşanan nüfus mübadelesi bir kırılma noktası oluşturmuş ve 1924 yılından günümüze kadar geçen bir asırlık süreçte bu tarihi köyde sosyal yapıdaki değişim mekâna yansımıştır. Çalışmada Stavrides'in oluşturduğu izlek esas alınarak günümüz kentlerinin okunması için kullanılan kavramların tarihi bir yerleşim yerinin okunmasındaki geçerliliği araştırılmıştır.

2. Bir Mübadele Köyü: Sinasos/Mustafapaşa

Eski adıyla Sinasos, günümüzdeki Mustafapaşa Köyü Nevşehir ilinin Ürgüp ilçesine bağlıdır. Güneydoğuda Cemil Köyü, güneyde Ayvalı Köyü, batıda İbrahimpaşa Köyü ve kuzeyde Ürgüp ilçesi ile sınırlanır. Nevşehir il merkezinin 30 km güneydoğusunda, Ürgüp ilçe merkezinin 5 km güneyinde bulunan Mustafapaşa Köyü, Ürgüp (Nevşehir) – Soğanlı (Kayseri) yolu üzerinde yer alır (Çetinkaya Sönmez, 2020, s:133; Özata, 2020, s:26).

Nevşehir, Kırşehir, Aksaray, Kayseri ve Yozgat illerini kapsayan Kapadokya Bölgesi'nin tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yaptığı ve önemli bir ticaret merkezi olduğu bilinmesine rağmen bu bölgede yer alan Sinasos'un adının geçtiği en eski belgeler 15. yüzyıl tarihli fermanlardır. Bu tarihi belgelere göre eski adı Sinasos olan köy, Ortaçağ kaynaklarında "Asuna/Asos/Sunasyun" olarak adlandırılmaktadır. Sinasos, M.Ö. 2000'li yıllarda Anadolu'da en yaygın dil olan Luwi dilinden olan ve "Güzel Balık" anlamına gelen "Sinuwa" ile aynı kökten gelen "Sina" kelimesi ile Rumca "Birinci" anlamındaki "Assos" kelimesinin birleşimidir. Tarihi kaynaklarda geçen "Sinasos" adı "Yeni Köy/Azizlerin Saklandığı Yer/Güneşin Doğuşu"

olarak tanımlanmıştır (Özata, 2020, s: 28). 19. Yüzyıl başlarında Sinasos Köyünü ziyaret eden ve dönemin üst düzey devlet görevlilerinden olduğu bilinen Mustafa Paşa, köyde su ihtiyacı olduğunu öğrenmiş ve köye çeşmeler yaptırmıştır. Paşanın köydeki su sorununu çözmesi üzerine köy Mustafa Paşa'nın adıyla bütünleşmiş, köyde yaptırılan iki çeşmenin kitabesinde Mustafa Paşa'nın adı anılmıştır. Her ikisi de 1804 yılında yaptırılan çeşmelerden bir tanesi Cami-i Kebir Camii'nin karşısında bulunan Seyyid Mustafa Çeşmesi, diğeri ise Sipahi Cami karşısındaki çeşmedir.

19. Yüzyılda nüfusunun büyük çoğunluğu Rum olan Sinasos/Mustafapaşa halkı İstanbul'da ticaret ile uğraşan Rumlarla ticari bağlantılar kurarak başta havyar olmak üzere keten tohumu ve susam yağı ticareti ile zenginleşmiş, köye konaklar, kiliseler, çeşmeler, hamam, köprü, medrese gibi büyük gösterişli yapılar inşa etmiştir. Sinasos/Mustafapaşa Köyünde Rumların ve Türklerin yaşadığı 11 mahalle ve Mesohori olarak adlandırılan köy merkezi bulunur (Harita 1: Sinasos'un Mahallelerini Gösteren Rumca ve Türkçe Kroki)

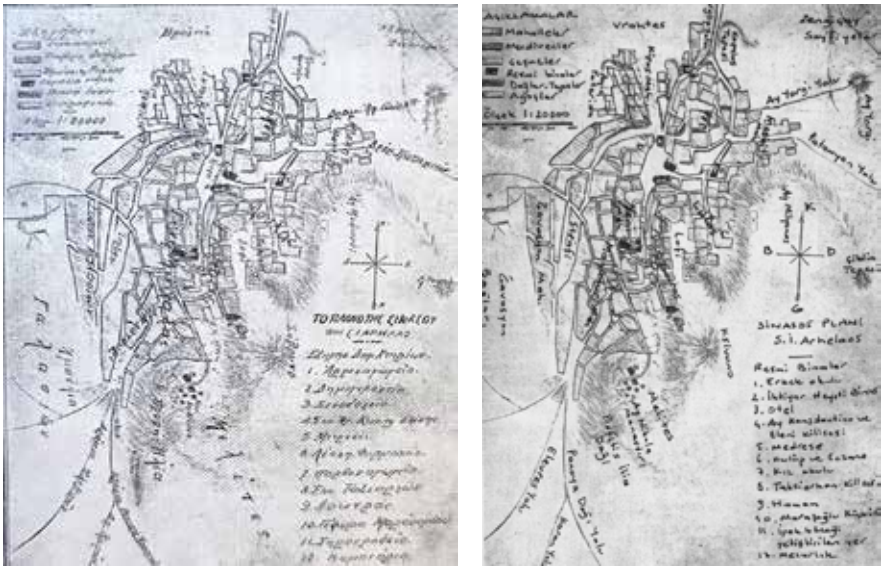

Harita 1: Sinasos'un Mahallelerini Gösteren Rumca ve Türkçe Kroki (Balta, 2007, s:26)

Mesohori, pazar yerinin, dükkânların ve hanların bulunduğu köy merkezi; Kapalos Mahallesi, ortaokul, yönetim merkezi ve kütüphanenin bulunduğu, zengin Rumların yaşadığı mahalle; Lulas Mahallesi, cami ve Türk Okulu'nun (Medrese) bulunduğu Rum mahallesi; Gavras Mahallesi, Lulas Mahallesine komşu olan köydeki hayırseverlerin bağışlarıyla yapılan hamamın bulunduğu Rum mahallesi; Galasies Mahallesi, Gavras'ın

bitişiğindeki Türk Mahallesi; Dergos Mahallesi, Dergos çayının, çeşmelerin ve kız okulunun bulunduğu mahalle; Yeni Mahalle, Arhangelos (Baş Melek) Kilisesinin bulunduğu Rum Mahallesi; Mahatur Mahallesi, yalnızca Rumların yaşadığı mahalle; Kipos Mahallesi, yalnızca Hristiyanların yaşadığı ve bahçeli evlerin bulunduğu mahalle; Mezgit Mahallesi, Türkler ve Rumların bir arada yaşadığı mahalle; Dolamaçia Mahallesi, kayalık zemine kurulmuş Türk Mahallesi; Miskin Mahallesi, Türklerin yaşadığı mahalledir (Balta, 2007, s: 25).

20. Yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu siyasi ortam toplumsal çatışmalara neden olmuştur. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğunun aldığı yenilgi sonucunda 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Antlaşması imzalanmış ve fiili varlığı son bulan Osmanlı topraklarında işgaller başlamıştır. 1919 yılında başlayan Millî Mücadele 1922 yılında Büyük Taarruz ile tamamlanmıştır. Taarruzdaki başarının ardından İtilaf Devletleri, TBMM ve İstanbul Hükümeti temsilcilerini Lozan'da toplanacak Barış Konferansına davet etmiştir. 20 Kasım 1922 yılında başlayan Lozan Barış Konferansı, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile son bulmuştur. Konferanstaki görüşmeler sırasında Lozan Barış Antlaşmasına ek olarak hazırlanan ve 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" ile Türkiye sınırlarındaki Ortodoks Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Müslümanlar arasında nüfus değişimi yapılmasına karar verilmiştir. İstanbul'da yaşayan Rum halkı ile Batı Trakya'da yaşayan Türkler protokolün dışında tutulmuştur (Barış Çakmak, 2015, s:32; İnce, 2013, s:123). Sözleşmenin ardından Türk ve Rum halkının birlikte yaşadığı Sinasos/Mustafapaşa köyündeki Rumlar Selanik'e yerleşip "Neo-Sinasos (Yeni Sinasos)" adı ile bir köy kurmuş, Yunanistan'da yaşayan Türkler ise Mustafapaşa Köyüne yerleşmiştir. 1924 yılına kadar resmi evraklarda Sinasos olarak geçen köyün adı Mustafapaşa Köyü olarak değiştirilip Türkçeleştirilmiştir (Demirkol, 2016, s:65).

Mübadelenin ardından Mustafapaşa Köyüne yerleşen Türk halkına Rumlara ait olan konaklar tahsis edilmiş ancak köyden ayrılan Rumlara kıyasla yoksul olan Türk halkı büyük ve gösterişli konakların tamamını kullanmak yerine yalnızca kendilerine yaşam alanı olarak ayırdıkları birkaç odayı kullanıp geçim sıkıntısı nedeniyle birçok yapının taşlarını da satmıştır. Rumlar köyde yaşadıkları dönemde konaklarının duvarlarına işledikleri resimler, kapı ve pencere kenarlarındaki süslemeler, köydeki kiliselerin yanı sıra ibadet için kullanılan şapellerle kendi kültürlerini yaşadıkları mekâna yansıtmışlardır. Daha sonra konaklara yerleşen Türk halkının konağın

tamamını kullanmaması nedeniyle duvar resimleri, işlemeler ve şapellerin içindeki nesneler korunurken yapı taşlarının yerinden sökülerek satılması bazı mekânların yitirilmesine neden olmuştur. Köyde bulunan kiliseler, okullar, resmi binalar ve medrese gibi kamusal mekânlar korunurken konak gibi özel mekânların bir kısmı yıkılmış, bir kısmı işlevsel dönüşüme uğramış, bir kısmı da günümüzde konut olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Köyde yaşanan fiziksel dönüşümün yanı sıra mübadele öncesi ve mübadele sonrasında toplumsal yapı ve sosyal yaşam tamamen değişmiş, köye mübadele ile gelen Türklerin kültürü ile köyde daha önce Rumlarla birlikte yaşayan Türk halkının kültürü birbirine karışmış ve Türk-Rum Kültürü büyük ölçüde devam ettirilmiştir.

3. Yöntem: Kentsel Heterotopya'nın Kavramsal Haritası

Stavros Stavrides, Kentsel Heterotopya'da (2010) Foucault'nun "Başka Mekânlara Dair (1984)" başlıklı konferans bildirisinde tanımladığı "Heterotopya" kavramını günümüzün metropol kentlerindeki eşikler, ötekilik deneyimi, günlük rutin ve ritim, ritmin bozulmasıyla oluşan istisna durumu, istisnai durumun ardından ortaya çıkan akıbet, mekânın tarihi, tarihi süreç içinde yaşanan mekân deneyimi, deneyime paralel oluşan kimlik, mekânın fiziksel sınırları ve kimliğin görünmez sınırları arasındaki bağlantı, yaşanılan mekânın yarattığı ortak bellek, belleğin yansıdığı kolektif hafıza mekânları gibi hem soyut hem de somut kavramlar üzerinden ele almış ve kentlerin okunmasına bir araç olarak kullanmıştır.

Çalışmada yöntem olarak ilk adımda Stavrides'in Kentsel Heterotopya çalışmasındaki kavramların "Mekân" kavramı ile olan ilişkisi kurulmuş ve Stavrides'in kullandığı kavramlara ek olarak kentin okunması ve anlaşılmasında mekânın fiziksel bir mimari formdan anlamlı bir yere dönüşmesi üzerine çalışan Marc Augé'nin "Yer" kavramı ve yine kentteki fiziksel mesafenin yanı sıra görünmez sınırların da aşılmasını tanımlayan Martin Heidegger'in "Köprü Metaforu" kullanılarak kavram haritası geliştirilmiştir. Kavram haritası Kentsel Heterotopya'daki alt başlıklara uygun olarak dört bölümde ele alınmıştır: (1) Mekânsal – Zamansal Eşikler ve Ötekilik Deneyimi, (2) Metropol Ritimleri, Ritimler Yaratmak ve İstisnada Yaşamak, (3) Walter Benjamin'in Eşikleri, Metropolde Gezinmek, Teatrellik, (4) Heterotopyalar.

İkinci adımda kavram haritasındaki kavramların tanımları ve birbirleri ile olan bağlantıları incelenerek somut kavramların fiziksel mekândaki, soyut kavramların ise günlük yaşamdaki karşılıkları saptanmıştır. Fiziksel

mekân olarak halkın ortak kullandığı kamusal mekânlara odaklanılmıştır. Bu aşamada Sinasos/Mustafapaşa Köyünde yaşanan fiziksel ve toplumsal dönüşümün anlaşılması için mübadele öncesi ve mübadele sonrası durum oluşturulan haritadaki kavramlar üzerinden karşılaştırılmıştır. Mübadele öncesindeki Sinasos, köyden ayrılmadan önce tüm köyün fotoğraflarını çektiren Sinasoslu Serafim Rizos'un arşivini fotoğraf albümü haline getiren Yunan tarihçi Evangelia Balta'nın "Sinasos, Mübadeleden Önce Bir Kapadokya Kasabası" adlı çalışması üzerinden ele alınmıştır. Mübadeleden sonraki adıyla Mustafapaşa ise yerinde yapılan gözlemler ve saha araştırması ile incelenmiştir.

Üçüncü aşamada mübadele öncesindeki Sinasos ve mübadele sonrasındaki Mustafapaşa'da yaşanan dönüşüm kavram haritası üzerinden yorumlanmış, modern kentlerin okunması için oluşturulan izleğin tarihi kentlerdeki geçerliliği tartışılmıştır.

4. Araştırma Bulguları: Sinasos'tan Mustafapaşa'ya Kentsel Okuma

4.1. Mekânsal – Zamansal Eşikler ve Ötekilik Deneyimi

Bu bölümde "mekân" kavramı, özgürleşme ve ötekilik ile tanımlanan "eşik mekânlar", kimlik üzerinden tanımlanan "sınırlar", sembollerle tanımlanan "yaşanılan mekân" kavramı ve Heidegger'in "köprü" metaforu ele alınmıştır. Kavramların tanımları verilmiş, tanımların altına Sinasos/Mustafapaşa Köyündeki soyut ve somut karşılıkları eklenmiş ve kavramlar arasındaki bağlantı Şekil 9 ile gösterilmiştir.

Mekân: Toplumsal yaşamı içerir, sınırları belirler, hem toplumun günlük yaşamını, değerlerini, kültürünü, beklenti, ihtiyaç ve taleplerini belirler hem de tüm bu etkenlerle yeniden şekillenir (Stavrides, 2016, s:11-13).

Eşik Mekân: Özgürleşme ile dönüşüm süreci başar, ötekiliğin anlaşılması sağlanır. Dönüşüm sürecindeki toplumsal mücadeleler eşik mekânları yaratır, özgürleşen toplum eşik mekânların ötekileştirmesinden kurtularak müşterek toplumsal yaşamı kurar (Stavrides, 2016, s:11).

Mekân tanımında mekânın fiziksel boyutunun ötesinde toplumun yaşam biçimi ile şekillenip anlam kazanmasına, eşik mekânda ise "öteki" ile karşılaşıldığına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle çalışmada mekân ve eşik mekânın karşılığı Rum ve Türk Halkının birlikte kullandığı ve günümüze

de ulaşmış olan Aziz Nikolas Manastırı üzerinden incelenmiştir. Aziz Nikolas Manastırı'nın mübadele öncesi ve sonrasını gösteren fotoğrafları Şekil 1 ve Şekil 2 ile gösterilmiştir.

Sinasos/Mustafapaşa'da Taksiarhon Mihail ve Gavriil (Başmelekler) Kilisesi ile Konstantin ve Eleni Kilisesi adında iki büyük cemaat kilisesi, manastırlar, vadilerdeki kır kiliseleri, konakların içinde şapeller ve camilerden oluşan ibadet yerleri yapılmıştır. Günümüzde de açık olan Aziz Nikolas Manastırı 18. Yüzyılda inşa edilmiş, 19. Yüzyılda onarım geçirmiş, adını manastıra hediye edilen Aya Nikola İkonasından almıştır. Manastırda bulunan Aya Nikola ve Aya Mina İkonalarının yolcuğa çıkanları koruduğuna inanılmış, Sinasos/Mustafapaşa'dan İstanbul'a gidenlerin korunması için ikona etrafında mumlar yakılmıştır. Manastırda bulunan kuyudaki suyun şifalı olduğuna inanılmış ve hem Rumlar hem de Türkler hastalıklarının tedavisi için şifalı sudan içmiştir. Manastır, azizleri anma günleri dışındaki günlerde tüm köy halkına açılmış, Rumlarla birlikte Türkler de ayinlere katılmış, mum yakmış, namaz kılmış ve dua etmiştir (Balta, 2007, s: 78-79; Aytaş ve Turgut, 2021, s: 131). Aziz Nikolas Manastırı hem yaşamı yansıtan bir mekân hem de farklı yaşam biçimlerinin karşılaştığı bir eşiktir.

Şekil 1 ve 2: Aziz Nikolas Manastırı (1. 1920'ler, 2. 2022)
1. Fotoğrafı kimin çektiği bilinmiyor (Balta, 2007: s.84)
2. Mustafapaşa Tanıtım ve Tabelalandırma Bilimsel Araştırma Projesi Fotoğraf Arşivi (2022).

Sınır: Kimliği inşa eder, toplumsal kültür ile şekillenen mekânda soyut olan kimlik somutlaşır. Sınır dışı edilmek öteki ile karşılaşmayı mümkün kılar. Kimliğin Sınır Hattı, öteki ile etkileşim sağlayan ortak bir alan veya ortak nokta bulunmayan karşıt dünyaların arasıdır (Stavrides, 2016, s:14-15).

Sınır, kimlik ve kimliği yansıtan kültür üzerinden tanımlanmıştır. Mübadelenin ardından ait olduğu yerin sınırlarından çıkıp bilmediği bir yere gelen Rumlar ve Türkler kültürlerini de beraberinde taşımıştır. Mübadele

ile gelen Türkler Rumlardan boşalan konaklara yerleştirilmiş, bazı konaklar ise kamusallaştırılarak kullanılmıştır. Sınır kavramı, daha önce Rum bir aileye ait olup önce ilkokula ardından otele dönüştürülen ve günümüzde üniversite rektörlük binası olarak kullanılan Sultan Haralambos'un Konağı üzerinden incelenmiştir. Sultan Haralambos Konağı'na ait fotoğraflar Şekil 3 ve Şekil 4 ile gösterilmiştir.

Sultan Haralambos, Sinasos/Mustafapaşa'nın varlıklı Rumlarındandır. Giriş kapısındaki kitabeye göre 1892 yılında yapılan konak, konut olarak tasarlanmış ancak bu konakta köy halkı için eğlenceler de düzenlenmiştir. Köydeki birçok konak gibi Sultan Haralambos'un Konağı da içinde duvar resimleri ve süslemeler olduğu için yerli Türkler tarafından satın alınmamıştır. Gelen mübadil Türkler kendilerine tahsis edilen büyük konakların birkaç odasını kullanıp genellikle duvar resimlerinin olduğu odaları boş bırakmıştır (Balta, 2007, s: 131-132; Aytaş ve Turgut, 2021, s: 110). Dolayısıyla duvar resimleri konakların eski sahibinin kimliğini yansıtırken bu konaklara daha sonra yerleşen Türkler ve kamusallaşan konakları kullanan halk sınırın ötesindeki kimlikle karşılaşmış ancak bu kimlik unsuruna kendi kültürleri ile çatışmasından dolayı mesafeli durmuşlardır.

Şekil 3 ve 4: Sultan Haralambos'un Konağı (1. 1950'ler, 2. 2022)
3. Muharrem Kosluoğlu Arşivi (Balta, 2007: s.130).
4. Mustafapaşa Tanıtım ve Tabelalandırma Bilimsel Araştırma Projesi Fotoğraf Arşivi (2022).

Yaşanılan Mekân: Toplum beden ile yaşanılan mekân arasında sembol kullanarak bağ kurar. Sembol sınırın içi ve dışı arasında hem geçiş alanı hem de eşik oluşturur (Stavrides, 2016, s:16).

Mekân içinde devam eden yaşam fiziksel olarak mekâna semboller ile yansıtılmıştır. Bu çalışmada yaşanılan mekândaki semboller yapıların kapı süslemeleri, kitabeleri ve yapı içindeki duvar resimleri ile ele alınmış ve Serafim Rizos'a ait konağın kitabesi üzerinden incelenmiştir. Serafim Rizos,

mübadele ile Sinasos/Mustafapaşa'dan ayrılmadan hemen önce Pandazidis kardeşlerle anlaşarak köyün fotoğraflarını çektirmiştir. Rizos'un çektirdiği fotoğraflardan 1924 tarihli Serafim Rizos Konağı'na ait fotoğraf Şekil 5, konağın günümüzdeki hali Şekil 6 ile gösterilmiştir.

Rizos'un dedesi tarafından bir Türk'ten satın alınan kaya oyma konağa zaman içinde bir hamam yapılmıştır. Daha sonra Rizos Konağının etrafındaki üç konağı daha satın alınarak konağın avlusu genişletilmiş, avlu içine bahçeler yapılıp su getirilmiştir. Konak içindeki hamamın tüm mahallelinin kullanabileceği şekilde genişletilmesi düşünülmüş ancak Ayios Nikolaos Derneği'nin köye yaptırdığı büyük hamamdan sonra bu fikirden vazgeçilmiştir. Ancak yine de bu fikir, Rizos ailesinin içinde yaşadığı mekânın etrafı ile bütünleşerek aile konutu olmaktan çıkıp mahallenin kullanımına açılabilecek bir mekân olma potansiyeli taşıdığını göstermiştir. Konağın giriş kapısında "İnsanoğlu; eğer dostsan hoş geldin, düşman ve kötü niyetliysen bu kapıdan uzak dur. Bugün benim, yarın başkasının ve hiçbir zaman hiç kimsenin, 1853" yazılı bir kitabe bulunur (Balta, 2007, s: 152). Kapının iki kenarındaki ejder motifi güneşi ve aydınlığı temsil eder. Mekânın kullanım biçimi, giriş kapısındaki kitabe ve kapı kenarındaki motifler özel mekân olan konutun dışarıdaki yaşamla kurduğu bağlantıyı göstermiştir.

Şekil 5 ve 6: Serafim Rizos Konağı (1. 1924, 2. 2022)
5. Pandazidis Mahdumları, (1924) (Balta, 2007: s.130).
6. Mustafapaşa Tanıtım ve Tabelalandırma Bilimsel Araştırma Projesi Fotoğraf Arşivi (2022).

Köprü: Heidegger, mekânın anlamlı bir yere dönüşmesini insan deneyimleri üzerinden ele almıştır. Heidegger, fiziksel olarak bir yapıyı inşa etmek ve o yapıda ikamet etmanin yer ile bütünleşme sağladığını ifade etmiş, düşüncesini "Köprü Metaforu" üzerinden açıklamıştır. Köprü, yalnızca iki farklı mekânı bağlamak için inşa edilen bir yapı değil aynı zamanda çevresindeki metaforları bir araya toplayarak bulunduğu alanı anlamlı bir yere dönüştüren bir simgedir (Heidegger, 1971). Marc Augé, mekânın

yere ve yok-yere dönüşme potansiyelini Heidegger'in mekânda insan deneyimleri üzerine ortaya koyduğu düşüncelere atıf yaparak açıklamıştır (Augé, M., çev, 2016).

Köprü kavramı, Gavras ve Yeni Mahalleyi birleştirmek için inşa edilen Maraşoğlu Köprüsü üzerinden incelenmiştir. Maraşoğlu Köprüsü'nün mübadeleden önce ve sonra çekilen fotoğrafları Şekil 7 ve Şekil 8 ile gösterilmiştir.

Maraşoğlu Köprüsü, Sinasos'un varlıklı ailelerinden gelen Vasilios Maraşoğlu tarafından yapılan taş köprüdür. Köprü yan yana olmalarına rağmen derin bir yarla ayrılan Gavras ve Yeni Mahalleyi birleştirmiş, her iki mahalleye de ulaşımı kolaylaştırmıştır.

Şekil 7 ve 8: Maraşoğlu Köprüsü (1. 1924, 2. 2022)
7. Pandazidis Mahdumları, (1924) (Balta, 2007: s.130).
8. Mustafapaşa Tanıtım ve Tabelalandırma Bilimsel Araştırma Projesi Fotoğraf Arşivi (2022).

Birinci Bölümde incelenen kavramların "mekân" ve birbirleri ile kurdukları bağlantılar Şekil 9'da gösterilmiştir.

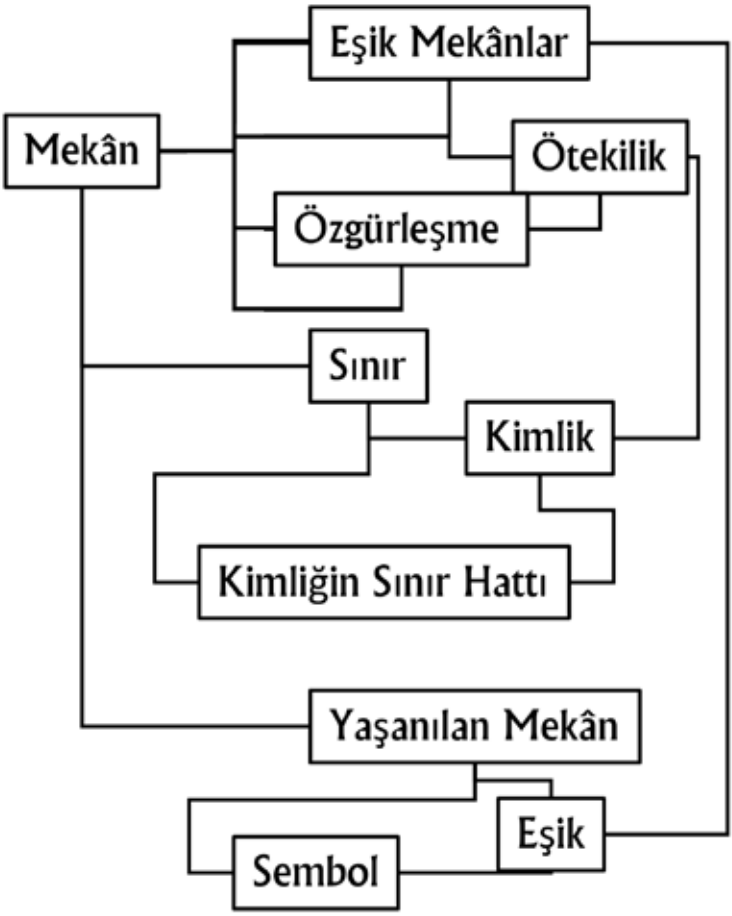

Şekil 9: Kavram Haritası I

4.2. Metropol Ritimleri, Ritimler Yaratmak ve İstisnada Yaşamak

Bu bölümde günlük yaşam rutinleri üzerinden "kentsel mekân", zamansallaştırma ve ritimsellik üzerinden "ritim", ritmin bozulmasıyla oluşan "istisna", istisnai duruma neden olan "sürgün", istisnai durumun yaşanmasından sonra ortaya çıkan "akıbet" kavramları incelenmiştir. Kavramların tanımları ve Sinasos/Mustafapaşa Köyündeki karşılıkları verilmiş, kavramlar arasındaki bağlantı Şekil 16 ile gösterilmiştir.

Kentsel Mekân: Fiziksel yapı, mekânsal yaşam pratikleri ve müşterek iz düşüm formları ile tanımlanır (Stavrides, 2016, s:27).

Kentteki kamusal mekânda gerçekleşen müşterek yaşam ortamı hem mekânı etkiler hem de günlük yaşamın rutinine göre şekillenir. Çalışmada yaşam pratiklerinin mekâna yansıması mübadeleden önce köy ortası olarak adlandırılan ve günümüzde yine köyün merkezi olan Mesohori üzerinden incelenmiştir. Mesohori'ye giden yolun mübadele öncesi ve sonrasını gösteren fotoğraflar Şekil 10 ve Şekil 11 ile gösterilmiştir.

Mesohori, dört mahallenin birleştiği, bakkal, kasap, kahvehane ve pazar yerinin bulunduğu köy merkezidir. İstanbul'da havyar ticareti ile uğraşan Sinasoslu Hristo Fengarinas, Mesohori'de yabancıların kaldığı ve gelirlerinin yoksul köylülere dağıtıldığı bir han inşa ettirmiştir. Hanın yanında yalnızca Hristiyanların geldiği toplantı salonu ve gazino vardır (Balta, 2007, s:57). Mesohori, hem Sinasoslu Rumların ve Türklerin hem de yabancıların uğrak noktası olması nedeniyle yaşanılan kentsel mekândır. Aynı zamanda Mesohori'de bulunan toplantı salonu ve gazino gibi yalnızca Hristiyanların girebildiği eşik mekânları da içinde barındırır.

Şekil 10 ve 11: Mesohori'ye giden yol- Mehmet Şakir Paşa Medresesi Önü (1. 1924, 2. 2022)
10. Pandazidis Mahdumları, (1924) (Balta, 2007: s.130).
11. Mustafapaşa Tanıtım ve Tabelalandırma Bilimsel Araştırma Projesi Fotoğraf Arşivi (2022).

Ritim: Zamanın bir mekânla ilişkisi üzerinden açıklanan ritim, zamanın mekânsallaşmasını ifade eder. Zamansallaştırma, mekânda meydana gelen olaylar ile daha önce aynı yerde meydana gelmiş olaylar arasında bağ kurar, mekânı tanıdık bir yere dönüştürür. Ritimsellik, şimdiyi ve geleceği anlamanın yoludur (Stavrides, 2016, s:29-30). Görülen, hissedilen, düşünülen şeyi yeniden görme, hissetme, düşünme sunulduğunda yinelenmenin değil farklılaşmanın ritmik niteliğini hissetmektir. Ritmin bozulması İstisnai durumu ortaya çıkarır (Stavrides, 2016, s:65).

İstisna: Günlük yaşamın rutininin bozulmasıdır. İstisnai durumda baskın ideolojilerin çizdiği sınırlarla tanımlanan "eşikler kentinde" geçici olarak bir bölgede bulunan ötekilerin karşılaştığı "ara mekânlar" ve toplumun eski kimliğini terk edip yeni kimliğe geçiş sürecini tanımlayan "ara toplum" ortaya çıkar (Stavrides, 2016, s:30-54).

Akıbet: Ritmik davranışların devamlılığını bozan bir darbeden sonra ortaya çıkan durumdur. Darbeden sonraki kırılma noktası toplumsal hafızayı sarsar. Akıbet, değişen mekânda yeni bir mekânsal deneyimi gerektirir. Kolektif hafıza mekânı, yeniden şekillenen yaşama göre inşa edilir (Stavrides, 2016, s:66).

Sürgün: Köklerinden sökülüp çıkarılma deneyiminde günlük yaşam rutinleri askıya alınır veya tamamen yok olur. Toplum rutinden uzaklaşıp istisna durumunu yaşamaya başlar (Stavrides, 2016, s:77).

Günlük yaşam rutinlerini tanımlayan "ritim", ritmin bozulmasına neden olan "istisna durumu", istisnai durumun ardından yaşanan "akıbet" ve bir istisna örneği olan "sürgün" birbirini tamamlayan kavramlardır. Sürgün kavramı, Sinasos/Mustafapaşa Köyü için bir kırılma noktası oluşturan "mübadele" ile örtüşür. Mübadele öncesi Rumlar ve Türklerin bir arada olduğu günlük yaşam rutinlerini bir başka deyişle ritmi tanımlar. Mübadele bir anda ortaya çıkan istisna durumudur. Mübadele ile birlikte Sinasos/Mustafapaşa'ya gelen Türkler ve Yunanistan'a göç eden Rumlar yeni bir kimliğe geçiş sürecini yaşamıştır. Mübadelenin ardından ortaya çıkan akıbet, hem yerli Sinasoslu Türkler hem de mübadil Türkler için yeni yaşam biçimine alışma sürecidir. Bu süreç içinde hem kültürel yapı değişmiş hem de Rum Kültürünün izlerini taşıyan yapıların bir kısmı yıkılmış, bir kısmı farklı bir işlevde kullanılmaya başlanmış, bir kısmı da konut olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Rum yapılarında öne çıkan sembol ve işlemeler kültürün doğrudan mekâna yansımasıdır. Yapıların yıkılması kültürel değerlerin de yitirilmesine neden olmuştur. Konak olarak yapılmış yapıların bir

kısmı kamusallaştırılarak işlev değişikliğine uğramıştır. İşlev değişikliği mekânın fiziksel olarak korunmasını sağlarken özgün niteliğinden uzaklaşılmasına neden olmuştur. Kilise gibi günümüzde de aynı işlevini devam ettiren yapılarda yılın belli dönemlerinde dini ritüeller ve törenler gerçekleştirilmeye devam edilmiştir. Ancak mekân fiziksel olarak varlığını devam ettirmesine rağmen bu kiliselere bağlı cemaatin köyden ayrılmasıyla mekâna ait hafıza kaybolmuştur. Konut işlevinin devam ettiği yapılarda ise eski özgün Rum Mimarisi ve Rum kültürünü yansıtan duvar resimleri korunmuş ancak bu resimler Rumların yaşamından belli kesitler sunarken yeni ev sahipleri için birer duvar dekoru haline gelmiş, bir anlamda resim yapılırken kendisine atfedilen değeri yitirmiştir. Çalışmada ritim, istisna, akıbet ve sürgün kavramlarının Sinasos/Mustafapaşa'daki karşılıkları mekân olarak Konstantin ve Eleni Kilisesi üzerinden incelenmiş, kilisenin eski ve günümüzdeki durumunu gösteren fotoğraflar Şekil 12 ve Şekil 13 ile gösterilmiştir.

Şekil 12 ve 13: Konstantin ve Eleni Kilisesi(1. 1959, 2. 2022)
12. Fotoğrafı kimin çektiği bilinmiyor, (1959) (Balta, 2007: s.70).
13. Mustafapaşa Tanıtım ve Tabelalandırma Bilimsel Araştırma Projesi Fotoğraf Arşivi (2022).

Konstantin ve Eleni Kilisesi, Mesohori'de yer alan ve giriş kapısındaki kitabeye göre 1729 yılında inşa edilip 1850 yılında köydeki Hristiyan halkın yardımlarıyla onarılan kilisedir. 18. Yüzyıl yasalarına göre Hristiyan halka kiliselerini onarmaları için 80 gün süre verilmiş, bu süre içinde Sinasos Halkı yeterli parayı ve gerekli malzemeleri toplamış, ustalarla görüşerek kiliselerini onarmıştır. Onarılan kilisenin giriş kapısına kilisenin ağzından bir kitabe yazılmıştır. Kitabede; "Aziz ve muhterem Konstandinos ve Eleni'nin, imansızların düşmanı kralların kilisesiyim. Sultan Ahmed zamanında temelden inşa edildim. Abdülmecid zamanında ve şanlı Paisios'un piskoposluğunda Sinasos halkının emekleri ve bağışlarıyla gördüğünüz bu bakımlı görüntüye kavuştum. 1729'da temelden inşa edildi. 1850'de tamir edildi" yazmaktadır. Kilisenin giriş kapısı asma yaprağı motifiyle süslenmiştir (Balta, 2007, s:65). Konstantin ve Eleni Kilisesinin yapılış

hikayesi köydeki Hristiyan halkın ortak bir amaç etrafında bulunduğunu göstermiştir. Kilise inşaatının tamamlanmasından sonra burada düzenlenen dini ritüellere Sinasoslu Türklerin de katılması kiliseyi köy için kolektif hafıza mekânına dönüştürmüştür. Mübadelenin ardından kilise cemaatinin köyden ayrılmasıyla bu mekâna ait hafıza silinmiş, günümüze kadar geçen süreçte yılın belli dönemlerinde yapılan dini ritüeller mekâna hafızada farklı ve yeni bir yer kazandırmıştır. Konstantin ve Eleni Kilisesi'nin giriş kapısını ve kitabesinin fotoğrafları Şekil 14 ve Şekil 15 ile gösterilmiştir.

Şekil 14 ve 15: Konstantin ve Eleni Kilisesi Giriş Kapısı (1. 1959, 2. 2022)
14. Eleni Karaca (1959) (Balta, 2007: s.70).
15. Mustafapaşa Tanıtım ve Tabelalandırma Bilimsel Araştırma Projesi Fotoğraf Arşivi (2022).

İncelenen kavramların "mekân" ve birbirleri ile kurdukları bağlantılar şekil 16'da kavram haritası ile gösterilmiştir.

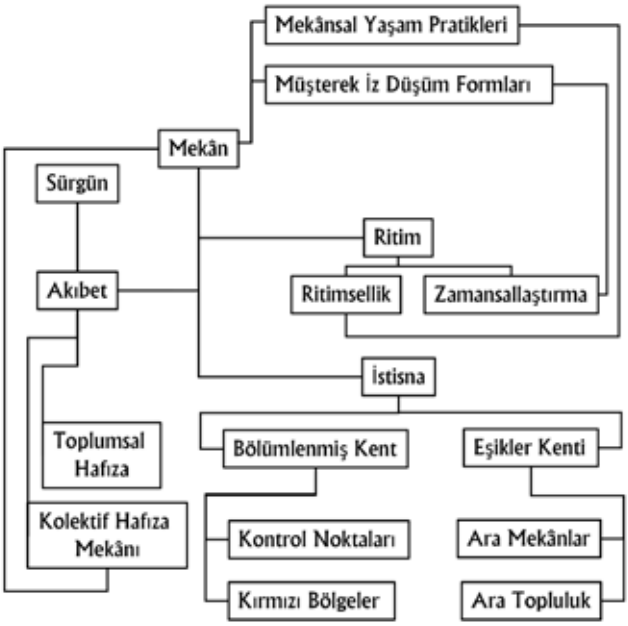

Şekil 16: Kavram Haritası II

4.3. Walter Benjamin'in Eşik Kavramı ve Metropolde Gezinmek

Bu bölümde geçmişin izleri üzerinden "metafor", "hafıza" ve "ötekilik", kavramları, mahallelerdeki öteki ile olan komşuluk ilişkisi üzerinden "komşuluk mesafesi" kavramı tanımlanmıştır. Kavramların tanımları ve Sinasos/Mustafapaşa Köyündeki karşılıkları verilmiş, kavramlar arasındaki bağlantı Şekil 27 ile gösterilmiştir.

Metafor: Bilindik bir imgeyi kullanarak bilinmedik bir deneyimi açıklamanın yoludur (Stavrides, 2016, s:103).

Hafıza: Hafıza ile geçmişle şimdiyi karşılaştırılabildiği için ritim yeniden yorumlanabilir, istisna yaşanabilir veya yönü değiştirilebilir. Geçmişin İzleri gözlemlenen izler değil, geçmişi yansıtan 'şeylerdir' (Stavrides, 2016, s:85-89).

Çalışmada hafıza kavramı yapıların duvarlarına işlenen duvar resimleri ve kapı süslemeleri üzerinden incelenmiştir. Sinasos/Mustafapaşa'daki duvar resimleri Kontis Meletiyadis, L. Aleksiadis, Yiorgio Yordinov, Grogi Pitore ve Georgios Iordanidis gibi ressamların imzasını taşır. Adı geçen ressamlar arasında aynı zamanda müzisyen olan Meletiyadis öne çıkmıştır. Meletiyadis, çocukluğunda İstanbul'da havyar ticareti ile uğraşan akrabalarının yanında çalışmış, ardından bir süre İtalya'da yaşamış ve resim yapmayı burada öğrenmiştir. Sinasos/Mustafapaşa'ya döndükten sonra büyük konakların birçoğuna hem köyün günlük yaşamını ve kültürel değerlerini yansıtan resimler yapmış hem de gezip gördüğü ülke ve kentleri tasvir etmiştir (Balta, 2007, s: 146; Aytaç ve Turgut, 2021, s:95-96).

Sultan Haralambos'un Konağının giriş kapısının üstünde yer alan resimde Japon asıllı Tsuda Sanzo'nun Rus Prensi Nikola'ya suikast girişimi ve bu suikastı engelleyen Yunan Prensi Georgios tasvir edilmiştir. Kontis Meletiyadis imzalı duvar resmi Şekil 17 ile gösterilmiştir.

Cansever Konağı'nda bulunan duvar resminde sağ tarafta bulunan yeşil elbiseli kadının bir elinde terazi tuttuğu, mavi elbiseli kadının dua ettiği, sol tarafta bulunan pembe elbiseli, yeşil pelerinli kadının bir elinde meşale tuttuğu, kadının arkasındaki kahverengi elbiseli mor pelerinli genç adamın elinde yedi başlı yılan tuttuğu görülmüştür. Resmin üst tarafında taç, tavus kuşu ve kartal yer alır, bu figürler Tanrı Zeus ve Tanrıça Hera'yı simgeler. 1884 tarihinde yapılan resimde Yiorgio Yordinov ve Grogi Pitore'nin imzası bulunmaktadır. Cansever Konağındaki duvar resmi Şekil 18 ile gösterilmiştir.

Şekil 17: Sultan Haralambos'un Konağınındaki Duvar Resmi
Mustafapaşa Tanıtım ve Tabelalandırma Bilimsel Araştırma Projesi Fotoğraf Arşivi (2022).

Şekil 18: Cansever Konağındaki Duvar Resmi
Mustafapaşa Tanıtım ve Tabelalandırma Bilimsel Araştırma Projesi Fotoğraf Arşivi (2022).

Köydeki kapılarda güneşi ve aydınlığı simgeleyen ejder, yer ve gök arasındaki bağı simgeleyen hayat ağacı, Hitit ve Akatlarda dört rüzgar tanrısını simgeleyen çarkı felek, ilahi adaleti ve göğün yedi katını simgeleyen Hz. Süleyman Mührü, Göğü temsil eden altıgen, dört ana yönü ve dört elementi temsil eden dörtgen, evreni temsil eden yıldız, gücü temsil eden aslan, bereket getirdiğine inanılan koç ve boynuz simgeleri kullanılmıştır. Sinasos/Mustafapaşa Köyündeki konakların kapısını gösteren fotoğraflar Şekil 19, Şekil 20, Şekil 21, Şekil 22, Şekil 23 ve Şekil 24 ile gösterilmiştir.

Şekil 19: Mehmet Şakir Paşa Medresesinin Kapısı

Şekil 20: Sarı Konak'ın Kapısı

Şekil 21: Temur Konağının Kapısı

Şekil 22: Sultan Haralambos'un Konağının Kapısı

Şekil 23: Orhan Konağının Kapısı

Şekil 24: Özbay Konağının Kapısı

Mustafapaşa Tanıtım ve Tabelalandırma Bilimsel Araştırma Projesi Fotoğraf Arşivi (2022).

Yapıların kapı süslemelerinde genellikle asma yaprağı motifi kullanılmıştır. Kullanılan motiflerin her biri birbirinden farklıdır. Bu motifler ortak bir anlamı simgelemediği için kapı kemerini yapan taş ustasının imzası olarak değerlendirilir. Duvar resimlerinde günlük yaşamın yanı sıra konak sahiplerinin veya ressamların kişisel deneyimleri ve ilgi alanları aktarılmıştır. Örnek olarak seçilen duvar resimlerindeki figürlerin hem mitolojik kavramları hem de farklı coğrafyalarda yaşanan siyasi olayları yansıttığı görülmüştür. Resimlerde ve kapı süslemelerinde kullanılan figür ve imgeler toplumsal değerleri ve hafızayı yansıtan metafora dönüşmüştür. Ötekilik: Eşikler uzaktan yakınlık yaratır ve bu yakınlık içinde ötekilik fark edilir hale gelir (Stavrides, 2016, s:99).

Komşuluk Mesafesi: Farkları yok eder. Öteki asimile olur ve ötekilik kaybolarak tanıdıklık ortaya çıkar. Komşuluk mesafesi, kimlikleri kendi sınırlarıyla tanımlayan hakimiyet alanının birbirleri ile temas etmesine olanak tanır, sınırların aşılmasını sağlar. Komşu, yakınlık kavramını temsil eder (Stavrides, 2016, s:117-119).

Mahalle: Ötekileri kapsayan çok biçimli yerleşme ve günlük yaşam rutinlerinin gerçekleştiği mekândır. Bireysel güzergahların kolektif organizasyonu olarak tanımlanır (Stavrides, 2016, s:117-119).

Çalışmada komşuluk mesafesi, komşu ve öteki kavramları mahalleler üzerinden incelenmiştir. Mübadeleden önce nüfusunun çoğunluğu Rum olan Sinasos/Mustafapaşa'da 11 mahalle bulunur. Mahatur ve Kipos mahallelerinde yalnızca Rumlar, Dolamaçia, Miskin, Galasies mahallelerinde yalnızca Türkler ve Kapalos, Lulas, Gavras, Yeni Mahalle, Dergos ve Mezgit mahallelerinde ise Rumlar ve Türkler birlikte yaşardı. Mahalleler "Dergo" adı verilen 60-70 metrelik doğal bir kaya kemer ile birleşen Gavras ve Yeni Mahalle üzerinden ele alınmıştır. Gavras ve Yeni Mahalle, Rum ve Türk halkının birlikte yaşadığı komşuluk ilişkilerinin güçlü, ötekilik kavramının zayıf olduğu mahallelerdir. Gavras Mahallesinin mübadeleden önce çekilen fotoğrafı Şekil 25, Yeni Mahallenin günümüzdeki durumunu gösteren fotoğrafı Şekil 26 ile gösterilmiştir.

Şekil 25 ve 26: 25. Gavras Mahallesi (1924), 26. Yeni Mahalle (2022)
Mustafapaşa Tanıtım ve Tabelalandırma Bilimsel Araştırma Projesi Fotoğraf Arşivi (2022).

Bu bölümde incelenen kavramların "mekân" ve birbirleri ile kurdukları bağlantılar Şekil 27'de kavram haritasında gösterilmiştir.

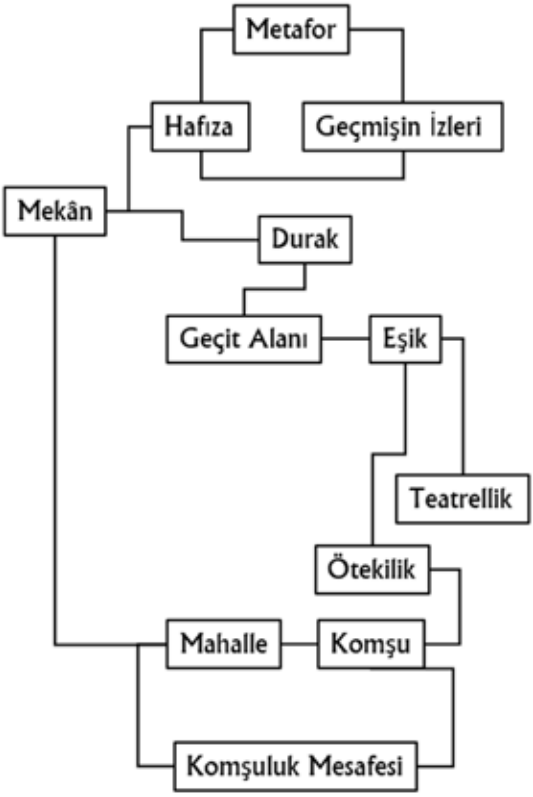

Şekil 27: Kavram Haritası III

4.4. Heterotopyalar

Bu bölümde "mekân", "deneyim", "mekânın tarihi" kavramları ve ütopya ile distopyalar üzerinden "heteretopya" kavramı ele alınmış, kavram haritasına Augé'nin "yer" kavramı eklenmiştir. Kavramların tanımları ve Sinasos/Mustafapaşa Köyündeki karşılıkları verilmiş, kavramlar arasındaki bağlantı Şekil 28 ile gösterilmiştir.

Mekân: Hem ortaklığın hem de ayrışmanın ve kıyaslamanın koşuludur (Stavrides, 2016, s:149).

Deneyim: Metaforik tasvirler üzerinden atfedilen farklı anlam ve değerlere bağlı olarak farklı şekillerde yaşanır (Stavrides, 2016, s:149).

Mekânın Tarihi: Foucault'ya göre deneyim alanı olan ve düşünceyi besleyen mekânın kendine ait tarihi vardır (Stavrides, 2016, s:149).

Yer: Yer, fiziksel bir formun ötesinde taşıdığı değer ve anlamla tanımlanmıştır. Michel de Certau, fiziksel formun mekâna dönüşmesinin hareketle mümkün olacağını, mekânın kullanıcılarının zihinlerinde anlam kazanmasıyla da yere dönüşeceğini ifade etmiştir. Marc Augé, Certeau'nin yer ve mekâna ilişkin analizinden yola çıkarak yer-olmayan kavramını ortaya koymuş, kullanıcıları için anlam taşımayan mekânları yer-olmayan olarak nitelendirmiştir (Augé, M., çev., 1995). Edward Relph, yer kavramını yaşanmışlıklar ve deneyimler üzerinden tanımlayıp kamusal mekânların yere dönüşümü üzerinde çalışmıştır (Relph, 2007).

Antropolojik Yer: Augé, antropolojik anlamda mekânın yere dönüşebilmesi için o mekânda tekrarlanan karşılaşmaların olması, mekânın zihinde simgelerle anlam kazanması gerektiğini ifade etmiş ve antropolojik yerin kimliğini fiziksel yapı, nirengi noktaları, sosyo-kültürel özellikler, etkinlikler ve kalıcı aynılıklar üzerinden tanımlamıştır (Augé, M., çev, 2016).

Bu bölümde ele alınan kavramlar Şekil 28 ile gösterilmiştir.

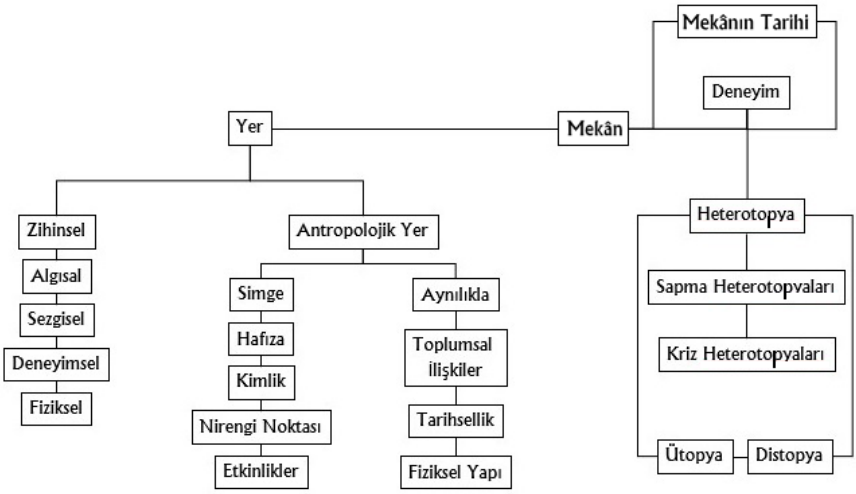

Şekil 28: Kavram Haritası IV

Burada tanımlanan kavramlar ile mekânın insan deneyimleri ve tarihi özellikleri ile fiziksel bir formdan anlamlı bir yere dönüşümü açıklanmıştır. Bir mekânın anlamlı bir yer olabilmesi için sahip olması gereken nitelikler Augé tarafından ortaya koyulmuş, bu nitelikleri fiziksel mekânda görünür kılan duvar resimleri, hafıza mekânları, kimlik unsurları, kapı süslemeleri, köyde nirengi noktası oluşturan yapılar, köy halkının birlikte katıldığı

ritüeller, toplumsal ilişkiler, benzerlikler ve farklılıklar, köyün tarihi ve fiziki dokusu ilk üç bölümde mekândan örneklerle ortaya koyulmuştur.

Heterotopya: "Toplum yapısını kendisine nakşedilmiş bir tür karşı yerleşme ve içinde bir kültürde bulunabilecek gerçek yerleşmelerin eş zamanlı olarak temsil edildiği (representeés), çekişme konusu yapıldığı (contestés) ve tersine çevrildiği (inversés) bir tür fiiliyata geçirilmiş ütopyalar niteliğindeki gerçek (reel), fiili (effectifs) mekânlar" olarak tanımlanır. Heteretopyalar, gerçek olmasıyla ütopya ve distopyalardan ayrılır, çelişkileri içinde barındırmasıyla ütopya ve distopyanın birleşimi olarak kabul edilir.

Foucault tarafından tanımlanan Heterotopya kavramı, gerçek bir mekânda yaşanan tüm çelişkilerin bir aradalığına dayanır. Stavrides'in Foucault'un Heterotopya kavramını esas alarak geliştirdiği Kentsel Heterotopya'yı tanımlayan kavramlar ve bu kavramlara ek olarak Heidegger ve Augé'nin kavramları ile oluşturulan kavram haritası Şekil 29 ile gösterilmiştir.

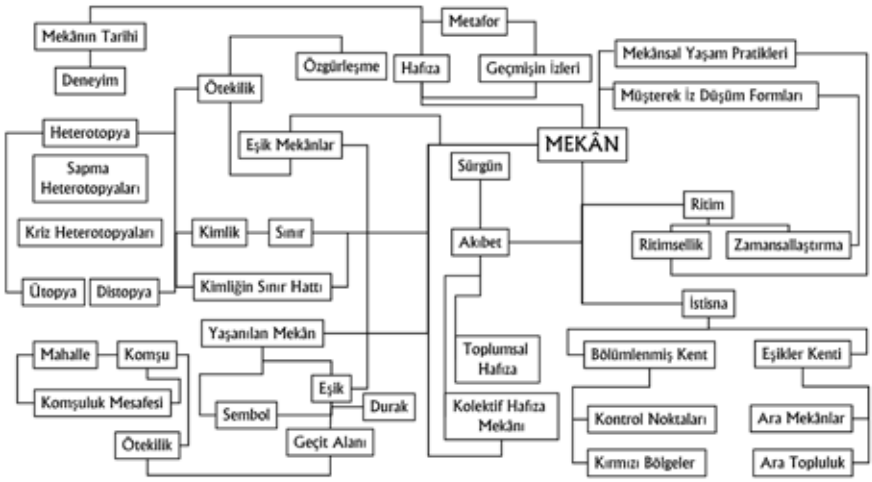

Şekil 29: Kentsel Heterotopya – Kavram Haritası

5. Sonuç

Foucault, ütopya ve distopyalardan farklı olarak gerçek bir mekânı tanımlayan heterotopya kavramını modern kentlerdeki çelişkiler üzerinden tanımlamıştır. Stavrides, heterotopya kavramı üzerinden günümüz kentlerinin okumasını sağlayacak kavramları kentsel heterotopya başlığı altında birleştirmiştir. Bu çalışmada modern kentlerin okunması için kullanılan kavramların tarihi bir yerleşim biriminin okunmasında geçerli olup olmadığı tartışılmış, Stavrides'in oluşturduğu izlekteki kavramlardan

kavram haritası oluşturulmuştur. Oluşturulan haritaya Heidegger ve Augé'nin kentin okunmasına ilişkin ortaya koydukları kavramlar da eklenmiş ve bu kavramların gerçek mekân üzerindeki karşılıkları aranmıştır. Araştırma bölgesi olarak bir mübadele köyü olan Sinasos/Mustafapaşa Köyü seçilmiştir. Heteretopya üzerinden kentin okunmasında ana kavramlardan olan ritim, istisna, akıbet ve sürgün kavramları incelenerek, sürgün ile tanımlanan yerinden edilme, zorla göç etmek zorunda bırakılma durumunun Sinasos/Mustafapaşa'da yaşanan mübadele olayı ile birebir örtüştüğü görülmüştür. Mecburi bir sürgüne giderek alıştıkları günlük yaşam ritminden uzaklaşan Rumlar, Yunanistan'dan gelen mübadil Türkler ve köyün yerlisi olan Türk halkı için istisnai bir durum yaşanmıştır. Kavramlar ve araştırma bölgesi olarak seçilen mübadele köyü arasındaki bu örtüşme haritada yer alan diğer kavramların mekân üzerinden incelenmesini mümkün kılmıştır.

Türklerin ve Rumların ortak yaşam alanı olan Sinasos/Mustafapaşa Köyü, mübadelenin ardından hem sosyal hem de fiziksel değişime uğramıştır. Sosyal yapıda yeni gelen ve yerli olan Türklerin kültürleri birbirlerine karışmıştır. Kültürün mekâna duvar resimleri, işlemeler, semboller, kapı süslemeleri ile yansıdığı Sinasos/Mustafapaşa köyünde Rumlardan kalan konaklara mübadele ile gelen Türk aileler yerleştirilmiştir. Konakların bir kısmı yıkılmış, bir kısmı işlev değişikliğine uğramış, bir kısmı da korunarak günümüze ulaşmıştır. Fiziksel olarak varlığını devam ettiren yapıların mülk sahiplerinin değişmesi ile bu yapılar içine işlenen duvar resimlerinin, evin eski sahipleri için anlamı olan kapı süslemelerinin ve sembollerin korunması sağlanmış ancak tüm bu kültür unsurları yapıldıkları dönemde kendilerine atfedilen değerleri yitirerek yeni sahipleri tarafından farklı anlamlarla yüklenmiştir. Rumlardan kalan yapılardaki işlemeler doğrudan ev sahibini yansıtırken günümüzde "eski bir mübadele hatırası" veya "dekor" olarak nitelendirilmiştir.

Günümüze ulaşan yapılardan kilise ve medrese gibi kamuya açık olan mekânlar korunmuş ancak kiliselerin cemaatinin, medresenin öğretmen ve öğrencilerinin köyden ayrılması köy halkı için toplumsal bir hafıza mekânı olan bu yapılara ait hatıraların silinmesine ve geçen süreçte yeniden ancak farklı biçimde zihinlerde yer kazanmasını sağlamıştır.

Bu çalışmanın sonucunda Sinasos/Mustafapaşa Köyü üzerinden yapılan incelemeyle günümüzün modern kentlerini okumak için bir araç olarak kullanılan "Kentsel Heterotopya" izleği ile elde edilen sonuçların, tarihi bir yerleşim yerinin geçirdiği değişimin okunmasında da geçerli olduğu görülmüştür.

6. Kaynaklar

Augé, M. (2016). Yok-yerler Üstmodernliğin Antropolojisine Giriş. (Çev. Ergün Akça ve Arbil Ötkünç) İstanbul: Daimon Yayınları.

Aytaç, S. ve Turgut, N. (2021). Sinasos'tan Mustafapa'ya. 1. Baskı. Kayseri: Tezmer Kitap.

Stavrides, S. (2016). Kentsel Heterotopya. 1. Baskı. İstanbul: Sel Yayıncılık.
Balta, E. (2007). Sinasos, Mübadeleden Önce Bir Kapadokya Kasabası. 1. Baskı. İstanbul: Bir Zamanlar Yayıncılık.

Barış Çakmak, G. (2015). Lozan Konferansı'nda Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Sonrasında Türkiye'deki Gayri Mübadillerin Durumu (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Çetinkaya Sönmez, D. M. (2020). Geleneksel Yerleşmeler ve Koruma Sorunları Kapsamında Ekomüzeler: Nevşehir, Mustafapaşa/Sinasos Örneği (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Demirkol, R. S. (2016). Sinasos'daki Konutlarda İşlev ve Mekân İlişkisi (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
Foucault, M. (2014). Özne ve İktidar. 4. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
Heidegger, H. (1971). Building Dwelling Thinking, New York: Harper Colophon Books

İnce, F. (2013). Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, s. 53 (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), s. 101 -128.

Özata, İ. (2020). Mustafapaşa (Sinasos) Konut Mimarisi (Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Toprak, İ. (2018). Zamansallık ve Mekânsallık Bağlamında Heterotopyaların Sentatik ve Semantik İrdelemesi (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bir Orta Sınıf Mahallesinde Kentsel Dönüşümün Sınıf İnşasına Etkisi: Gelenekselden Yeniye Kozyatağı Mahallesi

Başak Bülbül Akın
Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi-Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Asuman Türkün
Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Bu çalışmanın amacı, İstanbul'daki Kozyatağı Mahallesi'nde kentsel dönüşüm süreçlerinin, orta sınıf yerleşimlerinde mekânsal, sosyo-ekonomik ve kültürel değişimleri nasıl şekillendirdiğini incelemektir. Özellikle deprem, pandemi ve ekonomik kriz gibi üst ölçek gelişmelerin, dönüşüm süreçlerini nasıl etkilediği ele alınmaktadır. Geleneksel ve yeni olmak üzere orta sınıfın farklı fraksiyonlarının mekân ve sınıf ilişkileri, Pierre Bourdieu'nun habitus-sermaye-alan kavramları çerçevesinde tartışılmaktadır. Ocak-Haziran 2024 döneminde yapılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, yarı katılımcı gözlem ve fiziksel yapı analizi çalışmada yararlanılan yöntemsel yaklaşımdır. Elde edilen nitel veriler MAXQDA Programı ile analiz edilmiştir. Çalışmada, konut piyasasının hakimiyetindeki dönüşüm faaliyetlerinin, sınıf ve mekânın birlikte yeniden üretim sürecinde soylulaşmaya neden olarak, sosyo-mekansal ayrışmayı nasıl derinleştirdiği ve toplumsal eşitsizlikleri nasıl pekiştirdiği sorgulanmaktadır. Bu bağlamda, büyük ölçekli afet senaryoları ve mekânsal düzenlemelerin, sınıf mekanları göz önünde bulundurularak yeniden tartışılması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Habitus, Kentsel Dönüşüm, Kentsel Mobilizasyon, Orta Sınıf, Soylulaşma

The Impact of Urban Transformation on Class Formation in a Middle Class Neighborhood: Kozyatağı Neighborhood from Traditional to New

Abstract

The aim of this study is to examine how urban transformation processes in Kozyatağı Neighborhood, İstanbul, shape spatial, socio-economic, and cultural changes in middle-class settlements. The impact of macro-level developments such as earthquakes, pandemics, and economic crises on these transformation processes is specifically addressed. The relationships between space and class in the traditional and new fractions of the middle class are discussed through Pierre Bourdieu's concepts of habitus, capital, and field. Semi-structured interviews, participant observation, and physical structure analysis were used as methodological approaches between January and June 2024. The qualitative data obtained were analyzed using MAXQDA software. The study investigates how transformation activities, dominated by the housing market, lead to gentrification in the joint reproduction process of class and space, deepening socio-spatial segregation and reinforcing social inequalities. In this context, the study emphasizes the need to reconsider large-scale disaster scenarios and spatial regulations with respect to class spaces.

Keywords: Habitus, Urban Transformation, Urban Mobilization, Middle Class, Gentrification

1. Giriş

İstanbul'da beklenen büyük deprem ve olası etkileri, akademik yazında ve kamuoyunda uzun zamandır tartışılmaktadır. 6 Şubat 2023'te meydana gelen depremle birlikte, bu konu yeniden gündeme gelmiş ve kentsel dönüşüm süreçlerinin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Büyük afetlerin yaşandığı yerleşim alanlarında yapılan mekânsal müdahalelerin, genellikle şehircilik ilkelerinden sapmalarla şekillendiği ve bu müdahalelerin sosyo-ekonomik ve mekânsal etkilerinin, başta İstanbul olmak üzere afet riski altındaki alanların dönüşümünü yeniden düşünmeyi gerektirdiği anlaşılmaktadır. Yapılan mekansal müdahalelerin yalnızca fiziksel etkileri olmamakta, bu müdahaleler aynı zamanda toplumsal değişimleri ve sınıfların yeniden üretim mekanizmalarını da yönlendirmektedir. Bu bağlamda, İstanbul'daki bir orta sınıf mahallesinde gerçekleştirilen parsel bazlı kentsel dönüşüm süreçleri, sınıf habitusu ve mekân arasındaki karşılıklı ilişkiyi incelemek için önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Çalışmanın amacı, sınıf habitusunun yeniden üretiminde sosyo-mekânsal değişimin ve bu değişimin şekillendiricisi olan kentsel müdahalelerin etkilerinin, sınıf mekânı üzerinden bir okumasını yapmaktır. Toplumsal sınıf habitusu, mekanı ve mekânsal değişimleri yönlendirirken; aynı zamanda bu değişimlerin etkisiyle dönüşmektedir. Çalışmada, sınıf habitusu ve mekânsal müdahaleler arasındaki bu diyalektik ilişki anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda, geleneksel orta sınıf mahallelerinde gerçekleşen kentsel dönüşüm faaliyetlerinin, yerleşimin nüfus kompozisyonuna ve sınıfsal hareketliliğe etkilerinin incelenmesi, mekânsal değişimin farklı sınıf fraksiyonlarının sahip olduğu sermayeye dayalı güç ilişkileriyle şekillenen yapısının ortaya konması amaçlanmaktadır. Özellikle 2018 ekonomik krizi, pandemi ve 6 Şubat depremi gibi ulusal ve uluslararası makro gelişmelerin yerel ölçekteki kentsel dönüşüm süreçlerini, konut piyasasını ve yer seçim tercihlerini nasıl şekillendirdiği üzerinde durulmaktadır. Bu süreçlerin mikro düzeydeki etkileri, Kozyatağı Mahallesi örneği üzerinden gözlemlenmekte ve dönüşümün sosyo-mekânsal etkileri detaylı bir şekilde tartışılmaktadır.
Bu çalışmada, İstanbul'daki geleneksel orta sınıf mahallelerinde gerçekleşen kentsel dönüşümün, yeni orta sınıfın yerleşim tercihlerine, yaşam tarzlarına ve ekonomik taleplerine nasıl karşılık verdiği ele alınmaktadır. Geleneksel ve yeni orta sınıf arasındaki farklılıkların mekânsal müdahalelerin etkisiyle nasıl değişim ve çatışma mekanizmalarını ürettiği ve bu mekânsal müdahalelere verilen sınıf tepkileri, Pierre Bourdieu'nun başta habitus olmak üzere kavramsal yaklaşımı bağlamında, kentsel dönüşüm literatürü ile ilişkilendirilerek incelenmektedir. "Habitus" ve birlikte ele

alındığı “sermaye” ve “alan” kavramları; toplumsal sınıfların farklı çıkar ve stratejilerinin, bireysel veya kolektif gündelik mücadeleler ve ayrım mekanizmalarının, yaşam tarzı ve algı-beğeni kalıplarının, farklı sermaye türleri ve sermaye toplam hacminin toplumsal uzamdaki konumlarını nasıl belirlediğini ortaya koymaktadır. Toplumsal uzamdaki konum, doğrudan mekansal uzamdaki konumla ilişkili olup, sosyo-mekânsal değişimlerden etkilenmekte ve aynı zamanda bu değişimleri etkilemektedir. Bu karşılıklı etkileşimin ortaya konabilmesi adına sınıf, mekân ve kentsel dönüşüm kavramları arasındaki ilişkinin araştırılması önem taşımaktadır.

Literatürde Türkiye’deki orta sınıf yerleşimlerine ilişkin alan çalışmaları, oldukça sınırlı olup; 1980’lerle birlikte alt kentleşme olgusu ve çeperlerdeki lüks kapalı siteler ile 2000’li yıllarda yükselen muhafazakâr orta sınıfın yerleşim alanlarına yönelik araştırmalarda yoğunlaşmaktadır . Bu çalışmada ise, kentin merkezinde yer alan geleneksel bir orta sınıf yerleşimi olan Kozyatağı Mahallesi örneğinde, büyük ölçekli kentsel dönüşüm projeleriyle değil, aşamalı olarak orta sınıf habitusunu ve yerleşim alanlarını dönüştüren parsel bazlı dönüşüm süreçleri ele alınmaktadır. Bu bağlamda, kentsel dönüşüm, sadece dar gelirli yaşam alanlarında değil, geleneksel orta sınıf mahallelerinde de bir soylulaşma süreci başlatmakta, eski sakinlerin yerlerini yeni orta sınıf sakinlerine bırakmasına yol açmaktadır. Bu süreç, eski sakinlerin ekonomik durumlarından ve taleplerinden bağımsız bir şekilde ilerlemekte; mahalledeki konut alanlarının ve yerel işletmelerin dönüşümü ile birlikte sosyo-ekonomik etkiler ortaya çıkmaktadır. Ayrıca üst ölçek gelişmeler, dönüşüm sürecinin hızlanmasına, kırılganlıkların artmasına ve mahalledeki konut ve dükkanların birer yatırım aracına dönüşmesine neden olmaktadır. Kozyatağı Mahallesi örneği üzerinden yapılan bu inceleme, büyük ölçekli afet senaryoları ile buna yönelik kentsel dönüşüm faaliyetlerinin mekânsal ve sosyal etkilerini mikro ölçekte gözler önüne sererken; yere özgü olanı ortadan kaldıran, toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren ve kentsel ayrışmayı yönlendiren süreçleri eleştirel bir bakış açısıyla tartışmaktadır.

2. Literatür Araştırması

Bu çalışmada, örnek alanın mekânsal, sosyo-ekonomik ve kültürel dönüşümünü anlamak için, orta sınıf fraksiyonları arasındaki farklılıklar, değişim mekanizmaları ve sınıf içi çatışmalar ele alınmakta; sınıfların kentsel müdahalelere verdikleri tepkiler ile bu müdahalelerin sınıf mekanına etkisi, Pierre Bourdieu’nun kavramsal yaklaşımıyla tartışılmaktadır.

Bourdieu'nun habitus kavramı, bu çalışmanın temel teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Habitus, bir konumun içsel ve ilişkisel özelliklerini, insanlar, mekânlar ve pratiklerle ilgili bütünleşik bir tercihler dizisi olarak ortaya koyan, birleştirici ve şekillendirici bir kavramdır (Bourdieu, 2006). Diğer bir deyişle, genetik olarak aktarılmayıp edinilen, bedende kalıcı yatkınlıklar olarak cisimleşen ve çoğu pratiğin temelini oluşturan bir olgudur. Dolayısıyla habitus kavramıyla, bireylerin geçmiş deneyimlerinden, sermayelerinden ve toplumsal konumlarından kaynaklanan algı, düşünme ve eyleme geçme biçimlerini belirleyen kalıplar olduğu vurgulanmaktadır. Bireyler habitusları ve oyun sezgileri aracılığıyla toplumsal yapıları ve sınıfları yeniden üretmekte ve ayrıca bu yapılarca yeniden üretilmektedir (Bourdieu, 2013; Bourdieu, 2015). Böylece bu yeniden üretim, farklı toplumsal sınıflarda ve hatta bu çalışmada ele alındığı üzere aynı sınıfın farklı fraksiyonlarında, sahip olunan farklı habituslara (yatkınlıklara) ve toplumsal konumlara göre şekillenmektedir.

Bourdieu, habitus kavramını erken çalışmalarında bir anahtar kavram olarak ele alırken, sonraki çalışmalarında bu kavramı sermaye ve alan kavramlarıyla birleştirerek gündelik yaşamın pratik bir yaklaşımını açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, habitus, toplumsal konum içinde yeniden üretilirken, belirli alanlarda sahip olunan sermaye türüne ve toplam sermaye hacmine bağlı olarak değişmekte ve eylemleri şekillendirmektedir (Bourdieu, 1986; Bourdieu, 1987; Bourdieu, 2014). Böylece habitus kavramı tek başına sınıf ve mekân ilişkilerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle çalışmada, orta sınıf fraksiyonlarının sermaye türleri ve hacimleriyle şekillenen güç ve iktidar ilişkileri ile eyleme geçme yolu ve kapasitelerini anlamak, değişim ve mücadele süreçlerinin altında yatan mekanizmaları ortaya koymak için bu kavramlar birlikte ele alınmaktadır.

Çalışmada, Bourdieu'nun kuramsal yaklaşımı, metodolojisi ve etkilendiği düşünürlerle ilgili önemli kaynaklardan yararlanılmıştır. Çeğin vd. (2007) çalışmasında, Bourdieu'nun sosyolojik yaklaşımını, özellikle habitus, sermaye ve alan kavramlarının ilişkisini, ekonomik indirgemeciliğe karşı geliştirdiği strateji ve çıkar anlayışını, toplumsal uzamdaki güç ilişkilerini ve iktidar mücadelelerini kapsamlı bir şekilde ele almakta; genetik yapısalcılık sosyolojisiyle mütekabiliyet analizi gibi katkıları tartışılmaktadır. Susan ve Turner (2019) ise, Bourdieu'nun sosyolojik bakış açısında etkili olan Marx, Weber, Durkheim, Sartre gibi düşünürlerle olan benzerlik ve farklılıkları ortaya koyarak; habitus-sermaye-alan ile beğeni-algı-tutum kavramlarının ve genel anlamda Bourdieu'nun yaklaşımının felsefi temellerini anlamaya yardımcı olmaktadır.

Bir diğer çalışmada Swartz (2011), Bourdieu'nun kavramsal seti ve kuramsal yaklaşımını detaylı bir şekilde incelemekte, özellikle kültürel sermaye kavramını vurgulamaktadır. Kültürel sermaye, belirli bir toplumsal sınıfın iktidarını sağlamada ve toplumsal ayrımda bir araç olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda, habitus, nesnel olasılıklar ile öznel hevesler arasındaki uyumu sağlayarak, toplumsal konumlar arasındaki mesafeyi ve bununla ilişkili beğeni, algı ve davranış kalıplarını belirlemektedir. Diğer bir deyişle, habitus, bireylerin bilinçli olmadan toplumsal konumlarının olanaklı sınırlarını hesaplamasına ve iktidarın meşrulaştırılmasına yol açmakta; toplumsal konumlar arası eşitsizlik, ayrışmaya neden olmaktadır. Bu çalışmayı destekleyen önemli bir çalışmada ise, Çeğin ve Arlı (2004), Bourdieu'nun "doksa" kavramını ele alarak; bu kavramı, faillerin eylemlerini bilinçli olmadan, toplumsal konumlarının pratiği doğrultusunda şekillenen inançlar seti bağlamında gerçekleştirmesi olarak tanımlamıştır. İdeoloji ise, bu doksa aracılığıyla birçok şeyin bilinçli olarak sorgulanmadan kabul edilmesidir. Bu şekilde, habitus ile ideoloji arasındaki ilişki, toplumsal konumun nesnel olasılıkları doğrultusunda, bireylerin eylemlerini şekillendirme eğilimleri üzerinden kurulmaktadır.

Bourdieu'nun yaklaşımlarını gündelik hayat sosyolojisi bağlamında ele alan Çeğin (2018), toplumsal uzamı üç katmanda ele almaktadır: mikro-bireysel düzeydeki sermaye türleri ve yatkınlıklar, kurumsal-ilişkisel düzeydeki habitus, makro-yapısal düzeydeki alanlar. Çalışmada, habitus, alan ve sermaye kavramları ayrıntılandırılarak, bunların toplumsal sınıflar ve fraksiyonlar açısından ne ifade ettiği tartışılmakta, Bourdieu'nun iktidar analizi üzerinden kavramsal çerçevesinin katkıları ve sınırlılıkları ele alınmaktadır. Bourdieu'nun toplumsal uzamda tanımladığı alan; malların, hizmetlerin, bilginin veya statünün üretildiği, dolaşıma girdiği ve sahiplenildiği alanlardır. Bu alanlar, aktörlerin ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermayeleri ile rekabet ettiği ve bu sermayeleri biriktirip kontrol altına almaya çalıştığı mücadele alanlarıdır. Dolayısıyla, alanlar toplumsal sınıflar arasındaki güç mücadelesini ve kaynakların elde edilmesini içeren arenalardır (Swartz, 2011). Bu bağlamda, alan, toplumsal konumların ve ilişkilerin yer aldığı somut bir düzlemi ifade etse de, bu çalışma kapsamında aynı zamanda fiziksel bir düzlem olarak da ele alınmaktadır . Kent mekânı bir yandan toplumsal konumlar arasındaki mücadelenin somutlaştığı gözlemlenebilir bir düzlemi oluştururken, diğer yandan kentleşme ve konut politikaları bağlamında bir kentleşme alanını ortaya koymaktadır. Bu alan, sınıflar ve sınıf içi bölünmeler arasındaki iktidar ilişkilerini, mekânın dönüşümünü, sosyal ayrışmayı ve özellikle ekonomik sermaye belirleniminde sembolik sermayenin konut politikalarıyla olan ilişkisini

gözler önüne sererken, aynı zamanda çatışma ve uzlaşma mekanizmalarını da sorgulatmaktadır.

Kentleşme alanındaki mücadeleler, toplumsal sınıfların sahip olduğu farklı habituslara, sermaye türlerine ve toplumsal konumlarına göre şekillenmektedir. Bu noktada, Bourdieu, habituslar arasında bir sınıflandırma yapılarak, sınıf habituslarından söz edilebileceğini ifade etmektedir (Bourdieu, 2016). Toplumsal sınıfların konumlarına göre farklılaşan yaşam koşulları, bu sınıfların her birine özgü bir habitus kazandırmaktadır. Sınıflar sahip oldukları habitus doğrultusunda eylemleri üretmekte, düzenlemekte ve eylemler arasındaki bağlantıyı kurarak uyumlu olmalarını sağlamaktadır. Böylece, bir toplumsal sınıfın beslenme biçimi, sanat zevkleri, dekorasyon tercihleri, giyim tarzı ve spor faaliyetleri gibi farklı alanlardaki beğenileri ve ortak kültürel tercihleri, bir yaşam tarzı olarak şekillenmektedir (Jourdain ve Naulin, 2016). Dolayısıyla habitus; günlük yaşam pratiklerini, beğeni-algı kalıplarını ve tercihleri yeniden üretmekte ve mekân üzerinde somut hale getirmektedir. Buna bağlı olarak, toplumsal sınıflar var olabilmek ve toplumsal konumunu koruyabilmek için mekânı sınırlandırmakta ve kendini ifade eder hale getirmektedir. Sınıfların sahip olduğu sermaye türleri ve miktarı, bu süreçte belirleyici bir rol oynamaktadır. Habitus ve sermayenin içselleştirilmesiyle, farklı sınıfsal konumlar arasındaki yapılabilirlikler belirlenmekte ve alan içindeki mücadelelere yön verilmektedir. Bu bağlamda, "kültür, kimlik, statü, tüketim, yaşam tarzı, ayrım, beğeni, algı, ayrışma, kamusal alan, gündelik yaşam, aidiyet" gibi kavramlar, sınıf habitusları arasındaki farklılıkları ve bu farklılıkların mekanla ilişkisini anlamaya yardımcı olması adına oldukça önemlidir. Aynı zamanda bu kavramlar, soylulaşma literatüründeki talep odaklı yaklaşımlarda ele alınan süreçlerle de doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, bu çalışma, geleneksel ve yeni orta sınıf arasındaki mücadelenin soylulaşma süreçleriyle ilişkisinin ve habitusla bağlantısının ortaya konması yoluyla özgün bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir. Böylece sınıf ve mekanın birlikte değişim öyküsü aktarılmaya çalışılmaktadır.

3. Metodoloji

Sosyal bilimlerde kuram, pozitif bilimlerden farklı olarak yalnızca teorik çıkarımlara dayanarak olumsal ilişkileri önceden tahmin edememektedir. Bunun yerine, soyut teoriler ile somut araştırmalar bir arada ele alınmaktadır. Soyut düzeydeki içsel ilişkiler ve nedensel güçler hakkında yapılan teorik çıkarımlar, somut düzeydeki keşfedici ampirik araştırmayla doğrulanmaktadır (Sayer, 2019). Bu kapsamda, bu çalışmada, nedenselliğin

keşfi ve örtük anlamların ortaya çıkarılması amaçlanmakta ve bu doğrultuda, eleştirel realizm meta kuramının yöntem yaklaşımından yararlanılmaktadır. Sosyal bilimlerde genelleme çoğunlukla, toplumsal yapılar hakkında sınırlı bir anlayış sunan ampirik tümevarım yoluyla yapılmaktadır. Eleştirel realizm ise, sosyal olguların varoluş koşullarını ve nedensel mekanizmaları anlamak için "tikeldengelim" ve "geri çıkarım" süreçlerinin önemini vurgulamaktadır. Tikeldengelim, tekil olgulardan genel kavramlara ulaşarak bunları daha geniş sosyal yapılarla ilişkilendirmektedir. Geri çıkarım ise, ampirik gözlemlerden yola çıkarak toplumsal yapıları ve ilişkileri kavramsallaştırmaktadır. Bu süreçler, toplumsal yapıları ve ilişkileri, faillerin eylem ve düşünce biçimlerinin koşullarını açığa çıkarmaktadır (Danermark vd., 2018; Pratt, 1994). Bu bağlamda, eleştirel realizm sosyal nesneleri ve ilişkileri anlamak için nitel yöntemlere odaklanmakta; nitel verilerin elde edilmesinde ise, yoğun araştırma tasarımından yararlanmaktadır (Sayer, 2019). Bu araştırma tasarımı; katılımcı gözlem, görüşme ve yapısal-nedensel analizler gibi teknikleri yaygın olarak kullanmaktadır (Sayer, 2019; Pratt, 1994).

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmış; keşfedici, betimleyici ve yorumlayıcı yaklaşım benimsenmiştir. Çalışmanın amacı, belirli düzenliliklerin altında yatan mekanizmaları keşfetmek ve bu mekanizmaların değişim koşullarında toplumsal yeniden üretimi nasıl şekillendirdiğini ve sınıfsal eşitsizlikleri mekan yoluyla nasıl ürettiğini ortaya koymaktır. Bu kapsamda, yere özgü içsel mekanizmalar ile üst ölçek gelişmelerin belirlediği dışsal etkilerle şekillenen devamlılık ve değişim mekanizmaları arasındaki ilişki ile bunların sosyo-mekansal sonuçları, kentsel dönüşüm süreçleri ile ilişkilendirilmektedir. Orta sınıf yerleşimlerindeki nedensel ve içsel ilişkilerin, gündelik yaşamın ve bu yaşamın somut hale geldiği mekânsal kurgunun kentsel müdahalelerle karşılaştığındaki değişim ve sonuçları, Kozyatağı Mahallesi'nde yürütülen saha çalışmasıyla tartışılmaktadır.

Ocak-Haziran 2024 arasında, Kozyatağı Mahallesi'nde 45 kişiyle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Örneklem seçiminde, olasılıklı olmayan örneklem türleri arasından kolayda örnekleme ve kartopu örneklemeden yararlanılarak hibrit bir yöntem kullanılmıştır. Görüşmeler, açık uçlu sorulardan oluşan formlar kullanılarak eski ve yeni konut kullanıcıları ile ticari işletmeler, emlakçılar, inşaat firmaları ve mahalle muhtarı gibi farklı aktörlerle yapılarak, mekân ve sınıf algısını daha geniş bir çerçevede sorgulamak amaçlanmıştır. Elde edilen veriler, MAXQDA Nitel Veri Analiz Programı ile analiz edilmiş ve bulgular yorumlanmıştır. İçsel dinamikleri, örtük anlamları, nedensellikleri ve

ilişkileri derinlemesine çözümlemek, ham veri halinde oldukça zorlayıcıdır. Bu nedenle, verilerin incelenmesi, düzenlenmesi, kategorilere ayrılması, belirlenen kodlar ve temalar aracılığıyla yorumlanarak anlamlandırılması amacıyla bu programdan yararlanılmıştır. Bu bağlamda, refleksif tematik analiz metodolojinin bir parçası olarak ele alınmıştır.

Saha çalışması kapsamında yapılan gözlem ve fiziksel yapı analizi de, çalışmada yararlanılan diğer yöntemlerdir. Bu bağlamda, eski ve yeni yapılar ile ticari işletmeler ve bu işletmelerin yoğunlaştığı akslar belirlenmiş, geleneksel ve yeni orta sınıfın farklı talep ve ihtiyaçlarına bağlı olarak alanda niceliksel artış gösteren yeni fonksiyonlar tespit edilmiş ve ticari işletmelerdeki dönüşümler ele alınmıştır. Görüşmeler için örneklem seçiminde fiziksel yapı analizinden elde edilen bu tespitlerden de yararlanılmıştır. Ayrıca nitel verilerin elde edilmesinde, 32 yıllık mahalle sakini olarak yapılan yarı katılımcı gözlemler, çalışmaya etnografik bir perspektif sunmuş; araştırmacının (konumunun farkında olarak ve araştırmanın güvenilirliği için çalışma boyunca bu konumu devamlı sorgulayarak) refleksif yaklaşımının içerdiği öznellikle, saha çalışmasından elde edilen nesnel veriler bir arada yorumlanmıştır.

Kozyatağı Mahallesi, İstanbul'da Kadıköy İlçesi'ne bağlı olan bir mahalledir. Kuzey ve kuzeydoğusunda D-100 Karayolu ve bu yolun ayırdığı Ataşehir İlçesi'ne bağlı İçerenköy Mahallesi, doğusunda Bostancı Mahallesi, güney ve güneybatısında Şemsettin Günaltay Caddesi (Minibüs Caddesi) ve bu aksın ayırdığı Suadiye Mahallesi, batı ve kuzeybatısında ise birlikte bir semt olarak anıldığı 19 Mayıs Mahallesi ile sınırlanmaktadır (Resim 1).

Resim 1: Kozyatağı Mahallesi'nin Konumu ve Önemli Ulaşım Aksları

Kozyatağı Mahallesi'nin konumu, çevresindeki ulaşım akslarıyla birlikte, sınıf mekânlarını belirleyen önemli bir göstergedir. Kadıköy'ün doğu-batı ekseninde yer alan üç ana aks, sınıfsal yerleşimlerin sınırlarını belirler. Sahil yolu ile Bağdat Caddesi arasındaki bölge üst sınıf yerleşimlerine, Bağdat Caddesi ile tren yolu arasındaki alan orta ve orta-üst sınıfa, tren yolu ile D-100 karayolu arasındaki kısım ise orta-alt ve alt sınıf yerleşimlerine işaret etmektedir. Kozyatağı, orta sınıf bir yerleşim olarak bu iki bölge arasında yer alır ve her iki bölgeden de belirli özellikler taşırken, sosyo-mekansal farklılıklar arasında geçiş alanı işlevi görmektedir. Bu anlamda, mahallenin konumu, mevcut sınıf habitusu ve mekânsal özellikleri, kentsel dönüşüm süreçlerine ve sınıf hareketliliğine yön vermekte; değişen yapısı ise, çatışma koşullarını ve eşitsizlikleri üreterek tartışmalı hale gelmektedir.

4. Bulgular

Kozyatağı Mahallesi'nde eski ve yeni orta sınıf sakinler arasındaki sınıfsal benzerlikler ve ortak habitus, uyum ve devamlılık mekanizmalarını üreterek birlikte yaşamayı sağlayan içsel koşulları meydana getirmekte ve mahalledeki yaşamı şekillendiren temel faktörler olmaktadır. Ancak demografik yapı, sermaye türleri ve gündelik yaşam pratiklerindeki farklılıklar, mekânsal müdahalelerle birlikte değişim ve çatışma koşullarını ortaya çıkarmaktadır.

Mahallenin demografik yapısı, yaşlı nüfusun yoğunluk kazandığı emekli eski sakinlerle, kentsel dönüşüm faaliyetleriyle birlikte yenilenen konutlara taşınan genç ve çalışan bireylerden oluşan yeni sakinleri kapsamakta ve aynı sınıfın bu iki farklı fraksiyonu aralarında belirgin farklar göstermektedir. Eski sakinlerin hane halkı büyüklükleri görece yüksekken, yeni sakinler daha az nüfuslu çekirdek ailelerden oluşmaktadır. Bu anlamda, mahallenin demografik yapısındaki değişim süreci, kentsel dönüşümle hızlanmakta ve eski sakinler, daha büyük konutlar bulmak için mahalleyi terk etmektedir.
Eski sakinler, sahip oldukları kültürel sermayeleriyle mahallenin gündelik yaşamındaki sosyal ilişkileri ve mahalle kültürünün aktarımını düzenlerken; yeni sakinler, kendi kültürel sermayeleriyle yeni işletmeleri alana çekerek mahalledeki ticari yaşamı şekillendirmekte ve konut piyasasına yön vermektedir. Bu bağlamda, eski sakinler kültürel sermayeyi sosyal sermaye ile ilişkilendirirken, yeni sakinler kültürel sermayeyi ekonomik sermaye ile ilişkilendirmektedir. Bu farklılık, alandaki sosyo-mekânsal değişimi yönlendiren ana faktördür. Eğitim benzerliği üzerinden kültürel sermaye aktarımı sürerken, ekonomik ve sosyal sermaye farklılıkları, kentsel dönüşüm ve konut piyasasıyla birlikte simgesel sermaye farklarına yol

açmakta ve sınıf içindeki kazanan-kaybeden ilişkilerini belirlemektedir.

Eski ve yeni sakinler arasındaki ekonomik sermaye farklılıkları, özellikle yaşam döngüsünün farklı aşamalarında olan sakinlerin çalışma durumlarıyla ilişkilidir. Eski sakinlerin çoğu emekli olup asgari ücretle geçinirken; yeni sakinler daha yüksek ekonomik sermayeye sahip beyaz yakalı bireylerden oluşmaktadır. Görüşmelerde, eski sakinlerin temsil ettikleri sınıf sorulduğunda, katılımcılar genellikle orta sınıf olduklarını ancak son 2-3 yılda (pandemi sonrası) ekonomik krizin artan etkisi ve düşük emekli maaşları nedeniyle bu sınıfın orta alt seviyeye kaydığını belirtmektedir. Bu durum, özellikle tüketim mallarına erişim ve yüksek kiraları karşılama gibi olumsuz örneklerle ifade edilmektedir. Bu noktada, eski sakinlerin mahallede varlıklarını sürdürebilmelerini sağlayan iki temel faktör ortaya çıkmaktadır. Birincisi, ikamet ettikleri konutun sahibi olmaları; ikincisi ise, birden fazla mülklerinin olup bu mülklerden elde ettikleri kira gelirine sahip olmalarıdır. Yeni sakinlerin ise, eğitim seviyelerinin geleneksel orta sınıf sakinlerle benzer ancak genellikle daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Kültürel sermaye ve yaşam görüşü açısından benzerlikler olsa da, sosyal ilişkiler ve iletişim becerileri konusunda eski sakinlerin daha yüksek bir seviyeye sahip olduğu belirtilmektedir. Ekonomik açıdan ise yeni sakinler, eski sakinlerden farklı bir yapıya sahiptir. Görüşmelerde, üst gelir grubuna girmemekle birlikte geleneksel orta sınıftan daha yüksek bir ekonomik seviyeye sahip oldukları ve bu anlamda genellikle orta üst sınıfı temsil eden beyaz yakalı bireylerden oluştukları ifade edilmektedir. Bu durum, çoğu kiracı olan bu kesimin, mahalledeki yüksek kiraları ödeyebilecek ekonomik düzeye sahip olduklarını anlatan örneklerle ele alınmaktadır.

Yeni sakinlerin alışveriş alışkanlıkları ve tüketim talepleri de, kültürel ve ekonomik sermaye farklılığı bağlamında ele alınan bir diğer konudur. Bu bağlamda, yeni sakinlerin özellikle pandemi sürecinde yöneldiği çevrimiçi alışveriş, sosyal medya üzerinden ürün takip etme, farklı tüketim ürünlerine yönelik talepleri ve yüksek ödeme gücü ile bu taleplerini karşılama eğilimleri dikkat çekmektedir. Ancak bu durum, özellikle yerel eski esnafın ekonomik durumunu olumsuz etkileyip sakinler ile esnaf arasındaki sosyal ilişkileri zedelemektedir. Ayrıca, yeni sakinlerin farklı hizmetlere olan talebi, yenilenen binalardaki dükkan sayısının artmasıyla birlikte mahallede yeni ticari işletmelerin açılmasına yol açmıştır.

Geleneksel ve yeni orta sınıf arasındaki farkı gösteren bir diğer sermaye türü ise, mahalledeki gündelik yaşamı ve sosyal ilişkileri ortaya koyan sosyal sermayedir. Görüşmelerde, geleneksel orta sınıfın ekonomik

sermayesinin düşüklüğünün, sosyo-kültürel faaliyetlere katılımı engellediği vurgulanmaktadır. Bu sınıf, genellikle dışarıda sosyalleşmekten kaçınmakta ve daha kapalı bir yaşam sürmektedir. Buluşmalar ise, genellikle eski esnafın sunduğu düşük maliyetli ortamlarda, mahalledeki parklarda veya sahile yakınlık avantajından yararlanarak Beltur tesislerinde yapılmaktadır. Bununla birlikte, eski esnaf, mahalle kültürünün yaşatılmasında ve yeni sakinlere aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, eski işletmelerin hem eski hem de yeni sakinlerin beğeni ve taleplerini karşılaması, mahallede varlığını devam ettirebilmesinin bir koşulu olarak görülmektedir. Örneğin, eski bir dondurma dükkanı, boza ve salep gibi ürünler sunarak eski sakinlerin zevk ve ihtiyaçlarına hitap etmekte; aynı zamanda geleneksel yollarla üretilen dondurmalar ile mahalledeki eğitim kurumlarına erişilebilirliğin yüksek olmasının da etkisiyle yeni sakinlerin çocuklarına yönelik hizmet sunmaktadır. Bu bağlamda, mahalledeki sosyal donatılar, özellikle eğitim kurumları ve çocuk bakım hizmetlerine erişimin kolaylığı, yeni orta sınıfın yerleşim tercihlerini belirlemektedir. Mahallenin konumu, ulaşım imkanları, güvenliği ve ekonomik açıdan daha erişilebilir olması gibi özellikler de bu tercihleri pekiştirmektedir. Eski sakinler ise, sosyal destek mekanizmaları ve geleneksel alışkanlıklar aracılığıyla mahalledeki varlıklarını sürdürmektedir. Apartman görevlileri, yaşlı nüfusun günlük ihtiyaçlarını karşılamakta önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, yenilenen binalardaki yüksek aidatlar ve görevlilere ödenen yüksek ücretler nedeniyle birçok binada apartman görevlisi işten çıkarılmıştır. Bu durum, ekonomik olarak kırılgan olan eski sakinlerin sosyal destekten mahrum kalmasına neden olmakta ve mahallenin doğal gözetim mekanizmasının zayıflamasına yol açmaktadır. Böylece, mahalle kültürü ve komşuluk ilişkilerinin devamını sağlayan bu aktörlerin yokluğu, mahallenin sosyal dokusunun değişmesine neden olmaktadır.

Yeni orta sınıf sakinlerin sosyal sermayesi, gündelik yaşam ve sosyalleşme alışkanlıkları açısından eski sakinlerden farklıdır. Çoğu çalışan olan bu kesim, komşuluk ilişkilerini geliştirecek zaman bulamamaktadır. Eski sakinlerin ailelerinde, genellikle kadının bu ilişkileri sürdürdüğü, ancak çalışan işgücü yapısının değişimiyle birlikte yeni sakinlerde bunun mümkün olmadığı belirtilmektedir. Çalışanların dışarıda yemek yeme alışkanlıkları, mahalledeki artan yeme-içme mekanlarıyla ilişkilendirilmektedir. Fransız restoranları, dünya mutfakları, noodle ve sushi restoranları, organik ürünler sunan dükkanlar, artizan fırınlar ve kafeler gibi çeşitli mekanlar, özellikle yeni sakinlerin tercihlerine hitap etmektedir. Yeni sakinler, sosyal yaşamlarını daha çok kafelerde sürdürmekte, özellikle pandemi sonrası belirli akslarda yoğunlaşan kafeler, buluşma ve çalışma alanları olarak ön

plana çıkmaktadır. Bu akslar, Bağdat Caddesi'ndeki kalabalık ve pahalı mekanlara alternatif olarak, mahalle dışından da bilinen buluşma noktaları haline gelmiştir (Resim 2).

Sonuç olarak, orta sınıfın farklı fraksiyonları arasındaki ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye farklılıkları, simgesel sermayeyi ortaya çıkararak mahalledeki değişim ve çatışmaların zeminini oluşturmaktadır. Bu kapsamda, yeni orta sınıf, yüksek ekonomik ve simgesel sermayesi doğrultusunda toplumsal konumunu pekiştirmekte; mekan üzerinde görünür hale gelen güç ilişkileri üzerinde etkili olmaktadır. Mahalledeki kentsel dönüşümle birlikte, yeni nüfus yüksek kiralarla mahalleye yerleşirken, ekonomik sermayesi kısıtlı eski sakinler yerinden edilmektedir. Bu durum, mahallede hem fiziksel hem de sosyal bir dönüşüm yaratırken, yeni orta sınıf, ekonomik sermayesi ile güç ilişkilerinde kazanan taraf olmaktadır. Eski sakinler ve esnaf, mahalledeki bilgi birikimini ve sınıf habitusunu yeniden üreten bir rol oynarken, mekanın dönüşümüyle bu koşullar ortadan kalkmaktadır. Bu süreç, geleneksel orta sınıf için önemli bir barınma sorununa işaret etmektedir.

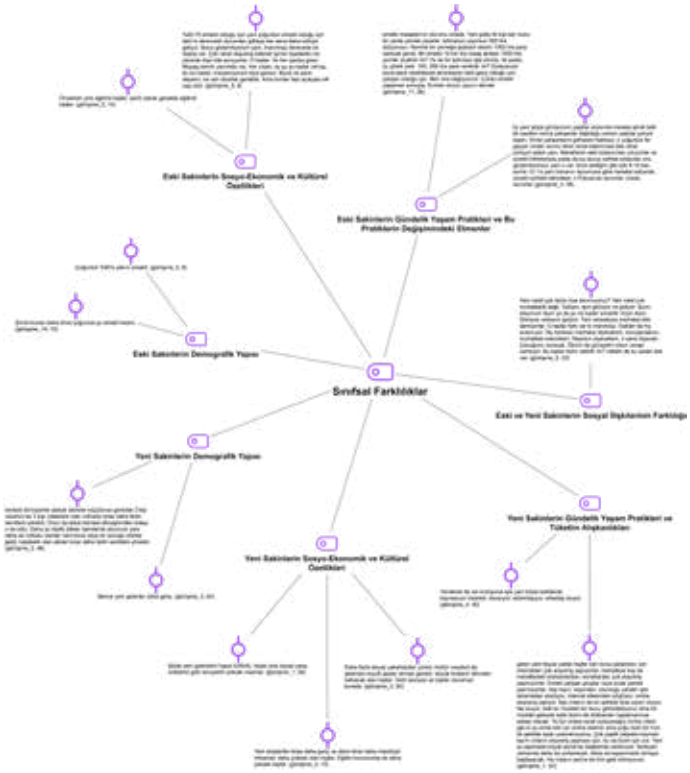

Resim 2: Geleneksel ve Yeni Orta Sınıf Arasındaki Farklılıklar

4.1. Üst Ölçek Gelişmelerin Ekseninde Gelişen Kentsel Dönüşüm Süreçleri

Kozyatağı Mahallesi, 2000'li yıllara kadar yavaş bir şekilde parsel bazında yapılan müdahalelerle gelişmiş ve orta sınıf bir mesken alanı karakteri kazanmıştır. Ancak 1999 Marmara Depremi sonrasında başlayan kentsel dönüşüm uygulamalarıyla sosyo-mekansal yapı önemli ölçüde değişmiş, özellikle son yıllarda dönüşüm süreci hızlanmıştır. Bu bağlamda, değişimin hızlanmasında etkili olan, sınıf içi fraksiyonların farklılıkları ve ekonomik sermayeye dayalı eşitsiz güç ilişkileri ile aralarındaki uyumsuzluk ve çatışma koşullarını üreten üç ana faktör belirlenmiştir: deprem, pandemi ve ekonomik kriz. Bu faktörler, üst ölçek gelişmelerin yerel düzeydeki etkilerini gösterirken, mahalledeki sosyal yapının dönüşümüne yol açan mekanizmaları ortaya koymaktadır. Kentsel dönüşüm süreçleri ise, üst ölçek gelişmelerin etkisinde şekillenmekte, sınıfsal benzerlikleri aşındırmakta ve sınıf içindeki farklılıklar, ekonomik eşitsizlikler ile çatışma koşullarını güçlendirmektedir. Geleneksel ve yeni orta sınıf arasındaki demografik, ekonomik, kültürel ve sosyal farklılıklar, kentsel dönüşüm süreçleriyle birlikte mekânda belirginleşmekte ve mahallenin yeni sahiplerini tanımlamaktadır. Dolayısıyla bu değişimler, sınıf habitusunun yeniden üretimini ve mekanla ilişkisini derinden etkilemektedir (Resim 3).

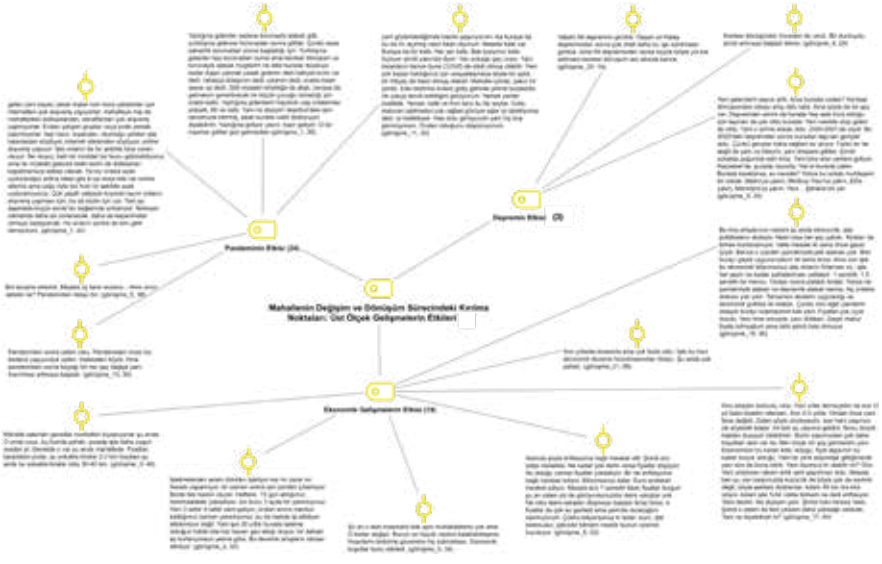

Resim 3: Mahallenin Değişim Sürecindeki Kırılma Noktaları Olan Üst Ölçek Gelişmeler

Mahalledeki değişimi yönlendiren üst ölçek gelişmelerden ilki deprem

olarak belirlenmiş; depremin etkisi, iki farklı dönemde incelenmiştir. İlk olarak, 1999 Marmara Depremi sonrasında başlayan kentsel dönüşüm süreciyle mahallede hem fiziksel hem de sosyal yapıda köklü değişiklikler yaşanmıştır. Bu dönemde dönüşüm, mülk sahipleri ile inşaat firmaları arasındaki anlaşmalarla, daha yavaş ve müzakereci bir şekilde ilerlemiştir. Devletten alınan kira yardımları, eski sakinlerin geri dönüşü, inşaat maliyetlerinin düşük olması, daire büyüklüklerinin korunması veya bu konuda ekstra ücret talep edilmemesi, dönüşüm sürecinin ılımlı gerçekleşmesine olanak sağlamıştır. Mülk sahiplerinin anlaşmalarda yüksek paya sahip olduğu bu dönemde, yenileme faaliyetleri mülk sahipleri adına ekonomik açıdan avantajlı olmuştur. İkinci dönem ise, 6 Şubat 2023 depremi sonrası başlayan daha hızlı ve piyasa odaklı dönüşüm sürecini kapsamaktadır. Bu süreç, ekonomik krizin etkisiyle hızlanan konut fiyat artışlarıyla şekillenmiş; eski sakinlerin yerini, ödeme gücü daha yüksek olan yeni orta sınıfın aldığı bir yapıya bürünmüştür. Bununla birlikte, yeni orta sınıf da kendi içinde çeşitlenmekte; bu sınıfın orta ve üst düzeylerinin mahallede yer seçebildiği gözlenmektedir. Diğer bir deyişle, geleneksel orta sınıfla birlikte, yeni orta sınıf içinde ekonomik sermayesi daha düşük olan kesim de alanda barınamamaktadır. Önceden geleneksel orta sınıf içindeki kiracılar, sahip oldukları ekonomik sermaye ile mahallede varlıklarını sürdürebilirken; günümüzde ödenebilir kiralık konut sayısının ciddi şekilde azaldığı görülmektedir. Ayrıca mülk sahibi eski sakinlerin, konutlarının yenileme sürecinde artık devletin sunduğu kira desteği gibi yardımlardan yararlanmasının sona erdiği bir dönüşüm yaşanmaktadır. Değişen bu koşullar, mahalledeki sosyal yapıyı önemli ölçüde değiştirmektedir.

Görüşmelerde, mahallenin son yıllardaki sosyo-mekansal değişimine en fazla neden olan üst ölçek gelişme, 2018 ekonomik krizi ve etkileri olarak belirlenmiştir. Ekonomik dalgalanmalar ve kentsel dönüşüm süreçleri, hem konut piyasasında hem de ticari işletmelerde önemli değişimlere yol açmıştır. Özellikle enflasyon ve döviz kuru dalgalanmalarının yarattığı ekonomik güvensizlik ortamında, genç ve yaşam döngüsünün başındaki birçok orta sınıf aile, yurtdışına yerleşmeye karar vermiştir. Ekonomik krizin etkisiyle pandemi sonrası dönemde, maddi zorluklar ve geleceğe yönelik belirsizlikler aileleri göç etmeye teşvik etmiştir. Yurt dışına göç edenlerin, yerel işletmeler için önemli bir müşteri kitlesi oluşturduğu ve bu durumun işletmelerin müşteri kaybına neden olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, bu dönemde yaşlı nüfusun da azaldığı görülmüş; bu kesimin genellikle varsa yazlık yerleşimlerine veya daha az yoğun bölgelere göç ettiği ifade edilmiştir.

Ekonomik gelişmelerin etkisiyle ticari işletmelerin karşılaştığı başlıca zorluklardan biri, artan hammadde ve kira fiyatlarıdır. Hammadde fiyatlarının haftalık olarak artmaya başladığı ve bu artışı satış fiyatlarına yansıtmanın zorlaştığı belirtmektedir. Bu durum, işletmelerin kar marjlarını daraltmakta ve sürdürülebilirliklerini tehdit etmektedir. Ayrıca kiraların son yıllarda büyük bir artış gösterdiği ve özellikle yeni binalarda yüksek seviyelere ulaştığı, ancak bu artışların talep ile orantısız olduğu ifade edilmektedir. Yüksek kira fiyatları, işletmelerin sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır.

Görüşmelerde, ekonomik krizin yerel düzeydeki etkileri de eleştirel bir dil ile tartışılmaktadır. Ekonomik zorlukların, siyasi istikrarsızlık ve devlet politikalarının sonucu olduğu belirtilmekte ve orta sınıfın daha da fakirleştiği vurgulanmaktadır. Bu süreçte, birçok orta sınıfın alt sınıfa kaydığı ifade edilmektedir. Son 1-3 yıl içinde konut piyasasında yaşanan yüksek fiyat artışlarının temel sebepleri olarak döviz kurlarındaki dalgalanmalar, enflasyon ve inşaat maliyetlerinin artışı öne çıkmaktadır. Kira fiyatlarındaki artış, tüketim ürünlerindeki fiyat artışlarıyla birleşerek, orta sınıfın alım gücünü aşan seviyelere gelmiş ve yaşamı daha pahalı hale getirmiştir.

Kentsel dönüşüm süreçlerinin etkisiyle mahalle hızla değişmekte, bu değişim mekansal ve sosyal açıdan derin etkiler yaratmaktadır. Ekonomik ve sosyal eşitsizlikler, yaşam biçimlerini ve toplumsal ilişkileri yeniden şekillendirmektedir. Bu bağlamda, çalışma kapsamında ele alınan bir diğer üst ölçek gelişme ise; pandemi süreci ve sonrasıdır. Pandemi, sağlık kadar toplumsal ve ekonomik açıdan da derin etkiler bırakmıştır. Görüşmelerde, pandeminin sosyal ilişkiler ve işletmeler üzerindeki olumsuz etkileri vurgulanmıştır. İnsanların güveninin azaldığı, sosyal etkileşimlerin sınırlı hale geldiği ve kamusal alanların daraldığı bir dönem yaşanmıştır. Mahalle sakinleri, aile ve arkadaşlarla yapılan sosyalleşmeden uzaklaşmış ve bireysel hareket alanları daralmıştır. Pandemi sonrası, uzun süre evde geçirilen zamanın ardından sosyalleşme ihtiyacı artmış ve kamusal alanlar yeniden keşfedilmiştir. Katılımcılar, kafe ve restoran gibi işletmelerin sayısındaki artışın, insanların dışarıda vakit geçirme isteğiyle bağlantılı olduğunu belirtmektedir. Yeni orta sınıf sakinlerin yaşam tarzına uygun olarak gıda sektöründe yeni işletmeler çoğalmış, bu da mekân kullanımında değişikliklere yol açmıştır. Özellikle açılan kafeler, mahallede sosyalleşme ve hibrit çalışma düzenine uygun alanlar sunan önemli bir dinamiktir. Bu artan sosyalleşme, ticaretin şekil değiştirmesine ve mekân kullanımının yeniden yapılandırılmasına neden olmuştur.

Pandemi sürecinde, esnafın işletmelerini açamaması ve artan çevrimiçi

alışverişler, özellikle eski esnafı olumsuz etkilemiştir. Yeni tüketim alışkanlıklarına hızla adapte olan yeni orta sınıfın çevrimiçi alışveriş tercihleri, küçük ölçekli işletmelerin gelir kaybına yol açmıştır. Pandemi sürecinde, faaliyetleri yasaklanmayan yerel ve küçük ölçekli işletmeler, paket servis ile gelir elde etmeye devam edebilmiştir. Ancak enflasyonun etkisiyle artan dükkan kiraları, girdi maliyetleri ve hammadde fiyatları sonucu mahallede varlığını devam ettirebilmek için yeterli geliri sağlayamayan birçoğu bu dönemde ya da sonrasında kapanmıştır. Büyük zincir marketler ve çevrimiçi satışlar, ticaretin dijitalleşmesini hızlandırmış ve bu dönüşüm, yeni orta sınıfın alışveriş alışkanlıklarını kalıcı hale getirmiştir. Pandemi sonrası, eczane sayısının artması da tüketim alışkanlıklarındaki değişimi göstermektedir. Özellikle yeni sakinlerin, ilaç dışında takviye ürünlere olan talebi, hem ürün grubunda hem de mekanda karşılık bulmuştur. Kentsel dönüşümle birlikte, yenilenen binalardaki küçük dükkanlar her işletme için uygun olmasa da, özellikle kafe ve eczaneler için tercih edilen alanlar haline gelmiştir.

Pandemi sonrası hızlanan kentsel dönüşüm süreçleri ve ekonomik krizin etkileri, mahallenin hem fiziksel hem de sosyo-ekonomik yapısında değişim ve çatışma koşullarını üretmektedir. Mahallede yeni işletmelerin açılması, mevcut işletmelerin sayısındaki artış ve sosyalleşme pratiklerinde gözlemlenen değişimler, büyük ölçüde pandemiye bağlanmaktadır. Ancak, pandemi sonrasında derinleşen ekonomik kriz, özellikle eski sakinlerin kırılganlığını artırmış ve gayrimenkul piyasasında önemli değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler, eski sakinler ve esnafın mahalledeki varlıklarını sürdürebilme koşullarını ortadan kaldırmıştır. Bu noktada, 6 Şubat depremi ise, beklenen İstanbul depreminin olası yıkıcı etkilerini yeniden hatırlatmış; mahallenin sağlam zemin yapısı ve kentsel dönüşümle birlikte yenilenen konut stoku, ekonomik sermayesi mahallenin eski sakinlerinden daha yüksek olan yeni orta sınıf için cazip hale gelmiştir. Bu kapsamda, kentsel dönüşüm, tek başına bir etken olarak değil, üst ölçek gelişmelerin etkisiyle şekillenen ve sosyo-mekânsal sonuçlarıyla farklı sınıf fraksiyonlarının bir arada yaşama koşullarını zayıflatan bir süreç olarak gerçekleşmektedir. Pandemi sonrası artan konut fiyatları ve kiralar ile mahalledeki ekonomik ve sosyal değerin yükselmesine yol açan yeni işletmeler, daha yüksek gelirli bireylerin mahalleye yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Eski ve düşük gelirli grupların yerini daha varlıklı kesimlerin alması, sosyo-mekânsal eşitsizlikleri derinleştiren bir duruma dönüşmekte; mahalledeki nüfus kompozisyonu ve sınıf yapısı yeniden şekillenmektedir. Dolayısıyla değişimin etki ve sonuçlarını tek bir faktöre indirgemek yerine, mahallenin günümüzdeki sosyo-mekânsal değişimini anlamak için bu süreci etkileyen

ekonomik kriz, pandemi ve deprem gibi üst ölçek gelişmelerin bir arada incelenmesi oldukça önemlidir.

4.2. Kentsel Dönüşümün Sosyo-Mekânsal Etkileri

Koztayağı Mahallesi'nde, 2000'li yıllarda başlayan kentsel dönüşüm süreci, az katlı binaların yenilenerek yüksek katlı yapıların inşa edilmesine ve bunun sonucunda nüfus yoğunluğunun artmasına yol açmıştır. Günümüzde mahallede 7-9 kat ile 10-14 kat arasındaki yapıların çoğunluğu oluşturduğu, bunların büyük kısmının 1980-2000 yılları arasında yapılmış olduğu görülmektedir (Kadıköy Belediyesi Akademi, 2023). Bu dönemdeki yoğunlaşma, özellikle toplu konut alanlarında olup; Minibüs Yolu'na yakın bölgelerde ve Bostancı Mahallesi sınırına yakın alanlarda ise, 1980 yılı öncesi yapılar artış göstermekle birlikte, 2000 yılı sonrası yapıların da fazla olduğu gözlenmektedir. Mahallenin önemli akslarından biri olan Hilmi Paşa Sokak boyunca, özellikle Minibüs Yolu'na yakın alanda, 2000 sonrası yapılar yoğunlaşmaktadır. Yapılan gözlemler, bu alanda çok sayıda parsel bazlı kentsel dönüşüm faaliyetinin gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Zemin katların ticarete dönüşmesi ve bölgenin "kafelerin sokağı" olarak anılması, bu dönüşümü destekleyen bulgulardır. Bunun dışında 2000 yılı sonrası yapıların özellikle yoğunlaştığı başka bir alan görülmemektedir (Resim 4). Dolayısıyla kentsel dönüşüm faaliyetlerinin bu denli fazla olduğu bir mahallede, deprem riskine dayalı bir plan ya da konutlarda önceliklendirme yapılmadığı dikkati çekmekte; bu durum, kentsel dönüşüm uygulamalarında temel kriterin parsel büyüklüğü olduğunu akla getirmektedir. Bu bağlamda, yenileme faaliyetleri, genellikle büyük parsellerde, kat sayısı ve mülk sahibi az yapılarda gerçekleşmekte ve böylece inşaat şirketlerinin karını maksimize edeceği projelere dayanmaktadır. Bu durumda, kentsel dönüşüm süreci, deprem riskinden çok, inşaat firmalarının çıkarları doğrultusunda şekillenmektedir.

2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı Kanun ile kentsel dönüşüm süreçleri yasal bir zemin kazanmış, 2014'teki 6545 sayılı Kanun ile de acele kamulaştırma ve ivedi yargılama düzenlemeleri getirilmiştir. Kadıköy 2030 Mevcut Durum Raporu (2023) verilerine göre, Kozyatağı Mahallesi'nde en fazla riskli yapı tespiti 2015 yılında yapılmış ve bu tarihten sonra azalmaya başlamıştır. 2012-2022 yılları arasında riskli yapıların Minibüs Yolu'ndan D-100 karayoluna doğru azaldığı, yoğunlaşmanın dışında kalan alanların ise toplu konut alanlarına denk geldiği gözlemlenmiştir. Kadıköy'ün sokak rayiç değerleri de sahilden iç kesimlere doğru azalmaktadır (Kadıköy Belediyesi Akademi, 2023). Riskli yapı tespiti ve kentsel dönüşüm faaliyetlerinin

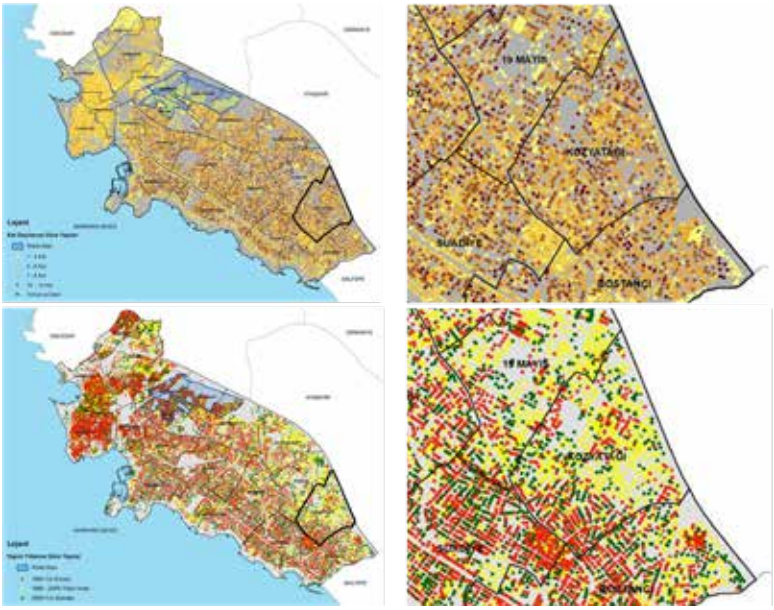

Resim 4: Kat Sayılarına ve Yapım Yıllarına Göre Yapılar (Kadıköy Belediyesi Akademi, 2023)

gayrimenkul değerleriyle örtüştüğü, ekonomik değeri yüksek alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. İç kısımlarda düşen mülk fiyatları ise, yeni orta sınıfların Kozyatağı Mahallesi'ni tercih etmesini sağlamaktadır (Resim 5). Bu durum, kiracılar için konut giderlerini azaltırken, benzer sınıfsal özelliklere sahip bireylerle yaşamayı mümkün kılmaktadır. Böylece sınıfsal benzerlikler ile erişilebilir konut arasındaki ilişki, yerleşim tercihlerinde belirleyici bir faktör haline gelmektedir.

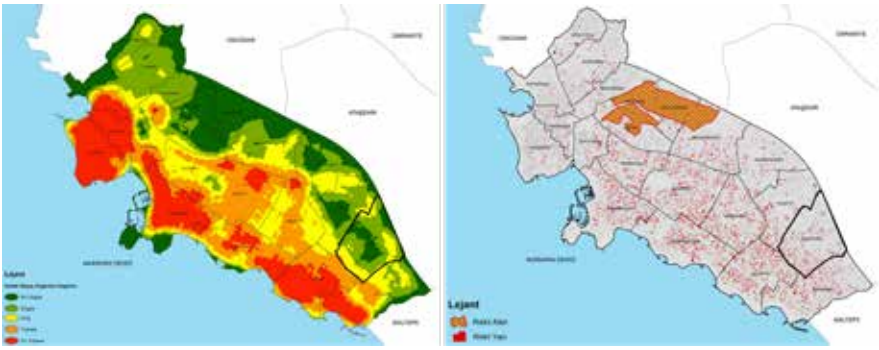

Resim 5: Sokak Rayiç Değerleri Dağılımı ve 2012-2022 Yılları Arasında Riskli Yapı Tespiti Yapılan Yapılar (Kadıköy Belediyesi Akademi, 2023)

Deprem riski gerekçesiyle hayata geçirilen kentsel dönüşüm uygulamaları,

bir yandan mahalledeki nüfus yoğunluğunu artırırken, diğer yandan deprem toplanma alanlarının yapılaşmaya açılmasına yol açmaktadır (Resim 6). Bu durum, sürecin insan sağlığından çok ekonomik kazancı ön planda tutan yapısını sorgulamayı gerektirmektedir.

"Yeni yapılan bir şey hiçbir zaman olumsuz olmaz. Yeni yapılan daima olumludur ama ne kadar olumlu olacak? Acaba sağlam mı yapılan yeni? O da var. Allah korusun deprem olsa toplanma bölgesi yok, bir şey yok. Eskiden bir Baytur'un yapıldığı yerde orada bir sahamız vardı, top sahamız vardı, bilmem ne. Yani yok şimdi kalktı. Allah korusun olmasın inşallah. Ama olursa." (Ticari İşletme, Görüşme-8)

"Deprem toplanma alanlarımızı yok ettiler ya. Onlar bile yok yani. Bir okulun bahçesi var. Şurada küçücük bir park var. Şurada oturuyoruz biz de. Küçücük bir park var, üçgen park. Toplanma alanı. Acaba diyorum ya Allah korusun bir şey olduğunda oraya kaç tane aile toplanıp da şey edecek? Beş tane çadır kursanız, bitti. Eskiden Baytur'un olduğu yer vardı, biz 1999 depreminde orada gittik, sığındık. Binlerce insan orada sabahladık." (Ticari İşletme, Görüşme-20)

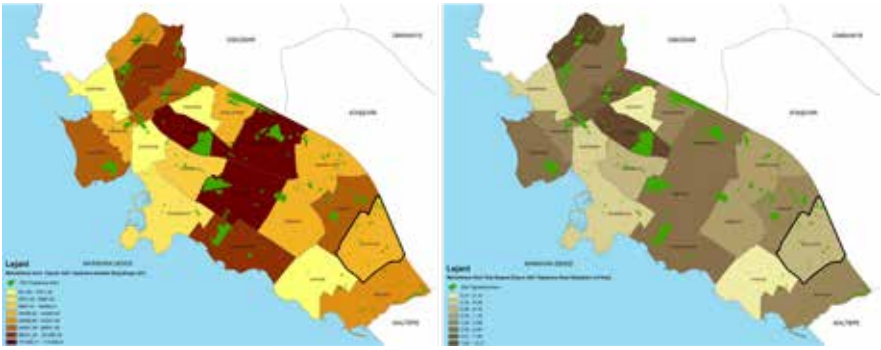

Resim 6: Toplam Afet Toplanma Alanlarının ve Kişi Başına Düşen Afet Toplanma Alanlarının Büyüklükleri (Kadıköy Belediyesi Akademi, 2023)

Kentsel dönüşüm faaliyetleri, mahallenin fiziksel yapısında tartışmalı süreçleri doğurmakla birlikte, sınıf habitusunu ve yerel ilişki ağlarını yeniden şekillendirerek sosyal dokuyu da değiştirmektedir. Bu bağlamda, tüm sermaye türlerinin birleşimiyle ortaya çıkan ancak özellikle ekonomik sermayedeki farklılıkların belirlediği simgesel sermaye ve bu sermayeye bağlı olarak şekillenen eşitsiz güç ilişkilerinin, sınıf mekânını nasıl dönüştürdüğünün ve soylulaşma olgusunun, orta sınıfın farklı fraksiyonları arasında nasıl sorgulanır hale geldiğinin tartışılması önem taşımaktadır. Bu tartışma çalışmada, konut ve ticaret olmak üzere iki farklı işlev üzerinden ele alınmaktadır.

4.2.1. “Suadiye bu tarafa kayıyor.”: Sınıf Mobilizasyonu ve Konut Alanlarında Soylulaşma

Kentsel dönüşüm süreci, sadece fiziksel değişimi değil, aynı zamanda sosyal yapıları, toplumsal ilişkileri ve kültürel kimlikleri de dönüştüren çok boyutlu bir süreçtir. Görüşmelerde, Kozyatağı Mahallesi’ndeki sınıf yapısındaki değişimin ve sakinlerin bu dönüşüme verdiği tepkilerin belirli ortak ifadelerle tanımlandığı görülmektedir. Bu ifadelerden, mahallenin sınıf kompozisyonundaki değişimin, “içeriden dışarıya” ve “dışarıdan içeriye” doğru çift yönlü bir sınıf mobilizasyonunu yansıttığı anlaşılmaktadır. Bu süreçte, genç, çalışan ve daha yüksek gelirli yeni orta sınıfın mahalleye yerleşmesi, diğer yandan yaşlı, emekli ve ekonomik sermayesi kısıtlı geleneksel orta sınıfın artan kira ve aidatlarla mahalleyi terk etmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca ara bir değişim aşamasını temsil eden mahalleye geri dönen eski sakinler ise, sosyal yapıya dair önemli ipuçları sunmaktadır (Resim 7).

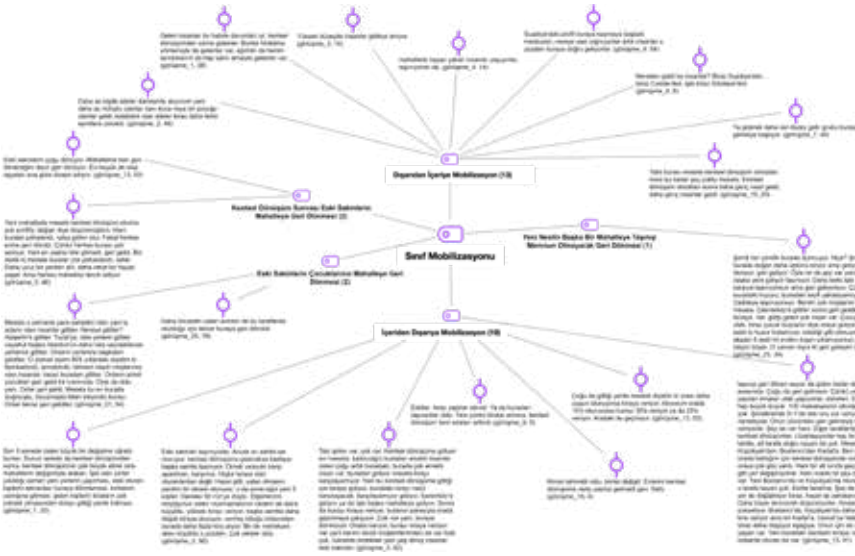

Resim 7: Kozyatağı Mahallesi’nde Yaşanan Sınıf Mobilizasyonu

Mahalleye geri dönen kesim üzerine yapılan görüşmelerde, sakinlerin huzur ve keyif arayışı ön plana çıkmaktadır. Gençler ve eski sakinlerin çocukları, daha uzak ve lüks alanlara taşınmış olsalar da, bu yerlerdeki yaşam tarzı uyumsuzluğu nedeniyle mahalleye geri dönmüşlerdir. Ayrıca Suadiye gibi üst gelir gruplarının tercih ettiği yerlerdeki yoğunluk, trafik ve anonimleşme gibi olgular, bu kesimin mahalleye dönüşüne yol açmaktadır. Bu durum, mahalledeki sakin ve topluluk odaklı yaşam tarzına duyulan özlemi, sosyal

ve duygusal bağların yeniden kurulması arzusunu yansıtmaktadır. Bu bağlamda, eski mahalle yaşamının kolektif hafızası ve aidiyet duygusu, yer seçiminde belirleyici olmaktadır.

Kentsel dönüşüm sonrası yenilenen konutlarına dönen eski sakinler de bir başka geri dönüş örneğini oluşturmaktadır. Bu süreçte, mahalledeki değer artışlarının, sakinlerin taşınmasına yol açacağı düşünülse de, mahalleye bağlılık ve toplumsal aidiyet duygusu ön plana çıkmaktadır. Ekonomik koşullar değişmiş olsa da, sakinler, evlerini satmak yerine yeniden düzenleyerek yaşamaya devam etmektedirler.

Tam da bu noktada, mahalleye geri dönemeyen bir kesimin varlığı, kentsel dönüşüm sürecini tartışmalı hale getirmekte; bu kesimin içeriden dışarıya doğru bir hareketlilik yarattığı görülmektedir. Yeni orta sınıf için mahalleye geri dönüş, satılık veya kiralık konutların karşılanabilir olması nedeniyle bir seçenek oluştururken, eski sakinler için bu durum ciddi zorluklar taşımaktadır. Özellikle 2000'li yılların başındaki gibi kira yardımlarının sunulmadığı günümüzde, pandemi sonrası artan kiralar eski sakinlerin dönüşüm sürecinde aynı mahalleye geri dönme şansını ortadan kaldırmaktadır. Görüşmelerde, bu sakinlerin ya temelli İstanbul dışında bulunan ikinci konutlarına gittikleri ya da yüksek kiralar nedeniyle daha uygun fiyatlı bölgelere taşındıkları belirtilmektedir.

Ekonomik kriz, yalnız yüksek kiralarla sınırlı kalmamakta, bununla birlikte artan yaşam maliyetleri de tüketim harcamalarında konuta ayrılan payı sınırlamaktadır. Bu durum, özellikle geleneksel orta sınıfın geçim zorlukları yaşamasına neden olmakta ve onları daha uygun fiyatlı yerleşimlere yönlendirmektedir. Tercih edilen yerleşim yerleri genellikle Kadıköy gibi alışıldık mekan ve sınıf özelliklerine sahip bölgeler olmakla birlikte, ilçedeki yüksek kiralar nedeniyle, bu tür yerleşimlerin yanı sıra Ataşehir ve Maltepe gibi komşu ilçelere de yönelim görülmektedir. Bu bölgelerde de uygun konut bulunamaması durumunda, Kartal, Pendik ve Tuzla gibi doğu yönündeki ilçelere veya Sancaktepe gibi orta sınıf için ödenebilir toplu konut alanlarının bulunabildiği yerleşimlere doğru ilerlenmektedir. Bu kentsel hareketlilik, "merkez-çevre" yaklaşımını hatırlatmaktadır. Merkez Kadıköy'den gittikçe uzaklaşarak çeperlerdeki ilçelere kayan ekonomik sermayesi daha düşük eski sakinler ile yeni orta sınıf içindeki alt kesim, yalnız yaşam alanlarından bir başka yerleşime doğru fiziksel bir uzaklaşma yaşamamaktadır. Aynı zamanda bu uzaklaşma; ulaşım ve altyapı gibi yatırımların azalması, konut stokunun ve kamu hizmetlerinin kalitesinin düşmesi, ticaret, iş ve yönetim merkezlerinin yoğunlaştığı alandan kopma

gibi anlamlara da gelmektedir. Bu noktada, en büyük değişikliklerden biri ise, merkez ile çevre arasındaki sınırın sosyal ve ekonomik ayrımları da yansıtmasıdır. Yüksek gelirli gruplar merkeze daha yakın bölgelerde yaşarken, düşük gelirli ve dezavantajlı gruplar çevredeki daha az gelişmiş alanlarda yaşamaktadır. Kentsel dönüşüm faaliyetlerinin piyasa odaklı ilerleyişi, bu durumu pekiştirmekte; Kozyatağı Mahallesi örneğinde kendini göstermektedir. Dolayısıyla mekânsal değişim ve hareketlilik, beraberinde toplumsal ve sınıfsal bir değişimi de getirmekte; sürecin yönetimi ise, bu örnekte orta sınıfın farklı fraksiyonları arasındaki güç ilişkilerine dayanarak eşitsizliklere ve sosyo-mekansal ayrışmaya neden olmaktadır.

Görüşmelerde, son yıllardaki yüksek konut satış ve kira fiyatlarına yapılan vurgu ve geçmiş yıllarla kıyaslama, eski sakinlerin mahalleden taşınmasının başlıca nedeni olarak kentsel dönüşüm süreçlerinin etkilediği konut piyasasına işaret etmektedir. Kentsel dönüşümle birlikte eski binaların yıkılması ve yerlerine lüks konutların inşa edilmesi, doğrudan fiyat artışlarını tetiklemiş ve yeni orta sınıfın mahalleye gelmesine yol açmıştır. Enflasyona göre artan kira fiyatlarının bazı durumlarda konut sahiplerinin inisiyatifine bırakılması ve kiracılık koşullarına yönelik bir düzenlemenin olmaması, fiyat spekülasyonlarını artırmaktadır. Mülk sahipleri ile müteahhitler arasındaki anlaşmazlıklar da dönüşüm sürecinin uzamasına yol açmaktadır. Bu durum kirada kalma süresini artırarak özellikle emekli kesimin ekonomik koşullarını zorlaştırmakta ve artan kira fiyatları karşısında mahallede bir başka konut bulmalarını imkansız hale getirerek taşınmalarına yol açmaktadır.

Emlak piyasasında gözlemlenen değişimler, kentsel dönüşüm sürecinin somut göstergelerindendir. Endeksa'nın 2019-2024 Ekim verilerine göre, Kadıköy ve Kozyatağı Mahallesi'nde kiralık konut metrekare fiyatları yaklaşık 20 kat artmıştır. Son bir yılda, Kozyatağı'ndaki kiralık konutlar %100'e yakın bir artış göstererek Kadıköy'ün en fazla değer kazanan mahallelerinden biri olmuştur (Tablo 1). Aynı dönemde, satılık konut metrekare fiyatları Kadıköy ve Kozyatağı'nda sırasıyla 13 ve 14 kat artmış, satılık konutlar yıllık ortalama %38,42 değer kazanmıştır (Tablo 2). 2022 yılı, pandemi sonrası dönemdeki en hızlı fiyat artışıyla öne çıkmakta ve bu ivme günümüze kadar sürmektedir.

Sabit ve düşük geliri olan eski sakinler, yalnızca emlak piyasasındaki artışlar değil, aynı zamanda yenilenen konutlardaki yüksek aidat giderleri nedeniyle de mahalleden taşınmaktadır. Kentsel dönüşümle birlikte eski yapılar yerine daha lüks yapılar inşa edilmekte; modern altyapı, enerji

Tablo 1: Kadıköy ve Kozyatağı Mahallesi'ndeki Kiralık Konut Fiyatları ve Yıllar İçindeki Değişimi (URL1)

Kadıköy	Ekim 2019	Ekim 2020	Ekim 2021	Ekim 2022	Ekim 2023	Ekim 2024
Kiralık Konut m² Birim Fiyatı	23	29	52	136	251	422

Kozyatağı	Ekim 2019	Ekim 2020	Ekim 2021	Ekim 2022	Ekim 2023	Ekim 2024
Kiralık Konut m² Birim Fiyatı	19	25	47	116	204	384

Mahalleler	Ekim 2024	Ort. Değer	Yıllık Değişim
Eğitim	333 ₺/m2	33.345 ₺	112,36%
Sahrayıcedit	360 ₺/m2	45.375 ₺	101,71%
19 Mayıs	387 ₺/m2	46.432 ₺	96,61%
Kozyatağı	384 ₺/m2	43.392 ₺	93,69%
Feneryolu	421 ₺/m2	50.123 ₺	83,78%
Erenköy	540 ₺/m2	67.555 ₺	80,28%
Merdivenköy	329 ₺/m2	37.817 ₺	80,26%
Göztepe	533 ₺/m2	68.280 ₺	75,58%
Suadiye	559 ₺/m2	72.081 ₺	74,08%
Bostancı	381 ₺/m2	45.688 ₺	72,53%
Zühtüpaşa	364 ₺/m2	38.989 ₺	71,53%
Acıbadem	322 ₺/m2	32.175 ₺	61,17%
Osmanağa	381 ₺/m2	28.208 ₺	60,91%
Dumlupınar	446 ₺/m2	38.349 ₺	60,67%
Caferağa	385 ₺/m2	38.484 ₺	60,42%
Rasimpaşa	340 ₺/m2	28.919 ₺	59,56%
Fenerbahçe	583 ₺/m2	78.080 ₺	59,27%
Caddebostan	623 ₺/m2	87.783 ₺	58,37%
Fikirtepe	432 ₺/m2	38.416 ₺	53,25%
Hasanpaşa	287 ₺/m2	25.214 ₺	51,14%
Koşuyolu	307 ₺/m2	33.731 ₺	40,31%

Tablo 2: Kadıköy ve Kozyatağı Mahallesi'ndeki Satılık Konut Fiyatları ve Yıllar İçindeki Değişimi (URL2)

Kadıköy	Ekim 2019	Ekim 2020	Ekim 2021	Ekim 2022	Ekim 2023	Ekim 2024
Satılık Konut m² Birim Fiyatı	7659	10391	17829	45924	72625	98782

Kozyatağı	Ekim 2019	Ekim 2020	Ekim 2021	Ekim 2022	Ekim 2023	Ekim 2024
Satılık Konut m² Birim Fiyatı	6333	8385	13995	35082	62101	85177

Mahalleler	Ekim 2024	Ort. Değer	Yıllık Değişim
Zühtüpaşa	93.617 ₺/m2	9.829.785₺	66,01%
19 Mayıs	86.802 ₺/m2	10.589.844₺	42,13%
Caddebostan	150.430 ₺/m2	21.511.490₺	40,82%
Erenköy	109.238 ₺/m2	14.310.178₺	40,69%
Fenerbahçe	152.246 ₺/m2	21.771.178₺	40,16%
Osmanağa	62.893 ₺/m2	5.597.477₺	40,11%
Göztepe	111.421 ₺/m2	14.150.467₺	38,81%
Kozyatağı	85.177 ₺/m2	10.561.948₺	38,42%
Suadiye	119.418 ₺/m2	15.524.340₺	35,84%
Bostancı	84.447 ₺/m2	10.133.640₺	34,23%
Hasanpaşa	45.182 ₺/m2	4.111.562₺	33,43%
Feneryolu	96.612 ₺/m2	12.076.500₺	30,78%
Sahrayıcedit	65.083 ₺/m2	8.135.375₺	29,54%
Merdivenköy	68.273 ₺/m2	7.919.668₺	25,89%
Eğitim	62.046 ₺/m2	6.825.060₺	24,06%
Caferağa	66.671 ₺/m2	7.533.823₺	24,03%
Rasimpaşa	44.455 ₺/m2	4.134.315₺	22,11%
Koşuyolu	71.989 ₺/m2	8.854.647₺	21,69%
Acıbadem	58.976 ₺/m2	6.487.360₺	18,31%
Fikirtepe	72.584 ₺/m2	7.476.152₺	17,02%
Dumlupınar	66.803 ₺/m2	6.546.694₺	11,64%

verimliliği sağlayan cihazlar ve güvenlik önlemleri gibi özellikler aidatları artırmaktadır. Ayrıca ortak alanların bakım ve peyzaj düzenlemeleri, apartman görevlisi hizmetleri de aidatlara yansımaktadır. Bu ekonomik yükü karşılayamayan eski sakinlerin, mülk sahibi olsalar bile mahalleyi terk etmek zorunda kaldığı belirtilmektedir. Görüşmelerde, aidat ve yaşam maliyetlerini karşılayamayan sakinlerin, dairelerini kiraya vererek daha uygun semtlere taşındıkları ifade edilmiştir. Kentsel dönüşüm sürecinin ekonomik etkisi olarak, eski sakinler daha ucuz konut arayarak yaşam biçimlerinden de feragat etmektedir. Emekli kesim, sabit gelirlerinin yetersizliği nedeniyle, konutlarını yatırım aracı olarak kullanarak daha uygun kiralık dairelere taşınmakta ve aradaki farkla geçimlerini sağlamaya çalışmaktadır.

Kentsel dönüşüm sürecinde mahalleye yeni sakinlerin taşınması, dışarıdan içeriye doğru bir hareketlilik yaratmaktadır. Yeni gelen sakinler, genellikle ekonomik açıdan daha iyi durumda olan, yüksek gelirli bireyler olarak tanımlanmaktadır. Bu bireylerin sayısındaki artış, mahalledeki ekonomik yapının gelenekselden yeni orta sınıfa doğru bir yükseliş gösterdiğini ve bu süreçle birlikte sınıfsal ayrışmanın belirginleştiğini ortaya koymaktadır. Mahalleye taşınan yeni sakinlerin, önceki sakinlerden farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip olduğu ve bunun mahallede yalnızca nüfus kompozisyonunu değil, yaşam tarzını da değiştirdiği gözlemlenmektedir. Yeni sakinler, genellikle eğitimli, sosyo-kültürel olarak daha üst düzeyde ve kentli yaşam tarzını benimsemiş bireylerden oluşmaktadır. Geleneksel mahalle yaşamı yeni sakinleri mahalleye çeken bir etken olsa da, gündelik yaşamlarında ve sosyal ilişkilerinde daha modern ve kentli bir yaşam biçimini tercih edenlerin sayısındaki artış, mahalledeki sosyo-kültürel yapıyı dönüştürmektedir. Görüşmelerde, yeni sakinlerin daha aktif, dinamik ve sosyalleşmeyi seven bireyler olduğu belirtilmektedir. Bu kişiler, alışveriş merkezi, kafe ve restoran gibi mekanlarda vakit geçirmeyi tercih ederken, mevcut sakinlerin bu tür sosyal etkinliklere daha az ilgi gösterdiği ifade edilmektedir. Bu değişim, sınıfsal farklılıklar ve yeni sakinlerin mahalledeki artan oranı ile birlikte, toplumsal yapıda ve gündelik yaşam pratiklerinde dönüşümlere yol açmaktadır.

Kentsel dönüşüm sürecinde, mahallenin mekânsal yapısının sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlere paralel olarak şekillendiği görülmektedir. Görüşmelerde, yüksek gelirli ve dinamik bir yapıdaki Suadiye bölgesinin profilinin, zamanla Kozyatağı'na kaydığı vurgulanmaktadır. Yeni orta sınıfın, üst gelir grubuna ait olmayan kesimi, benzer sınıf habitusunun yer aldığı ancak ekonomik sermayeleri doğrultusunda ödenebilir konuta

erişebildikleri Kozyatağı'na yerleşmektedir. Bu durum, mahallede Bağdat Caddesi'ne benzer bir "cadde kültürü"nün gelişebileceği ve sosyal yapının daha kozmopolit bir hale dönüşebileceği öngörüsüyle ifade edilmektedir. Yeni sakinlerin farklılaşan özellikleri, mekânda hem konut piyasasında hem de ticaret yapısında kendini göstermektedir. Kentsel dönüşümle birlikte, dükkan sayıları artmakta ve yenilenen konutlardaki dükkan kiraları yükselmektedir. Mahalledeki sınıf profili değiştikçe, yeni sakinlerin yaşam tarzına uygun işletmelerin kazanç sağlama olasılığı yükselmekte ve bu işletmeler, genellikle hedef kitlesinin yaşam alanlarına yakın yerlerde konumlanmaktadır. Bağdat Caddesi'ndeki dükkan kiralarına kıyasla mahallenin daha ucuz kiralar sunması, ulaşım olanakları, güvenli yapısı ve hedef müşteri profilinin yeni sakinlerle birlikte alanda zaman geçtikçe artması, yeni işletmelerin yer seçimi için önemli faktörlerdir.

Sonuç olarak; Kadıköy gibi merkezi ilçelerdeki konut piyasası ve yaşam maliyetlerindeki değişikliklerle birlikte, eski sakin geleneksel orta sınıf ve daha düşük gelirli yeni orta sınıf kesimlerinin mahalleden taşındığı gözlemlenmektedir. Bu süreç, kentsel dönüşümün, belirli bir sosyal sınıfı hedefleyen stratejik bir yaklaşım sunduğunu göstermektedir. Mahallenin konum ve ulaşım olanakları, erişilebilirliğin yüksekliği, sakin ve güvenli ortamı, deprem riskine karşı sağlam zemin yapısı gibi mekânsal özellikleri, yeni orta sınıfı cezbetmektedir. Ayrıca özellikle Bağdat Caddesi aksındaki benzer diğer yerleşimlere göre daha ucuz konut seçenekleri sunması ve bu sunulan konut stokunun artan şekilde kentsel dönüşüm faaliyetleri sonucu yenilenen yapılardan oluşması da, yeni sakinler için tercih nedeni olmaktadır. Mahalle, orta sınıfın sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini barındıran bir yaşam tarzı sunmakta; komşuluk ilişkileri ve yerleşik mahalle kültürü de mekânsal aidiyet duygusu yaratmaktadır. Bu, farklı demografik özelliklere sahip yeni sakinlerin sosyalleşme pratiklerine katkı sağlamakta ve mahallenin kısmen korunmuş geleneksel sosyal yapısı tercih edilmektedir. Ancak son yıllarda kentsel dönüşümün hızlanması, eski sakinler için kırılganlıklar yaratmakta ve mahalledeki dinamikleri değiştirmektedir. Artan piyasa ilgisiyle, daha yüksek gelirli kesimlere yönelik dönüşüm, mahallenin sınıfsal yapısını değiştirmekte, geleneksel orta sınıf için barınma sorunu yaratmaktadır. Bu bağlamda, Kozyatağı Mahallesi'ndeki değişim, çalışma kapsamında, orta sınıf yerleşiminde yaşanan bir soylulaşma süreci olarak değerlendirilmektedir.

Kozyatağı Mahallesi, 1970'lerin sonlarından itibaren hızla gelişen bir orta sınıf mahallesidir. 1980'lerde küreselleşme ile değişen sınıf yapıları, orta sınıfın kendi içinde farklılaşmasına yol açmıştır. Bu süreçte, yeni orta sınıf,

toplumsal konumlarına bağlı olarak avantajlı bir yer edinmiş; bu doğrultuda yaşam alanlarını, taleplerine uygun biçimde yeniden şekillendirmektedir. Kentsel dönüşüm, bu değişimin kent mekânındaki somut yansımasıdır. Ancak, yasal ve yönetsel düzenlemelerin yetersizliği, katılım ve müzakere süreçlerinin eksikliği, inşaat firmalarını başat aktör haline getirmiştir. Kentsel dönüşüm süreci, özellikle artan maliyetlerle birlikte, barınma ihtiyacını piyasa koşullarıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durum, genellikle mevcut sakinler aleyhine, sistemin devamını sağlamayı amaçlayan yasal düzenlemelerle çözüme kavuşturulmaktadır. Bu bağlamda, eski sakinlerin korunması için yetersiz düzenlemeler, yerinden edilme sürecini kaçınılmaz hale getirmektedir. Soylulaşma kavramı, bu kez orta sınıf içinde sorgulanmaya başlanmıştır. Çünkü kazananlar ve kaybedenler arasındaki güç ilişkisi, sermaye sahipliğine dayanmaktadır. Geleneksel ve yeni orta sınıf arasında benzer bir sınıf habitusu olmasına rağmen, ekonomik sermayenin belirleyeni sembolik sermaye olmaktadır. Bu noktada, kentsel dönüşümde kapsamlı bir yasal çerçeve oluşturulmadığı sürece, ekonomik sermayesi fazla olan grup, mekân üzerinde hakimiyet kurmaya devam edecektir. Bu eğilim, sadece dar gelirli yerleşimlerde değil, geleneksel orta sınıf alanlarında da soylulaşma süreçlerini tetiklemekte ve bu süreçlerin gelecekte daha üst sınıflara doğru ilerlemesi kaçınılmaz olmaktadır. Böylece toplumsal yapı giderek daha belirgin bir şekilde alt ve üst sınıflara ayrılmakta, orta sınıf ise kendi içinde daha fazla kutuplaşmaktadır. Bu durum, sosyo-mekansal ayrışmanın derinleşmesine neden olmaktadır.

4.2.2. “Esnaf”tan “İşletme”ye: Ticari Soylulaşma

Kentsel dönüşüm süreçleri, eski ve yeni esnafın mahalledeki varlıklarını sürdürebilmelerini etkileyen mekanizmaları ortaya koymaktadır. Görüşmelerde, işletmelerin mahalleden memnun oldukları, eski ve yeni esnaf arasında komşuluk ilişkilerinin sürdüğü, eski işletmelerin hem mevcut hem de taşınan mahalleli tarafından sahiplenildiği ve alışveriş için tercih edildiği, eski dükkan sahiplerinin fiyat artışlarına karşı daha duyarlı oldukları, yeni işletmelerin ise mahalledeki hareketliliği artırarak eski esnafa da müşteri çektiği vurgulanmıştır. Bu faktörler, eski işletmelerin mahalledeki varlıklarını sürdürmelerini sağlayan koşulları oluşturmaktadır. Diğer yandan, kentsel dönüşüm kapsamında yenilenen binalardaki konutlarla birlikte, zemin katlardaki dükkan kiraları da artmaktadır. Bu durum, eski sakinlerin konuta erişimde yaşadığı zorluklarla paralel olarak, eski esnafın da uygun kiralık dükkan bulamamasına ve artan kira fiyatları nedeniyle eski dükkanlarına geri dönememelerine yol açmaktadır. Ancak eski esnafın varlığı, mahallede yıllar içinde kurduğu müşteri ilişkilerine ve

dolayısıyla mekâna dayalıdır. Yeni yerleşim alanlarında yeniden tanınması ve sosyal ağlara katılması gerekmektedir. Ayrıca mahalledeki yeni sakinler arttıkça, eski esnafın sunduğu ürün ve hizmetlere olan talep azalmaktadır. Bu noktada, mahalle kültürü ve komşuluk ilişkileri, esnafın işlerini sürdürebilmesi için temel bir rol oynamaktadır. Geleneksel orta sınıf sakinlerin mahalleden taşınmasıyla, sosyal ilişkiler bozulmakta ve bu durum eski esnafın gelirlerini düşürerek, artan kira fiyatlarını karşılayamayacak hale gelmelerine neden olmaktadır. Bu durumda eski işletmeler kapanmakta veya satış stratejilerini değiştirerek mahallede tutunmaya çalışmaktadır (Resim 8).

Resim 8: Ticari İşletmelerin Değişim ve Devamlılık Koşullarını Belirleyen Etmenler

Görüşmelerde, kentsel dönüşümle birlikte, yeni binalardaki zemin kat dükkanların kiralarının, eski binalara göre önemli ölçüde arttığı belirtilmektedir. Yüksek kira bedelleri, mahalledeki ticari faaliyetlerin sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir. Yenileme sürecinde kiracı olan dükkan sahipleri ile eski esnaf kiracılar, artan kira bedellerini karşılamakta zorlanmakta, bu durum bazı işletmelerin kapanmasına yol açmaktadır. Özellikle geleneksel dükkanlar ve küçük işletmeler, yüksek kiralar nedeniyle alanı terk etmekte ya da dükkan sahipleri, kirayı ödeyemeyen işletmeleri tahliye etmektedir. Bu bağlamda, fazla kira artışı yapan dükkan sahipleri ile taşınmak istemeyen kiracılar arasında kira tespit davalarının devam ettiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, birçok esnafın kentsel dönüşüm nedeniyle uygun fiyatlı dükkan bulamama endişesi taşıdığı, eski yapıların zemin katlarındaki dükkanlara yöneldikleri ancak bu dükkanların hem dönüşümle azaldığı hem de mevcut kullanıcıları olduğu belirtilmektedir.

Yeni dükkanlar için talep edilen kira bedelleri ise, uzun yıllardır aynı bölgede faaliyet gösteren yorgancı, nalbur, kasap, bakkal gibi geleneksel esnafın ortalama gelir seviyesinin çok üzerindedir. Bu durum, işletmeleri kapanmaya zorlayarak mahalledeki ticari yapıyı dönüştürmektedir.

Pandemi döneminde kira almayan ya da artışı sınırlı tutan eski dükkan sahipleriyle birlikte, emlak piyasasının gidişatına göre kira artışı yapanların da olduğu görüşmelerde yer verilen bir diğer ifadedir. Kentsel dönüşüm sürecinde, kiraları düzenleyici mekanizmaların eksikliği nedeniyle spekülatif artışlar yaşanmakta ve gerçekçi olmayan fiyatlar belirlenmektedir. Bu artışlar, sürdürülebilir olmaktan uzak, kısa vadeli kazanç sağlama amacını taşımaktadır. Ayrıca bazı eski dükkan sahiplerinin bu fiyat artışlarını emeksiz kazanç talepleriyle etik dışı yöntemlerle uyguladığı ve kiralama süreçlerinin maddi çıkarlarla şekillendiği ifade edilmektedir. Emlakçıların komisyonlarını artırmak amacıyla fiyatları yükselttiği, bu durumun piyasada mal ve hizmetlerin gerçek değerlerinin üzerinde şişirilmesine neden olduğu da konu kapsamında ele alınmaktadır.

Bu gelişmelerle birlikte, yüksek kiralar ve ekonomik zorluklar nedeniyle mahalleden taşınmak zorunda kalan eski esnafların, daha uygun fiyatlı yaşam alanlarına taşındığı belirtilmektedir. Özellikle yaşlı emekli esnafların, işletmelerini kapatarak esnaflığı bıraktıkları veya farklı işlere yöneldikleri vurgulanmaktadır. Bu süreçte, bazı eski esnaflar ise, işlerini değil, iş yerlerini değiştirmeyi tercih etmektedir. Örneğin, kasaplık yapan eski bir esnafın, kentsel dönüşüm nedeniyle dükkanını kapatarak, yenileme sonrasında kiraya verme kararı aldığı belirtilmektedir. Eski esnaf, kendi dükkanını işletmek yerine, süpermarkette maaşlı bir çalışan olmayı tercih etmekte; artan kira, personel ve ürün maliyetleri karşısında daha güvenli iş stratejileri arayışına girmektedir. Ayrıca eski esnaflar için kentsel dönüşümle değerlenen dükkanların yatırım değeri, kullanım değerinin önüne geçmektedir. Bu durum, geleneksel orta sınıf sakinlerinin konutlarının değişen anlamına benzer şekilde, mülkün yaşamı sürdürebilmek için bir araç haline geldiğini göstermektedir. Böylece eski işletmelerin yerini büyük ticaret zincirleri veya daha yüksek sermayeye sahip yeni küçük işletmeler alırken, esnafın toplumsal yapıdaki ve yerel sosyal ilişkileri sürdürmedeki rolü giderek marjinalleşmektedir.

Kentsel dönüşüm süreci, özellikle yaşlı esnaf üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Yaş faktörü, eski esnafın işletmesini bırakma kararında belirleyici bir rol oynamaktadır; yaşlı esnaflar, genellikle dönüşüm tamamlandığında eski iş yerlerine dönmeyi değil, emekli olmayı tercih

etmektedirler. Ayrıca, geleneksel iş kolları ve zanaatların sonraki nesillere aktarılamaması, faaliyetlerin sonlandırılmasında önemli bir diğer etkendir. Yeni nesil geleneksel işlere ilgi göstermemekte, aileler ise çocuklarını daha eğitimli ve güvenli işlere yönlendirmektedirler. Eğitim, bu bağlamda öncelikli bir yatırım aracı haline gelmiştir. Eski esnaflar, dönüşüm sürecinin zorlukları, anlaşmazlıklar ve belirsizliklerle karşılaşmakta; bu durum, yaşlı esnafın sürece dahil olmak istememesine yol açmaktadır. Birçoğu emekliliğe ayrılmayı planlarken, dönüşümün ek yükleri bu kararı hızlandırmaktadır. Bununla birlikte, taşınmamak veya çalışmayı bırakmamak için çeşitli stratejiler de geliştirilmektedir. Bu kapsamda, ilk olarak, bazı esnaflar, yeni taşınacakları yerde daha yüksek kira ödeyeceğini düşündüğünden, enflasyona bağlı ya da daha yüksek kira artışlarını kabul edip faaliyetlerine devam etmeyi tercih etmektedir. İkincisi; ekonomik krizle birlikte, kira ve ürün fiyatlarının yanı sıra işgücü ücretlerinin de arttığı belirtilmekte; yüksek maliyetler, küçük ve orta ölçekli işletmelerin sermaye akışını zorlaştırmakta ve faaliyetlerini kısıtlamaktadır. Bu durum, işletmelerin personel sayısını azaltmalarına yol açmaktadır. Üçüncüsü ise; görüşmelerde belirtilmemekle birlikte, saha çalışmasında not edilen bir başka durumdur. Eski esnafın ayakta kalabilmesi için geleneksel usta-çırak ilişkisine dayalı bir strateji geliştirildiği gözlemlenmiştir. Genç çıraklar, zamanla ustalığını kazanıp, aynı mahallede kendi dükkanlarını açmaktadır. Eski ustanın dükkanının bulunduğu bina kentsel dönüşüm sürecine girdiğinde, çırağının dükkanında beraber çalışmaya başlamakta ve maliyeti paylaşmaktadır. Bu strateji, eski esnafın müşteri ağını korumasını ve emekli olmaktansa faaliyetlerine devam etmesini sağlamaktadır. Ayrıca, eski esnaf ve çırak arasındaki işbirliği, mahalledeki sosyal ilişkileri ve komşuluk kültürünü sürdürmeye yardımcı olmaktadır. Ancak dönüşüm tamamlandığında, eski esnafın kendi dükkanını açıp açmayacağı belirsizliğini korumaktadır.

Maliyetlerin artışıyla birlikte, mahallede kentsel dönüşüm sürecinde artan yeni orta sınıf sakinlerin farklı tüketim alışkanlıkları da eski küçük esnafın faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Dijitalleşme ve internet tabanlı alışverişin yaygınlaşması, özellikle pandemiyle birlikte, yerel esnafı rekabet açısından zor durumda bırakmaktadır. Çevrimiçi alışverişin kolaylıkları ve fiyat avantajları karşısında, eski dükkan sahipleri, lojistik zorluklar ve artan teslimat talepleriyle mücadele etmektedir. Bu bağlamda, mahallede özellikle gıda sektöründe faaliyet gösteren yeni küçük işletmeler, bu talepleri karşılayacak şekilde yapılanmaktadır (Resim 9). Ancak eski esnaf, ürün çeşidinin uygun olmaması, lojistik desteği sağlayacak personel ücretlerinin maliyetleri artırması ve yüz yüze sosyal ilişkilere dayalı geleneksel satış pratiği gibi nedenlerle, bu yeni düzene uyum sağlamakta

zorluk yaşamaktadır. Öte yandan, bazı eczaneler ve yerel marketlere dönüşen bakkallar, bu yeni düzenlemeye uyum sağlayarak ürün çeşitliliğini artırmış ve yerel talebe yanıt vermek için lojistik altyapılarını güçlendirmiştir. Çevrimiçi alışverişin yanı sıra, büyük zincir marketlerin fiziksel varlığı da eski esnafı olumsuz etkilemektedir. Yeni orta sınıfın ihtiyaçlarını tek çatı altında karşılayan bu kurumsal firmalar, fiyat indirimleriyle esnaftan daha cazip hale gelmekte ve rekabeti artırmaktadır. Sonuç olarak, eski esnaf müşteri kaybı yaşamakta ve ekonomik zorluklar nedeniyle işletmelerini kapatmak ya da başka bir alana taşımak zorunda kalmaktadır. Ayrıca büyük işletmelerin yüksek kiraları karşılamakta zorlanmadığı ve bu nedenle mülk sahiplerince tercih edildiği gözlemlenmektedir.

Resim 9: Görüşmelerde "Kozyatağı Mahallesi'nde Yeni ve Çok Sayıda Açılan İşletmeler Nelerdir?" Sorusuna Verilen Cevaplardan Oluşturulan Kelime Bulutu

Sonuç olarak; kentsel dönüşüm faaliyetlerinin ve yeni işletmelerin artmasına rağmen, mahalledeki mevcut köklü esnaf topluluğu, mahalle kültürünü devam ettiren, sınıf habitusunu aktaran ve bu sınıfın değerlerini sürdüren önemli bir aktör olarak, toplumsal yapının sürekliliğini ve değişimini anlamada kritik bir rol oynamaktadır. Öte yandan, özellikle pandemi sonrası, kentsel dönüşüm süreci hızlanmış ve daha agresif bir hale gelerek, sadece fizik mekanı değil, aynı zamanda mekânın bir parçası olan sosyal yapıyı da dönüştürmektedir. Diğer bir deyişle, alandaki değişimler mahalleye özgü yerel dinamiklerle yavaş yavaş değil, üst ölçek gelişmelerin etkisiyle oldukça hızlı gerçekleşmektedir. Ancak diğer yandan ise, mahallede hala mevcudiyetini koruyabilen gerek yoğun eski sakin ve esnaf profili, gerekse bu profilden kaynaklanan geleneksel sosyal ilişki ve ağları, değişimin yerel etkilerle karşılaşıp yavaşlamasını sağlamaktadır. Dolayısıyla alanda sorun haline dönüşmeye başlayan değişim değil, değişimi yönlendiren unsurlar olmaktadır. Yeni sakinlerin etkisiyle gelişen emlak piyasası ve yüksek kiralar, eski sakinlerin oluşturduğu sosyal ilişkilere dayalı yerel ticaret ile çatışmakta; eski esnafın mahallede kalıp kalamayacağını belirleyen koşulları şekillendirmektedir. Bu durum, ticari soylulaşmaya neden olmakta ve kentsel dönüşüm süreçlerinin bir parçası olarak, bir orta sınıf

mahallesindeki ticari alanların, daha yüksek gelir gruplarının tercihlerine uygun şekilde yeniden yapılandırılmasıyla kendini göstermektedir. Bu süreç, mahalledeki esnaf yapısını, ticari çeşitliliği ve tüketim alışkanlıklarını değiştirmektedir. Geleneksel küçük ve yerel dükkanlar ile alışveriş alanları; yeni orta sınıf sakinlerin talep ettiği ürün ve hizmetleri sunan ekonomik sermayesi daha yüksek işletmelere dönüşmektedir. Dolayısıyla mahalledeki ticaretin yapısı, (eski) esnaftan (yeni) işletmeye doğru yapısal bir değişim geçirmektedir (Resim 10).

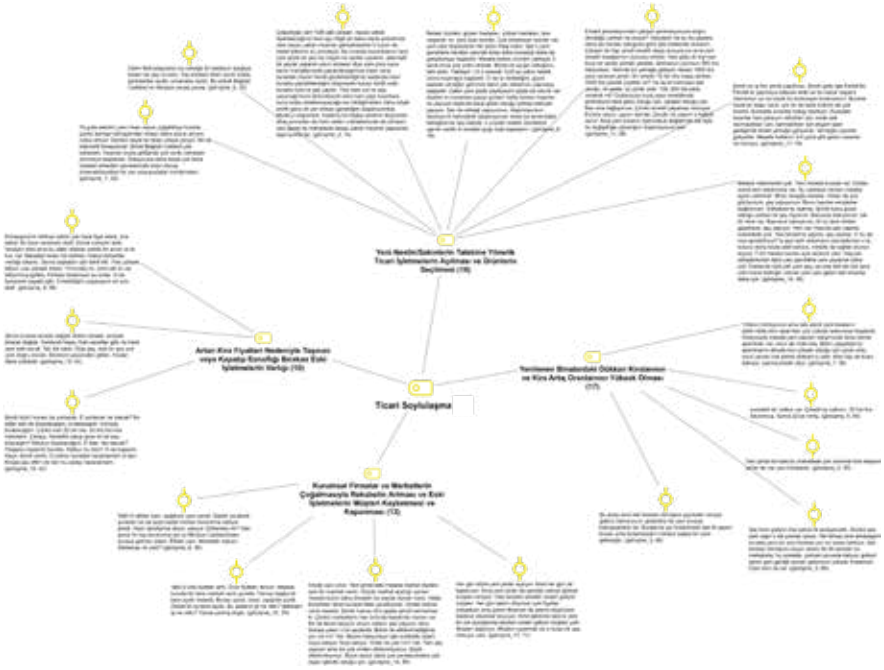

Resim 10: Kozyatağı Mahallesi'nde Yaşanan Ticari Soylulaşma

5. Sonuç ve Öneriler

Orta sınıfın ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye farklılıkları, simgesel sermayelerini şekillendirmekte ve toplumsal konumlarına dayalı güç ilişkilerini pekiştirmektedir. Bu durum, mahalledeki değişim ve çatışma mekanizmalarını tetiklemektedir. Ekonomik kriz, pandemi ve 6 Şubat depremi gibi üst ölçek gelişmelerin etkisinde gelişen kentsel dönüşüm süreçleri; orta sınıf fraksiyonları arasındaki benzerlikleri aşındırarak, sınıf içindeki farklılıkları ve ekonomik eşitsizlikleri mekan üzerinde görünür kılmaktadır. Bu süreç, sınıf habitusunun yeniden üretimini ve mekânla ilişkisini derinden etkileyerek mahallenin yeni sahiplerini tanımlamaktadır. Pandemi sonrası artan başta kiralık konut fiyatları ve mahallenin ekonomik

ve sosyal değerini yükselten yeni ticari işletmeler, daha yüksek gelirli bireylerin bölgeye yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Eski ve düşük gelirli geleneksel orta sınıf sakinlerin yerini, daha varlıklı yeni orta sınıfın almasına yol açarak, sosyo-mekânsal eşitsizlikleri derinleştirmiş ve mahallenin nüfus kompozisyonu ile sınıf yapısını yeniden şekillendirmiştir. Bu bağlamda, kentsel dönüşüm süreci, yalnızca fiziksel değil, sosyal yapıları ve toplumsal ilişkileri de dönüştüren çok boyutlu bir değişimi ortaya koymaktadır.

Kozyatağı Mahallesi'nde, sınıf yapısındaki değişim ve sakinlerin bu dönüşüm karşısındaki tutumları, "içeriden dışarıya" ve "dışarıdan içeriye" doğru bir sınıf mobilizasyonu yaratmaktadır. Daha yüksek gelirli yeni orta sınıfın mahalleye yerleşmesi, eski sakinlerin ise artan kira ve aidatlarla mahalleyi terk etmesine neden olan bu çift yönlü hareketlilik, konut piyasası ve yaşam maliyetlerindeki değişimin etkisiyle meydana gelmektedir. Eski sakinler ve hatta daha düşük gelirli yeni orta sınıf mahalleden taşınırken; piyasa odaklı kentsel dönüşüm faaliyetleriyle, belirli bir sosyal sınıfı hedefleyen konut sunumu gerçekleşmektedir. Bu anlamda, hedef kitle, yeni orta sınıf olmaktadır. Mahallenin konum, ulaşım, güvenlik, sağlam zemin yapısı, yenilenen konut stoku vb. fiziksel özellikleri ile orta sınıf habitusunu ve yaşam tarzını ortaya koyan sınıfsal yapısı, görece devam eden komşuluk ilişkileri, yerleşik mahalle kültürü gibi sosyo-kültürel özellikleri, yeni orta sınıfı cezbetmekte ve mahalleye taşınmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda, Kozyatağı Mahallesi'ndeki değişim, eski sakinlerin yerinden edilip, yerlerine ekonomik sermayesi yüksek yeni sakinlerin yerleştiği bir soylulaşma sürecidir. Ancak burada dikkat çekilmek istenen nokta, bu sürecin dar gelirli yaşam alanlarında değil, geleneksel bir orta sınıf mahallesinde gerçekleşmekte olduğudur. Dolayısıyla soylulaşma olgusu, artık alt gelir grubuyla birlikte orta sınıf içindeki düşük ekonomik sermayeye sahip kesim için de bir barınma sorunu ortaya koymaktadır.

Ticari alanlarda ise, eski esnaftan yeni işletmelere doğru yapısal bir dönüşüm gerçekleşmektedir. Yeni sakinlerin mahalleye taşınması ve eski sakinlerin alanı terk etmesi yalnız konut piyasasını değil, aynı zamanda yerel ticaret yapısını da etkilemektedir. Geleneksel küçük esnaf ve yerel dükkanlar; yeni orta sınıf sakinlerin yaşam tarzlarını, tüketim alışkanlıklarını, beğenilerini ve bu doğrultudaki taleplerini yansıtan ürün ve hizmetleri sunan ekonomik sermayesi daha yüksek işletmelere dönüşmektedir. Yenilenen binalardaki dükkan kiralarının artması, eski esnafın uygun kiralık dükkan bulamaması ve işlerini sürdürememesiyle sonuçlanmakta; diğer yandan, ekonomik krizin etkisiyle yükselen maliyetler ile pandemi sonrası değişen tüketim ve sosyalleşme pratikleri, eski esnafın mahallede varlığını devam ettirmesini

imkansız kılmaktadır. Böylece eski esnaf mahalleyi terk ederek, yerine yeni sakinleri hedefleyen işletmeler ya da yüksek kiralardan etkilenmeyen büyük zincir marketler gelmektedir. Bu durum konut alanlarında yaşanan durumla benzerlik göstermekte, ticari soylulaşma bağlamında değerlendirilmektedir. Sonuç olarak; kentsel dönüşümde kapsamlı bir yasal çerçeve oluşturulmadığı sürece, ekonomik sermayesi fazla olan grupların mekân üzerinde hakimiyet kurmaya devam etmesi beklenmektedir. Bu durum, sadece dar gelirli yerleşimlerde değil, geleneksel orta sınıf alanlarında da soylulaşma süreçlerini tetiklemektedir. Deprem riski gerekçesiyle başlatılan ancak piyasa odaklı ilerleyen kentsel dönüşümle, gelecekte bu süreçlerin ekonomik sermaye belirleniminde daha üst sınıflara kayması kaçınılmaz olmaktadır. Böylece toplumsal yapı giderek daha belirgin bir şekilde alt ve üst sınıflara ayrılmakta ve orta sınıf kendi içinde daha fazla kutuplaşmaktadır. Bu eğilim, sınıf ve mekân ilişkisine dair yerel mekanizmaları ortadan kaldırırken, sosyo-mekânsal ayrışmanın derinleşmesine neden olmaktadır.

6. Kaynaklar

Akçaoğlu, A. (2018). Zarif ve dinen makbul: Muhafazakâr üst-orta sınıf habitusu (4. baskı). İstanbul: İletişim.

Arlı, A., & Göker, E. (2014). Kent sosyolojisini Bourdieu ve Wacquant ile düşünmek. Cogito – Pierre Bourdieu Özel Sayısı, 76, 121-138.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J. G. Richardson (Ed.), Handbook of theory and research for the sociology of education içinde (s. 241-258). Westport: Greenwood.

Bourdieu, P. (1987). What makes a social class? On the theoretical and practical existence of groups. Berkeley Journal of Sociology, 32, 1-17.

Bourdieu, P. (2006). Pratik nedenler - Eylem kuramı üzerine (2. baskı). İstanbul: Hil.

Bourdieu, P. (2013). Seçilmiş metinler (3. baskı). Ankara: Heretik.

Bourdieu, P. (2014). Simgesel sermaye ve toplumsal sınıflar. Cogito – Pierre Bourdieu Özel Sayısı, 76, 192-203.

Bourdieu, P. (2015). Ayrım - Beğeni yargısının toplumsal eleştirisi. Ankara: Heretik.

Bourdieu, P. (2016). Sosyoloji meseleleri (2. baskı). Ankara: Heretik.

Braun, V. & Clarke, V. (2022). Thematic analysis: A practical guide, Los Angeles: Sage.

Çeğin, G. (2018). Gündelik Hayatın Kavranışı İçin Pierre Bourdieu'nun Kavramsal Repertuarının Verimlilikleri ve Sınırlılıkları. Ali Esgin ve Güney Çeğin (Der.), Gündelik Hayat Sosyolojisi-Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar içinde (s. 405-30). Ankara: Phoenix.

Çeğin, G. & Arlı, A. (2004). "İdeoloji" Gerçeğinin Aşınması ve Pierre Bourdieu'nün Kuramsal Seçenekleri. Doğu Batı Düşünce Dergisi, 7 (28): 163-179.

Çeğin, G., Göker, E., Arlı, A. & Tatlıcan, Ü. (2007). Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi (3. Baskı). İstanbul: İletişim.

Danermark, B., Ekström, M., Jakobsen, L., Karlsson & Jan Ch. (2018). Toplumu açıklamak: sosyal bilimlerde eleştirel realizm. Ümit Tatlıcan (Çev). Ankara: Phoenix.

Jourdain, A. & Naulin, S. (2016). Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları. Öykü Elitez (Çev.). İstanbul: İletişim.

Kadıköy Belediyesi Akademi. (2023). Kadıköy 2030 Mevcut Durum Raporu. İstanbul: Kadıköy Belediyesi. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://anlat.kadikoy.bel.tr/kbpanel/Uploads/Files/kadikoy2030_mevcut_durum_raporu.pdf

Kurtuluş, H. (2003). Mekânda Billurlaşan Kentsel Kimlikler: İstanbul'da Yeni Sınıfsal Kimlikler ve Mekânsal Ayrışmanın Bazı Boyutları. Doğu-Batı, 6 (23): 75-96.

Kurtuluş, H. (2005). İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar (Der.). İstanbul: Bağlam.

Kurtuluş, H., Purkis, S. & Alada, A. (2012). İstanbul'da Yeni Konut Sunum Biçimleri ve Orta Sınıfların Sosyo Mekansal Yeniden İnşaası. Ankara: TÜBİTAK Araştırma Projesi Raporu. No. 110K061.

Özet, İ. (2019). Fatih-Başakşehir: Muhafazakâr mahallede iktidar ve dönüşen habitus (3. baskı). İstanbul: İletişim.

Pérouse, J.F. & Danış, D. (2005). Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları: İstanbul'da Güvenlikli Siteler. Toplum ve Bilim, 104, 92-123.

Pratt, A.C. (1994). Eleştirel realizm ve toplumbilimsel araştırmalarda pratik anlamları. Toplum ve Bilim, 64-65, 112-128.

Savage, M. (2014). Pierre Bourdieu'nün kayıp kent sosyolojisi. Cogito – Pierre Bourdieu Özel Sayısı, 76, 106-120.

Savage, M. (2020). Bourdie comes to town: Part II. International Journal of Urban and Regional Research, 45(1), 150-153.

Sayer, A. (2019). Sosyal bilimde yöntem: Realist bir yaklaşım (2. baskı). Sabri Gürses (Çev.). İstanbul: Küre.

Susan, S. & Turner, B. S. (2019). Pierre Bourdieu'nun Mirası-Eleştirel Söylemler. A.Kadir Gülen (Çev.). Ankara: Phoenix.

Swartz, D. (2011). Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi. Elçin Gen (Çev.). İstanbul: İletişim.

URL1 https://www.endeksa.com/tr/, Erişim Tarihi: 06.11.2024.

URL2 https://www.endeksa.com/tr/, Erişim Tarihi: 06.11.2024.

Wacquant, L. (2018). Bourdieu comes to town: Pertinence, principles, applications. International Journal of Urban and Regional Research, 42(1), 90-105.

Öğrenci Paneli

A Noktasından - B Noktasına

Erişilebilir, Sürdürülebilir, Yaşanabilir

A Noktasından B Noktasına: Erişilebilir, Sürdürülebilir, Yaşanabilir

Küreselleşen dünyada kentler, hızla artan nüfus, mekânsal baskılar ve toplumsal dönüşümler ile birlikte daha karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Bu süreçte planlama araçları ve yaklaşımlar, toplumsal yaşamın değişen gereksinimlerine uyum sağlayacak biçimde farklılaşmaktadır. Yaşam odaklı planlama, bireylerin ihtiyaçlarını, erişilebilirliği ve sürdürülebilirliği merkeze alarak kentsel mekânın yeniden düşünülmesine olanak tanımaktadır.

Bu bağlamda, Akdeniz Üniversitesi Kampüsü ve yakın çevresi üzerine kurgulanan atölye, kentin merkezinde binlerce öğrencinin gündelik yaşamına ev sahipliği yapan bu alanın, yaya, bisiklet ve toplu taşım odaklı ulaşım sistemleri ile nasıl dönüştürülebileceğini tartışmaya açmaktadır. Atölye, mevcut binek araç ağırlıklı ulaşım kurgusunun daha dinamik, erişilebilir ve yaşanabilir bir sisteme evrilebilmesi için farklı bakış açılarını bir araya getirmeyi amaçlamaktadır.

Katılımcılar, yaşam odaklı ulaşım planlamasının sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarını dikkate alarak, kent-kampüs entegrasyonunun nasıl mümkün kılınabileceği sorusu etrafında bir araya gelmiştir. Atölye süreci boyunca yürütülen tartışmalar ve saha çalışmaları, "A noktasından B noktasına erişim" temasını yalnızca bir ulaşım meselesi olarak değil, aynı zamanda kentsel yaşamın kalitesi, kamusal alanın kullanımı ve toplumsal bütünleşme açısından ele almayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda, iki gün süren tartışma ve üretim ortamı, öğrencilerin hem alanın mevcut koşullarını gözlemleyebilecekleri hem de geleceğe dair yaşanabilirlik odaklı senaryolar geliştirebilecekleri bir deneyim alanı yaratmıştır. Atölyenin çıktıları, yalnızca üniversite kampüsünün değil, aynı zamanda kentin bütünüyle kurduğu ilişkinin yaşam odaklı bir perspektiften yeniden kurgulanması için bir tartışma zemini oluşturmuştur.

Not: Kitap kapsamında görsellerin hepsine yer verilememiş, görsellerin tamamı internet sitesi üzerinden erişime açılmıştır.

Yürütücüler ve Katılımcılar:

Kıvanç Ertuğay, Engin Kepenek, Deniz Özgül, Şerife Betül Çetinkaya, Zülal Aydos, Barış Taylan Aran, Deniz Alaydın, Furkan Türk, Hülya Çetinkaya, Nurseda Altın

Aleyna Yıldız, Aslı Selçuk, Aslı Şahin, Ayşe Nur Aydın, Bahar Şahin, Berke Arıkan, Buse Bektaş, Çağan Yuvarlak, Dilara Paytoncu, Elif Vuruşkan, Emirhan Altın, Fatmanur Araz, Gülderen İpek Can, Hatice Taşdemir, İlknur Kuvali, Mehmet Uğur Sevinti, Melike Nur, Mert Yiğit Cesur, Özlem Koçak, Senem Akkaya, Sümeyye Doğanay, Sümeyye Kılıçarslan, Şevval Beyza Kılınç, Şüheda Ceylan, Umut Ekin Güçlü

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ

48. KOLOKYUMU

7 — 9 KASIM 2024 | ANTALYA

A B
NOKTASINDAN NOKTASINA

Yaya bölgelerinin trafik tarafından istila edilmesi
Yaya alanları net bir şekilde belirlenmeli ve araçların bu alanlara park etmesi engellenmelidir. Yaya yollarında park yasağına uyulması için sıkça denetlenmelidir

Trafik alanlarının güvensizliği
Ayrı yaya yolları tasarlanmalı, araç yolları ile yaya yolları arasına fiziksel bariyerler (beton bloklar, düşük duvarlar) yerleştirilmelidir

Engelli bireyler için erişilebirlik
Engelli bireyler için standartlara uygun devamlılığı olan rampalar, özel işaretlemeler ve düzenlemeler yapılmalıdır.

Kötü hava koşulları
Yaya yolları,kaymaz yüzey malzemeleri ile yapılmalı ve hava koşullarına uygun drenaj sistemleri kurulmalıdır.

YAYA ODAKLI ULAŞIM

Akdeniz Üniversitesi'nden Beachpark'a uzanan yaya güzergâhının iyileştirilmesi, bölgedeki yaya deneyimini geliştirmek için çeşitli başlıklar altında değerlendirilebilir. Yaya odaklı bir planlama yaklaşımı, kentte yürüyüş öncelikli alanlar oluşturarak yaya kimliğini güçlendirmeyi hedefler. Bu amaçla önerilen iyileştirmeler; yaya yollarının kesintisiz ve erişilebilir olmasını sağlamak, güvenliği artırmak, sürdürülebilir ulaşım seçeneklerini desteklemek, yeşil altyapıyı yaygınlaştırmak ve kullanıcı dostu çevresel tasarımlar sunmak gibi temel başlıklarda yoğunlaşır. Bu unsurların bütüncül bir yaklaşımla ele alınması, güzergâh boyunca keyifli ve güvenli bir yaya deneyimi sunarak, kentin yaya odaklı kimliğine katkıda bulunacaktır.

Bağlantı ve Süreklilik
Kampüs ve Beachpark arasında kesintisiz bir yaya ağı oluşturulmalı; trafik yoğun noktalar için alt/üst geçitler ve yönlendirme tabelaları eklenmelidir.

Yaya Güvenliği ve Öncelik
Yoğun araç trafiği olan bölgelerde yaya geçitleri belirginleştirilmeli, hız sınırlamaları ve yavaşlatıcı önlemlerle güvenlik artırılmalıdır.

Sürdürülebilir Ulaşım Seçenekleri
Bisiklet yolları, toplu taşıma entegrasyonu ve güzergah boyunca dinlenme alanları ile sürdürülebilir ulaşım desteklenmelidir.

Yeşil Altyapı
Güzergâh boyunca ağaçlandırma yapılarak gölgelik alanlar oluşturulmalı, yeşil koridorlarla hava kalitesi iyileştirilmelidir.

Yaya Dostu Çevresel Tasarım
Geniş, aydınlatmalı ve estetik yaya yolları; oturma alanları, su içme noktaları gibi öğelerle donatılarak kullanıcı dostu hale getirilmelidir.

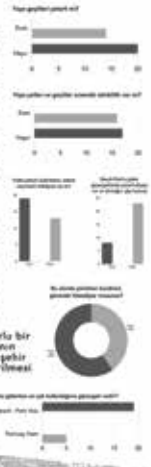

Antalya'da yayaların daha güvenli ve konforlu bir şekilde hareket edebilmesi için yaya yollarının iyileştirilmesi, yaya bilinci oluşturulması ve şehir planlamasında yayaların öncelikli hale getirilmesi gerekmektedir.

Öneri Yaya Şeması

Grup Üyeleri: İlknur Kıvılı, Mert Yiğit Cesur, Gülderen İpek Can, Çağan Yuvarlak, Sümeyye Kılıçarslan

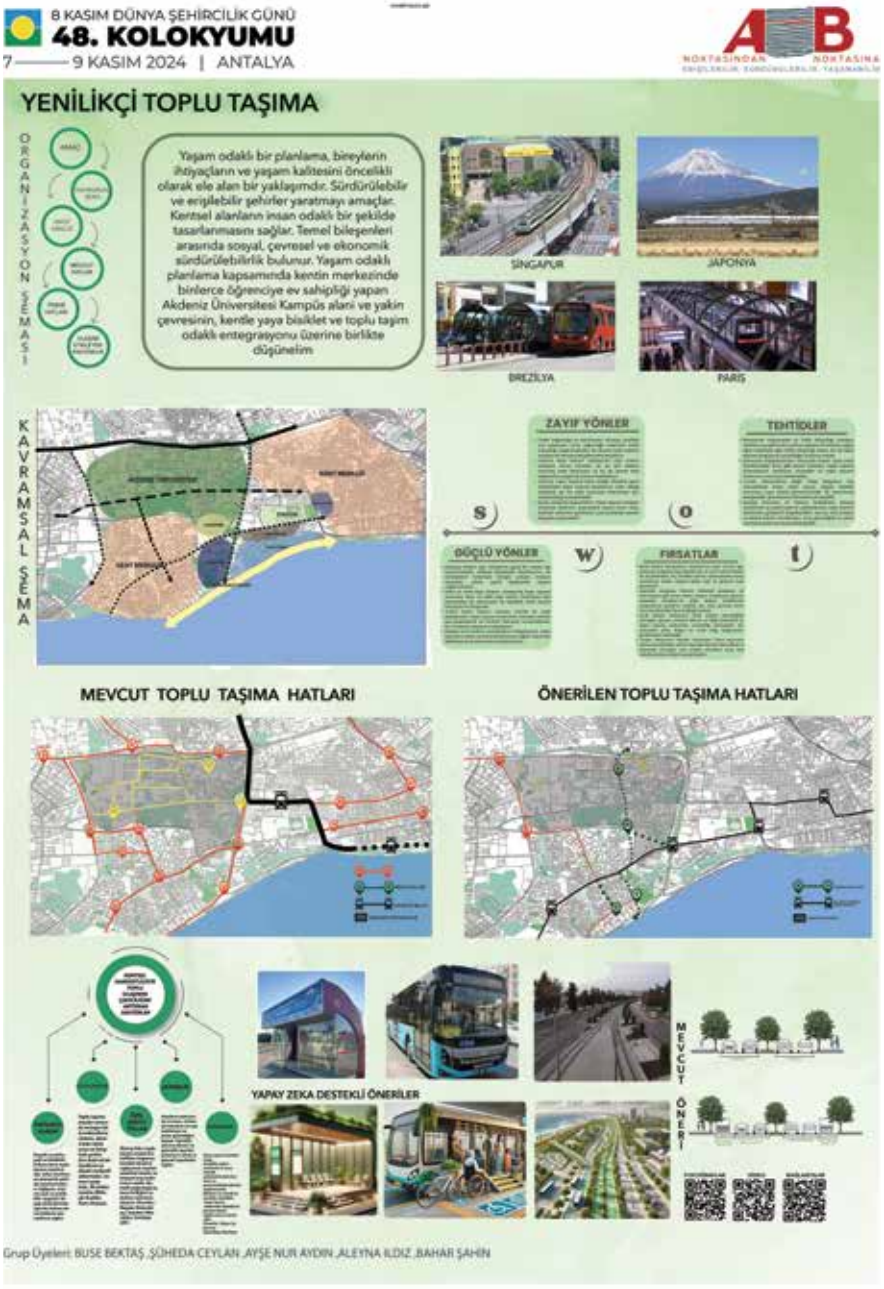
8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
48. KOLOKYUMU
7 — 9 KASIM 2024 | ANTALYA
A B
NOKTASINDAN NOKTASINA
YENİLİKÇİ TOPLU TAŞIMA
ORGANİZASYON ŞEMASI
Yaşam odaklı bir planlama, bireylerin ihtiyaçlarını ve yaşam kalitesini öncelikli olarak ele alan bir yaklaşımdır. Sürdürülebilir ve erişilebilir şehirler yaratmayı amaçlar. Kentsel alanların insan odaklı bir şekilde tasarlanmasını sağlar. Temel bileşenleri arasında sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik bulunur. Yaşam odaklı planlama kapsamında kentin merkezinde binlerce öğrenciye ev sahipliği yapan Akdeniz Üniversitesi Kampüs alanı ve yakın çevresinin, kentle yaya bisiklet ve toplu taşım odaklı entegrasyonu üzerine birlikte düşünelim
SİNGAPUR
JAPONYA
BREZİLYA
PARİS
KAVRAMSAL ŞEMA
ZAYIF YÖNLER
TEHDİDLER
DÜŞÜLÜ YÖNLER
FIRSATLAR
S
O
W
t
MEVCUT TOPLU TAŞIMA HATLARI
ÖNERİLEN TOPLU TAŞIMA HATLARI
YAPAY ZEKA DESTEKLİ ÖNERİLER
MEVCUT
ÖNERİ
Grup Üyeleri: BUSE BEKTAŞ ,ŞÜHEDA CEYLAN ,AYŞE NUR AYDIN ,ALEYNA İLDIZ ,BAHAR ŞAHİN

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
48. KOLOKYUMU
7 — 9 KASIM 2024 | ANTALYA
A B
NOKTASINDAN NOKTASINA
Yaya Dostu Kampüs: Geleceğin Adımları
Kampüs çevresindeki yayaların problemleri:
G
Z
F
T
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Üniversite ve çevresindeki yaylarla yaptığımız anketler, yayaların en çok zorlandığı beş ana sorunu belirledik. Bu sorunları, yayaların günlük hayatında yaşadığı sorunları daha iyi anlamak adına grafikler görselleştirdik. Yaya dostu bir çevre yaratmak için bu sorunlara dikkat çekiyoruz.
Alternatif çözüm önerileri:
Kız yurdunun çıkışından Aktur Park'ı ölçüden Beach Park ve çevresindeki sahile yaya ulaşımı açısından doğrudan ve kesintisiz en yakın sahile erişmek için bu köprü tasarlanmıştır.
Yüzüncü Yıl ve Dumlupınar bulvarlarını birleştiren kavşağın, Akdeniz Üniversitesi'ni Konyaalı Plajı'na erişimi açısından yayalara zorluk çıkardığı için bu bölgeye ekolojik yeşil peyzaj alanları ile donatılmış sahile erişim köprüsü düşünülüp, kampüs ve sahil bağlantısını yaya ulaşımını kolaylaştırmak için tasarlanmıştır.
Dünyada birçok ülke ve üniversite kampüsü, yayaların güvenliğini artırmak, hava kirliliğini azaltmak ve şehir merkezlerini daha yaşanabilir hale getirmek için yayalaştırma projeleri başlattı. İşte yayalaştırma projeleriyle öne çıkan bazı ülkeler ve kampüsler.
•New York Şehri'nin yayalaştırma stratejisi, Broadway ve Times Meydanı gibi alanları olmuşlardır ve daha canlı kamusal alanlar yaratmak için araçlardan çok yayalara öncelik verdi.
•Almanya'da Berlin, Hamburg ve Münih gibi şehirlerde yayalaştırma projeleri aktif olarak uygulanıyor.
•Stanford Üniversitesi (ABD): Kampüste bisiklet yolları ve yaya yolları inşa ederek Stanford, araç kullanımını azaltarak öğrencilerin yaya ve bisiklet ile ulaşımını teşvik ediyor.
•Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), kampüsü yayalaştırarak araç trafiğini azaltabilmiş, yaya ve bisiklet yolların genişletmiştir.
Kampüsün kuzey kısmından Kültür mahallesine doğru D400 karayolu üstünden uzanan köprü eski kullanımının elverişsiz koşulları nedeniyle yayaların çilesi haline gelip işlevsiz hale gelmişti. Bu sebeple buraya daha modern ve ilgi çekici, yayaların hızlı bir şekilde karşıya ulaşabileceği ve engelli vatandaşların sorunsuz şekilde kullanabileceği bir köprü tasarlanmıştır.
ÖNCE
SONRA
Dumlupınar ve Yüzüncü Yıl bulvarlarının birleşimini yerin altına alıp kampüsten sahile doğru kesintisiz yaya ulaşımını sağlamak açısından büyük avantaja sahip bu tasarım çok önemlidir
Grup Üyeleri: Berke Ankan, Emirhan Altın, Fatmanur Aras, Sümeyye Doğanay, Şevval Beyza Kilmiç

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ

48. KOLOKYUMU

SÜRDÜRÜLEBİLİR HAREKETLİLİK - MİKROMOBİLİTE

DÜNYA ÖRNEKLERİ VE ANALİZ VERİLERİ

KOPENHAG BİSİKLET YOLU

OSLO BİSİKLET YOLU

MELBİNKİ BİSİKLET YOLU

ALMANYA BİSİKLET YOLU PLAN VE GÖRÜNÜŞÜ

YUKARIDAKİ DÜNYA ÜLKELERİNİN ÖRNEKLERİNİ İNCELEDİĞİMİZDE HİÇBİRİ DÖNÜ BİSİKLET YOLLARININ BİSİKLETLERİN DEĞİŞTİĞİNİ OTOYOL VE YAYA YOLLARININ BİRBİRİNDEN AYRILDIĞINI VE MOBİLİTE YOLLARININ DAHA CAZİP ŞEKİLDE KULLANILDIĞI GÖRÜLMEKTEDİR.

GÜZERGAHLARIN GENELİNDE CAZİBE NOKTALARINDAN GEÇTİĞİ VE OTOYOLLARIN ALT YOL OLARAK MOBİLİTE YOLLARININ İSE ÜST GEÇİT OLARAK DEVAM ETTİĞİ DE ANALİZ EDİLMİŞTİR.

BİR DİĞER ÖNEMLİ NOKTA İSE SÜREKLİLİKTİR. YOLLAR SÜREKLİ OLARAK DEVAM ETMEKTE KESİNTİYE UĞRAMAMAKTADIR. GERÇİRSE BAZI YOLLAR SADECE YAYA VE MOBİLİTE ARAÇLARINA AYRILMIŞTIR.

BELİRLENEN SORUNLAR:

1. BİSİKLET AKSLARININ SÜREKLİLİĞİNİN OLMAMASI.
2. PAYLAŞIMLI YOLLARDA GÜVENLİĞİN OLMAMASI.
3. MİKROMOBİLİTE PARK NOKTALARININ AZ VE YETERSİZ OLMASINDAN DOLAYI KALDIRIM VE YOLLARIN İŞGAL EDİLMESİ.
4. BİSİKLET YOLLARININ ENGEBELİ VE DÜZENSİZ OLMASI, SÜRÜŞ GÜVENLİĞİNİ VE KONFORUNU OLUMSUZ ETKİLEMESİ.
5. KAMPÜS - SAHİL BÖLGELERİ ARASINDA BİSİKLET ERİŞİMİ OLMAMASI.
6. KAMPÜS İÇERİSİNDE BİSİKLET KİRALAMA NOKTALARININ OLMAMASI.
7. MİKROMOBİLİTE ARAÇLARININ ÖĞRENCİ BÜTÇESİNE UYGUN OLMAMASI.
8. TOPLU TAŞIMA ARAÇLARIYLA ENTEGRE OLMAMASI.

BELİRLENEN POTANSİYELLER:

1. MEVCUT VE ÖNERİLEN AKSLARIN BİRBİRLERİNE ENTEGRE EDİLEBİLİR OLMASI.
2. KAMPÜS ALANI İÇERİSİNDE POTANSİYEL PARK NOKTALARININ BULUNMASI.
3. MİKROMOBİLİTE KULLANIMINA UYGUN ARAZİYE SAHİP OLMASI.
4. YOL KENARLARINDA KALAN MEVCUT BOŞ ALANLARIN BİSİKLET YOLU OLARAK DEĞERLENDİRİLEBİLECEK OLMASI.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ'NDEN KONYAALTI SAHİLİ'NE BİSİKLET-BİSİKLET YOLU İLE ERİŞİM ANKETİ DEĞERLENDİRME SONUÇLARI

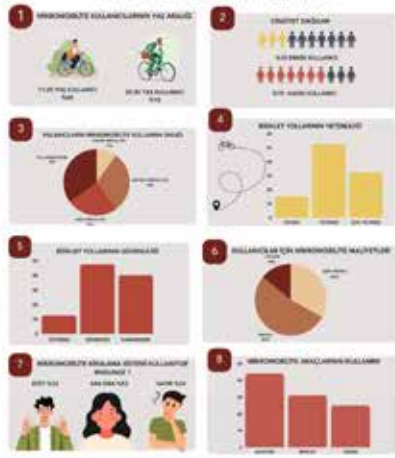

İŞLEV ANALİZİ

YEŞİL ALAN ANALİZİ

ÖNERİLER

AMSTERDAM 100 M BİSİKLET YOLU

KAMPÜS İÇERİSİNDE SÜRÜLEN BİSİKLET YOLLARINDAKİ ÜNİSTLEN HAREKET ENERJİSİNİN YİNE KAMPÜS İÇERİSİNDE BU SEFER AYDINLATMA ARACI OLARAK KULLANILMASI ÖNERİLMEKTEDİR

KAMPÜSTEN SAHİLE İNAN MİKROMOBİLİTE YOLLARININ HİZ DURUMLARINA GÖRE YOL REHLERİ BOYANMALI BU SAYEDE GÜVENLİK ARTTIRILARAK SÜRÜCÜLERE DAHA KONFORLU VE GÜVENLİ YOLLAR SUNULMALIDIR.

ANTURANDO

MİKROMOBİLİTELERİN PARK ALANLARINI, UYGUNLUK DURUMLARINI VE GÜZERGAHLARININ GÖRÜLMESİ AMAÇLANMIŞTIR. KULLANIM DOĞRULTUSUNDA ÖDÜLLER VERİLMESİ VE KULLANICILARIN TEŞVİK EDİLMESİ HEDEFLENMİŞTİR.

Grup Üyeleri: Elif Vuruşkan , Hatice Taşdemir , Melike Nur Durdu , Senem Akkaya , Umut Ekin Güçlü

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
48. KOLOKYUMU
7 — 9 KASIM 2024 | ANTALYA
A B
NOKTASINDAN NOKTASINA
TOPLU TAŞIMA PERSPEKTİFİ
DÜNYA ÖRNEKLERİ
G
Z
F
T
TOPLU TAŞIMA ODAKLI KENTSEL GELİŞİM
TOPLU TAŞIMA HARİTASI
Gösterimler
Planlanan Raylı Sistem
Öneri Toplu Taşıma Güzergahı
Akdeniz Üniversitesi Kampüs Girişleri
VC59 Otobüs Hattı
104 Otobüs Hattı
Bazı Önerili Referans Noktaları
Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Akdeniz Üniversitesi Kampüsü Alan
Akdeniz Üniversitesi Kampüsü
0 500 1,000 m
Grup Üyeleri: Aslı Selçuk,Aslı Şahin,Dilara Paytoncu, Mehmet Uğur Sevinti, Özlem Koçak

PLANED Özel Oturumu

Planlama Eğitiminde Teknoloji Arayüzleri ve Yapay Zeka

Moderatör: **Prof. Dr. Zeynep ENLİL**

Dr. Öğr. Üyesi Deniz Erdem OKUMUŞ

Öğr. Gör. Dr. Can GÖLGELİOĞLU

Prof. Dr. Olgu ÇALIŞKAN

Moderatör:

Prof. Dr. Zeynep ENLİL

Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Zeynep ENLİL: Herkese günaydınlar, bu sabahın ilk oturumuna, Planed Oturumuna hoş geldiniz diyelim. Tabii dün gece çok eğlenceli ve güzel bir geceydi. Onun için herhalde arkadaşlarımız yavaş yavaş gelecekler diye umut ediyoruz. Sayımız henüz az, ama artacaktır.

Ben önce izninizle bu oturumun bir özelliğinden söz edeyim. PLANED'i belki aranızda duymuş olanlar vardır. Hocalarım biliyor muhakkak, ama genç arkadaşlarımız bilmiyor olabilirler. PLANED nedir, önce kısaca ondan bir söz etmek istiyorum. PLANED bizim şehir ve bölge planlama eğitimi ve akreditasyonu için kurduğumuz bir dernek. TMMOB çatısı altında başlayan akreditasyon çalışmaları, Akreditasyon Komisyonunun çalışmaları bu derneğin kuruluşunu amaçlıyordu. Şehir planlama eğitimini akredite edebilmek üzere bu YÖK'ün, YÖKAK'ın gerektirdiği bir şey. Okullardan programların her birinin bağımsız kuruluşlar tarafından akreditasyonunu istiyorlar. Biz de buna yönelik çalışmalarımızı yapıyorduk ve derneğimizi kurduk. Daha tabii dernek faaliyete geçmedi, birtakım eksiklerimiz var bir iktisadi işletme kurmak, filan gibi, bu da bir maliyet gerektiriyor. Onun için işte faaliyetler düzenleyerek, sponsorlar bularak biraz böyle bu işi oldurmaya çalışıyoruz. Sizleri de, bütün hocalarımızı, meslektaşlarımızı, öğrenci arkadaşlarımızı öğrenci üye olarak üye olmaya davet ediyoruz, destek vermeye davet ediyoruz. Eğitimimizin kalitesini

arttırmak, kadrolarımızı genişletmek ve planlama eğitimini güncel kılabilmek için verdiğimiz uğraşın bir parçası bu ve ilk defa da böyle Dünya Şehircilik Günü içerisinde bir özel oturumla, Odamıza da bu açıdan çok teşekkür ediyoruz bize bir yer ayırdığı için, böyle bir özel oturumla bir katkıda bulunalım istedik ve de kendimizi sizlere tanıtalım istedik.

Biliyorsunuz bugün bu oturumda çok güncel olan bir konuyu değerli hocalarımızla tartışacağız: Planlamada Teknoloji Arayüzleri ve Yapay Zekâ. Şimdi biliyorsunuz bütün dünyada böyle kasıp kavuran bir dalga halinde bu, yeni bir dijital devrim belki de, değil mi? Bunun tabii olumlu yanları da var. Bizim önümüze yeni kapılar açıyor, yeni olanaklar tanıyor, ama bir yandan da birtakım riskler de barındırıyor. Onun için nedir bu yapay zekâ, bir defa onu bir anlayalım. Planlamada, planlama yetiminde ne anlama geliyor, bize ne tür yeni pencereler açıyor, ne tür yeni vizyonlar, olasılıklar sağlıyor, mesleğimiz adına riskler içeriyor mu, bunlar neler, riskleri nasıl minimize edebiliriz gibi bir tartışmanın içinde olmak istiyoruz. Zaten dünyada da çok tartışılan bir konu dediğim gibi hem genelde hem de planlama eğitimi açısından çok güncel olarak tartışmaları görüyoruz. Çeşitli seminerlerin ve bienallerin düzenlendiğini, onun için biz de bir ilk olarak üç değerli konuşmacımızla bu sabah bu konuyu tartışmaya açmak istiyoruz. Ben söz vermeden önce kısaca hocalarımızı tanıtayım. Sizler tanıyorsunuzdur muhakkak, ama bir daha böyle bir tanıtmış olalım. Deniz Erdem Okumuş Hocamız bizde, Yıldız Teknik Üniversitesinde öğretim üyesi, doktora tezini Teknik Üniversitede yaptı ve bu yapay zekâyı, teknoloji arayüzlerini kullanma ve de bunu iklim konusuyla birleştirme konusunda çok kıymetli bir tez yaptı. Ödül alan bir tezi var, bu sabah ondan bir katkı rica ettik. Diğer Hocamız Can Gölgelioğlu, o da ODTÜ mezunu bir hocamız, ama şu anda Çankaya Üniversitesinde ders vermektedir. O da gene ödüllü tezi olan bir hocamız, gördüğünüz gibi böyle size çok kıymetli hocalarımızı getirdik. Bu konuda çalışan, araştırmalar yapan, kendisi daha çok kentsel tasarımla ilgileniyor ve yapay zekâyı bu alanda sorguluyor. Nasıl olanaklar sağladığını, potansiyelleri nelerdir, bunlar üzerinde çalışmaları var. Önemli de bir çalışma yapmış, ben de böyle onu paylaşmasını dört gözle bekliyorum. Olgu Hocamızı da hepiniz tanıyorsunuz, o da ODTÜ'de hocamız, kendisi Hollanda'da Delft Teknik Üniversitesinde tamamlamış doktorasını, ODTÜ mezunu, ama doktorasını orada yapmış ve Kentsel Tasarım Stüdyosunu yürütmekte olan uzun zamandır bir hocamız ve son zamanlarda da işte Antakya kenti için iyileştirici şehircilik atölyesi gibi kıymetli bir çalışmayı da öğrenci arkadaşlarımızla birlikte yürüttüler. Bu kısa tanıtmadan, daha doğrusu zihinlerinizi tazelemeden sonra ben sözü hocalarımıza veriyorum. Önce Deniz Hocam, sizinle başlayalım, buyurun Hocam.

Dr. Öğr. Üyesi Deniz ERDEM OKUMUŞ

Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Deniz ERDEM OKUMUŞ: Merhabalar, herkese günaydın. Bugünkü konumuz "Kentsel Yapay Zekâ" gördüğünüz üzere, bu son dönemde üzerinde çalıştığımız bir yazı. Ana sorusu olan kentsel yapay zekâ bir araç mıdır, yoksa planlamada bir paradigma değişimi yaratabilecek fütüristik bir konsept midir sorusu, bu soruya bugün yanıt arayacağız diyeyim, ama bu sunum bu soruya yanıt vermeyecek. Bunu sadece tartışaya açtığımız bir soru, hep beraber belki tartışabiliriz. Bu hatta bir süre daha gündemimizde kalmaya devam edecek bir soru gibi görünüyor yapay zekânın planlamaya entegre olmasıyla beraber bunun planlamada bir paradigma kayması yaratıp yaratmayacağı sorusu. Bugün sadece biz araştırmacılar olarak, plancı araştırmacılar, akademisyen plancılar olarak bu konunun neresinde duruyoruz, çalışmalarımıza bunu nasıl entegre ediyoruz? Biraz buna bakacağız.

Şimdi Urban Artificial Intelligence, kısaca Urban AI, yani kentsel yapay zekâ, bu esasında bir komünite, farklı disiplinlerden gelen araştırmacıların yer aldığı bir komünite, sizlere de takip etmesini, çalışmalarını takip etmesini önerebileceğim bir komünite. Bu araştırmacılar kentsel meseleleri yapay zekâ yöntemleriyle anlamayı ve çözüm önerileri üretmeyi tartışan bir komünite ve bu araştırmacılar kentsel yapay zekâyı şöyle tanımlıyorlar: "Kentsel yapay zekâ kentsel çevreden elde edilen tüm gerçek verileri çeşitli

algoritmalarla kentteki karmaşık sosyo mekânsal ilişkileri değerlendiren ileri gelişmiş bir sistem" diyorlar. Şimdi bu tanıma baktığımızda aslında planlamanın genel işleyişini, temel işleyişini görüyoruz. Planlamanın bu temel işleyişine neyi entegre ediyoruz? Algoritma tabanlı ileri gelişmiş bir sistemi entegre ediyoruz.

Bu üç kaynak sizlere önerebileceğim önemli referanslar, özellikle planlamaya yapay zekâyı nasıl entegre edebiliriz, hangi araştırmalarda bunu bir araç olarak kullanabiliriz veya yine bugün benim sunumunu başlattığım bu bir paradigma kaymasına sebep olabilir mi gibi tartışmaları sürdüren üç önemli kaynak. Özellikle ilk sıradaki kaynakta Clinton Andrews ki kendisi MIT ve Brown çıkışlı bir planlama profesörüdür, meslektaşlarıyla beraber konuyu şöyle başlatıyor ki bizler de zaten bu sürecin bir parçasıyız. Diyorlar ki: "Geleneksel olarak planlama ve plancının ortak çabası: 1. insan yerleşmelerindeki karmaşık sorunları yönetmek, 2. Bu süreçte kıt kamu kaynaklarını akıllı ve sürdürülebilir bir şekilde yatırımını ve yönetimini sağlamak. Planlamanın temeli budur, plancıların da ortak çabası budur" Şimdi bu süreçte planlamanın önemli bir kısmı hepimizin bildiği gibi veriye ve mekândan topladığımız gerçek bilgiye dayanıyor. Bu verinin bir kısmı niceliksel, bir kısmı niteliksel veri ve bilgi. Ne demek bu? Nicel kantitatif, ölçülebilen, hesaplanabilen matematiksel bir veri. Nitelikselse kalitatif, yani hesaplanamayan, ancak gözlemlerle elde edilebilen bir bilgi.

Şimdi biz planlama faaliyetini gerçekleştirirken ne yapıyoruz? Birtakım ölçümler, gözlemler, görüş alışverişleri gibi yollarla bu gerçek bilgiyi mekândan topluyoruz ve mümkün olabilecek en iyi kararı verebilmek adına bu iki veri türünü bir araya getiriyoruz. Gerçek veriye dayalı, mekândan topladığımız gerçek veriye dayalı çeşitli analizlerle bir yerleşmedeki, bir topluluktaki dinamikleri esasında anlamaya çalışıyoruz. Yani ne yapıyoruz? Topladığımız gerçek bilgiyi önce anlamlandırıyoruz, sonra bir yerleşmenin, bir topluluğun gelişimine yön verecek bir vizyona dönüştürüyoruz. Sonra bu vizyonla beraber birtakım ilke ve kurallara dönüştürüyoruz ve devamında o yerleşmede, o topluluktaki olumlu yönleri koruyacak, olumsuz yönleri de azaltacak birtakım eylemler tanımlıyoruz. Dolayısıyla plancılar olarak bu süreçte ne yapmış oluyoruz? Gerçek veri ve bilgiyi, mekânsal veri ve bilgiyi işte sürdürülebilirlik gibi birtakım ilkeler çerçevesinde birçok sayıda eğer böyleyle o zaman şu yapılmalı, eğer şöyleyse o zaman bu olmalı gibi koşullu eylemlere dönüştürüyoruz. Aslında ne yapmış oluyoruz bu yolla? O yerleşmeye ya da o topluluğa özgü yerel planlama algoritmalarını oluşturmuş oluyoruz, tanımlamış oluyoruz.

Şimdi bu noktada Clinton Andrews diyor ki: “Plancı tüm bu süreçte düzenleyici yasalar ve politika hakkında derin bir bilgi kullanmakla kalmaz, uzmanlığının ve tecrübesinin verdiği sağduyuyu da kullanır” Neden böyle bir vurgu yapıyor? Bugün hangi meslek alanına yapay zekânın entegrasyonunu konuşursak konuşalım, akıllara gelen ilk soru: Artık bizim mesleğimizi makineler mi icra edecek, bizim mesleğimizi elimizden mi alacak gibi jenerik bir soru. Planlama açısından baktığımızda plancının olmadığı bir planlamanın icra edilemeyeceğini, planlamanın mutlaka plancının tecrübesine ve sağduyusuna ihtiyaç duyduğunu vurguluyor bu noktada, dolayısıyla bu soruya da böyle bir yanıt veriyor.

Şimdi planlama pratiği yaklaşık bir asırdır devam eden işte geniş kapsamlı rasyonel planlama gibi katı süreçler, stratejik planlama gibi daha esnek süreçler, bugün tartıştığımız yeni katılım modellerini de kapsamına alan yeni yaklaşımlar olarak evrildi ve çeşitli paradigma değişimlerine konu oldu. Bunu biliyoruz. Aslında bu süreçte bu değişimin ve evrimin bir parçası olarak bir yandan da çeşitli nicel, kantitatif matematiksel yöntemler gelişti ve bunlar da planlamanın pratiğine dahil oldu. Nedir bunlar? Yabancı literatüre baktığımızda nasıl görüyoruz bunları? İşte data driven approach olarak görürüz, data driven analysis olarak görürüz, urban data analitics olarak görebilirsiniz, urban informatics olarak görebilirsiniz. Ne bunlar? Kentsel veri analitiği, kentsel enformatik alanı. Bu alan da hem planlamanın pratiğine hem de eğitimine dahil oldu. Nasıl başladı bu süreç? Basit istatistiki metotlarla başladı, sonra çeşitli mekânsal analizlerle evrildi. Uzaktan algılama gibi gelişmiş tekniklerle evrildi ve bizler bu sayede mekânsal veriye dayalı birtakım analizleri, işte yerleşime uygunluk gibi, afet risk analizleri gibi, birtakım standartlaştırılmış kriterler doğrultusunda yer seçim kararları gibi çalışmaları daha hızlı ve kolay bir şekilde yapabilir olduk.

Bu süreçte coğrafi bilgi sistemleri bir karar destek mekanizması olarak planlama pratiğine dahil oldu. Coğrafi bilgi sistemleri sonra web tabanlı coğrafi bilgi sistemlerine evrildi. Eşzamanlı veri yönetimini aynı veri seti üzerinde birden fazla kişinin eşzamanlı veri yönetimi yaptığını tecrübe ettik. Bizler nitekim Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir Planlama Bölümünde 2017 yılından bu yana Web GIS vasıtasıyla özellikle arazi çalışmalarında eşzamanlı olarak veri toplama, veri düzenleme ve aynı veri setinin analizi konusunu öğrencilerimizle beraber deneyimliyoruz.

Şimdi planlamanın gündemine dahil olan kentsel analitiğin bu evrimini biz aslında plancılar olarak birer paradigma değişimi olarak hiçbir zaman ele

almadık. Aslında baktığımızda belki de bütün bu gelişmeler, işte endüstri 3.0, endüstri 4.0, şimdilerde konuştuğumuz 5.0 gibi planlamada yaşadığımız birer devrim niteliğindeydi. Nitekim bunu böyle ele alan araştırmacılar yok mu? Var. Bunun karşısında duran araştırmacılar da var bilimin doğası gereği, şimdi son 5-10 yıla baktığımızda, ki 10 yıllık periyot geniş bir periyot da olabilir, artık mekânsal veriden büyük mekânsal veriye geçiş yaptığımızı görüyoruz. Yabancı literatürde Data to big special urban data diye geçer. Örneğin, artık her birimiz birer veri üreticisiyiz. Kent içerisinde nereyi nasıl kullanmak istediğimiz, hangi aktiviteyi yaptığımız, ne sıklıkta yaptığımız, hangi zaman diliminde yaptığımız gibi tüm hareketliliğimiz kayıt altında ve bir büyük veri seti oluşturmakta bu bir örnek ve biz plancılar olarak artık bu büyük veri setini planlamanın bir girdisi olarak yönetebilir, kullanabilir olduk. Nasıl yapıyoruz bunu? İşte ileri analitik tekniklerle yapıyoruz.

Tüm bu evrimsel süreçte değişmeyen tek şey planlama ve plancının motivasyonu. Nedir bu motivasyon? Örneğin, sürdürülebilirliğin üç temel ekseni: Sosyal, çevresel, ekonomik ihtiyaçlar doğrultusunda bir yerleşmenin güçlü bir şekilde gelişimine katkı sağlayacak güçlü kararlar almak ve kıt kamu kaynaklarını etkin bir şekilde yönetmek. Tabii maalesef planlamanın bu evrimsel süreci, dönüşümü içerisinde kentler artık daha karmaşık yapılara dönüştü. Kentsel sorunlar daha kompleks hale geldi ve kaynaklar daha kısıtlı hale geldi. Görece yenilikçi dediğimiz belki artık geleneksel dememiz gereken birtakım planlama yaklaşımlarıyla bu sorunları bırakın çözmeyi, çözümleyemez, bu sorunların kaynağını anlayamaz, anlaşamaz, anlatamaz hale geldik. Bir örnek: Antropojenik iklim değişikliği ve buna bağlı ortaya çıkan kentlerin aşırı ısınma sorunu. Konumuz eğer kent iklimi olsaydı uzun uzun size bu sorunun nasıl bir afete dönüşeceğini anlatmak isterdim, ama bu soruna geleneksel yöntemler ve yaklaşımlarla ürettiğimiz her çözüm önerisi beraberinde başka handikaplar doğuruyor. Dolayısıyla bizim artık daha kompleks sorunları ele alabilecek, anlamamızı sağlayacak daha gelişmiş bir karar destek mekanizmasına planlama alanı olarak ihtiyacımız var. İşte bu noktada da devreye yapay zekâ giriyor.

Şimdi referanslar, yapay zekâyla ilgili referanslar bize, burada çok jenerik her yerde bulabileceğiniz bir grafik göreceksiniz, diyor ki: “Yapay zekâ bu bahsettiğin sürece otomatik bir karar alma aracı olarak hizmet edebilir. Yapaydır, çünkü yazılım aracılığıyla onu biz yarattık. Akıllıdır, çünkü bizim bilinçli komutumuz olmadan karar almasını sağlayan birtakım mekanizmalar içerir” Peki, genel olarak baktığımızda bir yapay zekâ ne yapar? Bir, verileri değerlendirir. İki, bu verideki kalıpları, örüntüleri, ilişki ağlarını çıkarır. Bu örüntüleri birtakım değişkenlere dönüştürür. Bu

değişkenleri eşik değerlere göre ölçer ve en değerli seçeneği belirleyerek bizi bir karara yönlendirir. Yani aslında insan gibi düşünen, hareket eden, yöntemlerin, süreçlerin, bazen de makinelerin geliştirilmesiyle ilgilenen bir disiplin bu yapay zekâ.

Bunun bir alt kümesi olarak makine öğrenimini göreceksiniz. Bizlerin esas durduğu nokta burası, çalışmalarımıza esas entegre ettiğimiz kapsam makine öğrenimi yaklaşımları. Şimdi makine öğrenimi giriş verilerinden dediğimiz bizim training dataset deriz, mekândan topladığımız planlamaya girdi verecek o gerçek verilerden bir modeli eğiten ve daha sonra eğitilen bu modelin tanımladığımız yeni verilerden birtakım tahminler yapabildiği ve bizi bir karara yönlendiren bir sistem, aslında bir program. Geleneksel programlamadan farkı ne? Geleneksel programlamadan farkı ne? Geleneksel programlamada programlayıcılar, geliştiriciler bilgisayarın takip edeceği net, açık komutlar, kurallar yazarlar, ama makine öğrenmesinde makine öğrenimi yöntemleri istatistiki modellere dayalı algoritmalar verdiğimiz, tanımladığımız verilerden bu verilerle ilgili kalıpları çıkarır. Bu verilerdeki davranış prensiplerini öğrenir ve izleyeceği yolu kendisi tayin eder. Farkı budur.

Şimdi ekranda geleneksel, geleneksel değil, yaygın olarak kullanılan makine öğrenim yöntemlerini göreceksiniz. Bunların her birini biz planlamada farklı amaçlarla gerçekleştirdiğimiz çalışmalara entegre ediyoruz. Teknik detaylarına girmeyeceğim. Özellikle, daha doğrusu özetle kentlerdeki süreçler karmaşıklaştıkça, veri olgusu büyük veri olgusuna evrildikçe algoritma tabanlı makine öğrenimi yöntemlerinin de hem planlamaya hem de planlamada kullanılan araçlara entegre olduğunu görüyoruz. Bunun bir örneği olarak GeoAI mekânsal veri bilimiyle yapay zekâ ve makine öğrenimi yöntemlerini bir araya getiren mekânsal büyük verilerden bilgi üreten yeni bir disiplin, aslında planlamada zaten kullandığımız coğrafi bilgi sistemleriyle yapay zekâyı bir araya getiren bir disiplin. Biz plancılar akademik düzeyde de olsa henüz bunu planlamanın bir aracı olarak kullanmaya başladık. Nasıl kullanıyoruz? Mekânsal bu büyük veriden gerçek dünyadaki ilişkileri, örüntüleri anlayabilmek ve daha doğru tespitler ve daha doğru tahminlerle daha tutarlı kararlar alabilmek adına bir sistem olarak bundan faydalanıyoruz.

Şimdi bu konuda yaptığımız birtakım çalışmalar var. Bu çalışmaların bir kısmı tamamlandı, bir kısmı hâlâ devam ediyor. Yayınlanan çalışmalardan detaylarını okuyabilirsiniz. Ağırlıklı olarak kent iklimi konusunda çalıştığım için bu yöntemleri de kent iklimiyle ilgili konulara entegre ediyoruz. Şu

an için tüm araştırmalarımızı İstanbul'un iklimsel açıdan planlanmasına katkıda bulunabilmek adına İstanbul üzerine odakladık. İlk iki çalışma kentsel doku bileşenleriyle kentsel sıcaklık varyasyonları arasındaki ilişkiyi anlamaya çalıştığımız, bu karmaşık ilişkiyi makine öğrenimi yöntemleriyle anlamaya çalıştığımız çalışmalar bunlar. Burada söz konusu bileşenler arasında doğrusal bir ilişki olduğu varsayımıyla hareket etmiştik. Bu çalışmada elde ettiğimiz en önemli bulgu kentsel dokulardaki sıcaklık anomalilerinin, yani kentsel sıcaklık ortalamasının üzerine çıkan sıcaklık anomalisi yaratan kentsel dokulardaki bu sıcaklıkların yüzde 71 oranında morfolojik yapıdan kaynaklandığını tespit ettik. Ne demek bu? Bu doğru müdahalelerle bu dokularda sıcaklıkların bu oranda azaltılabileceğini bize gösteriyor. Peki, nedir bu doğru müdahaleler, nasıl karar vereceğiz? Yine makine öğreniminden elde ettiğimiz sonuçlar bize diyor ki özellikle taban alanı katsayısı ve yeşil altyapı miktarı bu dokulardaki sıcaklıklar üzerinde belirgin etkiye sahip. Örneğin, taban alanı katsayısıyla -hepimiz biliyoruz bu parametreyi, karar parametrelerinden biridir planlamada ve tasarımda- sıcaklık artışlarının pozitif bir korelasyonu vardır. Ne demek bu? Taban alanı katsayısı arttıkça sıcaklıklar da artış eğilimine giriyor. Bu biraz jenerik bir bilgi, malumun ilanı bir bulgu gibi gelebilir kulağa, ama makine öğreniminin yapay zekânın bize söylediği şu: Taban alanı katsayısındaki her bir birimlik artışın sıcaklıklarda ne oranda artışa karşılık geldiğini bize söylüyor. Dolayısıyla ben artık iklim odaklı yoğunluk planlamamı yaparken verdiğim her bir taks değerinin hangi potansiyelde sıcaklık anomalisi yaratma potansiyeli olduğunu görebilirmiş, hesaplayabilmiş oluyorum.

Burada geliştirdiğimiz modeli bir "GIS toolbox"ı haline getirdik. Yakında bunun da yayını çıkacaktır. Böylece elimizde herhangi bir kentsel dokuda bu bir mevcut kentsel doku da olabilir, bu bir öneri proje de olabilir, bu meskun olan da olabilir, gelişme alanı da olabilir, bu bir kentsel dönüşüm projesi de olabilir. Herhangi bir kentsel dokuda potansiyel sıcaklık anomalisi tahmini yapabildiğimiz, yapabileceğimiz makine öğrenimi entegrasyonu tamamlanmış bir GeoAI aracı olacak planlama için özel üretilmiş.

Şimdi ikinci çalışmada madem kentsel yoğunluk bu kadar önemli, o zaman düşey yoğunluğa da bakalım dedik. İkinci çalışma bizim taban alanı katsayısıyla sıcaklık varyasyonları arasındaki doğrusal ilişkimizi onayladı, fakat bina yüksekliğiyle lineer olmayan bir ilişki olduğunu tespit etti. O zaman bir üçüncü çalışma yapalım, kentsel dokudaki bileşenleri sıcaklık ve lineer olmayan ilişkilerini tespit edelim dedik. Neden bu vurguyu yapıyorum? Her bir çalışmada amacımıza yönelik olarak farklı bir makine öğrenimi yöntemi kullandık. Nonlineer, lineer olmayan ilişkileri tespit etmek

için buna uygun bir makine öğrenimi yöntemi kullanmak durumundaydık. Üçüncü çalışma nitekim bize aslında taban alanı katsayısıyla da sıcaklıklar arasında lineer olmayan bir ilişki olduğunu, belli bir eşik değere ulaştıktan sonra sıcaklıklarda artan-azalan bir artışa yol açtığını gösterdi. Dolayısıyla biz artık her bir kentsel doku bileşeninin eşik değerlerini de tespit etmiş olduk. Dolayısıyla ben yoğunluk planlamamı yaparken hangi kentsel dokularda ne oranda artış, taban alanı katsayısı artışı yaparsam, hangi eşik değerleriyle bunu planlarsam sıcaklıklarda nasıl bir etkisi olacağını artık görebiliyorum. Nasıl görebiliyorum? Yapay zekâ entegrasyonuyla.

Yapı yoğunluğu sadece bir örnek burada, birçok kentsel doku bileşeni eşik değerleriyle beraber bu çalışmalarda ele alındı. Benzer şekilde yeşil alan planlamasıyla ilgili yaptığımız bir çalışmada özellikle yeşil altyapının kent içerisindeki serinletici etkisinden faydalanabilmek adına hangi özelliklere sahip kentsel dokuda hangi büyüklükte ve hangi mesafelerde ve hangi özelliklere sahip yeşil alanlar örneğin, ne kadar yoğun bir ağaç dokusu, zeminde hangi materyal kullanılacağı gibi detayları da kapsamına alan, bütün bunları nasıl planlamamız gerektiğini bize söyleyen bir araştırma da yaptık. Bu da yayınlandı, detaylarını inceleyebilirsiniz. Bunun gibi farklı yapı tipolojilerinin mikro iklim üzerindeki etkilerini görebildiğimiz simülasyon tabanlı çalışmalarımız var. Son dönemde üzerinde çalıştığımız iki önemli araştırma, birini burada görüyorsunuz, birini göremiyorsunuz. Bir tanesi nicel parametreler tamam, kalitatif gerçek mekândan topladığımız kalitatif veriyi entegre etmeye çalıştığımız ısı kırılganlığı araştırması, ikincisiyse -ki bizi en çok heyecanlandıran çalışmalardan bir tanesi- alternatif kentsel dokuların üretiminde bunu otomatize etme sürecini de generative AI kullanarak çok değişkenli optimizasyon modelinin oluşturulması konusunda da bir araştırmamız sürmektedir. Burada yayınlanan üç çalışmamız, diğerleri çok yüksek ihtimalle 2025 yılında yayına girecektir.

Şimdi sonuç olarak yapay zekâ gelişmekte olan bir alan, özellikle bilgisayar bilimciler tarafından, yazılım bilimciler tarafından ve özellikle de matematik bilimciler tarafından farklı amaçlarla daha ileri modeller geliştirilmeye devam ediyor. Yapay zekâ tekniklerinin planlamaya entegrasyonu bize gerçek dünyadaki etkileşimleri, kentsel alandaki etkileşimleri daha iyi anlamada, daha iyi tespit etmede, daha iyi tahminler yapmada ve bu tahminlere dayalı daha tutarlı kararlar almada önemli avantajlar sağlıyor. Fakat şunu unutmayalım ki yapay zekâ ne kadar gelişirse gelişsin ve planlamaya artık şüphe götürmeyecek biçimde entegre olmuş olsa da, planlamada evet, bir paradigma kaymasına yol açtı dedirtecek nitelikte entegre olmuş olsa da planlama pratiği her zaman doğru soruları soracak

olan bir plancıya, bu plancının tecrübesine ve sağduyusuna, daha da önemlisi planlamanın mesleki etik ve ilkelerinin motivasyonuna, temel motivasyonuna ihtiyaç duyacak.

Şimdi bizler planlama pratiğinde nicel ve nitel gerçek bilgiyi ve veriyi yaratıcı biçimde kararlar almak adına bir araya getiriyoruz dedik. Nicel bilgiyi çok güzel parametrize edip bu sistemlere dahil edebiliyoruz. Fakat nitel bilgiyi, kalitatif bilgiyi, gözlemlerle, anketlerle, mülakatlarla, görüşmelerle elde ettiğimiz kalitatif bilgiyi bu sisteme nasıl dahil edeceğimiz, nasıl parametrize edeceğimiz hâlâ bir araştırma konusu. İşte burada da artık "tick data" kavramı devreye giriyor. Datadan, veriden big dataya, büyük veriye geçiş yaptık dedik. Şimdi artık tick datayı konuşur oluyoruz bu kalitatif bilgiyi bu sisteme entegre edebilmek adına, dolayısıyla burası hâlâ keşfedilmeye açık bir alan. Bunun da detaylarını başka bir toplantıda konuşuruz. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Zeynep ENLİL: Deniz Hocaya teşekkür ediyoruz. Hızlı ve kapsamlı bir giriş yapmış olduk. Yalnız arkadaşlar beni uyarıyorlar vaktimizin sınırlılığı açısından, ben onun için soruları en sona müsaadenizle alayım. Şimdi diğer hocalarımıza söz vereyim ki zamanı mümkün olduğunca iyi kullanalım.

Öğr. Gör. Dr. Can GÖLGELİOĞLU

Çankaya Üniversitesi

Öğr. Gör. Dr. Can GÖLGELİOĞLU: Selamlar herkese, öncelikle PLANED'in planlama eğitimine sunacağı katkıların daim olmasını temenni ederek başlayayım. Çünkü özel bir oturum bu ve herkesin Dünya Şehircilik Gününü kutlarım.

Benim uzmanlık alanım değil hocalarım kadar yapay zekâ, ama ilgi alanım. Herhalde kullanmadığım bir gün bile yok. Genç arkadaşların da çok yoğun kullandıklarının çok farkındayım. Yeni yeni dersler de açılıyor üniversitelerde, biz de Çankaya Üniversitesinde yeni bir ders açtık. O dersle beraber keşfetmeye çalışıyoruz, yani birlikte keşfetmeye çalışıyoruz. ODTÜ'de Anıl Hocam zannedersem bu dönem bir ders açtı.

Bugün ben daha çok bu oturumu da ilgilendiren planlama eğitimi üstüne bir incelemeyi paylaşmak istiyorum. Kendi zamanımı tutacağım Hocam. Dört bölümde beşer dakika konuşacağım. Önce yapay zekânın gidişatı bize ne söylüyor? Biraz ondan bahsetmek istiyorum. Çünkü çok önemli isimlerin çok önemli vurguları var. Bir tanesi yakından tanıdığımız Daren Acemoğlu'nun son dönemde çok çok konuşuyor, diğer tarafta yüksek öğretimle teknoloji arasındaki ilişki, tarihsel ilişkiye bir dikkat çekmek istiyorum. Sonrasında farklı planlama bölümlerinden örnekler vereceğim. Biraz bizim Türkiye olarak çıkarmamız gereken dersler neler, bunun

üzerine birtakım vurgularım olacak ve bundan sonra ne yapabiliriz diye bitireceğim.

Şimdi "yapay zekâ ne" sorusu önemli bir soru, çok böyle çantada keklik görülmemesi gereken bir soru. Çünkü piyasadaki aktörlerin bunu kendilerine göre yorumladıklarını görüyoruz. Mesela, Ilyasusgeral'den … (32.33) yapay zekânın ne olduğunu dinlerseniz "makinenin içine sıkıştırılmış bir beyin" diye tanımladığını duyabilirsiniz, ama özellikle bizim gibi sosyal bilimler alanında çalışan kimseler için bu çok yanlış bir tanım. İşte ben Baudrillard'dan bir şey, "insan zekâsı o kadar küçümsenecek bir zekâ değildir. Yapay zekâ hilekarlıktan yoksunsa, insan zekâsını nasıl taklit edecek" diye 1990'da bir alıntı yaptım. İnsan zekâsının ve zihninin ne olduğunu anlayabilmiş değiliz. Dolayısıyla bunu taklit etme iddiası da çok güçlü bir iddia, ama bir yandan da şunu görüyoruz: Yapay zekâ yapılamaz denilen her şeyi yaparak ilerliyor seneler içerisinde, bilgisayar mühendislerini okursanız bunu göreceksiniz. Yapılamaz denilen her şey yıllar içerisinde yapıldı.

Şimdi burada Hawking'in çok önemli bir uyarısı vardı 2014 yılında: "İnsanın evrimsel hızıyla teknolojinin hızı arasında çok ciddi bir fark var ve çok dikkat edilmesi gerekiyor" diye bir uyarı yapmıştı. Zaten ondan sonra OpenAI gibi, işte Sam Altman'ın ya da Elon Musk'un oluşturduğu sivil inisiyatifler çıkarak yapay zekânın nasıl yönlendirilmesi gerektiği sorusu ortaya çıkmıştı. 2015 senesi önemli bir sene, çünkü bu hızlı büyüme aslında birtakım etik kaygılarla gerçekleşse de bu tip oluşumlar, işin kâr amaçlı mı oldu, yoksa toplumun faydası amacında oldu mu soru işaretleri büyük kavgalara neden oluyor. Ben çok kısa birkaç bir şey söyleyeyim.

OpenAI 30 Kasım 2022'de açıldı genel kullanıcıya, sadece iki ayda 100,000,000 kullanıcıya ulaştı. Bu teknolojik girişimdeki tarihte görülen en hızlı gelişme, yani birçok milyar dolarlık firma bunlara yıllar içerisinde erişirken sadece iki ayda ulaştı. NVIDIA, ki MIT'nin çok iyi bir raporu vardır AI konusunda, okumanızı tavsiye ederim, şöyle bir iddiaları vardır: Biz aslında algoritmaları biliyorduk zaten, ama işlemci çok gelişti. Yani NVIDIA bu konudaki en önemli şirket şu anda GPU üreten, sadece beş sene içerisinde hisse senetleri otuz kat arttı. Şu an geçtiğimiz, biraz dalgalı gidiyor, Trump'ın seçilmesiyle beraber de ciddi bir artış oldu, ama dünyanın en değerli şirketi oldu. Bir yandan Google gibi şirketler iklim krizini biz konuşurken veri merkezlerini ihtiyacı olan enerjiyi sağlamak için nükleer rektör imzaları atmaya başladılar. Google'ın ilk imzayı attığı 2035 yılında ilk nükleer reaktörü veri merkezine enerji sağlayacak. Çok hızlı gelişen,

çok hızlı yatırım alan bir süreçte işte önemli ekonomistler şöyle bir uyarı yapıyor: Yaşlanan, özellikle gelişmiş ülkelerde yaşlanan nüfus artan politik kutuplaşma, ki hem Türkiye'de hem Amerika seçimlerinde bunu çok net görüyoruz, bu verilerin nasıl korunacağı sorusu. Avustralya'daki önemli yayınların hepsi neredeyse bu işin yönetişimi üzerinde çalışmaya başladılar şu anda, önemli yayınlar var ve ekonomik eşitsizlik. Şunu görüyoruz, burada Acemoğlu'nun yaptığı önemli bir vurgu: Teknolojik gelişmeler bizim sandığımız kadar eşitsizliği kapamıyor, arttırıyor. Yani hani şöyle bir şey yok: Yapay zekâ gelecek ve biz eşit, bu global income'lar bilmem neler falan olmayacak. Bunu elinde bulunduran ülkeler daha fazla arayı açarken, bu konuda kendini geliştiremeyen ülkeler maalesef daha geride kalacaklar. Bunu biz üniversitelerde her gün yaşıyoruz. Ben şahsen laba girdiğim her an bunu hissediyorum. Burada bile internet hızında birçok genç arkadaşımız bizden daha iyi bilir, hissediyoruz. Türkiye'yi bekleyen ayrı bir sıkıntı var. Türkiye'yi bekleyen sıkıntı yine Acemoğlu'ndan bir alıntı: 2006'dan beri bu toplam faktör verimliliği, yani aynı işgücü ve kapitalle beraber teknolojinin verimliliği maalesef Türkiye'de yüzde sıfıra yakın. Yani biz verimli bir şekilde büyümüyoruz, teknolojiye doğru yatırım yapamıyoruz, yüksek öğrenime doğru yatırım yapamıyoruz. Büyüyor, yatırım var, ama kalite de yok. Dolayısıyla böyle bir sürecin içerisinde 2030'da ki bu verilerin hepsi spekülatif olmakla beraber PWC'den, McKinsey'den ve Goldman Sachs'tan alınmıştır. Yani öyle internetten, vesaireden olsa da, yani spekülatif olsa da önemli kurumlardır bunlar, 2030'da bu potansiyelin 16,000,000,000,000 dolara yakın olduğu konuşuluyor. Yüzde 70 iş piyasasını otonomlaştırma potansiyelinden bahsediliyor. Bu şu demek değil, işsiz kalacağız anlamına gelmiyor, işler dönüşmek zorunda anlamına geliyor.

PWC'nin çok tartışılan başka bir şeyi üretkenliği 4.8 oranında arttırabileceği konuşuluyor. Üretkenlik ve esas odaklandıkları konular da bunlar ve böyle rakamlar ortada dolaşırken bizler küresel bağlamda işte bu kutuplaşma, otoriterleşme, zayıf yönetişim koşulları, iklim krizi senaryoları, yaşlanan nüfus, pandemi sonrası özellikle piyasanın otonomlaşma iştahı, yani pandeminin tetiklediği bir iştah var ortada, bunların içinde Türkiye'ye baktığımız zaman giderek saygınlığın yitirildiği bir yüksek öğrenim, yatırım yapılmayan bir üniversite sistemi, teknolojik okur yazarlığın çok düşük olması, genç işsizlik problemimiz ve kriz büyüdükçe tehdit altında kalan kırsal ve kentsel alanlar. Yani bizde problem büyüğü daha büyük, tam bunun ortasında yaşıyoruz yapay zekâ devrini. O yüzden hem tarihsel açıdan hem de kendi coğrafyamız açısından dikkat etmemiz gerekiyor.

Şimdi planlama eğitimi deyince üniversitenin bir özelliğine dikkat çekmek

istiyorum. Çünkü bence unutuyoruz. Çok araçsallaştırdık birçok şeyi, ortak hedefe sahip topluluk demek. Bizim ortak hedefimiz elbette Planlama Komitesi olarak biliyoruz zaten, onları tekrar etmeye gerek yok, ama bunun tarihsel ve teknolojik bağlamına baktığımız zaman şunu görüyoruz: Her dönemde teknolojik keşifler üniversite eğitimini değiştiriyor. Bu işte Bologna'dan başlayın, Stanford'a kadar gidin, işte aydınlanma döneminde teleskop, mikroskopla beraber rasyonel aklı keşfederken bugün 50'lerde bu keşfettiğimiz transistörlerle, internetle dijital dünyayı keşfeden bir dönüşüme gidiyoruz. Yapay zekâ spekülasyonları kabul ederek, yani bu konuda yapılan yatırımlar dolayısıyla gerçekten bu potansiyeli barındırıyor. Çünkü ilk defa hiç kimseyle diyalog kurmadan her an her konuda tartışabileceğimiz, öğrenebileceğimiz bir araç cebimizde şu anda duruyor. Böyle bir şeyde Türkiye'de herkes üniversite mezunu olmak zorunda mı diye bir şey var, söylem gelişti. Herkes üniversite mezunu değil zaten Türkiye'de, yani OECD'nin 25-65 yaş arası ortalaması yüzde 41, Türkiye'nin çelişkili rakamlar var TÜİK'le OECD'yi karşılaştırdığınız zaman, ama ben ayrıştırdığım zaman yüzde 29, her 10 kişiden 3'ü gelişmiş ülkelerde 10 kişiden 6'sı hedefleniyor. Yani Amerika'nın hedefini koyarsak örneğin yüzde 60. Türkiye'de hem eğitimin kalitesini arttırmak durumundayız hem üniversite mezunu sayısını arttırmak zorundayız. Bu da çok dengesiz bir ortama, çevreye neden oluyor.

Planlama, şimdi planlama da tam bu noktada bizim ilgi alanımız, biz bütün bu karmaşanın içinde geleceğe yön verme iddiasında bulunan bir meslek grubuyuz. Baktığımız zaman planlamanın teknolojiyle beraber aslında dönüştüğünü görüyoruz. Biz hocalarımızın el çizimine verdiği değerin farkındaydık, ama onların zanaatına sahip olamadık biz 2000'lerde okuyan arkadaşlar olarak, bizde çünkü daha çok CBS kullanmak, bilgisayar kullanmak gibi yetkinlikler önemseniyordu. Şimdi artık baktığımız zaman kodlamanın neredeyse ortaokul seviyesinde öğretildiğini biliyoruz. Biz birçok işte eminim arkadaşlarım da bakıyordur, postdoc ilanlarına bakıyoruz; kodlama, python biliyor musun diye sormaya başladılar. Dolayısıyla üniversite değişiyor, ama 2007'de akıllı mobil cihazların gelmesiyle beraber özellikle çok değişti. Şimdi ben şöyle bir şey yaptım: Bu davet yapıldığı zaman başladım açıkçası, tamam da ne yapıyoruz? Herkes bir şey konuşuyor, ama dünyada ne oluyor? İşte QS ve Times'tan aldığım her kıtadaki en iyi 10 planlama bölümünün müfredatlarını inceledim. Toplamda 2500 tane derslik bir küme bu, bu 2500 derslik kümeye baktığınız zaman şunu görüyorsunuz: İlk üçte bulunan tek anahtar kelime tasarım. Tasarım stüdyo, uygulama çok çok önemli, bunun için de tasarımın içerisinde işte Kuzey Amerika'da policy'nin, politikanın, işte Avrupa'da ve Okyanusya'da çevresel derslerin,

çevre konusunda verilen, iklim değişikliği konusunda verilen derslerin, Güney Amerika'da kendi kültürlerinden dolayı mimarlık ve şehirciliği beraber işliyorlar. Afrika'da özellikle ekonominin ve kalkınmanın, Asya'da mühendisliğin ön plana çıktığını derslerin geneline baktığımızda görebiliyoruz. Burada bizi ilgilendiren şey şu: Teknoloji odaklı dersler nasıl bir orana sahip? Bütün bu derslerin arasında yüzde 7'lik bir orana sahip aslında küresel olarak ve çoğunlukla bu dersler coğrafi bilgi sistemlerinden başlıyor, en altta kodlamaya kadar gidiyor. Veri analitiği, akıllı şehirler, vesaire böyle bir sistemde ilerliyor. Bu 50 derslik bir ortalama müfredat için 3 derse falan tekabül ediyor. Aslında çok fazla değil ve inanılmaz şaşırtıcı benzerlikler, yani baktığınız zaman çok ciddi bir kültürel farklılık varken, planlama eğitiminde küresel olarak bir ortaklığın olduğunu söylemek çok mümkün.

Ben şöyle bir şey yaptım: Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan diyelim, görece gelişmemiş ülkelerdeki teknoloji konusunda verilen derslerin, teknolojik odaklı derslerin farklılıklarına baktım. Tabii ki Afrika ve Kuzey Amerika iki farklı kutup arasında neredeyse beş kata varan bir fark var. Bu çok ciddi bir fark ki müfredatlar her zaman her şeyi söylemez, yöntem, kaynak, teknolojik araçlara erişim konusunda ciddi farklar olduğunu zaten tahmin etmek zor değil. Bunu ayrıştırdığımız zaman, bu sistemi ayrıştırdığımız zaman küresel kuzey ve güney arasında, özellikle Asya'da Hong Kong, Japonya, Singapur'u çıkardığınız zaman Çin bile aslında çok geride kalıyor. Akademisyenleri çok ileri seviyede yayınlar yapıyor, ama eğitim konusunda ciddi dört kata varan bir farklılık ortaya çıkıyor. Şimdi biz Türkiye'de burada neredeyiz? Türkiye'de kendimizi nasıl konumlandırıyoruz? Bu eşitsizliğin arttığı süreçte onu düşünmek gerekiyor. Hızlıca toparlayayım. Bundan sonra ne yapabiliriz? Hem soru sormak hem tartışmak, tartışmaya açmak adına birkaç şey söyleyeceğim. Şimdi şehir planlama bölümlerinin 2023 alan yeterlilik testindeki matematik medyan 8, 40 soru üzerinden 8 net. Eğer kodlama çalışan arkadaşlarım varsa bu işin doğrudan doğruya fonksiyon yazmakla ilintili olduğunu anlayacaklardır. Matematiktir esas olan ve biz bu konuda çok geriyiz. Bu kontenjan düşürürsek çıkarlarla istihdam olanağı, onunla alakalı olduğunu düşünmüyorum. K12 eğitiminde ciddi bir sıkıntımız var. Yani matematiği biz doğru şekilde öğretemiyoruz. Üniversite eğitimini K12'den ayrı tutmanın çok büyük bir hata olduğunu düşünüyorum. 12 sene çalışmış bir insanın sadece bir sınavdan sonra böyle ele almak doğru değil bence, o yüzden yüksek öğrenim ve K12 eğitimi arasında bir işbirliği gerekiyor.

Diğer taraftan bu üretken yapay zekâ konusunda konuşuyorum tabii ki

ben şu anda, ChatGPT'ler, Midjourney'ler, Dolly'ler zaten kullandığımız şeyler. Bologna sürecine bakarsanız şunu fark edersiniz: 240 AKTS'lik 4 senelik bir lisans eğitimi 6000 saatlik bir ders taahhüt eder. Çünkü her AKTS dönemlik 25 saatse 250 AKTS toplayıp çıkartıp böldüğün zaman 6 000 saatlik bir eğitim alıyoruz. Bunun yüzde 60'ı sınıf dışında, dersleri çıkardığınız zaman üniversitede eğitim alan arkadaşların zamanının yüzde 60'ı hocayla beraber ve sınıfla beraber olmuyor. Burada üretken yapay zekâyı nasıl kullanacağız sorusu ortaya çıkıyor. Yani ben o, 3 500 saat, özür dilerim, 3500 saati azaltmak için mi çalışacağım, kullanacağın üretken yapay zekâyı, yoksa onu daha prodaktif şekilde kullanmak için mi kullanacağım? Dolayısıyla bunu nasıl kullanacağımızı tartışmamız gerekiyor. 1960'lardan beri zaten kişiselleşmiş eğitim konuşuluyor. Yani Planning Education Journal'ı açın, 66 yılında insanlar "bilgisayar geldi, yaşasın, artık eğitim kişiselleşecek" diye konuşuyor, ama nasıl olacak? Bu önemli bir soru bence eğitim konusunda, ayrıca öğrenci arkadaşların üzerindeki iş yükünün azaltılması gerektiği de çok açık. Şu an hesaplayın, bölün, toplayın, İş Kanununa aykırı haftalık saat yükleri, 50 küsur saate tekabül ediyor minimum taahhüt ettikleri, doğru değil.

İkinci konu müfredat konusu, müfredat konusunda zaten YÖK'ün şu an birtakım adımları olacak gibi duruyor. İşte yüzde 25'nin seçmeli ders olması konusunda adımlar atılıyor, ama önemli olan, bundan daha önemli olan dersin işleyiş yaklaşımını değiştirmek. Biz şahsen çok yeni çıktık müfredat meselesinden, iş yüküne geleceğim hocaların üzerindeki, ama gerçekten bunu doğru şekilde yapabilmek için bir bedel ödemek gerekiyor. Çünkü çok fazla iş yükümüz var, hocalar olarak da çok fazla iş yükümüz var. Bu değişimi kabullenmek gerekiyor. Böyle bir şey de var, değişmeye direnç. Yani gelenekseli koruyup muhafazakarlaşmamak nasıl mümkün olacak? Planlama eğitiminin ilkelerinin zarar görmeden bu süreçte ilerlemek nasıl olacak sorusu tartışmayı gerektiriyor, ama ben şunu şahsen deneyimledim bu sunuma emek verirken: Bu seçmeli ders oranlarının kesinlikle artması gerekiyor, ama özellikle bölümler arası ilişkilenmenin kuvvetlenmesi gerekiyor. Sürekli olarak konuştuğumuz interdisiplinerliği deneyimleyemiyoruz. Sadece sözde, biz geçen gün hukuk bölümünden çok değerli bir hocamla sohbet ederken çok sevdik birbirimizi ve önce şey dedim: Hocam, biz niye bir şey yapmıyoruz? Ben imar hukukunda uzmanım, siz şehircisiniz. Sonra durduk, nasıl yapacağız, hangi zamanda yapacağız? Gece buluşuruz yani, öyle ve bunun artması gerekiyor, ama bunun dışında öğrenci arkadaşlarımızın da hem ortak dersler bölümlerinden hem de diğer mühendislik bölümleriyle ilişkilenmesine fırsat tanımak gerekiyor.

Şimdi iş yükü daha demin bahsettiğim konu, azaltmamız gerekiyor. Bir örnek vereyim: Bu K12'deki eğitimciler çok daha dertli iş yükleri konusunda, neredeyse yarısını, verdikleri emeğin yarısını idari otonomlaşabilecek işlere veriyor eğitimciler, önemli bir bölümü ve orada da bunu üretken yapay zekâ özellikle nasıl kullanırız? İşte kimisi sınav okumada kullanılabilir diyor, kimi algoritmalar mesela, ilk üç haftadan dersten kalacak öğrencinin tahminlerini yapabiliyor. Örneğin, müdahale edebiliyorsunuz öğrenciye, birçok konuda böyle farklı gelişmeler var, ama akademisyenlerin üzerindeki özellikle bizim ülkede, yani sadece bizim değil, İngiltere'de de konuştuğumuz zaman duyuyoruz, çok ciddi yükler var. Bunun bir şekilde üretken yapay zekâ aracılığıyla azaltılması gerekiyor ki eğitimciler değişime dönük emeği de gösterebilsinler, verebilsinler. Maalesef şu anda o konuda çok gerideyiz açıkçası. Akademik bilgi üretimi... Akademik bilgi üretiminde ÜYZ'nin, üretken yapay zekânın kullanılması nasıl olacak? YÖK bir rehber yayınladı, belki gören hocalarım vardır, hiçbir şey söylemiyor. Böyle yazıyor, yazıyor, hiçbir şey söylemiyor. Diyor ki şeffaf olun, doğru olun, güzel olun, yani sürdürülebilir Antalya, biraz öyle. Normatif ilkeler güzel, kimse karşı çıkamaz. Şu anda çok şey de yapmak istemiyorum, kimseye sufle de vermek istemiyorum, ama herkes bir dava bekliyor. Olan olay bence, yani bir öğrenci gelse dese ki "yok, ben bunu chat GPT'de yazmadım" dese, "dava yoluna gidiyorum" dese ne yapacağımıza dönük hiçbir fikrimiz yok. Bu sadece böyle ahlaki şeyde önemli, falan filan diyerek geçiştirilecek bir şey değil. Çünkü her sistemde onu kötüye kullanmak isteyen birisi muhakkak olacaktır. Sadece tabii ki öğrenci arkadaşlarda değil, akademide de olacaktır ve eminim ki oluyordur. Son olarak örgütlenme meselesi, bu oturum bence bunun çok değerli bir parçası zaten, işbirliği ağlarının genişletilmesi gerekiyor. Ders işleyiş yöntemlerinde nasıl kullanacağımız, öğrenci projelerinde nasıl kullanacağımız, bunun tartışılması gerekiyor. Tabii bu 20 dakikaya sığacak bir şey değil belki, sadece bunu özelleşen bir süreç tasarlanabilir. Emin değilim. Bu da şunu ortaya çıkartıyor: Planlama bölümleri olarak artık Türkiye'de biraz özelleştirmemiz, vizyonumuzu geliştirmemiz gerekiyor. Sürekli plan yapmayı da aslında bundan bölümler olarak eğitim seminerleri serisi ODTÜ 1978 yanılmıyorsam Naci Hocanın notları istihdam, vizyon bölümde belirlenmesi gibi iddialar ortaya koyuyor. Hâlâ yapabilmiş değiliz, yani bölümler arasında bunu geliştirmemiz ve kendi vizyonumuzu, ortak vizyonumuzu ve özel vizyonlarımızı koyup, buna dönük öğrenci yetiştirme iddiamızı geliştirmemiz gerekiyor. Mesela, beklemekten vazgeçmek gerekiyor. Ben dediğim gibi burada yani bazen hata ediyorumdur muhakkak bu konuda çalışmadığım için, ama bu riski alıyorum açıkçası kendi çalışmalarım olmamasına rağmen, çünkü bence bekleyemeyiz. Bekliyoruz

ki Avrupa bize bir şey söylesin. İşte orada bir şey olsun da oradan örnek alalım da yapalım. Bekliyoruz ki bir dava olsun da ne çıkacak, bakalım. Bundan vazgeçip daha ön etkili olmak gerekiyor. O yüzden bu oturum için tekrar teşekkür ederim, Dünya Şehircilik Günümüz kutlu olsun.

Prof. Dr. Zeynep ENLİL: Teşekkür ederiz Can Hocam. Böylelikle TUBOP'a ve PLANED'e de yeni bir görev yüklenmiş oldu. Bu konudaki açtığımız tartışmayı herhalde önümüzdeki zamanlarda da yoğun bir şekilde yoğunlaştırarak sürdürmemiz gerekecek gibi gözüküyor, değil mi Hocam? Bize böyle bir görev verdiniz. Olgu Hocam, söz sizde, ondan sonra da inşallah bir kısa değerlendirme soru-cevap bölümümüz olabilir.

Prof. Dr. Olgu ÇALIŞKAN

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Olgu ÇALIŞKAN: Çok teşekkür ederim. PLANED'in nazik daveti için de çok teşekkürler. Aslında bakarsanız ilk yazışmalarında Doğan Hocamla yani acaba bu oturuma uygun bir profil miyim diye sorgulayıp gelmiştim. Çünkü yapay zekâ değil anlatımıma konu olacak bağlam, daha çok bir çeşit teknoloji arayüzü olarak parametrik kentsel tasarım üzerine konuşacağım, ama özellikle ilk başta Deniz Hocam, sonra da Can Hocamın vurguladığı noktalara da belki biraz açılım sağlayabilecek birtakım veriler sunmaya çalışacağım.

Bu sunum içerisinde 2014 yılında Baver Barut adlı bir mimar meslektaşım, arkadaşımla birlikte açtığım ODTÜ'de seçmeli ders deneyimini paylaşacağım. Dolayısıyla yaklaşık 10 yıllık bir dönem içerisinde bu alanda bence artık çok da yeni olmayan bu alanda ne tür bir eğitime dair deneyim biriktirdik, onu birlikte paylaşmak istiyorum.

Parametrik tasarım parametrik modelleme temelli bir tasarım yöntemi, yaklaşımı aslında. Parametre nedir? Bir matematiksel formülasyonda ölçümlenebilir değişken, bağımsız değişkenlere parametre diyoruz. Yükseklik, en, boy her türlü matematiksel ölçümlenebilir değişken parametreye konu olabiliyor. Dolayısıyla parametrik modellemeyse belirli geometrik bileşenleri parametreler ışığında ilişkilendirip, karmaşık form

örüntüleri yaratan, simüle eden algoritmik bir arayüz. Bu noktada algoritma aslında bakarsanız nokta, çizgi, yüzey gibi basit temel geometrik elemanları yenileme, rotasyon, çoğaltım gibi farklı parametrik operasyonlarla bir araya gelip ilişkilendiren ve insanın analog olarak yapamayacağı karmaşıklık düzeyine sahip form örüntülerini yaratan, yaratmayı sağlayan bir üretken generatif arayüz sunuyor.

Peki, bunun kentsel tasarımla ilişkisi nedir? Çünkü başından beri iddiamız şu ki kent dediğimiz varlık aslında parametrik bir varlık. Çünkü imar haklarından tutun da, yapılaşma haklarından tutun da yapı-mekân tipolojileri, norm ve standartlar gerek enformel, gerek kendiliğinden gelişsin, gerekse planlama içerisinde belirli bir regülasyona konu olsun dokular içerisinde temel karakterize eder ve bu parametrik altlık. Aslında bu tasarımda da öyle, tüm tasarım operasyonları, kentsel tasarım operasyonları parametrik bir düzleme oturmakta ki farklı tasarım yaklaşımları, yöntemleri, biçemleri aslında bu parametrik farklılaşmanın birer dışavurumu olarak karşımıza çıkıyor.

Ne yazık ki parametrik tasarım çok böyle Zaha Hadid'in ilk dönem özellikle İstanbul Kartal master planında uyguladığı şekliyle bir tür böyle bir kaligrafik heykelsi kent formu arayışı ve bir tür imge yaratımı şeyi olarak ortaya çıktı ve bu anlamda parametrisizm aslında hem mimarlık camiasında hem de şehircilik camiasında biraz pejoratif kullanılan bir içeriğe büründü. Bununla birlikte özellikle tasarım araştırmaları stüdyolarındaki parametrik modelleme kullanımlarının aslında son derece öğretici olduğunu görüyoruz. Yani belirli bir düzen elemanlarına tekabül eden bir formun eşgüdümsel olarak ve eşzamanlı olarak simülasyonu test edilmesi, kendi içerisinde varyasyonlarının yaratılması konusunda özellikle öğrenciye kentin yalnızca formu değil, formasyonu, biçimlenişi konusunda da ciddi bir bilinç bağlamı sunduğunu görüyoruz. Nitekim parametrik algoritmalar kendi içerisinde çeşitliliği simüle edecek, tipolojik çeşitliliği simüle edecek, dolayısıyla yapı tipolojileriyle kentsel form örüntüleri arasındaki ilişkiyi anlamamızı sağlayacak oldukça üretken bir arayüz sunuyor bize ve bunu test etme, deneyimleme konusunda, dolayısıyla aslında bakarsanız ilk dönem kentsel tasarım araştırmalarına konu olan parametrik modellemeler planlamaya da, planlama yaklaşımına da bir eleştiri getirecek nitelikte ortaya çıkıyor. Nitekim belirli bir donmuş bir şemaya tekabül eden bir master plan anlayışı yerine acaba kendi içerisindeki çeşitliliği modelleşebileceğimiz ve zamanla belirli uyumlanma, adaptasyon süreçlerine konu edilebilecek bir master plan, bir ana plan yaklaşımı algoritmik bir bağlamda sunulabilir mi gibisinden ciddi bir planlama eleştirisi ve model önerisiyle ortaya çıkıyor. Bu

bağlamda aslında parametreyle, kentsel parametreyle, norm ve standartlarla ortaya çıkacak morfolojilerin ortaya simüle edilmesi anlamında belki de iddia odur ki katılımcı süreçlere girdi sunabilecek alternatif simülasyonları, daha doğrusu senaryoların ortaya çıkartabileceği morfolojileri simüle etme konusunda bize oldukça araçsal bir zemin hazırlıyor. Yaklaşık 15 senelik bir dilimdeki yayınlana baktığımız zaman bu iddianın daha da yeni algoritma plug-in'leriyle geliştirildiği ve tartışmaya açıldığını görmekteyiz. Bu anlamda biraz bence yavaş yavaş AI'la da belki birleşebilecek bir şeyin, eklemlenebilecek bir sürecin devam ettiğini görmekteyiz. Buna ek olarak, yani formel bir simülasyon yöntemine ek olarak üretilen form kompozisyonlarının performansı başarı mı, çevresel başarı mı konularında aslında bakarsanız bir tür denetimli arayüz sunması açısından da morfolojiyi daha performatif bir bağlama taşıma potansiyeline sahip. Bu bir videoydu, galiba başka bir bilgisayarda açılmadığı için göremeyeceğiz. Bu anlamda çeşitli toolkit'ler, toolbox'lar aslında bakarsanız öneriliyor ve morfolojinin farklı bağlamları spatialtext gibi, mekân dizim yöntemleri konfigürasyonla kompozisyonun bir araya geldiği, dolayısıyla farklı kentsel sistemler arasındaki ilişkilerin de açığa çıkartıldığı öğrenci açısından özellikle anlaşılabilir kılındığını görmekteyiz.

"Bizim kendi planlama pratiğimiz açısından kullanımını nasıl gerekçelendirebiliriz" diye sorduğumuzda, aslında kentlerimize baktığımızda oldukça tipolojik süreksizlikleri içeren tanımsız boşluklar ve sıçramalarla aslında kentsel gelişim denetimi anlamında sınıfta kaldığımız bir planlama pratiği görmekteyiz. Bu hem enformel hem de oldukça planlı alanlar için geçerli, dolayısıyla acaba bu gelişim denetimini belirli bir parametrik, belirli bir algoritmik zeminde yeniden oluşturabilir miyiz gibisinden bir soru aslında bizim planlama eğitimimizde parametrik kentsel modellemenin yer almasını gerekli kılacak bir düzlemi oluşturuyor ki aslında bakarsanız tüm bu yanlış eleştiriye konu olan gelişim aslında oldukça parametrik üçlü kavram setinin yoksunluğuna dayanmaktadır. Yani bağdaşık olmayan, bütünleşik olmayan ve bağlantısallıkları son derece zayıf kent formu, kentsel dokular üretmemiz aslında bakarsanız bizi bu alternatif arayışa da itiyor diyebiliriz. Nitekim baktığımız zaman aslında tüm bu eleştiriye konu olan çeper gelişimleri oldukça planlı, belirli bir plan kompozisyonu disiplini içerisinde oluşmuş, ama çevresel ilişkileri, ilişkisellikleri oldukça zayıf bir kentsel gelişim karakterinde kendisini göstermektedir.

Bu sorun tanımıyla birlikte "acaba kentsel planlama eğitimine kentsel tasarım bağlamında parametrik modellemeyi entegre edebilir miyiz"

sorusuyla 2014 yılında ilk Çalıştayımızı bu ekiple birlikte düzenledik. Mimar ve plancılardan oluşan bir grup öğrenciyle birlikte yaptığımız şey ilk Çalıştay aslında bizim konvansiyonel çizime dayalı tasarım tekniğimizle, yöntemimizle acaba parametrik modellemeyi nasıl ilişkilendirebiliriz şeyi söz konusuydu. Çünkü çizerek tasarım hâlâ çağdaş planlama ve tasarım okullarında gündeme gelen analog tasarım yöntemi hâlâ geçerliliğini koruyan bir yöntem. Dolayısıyla bu iki yöntemi ilişkilendirmek, birinden birini tercih etmektense eşgüdümleştirmek önemli bir soruydu bizim için önemli bir soruydu. Dolayısıyla mimar ve plancılardan oluşan bir grup öğrenciyle birlikte bu iki tekniği farklı oturumlarda farklı bağlamlarda deneyip, çıktılarını belirli bir tasarım analizine konu olacak şekilde belgeledik. Bu belgelem sonucu, yani hem analog çizime dayalı tasarım çıktıları hem parametrik tasarım modellemesi sürecinin ara çıktıları belirli bir düzen, yapı, yapılanma ve modelleme kavramsallığı çerçevesinde, morfolojik çerçevesi içerisinde tasarım araştırması varsayılarının ortaya konulması ve sınama süreçlerinin, daha doğrusu dolayısıyla tasarım sürecine dair operasyonlar babında referansıyla modellenmesini ortaya çıkardı. Bu iki tasarım yöntemi kendi içerisindeki morfolojik operasyonlarla birlikte bir tür tasarım sürecinin modellenmesiyle sonuç buldu. Daha sonra parametrik kentsel tasarım düşüncesi olarak yayınladığımız bu çalışmanın sonuçlarını dilerseniz yaklaşık 10 senedir farklı dönemlerde açtığımız parametrik kentsel tasarım dersinin çıktılarına referansla hızlıca paylaşmak isterim.

Bu dönem içerisinde zaman zaman hiç bilmediğimiz farklı bağlamlarda kentsel doku önerileri geliştirdik. Bazen Rotterdam'da, bazen Suriçi'nde, ama bunu yaparken hep ilk söylediğim kentsel form dinamiğinin hem biçimlenişini hem de morfolojik yapının bileşenlerinin neler olduğuna dair kurgusunu öğrenciye vermeye çalıştık. Dolayısıyla burada önemli olan algoritmanın yazımı değildi, kent formunu oluşturan bileşenlerinin algoritmik bir düşünce çerçevesinde açığa çıkartılması ve buna dair bir bilinç kazandırılması oldu. Oldukça karmaşık geleneksel kentsel dokular bağlamında olsa bile, dolayısıyla farklı parametrelerin ne tür, yani bizim planlamada plan şeması üzerine yazdığımız emsalin aslında üç boyutlu üretim sürecinden sonra neye tekabül ettiğini de öğrencinin anlaması için birtakım alternatif şemaların ortaya çıkartılması temel araştırma sorularımızdan birisiydi ya da üzerinde çok az çalıştığımız sanayi alanlarında farklı sanayi programlarının ihtiyaç duyduğu mekânsallıkların nasıl algoritmik bir düzlemde ortaya çıkartılabileceği ve nasıl form varyasyonları yaratılabileceği ya da yatay ve dikey şehircilik, tırnak içerisinde kullanıyorum, söyleminin ne tür bir parametrik sonurgularının olabileceğine dair bir tür çalışma serisi ürettik.

Zamanım çok kalmadığı için sanırım biraz daha hızlı geçsem iyi olur, ama tasarım, temel tasarım sorularımızdan birisi, araştırma sorularımızdan birisi bu bağlamda acaba parçalı gelişime konu olan büyük kentsel arazilerde bu parçalılığı, bu ardıl incremental gelişimi kontrol edebilecek bir parametrik kentsel gelişim modeli üretebilir miyiz idi. Bu İstanbul'da Ataşehir örneği, bu örnekte de yaptığımız şey aslında bakarsanız farklı gelişim etaplarının kendi içerisinde bağdaşık bir bütün yaratabilme durumunun algoritmik olarak tasarlanması, daha doğrusu kurgulanmasıydı. Bunu ODTÜ'de düzenlediğimiz Uluslararası Kentsel Tasarım Sempozyumunda paylaştık ve kamuoyunun tartışmasına açtık. Burada büyük usta David Gramsci'nin de ciddi bir eleştirisine konu olduk. Yani bu kadar parçalı olarak kullanılan bir kent formunun aslında bu bütünselliğinin oldukça otoriteryan, dolayısıyla Zaha Hadid'yen bir etki yaratma nedeniyle ve bunu tekrar ele aldık. Dolayısıyla parça bütünde parçayı daha net vurgulayabilecek, ondan sonra ama bunu yaparken de hâlâ parçalar arası etkileşimleri çeşitli bağlantısallık parametreleriyle kontrol edebilecek bir gelişim örüntüsü nasıl yaratılır gibisinden bir başka araştırma sorusunu itere etti bu çalışma, dolayısıyla kendi içerisinde farklı dönemselliklerde, farklı zaman aralıklarında gelişen bu parçalı gelişimi nihai olarak bir araya getirebilecek kendi içsel çeşitliliğine sahip, ama bütünsel kurgunun birer alt bileşeni haline getirecek bir kentsel tasarım, kentsel gelişim denetimi modelini önererek bunu da daha sonra yayınlaştırdık. Dolayısıyla eğitimle araştırmayı bir araya getiren bir aslında bakarsanız bir performans alanı haline geldi bizim için parametrik modelleme, daha sonraki sorularımız farklı dönemlerde acaba emsal dediğimiz şey ada içerisinde mi her zaman olması gerekiyor, acaba mekân diziminin farklı entegrasyon değerlerine referans verecek şekilde ana eksenleri okutacak bir yoğunluk yüzeyi denetimine tabi tutabilir miyiz, yapı ve kompozisyonu ilişkilendirebilir miyiz ya da yine Deniz Hocamın ifade ettiği ısı adası oluşumu konusunu nasıl modelleyebiliriz? Bu anlamda Türkiye'nin kentsel dönüşüm pratiği parametrik olarak modellendiğinde ne tür ısı adası etkileri yaratıyor gibisinden bu kez biraz daha araştırmaya konu olan bir platformu şey yaptı. Daha sonra plot-based parsel temelli şehircilik şeyi oldu. Çünkü Türkiye'de unuttuğumuz şeylerden birisi de parsel oldu bizim, yani onu hep böyle bir apartman temelli gelişimin temel sorumlusu olarak ilan ettiğimiz için aslında çağdaş şehirciliğin şu an çok fazla vurguladığı parsel temelli gelişim şemasını, biçimini ve denetim biçimini biraz vurgulayabilecek nitelikte bir çalışma da yayın aşamasında.
İsterseniz Çalıştayın çok fazla süremi aştım, kusura bakmayın, Çalıştaydan elde ettiğimiz çıktılara dönüp, bu 10 yıl süresince acaba neler öğrendik konusuna şey yapayım. Eğer soru olursa yine dönerim. Son iki slaytımla bitirmek isterim Hocam, çok aştım, farkındayım. Şimdi baktığımız zaman

hem parametrik hem de analog tasarım süreçlerinin kendi içerisinde belli bazı avantajları ve dezavantajları olduğunu görmekteyiz ki aslında çağdaş kentsel tasarım eğitimi pratiği içerisinde bu iki şeyin de yönteminde bir arada eşgüdümsel olarak gerçekleştirilebileceğine dair bir ön kabulümüz kendiliğinden ortaya çıkıyor. Bu anlamda parametrik modellemenin en büyük avantajı aslında dinamik bir düzenleme süreci, yani slider'larla, değerlerle parametrik değerlerle oynadığınız zaman farklı elemanların, bunun bütündeki yansımasını öğrenci çok rahat gözlemleyebiliyor ve test edebiliyor. Bu anlamda strüktür ve form arasında, kompozisyon arasındaki ilişkiyi deneyimleyebiliyor, test edebiliyor. Bu anlamda bir çeşit reason ambiguity denilen böyle mantıklı bir belirsizlik var. Yani oldukça AI'dan farklı olarak, yapay zekâdan farklı olarak oldukça determenistik bir algoritma tanımı var, ama bu algoritma tanımı kendi içerisinde belirsizlik içeren ve sürpriz sonuçlarla kendisini ifade edebilen kural temelli bir belirsizlik sürecini açığa çıkartıyor. Bu da aslında eğitim süreci açısından oldukça ilgi çekici tartışmaları da beraberinde getiriyor. Dolayısıyla bir form kompozisyon inceltiminin, rafinasyonunun ilişkisel uyumu aslında bakarsanız artı değeri.

Peki, nedir eksi değeri? Yani algoritma yazımı aslında bakarsanız meşakkatli bir iş, algoritma yazımı da bu tasarımın temel kavramsal çerçevesini belirliyor. Bu şeyi set ettikten sonra, algoritmayı set ettikten sonra buradaki bizim Conjection varsayı dediğimiz şeyi değiştirmek için algoritmaya tekrar dönmeniz gerekiyor. Buradaki zorluk modelin iterasyonu konusunda hâlâ belirli kısıtlara ve zorluklara neden oluyor diye gözlemlemekteyiz. Kent formunu biraz böyle yukarıdan aşağı önce strüktür, ada düzeni, sonra alt bölümlenme, parsel oluşumu gibi biraz böyle yukarıdan aşağı bir ele alış aslında bakarsanız generatif, üretken şehircilik yaklaşımı için çok daha fazla çalışmamız gerektiğini ifade ediyor.

Sonuçlara tekrar isterseniz sorularla dönebilirim, ama şeyi vurgulamak isterim. Can Hocanın son vurguladığı planlama eğitiminde özellikle çok disiplinlilik. Bizim deneyimimiz, bu 10 yıllık döneyim kompozisyonu esas alan mimarlık pratiğiyle düzenlemeyi, kuralı ve sistemi ön planda tutan planlama eğitimi arasında ciddi çok işlevli bir arayüz tanımladığını gösteriyor parametrik modellemenin kentsel tasarım bağlamında, ben bu düzlemde, bu bağlamda bu çok disiplinliliğin aslında çok verimli sonuçlarının elde edildiğini birebir deneyimlediğimi söyleyebilirim. Çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Zeynep ENLİL: Teşekkür ederiz Olgu Hocam. Biz teşekkür

ederiz katkınız için, ben şöyle küçücük bir şeyle bırakmak istiyorum. Tabii çok değerli katkılar ve önümüzde hakikaten yeni ufuklar açan yeni çözümleri belki daha kolaylaştıran bir teknolojiyle karşı karşıyayız. Bazı güzel yönleri olduğunu teslim etmek lazım. Özellikle fizik mekânın sanki böyle regülasyonu ve işte iklim duyarlı hale getirilmesinde önemli katkılar sağlayacakmış gibi duruyor, ama bir yandan da Can Hocanın dikkatimizi çektiği bir eşitsizlik meselesi var. Bunu gözetmek lazım. Gerek biz ülkece bu teknolojik gelişmenin neresindeyiz, neresinde kalıyoruz, nasıl yeni kümelere entegre olabiliriz gibi bir boyutu var, ama belki daha da önemlisi planlama sonuç olarak evet, plancının kuramsal bilgisi, ilkesel değerleri burada çok önemli. Hani bizim önümüzde ufuklar açmasına rağmen bazı kararlar da hakikaten ideolojik, etik değerlere bağlı, Deniz Hoca onu da vurguladı. Plancının ilkeleri ve etik değerlerinin de mutlaka devrede olması gerektiğini ve burada nasıl bir çelişkiyle belki karşı karşıya olduğumuzu hep düşünmemiz lazım. Bir yandan böyle çok büyüleyici de bir ortam, bizi alıp götürebilir de onun yeni açtığı ufuklar, ama unutmayalım ki sonuç olarak plan kararları insanların hayatlarını ilgilendiren birebir tercihleri içeriyor. Bunu da her zaman rasyonalite ve etkinlikle, verimlilikle yapamıyoruz. Bunu da herhalde ileriki dönemlerde tartışırız diye ümit ediyorum. Ben hocalarıma çok teşekkür ediyorum, hepinize katkılarınız ve burada olduğunuz için çok teşekkür ederek oturumu kapatıyorum.

Dokuzuncu Oturum

Yıkım, Dönüşüm ve Yaşanabilirlik

Moderatör: **Doç. Dr. Nilüfer GÜRER**

***** Geçiciliğin Dönüşümü: Deprem Sonrası (Gündelik) Hayatın Şekillenişi

Dr. Seda HAYAL TATLI

***** Okunaksızı Okumanın Aracı Olarak Haritalama: Deprem Sonrası Süreçte Kamusal Mekân Pratiklerinin Başkalaşımı - Antakya Kent Merkezi Örneği

Arş. Gör. Elif Merve NALÇAKAR, Arş. Gör. Başak Aycan ÖZKAN, Deniz ÇAY, Özüm UÇAN

Yıkım Sonrası Yeniden Yaşamın Toplumsal Kurgusu

Mehmet Feridun DUYGULUER, Mehmet Nazım ÖZER

***** Deprem Kenti Hatay'da Deprem Sonrası Yapı Projeleri İçin İki Soru: Neye Göre Estetik? Kime Göre Estetik?

Dr. Öğretim Üyesi Zehra GÜNGÖRDÜ, Dr. Dicle KORTANTAMER

**Bu bildiri yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.*

Yıkım Sonrası Yeniden Yaşamın Toplumsal Kurgusu

Mehmet Nazım Özer

Mehmet Feridun Duyguluer
Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Afet risklerinin ve iklim krizinin artan etkileri, yerleşimlerin mevcut kırılganlıklarının yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin kent pratiği, özellikle 2023 Maraş depremleri sonrasında, afetlere hazırlık eksikliğini ve planlama süreçlerinin dışlandığı "aceleci" uygulamaların yarattığı sorunları ortaya koymuştur. Bu durum, afet sonrası yeniden yapılanmanın yalnızca fiziksel plan yenileme değil, farklı stratejilerle toplumsal, yönetsel ve mekânsal yeniden kurgulama süreci olduğunu göstermektedir.

Çalışma, "Yeniden Yaşam Kurgusu" çerçevesinde, krizlere karşı dayanıklı, katılımcı ve yüksek yaşam kalitesine sahip kentlerin oluşturulmasına yönelik bir süreç tasarımı önermektedir. Bu bağlamda "Dayanıklı Yerleşme", "Katılımcı Planlama" ve "Kentsel Yaşam Kalitesi" yaklaşımlarının planlama, tasarım ve uygulama süreçlerine entegrasyonu tartışılmaktadır. Araştırma, bilgi ve belge derlemeleri, saha raporları, çalıştay çıktıları ve yazarların deneyimlerinden yararlanılarak geliştirilmiştir.

Önerilen model, planlamanın etkinliği, uygulama araçlarının verimliliği ve yapı güvenliği faktörlerini aktif katılım ile destekleyerek yerel kurumsallaşmayı hedeflemektedir. Planlama havzalarının bütünselliği, koruma-kullanma dengesi, afet eşiğinin aşılabilirliği, katılımcı işletmecilik ve toplumsal-fiziksel dayanıklılığın sürdürülebilirliği temel ilkeler olarak benimsenmiştir.

Sonuç olarak çalışma, afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerine yönelik özgün bir yaklaşım sunmakta; kısa vadeli çözümler ötesinde, uzun dönemli dirençli ve katılımcı kentsel yaşamın tasarımına dair tartışma ve öneriler geliştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yıkım sonrası, Yaşamın toplumsal kurgusu, Aktif katılım, Uygulama araçları, Tasarım süreci

The Societal Reconstruction of Life After Destruction

Abstract

The increasing impacts of disasters and the climate crisis necessitate a reassessment of existing vulnerabilities in human settlements. In Turkey, especially after the 2023 Maraş earthquakes, the lack of preparedness and the prevalence of "hasty" practices that excluded planning processes have revealed critical shortcomings. These circumstances demonstrate that post-disaster reconstruction should not be considered merely as physical plan renewal, but rather as a process of rethinking social, managerial, and spatial strategies.

This study, within the framework of "Reconstruction of Life," proposes a process design aimed at creating resilient, participatory, and high-quality urban environments. In this context, the integration of approaches such as "Resilient Settlements," "Participatory Planning," and "Urban Quality of Life" into planning, design, and implementation processes is discussed. The research is based on document reviews, field reports, workshop outcomes, and the authors' experiences.

The proposed model emphasizes local institutionalization by combining planning effectiveness, efficiency of implementation tools, and structural safety with active participation. The principles adopted include the integrity of planning basins, a balanced relationship between conservation and use, rational thresholds for disaster resilience, participatory management, and the sustainability of both physical and social resilience.

In conclusion, this study presents an original approach to post-disaster reconstruction, going beyond short-term solutions and offering discussions and proposals for the long-term design of resilient and participatory urban life.

Keywords: Post-Disaster, The Societal Reconstruction of Life, Active Participation, Implementation Tools, Design Process

1. Yıkım Sonrası Mekan

Depremlerden sonra oluşan kentsel mekan, kentin genel yerleşme özelliklerinden çok farklıdır. Yeni bir oluşum başlamış; alışılmış kent düzeninden aniden ayrılarak, gündelik hayat kesintiye uğramış, aidiyetler kopmuş, kurumlar ise alışık olmadıkları bir karmaşanın içinde yön bulmaya çalışır hâle gelmiştir. Kentin, bilinen (olağan) fiziki, sosyal ve ekonomik unsurları, hiç düşünülmediği biçimde değişmiştir. Yaşam alanlarının kaybı sosyal yapıları ve davranışları değiştirir. İnsanların kentsel alanda hareket etme, toplanma ve etkileşim kurma biçimleri değişir. Kültürel kalıpların ve yerel kimliğin bozulma olasılığı vardır. Depremler psikolojik yaralar bırakır. Mevcut eşitsizlikler daha da derinleşir. Kamu (eğitim, sağlık ve ulaşım) hizmetlerine erişim ve istihdam fırsatları azalmıştır.

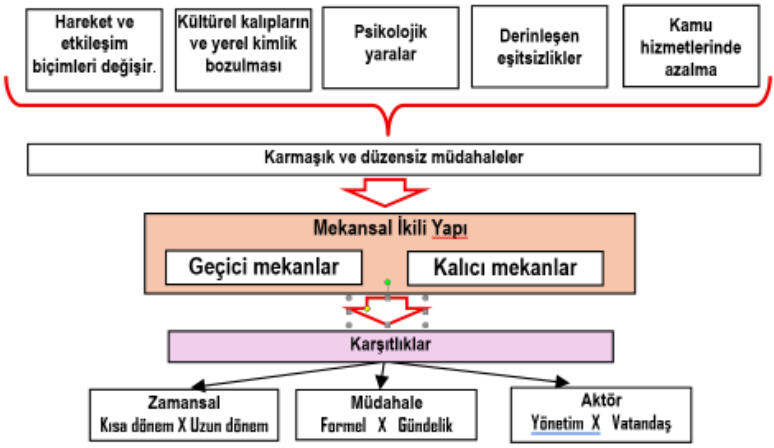

Şekil 1

Yeni gerçeklik, kriz anının ürettiği karmaşık, belirsiz, düzensiz ve çoğu zaman geçici müdahalelerle şekillenen "yıkım sonrası mekân"dır. Bu tür bir mekân, ne tam anlamıyla planlı bir şehir parçasıdır ne de geleneksel anlamda "kentsel boşluk"tur. Karşıtlıkları barındıran:

- Geçici olanla kalıcı olanın,
- Formel müdahaleyle gündelik pratiklerin,
- Kurumsal yapı ile vatandaşların

sürekli karşı karşıya geldiği geçişken bir kentsel düzlem oluşmuştur. Bu doğrultuda yıkım sonrası mekanda, geçici mekan ve kalıcı mekan olarak bir "ikili yapı" oluşmuştur

Geçici Mekanlar, acil durum müdahale alanları olarak, kısa dönem için yapılan faaliyetlerin yer alacağı alanlardır.

Ulaşım, haberleşme ve erişim faaliyetleri, en öncelikli faktör olarak, yıkım sonrası mekanda yer bulmaya çalışır. Geçici alanlar, afetin hemen ardından hayatı sürdürebilmek için oluşturulan çadır kentler, konteyner yerleşimler, geçici sağlık ve eğitim birimleri gibi müdahalelerle kurulur.

Şekil 2

Bu alanlar genellikle acil ihtiyaçlara yanıt verirken, aynı zamanda fiziksel ve sosyal belirsizliklerin yoğunlaştığı bir ara yüz oluşturur. Geçici yerleşimler, barınma ihtiyacını karşılarlar ama aynı zamanda belirsizliklerin, kayıpların ve kırılganlıkların da mekânsal ifadesi hâline gelir.

Geçici alanlar, insani yardım ve yaşamın devam ettirilebilmesi için "kritik alanlardır". Parçalı mekanlardır. Bu aşamada (sakınım planlarının yokluğu durumlarında), planlama gibi bir sürecin oluşturulması değil, oluşan yeni mekan için "anlık" hareket edilmesi gerekir. Anlık oluşum, (Quarantelli, 1995) sadece yaratıldığı bağlamda var olur. Bu anlık durum (ortaya çıkış), deprem bölgesinde yer alan aktörlerin (kişiler, kurumlar, taşıtlar, yapılar, hayvanlar, bitkiler vs) durumsallıklarının oluşturduğu davranışları ve giderek kendiliğindenliğin ağır bastığı muğlak bir koordinasyon ortamınıdır. Bu muğlak ortamda kurallarda istisnalaştırmalara ve kolaylaştırmalara yer verilir. Önemli olan bu istisnalaştırmaların kalıcı olmaması ve kalıcı alanlarda da kullanılmamasıdır. Geçici müdahalelerin, geçici kuralların ve geçici mekanların terkedilmeyerek, kalıcı olma olasılığı göz ardı edilmemelidir.

Kalıcı Mekanlar ise, geçici mekanlarda acil müdahaleler devam ederken, kentsel mekanın uzun dönemde nasıl biçimlendirileceğine odaklanan bütünleşik (fiziki, sosyal ve ekonomik) planlamanın yer verileceği kentsel mekandır. Önceki kent mekanının dönüşümü, yenilenmesi ve iyileştirilmesi için oluşabilecek yeni tehlikeleri de öngörerek (sakınım planlaması girdilerini kullanarak) yapılacak bir planlama süreci ele alınır.

Kalıcı mekân inşası ise uzun vadeli planlama, yeni imar kararları ve kentsel dönüşüm projeleri üzerinden şekillenir. Yerinde dönüşüm alanları ve yeni gelişme alanları için yeni analizlerin yapılması gerekir. Bu aşamada, genel kuralların devamlılığına dikkat edilmeli, kolaylaştırıcı ve istisnalaştırıcı yaklaşımlar minimum seviyede tutulmalıdır. Bu aşamada, acil durum aşamasında yer verilen istisnai faaliyetlerin ve yer seçimlerinin uzun vadeli olarak devam ettirilme olasılığı da bulunmakta; hatta bu istisnalaştırmaların olağan hale getirilme (kurallaştırma) olasılığı da gözden kaçırılmamalıdır. İstisnalaştırmalar bir kurumsallaşma yaratmamalıdır.

2. İkili Yapının Oluşturduğu Geçişkenlik Süreci ve Teoriler

Yıkım sonrası mekanın anlaşılabilmesi için klasik mekân kuramlarının ötesine geçmek ve geçici ile kalıcı arasında ortaya çıkan "geçişken" niteliği özel olarak ele almak gerekir. Geçici ve kalıcı mekânlar arasındaki ikili yapı, yalnızca fiziksel bir ayrım değil; aynı zamanda toplumsal, psikolojik ve kültürel bir geçiş sürecini de oluşturur. Bu sürecin başarısı ya da başarısızlığı, doğrudan doğruya kent sakinlerinin yaşam kalitesini, mekâna aidiyet duygusunu ve toplumsal yeniden yapılanmayı etkiler.

Geçici mekân, doğası gereği hızlıca kurulmak zorundadır; genellikle önceden hazırlanmış tip yapılara göre (çadırlar, konteyner dizileri) uygulama görür; standarttır ve çoğu zaman kullanıcılarının katılımı olmadan tasarlanır. Buna karşılık kalıcı mekân, planlama kurumlarının devreye girdiği, imar kararlarının ve uzun vadeli politikaların belirleyici olduğu bir sürece dayanır. Ancak bu iki mekân tipi arasındaki geçiş, her zaman açık ve net değildir ve çok sorunludur.

Geçişkenlik sorunu planlama ve yapılaşmada yer alırken; aynı zamanda toplumsal iyileşmeyi içeren çok katmanlı bir meseledir. Çünkü geçici mekânda yaşayan bir insanın kalıcı bir konuta geçmesi, yalnızca yer değiştirmek anlamına gelmez. Bu aynı zamanda çeşitli kayıpların, belirsizliğin ve aidiyetsizliğin yeniden tanımlandığı bir toplumsal deneyimdir. "Yeniden toplumsallaşma", "yeniden hatırlama" ve "yeniden anlamlandırma" süreci söz konusudur. Dolayısıyla bu geçişin, toplumsal olarak adaletli, şeffaf, psikolojik olarak destekleyici ve kültürel olarak süreklilik sağlayan bir çerçevede gerçekleşmesi gereklidir. Geçici yaşam alanlarında ortaya çıkan dayanışma, yeni sosyal ilişkiler, hatta mekânın kendiliğinden gelişen kullanımları; kalıcı yerleşimlerin tasarımı için önemli ipuçları da verecektir. Eğer doğru ilke ve yöntemlerle ele alınırsa, bu geçiş dönemi kriz olmaktan çıkıp, daha adil, daha dayanıklı ve daha topluluk

odaklı bir kentsel modelin inşasına fırsat sunabilir.

Geçici-kalıcı ikiliğini anlamlandırmak için öncelikle Marc Auge'nin "olmayan mekan (non-lieux)" kavramı açıklamaya yardım edebilir. Augé, havaalanları, alışveriş merkezleri ya da geçici konaklama alanları gibi bireyin aidiyet hissi kuramadığı, sadece geçici olarak bulunduğu mekânları "olmayan mekân" olarak tanımlar. Deprem sonrası kurulan çadır kentler, konteyner yerleşimler veya geçici sosyal donatılar da, afetin hemen sonrasında bu niteliği taşır: insanlar bu alanlarda bulunurlar ama çoğu zaman oraya "ait" hissetmezler. Bu durum, mekânsal geçişkenliği fiziksel, psikolojik ve toplumsal bir kırılma olarak ortaya çıkarır (AugE 1997) ve bir belirsizlik doğurur.

Bu belirsizlik ise tam da "liminal mekân" (eşiksel mekan) kavramıyla açıklanabilir. "Liminal mekân kavramı toplumda sıklıkla duymuş olduğumuz "iki arada bir derede kalma" sözüyle de tanımlanabilir. Liminal Mekan (Vikipedi) Victor Turner'ın antropolojik çalışmalarıyla gündeme gelen "liminalite", bir geçiş süreci sırasında bireylerin ve grupların "ne eskisinden ne de yenisinden" oldukları ara durumları tarif eder. Deprem sonrası yaşam da böyle bir liminalitedir: insanlar eski evlerinden kopmuş, yenilerine henüz yerleşememiştir; sosyal roller, ekonomik yapılar, kentsel kimlik askıdadır. Depremzede bireyler, eski yaşamlarını kaybetmiş ama yenisine ulaşamamış bir eşik durumundadır. Bu liminal süreç, aynı zamanda mekânın da liminalleşmesine yol açar: yer ne eskisi gibi işlev görür ne de yenisi gibi tamamlanmıştır. (Turner, 2018). Turner eşiksel (liminal) aşamada yaratılan durumu, Latince'de "limen" yani "eşik" sözcüğünden gelen eşiksel bir anlamda ya da eşikteki kişilerin konumları ve durumları kaçınılmaz olarak muğlaktır. "Eşiksellik", bireyin veya toplumun geçmiş kimliğinden bir diğer kimliğe geçişi esnasındaki arada kalmışlık durumunu belirtir. (Turner, 2018).

Geçicilik, uygulamada oldukça uzun sürer; çoğu zaman geçici alanlar kalıcılığa evrilir ya da en azından kalıcı yaşam alışkanlıklarının geliştiği mekânlara dönüşür. Harvey, kentsel mekânın sermaye tarafından üretildiğini ve kentlerin piyasa mekanizmalarına göre biçimlendirildiğini vurgular. Deprem sonrası kalıcı yerleşimlerde TOKİ gibi büyük aktörlerin baskın rol üstlenmesi, yerel halkın katılımının sınırlanması ve mekânın yalnızca konut stoğu olarak ele alınması, Harvey'in eleştirel görüşünü yansıtmaktadır. Bu nedenle David Harvey'nin "mekanın üretimi" yaklaşımı, bu süreçlerin anlaşılmasında yol göstericidir. Harvey, günlük yaşam pratiklerinde, toplulukların mekanı yeniden biçimlendirdiğini belirtir. Örneğin çadır

kentlerde mahalle benzeri örgütlenmelerin ortaya çıkması, ortak mutfakların kurulması ya da çocuklar için oyun alanlarının "kendiliğinden" yaratılması, geçici olanın içinden yeni bir mekânsal düzenin üretildiğini gösterir. (Harvey, 1997)

Ancak geçişkenlik sorunu, mekân faktörünün yanında, aidiyet, kimlik ve bellek ile doğrudan ilişkilidir. İnsanların yaşadıkları yerle kurdukları bağın kesintiye uğraması, kültürel ve duygusal bir yok oluştur. Pierre Nora'nın "yerler ve hafıza (lieux de mémoire)" yaklaşımı bu konuyu açıklar. Kalıcı yerleşimlerin tasarımı, yeni konutlar üretirken, aynı zamanda bu hafızanın yeni mekânlara taşınabilmesi için, anıları taşıyan mekanların üretşilmesi, sembolik sürekliliği sağlayacak unsurları da içermelidir. Aksi takdirde, geçici mekânlarda yeniden kurulan topluluk yapıları kalıcı yerleşimlerde yok olabilir, sosyal kopuşlar derinleşebilir. (Nora, 2022)

Genel bir değerlendirme ile, deprem sonrası ortaya çıkan mekânsal geçişkenlik, çok katmanlı ve zamansal olarak uzayan bir süreçtir. Bu süreçte kent, fiziksel olarak yeniden inşa edilirken, toplumsal olarak da yeniden kurulmaktadır. Bu nedenle bu tür geçiş ortamları, yalnızca "olağanüstü" durumlar olarak değil, yeni mekânsal paradigmaların ve katılımcı olmayan yönetim biçimlerinin eleştirisinin yapıldığı alanlar olarak da değerlendirilebilir. Mekânın bu ara durumu, yeni düşünme biçimlerine kapı aralayabilir. Eğer geçici mekânlar, toplulukların kendi yaşamlarını yeniden örgütleyebildikleri, dayanışma kurabildikleri, mekânsal hak talep ettikleri alanlar olarak görülürse; bu geçiş, sadece bir iyileşme değil, daha adil ve katılımcı bir kentsel gelecek için zemin olabilir.

Ve, Henri Lefebvre'nin mekansal üçlemesi, deprem sonrası geçişken mekânların teorik çözümlemesine önemli açıklamalar getirebilir. Lefebvre'e göre mekân, fiziki ve ekonomik ilişkilerin, ideolojilerin, politik kararların ve gündelik pratiklerin iç içe geçtiği bir toplumsal üründür. Geçici mekânlar, hızla ve çoğunlukla merkezi kararlarla şekillenir; çadır kentler, konteyner yerleşimler, mobil sağlık ve eğitim birimleri bu mekânın parçalarıdır. Bu alanlar, zamanla gündelik hayatın yeniden kurulduğu, dayanışmanın geliştiği, yeni toplumsal ilişkilerin doğduğu birer geçici mahalleye dönüşebilir. Lefebvre'in "yaşanan mekân" kavramı (Lefebvre, 2014) burada belirleyicidir. Yaşanan mekân, insanların duygusal, simgesel ve gündelik pratiklerle kurduğu mekândır. Deprem sonrası geçici barınma olarak inşa edilen çadır ya da konteyner kent alanlarında insanlarda yeni bir mekân anlayışı ve bu yeni mekândan kaynaklı yeni sosyal ilişkiler ve etkileşimler ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla bu yeni mekanlarda yaşam

sonucunda oluşan iletişim ve etkileşim, mekânı üretmektedir. (Özaydın, 2025)

3. Karar Çerçevesi İçin 3 Faktör

İlk başlarda iki kulvarda (geçici ve kalıcı müdahaleler) başlayan düzenleme faaliyetlerinin, giderek (eski ve yeni mekanlarla birlikte) kent kapsamında birleştirilerek, bir "planlama bütünlüğünün" oluşturulması kaçınılmaz olmaktadır. Sürekli bir (kamu ve özel) müdahalelerin yer aldığı bu planlama süreci için öncelikle, bir "Karar Verme Çerçevesi" geliştirilmeli ve bu karar verme çerçevesi temel olarak üç faktör ile ele alınmalıdır.

i. Metabolik Kentsel Sistem
ii. Paydaşlar ve Toplumsal kurgu
iii. Sakınımın Kurgusu

i.Metabolik Kentsel Sistem: Afet sonrasıni iyileşmenin temel faktörü
Kentsel planlama çalışmalarında genellikle arazi kullanımı, yollar, yapılar, açık alanlar ve hizmet alanları gibi unsurlar ele alınır. Bu bileşenler, kentin sabit ve durağan yönlerini oluşturur. Ancak bir kentin sürdürülebilirliği yalnızca bu sabit yapılara bağlı değildir. Kentin canlılığını sağlayan ve sürekli hareket halinde olan dinamik unsurlar da bulunmaktadır. Bu çerçevede, kentsel sistemler "stoklar" ve "akışlar" olarak iki temel başlık altında değerlendirilebilir.

Şekil 3

Stoklar fiziksel, sabit yapıları ifade ederken; akışlar, kentin metabolizmasını oluşturan enerji, malzeme ve insan hareketleri gibi dinamik süreçleri kapsar. (Kennedy, C., Cuddihy, J., & Engel-Yan, J. (2007). (Wolman, A. (1965). (Zhang, Y. (2013)

Kentsel metabolizma, bir kentin işleyişini etkileyen girdi ve çıktıların bütüncül bir analizine dayanır. Bu yaklaşım, enerji ve malzeme akışlarını inceleyerek, kentteki teknik ve sosyoekonomik süreçleri anlamaya çalışır. Kentsel metabolizma, büyüme, enerji üretimi ve atık yönetimi gibi temel işlevlerle ilişkilidir ve bu süreçlerin tümü, şehirlerin çevresel ve toplumsal sürdürülebilirliği açısından belirleyicidir. Kentler enerjiye, temiz suya ve gıda gibi temel ihtiyaçları sağlayan sistemlere bağımlıdır. Elektrik, yakıt ve yenilenebilir enerji kaynakları şehirlerin işleyişini mümkün kılar. Temiz suya erişim ise, özellikle afet sonrasında yaşanabilecek krizleri önlemek açısından hayati önem taşır. Gıda ve malzeme tedariki, kent sakinlerinin günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri için güvenli ve dirençli zincirler aracılığıyla sağlanmalıdır. Tüm bu unsurlar, kentlerin dış dünyayla kurduğu yaşamsal ilişkileri temsil eder. Kentin metabolik yapısı yalnızca girdilerle sınırlı değildir; çıktılar da bu sistemin önemli bir parçasıdır. Atık üretimi, kirleticilerin ortaya çıkışı ve gürültü gibi unsurlar, metabolizmanın sonucunda ortaya çıkar ve çevreyle etkileşim halindedir. Bu çıktılar doğru şekilde yönetilmediğinde, çevresel bozulmaya, halk sağlığında risklere ve yaşam kalitesinde düşüşe yol açabilir. Bu nedenle atıkların geri dönüştürülmesi, kirleticilerin denetlenmesi ve gürültü kirliliğinin azaltılması şehir planlamasının öncelikli hedefleri arasında yer almalıdır.

Şekil 4

Günümüzde iklim değişikliğiyle birlikte kentsel metabolizma yaklaşımları, sürdürülebilirlik düzeylerini belirlemede giderek daha önemli bir araç haline gelmiştir. Karbon emisyonlarının azaltılması, enerji verimliliği, döngüsel ekonomi uygulamaları ve kaynak yönetimi gibi konular bu kapsamda değerlendirilir. (Duyguluer, 2021). Bununla birlikte, kentlerin yaşamsal sistemlerini destekleyen ulaşım, enerji, su ve iletişim altyapıları gibi kritik bileşenler, günlük yaşamın sürekliliğini ve afet sonrası iyileşme kapasitesini de belirler. Bu altyapılarla bağlantılı kamusal alanların planlanması, kriz anlarında da işlevsel olabilecek şekilde düşünülmelidir.

Özellikle deprem gibi afet senaryolarında, kritik altyapıların hızla yeniden devreye alınabilmesi için önceden yapılmış planlamalar büyük önem taşımaktadır

ii. Paydaşlar ve Toplumsal Kurgu

Afet sonrası fiziki planlama düzenlemelerinde en önemli araçsal faktör, "katılım" konusudur. "Katılımlı planlama" ve "yaşayanların ve kurumsal yapıların" karar mekanizmalarına dahil edilmesi, başta kamu yönetimi olmak üzere, özel sektör kuruluşları, yerel yönetimler, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve vatandaşlardır. Hasar görmüş kent bölgelerinde yapılaşmanın gerçekleştirilme sürecinde, yerel halkın, yerel kurumların ve yerele destek veren aktörlerin, dayanıklı kent kurgusunu gerçekleştirecek şekilde, birlikte karar verme ve birlikte yaşamı sürdürme suretiyle bir "toplumsal kurgu" oluşturması gerekmektedir.

Toplumsal kurgu", bir toplumun kendini yeniden düşünme, yeniden örgütleme ve geleceğe dair ortak bir yaşam tasavvuru geliştirme sürecini anlatır. Afetle yıkıma uğrayan bir mahallede ya da kentte, insanlar yalnızca evlerini değil, çoğu zaman geçmişe dair aidiyetlerini, gündelik rutinlerini ve komşuluk ilişkilerini de kaybeder. Toplumsal kurgu, bu kayıpların ardından toplumun kendi belleğini nasıl onardığını, hafızasını nasıl taşıdığını ve hangi değerleri koruyarak geleceğe yöneldiğini içerir ve dayanışma ile dayanıklılığı arttırır. Mahalledeki bir çeşmenin, eski bir pazar yerinin ya da bayramlarda yapılan geleneksel bir buluşmanın yeniden canlandırılması, beraberlikleri sağlama bakımından önemlidir. Dayanıklılığın başlıca toplumsal ve ekonomik unsurları "kentsel beraberlik ile açıklanabilir. Beraberlik, halkın katılımı kolaylaştırır ve gelecek için bir güvencedir. Kentsel beraberlik hedefi, plan ve proje içeriklerine "kamusal alan", "toplu taşım" ve "yürünebilir kent" unsurunun eklenerek, çevresel ve sosyal açıdan dönüşüme giren kent bölgesinin daha yaşanabilir hale gelmesini sağlar.

Bu tür bir ortamın hazırlanması, öncelikle detaylı bir "paydaş analizi" yapılmasını gerektirmektedir. Bu analizde, paydaşlar tespit edilirken, paydaşlar arası etkileşim ilişkilerinin de göz ardı edilmemesi gerekir. Paydaşların "etkin katılımcı" olması ve gönüllülük durumlarının kolaylaştırılması, paydaş analizinde araştırılması gereken önemli husurlardır. Ayrıca, paydaş katılımının ölçülmesi ve değerlendirilmesi için göstergelerin tespit edilmesi de, bu analizlerin kurgulanmasında unutulmamalıdır.

Afetten etkilenen kentlerde, özellikle karar alma süreçlerinin şeffaflığı,

toplumsal katılımın teşviki ve kurumsal eşgüdümün sağlanması açısından en uygun üç analiz yaklaşımı sırasıyla Güç-İlgi Matrisi, Etki-Katılım Matrisi ve Paydaş Haritalama ile desteklenen Kurumsal Ağ Analizidir. Bu analizlerin uygulandığı örnek kentler arasında Christchurch (Yeni Zelanda), Bhuj (Hindistan) ve Kobe (Japonya) gösterilebilir. (Bryson, 2004; Reed et al., 2009; Wilkinson, 2012; Davies, 2015). (Brugha & Varvasovszky, 2000; Agyeman & Evans, 2004; Kennedy et al., 2008; Twigg, 2009), (Prell et al., 2009; Newig & Fritsch, 2009; Shaw & Goda, 2004; Scott, 2013).

İlk olarak, Güç-İlgi Matrisi (Power-Interest Grid), paydaşların karar alma süreçlerindeki güç düzeyleri ile planlama süreçlerine olan ilgileri arasında bir denge kurarak sınıflandırılmasını sağlar. Afet sonrası kent planlamasında bu yöntem, hangi aktörlerle nasıl iletişim kurulması gerektiğini belirlemek açısından stratejik avantaj sunar. Örneğin, 2011 yılında yıkıcı bir deprem yaşayan Christchurch'te, merkezi yönetim tarafından kurulan Canterbury Earthquake Recovery Authority (CERA), yeniden yapılanma sürecinde yüksek güç ve yüksek ilgi kategorisinde tanımlanırken; yerel halk grupları yüksek ilgi fakat düşük güç düzeyinde yer almıştır. Bu analiz sayesinde, mağdur halkın sesini sürece daha etkin taşıyacak araçlar geliştirilmiştir (Bryson, 2004; Reed et al., 2009; Wilkinson, 2012; Davies, 2015).

İkinci olarak, Etki-Katılım Matrisi, paydaşların süreç üzerindeki etkileri ile sürece katılım kapasiteleri arasındaki ilişkiyi kurar. Bu yöntem, afet sonrası planlamalarda hem temsil hem de adalet odaklı katılımın artırılması için önemlidir. Bu analiz özellikle 2001 Gujarat depreminden sonra Bhuj kentinde uygulanmıştır. Yeniden yapılanma sürecinde etkisi yüksek fakat katılımı düşük gruplar (örneğin merkezi hükümet) ile doğrudan etkilenen ama karar süreçlerinden dışlanan yerel halk (özellikle yoksul kesimler ve kadınlar) belirlenerek, bu grupların sürece katılımını kolaylaştırıcı yerel planlama araçları geliştirilmiştir. Bu çerçevede "Topluluk Temelli Yeniden Yapılandırma" modeli benimsenmiş ve katılımcı planlama somut biçimde hayata geçirilmiştir (Brugha & Varvasovszky, 2000; Agyeman & Evans, 2004; Kennedy et al., 2008; Twigg, 2009).

Üçüncü olarak, Paydaş Haritalama ve Kurumsal Ağ Analizi, çok aktörlü yeniden yapılandırma süreçlerinde kurumlar arası ilişkilerin, bilgi akışlarının ve yetki dağılımının analiz edilmesini sağlar. Bu yaklaşım, özellikle afet sonrası karmaşık yönetişim süreçlerinin yönetilmesi açısından önemlidir. Bu analiz yöntemi, 1995 yılında büyük bir depremle sarsılan Kobe kentinde başarıyla uygulanmıştır. Kobe Belediyesi, sosyal ağ analizine dayalı olarak kilit kurumları, bilgi ve kaynak akışında merkezî rol oynayan aktörleri

belirlemiş ve bu kurumlar arasında iş birliğini artırmak üzere özel stratejiler geliştirmiştir. Ayrıca, zayıf bağlı ya da dışlanmış aktörlerin (örneğin bazı yerel STK'lar) sürece daha aktif katılımı sağlanmıştır. Bu yöntem, bilgi yönetimi ve kurumlar arası eşgüdümün iyileştirilmesinde etkili olmuştur (Prell et al., 2009; Newig & Fritsch, 2009; Shaw & Goda, 2004; Scott, 2013).

Paydaş analizlerinde verimlilik, seçilen yöntemin bağlama uygunluğu ve aktörlerin katılım düzeylerine göre uyarlanabilirliğine bağlıdır. Yukarıda özetlenen üç yöntem, farklı kentlerde somut uygulama alanı bulmuş; hem stratejik karar alma süreçlerine katkı sağlamış hem de yerel halkın sesi ile kurumsal gücün dengeli biçimde entegre edilmesine olanak tanımıştır. Bu analiz yaklaşımları, afet sonrası sadece fiziksel değil, sosyal ve kurumsal yeniden yapılanma açısından da bütüncül planlama yaklaşımlarının temelini oluşturmaktadır. Sosyal ilişkilerin (sosyal ağların) tespit edilerek, paydaşların karar mekanizmalarına hangi konularda ve hangi etkinlik düzeyinde katılacaklarının belirlenmesi en önemli başlangıç noktası olmaktadır. Giderek, teknik, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarda verimliliği arttıran bir politika çerçevesinde, kentsel yaşamın yeniden kurgulaması amacıyla, kentin kendini yönetebilme kapasitesinin" geliştirilmesini önemseyen bir "birlikte planlama" süreci oluşturulacaktır. Yeni planlama yaklaşımının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen katılım süreçlerinin plan hazırlıkları boyunca devamının sağlanması ortaya çıkacak planların da uygulanabilirliğini artıracaktır.

- Belediyeye yapılan şikâyet ve öneriler
- Sosyal donanım (eğitim, sağlık, yeşil) için alternatif öneriler
- Ulaşım ve erişim tercihlerinin değerlendirilmesi

gibi "günlük ve güncel veri" birikimi işleri, yönetim sistemine aktarılırken, bir yandan da özellikle paydaş yükümlülüğünün arttırılması ve senaryo çalışmaları için en etkili girdiler sağlanabilir. Vatandaşların kentsel süreçlerde aktif rol alabilmesi ve birer "itici güce" dönüşmesi için "vatandaşlık kurumu" kavramı temel alınmalıdır.

Bu anlayış: "vatandaş verisi" ile "toplumsal duyarlılık" bütünlüğünün sağlanmasıdır. Vatandaşların, kent yönetimine ilişkin geri bildirim verebileceği ve öneriler geliştirebileceği çevrim içi platformlar oluşturulmalıdır. Gündelik hayattaki sorunların çözümüne yönelik kullanıcı odaklı projeler önceliklendirilmelidir. İlaveten, toplumsal duyarlılığın bir

“güç” haline getirilmesi önemsenmelidir. Halkın bireysel çabalarının organize edilerek kentin sürdürülebilir kalkınmasına yönelik sistematik bir güç oluşturması sağlanmalıdır. Vatandaşların önerileri, şikayetleri ve projeleri üzerinden gelişen yenilikçi uygulamalar desteklenmelidir.

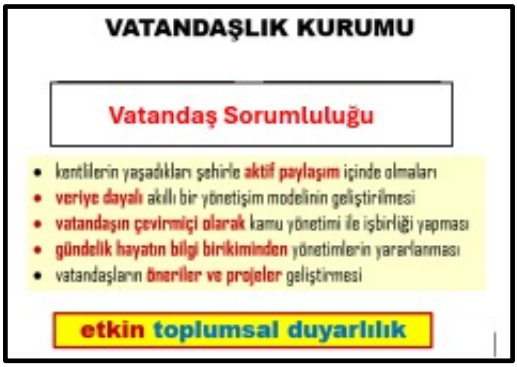

Şekil 5

- Paydaşların Talepleri ve Şikayetleri

olarak başlıca görev gruplandırması yapılmalı ve bu kapsamda katılım süreçlerinin organize edilerek, bir kurumsal yapı kapsamı içinde

1. Paydaş Katılım Planı: Görevlerin ve sorumlulukların belirlenmesi, finansman konsolidasyonu ve denetimler;
2. Paydaş Katılım Programı: Görüşme ve toplantı süreçleri ve önceliklerin belirlenmesi ve proje uygulama terminleri;

şeklinde ayrıntılı katılım çerçevesi belirlenmelidir. Bu plan ve programların bir "Dönüşüm Katılım Ofisi" kurgusu içinde ele alınması yararlı olur.

İlave olarak, önemli bir konu, "katılımcı bütçe uygulaması"nın kurumsallaştırılmasıdır. Yerel yönetimler, bütçe oluşturma sürecinde paydaşların katılımına olanak tanıyan "katılımcı bütçe hazırlıkları" ve "katılımlı harcama programlarını" benimsemelidir.

Katılımcılığı oluşturan kent konseyleri göz ardı edilmemelidir. 5393 sayılı kanunun 76. Maddesi'nde, "Kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirme" şeklinde yer alan hüküm, katılımın sağlanması bakımından çok önemli bir hukuki destek unsurudur. İlave olarak, kent konseyinde oluşturulan görüşlerin belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınması ve değerlendirilmesi de, bir hüküm olarak adı geçen kanunda yer almaktadır. Ancak, tartışılan husus, belediye meclisinde yapılan değerlendirmelerde, kent konseyi kararının ne kadar etkinlik sağladığı ve konsey kararlarının bağlayıcılık derecesidir.

Diğer önemli bir hüküm, 5393 sayılı kanunun 77. Maddesidir. "Belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular." Şeklindeki madde içeriği, gönüllük girişimlerinin kurumsallaşmasını sağlamaktadır.

iii.Sakınımın kurgusu

Kalıcı yerleşim alanlarının risk bağlamında analiz edilmesi ve sakınım planlamasının temel amacı, olası afet durumlarında zararların en aza

indirilmesidir. Bu bağlamda geliştirilen "Zarar Azaltma Planı", bir afetin etkilerini en düşük seviyeye çekmeyi hedeflerken, kentteki zayıf noktaların belirlenmesi ve bu zafiyetlerin giderilmesine yönelik stratejik adımların atılmasını içerir. Bu süreçte "zarar görebilirlik" ya da diğer bir ifadeyle "kırılganlık analizi," şehirlerin direnç seviyesini belirleyen ve iyileştirmeye yön veren temel bir araç olarak öne çıkar. Zarar görebilirlik analizinin temel amacı, kentsel sistemlerin hangi koşullarda ve hangi bileşenler üzerinden afete karşı yetersiz kalacağını saptamaktır.

Şekil 6

Bu analiz fiziksel, altyapısal, sosyal, çevresel ve kurumsal birçok unsuru birlikte değerlendirir. Fiziksel zayıflıklar arasında, yapısal olarak sorunlu zeminler, eğimli araziler ya da sıvılaşma riski taşıyan bölgeler gibi doğal etmenlerin yanı sıra, eski ve dayanıklılığını yitirmiş yapı stokları da yer alır. Ayrıca kentsel açık alanların ve yeşil koridorların yetersizliği de bu fiziksel kırılganlığı artırmaktadır. Altyapısal açıdan bakıldığında, elektrik, su ve haberleşme gibi temel hizmet ağlarının hem kapasite hem de teknoloji düzeyi bakımından yetersiz olması, afet anlarında sistemlerin işlevselliğini kaybetme riskini artırır. Kanalizasyon altyapısının çökmesi, ulaşım ve lojistik ağlarının afet anında yetersiz kalması da bu zayıflıklar arasında değerlendirilir. Sosyal zayıflıklar ise, toplumun sosyo-ekonomik yapısıyla yakından ilişkilidir. Yaşlılar, engelliler, düşük gelirli kesimler gibi kırılgan grupların afetlere karşı daha savunmasız olması, toplumsal dayanıklılığı zayıflatmaktadır. Aynı zamanda toplumda afet bilincinin düşük olması ve afet anında koordinasyon eksikliği yaşanması da önemli bir sorundur. Çevresel kırılganlıklar, çoğunlukla arazi kullanım planlarında çevresel etkilerin göz ardı edilmesinden kaynaklanır. Kentsel yayılmanın kontrolsüz bir şekilde sürmesi, doğal ekosistemlerin tahrip edilmesine yol açarken; iklim değişikliği kaynaklı riskler karşısında kentsel altyapının yeterli dayanıklılığı göstermemesi, çevresel kırılganlığı derinleştiren diğer unsurlar arasında yer alır. Ayrıca, kurumsal zayıflıklar da zarar görebilirlik analizinde önemli bir yer tutar. Afet risk yönetimi kapasitesinin sınırlı olması, kurumlar arası koordinasyonun zayıf işlemesi ve tehlikeli

maddelerin güvenli yönetilememesi gibi eksiklikler, afetlere karşı kurumsal düzeyde hazırlıksız olunmasına yol açmaktadır. Tüm bu zayıf noktaların bütüncül bir anlayışla ele alınması ve giderilmesi, şehirlerin afetlere karşı daha dirençli, sürdürülebilir ve güvenli hale gelmesi için temel koşuldur.

4. Deprem Duyarlı Kent Planlaması İçin Teknik Stratejik Çerçeve ve Analiz Teknikleri

Deprem, fiziksel yıkıma yol açarken, aynı zamanda mekânsal kırılganlıkları açığa çıkaran ve sosyal-ekonomik sistemleri eşzamanlı olarak çökerten çok boyutlu bir kriz biçimidir. Bu nedenle, deprem riskine karşı geliştirilecek kent planlaması stratejileri, yalnızca zarar azaltmaya yönelik teknik müdahalelerle sınırlı kalmamalı; mekânın kendi üzerinden risk üretimini engelleyen yaratıcı ve sistemik bir çerçeveye dayanmalıdır. Geleneksel planlama modelleri, afeti çoğu zaman dışsal bir faktör olarak ele alırken, çağdaş yaklaşımlar afetin kent dokusu içinde üretildiği varsayımıyla hareket eder. Bu doğrultuda, "Riskten Dirençliliğe Geçiş" yaklaşımı ile risk üretmeyen bir morfolojik yapı kurmak, planlamanın temel hedeflerinden biri haline gelmelidir.

Şekil 6

sınıflarıyla birlikte, yapay zekâ destekli senaryolar üzerinden test edilmelidir (Poursartip & Moselhi, 2020). Böylece fiziksel biçim, risk profiliyle bütünleşik biçimde yeniden kurgulanabilir. İşlevsel düzeyde ise, kentsel açık alanların estetik ya da rekreatif işlevi görürken, çok işlevli alanlar olarak da programlanması gerekmektedir. Bu alanlar, aynı anda toplanma, geçici barınma, yağmur suyu yönetimi ve tarımsal üretim gibi işlevleri taşımalıdır. Bu yaklaşım, doğa temelli çözümler (Nature-Based Solutions) ve melez mekân üretimi bağlamında değerlendirilmelidir (Meerow & Newell, 2017; UN-Habitat, 2020). Özellikle iklim uyumu ile afet direncinin kesişiminde, bu tür alanlar önemli bir rol üstlenmektedir. Ayrıca, afet sonrası değil, afet öncesinde kentsel programlara entegre edilen "modüler acil işlev alanları" planlamanın asli bileşeni haline gelmelidir (Wamsler, 2014). Kent içi sistemlerin dayanıklılığı yalnızca fiziksel müdahalelerle değil, sistemlerin kendi içinde entegrasyon ve dijital izleme ile sağlanabilir. Kritik altyapıların sibernetik yapılar olarak ele alınması önerilmektedir. Bu altyapılar, yük dengeleme, yedekleme ve otomatik kapanma gibi işlevlerle kendini afet anında koruyabilmelidir (Sterbenz ve diğerleri, 2010). Öte yandan, tüm kentsel sistemlerin "dijital ikizleri" (digital twins) oluşturularak, kent mekânı senaryo temelli olarak sürekli izlenmeli ve afet koşullarına göre tepki üretebilir hale gelmelidir. Bu teknoloji birçok kentte uygulanmaya başlamış olup, özellikle Helsinki, Rotterdam ve Singapur gibi şehirlerde dijital ikiz sistemleri afet yönetimiyle entegre biçimde çalışmaktadır (Batty, 2018; Kandt & Batty, 2021).

Tüm bu sistematik yaklaşımın etkin olabilmesi için, mekâna özgü zarar görebilirlik göstergelerinin doğru biçimde kodlanması gerekir. Parametrik risk puanlaması, her yapı adasına ya da bölgeye; zemin özellikleri, topoğrafik eğim, sosyal hassasiyet, altyapı durumu gibi kriterler üzerinden çok katmanlı bir risk değeri atamayı sağlar. Bu sistem, mekânsal kararların nesnel biçimde önceliklendirilmesine olanak tanır. Özellikle Japonya ve Şili gibi yüksek sismik tehlike altındaki ülkelerde bu tür risk haritaları uzun yıllardır kullanılmaktadır (Cutter ve diğerleri, 2003; Yoshikawa & Takeuchi, 2011).

Bu analizlerin gerçek zamanlı karar destek sistemlerine entegre edilmesi, kentlerin afetlere yanıt kapasitesini artırmaktadır. Sosyal medya verileri, hava durumu, ulaşım ağı bilgisi ve saha sensörleri birleştirilerek oluşturulan kent zekâ sistemleri (urban intelligence systems), afet anında ve sonrasında hızlı tepki verilmesini sağlar (Zlatanova ve diğerleri, 2020). İstanbul'daki AKOM gibi merkezler, bu tür bir modelin Türkiye'deki örnekleri arasında sayılabilir.

Afet sonrası geçici çözümler de kentin planlama sürecinin önceden tasarlanmış bileşeni olmalıdır. Bu amaçla geliştirilen barınma prototipleri, enerji bağımsız modüller ve topluluk destekli geçici üretim alanları, kriz sonrası sürecin yalnızca iyileştirme değil, yeniden yapılandırma fırsatı olarak değerlendirilmesini sağlar. Japonya'daki "machizukuri-based recovery" uygulamaları bu konuda örnek gösterilebilir (Shaw & Goda, 2004).

Tüm bu planlama sürecinin kurumsal zeminini oluşturacak son adım ise, teknik yönetişim reformudur. Planlama süreçlerine yalnızca mekânsal uygunluk değil, afet uyum değerlendirmesinin de entegre edilmesi gerekmektedir. "Afet Uyumu Etki Değerlendirmesi" (Disaster Risk Impact Assessment), birçok uluslararası kuruluş tarafından önerilen yasal bir araçtır (World Bank, 2017). Ayrıca, plan kararlarının sabit değil, risk koşullarına göre zamanla güncellenebilecek adaptif plan kodları ile yazılması; özellikle belirsizlik altındaki karar süreçlerinde önleyici etki yaratacaktır (Walker ve diğerleri, 2004; Friend & Hickling, 2005).

Belirtilen stratejik çerçeve içinde, Kullanılan Başlıca Analiz Yöntemleri şunlardır:

1. Sismik Mikrobölgeleme
2. Çok Ölçekli Kırılganlık Analizi (Multi-Scale Vulnerability Assessment): Sosyal, yapısal, çevresel ve yönetişimsel faktörleri entegre ederek, kırılganlık düzeyini haritalamak (Birkmann, J. (2006). Measuring Vulnerability to Natural Hazards. United Nations University Press.)
3. Ağ Analizi / Topolojik Kopma Senaryoları (Network Analysis & Topological Robustness): Ulaşım, iletişim ve altyapı ağlarının deprem sırasında sürekliliğini kaybedip kaybetmeyeceğini analiz etmek. (Porta, S., Crucitti, P., & Latora, V. (2006). The network analysis of urban streets. Environment and Planning B)
4. Afet Risk Endeksi / Parametrik Risk Puanlama: Her yapı adası ya da mahallenin risk puanını hesaplayarak, öncelikli müdahale alanlarını belirlemek (Cutter, S. L. ve diğerleri, (2003). Social Vulnerability Index (SoVI).)
5. Senaryo Tabanlı Simülasyon: Olası bir deprem senaryosuna göre tahliye, yıkım, barınma, erişim gibi durumların dinamik simülasyonunu sağlamak. (Batty, M. (2018). Digital Twins. Environment and Planning B.)

6. Afet Erken Uyarı ve Gerçek Zamanlı Kent Zekâ Sistemleri: Gerçek zamanlı olarak riskleri izlemek, halkı uyarmak ve karar destek sistemi üretmek. (Zlatanova, S. ve diğerleri (2020). Geoinformation for disaster management. Springer.)
7. Doğa Temelli Çözümler Alan Analizi: Açık ve yeşil alanların afet direncine katkı sağlayacak şekilde planlanması. (Meerow, S. & Newell, J. P. (2017). Spatial planning for multifunctional green infrastructure. Landscape and Urban Planning) (UN-Habitat (2020). Nature-based solutions for urban resilience.)
8. Yönetişim ve Planlama Uyumu Analizi: Planlama sistemlerinin, afet riski azaltımına ne ölçüde entegre olduğunu ölçmek. (Friend, R. & Hickling, A. (2005). Planning Under Pressure. Routledge.)

5. Planlama

Yıkım sonrası ele alınan geçici mekanlara ilişkin faaliyetler, belirli bir süre sonrası, kalıcı alanların düzenlenmesine yönelen planlama faaliyetleri ile bütünleşmek zorundadır. Yerel yönetimin, rutin faaliyetleri içinde yer alan, projeler, ruhsat, inşaat, emlak, zabıta işleri içine, geçici mekanlarla ilgili olarak, ilave faaliyetler de eklenmiştir. Yeni "güncel data" birikimi, planlama sürecini duraksamaya uğratacak, yönetim birimleri arasındaki iş bölümü zorlaşacaktır. Mevcut plana göre oluşmuş yapılar ve işlevler yok olduğu için, yeni gündem olarak, üç kulvarlı bir süreç başlayacaktır.

Birinci Kulvar: Acil Durum ve Geçici Yapı/Mekan Düzenlemeleri: Geçici barınakların, altyapının ve hizmetlerin tahsis edilmesi: erişilebilirliğe, güvenliğe ve toplum uyumuna odaklanma;

İkinci Kulvar: Geçiş Sürecinin Programlanması: Geçici kullanımları gelecekteki kalıcı arazi kullanım planlarına entegre etme süreci; ihtiyaçları izleme ve planları geri bildirimlere ve değişen koşullara göre uyarlama;

Üçüncü kulvar: Kalıcı Mekansal Planlama: Uzun vadeli stratejilere dayalı altyapı, imar, konut ve hizmetlerin ele alınmasıdır. Kalıcı çözümler acil durum aşamasından edinilen dersleri de kapsar. Alexander'ın ifadesi ilke, "iyileşme sadece fiziksel yapıları yeniden inşa etmek değil, afetin ortaya çıkardığı zayıflıkları ele almak, acil durumdan ders çıkarmak ve gelecekteki dayanıklılığı artırmak için daha iyi bir şekilde yeniden inşa etmektir. (Alexander, 2004).

Afet sonrası planlama, kentin fiziksel, sosyal ve ekolojik yapısında sürdürülebilir ve dayanıklı çözümler geliştirmeyi gerektirir. Bu kapsamda afet duyarlı tasarım, işlevlerin entegrasyonu, yoğunluk yönetimi, ulaşım sistemlerinin esnekliği ve kentsel morfolojinin adaptasyonu eksenlerinde ele alınmalıdır.

Afet sonrası kentsel tasarımda farklı kullanım işlevlerinin (konut, ticaret, hizmet, kamu, rekreasyon vb.) birbirini tamamlayıcı ve destekleyici biçimde planlanması zorunludur. Karma kullanımlı planlama hem kentsel yaşantının sürekliliğini sağlar hem de sosyal bütünleşme ve güvenli yaşam alanlarının oluşmasına katkı verir.

Geçici ve kalıcı işlevlerin entegrasyonu kritik bir yaklaşımdır; örneğin, geçici sağlık ve eğitim birimlerinin kalıcı sağlık merkezleri ve okullara dönüşebilir şekilde planlanması sürekliliği sağlar. Ayrıca, geçici yerleşimler yalnızca barınma değil, toplumsal aidiyet ve dayanışmanın yeniden inşasına da hizmet eden sosyal alanları içermelidir. Böylece afet sonrası toplumsal iyileşme sürecine mekânsal destek sunulur.

Deprem ve diğer afet risklerine karşı yapı yoğunlukları ve kat yükseklikleri, bölgenin çevresel ve altyapısal taşıma kapasitesine uygun şekilde belirlenmelidir. Aşırı yoğun ve yüksek katlı yapılaşmalar, özellikle zayıf zeminlerde riskleri artırmakta ve altyapıyı zorlamaktadır. Bu nedenle kentsel yerleşim deseni dengeli dağıtılarak, yatay yayılım ve dikey sınırlama ilkeleri benimsenmelidir. Zemin ve çevre riskleri dikkate alınarak planlama, güvenli dönüşüm programlarıyla desteklenmelidir. Afet durumlarında müdahale, tahliye ve lojistik için çok merkezli, bağlantılı ve kesintisiz bir ulaşım ağı oluşturulmalıdır. Yol hiyerarşisi (ana arter, toplayıcı ve yerel yollar) net bir şekilde tanımlanmalı; esnek ve dayanıklı altyapı ile desteklenmelidir. Altyapı sistemleri (ulaşım, enerji, su, iletişim) afetlere karşı yedekli, esnek ve mümkünse yeraltı çözümleri ile korunmalıdır. Ayrıca, sel ve su baskını risklerine karşı hızlı drenaj sistemleri ve geçirgen yüzeyler artırılarak yağmur suyu yönetimi sağlanmalıdır. Plan ve uygulama süreçlerinde esnek ve uygulanabilir imar adası ve parsel morfolojisi tasarlanmalıdır. Parsel ve imar adalarının tasarımında, erişilebilirlik, tahliye, geçici barınma ve müdahale gibi işlevleri de göz önünde bulundurmalıdır. İmar adaları içinde dönüşüm, parsel bazında değil, grup-parsel ya da ada bazında, aşamalı olarak yapılmalıdır. İmar planları, tekil çözümler yerine adaptif şemalar içermeli; her adanın bir "afet anı kullanım planı" olmalıdır. Afet risklerinden zarar görmeyi azaltmak amacıyla boşluklu yapılaşma tercih edilmelidir.

Geçici ve kalıcı mekânlar arasında güçlü fiziksel, sosyal ve teknik bağlar kurulmalı; geçici alanlar kalıcı kentsel yapıya entegre olabilecek altyapı ve işlevlere sahip olmalıdır. Böylece, mekânsal süreklilik sağlanırken, zaman katmanı planlamaya dâhil edilebilir. Kent, statik bir yapı olmaktan çıkarak, dönüşebilir, evrilebilir ve uyarlanabilir bir organizma olarak ele alınmalıdır. Bu doğrultuda, modüler yapılar, geçici yollar ve altyapılar zamanla kalıcı sistemlere dönüşebilecek şekilde planlanmalıdır. Açık alanlar ve yeşil koridorlar afet rezerv alanı, toplanma ve tahliye alanı işlevi görürken, aynı zamanda kent içi ekolojik dengeyi destekleyen süreklilik arz eden bir ağ oluşturmalıdır. Afet duyarlı tasarım; işlevler arası uyum, yoğunluk kontrolü, esnek ve dayanıklı ulaşım ağı ile adaptif kentsel morfoloji ilkelerini bütüncül şekilde birleştirerek, geçici ve kalıcı mekânlar arasında uyumlu ve sürdürülebilir bir dönüşüm sürecini mümkün kılar.

5.1. Tasarımda Esneklik ve Uyarlanabilirlik

"Belirsizlikle yaşamak" ilkesi, afetlerle ilgili planlama ve yönetim alanında giderek daha fazla önem kazanan bir yaklaşımı temsil eder. Bu ilke, risklerin ve sonuçların her zaman tam olarak öngörülemeyeceğini kabul eder ve planlama süreçlerinde esneklik, uyarlanabilirlik ve öğrenmeye açıklık gibi temel özellikleri öne çıkarır. Özellikle iklim değişikliği, deprem, sel, kuraklık gibi karmaşık ve dinamik afet risklerinin yoğunlaştığı günümüzde, mutlak bilgiye dayalı sabit planlamaların yerine, belirsizlik altında karar alabilen ve gelişen koşullara göre evrilebilen yönetim modelleri önerilmektedir.

Bu anlayışın entelektüel ve pratik temelleri birçok önemli çalışmada ortaya konmuştur. Bunlardan ilki, Brian Walker ve David Salt'ın yönetişim için belirledikleri yaklaşımdır. Planlama süreçlerine yalnızca mekânsal uygunluk değil, afet uyum değerlendirmesinin de entegre edilmesi gerekmektedir. "Afet Riski Etki Değerlendirmesi" birçok uluslararası kuruluş tarafından önerilen yasal bir araçtır (World Bank, 2017). Ayrıca, plan kararlarının sabit değil, risk koşullarına göre zamanla güncellenebilecek adaptif plan kodları ile yazılması; özellikle belirsizlik altındaki karar süreçlerinde önleyici etki yaratacaktır (Walker ve diğerleri, 2004; Friend & Hickling, 2005).

Walker ve Salt, belirsizliğin ve değişimin sistemin doğal bir parçası olduğunu vurgular ve bu nedenle sistemlerin yalnızca dayanıklı değil, aynı zamanda uyarlanabilir olması gerektiğini savunurlar ve ekolojik sistemler üzerinden yola çıkarak, sosyal ve kurumsal sistemlerde de afetlere karşı nasıl daha esnek ve öğrenen yapılar kurulabileceğini anlatırlar. (Walker & Salt, 2006). Diğer bir açıklama, Schön'ün Türkçe çeviri ile "Yansıtıcı

Uygulayıcı: Profesyoneller Eylem Halindeyken Nasıl Düşünür" adlı kitabında yer almaktadır (Schön 1983). Planlamacıların ve profesyonellerin karmaşık ve belirsiz durumlarda yalnızca teknik bilgiyle değil, deneyim, sezgi ve refleksiyon yoluyla hareket ettiğini savunur. Bu yaklaşım, özellikle afet planlaması gibi yüksek belirsizlik içeren alanlarda "uyarlanabilir planlama" ve "esnek karar alma" süreçlerinin düşünsel temelini oluşturur (Schön, 1983). İlave olarak, Whiteman, sürdürülebilirlik stratejilerinin nasıl belirsizlikleri dikkate alarak geliştirilebileceğini ele alır; özellikle karmaşık ve öngörülemez çevresel koşullarda senaryo temelli düşünmenin ve ihtiyatlı karar almanın önemine dikkat çeker (Whiteman, Walker & Perego, 2013).

Bu üç kaynak birlikte değerlendirildiğinde, "belirsizlikle yaşamak" ilkesinin sadece bir yönetim tekniği değil, aynı zamanda bir zihinsel dönüşüm olduğunu görmek mümkündür. Bu dönüşüm, sabitlik ve kesinlik yerine değişkenlik ve öğrenme kapasitesini esas alan bir bakış açısını teşvik eder. Günümüzün çok katmanlı afet riskleriyle başa çıkabilmek için, bu tür düşünsel ve yapısal esnekliğe sahip bir planlama anlayışı zorunludur.

Esnekliği benimseyen ve afetlerle ilgili planlama süreçlerinde, "uyarlanabilir planlama" yaklaşımları da giderek daha fazla önerilmekte ve uygulama alanı bulmaktadır. Uyarlanabilir planlama, özellikle geleceğin belirsizlikleri karşısında esnek, yeniden yapılandırılabilir ve öğrenmeye açık planlama süreçlerini tanımlar. Bu yaklaşım, değişen çevresel koşullar, iklim krizi, sosyo-ekonomik dönüşümler ve afet risklerinin çeşitlenmesi gibi faktörlerin yarattığı belirsizlikler altında daha etkili çözümler üretmeyi hedefler. Uyarlanabilir planlama, senaryo-temelli düşünme, alternatif stratejiler geliştirme, aşamalı karar alma süreçleri ve güçlü bir geri besleme mekanizmasına dayanır (Walker ve diğerleri, 2013; Haasnoot ve diğerleri, 2013). Böylelikle, planların zaman içinde gelişen bilgi, değişen koşullar ve yeni toplumsal talepler doğrultusunda güncellenmesine olanak tanır.

Uyarlanabilir planlama ile uyarlanabilir yönetim birbirine yakın kavramlar olmakla birlikte, farklı düzeylerde işlerlik kazanır. Uyarlanabilir planlama daha çok uzun vadeli, stratejik ve mekânsal kararları içerirken; uyarlanabilir yönetim, kısa ve orta vadeli operasyonel uygulamalarla ilgilenir. Planlama, proaktif bir yaklaşımla geleceği kurgularken; yönetim, daha çok mevcut koşullara yanıt geliştirmeyi esas alır. Bu ayrım, afetler gibi karmaşık ve belirsiz durumların hem öncesinde hem sonrasında nasıl organize olunması gerektiğini gösterir (Dewar ve diğerleri, 1993; Friend & Hickling, 2005).

Günümüzde afet planlaması alanında uyarlanabilir planlama yaklaşımları

giderek yaygınlaşmaktadır. Özellikle iklim değişikliğine bağlı risklerin uzun süreli ve değişken karakteri, geleneksel statik planlama yaklaşımlarının yetersizliğini ortaya koymuştur. Bunun yerine, çoklu senaryolara dayalı esnek stratejiler geliştirmek, farklı ölçeklerde belirsizlik yönetimi sağlamak ve karar destek sistemleri oluşturmak temel hedef haline gelmiştir. Hollanda'nın "Delta Programme"ı gibi uygulamalar, uyarlanabilir planlamanın uygulamadaki güçlü örneklerindendir (Haasnoot ve diğerleri, 2013).

Gelecekte yaşanabilecek belirsizliklere karşı uyarlanabilir mekânsal ve yönetsel stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, uyarlanabilir planlama, afet sonrası çevresel, sosyoekonomik ve kurumsal belirsizlikler karşısında esnek kalabilen; farklı senaryolara göre yönünü değiştirebilen bir yaklaşımı temsil eder (Walker ve diğerleri, 2004). Aynı şekilde, "belirsizlikle yaşamak" ilkesi, sabit ve kesin öngörülere dayalı bir planlamanın yeterli olmayacağını, aksine değişen koşullara hazırlıklı olmayı ve esnek tepki verebilmeyi öncelikli hâle getirir (Friend & Hickling, 2005; Davoudi, 2012). Bu çerçevede, deprem sonrası yeniden yapılanma alanlarının planlanmasında yapı yoğunlukları ve kat yüksekliklerinin, mühendislik kriterleri yanında, çevresel taşıma kapasitesine göre değerlendirilmesi gereklidir. Özellikle zayıf zeminlerde yüksek katlı ve yoğun yapılaşma, sadece doğrudan fiziksel risk yaratmakla kalmaz; aynı zamanda altyapı sistemlerinin dayanıklılığı üzerinde de olumsuz etki yaratır. Bu nedenle, yatayda yayılım ve dikeyde sınırlandırma ilkesi, belirsizliklerin etkisini azaltan temel bir strateji olarak benimsenmelidir (Birkmann ve diğerleri, 2010).

Benzer şekilde, rezerv alanların çok işlevli biçimde planlanması, planların gelecekteki farklı afet senaryolarına uyarlanabilirliğini artırır. Geçici barınma, lojistik merkez veya toplanma alanı olarak kullanılabilecek bu alanlar, uzun vadede kentsel yeşil alan veya sosyal donatıya dönüşebilecek şekilde esnek kurgulanmalıdır. Açık alan sisteminin süreklilik taşıyan bir ağ şeklinde planlanması, sadece kent içi ekolojik dengeyi değil, aynı zamanda afet anında güvenli tahliye ve kolektif toparlanmayı da mümkün kılar (Allan & Bryant, 2011). Bu alanların kentsel morfolojiye kalıcı biçimde entegre edilmesi, geçici ile kalıcı arasındaki sınırın geçirgenliğini artırır; bu da uyarlanabilirlik için elzemdir.

Aktif fay hatlarının ve riskli zeminlerin yapılaşmadan arındırılması, belirsizliğin coğrafi ve jeolojik boyutuna verilen doğrudan bir yanıttır. Bu alanların yeşil bant, tarım alanı ya da koridor olarak değerlendirilmesi,

güvenli bir kent morfolojisi oluştururken, gelecekte farklı amaçlarla yeniden işlevlendirilmesine olanak tanır. Uyarlanabilir planlama, tam da bu tür çok işlevli, çok senaryolu arazi kullanım düzenlemelerini destekler (Ahern, 2011).

Ayrıca, altyapı sistemlerinin esnek ve yedekli biçimde tasarlanması, gelecekteki afetlerin türüne, sıklığına veya büyüklüğüne bağlı olarak ortaya çıkabilecek işlev kayıplarına karşı direnç oluşturur. İçme suyu, atık su, enerji ve iletişim sistemlerinin yer altına alınması, yenilenebilir kaynaklarla desteklenmesi ve yağmur suyu geri kazanımı gibi stratejiler, yalnızca mühendislik çözümleri değil, aynı zamanda belirsizliğe karşı geliştirilen proaktif uyarlama biçimleridir (Meerow, Newell & Stults, 2016).

Planlamada zincirleme afet risklerinin (örneğin deprem sonrası yangın, sel, salgın vb.) çoklu senaryo temelli analizlerle değerlendirilmesi ise, belirsizliğin süreklilik arz eden niteliğine doğrudan bir yanıt üretir. Bu yaklaşım, planlamada deterministik değil, olasılık temelli düşünmenin gerekliliğine işaret eder (Wilby & Dessai, 2010).

Ulaşım ağlarının çok merkezli ve bağlantılı biçimde planlanması, fiziksel hareketliliği sağlarken, kriz anında hızlı tepki verebilen bir mekânsal sistemin kurulmasını sağlar. Bu sistemin, simülasyonlarla test edilmesi ve optimize edilmesi, planın yaşanan ya da yaşanabilecek değişken durumlara karşı dayanıklılığını artırır.

Öte yandan, parselasyon düzenlemelerinin esnek biçimde kurgulanması, bugünkü imar uygulamalarının ve aynı zamanda gelecekteki yeniden işlevlendirme ve yeniden yapılanma senaryolarının da önünü açar. Parsel morfolojisinin modüler biçimde tasarlanması, değişen ihtiyaçlara göre yeniden bölünebilen veya birleştirilebilen kentsel dokuların oluşmasına olanak verir; bu da uyarlanabilirliğin fiziksel altlığıdır.

Planlama sürecinin sosyokültürel yönü de bu tartışmaya dâhil edilmelidir. Özellikle kamusal alanların, kolektif travmayı onarmaya, toplumsal hafızayı korumaya ve sosyal dayanışmayı güçlendirmeye yönelik yeniden tasarımı, mekânsal iyileşmenin psikososyal boyutunu içerir (Vale & Campanella, 2005). Parklar, meydanlar ve anma alanları gibi kamusal mekânlar, belirsizliğe karşı duygusal ve toplumsal bağışıklık sistemleri olarak kurgulanmalıdır.

Karma kullanımlı bölgelerin planlamaya entegre edilmesi, tekil işlev

kayıplarının kent yaşamını tümüyle felce uğratmaması adına stratejik önemdedir. Konut, ticaret, hizmet ve rekreasyon alanlarının iç içe geçmesi, sadece günlük yaşamın sürekliliğini değil, aynı zamanda afet sonrası toparlanmayı da kolaylaştırır (Godschalk, 2003). Sosyal dayanışma ağlarının güçlendiği bu alanlar, aynı zamanda uyarlanabilir toplumların mekânsal karşılığıdır.

5.2. Geçiş Sürecinin Tasarımı

Geçici ve Kalıcı Mekânlar Arasında Geçişkenlik Tasarımı
Geçici mekânlar ile kalıcı kent dokusu arasında kurulacak fiziksel, sosyal ve teknik bağlar, bu iki düzlemin birbiriyle uyumlu çalışmasını sağlar. Geçici yerleşimlerin yalnızca geçici değil; kalıcı sistemlerin ilk bileşenleri olarak ele alınması, planlamada sürekliliği sağlayacaktır. Örneğin, geçici sağlık merkezlerinin ileride mahalle polikliniğine, geçici eğitim birimlerinin kalıcı okul komplekslerine dönüşebilecek şekilde tasarlanması bu bağlamda önemlidir.

Deprem sonrası planlama süreci, geçici çözümlerle kalıcı yapıların fiziksel, toplumsal, psikolojik ve ekolojik süreklilik içinde kurgulanmasını gerektirir. Bu dönüşüm, planlamaya yeni bir derinlik kazandırır ve mekânsal düzenlemeyi çok katmanlı bir sürece dönüştürür. Geçici alanlar, afetin hemen ardından çadır kentler, konteyner yerleşimler, geçici sağlık ve eğitim birimleri gibi müdahalelerle hayatın asgari düzeyde sürdürülmesini hedeflerken; bu alanlar aynı zamanda fiziksel ve sosyal belirsizliklerin en yoğun yaşandığı, geçici olmanın getirdiği kırılganlıkla şekillenmiş alanlardır. Bu nedenle geçici alanların planlanması, yalnızca geçici çözümler üretmekle sınırlı kalamaz; aynı zamanda kalıcı kent dokusuna dönüşebilme potansiyelini taşımalıdır.

Geçici alanlar geçici kalmamaktadır. İlerleyen süreçte kalıcı kentsel yapıya eklemlenebilir bir altyapının başlangıç noktası olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle planlama, geçici olanla kalıcı olan arasında kurulan sürekliliği önceleyen, çok katmanlı ve esnek stratejilerle kurgulanmalıdır. Bir geçişkenlik durumu oluşmuştur.

Depremle birlikte kaybedilen konutlar, mahalle ilişkileri ve gündelik yaşam düzeni, yalnızca fiziksel olarak değil, duygusal ve toplumsal olarak da yeniden inşa edilmelidir. Bu bağlamda geçici alanlar, geçici barınmadan çok daha fazlası olarak ele alınmalı; toplumsal belleğin yeniden örgütleneceği, aidiyetin yeniden kurulacağı mekânlar haline gelmelidir. Bu durum

planlamaya, mekânsal psikoloji, kültürel sürdürülebilirlik ve kolektif iyileşme gibi yeni katmanlar kazandırır; toplumsal, kültürel, yönetsel ve duygusal katmanlarla derinlik ve çok boyutluluk kazandırır. Planlamada zaman katmanı değişmiştir. Anlıkmüdahale ile uzun vadeli vizyonun bütünleşmesini gerektiren yeni bir süreç başlar. Bu durum, planlamaya zamansal bir esneklik kazandırır. Artık planlama yalnızca uzun vadeli imar kararlarını değil, kısa vadeli, anlık müdahaleleri de kapsayan çok zamanlı bir kurguyla düşünülmek zorundadır. Geçici mekânların altyapı sistemlerinin, yol ağlarının ve açık alanlarının gelecekteki kalıcı yapılarla bütünleşebilecek şekilde tasarlanması gerekir. Böylece geçici olan, kalıcının başlangıç noktasına dönüşür; bu geçişte kopukluk yaşanmaması, planlamanın zaman, mekân ve işlev düzeylerinde bütüncül bir anlayışla yürütülmesine bağlıdır.

Bu kapsamda metabolik kentsel sistem yaklaşımı ile kaynak akışı, altyapı entegrasyonu ve işlevler arası uyum sağlanmalı; paydaş katılımı ile toplumun sürece müdahil olması güvence altına alınmalı; sakınım stratejileriyle de gelecekteki risklerin önüne geçilmelidir. Bir bütüncül yaklaşım, geçici ve kalıcı mekânlar arasında uyumlu bir geçişi mümkün kılarken, aynı zamanda toplumun iyileşme sürecini destekleyen, aidiyeti artıran ve dirençli kent yapısını inşa eden bir çerçeve sunar. Bu bağlamda önerilen model, geleceğe yönelik yaşanabilir, güvenli ve sürdürülebilir şehirlerin inşası için bir yol haritasıdır.

Bu ikili yapı, planlama sürecine çok zamanlılık getirir. Planlamacı, aynı anda hem 48 saatlik kritik ihtiyaçları hem de 10 yıllık mekânsal vizyonu, çok fazlı (GFDRR, 2011) olarak düşünmek zorundadır. Geçişkenlik, aynı zamanda mekânla duygusal bir bağ kurma ihtiyacını da görünür kılar ve fiziksel planlamadan duygusal haritalamaya geçiş süreci de başlar.

Sürecin verimliliği, sürece dâhil olan aktörlerin çeşitliliği ve iş birliği düzeyiyle de doğrudan ilişkilidir. Geçici dönemlerde farklı kurumlar –sivil toplum kuruluşları, gönüllü ağlar, yerel yönetimler, merkezi idare ve uluslararası yardım kuruluşları– eşzamanlı ve çoğu kez plansız biçimde sahaya iner. Kalıcı planlamaya geçişte ise klasik aktörler –imar müdürlükleri, planlama ofisleri, yapı denetim kurumları– devreye girer. Bu geçiş, paydaşlar arası bir kopukluk yaratmamak adına planlamanın çok aktörlü, esnek ve sahayla güçlü bağ kuran bir yapıda ilerlemesini gerekli kılar.

Bu derinleşme, paydaş yapısında da bir çeşitlenmeyi zorunlu kılar. Geçici

süreçlerde sahaya inen kurumlar —acil yardım kuruluşları, gönüllü ağlar, STK'lar, yerel inisiyatifler— klasik planlama yapılarının dışında kalan ama son derece kritik işlevler üstlenen aktörlerdir. Kalıcı aşamaya geçildiğinde ise imar müdürlükleri, yerel yönetimlerin planlama birimleri ve teknik ofisler sürecin hâkim aktörlerine dönüşür. Bu ikili yapının yarattığı potansiyel kopuşu engellemek, ancak çok aktörlü, katılımcı ve sahadan beslenen esnek bir yönetişim modeli ile mümkündür. Planlama böylece yalnızca bir masa başı etkinliği değil, yerinden öğrenen, sürece adapte olabilen, geri bildirime açık bir kentsel organizasyon biçimine dönüşür.

Afetle birlikte insanlar yalnızca evlerini değil, geçmişlerini, komşuluk ilişkilerini, gündelik alışkanlıklarını ve kentsel hafızalarını da yitirir. Bu nedenle geçici mekânlar sadece fonksiyonel değil; aynı zamanda duygusal onarıma olanak sağlayacak sosyal alanlar, ortak etkinlik mekânları ve hafızayı yeniden kurabilecek topluluk birimlerini içermelidir. Planlama artık insanların kendilerini yeniden yerli hissedebilecekleri, aidiyet geliştirebilecekleri ve sosyal bağlarını kurabilecekleri bir sürecin de kurucu aktörü olmalıdır.

Tüm bu dinamikler, planlama sürecini normatif, kalıplaşmış yaklaşımlardan uzaklaştırarak senaryo temelli, uyarlanabilir ve esnek bir yapıya taşır. Çünkü afet sonrası süreçte belirsizlik hâkimdir; planlamacı hangi koşullarda nasıl tepki verileceğini de düşünmek zorundadır. Bu bağlamda planlama artık bir nihai çözüm değil, sürece göre şekil alabilen, geri bildirimlere açık bir sistem halini alır.

Kent artık sabit, statik bir yapı değil; dönüşebilir, evrilebilir, sürece uyarlanabilir bir organizma olarak görülmelidir. Bu perspektif, parselasyon yapısından altyapı sistemlerine kadar her düzeyde dönüşebilirlik ilkesini gündeme getirir. Geçici bir sağlık biriminin zamanla kalıcı bir aile sağlığı merkezine evrilmesi, modüler yapıların uzun vadeli işlevlere dönüşebilmesi ya da geçici ulaşım yollarının kalıcı ağlara entegre edilmesi bu anlayışın örnekleridir. Planlama böylelikle, nihai çözümlerden çok, uyarlanabilir ve koşullara göre yeniden biçimlenebilen senaryo tabanlı çözümlere yönelir.
Planlama süreci, yapıların yanında, mahalle birimleri, kolektif üretim mekânları, geçici ama katılımcı tasarım atölyeleri ve kamusal etkinlik alanları gibi sosyal bileşenlerle desteklenmelidir. İnsanlar, sürecin, öznesi hâline gelmelidir. Bu, mekân üretimini toplumsal bir iyileşme süreciyle iç içe geçirerek, planlamayı daha bütüncül ve kapsayıcı bir zemine taşır. Giderek geçici ve kalıcı mekânlar arasında kurulan geçişkenlik, planlamanın normatif kalıplarını sarsarak, onu çok zamanlı, çok aktörlü, dönüşüm,

duygusal derinliği olan ve sürekli dönüşüme açık bir yapıya dönüştürür. Bu yeni planlama anlayışı, yeniden kurulan hayatlarla, ilişkilerle ve duygularla da ilgilenir. Böylece planlama, afetin ardından yalnızca bir iyileşme aracı değil; aynı zamanda birlikte yaşamanın, yeniden kök salmanın ve geleceği ortaklaştırmanın bir zemini hâline gelir.

Geçici ve kalıcı mekânlar arasındaki geçişkenlik, kentlerin işleyiş biçiminde de değişimi zorunlu kılar. Kent artık statik bir yapı olarak değil, sürekli dönüşen, yaşayan bir sistem olarak algılanmalıdır. Altyapı, açık alanlar, ulaşım ağı gibi temel bileşenler, dönüşebilir ve evrilebilir biçimde tasarlanmalıdır. Geçici bir sağlık biriminin ileride kalıcı bir aile sağlığı merkezine dönüşebilmesi, geçici eğitim yapılarının mahalle okullarına entegre olabilmesi, bu dönüşebilirlik anlayışının mekânsal karşılıklarıdır. Böylelikle, geçici çözümler zamanla kalıcı sisteme entegre olabilen altyapılar haline gelir ve mekânsal süreklilik sağlanır.

5.3. Öncelikli Alanlar ve Dönüşüm

Kentsel dönüşüm süreçleri, mevcut kent dokusunun tümünü değil, sorunlu kent bölgeleriyle ilgili "yenileme projelerinin" uygulanmasını amaçlayan konuları kapsamaktadır. Deprem riski taşıyan kentsel alanlarda yürütülecek kentsel dönüşüm uygulamalarında, yer seçim süreci fiziksel hasar düzeyine göre sürdürülürken, bilimsel verilere dayanan çok yönlü analizler doğrultusunda ele alınmalıdır. Depreme duyarlı planlama anlayışı çerçevesinde, bu sürecin temelini zemin etüdü, mikro-bölgeleme çalışmaları ve yapı stoku analizleri gibi teknik veriler oluşturmaktadır. Ancak teknik altyapı kadar, sosyal, mekânsal ve yönetsel boyutların da dikkate alınması dönüşüm sürecinin başarısını doğrudan etkilemektedir.

Yer seçimi kararlarında öncelikle, eşik analizleriyle tanımlanan ve yapılaşmaya elverişli olan "Uygun Alan" bölgeleri dikkate alınmalıdır. Bu bölgeler, jeolojik olarak daha sağlam zemin yapısına sahip, doğal eşiklerle çelişmeyen ve afet riski görece düşük alanlardır. Söz konusu alanların dönüşüme açılması, yeni yapılaşmaların daha güvenli temeller üzerinde yükselmesini sağlar. Ancak bu karar, yalnızca doğal eşiklere değil, toplumsal talebe de duyarlı olmalıdır. Bu bağlamda, hak sahipliği taleplerinin yoğunlaştığı bölgeler özellikle önem kazanmaktadır. İnsanların yaşamak istedikleri, sosyal bağlarını koparmadan geri dönmeyi arzu ettikleri alanlar dikkate alınmadan yapılacak dönüşüm kararları, teknik olarak eksiklikleri barındırıken, sosyal olarak da olumsuzlukları barındırır. Hak sahiplerinin geri dönmek istedikleri bölgeler, dönüşümün toplumsal

kabulünü ve katılımını da güçlendirir.

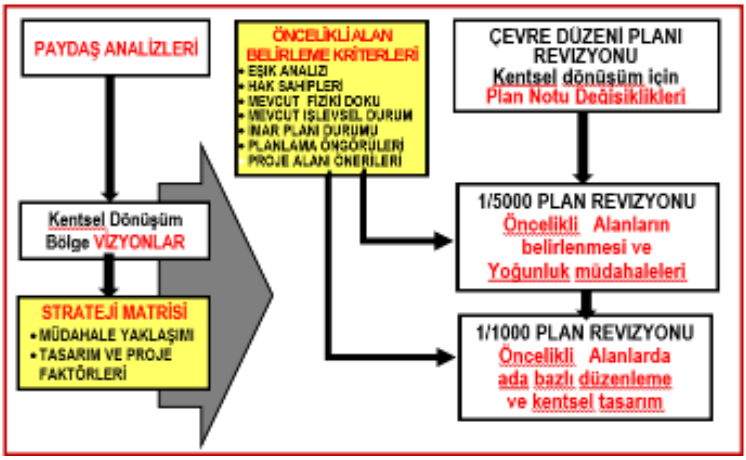

Şekil 7

Dönüşüm alanlarının belirlenmesinde bir diğer önemli ölçüt, mevcut fizikî dokunun durumu ve onarıma elverişliliğidir. Boş veya yıkılmış parsellerin yoğunlaştığı alanlar, mülkiyetin yeniden düzenlenmesi açısından daha az sorun çıkarır ve uygulama sürecini hızlandırır. Aynı şekilde ulaşım ağının bozulmamış olması ve altyapı sistemlerinin onarımla işler hale getirilebilecek düzeyde olması, hem maliyetleri azaltır hem de yeniden yapılanmayı kolaylaştırır. Dönüşüm alanlarının mevcut işlevsel konumları da göz önünde bulundurulmalıdır. Kent merkezine ya da alt merkezlere yakınlık, sosyal donatılara erişim ve kamusal hizmetlere olan mesafe, yaşam kalitesinin korunması ve sosyal sürekliliğin sağlanması açısından belirleyici faktörlerdir. Yeni yaşam alanlarının kentin periferisinde değil, kullanıcıların gündelik hayatlarıyla uyumlu bölgelerde kurgulanması gerekir.

Ayrıca mevcut imar planı verileri de dönüşüm kararlarını yönlendirmelidir. Mevcut planda yer alan kentsel hizmet alanlarına yakın konumda bulunan bölgeler, sosyal altyapının yeniden inşasını kolaylaştıracağı için tercih edilmelidir. Aynı zamanda yapı yoğunluğunun yüksek olduğu alanlar, dönüşüm uygulamalarının daha geniş bir kullanıcı kitlesine hizmet etmesini sağlayarak, kaynak kullanımında verimlilik sağlar. Bu tür alanlarda dönüşüm, aynı zamanda kentsel dokunun yeniden bütünleştirilmesine katkı sunar.

MÜDAHALE YAKLAŞIMI	DÖNÜŞÜM HEDEFİ	YERLEŞİM VİZYONU
İŞLEVSEL DÖNÜŞÜM	ÜST YAPI	• Kentsel Beraberlik • Çok Kulturlulak • Kentsel Merkez • Kentsel Merkezin Canlandırılması • Yeni Kent Merkezi • Yeniden Kent
	ALTYAPI	• Metabolik Yenileme
YENİLEME	ULAŞIM ve ERİŞİM	• Yürünebilir Kent
	YOĞUNLUK	• Yakınlaşma
	FAY KORIDORU	• Sıkıştırı
KORUMA	KÜLTÜREL VARLIKLAR	• Tarihi Doku Korunması
	DOĞAL VARLIKLAR	• Tarımkent • Tarımsal Peyzaj • Yeşil Omurga • Biyoekonik Dönüşüm
EKOLOJİK	AKARSU BAĞLANI	• Doğal Peyzaj • Hidro-Ekoloji
	EKOLOJİK BAĞLANI	• Bio-Kent • Biyoekonik Dönüşüm • Ekolojik Yenileme • Ekolojik Dönüşüm • Organik Dönüşüm
YENİ YERLEŞİM	TASARIM GELİŞTİRME	• Yaratıcılık
	YENİ GELİŞME	• Ar-Ge Teşvik Bölgesi • Yeniden Yerleşim • TeknO Girişim

Şekil 8

Öncelikli alanlar, "yeni yerleşim alanları" ve "yerinde dönüşüm alanları" olarak, iki grup altında yer almaktadır.
Yeni Yerleşim Alanlarında Dönüşüm süreci: afet riskine maruz kalan ya da imar açısından problemli bölgelerde, riskli alan dışına taşınarak oluşturulacak yeni yaşam alanları, konut ile birlikte, iş, eğitim, sağlık, kültür ve ulaşım olanaklarıyla entegre bir yaşam modeli sunmalıdır.

Yerinde Dönüşüm (Toplu Yapı / Tek Yapı) süreçleri: orta ve üzeri hasarlı (yıkılmış) binaların bulunduğu bölgelerde, mevcut imar planına sadık kalarak yerinde yeniden yapım mümkündür. Ancak burada sadece bina yapmak değil, sosyo-kültürel dokunun sürekliliğini sağlamak esastır. Bu süreçte, afet sonrası geçici barınma sürecinden, kalıcı yaşam alanlarına geçiş iyi planlanmalıdır. Yapılaşma yoğunlukları, sadece imar hakkına değil, zemin durumu ve çevresel kapasiteye göre belirlenmelidir.

Bu arada, kentsel dönüşümün ne olmadığını da belrtmek gerekmektedir. Depreme duyarlı, etik ve sürdürülebilir bir kentsel dönüşüm aşağıdaki yanlış uygulamaları içermez:

- Her yerde, her mekânda uygulanacak tek tip bir çözüm değildir;
- Kamu gücünün sınırsız kullanımıyla yürütülen otoriter bir

müdahale programı değildir;

- Kamu yönetimini dışlayan, özel sektör odaklı bir sistem değildir;
- Katılımsız, sadece teknik kadrolarca alınan kararlarla şekillenen bir süreç değildir;
- Planlama ilkelerini dışlayan, parsel ölçeğinde rant düzenlemeleri anlamına gelmez;
- Sadece fiziksel bir inşa faaliyeti değildir;
- Kullanım değeri üzerinden ekonomik fayda maksimize etmeyi amaçlayan bir yatırım aracı değildir;
- İmar affı gibi hukuki sorunları yasallaştırma girişimi değildir;
- Mevzuat ve planlama sistemini tahrip eden bir uygulama biçimi değildir.
-

Bu çerçeve, kentsel dönüşümün deprem risklerini azaltmaya dönük stratejik bir planlama aracı olarak kullanılması gerektiğini; ancak bunun için toplumsal adalet, çevresel sürdürülebilirlik ve demokratik katılım ilkeleri ile birlikte düşünülmesinin zorunlu olduğunu vurgular.

5.4. Depreme Duyarlı Planlamada Finansman ve Kurumsal Koordinasyon

Deprem sonrası planlama süreçlerinde, en kritik unsurlardan biri finansman meselesidir. Afet risklerinin azaltılması ve afet sonrası yeniden yapılanmanın sağlıklı şekilde yürütülebilmesi, yalnızca teknik ya da mekânsal müdahalelere değil, aynı zamanda bu süreçleri sürdürebilecek güçlü bir mali altyapıya da bağlıdır. Bu bağlamda, deprem duyarlı bir planlama anlayışında zarar azaltma stratejilerinin finansmanla desteklenmesi, afet yönetimi ve afet hukuku çerçevesinde açık biçimde tanımlanmalıdır.

Öncelikle, farklı büyüklük ve risk seviyelerine sahip afet senaryoları için ayrı finansman stratejilerinin geliştirilmesi gerekir. Düşük ölçekli afetler için yerel yönetimlerin hazırlayabileceği, düşük maliyet ve risk esaslı özel bütçeler oluşturulmalı; bu bütçeler hem esnek hem de yerel karar süreçlerine entegre olabilecek nitelikte tasarlanmalıdır. Diğer yandan, büyük çaplı afet durumlarında yurt içi kaynakların yetersiz kalabileceği göz önünde bulundurularak, uluslararası kredi mekanizmaları, dış finansal destekler ve hibe sistemleri devreye sokulmalıdır.

Bu finansal sistem, aynı zamanda risk paylaşımına da olanak sağlamalıdır. Afet sonrası oluşacak yükün sadece merkezi idareye ya da yerel yönetimlere

bırakılmaması için risk havuzları kurulmalı, bu havuzlara farklı düzeylerde kamu ve özel sektör katkıları tanımlanmalıdır. Ulusal sınırların ötesinde ise bölgesel ya da küresel sigorta planları gibi uluslararası risk transferi araçları devreye girmelidir. Böylece deprem gibi afetlerin yol açtığı ekonomik tahribatın azaltılması sağlanabilir.

Finansman sistemlerinin etkinliği, kurumsal koordinasyonun gücüyle doğrudan ilişkilidir.

Koordinasyon sorununun kamu yönetimi içinde farklı kurumlarda ve farklı düzeylerde yıllardır devam etmesinin temel nedeni, çoğunlukla koordinasyon görevleriyle ilgili bir yaptırımın olmamasıdır. Yani bir kurum veya bir görevli koordinasyon sağlamadıysa (veya sağlayamadıysa), bu büyük bir "ihmal" olduğu halde, hesap sorma aşamasına geçilmemektedir. Koordinasyon işi her ne kadar bir "görev" gibi algılansa da, "görev ihmali" gibi "bir koordinasyon ihmali" yargısına uğramaz. Çünkü esas sorun "koordinasyon" kavramının hukuki bir tanımının olmamasıdır. Düşey ve yatay olarak veya bir network oluşumuna dayanan bir ilişkisel süreç belirlenmemiştir. "Koordinasyon" olgusu kurumsal ortamında tamamen muğlak bir kavramdır.

Bu nedenle, afet yönetimi ve zarar azaltma politikalarının başarıya ulaşması için kurumsal ilişkilerin ve görev önceliklerinin ve koordinasyon yaptırımlarının net biçimde tanımlandığı bir yönetim düzeni gereklidir. Bu düzen, hem merkez-yerel ilişkilerinde hem de yatay ve düşey yönetim kademelerinde açık, şeffaf ve iş birliğine dayalı bir yapı sunmalıdır. Afet süreçlerinde gönüllülük esasına dayanan yapıların yanı sıra zorunluluk temelli uygulamaların da hukuki zeminini oluşturacak bir "koordinasyon hukuku" geliştirilmelidir.

6. Yeni Mekan: Afete Duyarlı Yerleşim

Afete duyarlı yerleşim" ifadesi, yakın zamanlarda kabul görmüş olan "duyarlı kent" kavramının türevidir. Her ne kadar "dayanıklı yerleşim", veya "dirençli kent" kavramları ile özdeş olduğu aklımıza gelse de, bu kavramları da içerecek şekilde bazı farklılıkları barındırmaktadır (Schmitt, 2019).

Çeşitli düşünürlerce gündeme getirilen "duyarlı kent" (responsive city) yaklaşımı internet iletişiminin alışılagelmiş yönetişim anlayışını değiştirmesi ile:

- kentlilerin yaşadıkları şehirle aktif paylaşım içinde olmaları
- veriye dayalı akıllı bir yönetişim modelinin geliştirilmesi
- vatandaşın çevrimiçi olarak kamu yönetimi ile iş birliği yapması
- gündelik hayat içinde oluşan bilgi birikiminden yönetimlerin yararlanması
- vatandaşların öneriler geliştirmesi;
- olarak, esas itibariyle "toplumsal etkin duyarlılık"

vizyonuna işaret etmektedir.

Birleşmiş Milletlerin raporları da aynı yönde fakat daha resmi bir dil ile bu konuya dikkat çekmektir. Birleşmiş Milletlerin, afet riskinin azaltılması ile ilgili sözleşme metinleri, Japonya'da toplanan sıralı üç dünya konferansı ile karar altına almış: Yokohama (1994), Hyogo (2005) ve Sendai (2015) kentlerindeki konferanslarda, "tüm kamu ve özel paydaşların katıldığı bir afet risk yönetiminin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Yine BM'nin 2016 yılında kabul ettiği ve 2030 yılına kadar 17 amacı içeren "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının" 11 nolu başlığı altında, sürdürülebilir şehirler için belirlenen hedeflere ulaşmanın bir faktörünün de bütüncül bir afet risk yönetiminin her düzeyde geliştirilmesi ve uygulanması olduğu belirtilmiş ve katılım süreçlerine ağırlıklı olarak yer verilmektedir.

Katılım konularında çeşitli görüşler ve açıklamalar yıllardır devam ederken, "vatandaş tabanlı bilgi (citizen data), "vatandaş merkezli tasarım (citizen centered design)", "vatandaş bilimi (citizen science)" gibi yeni yaklaşımlarla, bilginin üretimi, araştırma yöntemleri, tasarım süreçleri ve karar mekanizmalarına katılım konularında verimliliğin arttırılması amaçlanmaktadır. Örneğin, "vatandaş bilimi" kavramı, ilk defa Oxford Sözlüğü'nde yer aldığı şekliyle, "vatandaşlar tarafından, genellikle profesyonel bilim insanları ile iş birliği içinde veya onların yönetimi altında gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar" olarak tanımlanmaktadır. Bilimsel çalışmalara toplumun katılmasıdır.

Vatandaş tabanlı bilgi, çeşitli düşünürlerce gündeme getirilen "duyarlı şehir" yaklaşımını desteklemekte ve vatandaşların planlamaya ve yönetime dahil olabilmelerini kolaylaştırmaktadır. Schmitt, "yaşam alanları hakkında en çok bilgiye sahip olanların vatandaşlar olduğu" (Schmitt 2019) ve bu nedenle kararlara katılmaları gerektiğini vurgulamıştır. Schmidt, "sorumluluk" bilinci kapsamında vatandaşların bilgi teknolojilerini kullanarak kentlerle ilgili görüşlerini iletebilmeleri ve planlama ve kentsel tasarım konularında

vatandaşların önerilerine yöneticilerin saygı duymasını önermektedir. Vatandaşların yaşam çevrelerini iyileştirme konusunda kendilerini sorumlu hissetmeleri (vatandaşın yükümlülüğü) temel unsurdur. Dolaylı katılımdan çok, doğrudan katılım beklenmektedir.

Doğrudan katılımda, insanlar artık yalnızca afetin mağduru değil, yeniden kurucu aktörler haline gelir. Vatandaşlık kurumu içinde, aktif yurttaşlık ve kamusal yaşama katılım vurgulanır; ve giderek "planlama hakkı" kavramının kazanılmasını sağlanır. (Duyguluer, 2022)

Şekil 9

Mahalle meclisleri, gönüllü örgütlenmeler, kadın dayanışma ağları ya da gençlik inisiyatifleri gibi yapılar, bu yeni toplumsal örgütlenmenin ifadesi olur. Burada toplumsal kurgu, birlikte yaşamanın yalnızca geçmişin alışkanlıklarına bağlı kalmadan, yeni bir ortak yaşamın ilk adımlarını atmak anlamına gelir. Kurumlarla halk arasındaki ilişkinin biçimi de dönüşür. Toplum artık yukarıdan belirlenen çözümleri pasif biçimde kabul eden bir kitle değil; sürecin her aşamasında söz hakkı talep eden, karar alma mekanizmalarına katılan aktif bir özne konumuna gelir. Planlama süreçlerine katılım, sadece bilgi almak ya da onay vermek değil, doğrudan tasarlama ve yürütme anlamına gelir. Öte yandan, afet sonrası oluşan yeni mekânsal düzen, insanların gündelik yaşam pratiklerini ve sosyal rollerini de değiştirir. Yeni yerleşim alanlarında, komşuluk ilişkileri yeniden tanımlanır; kamusal alanlar, ortak yaşamın yeni zeminleri haline gelir. Böylece toplumsal kurgu, yalnızca geçmişi onarmakla kalmaz, geleceğe dair bir vizyon da geliştirebilir.

Toplumsal kurgu ortamı, bir yandan yıkımla birlikte kaybolan anlamları yeniden üretmenin, diğer yandan da gelecekte nasıl bir yaşam hayal edildiğini birlikte tartışmanın ve inşa etmenin sürecidir. Halkın ve kurumların bu sürece etkin katılımı, sadece yapılı çevrenin değil, birlikte yaşamanın da yeniden kurulması anlamına gelir. Böyle bir yaklaşımın, deprem sonrası, büyük hasar ve kayıpların yaşandığı bir yerel yönetim düzeninde uygulanabilir olması, çok doğaldır ki bu aşamada olanaklı gözükmemektedir. Sağlık, barınma, ulaşım, eğitim ve gıda sorunlarının,

devam ettiği bir ortamda ve gündelik hayat içinde çözülemez zorluklar yaşanırken, vatandaşlardan etkin olarak katılım sağlamaları beklenemez. Ancak, bir "politika ilkesi" olarak, "duyarlı yerleşim" yaklaşımının benimsemesi önemlidir. Gündemde, deprem sonrası sorunların çözüm konuları ağırlıklı olarak yer alırken, "duyarlı yerleşim" yaklaşımınından destek alarak, sorunlara ve çözümlere ilişkin bir "uygulama programı"nın bulunması yararlı olacaktır.

7. Kaynaklar

AGYEMAN, J., EVANS, B. (2004). 'Just sustainability': the emerging discourse of environmental justice in Britain? The Geographical Journal, 170(2)

AHERN, J. (2011). From Fail-Safe To Safe-To-Fail: Sustainability and resilience in the new urban world. Landscape and Urban Planning, 100(4)
ALEXANDER, D. (2000). Confronting Catastrophe: New Perspectives on Natural Disasters. Oxford University Press.2000

ALLAN, P., & BRYANT, M. (2011). Resilience as a framework for urbanism and recovery. Journal of Landscape Architecture, 6(2)

AUGE,M.(1997), Yer Olmayanlar: Üst Modernliğin Antropolojisine Giriş, Çeviren: Turhan Ilgaz. İstanbul: Kesit Yayınları1997);

BATTY, M. (2018). Digital twins. Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science, 45(3)

BIRKMANN, J. (Ed.). (2006). Measuring Vulnerability to Natural Hazards: Towards Disaster Resilient Societies. UN University Press.

BIRKMANN, J., GARSCHAGEN, M., KRAAS, F., & QUANG, N. (2010). Adaptive urban governance: New challenges for the second generation of urban adaptation strategies to climate change. Sustainability Science, 5

BIRKMANN, J., WELLE, T., SOLECKI, W. VE DİĞERLERİ (2016). Framing vulnerability, risk and societal responses: The MOVE framework. Natural Hazards, 86(1)

BRUGHA, R., VARVASOVSZKY, Z. (2000). Stakeholder analysis: a review. Health Policy and Planning, 15(3)

BRYSON, J. M. (2004). What to do when stakeholders matter: Stakeholder identification and analysis techniques. Public Management Review, 6(1)

CARDILLO, A., SCELLATO, S., LATORA, V., & PORTA, S. (2006). Structural properties of planar graphs of urban street patterns. Physical Review E, 73(6)

CROWLEY, H., WEATHERILL, G. A., & SILVA, V. (2008). Seismic hazard mapping for Europe. European Facilities for Earthquake Hazard and Risk (EFEHR).

CUTTER, S. L., BORUFF, B. J., & SHIRLEY, W. L. (2003). Social vulnerability to environmental hazards. Social Science Quarterly, 84(2), 242–261.

DAVIES, A. (2015). Christchurch: A planning laboratory for post-disaster urban recovery. Lincoln Planning Review, 7(1),

DAVOUDI, S. (2012). Resilience: A bridging concept or a dead end?. Planning Theory & Practice, 13(2)

DEWAR, J. A., BUILDER, C. H., HIX, W. M., & LEVIN, M. H. (1993). Assumption-Based Planning: A Planning Tool for Very Uncertain Environments. RAND Corporation.

DUYGULUER, F. (2021), Sürdürülebilirlik Hukuku, Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Çerçevesinde 2. Uluslararası Kent ve Ekoloji Kongresi, 3.12.2021, Trabzon

DUYGULUER, F. (2022) İmarda Değer Ve Hak, "Kentsel Rantlar, Planlama ve Kamu Yararı"; Ed.M. ERSOY ve Ç. KESKİNOK, İmge Yayınevi, 2022, Ankara

FRIEND, J. & HICKLING, A. (2005). Planning Under Pressure: The Strategic Choice Approach (3rd ed.). Routledge.

GFDRR (2011), Knowledge Notes: Earthquake Reconstruction, Global Facility for Disaster Reduction and Recovery, World Bank, 2011

GODSCHALK, D. R. (2003). Urban Hazard Mitigation: Creating Resilient Cities. Natural Hazards Review, 4(3)

HAASNOOT, M., KWAKKEL, J. H., WALKER, W. E., & TER MAAT, J. (2013). Dynamic Adaptive Policy Pathways: A Method for Crafting Robust Decisions for a Deeply Uncertain World. Global Environmental Change, 23(2)

HARVEY, D., Postmodernliğin Durumu, Kültürel Değişimin Kökenleri, Çeviri: Sungur Savran, Metis yayın, 1997)

KANDT, J., & BATTY, M. (2021). Smart cities, big data and urban policy: Towards urban analytics for the long run. Cities, 109, 102992.

KENNEDY, C., CUDDIHY, J., & ENGEL-YAN, J. (2007). "The Changing Metabolism of Cities." Journal of Industrial Ecology, 11(2)

KENNEDY, J., ve diğerleri (2008). Disaster mitigation and reconstruction: Learning from the Gujarat earthquake. Environment and Urbanization, 20(2)

LEFEBVRE, H., 2014 Mekânın Üretimi Çeviri: Işık Ergüden, Sel Yayın, 2014)

MEEROW, S., & NEWELL, J. P. (2017). Spatial planning for multifunctional green infrastructure: Growing resilience in Detroit. Landscape and Urban Planning, 159,

MEEROW, S., NEWELL, J. P., & STULTS, M. (2016). Defining urban resilience: A review. Landscape and Urban Planning, V: 147, 2016

NAKAGAWA, Y., SHAW, R. (2004). Social capital: A missing link to disaster recovery. International Journal of Mass Emergencies and Disasters, 22(1),

NEWİG, J., FRITSCH, O. (2009). Environmental governance: participatory, multi-level – and effective? Environmental Policy and Governance, 19(3)
NORA, P. (2022), Hafıza Mekanları, çevırı: Mehmet Emin Özcan Doğu Batı Yayınları

OpenAI (2025), Kaynak araştırmalarında, yapay zekâ destekli ChatGPT (Mayıs, 2025) sohbet robotundan yararlanılmıştır.

ÖZAYDIN, Y. 2025, 2011 Depremi Sonrası Van İli Toplumsal Yapısının Sosyal Kalkınma Göstergeleriyle Analizi , Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara

ÖZERDEM, A. (2014). Afet Yönetimi. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

PORTA, S., CRUCITTI, P., & LATORA, V. (2006). The network analysis of urban streets: A dual approach. Physica A: Statistical Mechanics and its Applications, 369(2)

POURSARTIP, B. & MOSELHI, O. (2020). BIM-based parametric modeling for seismic design and analysis. Automation in Construction, 113.

PRELL, C., HUBACEK, K., & REED, M. (2009). Stakeholder analysis and social network analysis in natural resource management. Society and Natural Resources, 22(6)

QUARANTELLI, E. L. (1995). Emergent Behaviors and Groups in the Crisis Time Periods of Disasters. Disaster Research Center, University of Delaware

REED, M. S., ve diğerleri (2009). Who's in and why? A typology of stakeholder analysis methods for natural resource management. Journal of Environmental Management, 90(5)

SCHMİTT, G. (2019), Moving From "Smart" to "Responsive" Cities, stars insights: 25 January 2019

SCHÖN, D. A. (1983). The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. Basic Books.

SCOTT, J. (2013). Social Network Analysis. Sage.

SHAW, R., & GODA, K. (2004). From disaster to sustainable civil society: The Kobe experience. Disaster Prevention and Management: An International Journal, 13(1)

SHAW, R., & GODA, K. (2004). From disaster to sustainable civil society: the Kobe experience. Disasters, 28(1)

STERBENZ, J. P. G., HUTCHISON, D., ÇETINKAYA, E. K., JABBAR, A., ROHRER, J. P., SCHÖLLER, M., & SMITH, P. (2010). Resilience and survivability in communication networks: Strategies, principles, and survey of disciplines.; Computer Networks, 54(8)

TURNER, V. (2018). Ritüeller, yapı ve anti-yapı. (N. Küçük, Çev.) İthaki Yayınları

TWIGG, J. (2009). Characteristics of a Disaster-Resilient Community: A Guidance Note. DFID Disaster Risk Reduction Interagency Coordination Group.

UNDRR (20022) United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2022). Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction Geneva: United Nations.

UN-HABITAT. (2020). Nature-Based Solutions for Urban Resilience. Nairobi.

VALE, L. J., & CAMPANELLA, T. J. (EDS.). (2005). The resilient city: How modern cities recover from disaster. Oxford University Press.

VİKİPEDİ, Liminal Mekan https://tr.wikipedia.org/wiki/Liminal

WALKER, B., & SALT, D. (2006). Resilience Thinking: Sustaining Ecosystems and People in a Changing World. Island Press.

WALKER, B., HOLLING, C. S., CARPENTER, S. R., & KINZIG, A. (2004). Resilience, adaptability and transformability in social–ecological systems. Ecology and Society, 9(2)

WALKER, W. E., HAASNOOT, M., & KWAKKEL, J. H. (2013). Adapt or Perish: A Review of Planning Approaches for Adaptation under Deep Uncertainty. Sustainability, 5(3)

WAMSLER, C. (2014). Cities, disaster risk and adaptation: Considerations for resilient urban development. International Journal of Disaster Risk Reduction, 10

WHITEMAN, G., WALKER, B., & PEREGO, P. (2013). Planetary Boundaries: Ecological Foundations for Corporate Sustainability. Journal of Management Studies, 50(2)

WILBY, R. L., & DESSAI, S. (2010). Robust adaptation to climate change. Weather, 65(7)

WILKINSON, C. (2012). Social-ecological resilience: Insights and issues for planning theory. Planning Theory, 11(2), 148–169.

WOLMAN, A. (1965). “The Metabolism of Cities.” Scientific American, 213(3)

WORLD BANK. (2017). Building Regulation for Resilience: Managing Risks for Safer Cities. Washington, DC: World Bank Publications.

YOSHIKAWA, S., & TAKEUCHI, K. (2011). A multi-criteria analysis model for flood risk mapping. Journal of Flood Risk Management, 4(2)

ZHANG, Y. (2013).”Urban Metabolism: A review of research methodologies.” Environmental Pollution, 178,

ZLATANOVA, S., GHAWANA, T., & ÇÖLTEKIN, A. (Eds.). (2020). Geoinformation for Disaster Management. Springer.

Onuncu Oturum

Şehircilikte Güncel Tartışmalar

Moderatör: **Doç. Dr. Doğan DURSUN**

İşbirlikçi ve Disiplinlerarası Serbest Atölyelerin Şehircilik Eğitimine Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme

Arş. Gör. Deniz ÖZGÜL, Prof. Dr. Ebru KERİMOĞLU

Türkiye'deki Afet ve Dayanıklılığa Yönelik Mevzuat ve Uygulamalarının Hatay'ın Kentsel Dayanıklılığına Etkileri

İrem Sıla ŞEN

* Yeni Kentsel Krizler Çağında Gelişen Parçacı Planlama Anlayışı ve Planlamada Bütüncül Yaklaşım İkilemi: Bütüncül SECAP Planlama Yaklaşımı Örneği

Doç. Dr. Erhan KURTARIR, Gizem BAYDI

* Türkiye'de Akıllı Ev Kabul Edilebilirliğinin Genişletilmiş Teknoloji Kabul Modeli ile İncelenmesi

İhsan TUTUK, Doç. Dr. Tayfun SALİHOĞLU

**Bu bildiri yazarın isteği üzerine yayınlanmamıştır.*

İşbirlikçi ve Disiplinlerarası Serbest Atölyelerin Şehircilik Eğitimine Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme

Arş. Gör. Deniz ÖZGÜL
Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Prof. Dr. Ebru KERİMOĞLU
İstanbul Teknik Üniversitesi

Özet

Küreselleşen dünyada şehirler pek çok etken sebebiyle toplumsal, ekonomik ve fiziksel koşulların artan karmaşıklığı ile ortaya çıkan sorunlarının yarattığı yeni zorluklarla her geçen gün karşı karşıya kalırken, şehircilik eğitimi politik, idari ve akademik ortamlarda sıklıkla tartışma konusu olmayı sürdürmektedir. Şehirsel ve kırsal arazi kıtlığı, nüfusun mekânsal dağılımı ve yoğunluk, küresel iklim değişikliğinin yarattığı sorunlar, sınırlı ve tükenen doğal kaynaklar, mekânsal planlama disiplini ve eğitiminden beklenenleri oldukça önemli kılmaktadır. Sürdürülebilirlik çözümleri çerçevesinde plancıların yeni planlama modellerini tasarlamaları ve uygulamaları, bu anlamda bağımsız olmaları, çağdaş şehircilik eğitiminin de temelde sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına dayanan, yerel ve küresel gündemlerin harmanlandığı içerikte kavramsallaşması ve tasarlanması gereklidir. Güncel tartışmalar paralelinde, bu çalışma Türkiye'deki şehircilik eğitimini, mevcut planlama yaklaşım ve uygulamaları ile ilişkili olarak değerlendirmeyi amaçlamakta, şehircilik eğitiminin Dünya ve Türkiye'deki gelişim süreçleri, yeni eğilimler karşısında Türkiye'deki müdahale biçimlerini tartışmaya açmayı hedeflemektedir. Türkiye'de planlama eğitim ve uygulama süreçlerinde, yenilikçi ve teknolojik yöntem uygulamaları, kısa vadeli atölye çalışmaları, ortaklıklar, arttırılmış gerçeklikle üretilen pratikler, iş birlikçi uygulama örnekleri, katılımcı planlama yaklaşımını benimseyen çalışma ve uygulama örnekleri söz konusudur. Bu örneklerin, değişen şehirsel gelişim ve ilişkili planlama yaklaşımlarına yönelik uyumu bu çalışma kapsamında tartışılmakta ve değerlendirilmektedir. Pek çok ilişkili araştırma, kavramsal çalışma ve örneklerin incelemesinin yanı sıra, bu değerlendirmelere İSTKA tarafından desteklenmiş olan 'Taşkışla Design LAB' projesi kapsamında gerçekleştirilen atölye çalışmasının sonuçları da ışık tutmaktadır. Bu çalışma, disiplinlerarası ve işbirlikçi yöntemlerle geliştirilecek bütüncül yaklaşımlarla pek çok uygulama sorununun çözülebileceği ve şehircilik eğitiminin kısa vadede güncellenebileceğine yönelik sonuçları bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Şehircilik eğitimi, işbirlikçi ve disiplinlerarası planlama, serbest planlama atölyeleri.

An Evaluation of the Contribution of Collaborative and Interdisciplinary Open Studios to Urban Planning Education

Abstract

In a globalizing world, cities face new challenges daily, arising from the increasing complexity of social, economic, and physical conditions and the problems arising from numerous factors. Urban planning education continues to be a frequent topic of discussion in political, administrative, and academic circles. Urban and rural land scarcity, spatial distribution and density of population, challenges posed by global climate change, and limited and depleting natural resources all make the expectations of spatial planning discipline and education crucial. Innovation and digitalization, the driving forces of development, are rapidly shaping the new urban agenda, necessitating the importance and updating of social and economic dimensions. Within the framework of sustainability solutions, planners must design and implement new planning models and be independent in this regard. Contemporary urban planning education must be conceptualized and designed with a content that blends local and global agendas, fundamentally based on a sustainable development approach. In line with current debates, this study aims to evaluate urban planning education in Turkey in relation to existing planning approaches and practices, and to open a discussion of the development processes of urban education in Turkey and the world, as well as the forms of intervention in Turkey in response to new trends. Innovative and technological method applications, short-term workshops, partnerships, practices produced with augmented reality, collaborative examples, and examples of studies and practices adopting participatory planning approaches are prevalent in planning education and practice in Turkey. This study discusses and evaluates the relevance of these examples to changing urban development and related planning approaches. In addition to examining numerous related studies, conceptual studies, and examples, the results of a workshop conducted as part of the Taşkışla Design LAB project, supported by ISTKA, also illuminate these assessments. This study is significant for its conclusions, which suggest that holistic approaches developed through interdisciplinary and collaborative methods can address many practical challenges and update urban planning education in the short term.

Keywords: Urban planning education, Collaborative and interdisciplinary planning, Open planning studios.

1. Giriş

Geleneksel planlama yaklaşımı, karmaşık hale gelen mekânsal problemler ve şehirsel gelişmelere doğru müdahale durumunda doğru analizler üretemeyerek parçacıl çözümlerle sınırlı kalmaktadır (Allan ve Plant,2022; Roggema ve Chamski,2022). Şehirleri şekillendiren ekonomik, sosyal ve mekânsal ihtiyaçlar sürekli değişirken, planlama pratikleri de bu doğrultuda değişim göstererek farklılaşmaktadır. Şehir plancıları, çözüm odaklı olmak için farklı yöntemler kullanarak, karmaşık planlama süreçlerini etkin yönetebilmek ve disiplinlerarası çalışma biçimlerine uyum sağlamak durumundadır (ECTP-CEU,2017). Sorun alanını tanımlayabilen, yaratıcı, etkili, stratejik ve alternatif çözüm arayışları içinde çağın dinamiklerine ve gelişen teknolojik sistemlere ayak uydurabilen eğitime yönelik ihtiyaç ortadadır (AESOP,1995; Scholl 2012). Günümüz şehircilik eğitiminin, karmaşık ve birikmiş problemlerin çoğaldığı ve belirsizleştiği şehirsel sistemlere çözümler üretmek ve bu sorunları çağdaş planlama pratikleri doğrultusunda ele almak üzere yenilikçi uygulamalara yöneldiği söylenebilir. Katılımcı ve işbirlikçi planlama anlayışı ile ortaya konan çalışmaların sıklıkla hayata geçirildiği, disiplinlerarası iş birliğine dayalı projelere önemin arttığı görülmektedir. Şehircilik eğitimi kapsamında iş birlikleri üzerinden mekânsal kalkınmayı geliştirmek için iletişim platformu oluşturarak sürdürülebilir şehirler için yeniden modelleme yaklaşımıyla bir model önerisinin hazırlanması, katılım ve yenilikçiliği birlikte tasarlayan iş birliği ve bilgi paylaşımını kolaylaştıran LEGO kullanımı ile yeni bir planlama modeli denemesi gibi dijitalleşmenin ve ilişkili araçların uygulama süreçlerinde yer alması için çalışma ve uygulamalar ortaya konmaktadır (Maruna ve diğ.,2018; Wade ve Piccinni, 2020; Tewdwr-Jones ve Wilson,2022). Bunlar, küresel akımların getirisi olarak, değişimlerin ve yeni toplumsal ihtiyaçların yeteri kadar kapsamlı ve anlaşılır kılınması için atılması gerekli adımların göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bu çalışmada, şehircilik eğitimi ve uygulamalarının, Dünya ve Türkiye'deki gelişim süreçleri ile yeni eğilimler karşısında Türkiye'deki durum, eğitimde serbest mekânsal planlama ve tasarım atölyelerinin, disiplinlerarası ve iş birliklerine odaklanan eğitim uygulamalarının etkileri, şehir planlama eğitim programlarında ortaklaşan, yoğunlaşan konular, zaman içerisindeki değişimleri, dijitalleşme ve yenilikçi araçlara geçiş, eğitim çıktılarının mesleki pratikle olan ilişkisi ve tümünün güncel gerçekliğe olan uyumu değerlendirilmektedir. 2. bölümde Dünya'da ve Türkiye'de şehircilik eğitimi kısaca özetlenmekte, eğitimde yeni konular, araçlar, yöntemler, modeller açıklanmaktadır. 3. bölüm işbirlikçi ve disiplinlerarası serbest atölyelerin

şehircilik eğitimine katkısını deneyimler üzerinden tartışmaktadır.

2. Dünya'da ve Türkiye'de Şehircilik Eğitimi: Yeni Konular, Araçlar, Yöntemler

Şehir planlama üzerine ilk akademik program 1909'da Liverpool Üniversitesi'nde başlamış olup 1924 yılında Harvard Üniversitesi'nde öğretilmiştir (Fainstein, 2021). Gelenekçi bakış açısına sahip olan planlama (Haghani,2023), yukarıdan aşağıya bir yaklaşım olarak kabul edilirken zamanla değişen ve dönüşen dinamikler doğrultusunda sürdürülebilirlik ve küresel yaklaşımların etkisiyle yaşam şartlarını iyileştirme, refah arttırma, sosyal ve çevresel konulara değinen geniş bir yelpazede değerlendirilmiştir. 20.yüzyılın sonları ve 21.yüzyılın başlarında ise modern-post modern düşünce okulları, şehirsel planlama teorileri, araştırma ve uygulamaların perspektiflerinde birtakım değişimleri sağlamış, son yıllarda siyasi dönüşümler, iklim değişikliği, azalan kaynaklar, hızlı şehirleşme ve gelişen teknolojiler planlamanın araştırma ve uygulama süreçlerini meşgul etmeye başlamıştır (Haghani ve diğ,2023).

2.1. Şehircilik eğitiminin gelişimi ve güncel içeriği

Şehircilik eğitiminin tarihi şehir planlamada kazanılan bilgi, süreç ve becerileri anlamak için çok önemlidir (Hemmens, 1988). Eğitim, planlamanın durumunu değerlendirmek, gelişmeleri, dönemleri ve eleştirileri karakterize etmek ve şehirciliğin geleceğini yansıtmak için bir çerçeve sağlar (Dalton, 2001; Frank, 2006; Hemmens, 1988). Şehircilik eğitimi, 19. yüzyılın sonlarında mimarlık, peyzaj mimarlığı, inşaat mühendisliği ve sosyal bilimler gibi çeşitli uygulamalı mesleklere dayanan bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır (Frank, 2006). Lisans düzeyindeki planlama programları şehirsel çalışmalar, coğrafya, tarih, ekonomi ve sosyoloji gibi disiplinlerle ilişkili olmuştur (Ali ve Doan, 2006). Şehir planlama müfredatı 1950'lerin başında basit bir tasarım mesleği modelinden uzaklaşıp bilgiye dayalı bir sosyal bilimler modeline doğru harekete geçmiş, geçtiğimiz yüzyıl boyunca, bireysel planlama okulları, bilgiye dayalı bir sosyal bilim modeli, tasarım odaklı fiziksel planlama yaklaşımı ve radikal eleştiri ve savunuculuk dahil olmak üzere çeşitli uzmanlıklar ve vurgular geliştirmiştir (Hemmens 1988, Friedmann, 1996). Yirminci yüzyılın ortalarında, şehir planlama eğitimi, arazi kullanım planlaması, konut, ulaşım, sosyal politika planlaması, çevre planlaması, ekonomik kalkınmanın planlanması ve gayrimenkul değerleme gibi çeşitli uzmanlık alanlarına bölünmeye başlarken, mekânsal tasarımdan rasyonel planlama modelini destekleyen bilgiye dayalı faaliyetlere ve daha

sonra savunuculuk ve aktivist planlamaya geçiş ve sonrasında daha teorik, akademik, araştırma odaklı bir disiplinle sonuçlanmıştır (Dalton, 2001; Frank, 2006). Gıda sistemleri, konut, mülkiyet hakları, barış ve adalet ve ekonomi gibi multidisipliner konular da şehir planlama müfredatının geliştirilmesini sağlamıştır. Küresel deneyimlerden ziyade ulusal veya yerel bağlamlara odaklanmak kısıtlayıcı olabileceği gibi, planlama teorisi derslerinde tarih öğretmek, gelecek plancılarını alanın entelektüel mirası ve çeşitli planlama yaklaşımlarının kökenleri ile tanıştırmaya yardımcı, benzer şekilde, küresel deneyimler ve teorilerden ziyade yerel deneyimlere odaklanmak, teorisyenlerden ziyade uygulayıcılar için daha yararlı olabilecektir (Frank, 2006). Üniversitelerde öğretilen bir disiplin olarak planlamanın ortaya çıkışı oldukça parçalı bir meseleyken, 20. yüzyılın ilk on yılında profesyonel toplulukların kurulması ve planlama için ilk üniversite düzeyinde eğitim, planlamanın ayrı bir profesyonel alan olarak doğuşunu sağlamıştır. Başlangıçta Avrupa ve Kuzey Amerika'da birkaç kurum lisansüstü düzeyde planlama dereceleri sunarken, özelleşen bir mesleğe ve planlama eğitimine duyulan ihtiyaç artsa da yavaş yavaş kabul görmüştür. Planlama çağrı ve müdahaleleri genellikle kriz durumlarından kaynaklanmıştır. Örneğin, bağımsız bir akademik disiplin ve profesyonel alan olarak planlamada lisans programları 2.Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanma ve yeniden inşa çabalarının bir parçası olarak ortaya çıkmıştır (Batey, 1985,Keller ve diğ.,1996). Daha yakın zamanlarda, planlamanın sürdürülebilir topluluklar ve şehirler oluşturmada kilit bir faaliyet olarak tanımlanması (Egan, 2004, BM 2009) veya iklim değişikliğinin etkilerine hazırlanmada planlamanın öneminin farkındalığı, konuya olan ilgiyi yenilemiştir. Avrupa'da, ulus ötesi Avrupa mekânsal planlama, uyum ve bütünleşme kavramları da yeni talepler yaratmış (Mangels ve Cotella, 2012), aynı zamanda Bologna Anlaşması ve yükseköğrenimin ilgili reformları, ortaya çıkan planlama gerekliliklerine yanıt vermek için hızlı bir şekilde düzenleme ve çeşitlendirme fırsatları yaratmıştır (Frank ve Kurth, 2010,La Greca, 2012).

2.2. Dünyadan örneklerle şehircilik eğitimi

Amerika Birleşik Devletleri'nde şehircilik eğitimi, şehir planlamanın disiplin olarak kurumsallaşması bir öğretim ve öğrenim alanı olarak planlama eğitimi; tasarım, mekânsal planlama ve politika/sosyal bilimlere dayalı planlamanın yanı sıra bütüncül ve uzman eğitimi arasındaki ilişkiler; tanınma ve akreditasyon, stüdyo eğitimi ve uluslararasılaşma olmak üzere dört dönem olarak ele alınmaktadır (Anacker,2023). Birleşik Krallık 'ta dünya çapında ilk resmi planlama eğitimi derecesi 1909'da Liverpool

Üniversitesi Sivil Tasarım Bölümü'nde başlamıştır (Batey, 1985), ardından Birleşik Krallık'ı meslek ve bağımsız disiplin olarak planlamayı ilerletmenin öncüsü olarak konumlandırmayı amaçlamıştır. Birleşik Krallık'ta eğitim kapsamlı ve çeşitlidir (Ellis ve diğ., 2008). Eylül 2011 itibariyle, 28 Birleşik Krallık yüksek öğretim kurumunda toplam 26 lisans, 45 mekânsal ve 30 uzman yüksek lisans derecesi sunulmaktadır. Planlama eğitimi, planlamanın kendine özgü bir meslek olarak kurumsallaşması ve 1914'te Şehir Planlama Enstitüsü ve 1917'de Amerikan Şehir Planlama Enstitüsü gibi profesyonel kuruluşların ve derneklerin kurulmasıyla paralel olarak resmileşmiştir. Kanada'da toplum planlaması, Kanada Plancılar Enstitüsü (CIP) tarafından 'kentsel ve kırsal toplulukların fiziksel, ekonomik ve sosyal verimliliğini, sağlığını ve refahını güvence altına almak amacıyla arazi, kaynak, tesis ve hizmetlerin bilimsel, estetik ve düzenli bir şekilde düzenlenmesi' olarak tanımlanmaktadır (Kanada Plancılar Enstitüsü, 2013). Bu kapsamlı tanım, planlama mesleğinin ve eğitiminin fiziksel, ekonomik ve sosyal konuları kapsayacak şekilde kapsamlı olması gerekliliğini vurgulamaktadır. Brezilya'da şehircilik başlangıçta mühendislik ve mimarlık lisans derslerinde öğretilirken, giderek coğrafya, sosyoloji, ekonomi ve kamu yönetimi gibi diğer alanlarda da bütünleştirilmiş, derslerin içerikleri mesleki uygulamayla ilişkilendirilmiştir. 2001'de, 'Şehir Tüzüğü' politika araçları için yönetmelikler çıkarmış, inşaat haklarının karşılıksız olarak verilmesi, inşaat hakkının devri, şehirsel arazilerin edinilmesinde kamu otoritelerine öncelik verilmesi gibi arazi değerine yönelik düzenlemeler yapmıştır. Afrika'da, şehircilik eğitimi, kıtanın sömürge ve sömürge sonrası geçmişinin arka planından okunmalıdır (Sawyer 2004). Planlamanın bu şekilde dışsallaştırılması, daha sonra kıtada geliştirilen üniversite derecelerini etkilemiş, çoğu Afrika ülkesinde, üniversiteler sömürge projesinin bir parçası olarak kurulmuş, ancak sömürge sonrası dönemde daha geniş bir ulus inşa sürecinin parçası haline gelmiş ve aynı zamanda ortaya çıkan profesyonel ve siyasi seçkinler sınıfına giden araç olmuşlardır (Odendal ve Watson,2018). Şehircilik eğitimi müfredatının Avrupa ve Amerikan planlama eğitiminin geleneklerinden ve modellerinden de güçlü bir şekilde etkilenmiştir (Duminy, 2010).

Geçtiğimiz on yıllarda, Çin'in benzeri görülmemiş kentleşmesi ve hızla büyüyen kentsel ekonomisi, yerel ve küresel manzarayı kökten değiştirmiştir. Özellikle 21. Yüzyıla başlanıldığından beri, planlama en çekici mesleklerden biri haline gelmiştir. Çin'de şehir planlama, büyük ölçüde bir devlet uygulaması olarak, kapsam, karmaşıklık ve disiplinin sağladığı kariyer fırsatlarının sayısı bakımından hızla büyümüş, bu fırsatlar kentleşme ve kalkınma bağlamının etkisi altında yükseköğrenim kurumlarındaki

planlama eğitiminin de büyümesini, giderek daha fazla ve nitelikli öğrenciyi çekmesini sağlamıştır. 2012'ye gelindiğinde, Çin yükseköğrenim kurumları tarafından sunulan planlama programlarının sayısı 300'ün üzerine çıkmıştır (Hou,2018). Kore'de planlamanın profesyonelleşmesinden bu yana yarım yüzyıldan fazla zaman geçmiştir. 1959'da akademik ve profesyonel bir kuruluş olan Kore Planlama Derneği kurulmuş, 1960'ların ortalarına gelindiğinde, şehircilik eğitimi hem lisans hem de lisansüstü düzeylerde üniversite müfredatına dahil edilmiştir. Profesyonel bir alan olarak şehir planlama, Kore Savaşı (1950-1953) sırasında fiziksel altyapının ve konutların tahribatı ve ardından gelen endüstrileşme ve şehirleşmenin gerektirdiği birçok yeniden inşa projesi karşısında acil bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır (Choi ve Kim,2018). Katar'da başkent Doha'nın şehir planlama süreci çok uluslu danışmanlık şirketlerinin şehirsel gelişime rehberlik eden bir ana plan geliştirmeye başladığı 1970'lerde başlamıştır (Rizzo, 2014). 1977'de Katar Üniversitesi'nin kurulması, ülkenin eğitim gelişiminde önemli nokta olmuş, üniversite kampüsü, 1970'lerde uluslararası danışmanların ve UNESCO'nun katılımıyla başlayan Doha'daki şehir planlama çabalarını yansıtan sosyal etkileşimleri ve yaşanabilirliği teşvik etmek için tasarlanmıştır (Rajan ve diğ,2016). Arap yarımadasında ise günümüzde şehircilik eğitimi mimarlık eğitimi ile sınırlı kalmaya devam etmektedir. Birçok eğitim kurumunda, öğrenci projelerinin çoğunluğunu şehir planlama projelerinden çok şehirsel tasarım projeleri oluşturmakta, mimar ve tasarımcılar şehri soyutlanmış, bir morfoloji olarak algılamaktadır (El-Kholei,2018).

2.3. Türkiye'de Şehircilik Eğitimi

Türkiye'de şehircilik eğitimine ilişkin ilk uygulamalar mimarlık eğitiminin kapsamı içerisinde yer almıştır. 1930'lu yıllarda şehirciliğe yönelik dersler mimarlık eğitimi çatısı altında Yüksek Mühendislik Mektebi yani İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ)'nde ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversite'sinde verilmiştir. 1946 yılına gelindiğinde İTÜ'de Şehircilik Kürsüsü açılmış, 1960'lı yıllara doğru şehir planlama mimarlıktan farklı bir bilim dalı olarak görülmeye başlamış, Mimarlık ve Mühendislik Fakülteleri alıntında Şehir ve Bölge Planlama Bölümleri açılmıştır. (Gülersoy ve diğ., 2007). 2.Dünya savaşı sonrasında kurumsallaşmanın başlamasıyla beraber 1945 yılında Belediyeler Bankası ve Belediyeler İmar Müdürlüğü'nün birleştirilerek geliştirilmesi olarak yorumlanan İller Bankası kurulmuştur. 1948 yılında ise belediyelerin bütçelerini geliştirmek adına Belediyeler Gelir Yasası çıkarılmıştır. Bu adımlar şehir problemleri karşısında çözüm olarak atılırken istenilen amaca ulaşmada başarısız kalmıştır. Önerilen

bazı çözümlerin temelinde ise şehircilik ve mimarlık bölümlerinin kurulup eğitimlere başlanması yer almıştır (Tekeli, 2010). İlk Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde 1961 yılında kurulmuş, 1980'li yıllara doğru ise bölümlerin sayısı artmaya başlamıştır (Gülersoy ve diğ., 2007). ODTÜ'de kurulan şehir ve bölge planlama bölümü aynı zamanda Cumhuriyet Türkiye'sinde planlamanın yeniden oluşmaya başladığı zamanlardır. 1961 Anayasası planlamayı ayrı bir noktaya getirerek ekonomik kalkınmanın planlamayla yoluyla gerçekleşebileceği konusunda ortak fikirler oluşturmuştur. Planlama böylelikle şehir ve bölge planlama alanını da etkilemeye başlamış, şehir ve bölge planlama mesleki düzlemde mimarlığın uzantısı olma rolünden çıkarak tamamen yeni bir eksende gelişme yoluna girmiştir (Ersoy,2010).

Türkiye'de şehirciliğin doğuşu şehirlerin yaşadığı sorunların çözülmesine yönelik ihtiyaçları karşılamak olmayıp, Cumhuriyet Şehirlerini güzelleştirme amacına da dayanmaktadır. Şehirciliğin, mimarlık disiplini altında gelişim göstermesi bu süreçte Alman ekolü etkisi olduğunu göstermekte olup fiziksel boyut ile sınırlı kalmıştır (Köroğlu,2011). Günümüzdeki uygulama ve eğitim süreçlerinde şehircilik mekânsal boyutunu aşamamış görünmekte, Şehircilik Bölümleri birbirinin devamı benzer eğitimi verirken, farklılaşan konu ve araçlar dersler veren öğretim üyelerinin kendi profesyonel deneyim, anlayış ve geçmişlerinden kaynaklanmaktadır (Baykan,2020).

2.4.Şehircilik eğitiminde yeni konular, araçlar, yöntemler, modeller

Sürdürülebilirlik için şehir planlama, teknolojiler, kurumlar ve aktörler arasındaki ilişkilerdeki radikal değişikliklere odaklanan uzun vadeli sistematik bir bakış açısı gerektirmektedir. Geçiş süreçlerinde etkili bir rol oynayabilmek için yerel yönetimlerin şehir planlama departmanlarının, yeni sosyo-teknik düzenlemelere de açık olmalarının yanı sıra sistemik değişiklikleri koordine ederek geçişleri yönetmeleri ve güncel yaklaşımlar geliştirmeleri gerekmektedir. Bu durum, plancıların bu geçişi sağlamaya yönelik beceriler kazanarak aracı olmalarını gerektirir (Berglund-Snodgrass ve Mukhtar-Landgren 2020; Kanda ve diğ.,2020). Şehir Plancıları, şehirlerin mekânsal organizasyonunu etkileyen mevcut ve gelecekteki girişimler, teknolojiler, projeler ve stratejiler arasında anlamlı bağlantılar oluşturmak için uygun becerilere, bilgiye ve araçlara sahip olmalıdır. Günümüzün şehircilik uygulamaları, sürdürülebilir bir topluma doğru şehirsel ve bölgesel gelişmeleri değerlendirmek, uyum sağlamak ve şekillendirmek için gereken strateji ve araçlar bakımından eksiktir (Isaksson

ve Heikkinen,2018). Şehir planlama süreçlerinde teknolojik eğilimleri ve şehirsel zorlukları ele almak ve çözmek için yeni teknoloji ve araçların uygulanması oldukça önemli bir konudur (Storbjörk ve diğ., 2019). Birçok planlama okulu müfredatı, farklı ölçeklerde planlama stüdyosu fikrini takip etmekte ve çeşitli teknik konulara odaklanmaktadır. Bununla birlikte, bugün gerekli bilgi daha geniş, daha disiplinlerarası ve bilimle yakından bağlantılıdır. Planlama yaklaşımlarının ülkelerin iç dinamiklerinden bağımsız, kapsamlı planlama, eylem planlaması, stratejik planlama, topluluk veya kamu katılımı veya Sürdürülebilir Şehirler Programı, Şehir Geliştirme Stratejisi, Altyapı Liderli Kalkınma yaklaşımı vb. dışarıdan gelen yeni yöntem ve programları takip etmek için değiştiği söylenebilir. Bu günümüzde şehircilik eğitiminin zaten daha fazla konuya eğilme gerekliliği baskısı yanında, sürekli değişen planlama yaklaşımlarının da ele alması gerektiği anlamına gelmekte, üniversitelerin uzun prosedürler gerektiren eğitim programı değişikliklerinin akreditasyonu ve istikrarlı müfredat geliştirmeyi zorlaştırmaktadır. Planlama programları esas olarak kamu sektörü için plancıları resmi planlama düzenlemelerine uyabilmeleri konusunda eğitmekte dolayısıyla, kalkınma ve çok boyutlu ilişkili sorunları ele almakta âtıl ve güncelden uzak kalmaktadır. Son yıllarda, uluslararası kuruluşlar ve akademi, iklim değişikliği ve afet yönetimi konularını şehircilik eğitimine entegre etmek ve ana akım haline getirmek için uğraş vermekte ve bu durum yüksek talep görmektedir. Ancak, bu konuların diğer güncel sorunlardan ayrı kabul edilmesi doğru değildir. Aşağıda sıralanan araç, yöntem ve modeller planlama uygulamaları yanı sıra şehircilik eğitim programları kapsamında da yer almakta ve almalıdır. Sürdürülebilirlik, esneklik ve iklim değişikliği için planlama, gıda ve sağlık özellikle Avrupa'da şehircilik eğitimi müfredatlarına hızlıca entegre edilen temalar olmuşlardır (Frank ve diğ.,2014).

2.4.1. Yeni araçlar

Küresel gelişmeleri takiben önemli bir adım olan dijitalleşme: Yapay zekâ (AI), gelişmekte olan bir teknolojidir, bu nedenle plancılar ve ilgili kuruluşlar bu yeni teknolojileri benimsemek durumundadır. Yapay zekâ, zamanla daha yaygın olarak kullanıldıkça ve kullanışlı hale geldikçe, diğer yenilikçilik süreçlerinde olduğu gibi, uygulamaya yönelik zorlukları da azalacaktır. AI'nın, şehirlerin gelecekteki işleyişinde ve planlamasında önemli bir rol oynayacağı şüphesizdir, daha fazla veri üretildikçe tahminler yapmak ve şehirsel dinamikleri daha iyi anlamak için bu verileri analiz etmek ve işlemek AI'yı giderek daha fazla kullanmayı zorunlu kılacak önemli bir araç haline getirecektir. Amerikan Planlama Derneği gibi

kuruluşlar, özellikle şehir planlama mesleği ile ilgili olarak, AI uygulama geliştirmenin hızını ve önemini kabul etmiştir (Sanchez,2023a). AI, şehir plancıları için dönüştürücü bir potansiyele sahiptir, karar vermeyi önemli ölçüde kolaylaştırabilecek, kaynak tahsisini optimize edebilecek ve genel yaşanabilirliği iyileştirebilecek araçlar sunacak, AI tabanlı şehircilik uygulamaları şeffaf, hesap verebilir ve her şeyden önce herkesin ihtiyaçlarına hizmet eden planların oluşumuna katkı sağlayacaktır (Sanchez,2023b).

Oyun tabanlı planlama, deneyimsel öğrenme: Şehir plancılarının, mimarların, tasarımcıların ve çeşitli vatandaş gruplarının yapılı çevreyi tasarlamalarını, doğaya dayalı çözümlerin ilkelerini göz önünde bulundurmalarını ve her birini değerlendirmelerini, gerekli zaman ve maliyeti mümkün olduğunca en aza indirerek kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Oyun tabanlı planlama, planlama sürecinden önce ve planlama sırasında ücretsiz ve açık kaynaklı veri, yazılım ve araçlar kullanılarak ortak yaratıcılığı geliştirmek için kullanılmaktadır (Kavouras, 2023). Oyun tabanlı planlamada, planlama süreci oyun motoru ortamında gerçekleşmektedir. İlk adım olarak, dijital ikiz ve diğer kullanıcı tarafından oluşturulan içerikler oyun motoruna aktarılır ve başlangıç konumunu veya şehir planlama sürecini sentezlemek için birleştirilir. Ardından, herhangi bir içerik (örneğin, yeniden kullanılabilir kod, 3D ağlar, animasyonlu karakter ve/veya nesneler) çevrimiçi pazardan içe aktarılır. Sahneye nesneler ve bileşenler eklenerek, gerçekliği mümkün olduğunca temsil eden dijital ikiz sonuçlandırılır. Aynı araçları ve nesneleri (örneğin ağaçlar, banklar, çitler, küçük binalar) kullanarak şehir planlama çözümü ölçeklendirerek tasarlanır. Oyun motorları kullanıcıların oyunu oynayabileceği bir oyun ortamı sağlarken, plancılar bu özelliği kullanarak çözümlerinin içinde gezinebilir ve değerlendirebilir. 'Tasarla-gez-değerlendir' adımları nihai çözüme ulaşılana kadar tekrarlanabilir. Ayrıca, senaryo planlamasını öğretmek için Yaratıcı Oyun Yöntemi kullanılmaktadır (Kavouras, 2023). Deneyimsel öğrenme, eğitimde yaygın olarak kullanılmaktadır (Akella, 2010; Kolb ve Kolb, 2009; Sternberg ve Zhang, 2001; A. Wright ve diğ., 2018). Deneyimsel öğrenme, öğrencilerin bir etkinlikle ilgili kendi deneyimleri üzerine düşünerek kendi anladıklarını inşa etmelerine izin vermektir (Hudson,2018). Senaryo planlamasını öğretmek için Yaratıcı Oyun Yöntemi'nde deneyimsel öğrenme döngüsünü sağlayan somut deneyim, LEGO tuğlaları ile oynamaktır. Araştırmacılar, öğrenciler problem çözme sırasında, soyut fikirleri daha anlaşılır hale geldikçe düşüncelerin giderek daha yaratıcı hale geldiğini öne sürmüşlerdir (Kristiansen ve Rasmussen, 2014; Peabody ve Noyes, 2017). Yenilikçi model olarak, deneyimleyerek öğrenme oyunlar aracılığıyla alternatif eğitim sağlamaktadır.

2.4.2.Yeni yöntem ve modeller

Disiplinlerarasılıktan disiplinlerötesiliğe yaklaşımları: Sürdürülebilirliği temel alan güncel şehirciliğin bütünleşik ve karmaşık yapısı (Norton ve diğ., 2022), şehir planlama eğitiminin disiplinlerarasılıktan disiplinlerötesine geçmesini gerektirmektedir (Anacker,2023). Zorlukları ve karmaşıklığı çözmek için 'pedagojik stratejiler, mesleki eğitim, disiplin özerkliği ve akademik müfredat tarafından yaratılan' disiplin ve kurumsal körlükleri ve sınırları anlamak, sorgulamak ve üstesinden gelmek için disiplinlerötesiliğe ihtiyaç duyulmaktadır (Angotti ve diğ.,2011; Norton ve diğ. 2022). Disiplinlerötesilik sadece hedefleri paylaşan değil, aynı zamanda becerileri de paylaşan farklı disiplinlerden ve alanlardan profesyonelleri içermektedir (Choi ve Pak 2006). Disiplinlerötesilik yalnızca rollerin serbest bırakılmasını veya 'uzmanın özel olarak yapmak için eğitildiği şeyi başkalarının yapabileceğini kabul etmeyi' değil, aynı zamanda rol genişletmeyi veya 'kişinin işini yapmak için aldığı eğitimden daha fazlasına sahip olmaya izin vermeyi' gerektirmektedir (Choi ve Pak, 2006). Bu yaklaşımda örneğin, 'biyologları, iklim değişikliği bilimcilerini, mühendisleri, tasarımcıları, mimarları, plancıları, sosyal bilimcileri ve sağlık profesyonellerini sürdürülebilir şehirleri tasarlamak ve yönetmek için işbirlikçi bir ortaklığa nasıl dahil ederiz? sorusu sorulabilir. Benzer şekilde, öğrencilerin tasarımcı, savunucu, eleştirmen, organizatör, arabulucu, vizyoner ve yaratıcı sanatçı dahil olmak üzere birçok rol için hazırlıklı olmaları gerekliliktir (PennDesign ve Penn Institute for Urban Research 2011).

Çok aktörlü işbirlikleri: Şehircilik eğitim faaliyetlerindeki değişim, değişen şehirsel altyapılardan daha kolay görünse de, eğitim faaliyetlerindeki dönüşüm, şehir planlama kuruluşları ve yerel yönetimlerden gelecek talep ile ilişkilidir. Bu nedenle, yerel yönetimler ve üniversiteler arasındaki diyalog ve işbirliği, şehirlerde öncü dönüştürücü değişikliklere yol göstermede yeni nesil plancıların görevlerini tanımlamak için esastır. Bilgi ve beceri talebi ve arzı ile şehir planlama mesleğinin bağlamsal koşulları birbirine bağlıdır, bu da şehircilik eğitiminde kullanılan öğretim yaklaşımlarının yerel sosyo-politik-yasal sistemleri dikkate alması gerektiği anlamına gelmektedir. Üniversitelerin sadece ulusal gereksinimleri karşılamaları değil, aynı zamanda eğitim programlarının temel sorunlarını tanımlarken, önde gelen yerel aktörlerle işbirliği yapmaları önemlidir (Maruna ve diğ., 2018). Ayrıca, bilgi üretimi ve yönetiminde, ortaklığa dayalı kolektif eylem ve ilgili aktörler arasında belirli ilişkilerin kurulması yoluyla çeşitli uzmanlık ve uzmanların katılımı, bilgi üretiminde daha etkili, kolektif ve yaratıcı öğretim yaklaşımları geliştirmek için gereklidir (Maruna ve diğ., 2018). Yeni

zorlukların üstesinden gelmek için şehir plancıları, geleneksel planlamanın ötesinde kalan birçok farklı sorunla başa çıkabilmelidir. Plancıların çok boyutlu konu alanlarında sorunlarla başa çıkabilmesi için, genişletilmiş kapsamın eğitim programlarına yansıtılması gerekliliği açıktır. Bu durumda, eğitim veren ve uygulayıcı kurumlar arasındaki bağlantının önemli olduğu her iki alanı da zenginleştirebilecek, teori ve uygulama arasındaki boşluğu daha da kapatabilecek işbirliklerini teşvik etmek önemlidir. Şehircilik eğitimi aynı zamanda planlamanın karmaşıklığını ve şehirlerin dinamik yapılarını da ele almalıdır. Ülke ve şehir yönetimleri karar verici ve uygulayıcı olsa da, üniversiteler sürdürülebilirlik için dönüşümünün önemli itici güçleri olabilir (Trencher ve diğ., 2013). Örgütsel yöntemde dönüşümler, kapasite yatırımları, yeni becerilerin ve çalışma yollarının geliştirilmesi gereklidir (Pelling ve diğ., 2015).

Sürdürülebilirlik için şehir-üniversite ortaklıklarının bu gereklilikleri sağlamak, desteklemek ve sürdürmek için kapasite oluşturmaları uygun ve en kolay yollardan biridir. Bununla birlikte, gerçekte, uygulayıcılar, politika yapıcılar, kamu görevlileri, vatandaşlar ve uzmanlar arasında bilgi ve algıdaki farklılıklarından söz edilmelidir. Bu durum, tutarsızlıkları çözmek için fırsat olmalıdır, karar vermede vatandaş katılımı bugün vatandaşların planlamaya doğrudan katıldığı işbirlikçi planlamayı gerektirdiğinden (Hemment, 2016; Singh,2020), vatandaşların planlama ve kapasite geliştirme bilgisini de gerektirmektedir, vatandaşlara kapasite geliştirme için yol açmak vatandaşlara ortak üretimin kapılarını da açmak anlamına gelmektedir (Mandarano, 2015; Rosen ve Painter, 2019).

Katılımcı, işbirlikçi ve yenilikçi modeller: Şehir planlamada yenilikçi modeller çoğunlukla katılım yöntemlerine odaklanmaktadır. Çağdaş planlama uygulaması günümüzde karar verme süreçlerini ve bireylerin içlerindeki konumunu vurgulayan işbirlikçi-iletişimsel paradigma kavramına dayanmaktadır. Böyle bir planlama yaklaşımı önemli varsayımlara dayanmaktadır; birden fazla grubun çıkarlarının meşruiyetine saygı, tüm paydaşlar arasında karar vermede gerekçeli tartışma ve fikir birliği önemlidir (Habermas, 1984; Forester, 1989; Healey, 1991; Sager, 1994). Bu, planlama sürecinin etkili ve verimli, hesap verebilir, şeffaf, duyarlı, adil ve kapsayıcı olması gerektiği anlamına gelmektedir. Uzman bilgisinin odağını, diğer taraflarla müzakere etme ve çeşitli çıkarları eleştirel bir şekilde dikkate alma yeteneği, işbirlikçi sürecin farklı sonuçlarına açıklık ve çözüm arayışındaki yaratıcılık oluşturmaktadır (Maruna ve diğ.,2018). Ortaklığa dayalı kolektif eylem ve ilgili aktörler arasında belirli ilişkilerin kurulması yoluyla bilgi üretimi ve yönetiminde çok çeşitli uzmanlıkların

ve uzmanların katılımı kentsel bilgi üretimi olarak bilinmekte ve daha kolektif ve yaratıcı bir yaklaşımla yenilikçi bilginin geliştirilmesi için bir araç olarak görülmektedir (Andersen ve diğ., 2009). Bu yaklaşım, eğitim sürecine dahil olan tüm paydaşların aynı anda eğitimin nesnesi olmasına olanak tanır. Şehir planlamada katılım ve inovasyonu birlikte tasarlamak amacıyla işbirliğini, katılımı ve fikirleri kolaylaştırmak için LEGO kullanarak geliştirilen atölyeler, hükümet, iş dünyası, toplum ve eğitim sektörlerini bir araya getirmektedir (Wade ve Piccinini,2020).

İşbirlikçi ve disiplinlerarası serbest atölyeler: Şehircilikte katılımcı yöntemler genellikle tasarım çalıştayları ve atölyeler gibi örneklerden oluşmaktadır. Çağdaş şehir planlamada, çalıştayda profesyonellerden ve paydaşlardan oluşan bir ekibin, bir dizi geri bildirim döngüsü aracılığıyla dahil olan bir topluluğun girdisini yansıtan bütünsel bir büyüme veya gelişim planı oluşturduğu yoğun birçok günlük planlama sürecidir. Atölye, katılımın başka bir yoludur (Sanoff, 2000), beyin fırtınası, tasarım oyunları, görselleştirmeyi içerir ve büyük grupları dahil etmek, işbirliğini kolaylaştırmak ve çeşitli konuları göz önünde bulundurmak için esnek ve verimli araçlar sağlar. Topluluk planlamasında kritik bir katılımcı yöntem olarak işbirlikçi atölyeler, grup çalışmasında çeşitli paydaşların planlama senaryolarına danışması ve değerlendirmesi için çok günlük, işbirlikçi oturumları içerir. Paydaşların grup çalışmalarında bir planlama sorununa uygulanabilir çözümler üretmesine olanak tanınır (Innes, 1996; Lennertz ve Lutzenhiser, 2006).

2.4.3. Dünya'da eğitime yansıyan örnekler: şehircilik atölyeleri

Şehircilik eğitiminde güncel olarak çalışılan ortak konu ve önceliklerin, iklim değişikliğine uyum, risklerle mücadele, esnek kentsel kalkınma olduğu söylenebilir (Farhangi ve diğ.,2023;Triggy ve Wenander,2023; Albert ve diğ.,2016; Taylor ve diğ.,2021). 2.4.'te özetlenen çeşitli yaklaşımlar ile pek çok üniversitenin eğitim programlarında yenilikler yaptığı görülmektedir. Örnek olarak; Tampere Üniversitesi, Finlandiya Sosyal Bilimler, İdari Bilimler ve Yapılı Çevre Fakülteleri tarafından ortaklaşa geliştirilen SUD (Sustainable Urban Development) Lisans Programı, öğrencilere sürdürülebilir kentsel gelişim konusunda disiplinlerarası bir eğitim vererek, idari bilimler, sosyal bilimler ve teknoloji arasında ortak uzmanlıkları geliştirmektedir (Taylor ve diğ.,2021).Dersler, öğrencilerin kamu kuruluşları veya ticari kuruluşlarla iş birliği içinde gerçek hayattaki kentsel gelişim projelerine katılmalarını sağlamakta, şehir yönetimi ile işbirliği içinde yapılan kentsel laboratuvar projeleri, şehirdeki farklı bölgeleri

gerçek hayatta bir laboratuvar olarak kullanmaktadır. Örnek bölgeler, akıllı ve sürdürülebilir konut, enerji, ulaşım ve iş ile ilgili yenilikçi projeler için bir test alanı olarak kullanılmakta ve bu projeler öğrencilerin gerçek dünya projelerinde üniversite dışındaki aktörlerle etkileşim kurmaları için geniş fırsatlar sunmaktadır (Taylor ve diğ.,2021).

Columbia Üniversitesi Dünya Enstitüsü'nde bulunan UCCRN (Kentsel İklim Değişikliği Araştırma Ağı)'nin küresel araştırma ağı içinde, bilgi paylaşımı, iş birliği ve eylem planlaması yoluyla şehirlerde iklim değişikliğinin azaltılmasını ve adaptasyonunu entegre etmek ve ölçeklendirmek amacıyla Kentsel Tasarım İklim Atölyeleri (UDCW) eğitimi 2015'ten bu yana sürdürülmektedir. Ortak olarak, New York Teknoloji Enstitüsü, Napoli Federico II Üniversitesi, Milano Politeknik, Gustave Eiffel Üniversitesi, Aalborg Üniversitesi birkaç şehirde uygulanan mimarlık, şehirsel tasarım ve planlama öğrencileriyle tasarım stüdyosu etkinlikleri sunan ağı birleştirmiştir. UDCW Politeknik'te 'Şehirsel ve Peyzaj Yenileme Stüdyosu 2016-2019, Sürdürülebilir Mimarlık ve Peyzaj Tasarımı Yüksek Lisans Programı', New York Teknoloji Enstitüsü'nde 'Kentsel Tasarım İklim Laboratuvarı 2015-2021, Mimarlık, Şehirsel ve Bölgesel Tasarım Yüksek Lisans Programı' kapsamında iklime dayanıklı planlama ve tasarım ilkeleri ve yöntemlerine odaklanan lisansüstü kurslar gerçekleştirmiştir.

Reclaiming Heritage Network, 2009'dan beri Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde yüksek lisans düzeyinde öğrenciler için stüdyolar ve yoğun atölye programları aracılığıyla Tasarım-Yapı öğrenme ve araştırma faaliyetlerine katılmak üzere kurulan, akademisyenler ve öğrencilerden oluşan uluslararası bir ağ olarak çalışmaktadır. PPUC-Planlar ve Şehirsel Projeler Programına sahip olan Universidad Católica ve Pontificia Universidad Católica de Chile Mimarlık, Tasarım ve Şehirsel Çalışmalar Fakültesi kapsamında şehirsel ve bölgesel kalkınmanın uygulamalı araştırması, planlama ve yönetimi, yönetişim yapıları ve eğitim faaliyetleri arasında yakınsama oluşturmak için bir çerçeve sağlama misyonuna sahiptir. Stüdyo tabanlı "Sürdürülebilir Şehircilik Projesi (SUP)", Çin Ningbo'daki Nottingham Üniversitesi'nde sürdürülebilir şehircilik alanında "Bilim Yüksek Lisans Programı"nın bir stüdyosudur. Stüdyo, öğrencilerin şehir araştırmaları yapmak ve sürdürülebilir şehirler elde etmek amacıyla mekânsal müdahaleler oluşturmak için yetenek ve becerileri geliştirmeleri için bir fırsat yaratmaktadır. SUP stüdyosu, fiziki coğrafya ve kaynak ortamı, şehir planlama, mimarlık, peyzaj tasarımı, inşaat mühendisliği, çevre mühendisliği, beşeri coğrafya, ekoloji ve iç tasarım dahil olmak üzere farklı geçmişlere sahip 21 yüksek lisans öğrencisini bir araya getirmiştir

(Sedrez ve diğ.,2024). Stüdyoda öğrencilerin el çizimleri coğrafi bilgi sistemleri (CBS), Bilgisayar Destekli Tasarım (CAD), 3D modelleme ve görselleştirme, Yapay Zeka (AI) ve video prodüksiyonu ile birleştirilmiş ve ilişkili öğretim yöntemleriyle entegre edilmiştir. Sonuçlar, senaryo planlamanın sadece oluşturulan tasarımlar veya planlar oluşturmaktan daha fazlası olduğunu göstermiş, senaryo planlamasının eğitime olumlu bir katkı sağlayarak öğrencilerin tematik hususları ilişkilendirmelerine ve gelecekteki gelişim senaryolarını keşfetmelerine olanak tanımıştır.

Meydan okuma odaklı (challenge-based learning/CBL) Yaşam Laboratuvarları (LAB), İsveç'te (Linköping Üniversitesi) Yüksek Lisans dersinde Stratejik Şehirsel ve Bölgesel Planlamanın genel amacını açıklayarak, önerilen kronoloji/yaşama laboratuvarı ile eleştirel tartışmalar yapılmaktadır. Teori ve pratikte stratejik planlamayı ele alan ders, Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) odaklı temel planlama araçları tanıtarak, öğrencilerin daha küçük işbirlikçi gruplar halinde dünya örneklerini ele aldıkları bir yaşam laboratuvarı alıştırmasıdır. Yüksek lisans öğrencilerinin sürdürülebilir geçişler için planlamaya yönelik tasarlanmış mevcut durumdaki sorunlarda paydaşlarla birlikte çalıştıklarında, bilgi ve yetkinliklerinin yanı sıra yeni motivasyonlar ve roller oluşturduklarını ortaya koymaktadır (Sjöholm ve Trygg, 2022). Öğrenci grupları içindeki işbirliği, katılım yoluyla bireysel öğrenmeyi teşvik etmektedir. Öğrencilerin çalışmaları kapsamında- Lego Serious oyun atölyesi veya poster konferansı gibi muhtemelen daha önce deneyimlemedikleri etkileşimli, eğlenceli ve standart dışı öğretim yöntemlerini uygulamaları yeni ve yenilikçi yaklaşımlara ilgi uyandırmayı, işbirliği hakkında daha fazla bilgi edinmelerine yardımcı olmaya ve planlama hakkında daha fazla bilgi edinmelerine yardımcı olabilecektir (Sjöholm ve Trygg, 2022).

Sırbistan'da önerilen yeni bir planlama modülü, nihai projelerin üretiminde tüm paydaşlar arasında kalıcı iletişim için bir forum sağlamış, toplantılar, grup tartışmaları, konferanslar ve çalıştaylar gibi organize tartışma alanları açık profesyonel diyalog için geniş bir alan yaratmış, aynı zamanda farklı çalışma kurslarından ve farklı disiplinlerden gelen öğrenciler arasındaki işbirliği, öğrenme ve geliştirilen lisansüstü projelerinin kalitesine büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca, yabancı bir üniversite ile işbirliği hem öğrenciler hem de eğitmenler için öğrenme sürecini önemli ölçüde zenginleştirmiştir. Uluslararası bir örgütün iş birliğinin sponsoru ve tematik çerçevenin uygunluğunun garantörü olarak dâhil olması, iletişimin çeşitliliğine ve kalitesine büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Bu çaba, çağdaş şehir planlama için bir çerçeve olarak mekânsal kalkınmayı ilgilendiren kararlar almak için

bir iletişim platformunun oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Mimarlık Fakültesi bünyesindeki Entegre Şehircilik Yüksek Lisans programı, planlı bir ekonomiden piyasa ekonomisine geçişte olan bir ülke için oldukça yenilikçidir kaynak. Benzer yüksek lisans programları, ETH Zürih Stüdyoları, DPU Londra veya TU Berlin'de bir süredir devam etmektedir. Benzer modeller, yükseköğrenim ve akademik araştırmayı şehirsel politika geliştirme, uygulama, iş ve endüstriye bağlayan Amsterdam ve Rotterdam'daki örnek platformlar gibi daha yeni girişimler tarafından da uygulanmaktadır (Rooij ve Frank, 2016).

3. Şehircilik Eğitiminde Yeni Konular, Araçlar, Yöntemler, Modeller ve Türkiye

Değişen dinamiklerin arttığı küresel bir ortamda şehirsel sorunları ele almak, çevresel, sosyal ve ekonomik belirsizlikleri yönetmek ve bu süreci disiplinlerarası işbirliği ile yürütebilmek şehircilik eğitimi dahil her disiplin için kritik bir konudur. Şehircilik yalnızca uzman temelinde ele alınan bir konu olarak görülmeyip ilgili pek çok aktörün iş birliğinde ve aktif katılımıyla gerçekleşmesi gereken bir kamu süreci olarak değerlendirilmektedir (Albert ve diğ.,2015). Türkiye'de şehircilik eğitimini aktif olarak veren 35 devlet üniversitesi, 3 vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 38 üniversite bulunmaktadır (YÖK Atlas, 2024). Eğitim programlarının güncellenmesi ve şehircilik eğitiminin kurumsallaşması bu noktada ele alınması gereken noktalardan biridir. Bu noktada Türkiye için iki önemli kurum Türkiye Planlama Okulları Birliği (TUPOB, 2009) ve PLANED (Url-1) mesleğin iyileştirilmesi, eğitimin kalitesinin geliştirilmesi ve uluslararası standartlara entegre edilerek yeniden yapılandırılması adına önemlidir ve PLANED, TUPOB'un ikincil kuruluşu olarak (TUPOB, 2009) eşgüdüm içerisinde çalışma modeline sahiptir. Türkiye'de şehircilik müfredatında yeniliklere ihtiyaç vardır ve TUPOB bu sorunları ele almak üzere kurumsallaşmıştır (Şen ve Koramaz, 2024).

3.1. Şehircilik eğimine bakış: Müfredat

Şehircilik eğitim programları incelendiğinde en temelde stüdyo-proje-atölye dersleri olarak adlandırılan planlamayı uygulamalı olarak aktaran derslerin ana gövdeyi oluşturduğu, temel tasarım projeleri, planlama kuramı, şehir tarihi, şehir ekonomisi, şehir sosyolojisi, yasal ve yönetsel çerçeve, ulaşım ve teknik altyapı, kentsel koruma ve yenileme, şehirsel tasarım, bilgisayar destekli tasarım, istatistik, harita bilgisi derslerinin tüm bölümlerin eğitim programlarında yer aldığı görülmektedir. Diğer yandan ağırlıklı olarak

şehir coğrafyası, şehir jeolojisi, yenileme/dönüşüm, üst ölçekli yaklaşımları kapsayan dersler ve mimarlık bilgisine yönelik derslerin de çoğu bölümün eğitim programlarında yer bulduğu, konut çalışmaları, planlamada sayısal modeller ve peyzaj tasarımı/planlamasının ise bazı üniversitelerin eğitim programlarında ortaklaştığı söylenebilir.

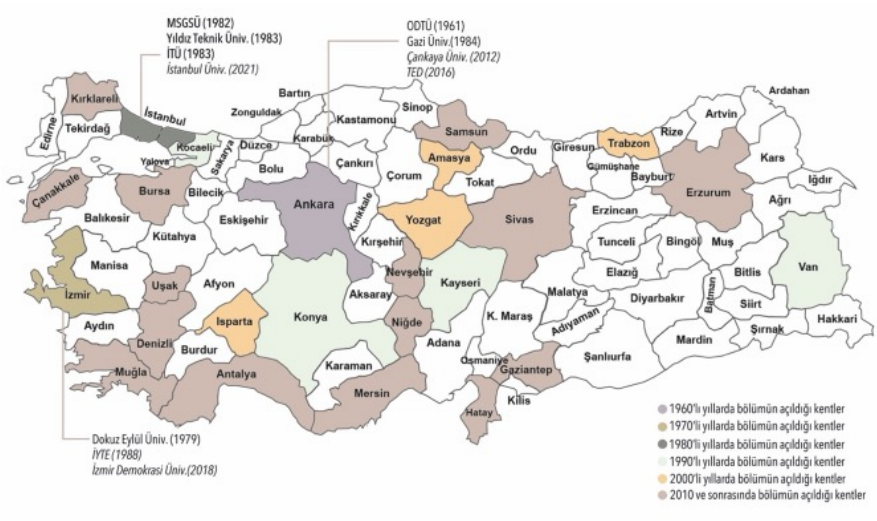

Şekil 1: Şehircilik eğitimine başlayan üniversiteler ve kuruluş yılları.

Şekil 1'de dönemlere göre şehircilik eğitimine başlayan üniversiteler görülmektedir.

Bölümlerde seçmeli dersler incelendiğinde pek çok bölümde sürdürülebilir planlama ve politikaları dersleri yer alırken, iklim değişikliğine duyarlı planlama bazı bölümlerin (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi) eğitim programlarında yer almaktadır. 2010 yılı ve sonrasında şehircilik eğitimine başlayan üniversitelerin bazılarının ders programlarında sürdürülebilir planlama, ekolojik planlamaya ilişkin dersler ve diğer üniversitelerden farklı olarak AB şehir politikaları, AB kültür politikaları ve AB mekânsal gelişim politikalarına yönelik derslerin yer aldığı görülmektedir.

Çalışma kapsamında ele alınan dijitalleşmeye yönelik yenilikçi araçlardan direkt yapay zekâ ve şehircilik eksenindeki derslerin Çankaya Üniversitesi (2012), Pamukkale Üniversitesi (2015) ve Kırklareli Üniversitesi (2014) eğitim programlarında yer aldığı görülmektedir. Siber güvenliğe yönelik dersin ise yalnızca Yozgat Üniversitesi (2003) ders programında yer aldığı

görülmektedir. Tüm bölümlerin ders paketleri incelediğinde, toplumsal cinsiyet duyarlı şehir çalışmaları, ekolojik yaklaşımlar, afetlerin yönetimi, dijitalleşme, teknoloji politikaları, esnek planlama derslerinin seçmeli dersler kategorisinde yer aldığı görülmektedir.

Seçmeli ders paketlerinde yer alan derslerin seçmeli kategorisinde yer alması, üniversiteler içerisinde uygun olan diğer bölümlerin de dersleri seçebilmelerine olanak tanıyarak disiplinlerarası çalışma ve öğrenme ortamına fırsat tanıması bakımından olumlu bir yaklaşımdır, TUPOB'un eğitim iyileştirmesi (Şen ve Koramaz,2024) önerilerinde de yer almaktadır. Öte yandan, teorik zorunlu derslerin güncel gelişmeleri, yenilikçi yaklaşım ve uygulamaları takip etmesi, planlama öğrencilerinin çağın dinamiklerini anlaması ve ilişkili eğitim almaları, krizler ve fırsatlar karşısında akılcı çözümler üretebilmeleri açısından önemlidir.

3.2. Şehircilik eğimine bakış: Yöntem, araç ve yaklaşımlar

Türkiye'deki şehircilik eğitimi çerçevesinde, Şehir ve Bölge Planlama bölümleri özelinde de üniversitelerin Erasmus, Farabi, Mevlana vb. programlarının bulunması öğrencilerin yurt içindeki ve yurt dışındaki ulusal ve uluslararası eğitim modellerini deneyimlemeleri açısından önemli bir alternatif sunmaktadır. Öte yandan, öğrencilerin eğitim süreçleri boyunca gerçekleştirmeleri gereken kamu, özel sektör ve akademi odaklı stajlar, öğrencilerin mesleki iş hayatını tecrübe etmeleri, bu süreçte kurumlarla temas halinde olmaları ve saha çalışmaları yürütmeleri teorik bilginin pratikte nasıl kullanılacağı açısından olanak tanımaktadır.

Fakat bazı fırsatlara rağmen, TUPOB ve PLANED'in üyeleri ile yapılmış olan araştırmalar sonucunda, mesleki uygulamalar ve eğitim arasındaki kopuklukların belirgin olarak ortaya çıktığı, eğitimi verenler ile uygulayıcılar arasında geri dönüş ve fikir paylaşımlarının yeterli olmadığı, yetiştirilen şehir plancılarının mesleki gelişim ve eğitim için eleştirel yönlerinin zayıf olduğu, tartışma ortamının henüz verimli ve yeterli aşamada olmadığı, kavramsal tartışmaların eksik ve küresel gelişmelere ayak uydurma zorluklarının olduğu ortaya çıkmıştır (Şen ve Koramaz,2024). Tüm bu sorunlar ekseninde yine TUPOB'un müfredat ve dolayısıyla eğitimi iyileştirmeye yönelik önerileri arasında, ölçülebilir değişkenlerin derslik, öğrenci veya öğretim elemanı sayılarının ötesinde öğrenme çıktıları ve kalitesi, disiplinlerarası çalışma ortamı ve ilişkili olarak çeşitli disiplinlerden seçilen ders sayıları benzeri değişkenlerin olması gerekliliği bulunmaktadır (Şen ve Koramaz,2024).

3.3. İşbirlikçi ve disiplinlerarası serbest atölyelerin şehircilik eğitimine katkısı üzerine deneyimler

Bu bölümde işbirlikçi atölye çabalarına yer verilmiş olup, birlikte üretme anlayışı ile güncel sorunların ele alındığı eğitim, kamu ve özel sektörün uygulamaya yönelik bazı deneyimleri anlatılmaktadır. Amaç, iş birliğine dayalı serbest atölyelerin şehircilik eğitimindeki yerini anlamak, atölyelerin şehircilik eğitiminde zorluklarla mücadele, fırsatları değerlendirme, günümüz dinamiklerine ve yenilikçi yaklaşımlara uyum sağlama, disiplinlerarası ve işbirlikçi yöntemlerle bütüncül yaklaşımları kavrama ve yeni uygun modeller geliştirme ve alternatif bir eğitim modeli oluşturma konularını tartışmaktır. Bu çalışmada İstanbul Planlama Ajansı (İPA) öğrenci atölyeleri, Dünya Şehircilik Günü kapsamında Şehir Plancıları Odası (ŞPO) tarafından düzenlenen öğrenci çalıştayları, yaz kampları ve Taşkışla Design LAB (TDL) Atölyelerinin çıktıları incelenerek ayrıca TDL deneyimi paylaşılmıştır.

3.3.1. Türkiye'de gerçekleşen serbest atölye çalışmalarından örnekler

ŞPO'nın her yıl düzenlediği Dünya Şehircilik Günü programı kapsamında yer alan öğrenci çalıştayları, ev sahibi üniversite veya yerel yönetim, dernek vb. kurumsal işbirlikleri ile ŞPO yürütücülüğünde pek çok farklı üniversitelerden gelen öğrencilerin çalışmalarıyla gerçekleştirilmektedir. Yine benzer şekilde ŞPO'nın yaz kampları da her yıl düzenlenerek öğrencilere alternatif deneyimler sunmaktadır (Url-2). Öğrenci çalıştayları, kamp ve atölyelerinin içerikleri, şehir ve bölge planlama bölümlerinin geleneksel müfredatlarına dayalı stüdyo/atölye/proje derslerinde üretilen çıktılardan ziyade yenilikçi ve güncel sorunların ele alınarak çözümler üretildiği kısa vadeli programlardan oluşmaktadır. Örneğin, 2024 yılı 48. Şehircilik Kolokyumu Öğrenci Çalıştayı'nda, Antalya, Akdeniz Üniversitesi kampüs alanı ve yakın çevresi 'yaşam odaklı planlama' kapsamında ele alınmış, şehrin yaya, bisiklet ve toplu taşıma entegrasyonundan yola çıkılarak alternatif senaryolar üretilmiştir. Öğrenciler, kullanıcılarla kısa görüşmeler yaparak ve kampüs içinde yaşayan öğrencilerden de fikirler alarak çalışmalarını tamamlamışlardır. İPA, farklı temalar altında öğrenci atölyeleri düzenleyerek çeşitli senaryolar oluşturarak, disiplinlerarası tartışma ortamlarında üretimler yapılmasını sağlamaktadır. 2021 yılından bugüne 'İPA Ders' çatısı altında üniversiteler ile işbirlikleri içerisinde deneyim paylaşımları ve öğrenci çalışmalar yürütmektedir. 'İPA Ders', tematik programlar, şehir okulu, kampüs ziyaretleri ve ortak dönem

olmak üzere çeşitli alternatif uygulamalarla sürdürülmektedir. Çeşitli atölyeler, çalıştaylar, etkinlikler, dersler, paneller, sergiler ve söyleşiler düzenlemektedir (Url-3). Güncel konuları ele alarak bilgi edinme, fikir paylaşabilme ve uzman kişilerle birlikte tartışma ve çalışma ortamlarına olanak tanınmakta, alternatif öğrenme modelleri sunulmaktadır. Örneğin, 2024 yılında akademi, sivil toplum, yerel yönetim ve sektörden gelen bakış açılarının paylaşıldığı 'yaratıcı endüstriler teması' uzmanların, öğrencilerin ve genç araştırmacıların katılımına açık olarak şehircilik ekseninde ele alınmış, aktörler arasında iş birliklerinin oluşturulması teşvik edilmiştir (Url-4).

3.3.2. Taşkışla Design LAB deneyimi

İstanbul Kalkınma Ajansı Yaratıcı Endüstriler mali desteğini alan TDL Projesi kapsamında İstanbul/Fatih Belediyesi iş birliğinde düzenlenen 'Tekrar Düşün Fatih' öğrenci atölyesi 2022 yılı Aralık ayında 1 hafta sürecek şekilde düzenlenmiştir. Atölyenin amacı yaratıcı tasarımlar ve çözümler doğrultusunda Murat Paşa Cami'sinden Belgrad kapısına kadar olan tarihi omurgayı gençlerle birlikte tekrar düşünmek ve değerlendirmektir. Atölye katılımcıları, Tarihi Yarımada'nın tarihi ve kültürel yapısı ile ilgili bilgi sahibi olmuş, tarihi çevrede tasarım konusunda deneyim kazanmış, şehirsel sorunların çözümünde disiplinlerarası çalışma imkânı bulmuş ve yerleşmenin gerçek problemlerine çözüm üretme fırsatı bulmuştur. Katılımcı gruplar, İstanbul'da bulunan Vakıf ve Devlet Üniversitelerinin Mimarlık Fakülteleri bünyesinde yer alan Şehir ve Bölge Planlama, Mimarlık, İç Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı ve Endüstriyel Tasarım Bölümlerinin lisans öğrencilerinden oluşmuştur. Atölye katılımı için 157 başvuru alınmış, 43 öğrencinin başvurusu kabul edilmiştir. Başvurusu kabul edilen öğrenciler, 5 devlet ve 5 vakıf üniversitesi öğrencileridir. Her bir çalışma grubu, üniversiteleri ve bölümleri farklı olacak şekilde oluşturulmuştur. Atölye sürecinde çalışma sahası uzman arkeolog eşliğinde incelenmiş, ardından alana ilişkin seminer programı düzenlenerek sanat tarihçileri, yüksek mimarlar, Fatih Belediyesi'nden alana yönelik çalışmalar yürüten şehir plancıları, mimarlar, sanat tarihçileri olmak üzere uzmanlar bilgi paylaşımı yapmıştır. 1 gün saha çalışması,1 gün seminer programı, 3 gün atölye çalışması ve 1 gün projelerin sunumları olacak şekilde program tamamlanmıştır.

Atölye bitiminde, TDL Atölyesi'ne katılan öğrencilere geri dönüş formları gönderilmiş, eğitim programlarındaki mesleki uygulamalara yönelik derslerden memnuniyetleri, eğitim programlarında eksikliğini hissettikleri

konular ve önerileri ile katıldıkları benzeri atölyeler ve katkıları sorulmuştur,

Tablo 1: Taşkışla Design LAB Atölyesi geri dönüş formlarında yer alan cevaplar

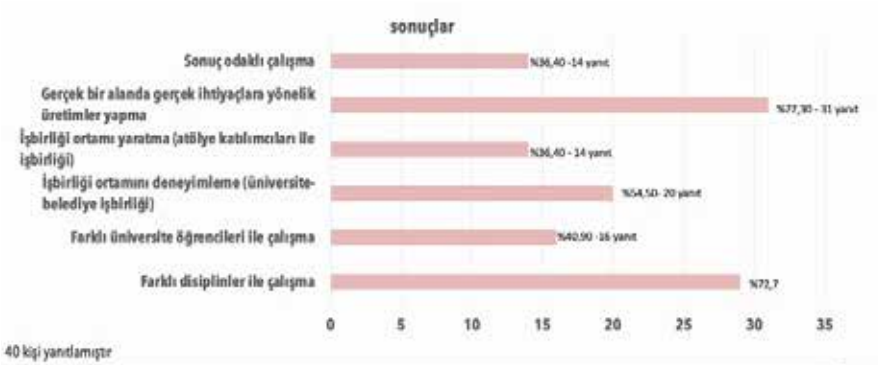

aşağıdaki cevaplar alınmıştır (Tablo 1).

Katılımcı öğrencilerin %50 si eğitim programlarında yer alan mesleki uygulamalardan memnun değildir. Eğitim sektör pratiklerine entegre olması konusu önemli görülmektedir. Benzer atölyelere katılan (8 öğrenci) öğrencilerin ortaklaştığı konu, disiplinlerarası çalışmanın sağladığı katkı ve gerçek üretimler yapmanın mesleki açıdan gelişim sağladığıdır. Farklı disiplinlerle çalışma ortamının, gerçek bir alanda, gerçek ihtiyaçlara yönelik olarak deneyimlenmesi ve iş birliği ortamı atölyenin en memnun olunan yönleri olarak ortaya çıkmıştır.

4. Sonuç

Dünyada yaşanan bir dizi kırılma noktası şehircilik eğitimine olan ihtiyacı ortaya çıkarmada etkili ve önemli faktörler olmuştur. Küreselleşme, dijitalleşme, bölgelerin, ülkelerin, şehirlerin ulusal ve uluslararası beklenmedik dinamikleri pek çok sorunu, krizi ve fırsatları beraberinde getirmiştir. Tüm bu kriz ve fırsatları şehircilik aşamasında değerlendirmek, güncel gelişmelere yer verebilmek, esnek yaklaşımlar oluşturarak akıllı çözümler oluşturabilmek, şehircilik eğitiminde ve mesleğinde önemli bir roldedir. Geleneksel yaklaşımlarla yıllardır aynı eğitim sistemiyle ilerlemenin, gelişen ve dönüşen çağda ne kadar etkili olabileceği sorusu, özellikle değişim ve dönüşüm süreçlerinin hız kazandığı günümüz dünyasında sıkça gündeme getirilmektedir. Bu durumun temelinde, mevcut şehircilik eğitim sisteminin dinamik koşullara ne ölçüde uyum sağlayabildiğine dair artan bir sorgulama eğilimi yatmaktadır. Bu araştırmanın odak noktası iş birlikleri ve disiplinlerarası yaklaşımlarının yer aldığı bir platformda şehircilik eğitimine yönelik alternatif yenilikçi

yollardan biri olan atölyelerin önemi ve rolünü vurgulamak olmuştur. Bu bağlamda dünyadaki duruma bakıldığında alternatif modellerin denenmeye başladığı görülmektedir. Salt fiziksel planlamaya yönelik yaklaşım odağı bu noktada değişim göstermeye başlamıştır. Özellikle başta atölye/stüdyo mantığıyla yürütülen kısa ve yoğun programlık çalışmaların müfredatlara entegre edilmeye çalışılarak lisans ve yüksek lisans ders programlarında deneyimlenmesi yeni uygulamalar arasında yer almaktadır. Türkiye'de de çeşitli uygulama örnekleri bulunan meslek odaları, üniversiteler, yerel yönetimler öncülüğünde işbirlikçi serbest atölye uygulamaları, eğitim programlarına entegre edilerek mesleğin konumunu ve rolünü yeniden tanımlama konusunda önemli bir adım olmaktadır. Böylece geleneksel teorik eğitim modelinin sınırlarını değiştirerek deneyimsel öğrenme yoluyla yaratıcı ve katılımcı bir sürecin ana aktörü olunacaktır. Taşkışla Design LAB Atölye deneyiminin sonuçları mesleğin mekânsal gelişimindeki rolünün yeniden düşünülmesi gerektiğinin önemli göstergelerinden biridir. Katılımcı öğrenciler, alanı alanlarından faklı ancak alanın sorun ve mevcudiyetini en doğru ağızdan anlatan bir uzman eşliğinde deneyimlemiş, seminer programı aracılığıyla çeşitli uzmanlıklara ait doğru bilgilere erişebilmiş ve pek çok farklı üniversitede ve bölümde eğitim alan öğrencilerle disiplinlerarası çalışma fırsatını yakalamıştır. Bu durum kuşkusuz, deneysel çıktıları için öğrencilere farklı bir bakış kazandırmıştır. Bu kapsamda gerçek bir alanda gerçek ihtiyaçlara yönelik üretimler yapmak ve farklı disiplinlerle çalışabilmek atölyenin en önemli sonuçları olmuştur. Bu kapsamda kısa vadeli uygulanacak olan serbest atölyeler öğrenciler, akademisyenler, profesyoneller ve yerel uzmanları aynı düzlemdeki iş birliği ortamında bir araya getirerek pratikte farklı sonuçların doğması ve şehircilik eğitimi açısından kısa vadede somut karşılık alınabilecek önemli bir adım olacaktır. Uzun vadede eğitim programlarının, çoğalan benzer alternatif uygulamaların geri dönüşleri paralelinde değerlendirilmesi gerekliliği açıktır. Şehircilik çok disiplinli çalışmaya açık ve dinamik bir uzmanlık alanı olması sebebiyle hem pratikte hem de teoride hem eğitim hem yasal hem de kurumsal düzlemde sürekli güncellenmesi gereken çok değişkenli bir alandır. Yapılan benzer çalışmalar çok kıymetlidir. Bu çalışma, konuyu temel bir çerçevede ele almakta ve başlangıç aşamasındadır.

5. Kaynaklar

AESOP (1995), “Core requirements for a high quality European planning education”, available at: www.aesop-planning.eu/en_GB/core-curriculum (accessed 1 May 2017).

Allan, P., Plant, R. (2022). Hacking: field notes for adaptive urban planning in uncertain times. Planning Practice and Research, 37(6), 721-738.

Akella, D. (2010). Learning together: Kolb’s experiential theory and its application. Journal of Management and Organization, 16(1), 100-112.

Albert, C., Zimmermann, T., Knieling, J., Von Haaren, C. (2012). Social learning can benefit decision-making in landscape planning: Gartow case study on climate change adaptation, Elbe valley biosphere reserve. Landscape and Urban Planning, 105(4), 347-360.

Albert, C., Von Haaren, C., Vargas-Moreno, J. C., Steinitz, C. (2015). Teaching scenario-based planning for sustainable landscape development: An evaluation of learning effects in the Cagliari Studio Workshop. Sustainability, 7(6), 6872-6892.

Ali, A.K. and Doan, P.L. (2006), “A survey of undergraduate course Syllabi and a Hybrid course on global urban topics”, Journal of Planning Education and Research, Vol. 26 No. 2, sayfa. 222-236, doi: 10.1177/0739456X06291500.

Andersen, H.T., Nolmark, H., Atkinson, R., Mur, T.and Troeva, V. (2009), “Urban knowledge arenas: rethinking urban knowledge and innovation”, Final Report of Coast Action C20, European Cooperation in Science and Technology – COST, Brussels.

Angotti, T., Doble, C., Horrigan, P. (2011a). At the boundaries: the shifting sites of service-learning in design and planning. Service-learning in design and planning: Educating at the boundaries, 1-16.

Batey, P. W. (1985). Postgraduate planning education in Britain: its purpose, content and organisation. Town Planning Review, 56(4), 407.

Choi, B. C., Pak, A. W. (2006). Multidisciplinarity, interdisciplinarity and transdisciplinarity in health research, services, education and policy: 1. Definitions, objectives, and evidence of effectiveness. Clinical and Investigative Medicine, 29(6).

Choi, M. J., Kim, Y.-j. (2018). Planning paradigm shift in the era of transition from urban development to management: The case of Korea. In Christopher Silver (Ed.), Urban Planning Education Beginnings,Global Movement and Future Prospects (sayfa. 161–175). Springer.

Crawford, P., Kotval, Z., & Machemer, P. (2011). From boundaries to synergies of knowledge and expertise: using pedagogy as a driving force for change. Service-Learning in Design and Planning: Educating at the Boundaries, sayfa.209-221.

Cuthbert, A. (2016). Emergent pedagogy or critical thinking? Journal of Urban Design, 21(5), 551–554. https://doi.org/10.1080/13574809.2016.1220139

Dalton, L.C. (2001), "Weaving the fabric of planning education", Journal of Planning Education and Research, Vol. 20 No. 4, sayfa. 423-436, doi: 10.1177/0739456x0102000404.

Duminy J (2010) Planning education in Africa. Paper presented at the AAPS conference on revitalising planning education in Africa, Dar es Salaam, 5–8th October

ECTP-CEU (2017), "Complete Charter. International agreement and declaration by the national institutes and associations of professional town planners within the European economic community"
available at: www.ectp-ceu.eu/index.php/en/about-us-2/founding-charter?id=89

Egan, J. (2004). Skills for sustainable communities: The Egan review. RIBA.

El-Kholei, A. O. (2018). Development of planning theory and profession: Implications for planning education and practice in Arab states. Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research, https://doi.org/10.26687/archnet-ijar.v12i1.1503

Ellis G, Morison S, Purdy J (2008) A new concept of inter-professional education in planning programmes: reflections on healthy urban planning project. J Educ Built Environ 3(2):75–93

Ellis G, Murtagh B, Copeland L (2008) The future of the planning academy a scoping report.

Ersoy,M , Kuruluşundan Bugüne ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Eğitim Proğramının Gelişimi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara,2010, ss. 1-26.

Fainstein, S. (2021). The Golden Gates: Fighting for Housing in America: by Conor Dougherty, New York, Penguin Press, ISBN 0525560211.

Farhangi, M., Rohracher, H., Magnusson, D., Trygg, K., Skill, K. (2023). Planning Education and Transformative Capacity for Climate-Neutral Cities. Journal of Planning Education and Research, https://doi.org/10.1177/0739456X231211572

Forester, J. (1989), Planning in the Face of Power, University of California Press, Berkeley, CA.

Frank, A. I., Mironowicz, I., Lourenço, J., Franchini, T., Ache, P., Finka, M., Scholl, B., Grams, A. (2014). Educating planners in Europe: A review of 21st century study programmes. Progress in Planning, 91, 30–94. https://doi.org/10.1016/j.progress.2013.05.001

Frank, A., Kurth, D. (2010). Planning education in Germany: impact of the Bologna agreement. disP-The Planning Review, 46(182), 25-35.
Frank, A.I. (2006), “Three decades of thought on planning education”, Journal of Planning Literature, Vol. 21 No. 1, sayffa. 15-67, doi: 10.1177/0885412206288904

Friedmann, J. (1996), “The core curriculum in planning revisited”, Journal of Planning Education and Research, Vol. 15 No. 2, pp. 89-104, doi: 10.1177/0739456X9601500202.

Günay, B. (2020). Şehir planlaması, şehircilik ya da düşüncenin geliştirilmesi. N. Uzun, S. S. Özdemir, Ö. B. Özdemir Sarı (Ed.), Kent planlama. İmge Kitabevi.

Habermas, J. (1984), Reason and the Rationalization of Society, Volume 1 of Theory of Communicative Action, Beacon Press, Boston, CA.

Habitat, U. N. (2009). Global report on human settlements 2009: Planning sustainable cities. London: Earthscan.

Haghani, M., Sabri, S., De Gruyter, C., Ardeshiri, A., Shahhoseini, Z., Sanchez, T. W., Acuto, M. (2023). The landscape and evolution of urban planning science. Cities, 136, 104261.

Healey, P. (1991), "Debates in planning thought", in Tomas, H. and Healey, P. (Eds), Dilemmas in Planning Practice, Avebury Technical, Aldershot, sayfa. 115-146.

Hemmens, G.C. (1988), "Thirty years of planning education", Journal of Planning Education and Research, Vol. 7 No. 2, sayfa. 85-91, doi: 10.1177/0739456x8800700208.

Horrigan, P., Doble, C. S., Angotti, T. (2011b). Part Four: Confronting Academic Boundaries. In Service-Learning in Design and Planning: Educating at the Boundaries. NYU Press.

Innes, J. (2018). Planning through consensus building: A new view of the comprehensive planning ideal. In Classic Readings in Urban Planning (sayfa. 147-161). Routledge.

Isaksson, K., Heikkinen, S. (2018). Sustainability transitions at the frontline. Lock-in and potential for change in the local planning arena. Sustainability, 10(3), 840.

Kanda, W., Kuisma, M., Kivimaa, P., Hjelm, O. (2020). Conceptualising the systemic activities of intermediaries in sustainability transitions. Environmental Innovation and Societal Transitions, 36, 449-465.

Kavouras, I., Sardis, E., Protopapadakis, E., Rallis, I., Doulamis, A., Doulamis, N. (2023). A Low-Cost Gamified Urban Planning Methodology Enhanced with Co-Creation and Participatory Approaches. Sustainability, 15(3), 2297. https://doi.org/10.3390/su15032297

Keller, D. A., Koch, M., Selle, K. (1996). ‘Either/or’and ‘and’: first impressions of a journey into the planning cultures of four countries. Planning Perspectives, 11(1), 41-54.

Kolb, A. Y., Kolb, D. A. (2009). Experiential learning theory: A dynamic, holistic approach to management learning, education and development. The SAGE handbook of management learning, education and development, 7(2), 42-68.

Köroğlu, T. (2011). Şehir ve Bölge Planlama Eğitimine Eleştirel Bir Bakış: Karar Odaklı Yaklaşım, KBAM 2. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, 605-614, Ankara.

Kristiansen, P., Rasmussen, R. (2014). Building a better business using the Lego serious play method. John Wiley and Sons.

Lennertz, W. R., Lutzenhiser, A. (2006). The charrette handbook:: the essential guide for accelerated, collaborative community planning.

Li, H. (2018). Six decades of planning education in China: Those planned and unplanned. In A. I. Frank, C. Silver (Eds.), Urban planning education: Beginnings, global movement and future prospects (pp. 81–101). Springer.

Mandarano, L. (2015). Civic engagement capacity building: An assessment of the citizen planning academy model of public outreach and education. Journal of Planning Education and Research, 35(2), 174-187.

Mangels, K., Cotella, G. (2012, July). Awareness-Raising for European Territorial Cohesion in Planning Education with Reference to Italian and German Examples. AESOP Annual Congress, Ankara (Turkey) (sayfa. 11-15).

Maruna, M., Milovanovic Rodic, D., Colic, R. (2018). Remodelling urban planning education for sustainable development: the case of Serbia. International journal of sustainability in higher education, 19(4), 658-680.

Mukhtar-Landgren, D., Kronsell, A., Voytenko Palgan, Y., Von Wirth, T. (2019). Municipalities as enablers in urban experimentation. Journal of Environmental Policy and Planning, 21(6), 718-733.

Norton, R. K., Gerber, E. R., Fontaine, P., Hohner, G., Koman, P. D. (2022). The promise and challenge of integrating multidisciplinary and civically engaged learning. Journal of planning education and research, 42(1), 102-117.

Peabody, M. A., Noyes, S. (2017). Reflective boot camp: adapting LEGO® SERIOUS PLAY® in higher education. Reflective Practice, 18(2), 232–243. https://doi.org/10.1080/14623943.2016.1268117

Wright, A., Hibbert, P., Strong, R., Edwards, M. (2018). Exposing practical, psychological, and pedagogical shadow sides of experiential learning. Journal of Management Education, 42(6), 761-771.

Pelling, M., O'Brien, K., Matyas, D. (2015). Adaptation and transformation. Climatic change, 133, 113-127.

PennDesign & Penn Institute for Urban Research. 2011. The Penn Resolution: Educating Urban Designers for Post-Carbon Cities. https://penniur.upenn.edu/uploads/media/The-Penn-Resolution.pdf.

Roggema, R., Chamski, R. (2022). The New Urban Profession: Entering the Age of Uncertainty. Urban Science, 6(1), 10. https://doi.org/10.3390/urbansci6010010

Odendaal, N., Watson, V. (2018). Partnerships in planning education: The Association of African Planning Schools (AAPS). In A. I. Frank, C. Silver (Eds.), Urban planning education: Beginnings, global movement and future prospects. Springer

Rooij, R., Frank, A. I. (2016). Educating spatial planners for the age of co-creation: the need to risk community, science and practice involvement in planning programmes and curricula. Planning Practice and Research, 31(5), 473–485. https://doi.org/10.1080/02697459.2016.1222120

Rosen, J., Painter, G. (2019). From citizen control to co-production: Moving beyond a linear conception of citizen participation. Journal of the American planning association, 85(3), 335-347.

Rizzo, A. (2014). Rapid urban development and national master planning in Arab Gulf countries: Qatar as a case study. Cities, 39, 50–57.

Sager, T. (1994), Communicative Planning Theory, Avebury Technical, Aldershot.

Sanchez, T. W. (2023b). Planning on the Verge of AI, or AI on the Verge of Planning. Urban Science, 7(3), 70. https://doi.org/10.3390/urbansci7030070
Sanchez, T.W. (2023a) Yapay Zeka ile Planlama, Planlama Danışmanlık Hizmeti Raporu 604; Amerikan Planlama Derneği: Chicago, IL, ABD.

Sanoff, H. (1999). Community participation methods in design and planning. John Wiley and Sons.

Sawyerr A. Challenges Facing African Universities: Selected Issues. African Studies Review. 2004;47(1):1-59. doi:10.1017/S0002020600026986

Scholl, B. (Ed.). (2012). HESP Higher Education in Spatial Planning, Positions and Reflections. vdf Hochschulverlag AG. ETH Zürich.

Sedrez, M., Cheshmehzangi, A., Xie, L., Wang, Y. (2024). Scenarios in an Urban Planning Studio: The Perception of Multidisciplinary Students. Sustainability, 16(13), 5586. https://doi.org/10.3390/su16135586

Sjöholm, J., Trygg, K. (2024). CBL and living labs: towards a methodology for teaching sustainability transitions in urban planning education. Journal of Geography in Higher Education, 1–17. https://doi.org/10.1080/03098265.2024.2338110

TUPOB, (2007). Türkiye'de Şehir ve Bölge Planlama Eğitiminde Kalite Geliştirme ve Akreditasyon, İstanbul: Türkiye Planlama Okulları Birliği III. Dönem Çalışmaları.

Sternberg, R. J., Zhang, L. F. (Eds.). (2014). Perspectives on thinking, learning, and cognitive styles. Routledge.

Storbjörk, S., Hjerpe, M., Glaas, E. (2019). Using public–private interplay to climate-proof urban planning? Critical lessons from developing a new housing district in Karlstad, Sweden. Journal of Environmental Planning and Management, 62(4), 568-585.

Şen, İ., Koramaz, T. K. (2024). Navigating priorities: Assessing the challenges of curriculum reform in Turkish urban and regional planning schools. Journal of Design for Resilience in Architecture and Planning, 5(2), 168–184. https://doi.org/10.47818/DRArch.2024.v5i2126

Tekeli,İ. (2010). Türkiye'de Kent Planlama Tarihlerinin Yazılması Sırasında Düşünülebilecekler Konusunda Bir Tartışma.

Tewdwr-Jones, M., Wilson, A. (2022). Co-designing urban planning engagement and innovation: Using LEGO® to facilitate collaboration, participation and ideas. Gaming, Simulations, and Planning: Physical and Digital Technologies for Public Participation in Urban Planning, 7(2).

Trencher, G., Bai, X., Evans, J., McCormick, K., Yarime, M. (2014). University partnerships for co-designing and co-producing urban sustainability. Global Environmental Change, 28, 153-165.Universities, Accra, Ghana

Wade, B., Piccinini, T. (2020). Teaching Scenario Planning in Sustainability Courses: The Creative Play Method. Journal of Management Education, 44(6), 699-725. https://doi.org/10.1177/1052562920958136

Yükseköğretim Kurulu (YÖK). (2024). YÖK Atlas. https://yokatlas.yok.gov.tr

URL-1 < https://www.planed-planak.org/akreditasyon, Erişim tarihi 20.12.2024

URL-2 < https://www.spo.org.tr/calistay-ogrenci-kurultaylari.php ,Erişim tarihi 20.12.2024

URL-3 <https://kampus.ipa.istanbul/etkinlikler/, Erişim tarihi 10.11.2024

URL-4 < https://kampus.ipa.istanbul/wp-content/uploads/2024/10/IPA-DERS-SEHIR-OKULU-KITAPCIK-1.pdf ,Erişim tarihi 15.12.2024

Türkiye'deki Afet ve Dayanıklılığa Yönelik Mevzuat ve Uygulamaların Hatay'ın Kentsel Dayanıklılığına Etkileri

İrem Sıla ŞEN

Özet

Afetler insan yerleşimlerini tarih boyunca sürekli etkilemiş, insanlar toplumsal ve teknik/teknolojik gelişmelerle birlikte doğa olaylarının etkisini azaltarak yaşamlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Türkiye'de yerleşim alanlarının büyük bir bölümü doğal afet riski altında yer alsa da tehditlerin önlenmesi ve risk azaltımı konusunda mevzuat ve mekânsal planlar merkezi ve yerel yönetimlerin elinde bulunan önemli birer araçtır. Bu çalışmada Türkiye'de bulunan afet ve dayanıklılık mevzuatının fiziksel/mekânsal dayanıklılık ile ilişkisinin kurulması, mevzuatın bu çerçevede incelenmesi ve Şubat 2023 depremleri öncesinde ve sonrasında bu mevzuatların Hatay'daki uygulamalarının incelenerek eksikliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmada fiziksel/mekânsal dayanıklılık kriterleri çerçevesinde mevzuatların analizi yapılmış olup Hatay'daki uygulamaların değerlendirilmesi amacıyla haber ve sosyal medya taramaları ve afet öncesi ve sonrası dönemde Hatay'da yapılan haritalama çalışmalarından yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda Türkiye'de bütüncül bir dayanıklılık mevzuatının bulunmadığı, mevzuat ve uygulamaların içeriklerinin dayanıklılığı sağlama konusunda yetersiz kaldığı, mevzuat içerisinde tanımlanan araçlar dayanıklılıkla ilişkilense dahi uygulamada yer almadığı ve mevzuat içerisinde çeşitli eksikliklerin, belirsizliklerin bulunduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel dayanıklılık, Mevzuat, Fiziksel/Mekânsal Dayanıklılık, Rezerv Yapı Alanı, Riskli Alan

The Effects of Disaster and Resilience Legislation and Practices in Turkey on Urban Resilience in Hatay

Abstract

Disasters have continuously affected human settlements throughout history, and people have tried to continue their lives by reducing the impact of natural events with social and technical/technological developments. Although most of the settlements in Turkey are under the risk of natural disasters, legislation and spatial plans are important tools in the hands of central and local governments for the prevention of threats and risk mitigation. This study aims to establish the relationship between the disaster and resilience legislation in Turkey and physical/spatial resilience, to examine the legislation within this framework, and to reveal the shortcomings of these legislations by examining their implementation in Hatay before and after the February 2023 earthquakes. In the study, legislation was analyzed within the framework of physical/spatial resilience criteria, and news and social media scans and mapping studies conducted in Hatay before and after the disasters were used to evaluate the practices in Hatay. As a result of the study, it can be said that there is no holistic resilience legislation in Turkey, the contents of legislation and practices are insufficient to ensure resilience, the tools defined in the legislation are not included in practice even if they are related to resilience, and there are various deficiencies and uncertainties in the legislation.

Anahtar Kelimeler: Urban Resilience, Legislation, Physical/Spatial Resilience, Reserve Building Area, Risky Area

1. Giriş

Her topluluk kendilerini güvende hissettikleri, doğal kaynaklara erişebildikleri, beslenme, barınma, çalışma ve dinlenme ihtiyaçlarını karşıladıkları yerleşimler kurmaya başlamışlardır. Zaman içerisinde yaşanan teknolojik gelişmeler, gelişen nüfus, doğal afetler, savaşlar, göçler, sanayileşme gibi etkenler ortaya yeni ihtiyaçlar çıkartmış ve kentler bu ihtiyaçlar çerçevesinde yeniden şekillenmiştir.

Bir alanın şehircilik açısından yerleşilebilir olması için birçok etken vardır. Bu etkenlerden en önemlilerinden birisi ise alanın doğal afet riski altında olup olmamasıdır. Türkiye'de yerleşim alanlarının büyük bir bölümü başta deprem riski olmak üzere doğal afet riski altındadır. Bugün gelinen noktada gündelik yaşantımızı derinden etkileyen doğal afetlere karşı alınması gereken önlemler bilinmektedir. Buna karşılık bu bilgiler uygulamaya geçirilirken özellikle doğal alanlara yapılan müdahaleler, jeolojik olarak yerleşime uygun olmayan alanların yerleşime açılması, imar mevzuatına aykırı ve rant odaklı gelişen yapılaşmalar ve ilgili yasaların uygulayıcı gücünün yetersizliği gibi temel noktalarda sorunlarla karşılaşılmaktadır. Alınan hatalı kararlar, hayata geçen yanlış uygulamalar sonucunda dayanıklılığı olamayan kentler yaratıldığı Şubat 2023 depremleriyle acı şekilde ortaya çıkmıştır.

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, 2012 yılında afet riski altındaki alanlarda kentsel dönüşüm yolu ile sağlıklı ve güvenli yaşam alanları oluşturmak amacıyla yürürlüğe girmiştir (6306 Sayılı Kanun, 2012). Yasa 10 yılı aşkın süredir yürürlükteyken meydana gelen Şubat 2023 depremlerinde resmî açıklamalara göre 50.783 kişi hayatını kaybetmiş, 107.204 kişi ise yaralanmıştır (TMMOB, 2023).

Kentsel dayanıklılık kavramı üzerine birçok farklı ele alış bulunsa da farklı tanımlamaların ortak değerlendirilmesi sonucunda kentsel dayanıklılık "bir kentsel sistemin ve onu oluşturan tüm sosyo-ekolojik ve sosyoteknik ağların zamansal ve mekânsal ölçeklerde bir rahatsızlık karşısında istenen işlevleri sürdürme veya hızla geri dönme, değişime uyum sağlama ve mevcut veya gelecekteki uyum kapasitesini sınırlayan sistemleri hızla dönüştürme yeteneği" olarak tanımlanmaktadır (Meerow, Newell, Stults, 2016). Kentsel dayanıklılığın ekolojik, ekonomik, fiziksel/mekânsal, sosyal ve yasal/yönetsel olarak 5 boyutu bulunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında afet ve dayanıklılığa yönelik mevzuat kentsel dayanıklılığın bileşenlerinden bir tanesi olan fiziksel/mekânsal dayanıklılık çerçevesinde incelenecektir. Yapılan incelemeler sonucunda afet ve dayanıklılık mevzuatının fiziksel/mekânsal dayanıklılığı yüksek kentler yaratmak konusunda yeterliliği; dayanıklı kent yaratma hedefinin olup olmadığı, kanunların amacına uygun kullanılıp kullanılmadığı ve mevzuat uyarınca hayata geçirilen uygulamaların olumlu ve olumsuz sonuçları Hatay üzerinden tartışılacaktır. Bu çalışma kapsamında afet ve dayanıklılık mevzuatının önemli bileşenlerinden olan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, 3194 Sayılı İmar Kanunu ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği detaylı olarak incelenecek ve fiziksel/mekânsal dayanıklılık kriterleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

1.1. Araştırmanın Yöntemi ve Kurgusu

Çalışma toplamda dört aşamada tamamlanacaktır. İlk aşamada afet, dayanıklılık, kentsel dayanıklılık yapılan literatür çalışması bağlamında açıklanacak ve çalışmanın devamına altlık oluşturacak fiziksel/mekânsal dayanıklılık kriterleri tanımlanacaktır. İkinci aşamada ilgili mevzuat incelemeleri ve belirlenen kriterler bağlamında değerlendirmeler yapılarak Türkiye'de afet ve dayanıklılık bağlamında yürürlükte olan mevzuat incelenecektir. Üçüncü aşamada ise incelenen mevzuatın Hatay'daki uygulamaları yaşanan afet bağlamında değerlendirilecektir. Yapılacak olan değerlendirmelerde uzman görüşlerinden ve Hatay'da afet öncesi/sonrasına yönelik hazırlanmış haritalardan yararlanılacaktır. Son olarak çalışma kapsamında ele alınan başlıklar birlikte değerlendirilerek Türkiye'de afet ve dayanıklılık mevzuatının fiziksel/mekânsal dayanıklılık ile ilişkisi sorgulanacak ve kanunların hedefleri arasında afetlere karşı dayanıklı kentler yaratmak olup olmadığı tartışılacak, Hatay'ın dayanıklılığını ne ölçüde sağlayabildiği ve mevzuat uygulamalarının amaçlarına uygunluğu, deprem öncesi ve sonrasındaki uygulamaları değerlendirilecektir.

2. Afet ve Dayanıklılık

Genişleyen kentler ve yeni yapılaşma alanlarının artması çevre ve insan için risk yaratan etkenlerin başında gelmektedir. Risk yaratan etkenlerden en önemlisi ise afetlerdir. Afet, toplumun tamamı veya belli kesimleri için

fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara yol açan, normal hayatı durdurma noktasına getiren ya da kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar olarak tanımlanmaktadır (AFAD, 2024). Afetlerin etkileri en belirgin şekilde kent mekânında gözlemlenebilmektedir. Dolayısıyla afetlere dayanıklı, yaşam ve mekân kalitesinin yüksek olduğu güvenli kent yaratma ihtiyacı ön plana çıkmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde dayanıklı kent yaratmak amacıyla birçok kavramın, yaklaşımın ortaya çıktığı ve yeni yöntemlerin tartışıldığı gözlemlenmektedir. Bu tartışmalar içerisinde dayanıklılık/ dirençlilik kavramı öne çıkmaktadır.

Türkiye doğal afet riskinin yüksek olduğu bir ülkedir. Yaşanan doğal afetler içerisinde en sık meydana gelen, yıkıcı etkisi en yüksek olan depremlerdir. Türkiye'nin yaklaşık olarak yarısı 1.derece deprem bölgesinde yer almaktadır (Özşahin, 2013). Ayrıca doğal afet sebebiyle oluşan hasarların %66'sının deprem kaynaklı olduğu gözlemlenmektedir (Genç, 2007). 1939 yılında meydana gelen 7,9 büyüklüğündeki Erzincan depremi sonrasından günümüze kadar 7 büyüklüğünün üzerinde toplamda 16 deprem gerçekleşmiştir (Tekeli, 2023). Yaşanan depremler sonrasında kentler de büyük ölçüde hasar almıştır.

Meydana gelen doğa olayları her zaman afete dönüşmese de bu olayların afetlere dönüşmesinde yalnızca coğrafi, jeolojik özelliklerin etkisinin bulunduğunun söylenmesi eksik kalmaktadır. Coğrafi ve jeolojik özelliklerin etkisi olduğu kadar kentleşme sistemi ve buna bağlı olarak gelişen, özellikle doğal alanlara yapılan müdahaleler, jeolojik olarak yerleşime uygun olmayan alanların yerleşime açılması, imar mevzuatına aykırı ve rant odaklı gelişen yapılaşmalar ve ilgili yasaların uygulayıcı gücünün yetersizliği gibi temel sorunlar da önemli etkenlerdendir.

Doğal afetlerin meydana gelmesi engellenemese de bugün gelinen noktada gündelik yaşantımızı derinden etkileyen doğal afetlere karşı alınması gereken önlemler bilinmektedir. Alınacak önlemler ve yapılacak düzenlemeler ile doğal afetlerin yarattığı hasarların ve verdiği zararların önüne geçilmesi mümkündür. Afetlere hazırlık ve alınacak önlemlerin başında ise afetlere karşı dayanıklığı yüksek, güvenli yaşam alanları yaratmak gelmektedir.

2.1. Dayanıklılık

Dayanıklılık kavramı ekoloji, hukuk, afet, sürdürülebilirlik ve daha birçok disiplinde yer alan, kapsamlı bir kavramdır. (Alexander, 2013). Dayanıklılık kavramı ilk olarak 1618 yılında Thomas Blount tarafından hukuk alanında ortaya atılmıştır. Zaman içerisinde kavramın kullanım alanı genişlemiş ve hukuk, sosyoloji, ekoloji gibi birçok alanda yer edinmiştir.

Holling'e göre dayanıklılık kavramı bir sistemin değişim ve bozulmalara karşı baş edebilme ve üstesinden gelebilme yeteneğidir (Holling, 1973). Afet risk azaltımı amacıyla dayanıklılık ilk kez 1981 yılında Timmerman tarafından tanımlanmış ve sistemin tehlikeleri absorbe etme ve kendini iyileştirebilme kapasitesi olarak açıklanmıştır (Yüksel ve Karaçor, 2021). Özellikle 2000'li yıllardan sonra afet risklerini azaltmak amacıyla hazırlanan/uygulanan politikalarda dayanıklılık vurgusunun daha fazla yapıldığı, dayanıklılık kavramının literatürde önemli bir yer edindiği gözlemlenmektedir.

Kavramın güncel ve en önemli kullanım alanlarından bir tanesi kentlerdir. İklim değişikliğinin etkilerinin ortaya çıkması ile beraber kentlerin karşı karşıya kaldığı sorunlar artmıştır. Afet risklerinin artması ve özellikle kentlerde yıkıcı sonuçlar doğurması, plansız kentleşme alanlarının genişlemesi, güvenli ve sağlıklı kent mekanlarına erişimin güçleşmesi başlıca sorunlardandır. Kentlerin karşı karşıya kaldığı bu sorunlara çözüm arayışlarına girilmesi ile dayanıklılık kavramı şehir planlama alanında da ön plana çıkmış ve dayanıklı kent tartışmaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Kentsel dayanıklılık kavramı, zaman içerisinde şehir planlama alanının en önemli gündem maddelerinden birisi haline gelmiştir (Meerow, vd. 2016).

2.2. Kentsel Dayanıklılık

Kentler içerisinde barındırdıkları çok çeşitli ekonomik faaliyetler ve sosyo-kültürel yapı başta olmak üzere nüfus yoğunlukları, gelişmiş altyapı sistemleri gibi birçok özellikleri ve kendine özgü yapısı, kentliye sunduğu imkanlar ile kırsal yerleşmeler karşısında bir çekim merkezine dönüşmektedir (Tezer, 2012). Kentleri çekim merkezi haline getiren özelliklerinin yanı sıra sosyo-ekonomik eşitsizlikler, hızlı ve düzensiz kentleşme, riskli yapı stoğu, doğal kaynaklı tehlikeler ve yürütülen yanlış politikalar kentlerin kırılganlığını artıran başlıca etkenlerdendir.

Kentsel dayanıklılık; kentsel sistemlerin ve bu sistemi meydana getiren tüm ağların zamansal ve mekânsal ölçeklerde karşılaştıkları sorunlar karşısında istenen işlevlerini sürdürme veya hızlı şekilde geri dönme, değişime uyum sağlama ve mevcut durumda ya da gelecekteki uyum kapasitesini hızlı bir şekilde dönüştürme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Meerow, vd., 2016). Bu kavram ilk olarak 2007 yılında Resilience Alliance çalışmalarında tanımlanmıştır. Bu genel tanımda kentsel dayanıklılık kavramı metabolik akışlar, yönetişim ilişkileri, sosyal dinamikler ve yapılı çevre olmak üzere birbirleriyle ilişkili dört temel temanın kesişimi olarak tanımlanmıştır (Bektaş, 2022). Kavram, ortaya çıktığı günden itibaren literatürde önemli bir yere sahip olmuş ve zamanla şehir planlama alanının en temel araştırma alanlarından bir tanesi haline dönüşmüştür.

Bu alanda yapılan çalışmaların temel konularından birisi ise kentlerin dayanıklılığının ölçülmesi olmuştur. Dayanıklı kentin nasıl olması gerektiği, kentsel dayanıklılığın nasıl sağlanacağı ya da ölçülebileceği üzerine çeşitli görüşler bulunmaktadır. Yapılan her çalışmada ön plana çıkardığı kriterler farklılaşabilmektedir. Bu farklılaşmanın temel nedeni ise çok boyutlu yapıya sahip olan kentlerin dayanıklılığının sağlanmasının da çeşitli boyutları bulunmasıdır. Galantini, birçok araştırmacının çalışmasını bir araya toplayarak belirlediği kentsel dayanıklılık göstergelerini ekonomik, ekolojik, sosyal, fiziksel/mekânsal ve yasal/yönetsel dayanıklılık olmak üzere beş boyutta ele almıştır. Kentsel dayanıklılığın fiziksel/mekânsal dayanıklılık boyutunda fonksiyonlar, altyapı ve arazi kullanım temaları ele alınmaktadır (Galantini, 2018).

Dayanıklı kentler yaratabilmek amacıyla belirlenen hem kentsel dayanıklılık boyutları hem de bu boyutlar altında yer alan kriterler/göstergeler incelendiği zaman "Neyin dayanıklılığı, nasıl bir dayanıklılık ve kim için dayanıklılık?" sorularıyla karşı karşıya kalınmaktadır. Ekolojik dayanıklılığın sağlanması için korumamız gereken ekolojik değerleri yapısal dayanıklılık sağlamak vaadiyle tahrip ettikçe dayanıklı bir kentten bahsetmek ne derece mümkündür? Aynı durum sosyal dayanıklılık için de söz konusudur. Bir kentte sosyal dayanıklılığın sağlanabilmesi için yaş, cinsiyet, ırk/etnisite, gelir eşitliği, toplumsal cinsiyet eşitliği, işsizlik oranı gibi koşulların değerlendirilmesi gerekmektedir. Günlük hayatımızda karşılaştığımız ve toplumun büyük bir kesimini etkileyen yüksek işsizlik oranları, gelir eşitliğinin ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanamaması gibi temel sorunların çözümleri sağlanamadıkça kentsel dayanıklılıktan

tam anlamıyla bahsetmek de oldukça güçleşecektir. Buna karşılık fiziksel/mekânsal olarak afetlere karşı dayanıklı, yapılaşma nedeniyle can kayıplarının yaşanmadığı, planlı gelişen ve güvenli kentler/yapılar yaratmak mümkündür.

2.3. Fiziksel/Mekânsal Dayanıklılık Kriterleri

Bir kentin fiziksel/mekânsal dayanıklılığının sağlanması için gerçekleştirilmesi gereken kriterlerin belirlenmesinde UNDRR tarafından hazırlanan "Disaster Resilience Scorecard For Cities-Detailed Tool", the Rockfeller Foundation ve ARUP tarafından hazırlanan "City Resilience Index", Economist Impact tarafından hazırlanan "Resilient Cities Index Methodology Report" ve M.A. Cardoso, R.S. Brito & C. Pereira & L. David & M.C. Almeida tarafından hazırlanan "Resilience Assessment Framework (RAF) Description and Implementation" raporlarına ek olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan İstanbul Deprem Master Planı ve Zeynep Deniz Yaman Galantini tarafından hazırlanan "Sürdürülebilir Kent Planlama Ve Kentsel Kalkınma İçin Bir Politika Paradigması Olarak Kentsel Dayanıklılık: İstanbul Örneği" doktora tezinden yararlanılmıştır.
Yapılan incelemeler sonucunda fiziksel/mekânsal dayanıklılık kriterleri fonksiyonlar, dayanıklı altyapı ve arazi kullanım olmak üzere üç ana kategoride toplanmıştır. Çalışmanın devamında gerçekleştirilecek mevzuat ve dayanıklılık ilişkisinin incelemesi için gerekli olan soruların oluşmasında belirlenen kriterler baz alınacaktır (Tablo 1).

Tablo 1: Fiziksel Mekânsal Dayanıklılık Kriterleri

FONKSİYONLAR	DAYANIKLI ALTYAPI	ARAZİ KULLANIM
Konut Alanları: • Kullanım türü, • Bina kat adedi, bina yaşı • Alan/Bina risk durumu • Kentsel dokulak boşluk oranı • Konut alanlarının gelişme biçimi (planlı/plansız) • Yapı ruhsatları • Yaşam ortamının iyileştirilmesi ve mevcut riskli alanların yeniden yapılandırılması • Afete yatkın bölgelerde yapı yoğunluğunun düşük tutulması	**Kritik Altyapı Sistemleri:** • Enerji, bilişim ve iletişim teknolojileri, su, gıda, sağlık, finansman, kamu ve hukuk düzeni ve güvenlik, kamu idaresi, ulaştırma ve taşımacılık, kimya ve endüstri hizmetlerinin dayanıklılığı • Kritik altyapı sistemlerinin düzenli olarak denetimlerinin yapılması • Bakım çalışmaları için kaynak ayrılması • Ulaşım ve altyapı tesislerinin afet risk analizlerinin yapılması ve afet riskine karşı güçlendirilmesi • Ulaşım sistemlerinin entegrasyonunun sağlanması • Yol genişlikleri ve yapı yüksekliği ilişkiselliği • Yol ağının yapı ve nüfus yoğunluğuna uygun olarak planlanması • Yaya ulaşımının güçlendirilmesi • Erişim ve tahliye olanakları • Afet riskli bölgelerde ulaşım ağının planlanması	• Arazi kullanımı şekillendiren (sanayi alanı, serbest bölge, askeri alanlar, stadyumlar, limanlar tersaneler havaalanları vb) alanların afet riskine uygun olarak planlanması/mekan seçimi
Kentsel Çalışma Alanları: • Alanların afet riski değerlendirilerek planlanması • Kullanım türlerinin dağılımı (konut ve işyeri oranı vb.) • Karma kullanım türleri (konut+ticaret, konut+depo vb.)		• Yeni arazi kullanımı ve büyük ölçekli yatırım projelerinin çevresel, mekânsal, sosyal ve ekonomik etkileri, ulaşım, teknik altyapı ve sosyal tesisler için yarattığı talep göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi
Korunacak alanlar • Sit alanları, orman alanları, tarım alanı, kültürel miras alanları vb. hakkında getirilen sınırlamalar, risk analizleri, alanların güçlendirme çalışmaları	**Sosyal Altyapı Alanları** • Eğitim, sağlık, sosyal/kültürel tesisler, ibadet ve spor alanlarının erişilebilirliği, • Afetlere karşı güçlendirilmesi, • Risk durumu değerlendirilerek planlanması ve afet sonrasında toplanma alanı olarak kullanıma uygun güçlendirilmesi	• % yeşil alan/bozulmamış arazi
Açık ve yeşil alanlar • Erişilebilir ve adaletli mekansal dağılımın sağlanması, standartlara uygun planlanması, • Afet sonrasında toplanma ve geçici barınma alanı olarak kullanılabilmesi, • Kentsel açık-yeşil alan sistemlerinin oluşturulması, • Kamusal alanların yaşlı ve engellilerin erişimine izin verecek şekilde tasarlanması		• % ormanlık arazi örtüsü (orman yangını potansiyeli)
Tehlikeli işlevlerin yer seçimi: • Elektrik ve doğalgaz santralleri, enerji nakil hatları, LPG istasyonları, LPG tankları, akaryakıt istasyonları, petrol tankları, doğalgaz istasyonları, çöplük alanları, kömür yığınları, barajlar, tehlikeli madde taşıyan tankerler (deniz/kara), endüstri tesisleri (özellikle tehlikeli atık oluşturan endüstri çeşitleri) vb. alanların afet riski analiz edilerek yer seçmesi	• Büyük kentsel gelişim ve altyapı projelerinde yeşil ve mavi altyapı sistemlerinin geliştirilmesine teşvik edilmesi	• Kentsel planların bölgenin ekolojik yapısı ve tarihi alanlar dikkate alınarak hazırlanması • Risk haritaları üreterek mekansal risklerin belirlenmesi • Yeni gelişimde bir veya birden fazla tehlikeye karşı dayanıklılığı artıran fiziksel önlemleri teşvik eden bir politikanın varlığı • Arazi kullanım planı - bölgeleme dahil - risk senaryoları tarafından bilgilendirilmesi • Şehirde arazi kullanımı bölgelendirmesinin uygulanma seviyesi

3. Türkiye'de Afet ve Dayanıklılığa İlişkin Mevzuat

Afet risklerinin azaltılması, afetlere karşı önlemler alınması, afet sonrasında izlenecek süreçlerin belirlenmesi ve yürütülecek çalışmalardan sorumlu kurum ve kuruluşların tanımlanması adına başta yasa ve yönetmelikler olmak üzere çeşitli kararnameler ve yönergeler hazırlanmıştır. Yaşanan her afet sonrasında yasal düzenlemelerdeki eksikliklerin gözlemlenmesi ile mevcut yasaların düzenlenmesi veya yeni yasaların hazırlanması gündeme gelmiştir. Çalışma kapsamında Türkiye'de afet ve dayanıklılığa ilişkin mevzuatın incelemesi yapılırken bütün yasa ve yönetmeliklere bakılması bu aşamada mümkün olmadığından dolayı fiziksel/mekânsal dayanıklılık ile ilişkisi gözetilerek bir önceliklendirme yapılmıştır. Bu kapsamda 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve Yönetmeliği, 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ve Yönetmeliği, 3194 Sayılı İmar Kanunu ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği fiziksel/mekânsal dayanıklılık üzerinden incelenecek, fiziksel/mekânsal dayanıklılık kriterlerinin mevzuattaki karşılığı irdelenecektir.

3.2. 6306 Sayılı Kanun

Afet riski yüksek olan, riskli yapıların yoğunlaştığı, zemin yapısının yapılaşmaya uygun olmadığı ya da sağlıklı ve güvenli bir yaşam alanı sağlayamayan alanları dayanıklı hale getirmek kısacası kentsel dayanıklılığı sağlamak, güncel ve acil bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de kentsel dönüşüm çalışmaları; afetlere karşı dayanıklı kentler oluşturarak risk unsurlarını ortadan kaldırmak, sağlıklı yapılaşma alanları oluşturmanın en etkin yolu olarak görülmektedir. Yaşanan her deprem sonrasında kentsel dönüşüm çalışmalarına başlanılmış fakat yasal düzenlemelerin yeterli olamaması nedeniyle çalışmalar başarıya ulaşamamış ve 2011 yılında meydana gelen Van Depremi sonrasında yeni bir kanun hazırlanması gereklilik olarak görülmüştür. Bu doğrultuda "6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" hazırlanmış ve 2012 yılında yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe girdiği tarih itibariyle Türkiye'de afet riskinin azaltılması ile ilgili en önemli yasal dayanaklardan bir tanesi haline gelen 6306 sayılı yasa aynı zamanda farklı kurum ve kuruluşlar tarafından halka vaat edilen kentsel dönüşüm çalışmalarının da zeminini oluşturmaktadır. Kanunun bir getirisi olarak ise planlama gündemini aşarak günlük yaşantımızda da sıklıkla karşılaştığımız rezerv yapı alanı, riskli alan

ve riskli yapı kavramları gündemimize girmiştir.

3.2.1. 6306 Sayılı Kanunda Afet Riski

Başta kanun adından anlaşılacağı üzere hem kanunda belirtilen hem de yönetmelikte yer alan amaç incelendiği zaman afet riski altındaki alanları dönüştürülmesi, fiziksel dayanıklılığı yüksek kentler oluşturulması başlıca hedeflerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık yasanın en temel kavramlarından ve uygulama alanlarının belirlenmesinde temel faktörlerden bir tanesi olan afet riski, yasa ve yönetmelik içerisinde açıklanmamaktadır. Hatta afet kelimesi, başlık da dahil olmak üzere yasa içerisinde yalnızca 6 kere, yönetmelik de ise yalnızca 7 kere kullanılmaktadır. Özellikle Türkiye için en büyük afet risklerinden bir tanesi olan deprem kelimesi yasada hiç yer bulmuyorken yönetmelikte ise yalnızca bir cümle içerisinde 3 kere kullanılmaktadır. Bu çerçevede yasa ve yönetmeliğe tekrar bakıldığı zaman afet riskinin amaç kısmının dışında yeteri kadar yer bulamadığının söylenmesi mümkündür.

3.2.2. Rezerv Yapı Alanı

Kanunun en önemli uygulama araçlarından bir tanesi rezerv yapı alanlarıdır. Rezerv yapı alanları, kanun kapsamında yapılacak olan uygulamalarda kullanılmak üzere belirlenen alanları tanımlamaktadır. Yasanın yürürlüğe girmesinden itibaren rezerv yapı alanı kavramında 2018 ve 2023 yıllarında önemli revizyonlara gidilmiştir. 2018 yılında yapılan revizyon ile beraber rezerv yapı alanı tanımında yer alan "Maliye Bakanlığının uygun görüşü alınarak" ibaresi kaldırılarak yetki tamamıyla Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına bırakılmıştır. 2023 yılında meydana gelen revizyonda ise "yeni yerleşim alanı olarak" ifadesi kaldırılmıştır. Öncesinde bakıldığı zaman bir alanın rezerv yapı alanı olarak ilan edilebilmesi için üzerinde yapılaşma bulunmaması, yapılaşmaya yeni açılacak bir bölge olması gerekmekteyken yapılan değişiklik ile beraber bu durum ortadan kaldırılmıştır. Rezerv yapı alanı kavramının güncel tanımına göre üzerinde yapılaşma olan alanlar da TOKİ'nin veya İdare'nin talebine bağlı olarak ya da Bakanlıkça resen rezerv yapı alanı olarak ilan edilebilmektedir.

Uygulama Yönetmeliğinde belirtilen bir diğer husus ise rezerv yapı alanının kullanımı ve bu alanlarda yapılabilecek uygulamalardır. Rezerv yapı alanları, kanun kapsamında belirlenen riskli alan ve riskli yapılarda yaşayan

kişilerin kullanacağı rezerv konut ve işyerlerinin oluşturulması amacıyla kullanılabilmektedir. Aynı zamanda oluşturulan yerleşim alanlarında ihtiyaca yönelik sosyal, teknik ve kültürel altyapı ve üstyapı tesisleri ile gerekli çevre düzenlemeleri de yapılabilmektedir. Rezerv yapı alanlarında yapılabilecek uygulamalar konusunda öne çıkan bir diğer husus ise bu alanlarda gelir ve hasılat getirecek her türlü uygulamanın yapılmasının yasa ve yönetmelik kapsamında garantiye alınmış olmasıdır (6306 Sayılı Kanun Uygulama Yönetmeliği, 2012).

Rezerv yapı alanı eğer yeni yapılaşma alanı olarak kullanılacak ise yani daha öncesinde üzerinde herhangi bir yapılaşma olmadığı durumda alanın yapılaşmaya açılması için gerekçe raporu istendiği belirtilmektedir. Fakat bu alanın zemin yapısı, yerleşime uygunluk durumu, alanın afet riski gibi daha birçok özelliğinin belirlenmesi, alanın yerleşime uygun olduğu sonucuna varılabilmesi için herhangi bir teknik analiz ve rapor istenmemektedir. Alanın yapılaşmaya uygunluğuna karar verilmesi, söz konusu alanın afet riskinin ve yapılaşmaya açılırken alınması gereken önlemlerin gözlemsel olarak belirlenmesi ve gözlemsel olarak verilen karar sonucunda bu alanda gelir ve hasılat getirecek her türlü uygulamanın yapılabilir olması, başta yasanın amacı olmak üzere bütün şehircilik ilkeleri ile zıtlaşmaktadır.

3.2.3. Riskli Alan

Kanuna göre zemin yapısı ya da üzerinde bulunan yapılaşma nedeniyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan alanlar riskli alan olarak tanımlanmaktadır. Riskli alanlar Cumhurbaşkanlığınca belirlenmektedir (6306 Sayılı Kanun, 2012). 2018 yılında bu tanımda revizyona gidilmiş ve tanımda yer alan "Bakanlık veya İdare tarafından Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının görüşü de alınarak belirlenen ve Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca" ifadesi kaldırılarak yerine "Cumhurbaşkanınca" ifadesi eklenmiştir. Rezerv yapı alanı ilanlarında olduğu gibi riskli alan kararları da yaşam alanlarında doğrudan müdahale edebilmesiyle oldukça tartışma yaratan kararlar arasında yer almaktadır. 2016 yılında gidilen revizyon ile birlikte yasaya eklenen Ek Madde 1 kapsamında riskli alan tanımına eklemeler yapılmış, kamu düzeni ve güvenliğini bozan alanlar da dahil olmak üzere risk ve riskli alanın tanımı oldukça geniş bir hale getirilmiştir.

Bir alanın riskli alan olarak tespit edilebilmesi için gerekli olan hususlar

Uygulama Yönetmeliğinde yer alan Madde 5 kapsamında detaylı şekilde açıklanmaktadır. Rezerv yapı alanı tespitinde olduğu gibi Riskli Alan tespiti için de içerisinde gerekli belgelerin, haritaların ve teknik raporun yer aldığı dosya hazırlanmaktadır. Hazırlanan dosya Kentsel Dönüşüm Başkanlığına sunulmakta ve karar alınması için Cumhurbaşkanına iletilmektedir (6306 Sayılı Kanun Uygulama Yönetmeliği, 2012). Ek Madde 1 kapsamında belirtilen koşullar doğrultusunda riskli alan tespiti için zemin yapısı ya da üzerinde bulunan yapılaşma nedeniyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıdığına dair teknik raporun hazırlanmasına gereksinim duyulmadan Cumhurbaşkanı tarafında alanda yapılacak uygulama bütünlüğü göz önünde bulundurularak karar alınabilmektedir.

3.2.4. Riskli Yapı

Riskli alan içerisinde yer alan ya da riskli alan dışında olup ömrünü tamamlamış olan, yıkılma ya da ağır hasar görme riski taşıdığı yapılan teknik analizler ve değerlendirmeler sonucunda tespit edilen yapılara riskli yapı denilmektedir (6306 Sayılı Kanun, 2012). Özellikle Şubat 2023 depremleri sonrasında riskli yapı tespitleri önemli gündemlerden bir tanesi haline dönüşmüş ve günlük hayatımızda sıklıkla karşılaştığımız uygulamalardan bir tanesi haline gelmiştir. Riskli yapıların tespiti, itiraz süreçleri, yıkım işlemleri, hak sahipliliği gibi birçok aşama Uygulama Yönetmeliği ve Uygulama Yönetmeliğinin Ek-2'sinde detaylı şekilde açıklanmaktadır

3.2.5. 6306 Sayılı Kanun ve Fiziksel/Mekânsal Dayanıklılık Kriterleri

6306 sayılı Kanun ve Uygulama Yönetmeliği bu çalışma kapsamında belirlenmiş olan fiziksel/mekânsal dayanıklılık kriterleri bağlamında incelenmiştir (Tablo 2). Yapılan incelemeler sonucunda yasanın "Yaşam ortamının iyileştirilmesi ve mevcut riskli alanların yeniden yapılandırılması" kriterini temel aldığı ve bu çerçevede uygulama tanımladığı gözlemlenmektedir.

Yapılan inceleme sonucunda yasa ve yönetmelikte ağırlıklı olarak riskli yapıların tahliyesi ve yıkılmasına, dönüştürülecek taşınmazların değerinin tespit edilmesine, hak sahibi olacaklarla yapılacak anlaşma türlerine, hak sahiplerine yapılacak yardımlara ve yeniden yapılacak yapılara yönelik detayların açıklandığı görülmektedir. Yasa içerisinde yapıların

Tablo 2: 6306 Sayılı Kanun İnceleme Tablosu

Yasa Adı	**6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanaların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun**
Yönetmelik Adı	**6306 Sayılı Kanun Uygulama Yönetmeliği**
İlişkilendiği Kriter	• Yaşam ortamının iyileştirilmesi ve mevcut riskli alanların yeniden yapılandırılması
Uygulama Araçları	Rezerv Yapı Alanı, Riskli Alan, Riskli Yapı
Amaç	Bu Kanunun amacı; afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir.

Fiziksel/Mekansal Dayanıklılık Kriterleri ve İlişkilendiği Maddeler		
Fonksiyonlar	**Dayanıklı Altyapı**	**Arazi Kullanım**
İLİŞKİLENDİĞİ MADDELER: • Madde 6 • Madde 6/A • Madde 7 (Yönetmelik) • Madde 15 (Yönetmelik) • Madde 18 (Yönetmelik) • Madde 19 • Ek Madde 1 • Ek Madde 2	**İLİŞKİLENDİĞİ MADDELER:** • Madde 4 (Yönetmelik)	

güçlendirilmesine dair uygulama yalnızca Yönetmeliğin 8'inci maddesinin yedinci fıkrasında belirtilmektedir. Fiziksel/mekânsal dayanıklılık kriterlerinin yasa ve yönetmelikteki karşılığı incelendiği zaman ağırlıklı olarak fonksiyonlar ana teması üzerinden yanıt alınabilmektedir. Fakat alınan yanıtların dayanıklılığı ne derecede sağlayabileceği veya kanun üzerinde dayanıklılık vaat eden maddelerin uygulamaya geçerken ne derecede dayanıklılık yarattığı tartışmalıdır. Riskli yapı tespiti için gerekli olan koşullar detaylı olarak açıklanmış ve tespit koşulları teknik analiz sonuçlarına dayandırılmıştır. Buna karşılık özellikle yeni yerleşim alanı olarak kullanılacak rezerv yapı alanlarının tespitinde gözlemsel veriye dayalı rapor istenmesi, riskli alan tespit aşamaları ve bu alanlarda yapılacak uygulamalarda özellikle gelir ve hasılat getirecek her türlü uygulama yapılabilir şeklindeki maddeler yasanın güvenli ve sağlıklı yaşam alanları oluşturmak amacıyla çelişmektedir. Yasa ve yönetmelik genelinde özellikle imar planlarının hazırlanmasına ilişkin bütün detaylar ise Ek Madde 2 içerisinde verilmeye çalışılmaktadır. Sonuç olarak Kanun her ne kadar afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi, sağlıklı ve güvenli

yaşam alanlarının oluşturulması amacıyla hazırlanmış, Türkiye'de afet ve dayanıklılık anlamında en önemli yasalardan bir tanesi olarak görülse de fiziksel/mekânsal dayanıklılığın detaylı olarak ele alınmadığını söylemek mümkündür.

3.3. 5366 Sayılı Kanun

Türkiye'de özellikle 1960 yılı sonrasında kent nüfusunun hızla arttığı bilinmektedir. Kentlerde artan nüfus başta konut ve altyapı ihtiyacı olmak üzere birçok yeni ihtiyacı da beraberinde getirmektedir. Bu süreçte devletin konut ihtiyacını karşılamak konusunda yetersiz kalması sonucu imar mevzuatına aykırı yapılaşmalar oluşmuş, konut ihtiyacı bireylerin kendileri tarafından karşılanmaya çalışılmıştır. Bu süreç içerisinde başlayan ve hız kesmeden devam eden yoğun yapılaşma ekolojik yapıya olduğu kadar tarihi ve kültürel dokulara da zarar vermektedir. Ayrıca tarihi ve kültürel taşınmazlar zaman içerisinde korunması gereken kimliklerinde ayrıştırılıp turizm amacıyla kullanılması, alanların yeterli altyapıya sahip olmaması ve bu alanlarda gerekli planlama çalışmalarının yapılmaması gibi çeşitli sebeplerle zarar görmekte, yıpranmakta ve zamanla çöküntü alanlarına dönüşebilmektedir (Kaplan, 2017). Bu sebeplerle tarihi ve kültürel varlıkların korunması, gelecek nesillere aktarılması adına 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun hazırlanmasına gerek duyulmuş 2005 yılında yürürlüğe girmiştir.

3.3.1. 5366 Sayılı Kanun Uygulama Araçları

Kanun ile beraber yenileme alanlarının belirlenmesi, teknik altyapı ve yapısal standartların belirlenmesi ve bu alanlarda projelerin hazırlanması, uygulanması gibi araçlar tanımlanmaktadır. Kanun amacına uygun olarak sit alanı olarak belirlenecek alanlarda bölgenin özelliklerine uygun olarak restore edilmesi, yeniden inşa edilmesi, bölgenin ihtiyaç duyduğu donatı alanlarının oluşturulması, afet risklerine karşı önlemlerin geliştirilmesi yönetmelik kapsamında detaylandırılmaktadır. Kanun ve yönetmeliğine genel olarak bakıldığı zaman tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yer aldığı alanların canlandırılması amacıyla alan bazlı kentsel dönüşüm uygulamaları yapılmasının hedeflendiği söylenebilir. Yapılacak kentsel dönüşüm çalışmalarında asıl amaç tarihi dokuların yenilenmesi ve güçlendirilmesi yoluyla sağlıklı ve yaşanabilir yani bir anlamda dayanıklılığın artırıldığı

alanlar yaratmaktır.

Yenileme alanları bu kanun kapsamında öne çıkan araçlardandır. Yönetmeliğin 4'üncü maddesi içerisinde yer alan tanımlara göre yenileme alanı "Sit ve koruma alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının içinde, sınırları yetkili idarenin teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nca kabul edilerek belirlenen alanları" tanımlamaktadır (5366 sayılı Kanun Yönetmeliği, 2005, s. 1). Yönetmelik kapsamında yenileme alanı olarak tespit edilen alanlarda uygulanmak üzere yenileme avan projesi, yenileme uygulama projesi, rölöve projesi, restitüsyon projesi ve restorasyon projesi olmak üzere beş proje türü tanımlanmaktadır. Yenileme uygulama projeleri; yenileme alanında bulunan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların, Kanunun 3'üncü maddesinde belirtilen ve kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulunca tarafından onaylanan rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile onarılacak ya da yeniden inşa edilecek yapıların, imar mevzuatında öngörülen kentsel tasarım, çevre düzenleme, mimari, statik, mekanik-elektrik tesisat ve alt yapı projelerini kapsamaktadır (5366 sayılı Kanun Yönetmeliği, 2005).

3.3.2. 5366 Sayılı Kanun ve Fiziksel/Mekânsal Dayanıklılık Kriterleri

Kanun ve Yönetmeliği çalışma kapsamında belirlenen kriterler bağlamında incelenmiştir (Tablo 3). İnceleme süresince yasa ve yönetmeliğin belirlenen kriterlerden korunacak alanlar ana teması altındaki sit alanları, orman alanları, tarım alanı, kültürel miras alanları vb. hakkında getirilen sınırlamalar, risk analizleri, alanların güçlendirme çalışmaları yapılması kriteri ve aynı zamanda yaşam ortamının iyileştirilmesi ve mevcut riskli alanların yeniden yapılandırılması kriterini temel aldığı gözlemlenmiştir.

İnceleme sonucunda korunması gereken tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların bulunduğu alanlarının iyileştirilmesi, güçlendirilmesi ve canlandırılması amacıyla yenileme alanı, yenileme uygulama projeleri gibi çeşitli uygulama araçları tanımladığı gözlemlenmiştir. Tanımlanan uygulamalar içerisinde yenileme alanı belirlenirken özellikle afet riskinin göz önünde bulundurularak alan belirlenmesi ve eğer afet riski nedeniyle yenileme projesi hayata geçirilemiyorsa yetkili idarenin alanda bulunan riskin niteliğine göre gerekirse yapılaşma, kullanım sınırlamaları, yasaklamaları getirebiliyor olması öne çıkan hususlardandır. Aynı zamanda

uygulama aşamalarında afet etüt raporlarının hazırlanması gerekliliği de fiziksel/mekânsal dayanıklılığın artırılması açısından önem taşımaktadır. Bu nedenlerle yasa ve yönetmeliğe uygun olarak hataya geçirilen uygulamaların dayanıklılığı yüksek alanlar yaratmak açısından önem taşıdığı, yasa ve yönetmeliğin dayanıklılığı ele aldığını, uygulamalarına yansıttığını söylemek mümkündür.

Tablo 3: 5366 Sayılı Kanun İnceleme Tablosu.

Yasa Adı	**5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun**
Yönetmelik Adı	**5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği**
İlişkilendiği Kriter	• Sit alanları, orman alanları, tarım alanı, kültürel miras alanları vb. hakkında getirilen sınırlamalar, risk analizleri, alanların güçlendirme çalışmaları • Yaşam ortamının iyileştirilmesi ve mevcut riskli alanların yeniden yapılandırılması
Uygulama Araçları	Yenileme alanı, Yenileme avan projesi, Yenileme uygulama projesi, Rölöve projesi, Restitüsyon projesi, Restorasyon projesi
Amaç	Bu Kanunun amacı, büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır. Bu Kanun, yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda oluşturulacak olan yenileme alanlarının tespitine, teknik altyapı ve yapısal standartlarının belirlenmesine, projelerinin oluşturulmasına, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin usûl ve esasları kapsar.

Fiziksel/Mekansal Dayanıklılık Kriterleri ve İlişkilendiği Maddeler		
Fonksiyonlar	**Dayanıklı Altyapı**	**Arazi Kullanım**
İLİŞKİLENDİĞİ MADDELER: • Madde 3 • Madde 8 (Yönetmelik) • Madde 28 (Yönetmelik) • Madde 29 (Yönetmelik) • Madde 30 (Yönetmelik)	**İLİŞKİLENDİĞİ MADDELER:** • Madde 18 (Yönetmelik)	

3.4. 3194 Sayılı İmar Kanunu ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği

Dayanıklı bir kent oluşturmak adına atılması gereken en önemli adımlardan bir tanesi planlı gelişmedir. Mekânsal planlar hazırlanırken planlama alanının mevcut durumuna ek olarak alanın geçmiş dönemlerde sahip olduğu özellikler, potansiyelleri, sorunları, geliştirilmesi gereken özellikleri de belirlenmektedir. Ayrıca hazırlanan plan ile alanın gelecekteki nüfusunun ihtiyaçlarına cevap verebilmek, oluşabilecek eksikleri gidermek

ve oluşabilecek tehditler karşısında önlemler almak, alanın potansiyelleri çerçevesinde koruma/kullanma dengesinin korunarak gelişmesi sağlamak yani dayanıklı yerleşim alanları oluşturmak amaçlanmaktadır. Planlamanın bu derece önemli olduğu bir noktada 3194 sayılı İmar Kanunu ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ön plana çıkmaktadır.

3.4.1. Kanun ve Yönetmeliğin İçeriği

3194 sayılı Kanun 1985 yılında yürürlüğe girmiş ve günümüze kadar çok sayıda revizyon yapılarak zaman içerisinde ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara cevap verebilir duruma getirilmiştir. İmar Kanunu ile belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde veya dışarısında yer alan yerlerde yapılacak planlarda ve inşa edilecek yapılarda çevre, plan, fen ve sağlık şartlarına uygun olarak gerekli düzenlemelerin yapılması amaçlanmaktadır (3194 Sayılı İmar Kanunu, 1985). Yasa ile beraber nazım imar planı, uygulama imar plan, çevre düzeni planı ve mekânsal strateji planları gibi farklı ölçeklerdeki mekânsal planlar ve bu planların kapsamları, amaçlarını tanımlanmaktadır. Tanımlanan planlardan da anlaşılacağı üzere 3194 sayılı kanun ile düzenli gelişen, planlı ve dayanıklı yaşam alanları oluşturmak hedeflenmektedir. Hazırlanacak her plan öncesinde planlama alanının doğal eşiklerinin, sosyal, ekonomik, demografik yapısının detaylı analizlerinin yapılması gerekmektedir (3194 Sayılı İmar Kanunu, 1985). Mekânsal planlar sırasıyla; Mekânsal Strateji Planı, Çevre Düzeni Planı, Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı olmak üzere hiyerarşik bir sistem içerisindedir. Her plan kendisinden üst planda belirlenen kararlar çerçevesinde hazırlanmakta, planlar içerisinde bütünlük sağlanmaktadır (3194 Sayılı İmar Kanunu, 1985). Planların hazırlanması ve uygulanması ile ilgili detaylı bilgiler 14/06/2014 tarihinde yürürlüğe giren Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği içerisinde açıklanmaktadır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014).

Yürürlüğe girdiği tarihten itibaren değişen ihtiyaçlara yanıt verebilmek adına Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde çeşitli revizyonlar yapılmıştır. 2024 yılında yapılan değişiklikler ile beraber afet ve iklim değişikliği kaynaklı tehlikeler, riskler ve bu riskler karşısında dirençli yaşam alanları oluşturmak adına yönetmeliğin amacında ve içeriğinde çeşitli düzenlemeler, eklemeler yapılmıştır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014).

Gerek Kanunda gerekse de Yönetmelikte farklı ölçeklerde farklı amaçla

birçok plan tanımlanmışsa da hazırlanacak olan her plan, yönetmeliğin 7'nci maddesinde yer alan planlama ilke ve esaslarına, standartlara, tekniklere ve tanımlara uymak zorundadır. Her plan kamu yararı ilkesi temelinde, planlama hiyerarşisine uygun, doğal/kültürel/tarihi değerleri ve varsa geleneksel yapıyı koruyarak ve alanın afet riskine dikkate alarak il afet risk azaltma planında belirtilenler önlemler çerçevesinde hazırlanmalıdır. Plan hazırlanırken alanla ilgili özelliklerin belirlendiği analizler ve analiz verilerinin sentezi yapılarak karar geliştirilmelidir. Hazırlanacak olan planlanın türüne göre katılımcı yollarla gerçekleştirilmesi, alanda yaşayan kişilerin anketler, toplantı ve çalıştaylar gibi çeşitli yollarla görüşlerinin alınması gerekmektedir. Ayrıca planlama alanı çevresinden bağımsız değerlendirilemez. Hazırlanacak yeni planlar çevresinde bulunan diğer planlar ile bütünlük içerisinde olmalıdır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014).

3.4.2. 3194 Sayılı Kanun, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ve Fiziksel/Mekânsal Dayanıklılık Kriterleri

Kanun ve yönetmeliği çalışma kapsamında belirlenen fiziksel/mekânsal dayanıklılık kriterleri bağlamında incelenmiştir (Tablo 4). Kentsel dayanıklılığın sosyal, ekonomik, ekolojik, fiziksel/mekânsal ve yasal/yönetsel olarak beş farklı boyutu bulunmaktadır ve her bir boyut birbirinden ayrı olarak düşünülemeyecek bir bütünü oluşturmaktadır. Kentsel dayanıklılık açıklanırken ele alınan her bir olgunun özellikle de fiziksel/mekânsal dayanıklılık kriterlerinin İmar Kanunu ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde büyük ölçüde karşılık bulduğunu söylemek mümkündür. Fiziksel/mekânsal dayanıklılığın sağlanmasında en etkin rollerden bir tanesini mekânsal planlar üstlenmektedir. Hem planın hazırlık aşamasında yapılan analiz ve sentezler hem de planların temel aldığı esasların hayata geçirilmesiyle dayanıklı kentler yaratmak mümkündür. Bu nedenle İmar Kanununda ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinin mekânsal planları uygulama aracı olarak tanımlaması kentsel dayanıklılığın her boyutuyla temel alındığını göstermektedir. Kanunda belirlenen amaca ek olarak Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği son revizyon ile birlikte amacında doğrudan dirençlilik vurgusuna da yer vermektedir (3194 Sayılı İmar Kanunu, 1985; Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014).

İmar Kanunu üzerinden yapılan inceleme sonucunda hazırlanan inceleme tablosu aşağıda yer almaktadır. Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği

dayanıklılığın sağlanması amacıyla hazırlanacak olan mekânsal planların esaslarını ve yöntemlerini açıkladığı ve doğrudan dayanıklılık temelinde hazırlandığı için içerisinde yer alan her maddenin kriterlerle ilişkilendiği söylenebilir.

Tablo 3: 5366 Sayılı Kanun İnceleme Tablosu.

Yasa Adı	3194 Sayılı İmar Kanunu
İlişkilendiği Kriter	Yasa çalışma kapsamında belirlenen fonksiyonlar, dayanıklı altyapı ve arazi kullanım ana temaları ve bu temalar altında yer alan kriterlerin tümüyle ilişkilenmektedir.
Genel Esas	Herhangi bir saha, her ölçekteki plan esaslarına, bulunduğu bölgenin şartlarına ve yönetmelik hükümlerine aykırı maksatlar için kullanılamaz.
Uygulama Araçları	Nazım İmar Planı, Uygulama İmar Planı, Çevre Düzeni Planı, Mekansal Strateji Planı
Amaç	Bu Kanun, yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenmiştir.
Genel Madde	Ek Madde 8 – Plan değişiklikleri, plan ana kararlarını, sürekliliğini, bütünlüğünü sosyal ve teknik altyapı dengesini bozmayacak şekilde ve teknik gerekçeleri sağlamak şartıyla yerleşmenin özelliğine uygun olarak yapılır. Plan değişikliği tekliflerinde ihtiyaç analizini içeren sosyal ve teknik altyapı etki değerlendirme raporu hazırlanarak planı onaylayacak idareye sunulur. Fonksiyon değişikliği hariç olmak üzere, parsel bazında; nüfusu, yapı yoğunluğunu, kat adedini, bina yüksekliğini arttıran imar planı değişiklikleri yapılamaz. Ancak bir fonksiyon, parsel bazında konut kullanımına dönüştürülemez.Bin metrekareden az olmamak kaydıyla oluşmuş adalarda; ada bazında nüfusu, yapı yoğunluğunu, kat adedini, bina yüksekliğini arttıran veya fonksiyon değişikliği getiren plan değişikliklerinde ihtiyaç duyulan kültürel tesis, sosyal ve teknik altyapı kullanımları; adanın merkezine en fazla 500 metre yarı çaplı alanda karşılanmak zorundadır.

Fiziksel/Mekansal Dayanıklılık Kriterleri ve İlişkilendiği Maddeler		
Fonksiyonlar	Dayanıklı Altyapı	Arazi Kullanım
İLİŞKİLENDİĞİ MADDELER: • Madde 8 • Madde 21 • Madde 23 • Madde 27 • Madde 28 • Madde 32 • Madde 35 • Madde 39 • Madde 40 • Ek Madde 1 • Geçici Madde 16 • Geçici Madde 21	İLİŞKİLENDİĞİ MADDELER: • Madde 23 • Ek Madde 2 • Ek Madde 6 • Ek Madde 10	İLİŞKİLENDİĞİ MADDELER: • Madde 8

3.5. İncelenen Yasa ve Yönetmeliklerin Genel Değerlendirmesi

Çalışma kapsamında incelenen yasa ve yönetmelikler için afet, deprem, dayanıklılık/dirençlilik, risk, yenileme, iyileştirme ve dönüşüm kavramları üzerinden kavramsal analizi yapılmıştır (Tablo 5).

Tablo 3: 5366 Sayılı Kanun İnceleme Tablosu.

	AFET	DEPREM	DAYANIKLILIK/ DİRENÇLİLİK	RİSK	YENİLEME	İYİLEŞTİRME	DÖNÜŞÜM
6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun	7	0	0	86	1	3	46
6306 Sayılı Kanun Uyulama Yönetmeliği	7	3	0	206	1	1	20
5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun	2	0	0	2	27	0	0
5366 Sayılı Kanun Uygulama Yönetmeliği	8	0	0	9	60	0	0
3194 Sayılı İmar Kanunu	8	2	1	5	10	1	16
Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği	25	10	2	33	8	2	4

Yapılan incelemeler sonucunda afet vurgusunun en fazla Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde yer aldığı gözlemlenmiştir. Yönetmelik, afet ve deprem vurgusuna ek olarak dayanıklılık/dirençlilik vurgusuna doğrudan amacında yer vermektedir. Bu anlamda dayanıklılık/dirençlilik vurgusuna amacında yer veren tek yönetmelik olarak ön plana çıkmaktadır. Afet riskini azaltmak ve sağlıklı çevreler oluşturmak amacıyla ortaya çıkmış olan 6306 sayılı Kanunun ve Uygulama Yönetmeliği üzerinden yapılan incelemeye bakıldığı zaman afet kelimesinin toplamda 14 kere yer bulduğu fakat bunlarda 2 tanesi yasa ve yönetmeliğin adında, 1 tanesi metin içinde yer alan başka bir yasanın adında, 3 tanesi ise yasa ve yönetmeliklerde yapılan değişikliklerin açıklandığı dipnot kısmında geçmektedir. Dolayısıyla afet riski altındaki alanlar üzerine hazırlanmış olan bir yasada afet kelimesinin yalnızca 8 kere yer alması dikkat çekmektedir. Buna karşılık risk kavramı yasanın uygulama araçları olan riskli yapı ve riskli alandan dolayı yasada 86, yönetmelikte ise 206 kere kullanılmaktadır. Kanun içerisinde toplamda 86 kere yer alan risk kavramının 48 tanesi "riskli yapı" kavramından, 22 tanesi "riskli alan" kavramlarından oluşmaktadır. 6306 sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde de risk kavramı toplamda 206 kere geçiyor olarak gözükse bile bunlardan 130 tanesini "riskli yapı" kavramı ve 46 tanesini "riskli alan" kavramı oluşturmaktadır (Şekil 1) (Şekil 2).

Belirlenen kavramlar üzerinden yapılan kavram analizi sonucunda incelenen yasa ve yönetmeliklerin tamamında afet kavramının toplamda 57 kere, deprem kavramının toplamda 15 kere, dayanıklılık/dirençlilik

kavramının ise toplamda 3 kere yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle afet ve deprem, vurgularının yeterince yapılmadığı hatta incelenen 3 yasa ve 3 yönetmeliğin 2 tanesi hariç hiçbirinde dayanıklılık kavramının hiç yer almadığı belirlenmiştir.

Şekil 1: 6306 Sayılı Kanunda "Risk" Kavramı.

Şekil 2: 6306 Sayılı Kanun Uygulama Yönetmeliğinde "Risk" Kavramı.

4. Afet ve Dayanıklılık Mevzuatı Uygulamalarının Yaşanan Afet Bağlamında Hatay Üzerinden Değerlendirilmesi

Kentlerde dayanıklılığın sağlanmasında yasal dayanaklar önemli sorumluluklar taşısa da tam anlamıyla dayanıklı kentler yaratabilmek adına yasalarda ve yönetmeliklerde belirtilen koşulların kâğıt üzerinde yazmasından bir adım öteye geçerek uygulamalara da yansıması gerekmektedir. Ancak bu şekilde dayanıklı kentler oluşturulması mümkün olmaktadır. Bu nedenle incelemesi yapılan yasa ve yönetmelikler çerçevesinde hayata geçen uygulamalar Şubat 2023 depremlerinde en ağır hasarı alan kentlerden bir tanesi olan Hatay ili üzerinden değerlendirilecektir.

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde büyüklükleri 7.7 ve 7.6 olan iki büyük deprem ve 20 Şubat 2023 tarihinde Hatay'ın Yayladağı ilçesinde 6.4 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir (TMMOB, 2023; AFAD, 2023). 11 ilin etkilendiği Şubat 2023 depremlerinde en ağır hasarı alan illerden bir tanesi Hatay olmuştur. Anadolu'nun en eski yerleşimlerinden biri olan ve sahip olduğu kültürel miraslarla, tarihi dokusuyla korunması gereken kentlerimizden birisi olan Hatay, yaşanan afet sonrasında büyük ölçüde yıkılmıştır. TBMM Meclis Araştırma Komisyonu tarafından hazırlanan raporda yer alan verilere göre Hatay'da deprem anında 13.314 bina yıkılırken acil yıkılması gereken 7.600 bina, ağır hasarlı 64.504 bina, orta hasarlı 12.883 bina ve az hasarlı 99.363 bina bulunmaktadır (TBMM, 2023).

İncelemesi yapılan mevzuatların en yenisinin dahi 10 yılı aşkın süredir yürürlükte olmasına rağmen, meydana gelen Şubat 2023 depremleri sonrasında oluşan yıkımın, açığa çıkan sosyal ve ekonomik sorunların ölçeği oldukça büyüktür. Dolayısıyla yasa ve yönetmeliklerin vaat ettiği dayanıklılığın kâğıt üzerinden öteye geçemeyerek uygulamalara yansımadığı sonucuna varılması mümkündür.

4.1. Riskli Alan İlanları

6306 sayılı Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Hatay'da farklı yıllarda çeşitli ilçeler için riskli alan kararı alınmıştır. Çalışma kapsamında Resmî Gazete incelenmiş ve Hatay'da 2012 yılından itibaren toplamda 4 farklı alan için riskli alan ilanı bulunduğu, 1 kararın ise iptal edildiği belirlenmiştir (Tablo 6) (Resmî Gazete, 2013, 2017, 2022, 2023).

Tablo 6: Hatay'da Riskli Alan İlanları.

TARİH	SAYISI	KAPSADIĞI ALAN	ALAN BÜYÜKLÜĞÜ	NOT
05.04.2023	7033	Antakya	307 hektar	
05.02.2022	5175	İskenderun İlçesi; 1. Meydan, Cumhuriyet Mahalleleri 2. Numune, Esentepe, Pınarbaşı Mahalleleri 3. Modernevler Mahallesi		12.10.2013 tarihinde ilan edilen riskli alan kararının İPTAL kararıdır.
14.12.2017	30270	İskenderun İlçesi; 1. Meydan, Cumhuriyet Mahalleleri 2. Numune, Esentepe, Pınarbaşı Mahalleleri 3. Modernevler Mahallesi	1) 7.6 hektar 2) 26.8 hektar 3) 34.2 hektar	
30.07.2017	30139	Payas İlçesi Karbeyaz Mahallesi	26.36 hektar	
12.10.2013	28793	İskenderun İlçesi; 1. Meydan, Cumhuriyet Mahalleleri 2. Numune, Esentepe, Pınarbaşı Mahalleleri 3. Modernevler Mahallesi	1) 7.6 hektar 2) 26.8 hektar 3) 34.2 hektar	
25.06.2013	26688	Antakya İlçesi, Emek ve Aksaray Mahalleleri	35 hektar	

Hatay'da ilk riskli alan kararı 23.06.2023 tarihinde Antakya ilçesine bağlı olan Emek ve Aksaray Mahallelerinde gerçekleştirilmiştir (Şekil 3). İlan edilen riskli alan yaklaşık olarak 35 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. (Resmî Gazete, 2013). Riskli alan kararı ile ilgili detaylı gerekçe yayımlanmamakla birlikte 23.06.2013 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararına göre 6306 sayılı Kanunun 2'nci maddesi uyarınca karar alındığı belirtilmektedir (Resmî Gazete, 2013).

Şekil 3: Riskli Alan Sınırı (ÇŞİDB, TOKİ ve GEDAŞ, 2021).

Hatay'da ilan edilen beş riskli alandan ikincisi ise 12.10.2013 tarihinde İskenderun ilçesine bağlı bulunan Meydan ve Cumhuriyet Mahallerindeki 17.6 hektarlık alan; Numune, Esentepe ve Pınarbaşı Mahallelerinde 26.8 hektarlık alan ve Modernevler Mahallesinde bulunan 34.2 hektarlık alan olmak üzere toplamda 6 mahallenin dahil olduğu bölgeyi kapsamaktadır (Resmî Gazete, 2013). Riskli alan kararına karşı STK'lar tarafından çeşitli itirazlarda bulunulmuş ve kararın iptali amacıyla mahkemeye başvurulmuş ve 2015 yılında riskli alan kararı iptal edilmiştir. Ancak bu iptal kararı alanda bulunan riskli alan kararının tam anlamıyla iptali ile sonuçlanmamıştır. 2017 yılına gelindiğinde 14.12.2017 tarihinde, 6306 sayılı Kanunda 2016 yılında yapılan değişiklik ile eklenmiş olan Ek Madde 1'in birinci fıkrasının b bendi dayanak olarak gösterilerek alanda bulunan yapılaşmaların %65'inin ruhsatsız yapı olmasında dolayı alanda can ve mal güvenliğinin risk altında olduğu belirtilerek söz konusu alan tekrardan riskli alan ilan edilmiştir. İlan kararının ardından 2021 yılında söz konusu alanda uygulamaya geçilmesinin önünde hukuki sebeplerden

dolayı sorunların bulunduğu, projeye yapılan itirazlar ve riskli alan kararına dahil olan mahallelerin muhtarlarının riskli alan kararının iptal edilmesine dair isteklerini belirttikleri dilekçeleri nedeniyle kararın yeniden gözden geçirilmesine karar verilmiştir. Bu nedenle söz konusu alan için Hacettepe Üniversitesi tarafından alanın değerlendirilmesine dair teknik rapor hazırlanmıştır. Riskli alan ilanı için gerekçe olarak sunulan alanda bulunan yapıların %65'inden fazlasının riskli yapı olduğu gerekçesine karşılık üniversite tarafından hazırlanan Teknik Raporda yer alan verilere ve yapılan analizlerin sonuçlarına göre alanın yaklaşık olarak yalnızca %30'luk kısmının riskli olduğu tespit edilmiştir. Tespitlere ek olarak alanda bütüncül bir kentsel dönüşüm çalışması yerine yapı bazlı dönüşüm uygulamalarının daha uygun olacağı görüşü de paylaşılmaktadır. Teknik Raporda belirtilen hususlar göz önünde bulundurularak 04.02.2022 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanı Kararı ile riskli alan kararı ikinci kez kaldırılmıştır (Ekranhaber, 2024)

Ayrıca Şubat 2023 depremleri sonrasında İskenderun'da meydana gelen yıkım ile iptal edilen riskli alan ilanına konu olan alanların çeliştiği görülmektedir (Şekil 4). Şekilde görüldüğü üzere yıkımın yoğunlaştığı alanlar ile riskli alan olarak belirlenmesi istenen alanlar çok büyük oranda ayrışmaktadır. Bu ayrışma riskli alanların hangi bilimsel ve teknik veriler bağlamında belirlendiği ile ilgili soru işaretlerini artırmaktadır (Akkoyunlu, 2023).

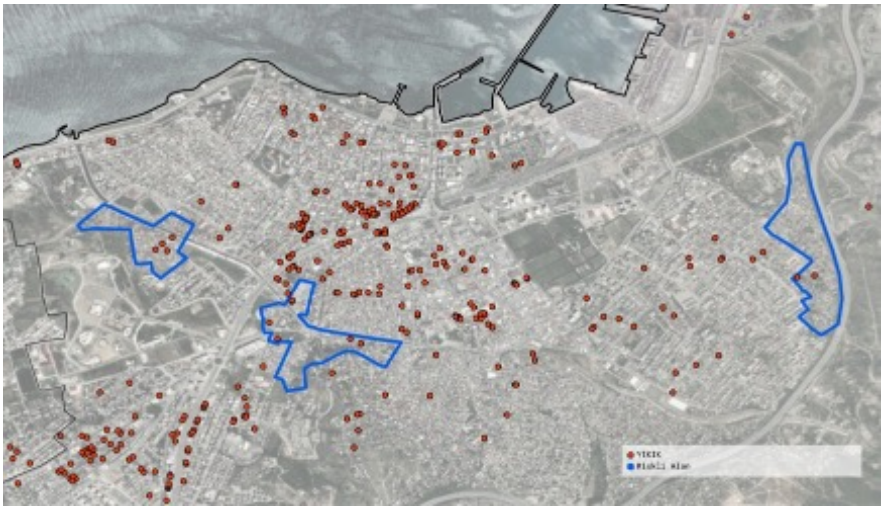

Şekil 4: İskenderun Riskli Alanlar ve Yıkım Verilerinin Analizi (Akkoyunlu, 2023).

Üçüncü riskli alan kararı, Payas ilçesine bağlı Karbeyaz Mahallesinde, 30.07.2017 tarihinde yaklaşık olarak 26 hektarlık alanı kapsamaktadır (Şekil 5). Aynı zamanda bu alanda yaklaşık 14 hektarlık bir alan için "Rezerv Yapı Alanı" ilanı da bulunmaktadır.

Şekil 5: Karbeyaz Mahallesi Riskli Alan ve Rezerv Alan Sınırı (ÇŞİDB, 2018).

Hatay'da ilan edilen son riskli alan kararı ise Şubat 2023 depremlerinin sonrasında, Cumhurbaşkanı Kararı ile 05.04.2023 tarihinde Antakya'da ilan edilmiştir (Şekil 6). Tarihi kent merkezinin ve Kurtuluş Caddesinin de içerisinde bulunduğu yaklaşık olarak 307 hektarlık bir alanı kapsayan "Riskli Alan" kararı, ilan tarihinden itibaren büyük tartışmalara neden olmuştur (Resmi Gazete, 2022).

Şekil 6: Antakya Riskli Alan Sınırı (Kasap, 2024).

Riskli alan ilan edilen bölge içerisinde 1.derece arkeolojik sit alanı, 3.derece arkeolojik sit alanı ve kentsel sit alanları bulunmaktadır. Korunma olgusunun ön planda olması gereken bir alan için koruma olgusundan bahsedilmeyen, yenileme ve tasfiye uygulamalarını temel alan 6306 sayılı Kanun kapsamında uygulama yapmanın ne derecede doğru olduğu tartışmalıdır. Kanun her ne kadar afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi, iyileştirilmesi ve güvenli yaşam alanları oluşturulması amacıyla yürürlüğe girmiş olsa da korunması gereken tarihi ve kültürel yapıların bulunduğu bir alanlar için uygulama yapmasının kanun amacıyla çeliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. 6306 sayılı Kanunun yalnızca 9'uncu maddesinde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu veya 5366 sayılı Kanun uygulamalarının bulunduğu durumlarda Kültür ve Turizm Bakanlığından alanın sit statüsü göz önünde bulundurularak görüş alınması gerekliliği açıklanmaktadır (6306 Sayılı Kanun, 2012).

Riskli alan kararı ilan edilişinin ilk gününden itibaren oldukça tartışılmış ve tartışılmaya devam edilmektedir. Bu amaçla kararın yürütülmesinin durdurulması ve iptal edilmesi amacıyla çeşitli davalar açılmıştır. TMMOB 05.05.2023 tarihinde yürütmenin durdurulması ve kararın iptal edilmesi için dava açmıştır. Dava gerekçesi olarak da afet meydana gelmeden önce alınması gereken önlemlerin alınmadığı, afet sonrasında alınan riskli alan kararının ise 6306 sayılı Kanunun amacına aykırı olduğu ve riskli alan ilanı ile asıl amaçlananın Antakya'nın ranta açılması olduğunu göstermiştir (TMMOB, 2023). Bir diğer itiraz ise Danıştay Savcılığı tarafından TMMOB ile aynı gerekçelerle Danıştay 4.Dairesine kararın iptali önerilmiştir. (Sol Haber, 2024). Av. Fevzi Özlüer, riskli alan kararı ile ilgili kararın en başta Hatay İl Afet Risk Azaltım Planı'nda alınan kararlara aykırı olduğunu ayrıca 6306 sayılı Kanunun amacı ve gerekçesi afet öncesi dönemde risk önlemek olduğundan afet sonrasında hasarlarının giderilmesi amacıyla kullanılmasının yasanın amacına aykırı olduğunu belirtmektedir (Özlüer, 2023).

Yapılan itirazlar, açılan davalara karşılık riskli alan ilan edilen Antakya Tarihi Kent Merkezi için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Revizyon Planı ve 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Revizyon Planı ve 1/500 Ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planları hazırlanmış ve onaylanmıştır (ÇŞİDB, 2024).

4.2. Rezerv Yapı Alanı İlanları

6306 sayılı Kanunda 9 Kasım 2023 tarihinde yapılan düzenleme ile değişen rezerv yapı alanı tanımına uygun olarak 14 Kasım 2023 tarihinde Kentsel Dönüşüm Başkanlığı tarafından Hatay'ın Antakya ve Defne ilçelerinde içerisinde 8 mahallenin yer aldığı yaklaşık olarak 207 hektarlık bir alanın rezerv yapı alanı olarak ilan edilmiştir (Ortak Akıl Antakya, 2023). Böylelikle Türkiye'de ilk kez bir yerleşim alanı rezerv yapı alanı olarak ilan edilmiştir (Şekil 7).

Şekil 7: Antakya Rezerv Yapı Alanı Sınırı (Antakya Gazetesi, 2023).

Böylelikle Antakya ve Defne'nin korunması gereken geleneksel kent dokusunun tamamıyla ortadan kaldırılmasının önü açılmıştır. Ayrıca mevcut yerleşim alanının rezerv yapı alanı ilan edilmesiyle beraber burada yaşayan insanların mekanla olan bağlarının kopartılması, alanın mülkiyet dokusunun silinmesi ve hak sahiplerinin mülkiyet haklarının ellerinden alınarak yerlerinden edilmesi söz konusudur. 6306 sayılı Kanunda kapsamında rezerv yapı alanlarının riskli alanlar ve riskli yapılarda yaşayan kişilerin nakledileceği rezerv konut ve işyerleri yapılması amacıyla kullanılabileceği belirtilmektedir. İlan edilen 207 hektarlık alanda olduğu gibi mevcut durumda üzerinde yerleşim bulunan alanlarda yaşayan kişilerin barınma haklarının karşılanacağı alanların neresi olduğu, üzerinde

yapılaşma bulunan rezerv yapı alanları için de rezerv yapı alanı tespit edilip edilmeyeceği soruları ortaya çıkmaktadır.

Antakya ve Defne gibi geleneksel kent dokusunun ön planda olduğu ve korunması gerekli bir alanda hayata geçirilecek uygulamaların koruma yaklaşımını temel alınması gerekmektedir. 6306 sayılı Kanunun koruma yaklaşımını benimsediği söylenemeyeceğinden dolayı rezerv yapı alanı uygulamalarında da koruma yaklaşımının benimsenmesi beklenemez. Söz konusu alanda yapılacak uygulamalar için ne tür sınırlamalar getirildiği, halihazırda büyük bir afet yaşamış bir alanda yeniden yapılaşırken dikkat edilmesi gereken hususların hazırlanan projelere ne derecede yansıtıldığı, hazırlanan projelerde kentsel fonksiyonların alanın mevcut kullanım işlevlerine uyun olarak mı dağıtıldığı ve projelerin tamamlanması sonrasında kentte yaratacağı değişimler gibi çeşitli sorunlar büyük bir belirsizliğe yol açmaktadır.

Av. Ecevit Alkan'ın açıklamalarına göre rezerv yapı alanı ilan edilen alanda bulunan bütün tapuların hazineye geçirilerek uygulamaya itiraz edilmesinin ve dava açılmasının önüne geçilmeye çalışılmaktadır (Yılmaz, 2023). Aynı zamanda alanda yapılacak olan projelerin tamamlanmasının ardından daha öncesinde olduğu gibi yine bu alanda yaşamaya devam etmek, hakları olan alanlarda yaşamlarını sürdürebilmek isteyen kişilerin konutların yeni bedellerini ödemeleri halinde bu isteklerini karşılayabileceklerini de belirtmektedir. Bu alanda gerçekleştirilen uygulamaların kamulaştırmadan farkını açıklayan Alkan, hak sahiplerine yapılacak ödemelerin ne kadar bir ücret ödeneceği, yapılacak ödemelerin ne zaman gerçekleştirileceğinin belirsizliğine dikkat çekmektedir.

Halihazırda büyük bir felaket atlatmış ve hala en temel ihtiyaçların karşılanması konusunda bile sorunlar yaşayan, kentsel hizmetlerin pek çoğuna nitelikli bir şekilde erişemeyen kişiler tekrardan büyük bir belirsizliğin içerisine sürüklenmektedir.

Mevcut rezerv yapı alanı ilanına ek olarak ÇŞİDB, Kentsel Dönüşüm Başkanlığı, TOKİ, GEDAŞ ve Emlak Konut iş birliğiyle 6 Şubat Deprem Afeti Projeleri hazırlanmıştır (Şekil 8) (Hatay Valiliği, 2024). Proje kapsamında Antakya, Defne, Samandağ, Altınözü, Reyhanlı, Kırıkhan ve İskenderun'da konut işlevli 139.543 birim ve toplamda 153.660 birimin yapılması öngörülmektedir. Söz konusu proje alanlarının da rezerv yapı

olarak ilan edilmesi durumunda Hatay'da yerleşim alanlarının büyük bir kısmı rezerv yapı alan statüsüne girmiş olacak ve rezerv yapı alanlarının getirebileceği toplumsal ve ekonomik sorunlar bu alanlar için de geçerli olacaktır.

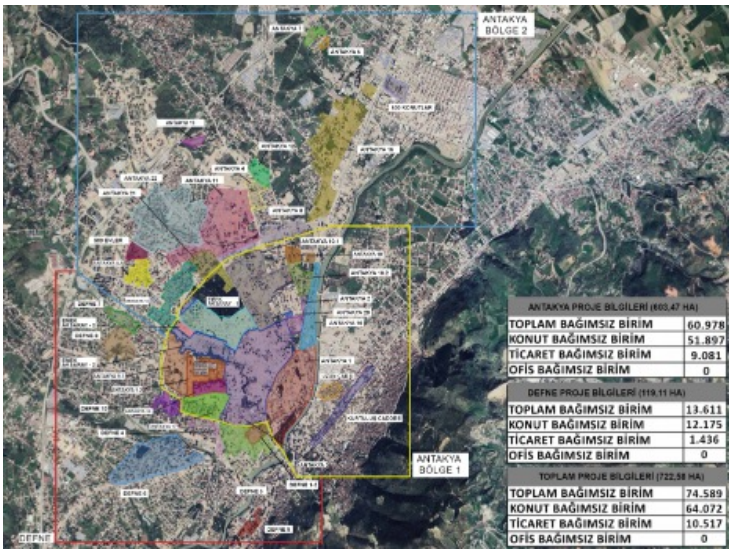

Şekil 8: 6 Şubat Deprem Afeti Projesinin Antakya ve Defne Etabı (Hatay Valiliği, 2024)

4.3. 5366 Sayılı Kanun Uygulamaları

Hatay, M.Ö. 100.000'lere kadar uzan köklü tarihi ile Anadolu'nun en eski yerleşimlerinden bir tanesi olarak ön plana çıkmaktadır. Zaman içerisinde çok sayıda medeniyeti de içerisinde barındıran Hatay aynı zamanda her medeniyetten de kendisine değerler katmıştır (T.C. Hatay Valiliği, 2024). Sahip olduğu tarihi ve kültürel değerlerin yanı sıra doğal değerleri ile de ön plana çıkmakta olan Hatay, korunma yaklaşımının en belirgin okunması gereken kentlerden bir tanesidir. 2 tanesi Kentsel Sit Alanı, 1 tanesi Tarihi sit alanı ve 581 tanesi arkeoloji sit alanı olmak üzere toplamda 584 alan sit alanı statüsüne sahiptir (Şekil 9) (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024a).

Hatay'da bulunan sit alanları da Şubat 2023 depremlerinde önemli ölçüde zarar görmüştür (Şekil 10). Tescilli yapılar da yıkılmış ya da acil yıkılması gereken, ağır hasarlı yapıların içerisinde yoğunlaşmaktadır. Antakya'da ise tescilli yapıların %72'si yıkılmış ya da yıkılacak durumda olarak tespit edilmiştir (Hatay Planlama Merkezi, 2024a). Bu nedenle Şubat 2023 depremleri ile sadece konut alanlarının değil korunması gerekli tarihi

yapıların da önemli derecede hasar aldığı bilinmekte ve Hatay'ın iyileşme sürecinde yapılaşma alanlarına olduğu kadar tarihi dokunun korunmasına ve yaşatılmasına da aynı derecede önem verilmesi gerekmektedir.

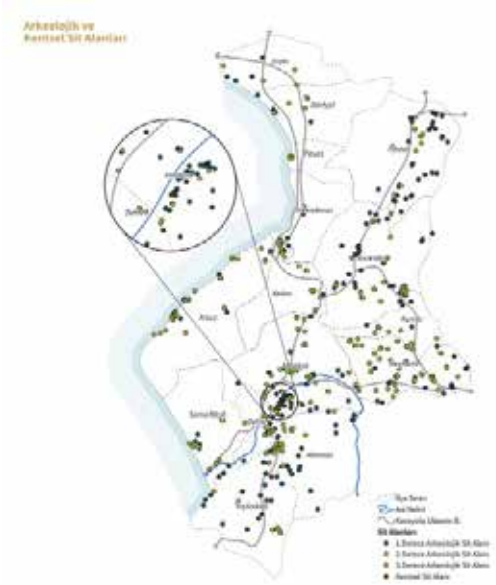

Şekil 9: Hatay Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanları Haritası (Hatay Planlama Merkezi, 2024b).

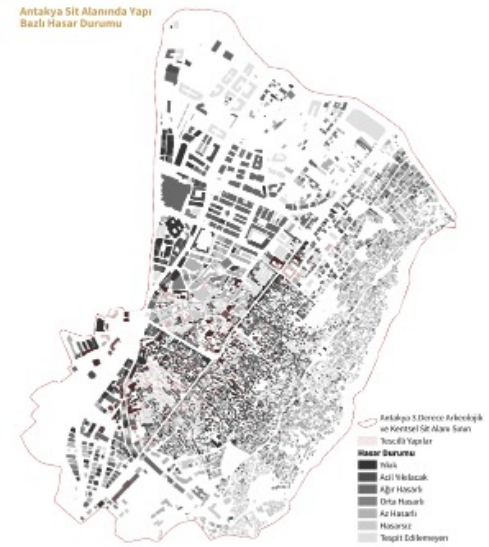

Şekil 10: Antakya Sit Alanında Yapı Bazlı Hasar Durumu Analizi (Hatay Planlama Merkezi, 2024c).

Meydana gelen hasara/yıkıma karşılık 5366 sayılı Kanunun Hatay'da herhangi bir uygulaması bulunmamaktadır. Doğrudan bu amaca yönelik olarak hazırlanmış yasa ve uygulama yönetmeliği bulunmasına rağmen tarihi kent merkezinde 6306 sayılı Kanun kapsamında değerlendirilmesi ve bu alanda yapılacak olan uygulamalar için 6306 sayılı Kanunun dayanak gösterilmesinin doğruluğu ve gerekliliği tartışmaya açıktır. Kentsel sit alanı olarak ilan edilen Antakya'da 6306 sayılı kanun kapsamında 307 hektarlık alan riskli alan olarak, 207 hektarlık alan ise rezerv yapı alanı olarak ilan edilmiştir. Özellikle Antakya gibi tarihi dokusunun, doğal yapısının, kültürel miras ögelerinin korunmasının son derece önemli olduğu bir yerde 5366 sayılı Kanununun uygulanmayarak onun yerine yeniden inşa yaklaşımını temel alan 6306 sayılı kanun kapsamında uygulama yapılması Antakya'da koruma olgusunun dışarda bırakıldığı, dikkate alınmadığı sonucunu ortaya çıkardığı söylenebilir.

Fiziksel/Mekânsal dayanıklılığın sağlanması için belirlenen kriterlerden bir tanesi olan "Sit alanları, orman alanları, tarım alanı, kültürel miras alanları vb. hakkında getirilen sınırlamalar, risk analizleri, alanların güçlendirme çalışmaları" her ne kadar 5366 sayılı Kanun için temel ilkelerden bir tanesi olsa da bu ilkenin ve dolayısıyla yasanın amacının Hatay'da uygulamaya geçemediğini söylemek mümkündür.

4.4. 3194 Sayılı İmar Kanunu ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği Uygulamaları

Yaşanan afet sonrasında Hatay'da meydana gelen yıkımın boyutu göz önünde bulundurulduğunda şehir planlama anlamında yapılması gerekenlerin ne ölçüde yapıldığı, alanın afetselliği göz önünde bulundurularak yerleşim kararları gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği gibi konular oldukça tartışmalıdır.

Hatay'ın 2013 yılında büyükşehir belediyesi olarak ilan edilmesiyle beraber ilk çevre düzeni planı da hazırlanmıştır (Şekil 11). Şehir Plancısı Dr. Tuğçe Tezer ile Hatay'da planlama süreçleri ile ilgili yaptığı açıklamalara göre Hatay'da çevre düzeni planının o dönemdeki mevcut imar planlarının bir araya getirilmesi ile oluşturulduğu belirtilmektedir (Nehna, 2024). Hazırlanacak olan imar planlarının ölçeklerine göre yapılması gerekli olan analizler, alınması gereken kararlar farklılaşmakta ve üst ölçekli planlarda alınan kararlar doğrultusunda alt ölçekli imar planları oluşturulmaktadır.

Buna karşılık Hatay'da çevre düzeni planı hazırlanması süresinde İmar Kanununda ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde açıkça belirtilen planlama hiyerarşisine uyulmadığı, alt ölçekli planların birleştirilerek üst ölçekli planlar oluşturulduğu açığa çıkmaktadır. Böylelikle alt ölçekli planlarda doğal alanların yapılaşmaya açılması gibi alınan yanlış kararları üst ölçekli planlara da taşınmakta ve alt ölçekli planda alınan yanlış kararlar üst ölçekli planlarla da tekrarlanarak yasal hale gelmektedir.

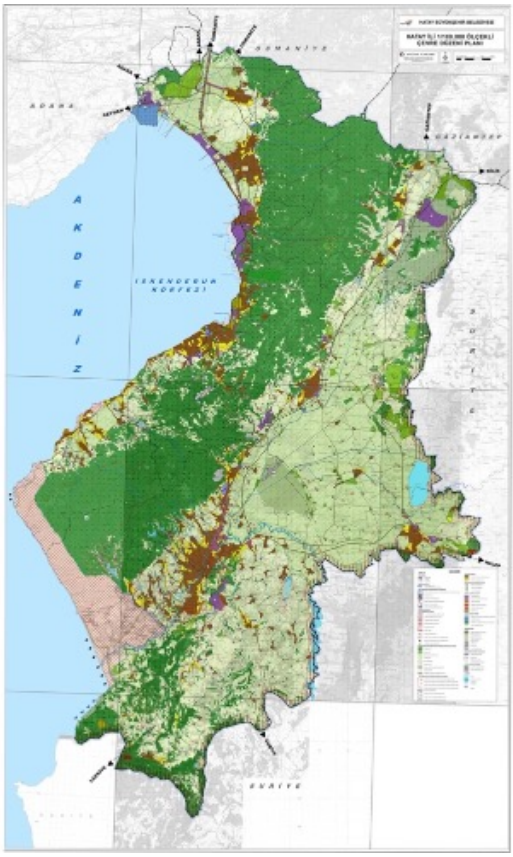

Şekil 11: Hatay Çevre Düzeni Planı (Hatay Planlama Merkezi, 2023).

İmar Kanununda yapılaşma koşullarına ek olarak yapıların kanuna uygun biçimde yapıldığının belgesi olan yapı ruhsatı verilmesinin koşulları da belirtilmiştir. Belirlenen yapılaşma koşulları ve yapı ruhsatları yalnızca yapının resmiyet kazanmasına değil aynı zamanda yapının fiziksel/mekânsal dayanıklılığın sağlanmasında da önemli rol oynamaktadır. Buna karşılık zaman içerisinde çıkartılan imar afları ya da imar barışları İmar Kanunu

ile çelişmekte, kentlerin fiziksel/mekânsal dayanıklılığını tehdit etmektedir. İmar affı/imar barışı uygulamaları en temelde ruhsatsız yapıların kayıt altına alınması ve imara aykırı yapılaşmaların resmi hale getirilmesiyle düzenli gelişen ve sağlıklı yaşam alanları oluşturacağı iddiasıyla ortaya çıkmıştır (Kasparoğlu, 2019). Yapılarda herhangi bir iyileştirme, güçlendirme çalışması gerçekleştirilmeden imar mevzuatına aykırı yapıların doğrudan kayıt altına alınarak resmiyet kazandırılmasıyla beraber daha sağlıklı ve güvenli hale getirildiği düşünülen kentlerden bir tanesi de Hatay'dır. Hatay'da toplamda 56.465 yapı ve bağımsız birim 2018 yılında çıkartılan imar barışı uygulamasından yararlanmıştır (Seydanlıoğlu, 2021). Özellikle deprem riski başta olmak üzere afet riskinin oldukça yüksek olduğu bilinen bir kentte imar barışı adı altında yasallaştırılan yapılar mevcut riski daha da artırmıştır. İmar Kanununa aykırı yapıların resmileştirilmesinin 2023 depremleri sonucunda meydana gelen yıkımın boyutunu daha da artırdığı söylenebilir.

İmar Kanununun afetlere karşı dayanıklı kentler oluşturulması için temel olarak alınabileceği ve çalışmanın önceki aşamalarında fiziksel/mekânsal dayanıklılık kriterleri üzerinden yapılan analizler sonucunda dayanıklılığı temel alarak hazırlanan bir yasa olduğu belirlenmişti. Buna karşılık hayata geçirilen uygulama örneklerine bakıldığı zaman her ne kadar dayanıklılığı temel alarak hazırlansa da söz konusu yaklaşımın yasanın ötesine geçemeyerek Hatay'da gerçekleştirilen uygulamalara yansımadığı gözlemlenmiştir.

5. Sonuç

Kentler ve toplumlar günümüzde çok çeşitli risk ve tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Ortaya çıkabilecek tehditlerin önlenmesi ve risk azaltımı konusunda mevzuat ve mekânsal planlar merkezi ve yerel idarenin elinde bulunan önemli birer araçtır.

Mevzuatın Değerlendirmesi

İncelenen ilk mevzuat 6306 sayılı Kanun ve Uygulama Yönetmeliği olmuştur. İncelemeler sonucunda kanun ve uygulamalarının dayanıklılığı ne derecede sağlayabileceğinin tartışmalı olduğu görülmüştür. Örneğin yeni yerleşim alanı olarak kullanılacak rezerv yapı alanlarının tespitinde detaylı bilimsel veriye dayalı teknik raporlar yerine gözlemsel veriye dayalı rapor istenmesi ve bu alanlarda yapılacak uygulamalarda gelir getirecek

her türlü uygulamanın yapılabilir kılınması yasanın güvenli ve sağlıklı yaşam alanları oluşturmak amacıyla çelişmektedir. Türkiye'de afet ve dayanıklılık anlamında en önemli yasalardan bir tanesi olarak görülse de fiziksel/mekânsal dayanıklılığın detaylı olarak ele alınmadığını söylemek mümkündür.

İncelemesi yapılan ikinci mevzuat ise 5366 Sayılı Kanun ve Uygulama Yönetmeliğidir. Yapılan incelemeler sonucunda korunması gereken tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların bulunduğu alanlarda iyileştirme, güçlendirme ve canlandırma amacıyla yenileme alanı tespiti, yenileme uygulama projeleri gibi çeşitli uygulama araçlarının tanımlandığı gözlemlenmiştir. Yenileme alanlarının belirlenmesinde özellikle afet riskinin göz önünde bulundurulması ve eğer afet riski nedeniyle proje uygulanamadığı alanlarda yapılaşma ve kullanım sınırlamaları ya da yasaklamaları getirebiliyor olması dikkat çekmektedir. Aynı zamanda uygulama aşamalarında afet etüt raporlarının hazırlanması gerekliliği de fiziksel/mekânsal dayanıklılığın artırılması konusunda önem taşımaktadır. İnceleme sonucunda yasa ve yönetmeliğe uygun olarak hataya geçirilecek uygulamaların dayanıklılığı yüksek alanlar oluşturabileceğine, yasa ve yönetmeliğin dayanıklılığı ele aldığını ve tanımladığı uygulama araçlarına yansıttı gözlemlenmiştir.

Mevzuat analizinde son olarak 3194 sayılı İmar Kanunu ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği incelenmiştir. İmar Kanunu plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun yaşam alanlarının oluşturulmasını amaçlamaktayken Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, İmar Kanununa ek olarak amacında doğrudan dirençlilik vurgusuna yer vermekte olduğu gözlemlenmiştir. Kentsel dayanıklılığın sağlanmasında gerekli olan her bir kriterin özellikle de fiziksel/mekânsal dayanıklılık kriterlerinin İmar Kanunu ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde büyük ölçüde karşılık bulduğunu söylemek mümkündür. Örneğin İmar Kanunun ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinin mekânsal planları uygulama aracı olarak tanımlaması yalnızca fiziksel/mekânsal dayanıklılığın değil aynı zamanda kentsel dayanıklılığın da temel alındığının bir göstergesi niteliğindedir.

Mevzuatların fiziksel/mekânsal dayanıklılık kriterlerini temel alarak hazırlanmasının önemli olduğu kadar ele alınan dayanıklılık yaklaşımının mevzuat uygulamalarında da gözlemlenebilir olması gerekmektedir. Bu nedenle yapılan mevzuat analizinin yanı sıra ilgili mevzuat uygulama araçlarının Hatay'da nasıl gerçekleştiği, hangi sorunlara yol açabileceği de

çalışma kapsamında tartışılmıştır.

Mevzuat Uygulamalarının Değerlendirilmesi
Bu amaçla ilk olarak 6306 sayılı Kanun uygulamalarında bir tanesi olan "Riskli Alan" ilanları Hatay üzerinden incelenmiştir. Yasada yer alan belirsizliklerin yanı sıra Hatay'daki riskli alan ilanlarının da oldukça tartışmalı olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle kentsel sit alanı Antakya için 2023 yılında yapılan riskli alan ilanı oldukça tartışmalıdır. Kentsel sit alanı statüsüne sahip olan Antakya'da yapılacak uygulamalarda 6306 sayılı Kanun gibi yenileme ve kentsel dönüşüm odaklı bir yasanın yerine koruma yaklaşımının yüksek olduğu ve yıkıp yeniden inşa etmek yerine daha çok iyileştirme çalışmalarına odaklanan bir yasanın temel alınması gerekliliği ortaya konmuştur.

İncelemesi yapılan bir diğer uygulama ise "Rezerv Yapı Alanı" ilanlarıdır. Hatay'da 2023 yılında Antakya ve Defne'de toplamda 8 mahalleyi kapsayan, yaklaşık 207 hektarlık bir alan rezerv yapı alanı olarak ilan edilmiştir. Rezerv yapı alanı ilan edilmesi ile birlikte alanın mülkiyet dokusunun tamamıyla silinmesi ve söz konusu alanda yaşayan insanların mülkiyet haklarının ellerinden alınıp yerlerinden edilerek mekanla olan bağlarının kopartılması söz konusudur. Ayrıca korunması gerekli bu alanda hazırlanan projelerde kentsel fonksiyonların alanın mevcut kullanımına uyun olarak dağıtılıp dağıtılmadığı ve projelerin tamamlanması sonrasında kentte ne ölçüde değişim yaratacağı gibi çeşitli sorunlar büyük belirsizliklere neden olmaktadır. Ayrıca ÇŞİDB, TOKİ, GEDAŞ ve Emlak Konut tarafından hazırlanan 6 Şubat Deprem Afeti Projeleri kapsamında belirtilen proje alanlarının zaman içerisinde rezerv yapı alanı olarak ilan edilip edilmeyeceği de bir diğer belirsizlik olarak ortaya çıkmaktadır.

Hatay gibi köklü tarihe ve farklı statülerde/derecelerde sit alanlarına sahip bir kentte 5366 sayılı Kanun uygulamasının bulunmadığı gözlemlenmiştir. Tarihi ve geleneksel dokusunun, doğal yapısının ve sahip olduğu kültürel miras ögelerinin korunmasının son derece önemli olduğu bir yerde 5366 sayılı Kanunu uygulamalarının bulunmaması koruma yaklaşımının dışarda bırakıldığı sonucuna varılmasını sağlamaktadır.

Hatay üzerinden yapılan incelemeler sonucunda söz konusu dayanıklılık yaklaşımının yalnızca mevzuatta bulunduğu, uygulamalara yansımadığı gözlemlenmiştir. Özellikle afet ve dayanıklılığın sağlanması adına en

önemli yasalardan birisi olarak öne çıkan 6306 sayılı Kanunda hem içeriğinde hem de uygulamalarında dayanıklılığın sağlanmasının değil ekonomik boyutların ön planda tutulduğu, uygulama alanlarının tespitinde ve uygulamalarında alanların nasıl belirlendiği konusunda belirsizliklerin bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak Türkiye'de bütüncül bir dayanıklılık mevzuatının bulunmadığı, mevzuat ve uygulamaların içeriklerinin dayanıklılığı sağlama konusunda yetersiz kaldığı, mevzuat içerisinde tanımlanan araçlar dayanıklılıkla ilişkilense bile uygulamaya geçirilirken bu ilişkilerin ortadan kaybolduğu ve mevzuat içerisinde çeşitli eksikliklerin, belirsizliklerin bulunduğu tespit edilmiştir. Hazırlanan bu çalışma ile mevzuatlarda tespit edilen eksikliklerin ve belirsizliklerin giderilmesine, yasa ve yönetmeliklerin dayanıklılık bağlamında geliştirilmesine ve mevzuatların uygulamalar için esas alınması ile beraber afetlere karşı dayanıklı kentler yaratılmasına dönük tartışmalara ve başka derinlikli çalışmalara zemin hazırlanması beklenmektedir

6. Kaynaklar

AFAD (2024). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. Erişim tarihi: 17.04.2024 https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu

AFAD. (2023, 20 Şubat). Hatay'da Meydana Gelen 6.4 Büyüklüğündeki Deprem Hk. Basın Bülteni-1. https://afad.gov.tr/hatayda-meydana-gelen-64-buyuklugundeki-deprem-hk-basin-bulteni-1

Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun. (2012). T.C. Resmî Gazete, 28498, 31 Mayıs 2012.

Akkoyunlu, N. [@nazim_akkoyunlu](2023, 16 Mayıs). Depremin üzerinden 100 gün geçti! [Gönderi]. Twitter/X https://x.com/nazim_akkoyunlu/status/1658471036848070664

Alexander, D. E. (2013). Resilience and disaster risk reduction: an etymological journey. Natural hazards and earth system sciences, 13(11), 2707-2716.

Antakya Gazetesi. (2024, 24 Şubat). Rezerv alan ilanı neden iptal edilmelidir? https://antakyagazetesi.com/rezerv-alan-ilani-neden-iptal-edilmelidir/

Bakanlar Kurulu Kararı. (2013). T.C. Resmî Gazete, 28688, 27 Mayıs 2013. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130625-3.htm

Bakanlar Kurulu Kararı. (2013). T.C. Resmî Gazete, 28793, 12 Ekim 2013. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/10/20131012-22.htm

Bakanlar Kurulu Kararı. (2017). T.C. Resmî Gazete, 30139, 30 Temmuz 2017. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170730-5.pdf

Bakanlar Kurulu Kararı. (2017). T.C. Resmî Gazete, 30270, 14 Aralık 2017. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171214-3.pdf

Bakanlar Kurulu Kararı. (2022). T.C. Resmî Gazete, 31741, 5 Şubat 2022. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220205-7.pdf

Bakanlar Kurulu Kararı. (2023). T.C. Resmî Gazete, 32154, 5 Nisan 2023. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/04/20230405-14.pdf

Bektaş, Y. (2022). Kentsel Dayanıklılık ve Kentsel Dönüşüm Arasındaki İlişkiyi Kentsel Yoğunluk ve Sosyal Altyapı Değeri Üzerinden Okumak: Kayseri Örneği. Megaron, 17(1), 117-135.

Çay, T. ve Sonel Kandemir, E. (2022). Türkiye'de imar uygulama mevzuatındaki gelişim süreci. Geomatik, 7(1), 26-40. https://doi.org/10.29128/geomatik.809393

Ekran Haber. (2023, 18 Şubat). İskenderun'daki 6 mahalleye ilişkin "riskli alan" kararı! Neden iptal edildiği ortaya çıktı. https://www.ekranhaber.com/iskenderundaki-6-mahalleye-iliskin-riskli-alan-karari-neden-iptal-edildigi-ortaya-cikti

Galantini, Z.D.Y. (2018). Urban Resilience as a Policy Paradigm for Sustainable Urban Planning and Urban Development: The Case of Istanbul [Doktora Tezi], İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Genç, F. N. (2007). Türkiye'de Doğal Afetler ve Doğal Afetlerde Risk Yönetimi. Stratejik Araştırmalar Dergisi, 9, 201-226.

Hatay Planlama Merkezi. (2023). Hatay1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı. Erişim tarihi: 06.03.2024, https://drive.google.com/file/d/1kWfKBxtvVZ3wsVXV1YZl8vdM-qTOiHeh/view

Hatay Planlama Merkezi. (2024a). Mekansal İyileştirme. Erişim tarihi: 01.07.2024, https://hatayplanlamamerkezi.com/tr-TR/projects/mekansal

Hatay Planlama Merkezi (2024b). Hatay Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanları. Erişim tarihi:01.01.2025, https://drive.google.com/file/d/1zymhpuIcrWMpqAWqV1QYzuggFmUc0ESJ/view

Hatay Planlama Merkezi (2024c). Antakya Kentsel ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı Hasar Tespiti. Erişim tarihi: 01.01.2025, https://drive.google.com/file/d/1EW-7cBTp3PQSo5psYUoWXt1KxFxHTmqf/view

Hatay Valiliği. (t.y.). Tarihsel Süreç İçerisinde Hatayda Kültür ve Uygarlık. http://hatay.gov.tr/tarihsel-surec-icinde-hatayda-kultur-ve-uygarlik#:~:text=Hatay%20Anadolu%27nun%20en%20eski,yerle%C5%9Fim%20yeri%20olarak%20kullan%C4%B1ld%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20g%C3%B6stermektedir

Hatay Valiliği. (2024, 31 Mayıs). 6 Şubat Deprem Afeti Projeleri. http://www.hatay.gov.tr/kurumlar/hatay.gov.tr/pop-up/Hatay_Deprem_Afeti_Projeleri_31052024.pdf

Holling, C. S. (1973). Resilience And Stability of Ecological Systems. Annual Review Of Ecology and Systematics, 4(1), 1-23.

İmar Kanunu. (1985). T.C. Resmî Gazete, 18749, 3 Mayıs 1985.

Kaplan, O. (2017). 5366 Sayılı Kanun Kapsamında Yenileme Alanlarında Gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Süreci Üzerine Bir Deneme. Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(2), 275-304.

Kasap, A. (2023, 6 Nisan). Depremden 'rant' çıkarmak: Antakya ikinci Sur olabilir. https://www.diken.com.tr/depremden-rant-cikarmak-antakya-ikinci-sur-olabilir/

Kasparoğlu, M. (2019). Türkiye'de İmar Affı Yasaları ve İmar Barışı [Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Meerow, S., Newell, J. P., ve Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review. Landscape and Urban Planning, 147, 38-49.

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği. (2014). T.C. Resmî Gazete, 29030, 16 Haziran 2014.

Nehna [@nehna_biz]. (2024, 4 Temmuz). "Bütün dünya haksız, Antakyalılar haklı." @tugce_tezer ile Antakya'da Planlama ve Koruma Amaçlı İmar Planı'nı konuştuk [Video]. Instagram. https://www.instagram.com/p/C8_1QUHMP4e/

Ortak Akıl Antakya. (2023, 5 Aralık). Antakya Şehir Merkezinde Rezerv Yapı Alanı İlanı Hakkında Kamuoyuna Duyuru. https://www.ortakakilantakya.com/_files/ugd/b6dcda_299f2570c3954cb497e19b9daf2320fc.pdf

Özlüer, F. (2023, 10 Ağustos). Antakya Tarihi Kent Merkezi'nin Riskli Alan İlan Edilmesi Kararının Kent Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. https://www.fevziozluer.av.tr/2023/08/10/antakya-tarihi-kent-merkezinin-riskli-alan-ilan-edilmesi-kararinin-kent-hukuku-acisindan-degerlendirilmesi/

Özşahin, E. (2013). Türkiye'de Yaşanmış (1970-2012) Doğal Afetler Üzerine Bir Değerlendirme. 2. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, 25-27.

Seydanlıoğlu, M. (2021). İmar Barışı Uygulaması Kapsamında Yapı Kayıt Belgesi Alınması ve İptal Edilmesi Nedenlerinin Analizi [Dönem Projesi], Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sol Haber. (2024, 2 Ocak). Danıştay'dan Antakya'da 'riskli alan' ilanına itiraz: Depremden önce ilan edilmeliydi. https://haber.sol.org.tr/haber/danistaydan-antakyada-riskli-alan-ilanina-itiraz-depremden-once-ilan-edilmeliydi-388616

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, TOKİ ve GEDAŞ (2013). Hatay İli, Antakya İlçesi, Emek Ve Aksaray Mahalleleri Sınırları İçerisinde Kalan Riskli Alanın1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı- Plan Araştırma Raporu.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2018). Hatay İli Payas İlçesi Karbeyaz Mahallesi Riskli, Rezerv Yapı Alanına Ait 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Değişikliği. https://webdosya.csb.gov.tr/db/hatay/duyurular/2-1_25000_planaciklamaraporu_hatay-_payas_02_02_2018-onay-tar-hl--20180216072436.pdf

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2024, 11 Haziran). Hatay İli, Antakya İlçesi, Tarihi Kent Merkezine İlişkin 1/5.000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Revizyonu ve 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Revizyonu. https://hatay.csb.gov.tr/hatay-ili-antakya-ilcesi-tarihi-kent-merkezine-iliskin-1-5.000-olcekli-k.a.n.i.p.-rev.-ve-1-1000-olcekli-k.a.u.i.p.-rev.-duyuru-451050

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024a). İllere Göre Sit Alanları İstatistiği. Erişim tarihi: 05.06.2024, https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44974/illere-gore-sit-alanlari-istatistigi.html

Tekeli, İ. (2023). Antakya'nın Deprem Sonrası Kent Planlaması İçin Bir Strateji Önerisi. Sketch: Journal of City and Regional Planning, 5(1), 96-105.

Tezer, A. (2012). "Kentsel Dirençlilik-Dayanıklılık". İçinde Melih Ersoy(Ed.) Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük. 221-223. İstanbul: Ninova Yayınları.

TMMOB. (2023, 5 Mayıs). TMMOB Antakya'da 307 Hektarlık Alanın Riskli İlan Edilmesi Kararına Dava Açtı. https://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmob-antakyada-307-hektarlik-alanin-riskli-ilan-edilmesi-kararina-dava-acti#:~:text=TMMOB%20taraf%C4%B1ndan%2005.04.2023%20tarih,ve%20iptali%20istemiyle%20dava%20a%C3%A7%C4%B1ld%C4%B1

TTMOB. (2023). 6 Şubat Depremleri 8. Ay Değerlendirme Raporu. Erişim tarihi: 15.01.2024, https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/depremin_8._ayina_iliskin_degerlendirmelerimiz.pdf

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2023). Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Sonuçlarının Tüm Yönleriyle Araştırılması, Depreme Dirençli Yapı Stokunun Oluşturulması Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Etkinliğinin Artırılması İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=3134

Yılmaz, T. (2023, 28 Kasım). Türkiye genelinde ilk defa bir yerleşim yeri rezerv bölge ilân ediliyor. https://bianet.org/haber/turkiye-genelinde-ilk-defa-bir-yerlesim-yeri-rezerv-bolge-ilan-ediliyor-288546

Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun. (2005). T.C. Resmî Gazete, 25866, 16 Haziran 2005.

Yüksel, K. U. ve Karaçor, E. (2021). Afet Riskleri ile İlgili Kentsel Dayanıklılık Çalışmalarının Yöntemsel Olarak İncelenmesi. İdealkent, 12(34), 1531-1558.

5366 sayılı Kanun Yönetmeliği. (2005). T.C. Resmî Gazete, 26023, 14 Aralık 2005.

6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliği. (2012). T.C. Resmî Gazete, 28498, 15 Aralık 2012.

Kapanış Paneli

Planlamanın Ufku: Kentlerin Geleceği

Moderatör: **Akif Burak ATLAR**

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Deniz YAMAN GALANTİNİ

Dr. Öğr. Üyesi Gülsün Duygu BÜTÜN

Arş. Gör. Atahan DEMİRKOL

Dr. İdil AKYOL KOÇHAN

Moderatör:

Akif Burak ATLAR

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

Akif Burak ATLAR: Değerli katılımcılar, sevgili öğrenci arkadaşlar, değerli meslektaşlarımız; 48. kez düzenlenen Dünya Şehircilik Günü Kolokyumunun Kapanış Panelinde buluştuk. Bu üç günlük keyifli özel buluşmayı bugün bu panelde noktalayacağız ve bir sonraki buluşma için hazırlıklara hemen akabinde elbette başlayacağız.

Öncelikle bu üç gün boyunca kolokyum buluşmasına farklı kentlerden, farklı noktalardan gelen tüm katılımcılara teşekkür ediyoruz. Güzel Antalya bizi sıcak bir havayla karşıladı. Bu güzellikle beraber üç gün oldukça keyifli, oldukça verimli ve oldukça önemli paylaşımların yapıldığı kolokyumu güzel bir panelle noktalamak istiyoruz. Bu vesileyle kolokyumda emeği geçen tüm meslektaşlarımıza, destek veren tüm kurumlarımıza bir kez daha teşekkür edelim.

Bugün bu yıl yıkım ve yaşam ekseninde şehirciliği tartıştık hep birlikte, bir anlamda şehir planlama mesleğinin kaderi gibi aslında, özellikle Türkiye'de teoriyle pratik arasında günden güne artan bir uçurum ve bu uçurumun oluşmasında hem pratikteki ilkesel olarak bizlerin eleştirdiği uygulamalar hem bu uygulamalara alan açan mevzuat değişiklikleri, bir yandan piyasanın yıkıcı koşulları, piyasa koşullarına terk edilen planlama pratikleri elbette afet ve benzeri krizlerle karşılaştığımızda içinden çıkılmaz problemler içinde bulunmamıza gerekli koşulları hazırlıyor. Biz de şehir plancıları olarak belki de geleneksel anlamda sürekli kentlerimizin, yaşam

alanlarımızın sorunlarını çözmeye, daha yaşanabilir, daha sağlıklı kentlerde toplum olarak tüm parçalarıyla birlikte yaşayacağımız alanlar için bir fikirsel faaliyet, süreç içinde bulunuyoruz. Bu anlamda meslek alanımızın doğası gereği elbette yıkımı değil, yaşamı savunuyoruz. Kapanış Panelimizde üç gün boyunca yaptığımız tartışmaların burada sunulan değerli bildirilerin bir anlamda özeti niteliğinde geleceğe bakan bir pencere açmayı planlıyoruz. Şöyle ilerleyeceğiz: İlk turda beşer dakika konuşmacılarımıza söz verip, mevcut fotoğrafı çekmeye çalışacağız. Yıkı ve yaşam ekseninin yıkım tarafına dair nedenleri biraz da tanımlarıyla birlikte ele alacağız. İkinci turdaysa biraz yaşam perspektifini genişletip, geleceğe dair önerilerimizi belki de meslek alanına, meslektaşlara ve ilgili tüm paydaşlara dair mesajlarımızı içerecek şekilde sizlere aktarmaya çalışacağız. Son olarak mikrofonu size uzatacağız. Sizlerin katkılarını, sorularını alıp, Dünya Şehircilik Günü 48. Buluşmasına hep birlikte nokta koyacağız.

Ben başlarken değerli panelistlerimizi isterseniz size takdim edeyim. Zeynep Deniz Yaman Galantini Hocamız Gebze Teknik Üniversitesinde görev yapıyor. Bugün bizlere "Kentsel Dayanıklılık" başlığı altında çalışmalarından ve gözlemlerinden katkılarını sunacak İTÜ mezunu örgün şehir plancısı meslektaşımız aynı zamanda, ardından iklim üzerine biraz kafa yoracağız. Krizler çağında yaşıyoruz biliyorsunuz. Giderek derinleşen bu kriz atmosferinde iklim en önemli başlıklardan biri mutlaka, Sevgili Gülsüm Duygu Bütün Hocamız Amasya Üniversitesi öğretim üyesi Ortadoğu Teknik Üniversitesi mezunu şehir plancısı bize bu başlıkta katkılar sunacak. Ardından Sevgili Atahan Demirkol Hocamıza mikrofon uzatacağız. Kendisi bir siyaset bilimci Gazi Üniversitesi mezunu ve Afyon Kocatepe Üniversitesinde görev yapıyor. O ise bize "Göç ve Mekân Bağlamında Bir Kriz" aktarımında bulunacak. Son olarak Sevgili İdil Akyol Koçhan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde öğretim üyesi, aynı zamanda Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi mezunu bir şehir plancısı, o da "Kentsel Demokrasi" üst başlığında krizler çağına ilişkin katkıda bulunacak. Böyle bir kapanış paneliyle sizlerin de katkılarıyla elbette kolokyuma nokta koyacağız. Ben tekrar katılımları için teşekkür ediyorum ve panelimizi başlatıyorum.

Kentsel dayanıklılık diyoruz, ama bu acaba hepimizin aynı fikirde olduğu bir kavram mı? Kentsel dayanıklılık dediğimizde, dayanıklı şehirlerden bahsettiğimizde hepimiz aynı şeyi mi kastediyoruz, aynı taraftan mı bakıyoruz konuya? Belki başlamak için doğru bir soru olur. Ne dersiniz Hocam, sizce herkesten aynı yanıtı alır mıyız burada kentsel dayanıklılık nedir diye sorsak?

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Deniz YAMAN GALANTİNİ

Gebze Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Deniz YAMAN GALANTİNİ: Büyük ihtimalle aslında herkesten aynı yanıtı alırız diye düşünüyorum. Fakat verdiğimiz yanıtların ne kadar iyi altını doldurabiliyoruz, esas tartışmamız gereken konu bu. Şimdi kentsel dayanıklılık herkesin bildiği gibi artık şehir planlamanın en önemli konseptlerinden biri haline gelmiş durumda. Tüm kent politikalarında, bütün planlama çalışmalarında mutlaka bir kentsel dayanıklılık hedefini koymak durumundayız. Stratejik mekânsal plan yaklaşımında mutlaka kentsel dayanıklılığa atıfta bulunacak çalışmalar yapmak durumundayız. Özellikle de krizlerin yaşandığı, beklenmeyen değişimlerin, dönüşümlerin yaşandığı bu dönemde bizim için çok anahtar bir kavram oldu dayanıklılık. Tabii farklı farklı literatürde kavramlar çıktıkça onları alıp planlama mesleğiyle entegre edebilmek bir moda haline de geldi. Tamam, bir sürü kavram var, o kavramları alalım, mesleğimiz için değerlendirelim, bir süzgeçten geçirelim ve adapte etmeye çalışalım. Bu güzel, fakat bunu yaparken en azından hakkını da verelim. O yüzden de terminolojiyi hep doğru kullanmak, kavramları iyi çalışmak, iyi analiz etmek önemli. Şimdi kentsel dayanıklılığı tanımlamadan önce de bir kere dayanıklılığın tanımını yapmak lazım, sonra onu kente entegre edebilmek lazım ve acaba gerçekten bu kavramı biz kent planlamaya niye entegre etmeliyiz, bunun nedenlerini çok iyi anlatabiliyor olmak lazım.

Dayanıklılık çok genel bir tabirle sistemlerin beklenmeyen değişimlere, tehditlere, her türlü olumsuzluğa karşı kapasite geliştirmeleri ve

işlevliğini devam ettirebilmeleri anlamına geliyor. Özellikle 16. Yüzyılda ilk kullanımlarını görüyoruz bu kavramın, yani çok eski, yeni değil, ama 1970'lerde artık çevre problemleriyle ilgili kaygılarla birlikte, sürdürülebilirlik literatürünün de devreye girmesiyle birlikte sürdürülebilirliği tamamlayan bir yaklaşım olarak biz literatürde dayanıklılığı, kentsel dayanıklılığı görüyoruz ve tanımlıyoruz.

Şimdi dayanıklılığı tanımlamak önemli, tabii planlamaya neden dayanıklılık kavramını entegre etmekte bu kadar ısrarcı olduğumuzu tanımlamak da önemli. Çünkü nedir? Önemli bir anahtar kelime burada beklenmeyen değişimler. Biz özellikle bu son yıllarda doğa kaynaklı afetler başta olmak üzere çok çeşitli tehditlerle karşı karşıya olduğumuz için planlamanın da o noktada yaşadığımız darboğazlara bir çözüm önerisi sunmasını arzu ediyoruz. Peki, acaba planlama zaten normalde tanım gereği bu problemlere çözüm bulmak zorunda değil mi? Plan ne demek? Plan geleceğe yönelik bir tasarıdır. Öyle değil mi? Problemleri çözmek için uğraşıyoruz zaten. Peki, dayanıklılık nasıl bir fark katacak, nasıl bir fark katmalı? Aslında baktığımızda şu an bizim tartıştığımız konu hangi konsepti temel alırsak alalım birbiriyle çok örtüşen, birbirini tamamlayan aslında aynı hedefe yönelik çıkarımlar. Biz dayanıklılığı gerçekten planlamaya entegre etmek istiyorsak, o zaman öncelikle insanoğlu olarak doğaya yaptığımız kötü, hatalı müdahalelerin sonuçlarının yine cezasını bizim çektiğimizi kabul etmemiz gerekiyor. Bu önemli bir başlangıç noktası olabilir. Biz bunu kabul edebiliyorsak, bunu gerçekten önlemek için bir adım atabilecek durumdaysak, o zaman plancılar olarak dayanıklılıktan da bahsedebiliyor oluruz, ama bunu yapmayacaksak, yapamayacaksak dayanıklılığı konuşmanın da herhangi bir anlamı, önemi bu noktada kalmıyor. O yüzden evet, hepimiz hep aynı şeylerden bahsediyoruz. Hazır olacağız, kapasite geliştireceğiz. Fakat bunu nasıl yapabileceğimizle ilgili bir ipucu ortaya koymuyoruz ya da kavramın altını çok iyi doldurmuyoruz bütün diğer yaklaşımlarda yaptığımız gibi. Örneğin, dirençlilik diyoruz, dayanıklılık diyoruz. Resilience kavramının arkadaşlar, tam bir aslına bakarsanız dilimizde çevirisi yok Türkçe çok zengin bir dil olduğu halde, ama biz dayanıklılık kavramını tercih ediyoruz resilience'a karşılık, dirençlilik de resistans kavramının karşılığı, yani aslında esas hedef dayanıklılık kapasitesini geliştirerek, bunu ilerletecek yöntemleri bularak dirençli kentler yaratmak, yani herhangi bir olumsuzluk karşısında büyük oranda değişmeden kalabilmek ve işleyebilme, devam ettirebilen kentleri yaratabilmek.

Şimdi bunu yapabiliyor muyuz, ne kadar başarılı olabiliriz, bunun neresindeyiz diye sorarsak, çünkü sorular sormak zorundayız. Bir konuyu

öğrenmenin en iyi yolu sorular sormaktır, doğru soruları sormak, doğru kişilerle bunları konuşmak. Nasıl bir noktadayız diye sorarsak, burada en iyi örnekleri açıklayarak bir cevap vermek her zaman iyi bir yöntem değil. Bazen de çok kötü örnekleri vererek olmaması gerekeni anlatarak bir konu öğrenilebilir. İşte 6 Şubat depremine baktığımız zaman ne kadar başarısız olduğumuzu, bu kadar doğa kaynaklı afetlere açık bir ülkede, bu kadar fazla fay hatlarının konumlandığı bir ülkede bu planlamayla ilgili biz kültürü nasıl geliştirememişiz, nasıl çözememişiz ve nasıl dayanıklı olmayı becerememişiz, bunu yorumluyoruz. Bu noktada da öncelikle hataları kabul etmek ve bunun üzerine düşünebilmek, cesur olabilmek gerekiyor. Cesurca tartışabiliyor olmamız gerekiyor. Ne diyorsunuz Hocam, ilk tur için böyle bir geçiş tanımlama yeterli mi?

Akif Burak ATLAR: Bence çok önemli bir çerçeveyle başlamış olduk. Elbette 6 Şubata sıkça referans veriyoruz. 2020 yılıydı sanıyorum, Kolokyum buluşmasını "Kriz" üst başlığıyla yapmıştık. O dönem pandeminin bizlere yaşattığı bir şoku yaşıyorduk her beraber, sonra depremle beraber anladık ki her anlamda yeni şoklara, derinleşen krizlere hazır bulunması gereken bir meslek alanı aslında. Bir de tabii yıllar içinde biz farkında olmadan belki de yeterli tartışmaları yapmadan göz ardı ettiğimiz bir başka önemli kriz noktası, o da iklim. Elbette Türkiye'de belki geçmişe göre biraz daha ele alınan, biraz daha kaynak ve zaman ayrılan kadroların bu anlamda uzmanlaştığı bir başlık olabilir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığımız adına "İklim" ekleyerek, bu yolda önemli bir adım attı sizlerin de bildiği gibi, ama gerçekten iklim konusunda kâğıt üzerinde olduğu gibi bir mekanizmayı hayata geçirebiliyor muyuz, biz plancılar olarak bu konuyu yeterince önemsiyor muyuz ya da bakmamız gereken doğru yön nedir? Bu noktada belki sizden bir tanımlama ve iklim krizinin planlamayla ilişkisini alabiliriz Hocam, buyurun.

Dr. Öğr. Üyesi Gülsün Duygu BÜTÜN

Amasya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Gülsün Duygu BÜTÜN: Herkese merhabalar. Akif Beyin de söylediği gibi ben bu iklim krizi üzerine konuşacağım.

Şimdi kriz denildiğinde herhalde akla ilk gelen konuların başında iklim krizi olmaya başladı. Bu öyle bir kriz ki aslında var olan bütün krizleri derinleştiren ve şiddetlendiren bir etkiye sahip olduğu gibi aynı zamanda yeni kriz alanları da ortaya çıkartıyor. Dolayısıyla tam bu anlamda da biz plancıların en önemli mücadele alanlarından bir tanesini oluşturuyor olarak düşünebiliriz. Aynı zamanda da bu mekânsal planlama ve iklim krizi arasındaki bu hayati bir ilişki var ve bunu çözümlemek açısından da bu vurguyu yapıyor olmam gerektiğini düşünerek içeriği bu şekilde planlamıştım.

Şu an müzakerelerde, iklim müzakerelerine baktığımızda Paris Anlaşması süreç içerisindeyiz ve Paris Anlaşmasında ülkelerin taahhüt ettiği şey şu: Sıcaklık artışlarını 2100 yılına gelmeden sanayileşme öncesi döneme göre 2 derecenin altında, olabildiğince 1.5 dereceye yakın tutabilmek. Peki, biz bunun neresindeyiz? Biz şöyle, biz zaten sanayileşme öncesi döneme göre 1.10 ^{o}C zaten ısınmış durumdayız. Dolayısıyla o 1.5 derece, yani aşmamamız gereken o eşiğe böyle freni patlamış bir kamyon gibi ilerliyoruz. Tabii biz bunu sadece sıcaklık artışları olarak değil, aynı zamanda aşırı iklim olaylarının sayısında şiddetin de etkisinde artışlar olarak bunu deneyimliyoruz ve 1.5 derece sınırını aştığımızda da bu

etkilerin her yıl yüzde 7 oranında artacağı da öngörülüyor. Dolayısıyla bu konuya tam bir kriz olarak yaklaşabiliriz. Bu etkileri en çok tabii kentsel alanlarda görüyoruz biz, çünkü kentlerin kuruluş dinamiklerine baktığımızda zaten tehlikeli açık alanlarda kurulduklarını görüyoruz bazı avantajları sebebiyle, ama bir yandan da ciddi bir kent nüfusu var. Yani sürekli artan, artış eğiliminde olan kentleşme oranlarının sürekli arttığını da deneyimliyoruz. Dünya nüfusunun yüzde 50'sinden fazlası kentlerde yaşıyor. Artmaya devam edecek bu oran, dolayısıyla bu kentin bu zaten tehlikeye açık olan durumunun üzerine eklenen bir kentsel nüfus olacak. Tabii bu kentsel nüfusun gerektirdiği yapılı çevre elemanlarının da yine bu tehlikeye açık alanlarda yer seçiyor olması tabii ki bu tehlikeyi katlayan ve riski arttıran bir durum olacak. Risk demişken biz riski aslında bir üçlü yapıda ölçüyoruz. Yani şöyle, risk dediğimiz şey bir tehlike ve o tehlikenin göründüğü alanda maruz bir sistem olacak ve o sistemde aynı zamanda zarar görebilir olacak. Üçlü yapı bir etkileşime girerse bir risk faktörü ortaya çıkmış oluyor. Tam olarak aslında bu tehlike, maruziyet ve zarar verebilirlik durumuna baktığımızda da plancının ve planlama pratiğimizin rol alması gereken belli noktalar var. Biraz vaktim elverdiğince onlardan bahsetmek istiyorum.

Şimdi tehlike bileşenine baktığımızda tehlike bileşeni tamamıyla iklim faktörleriyle alakalı, yani sıcaklık artışlarını engellemek, yağış rejimini engellemek bir plancının yapabileceği ve hiçbir insanoğlunun yapabileceği bir şey zaten değil, ama biz bu tehlikeyi nasıl ortadan kaldırabiliyoruz? İklim değişikliği sera gazı azaltım boyutuyla biliyoruz bunu, yani sera gazı emisyonlarımızı kent bütününde azaltabilirsek eğer, yerleşimlerde bunu sağlayabilirsek daha fazla iklimin daha fazla değişmesinin önüne geçmiş oluyoruz. Dolayısıyla tehlikeyi azaltmış oluyoruz, ama tabii bu dediğim gibi çok uzun vadeli ve bütün kentsel yapıda planlama sürecini aslında tüm ekonomik yapıyı, tüm toplumsal yapılı çevre dinamiklerini aslında azaltım yapacak şekilde şekillendirmekle alakalı bir konu. Dolayısıyla bizim sınırlı müdahalemizin olduğu bir tehlike bileşenimiz var. O yüzden burada çok fazla başarı sağlayamıyoruz.

İkinci konu maruziyet konusu, maruz kalan bir sistem oluyor olması lazım. Bu tamamıyla mekânsal bir bileşen ve plancının doğrudan müdahale edebildiği bir şey, yani tehlikenin oluştuğu alanda siz bir sistemi öngörürseniz orada riski arttırmış oluyorsunuz. Bu ne demek? Örneğin, bir taşkın alanıysa bu, bir taşkın alanı içerisinde bu veriniz varsa ve hâlâ orada bu tartışma devam edip hâlâ kentsel gelişmeyi o alanlarda veriyorsanız eğer riski katlamış oluyorsunuz. Bir plancı olarak buna doğrudan müdahale

edebiliyoruz bildiğiniz gibi.

Diğer bir bileşen de zarar görebilirlik, zarar görebilirlik azaltılması gereken bir şey. Çünkü sistemin içsel zayıflıklarının fazla olduğu anlamına gelir. Uyum kapasitesinin düşük olduğu anlamına gelir. Biz aslında içsel zayıflıkları azaltıp, uyum kapasitesini arttıracak önlemler alabiliriz. Yani sosyoekonomik durumunu geliştirebiliriz o yapıyı, dayanıklı hale getirebiliriz bu yapıyı, dolayısıyla da zarar görebilirliğini azaltıp plancı olarak dediğim gibi bu üç noktada yapabileceğimiz birçok şey var. Burada keseyim, sonra devam edeceğim. Teşekkür ediyorum.

Akif Burak ATLAR: Peki, biz teşekkür ediyoruz. Süre anlamında sizleri çok mu korkuttum acaba panelden önce? Ama güzel tabii, hani tartışmaya da zaman kalması anlamında hocalarımızla önden bir planlama yaptık, şu an oraya sadık kaldığımızı ifade edeyim. Dediğiniz gibi planlamanın baş ettiği problemlerin bir kısmı elbette öngörülemeyen oluşumlar, yani afeti öngöremediğimiz gibi iklim krizinin bize sunacağı yeni problemleri de öngörmek mümkün değil. Öte yandan öngöremediğimiz başka nedenlerle kentlerin yapısını birçok farklı yönde etkileyen konular var. Bunların başında da belki göç geliyor. Hem ulusal hem de uluslararası bazı nedenlerle kentlerin yapısının fark edilmeden hızlı bir biçimde değiştiği, dönüştüğü ve onun ortaya koyduğu yeni problemlerle uğraşmak durumunda da kalıyoruz. 6 Şubat depremlerinden sonra Antalya'nın çok göç alan noktalardan biri olduğunu söyleyebiliriz. Sadece 6 Şubat da değil, uluslararası problemlerde ki Antalya Panelinde de bahsedildi, işte Rusya'da, Ukrayna'da olan siyasi durum nedeniyle, savaş koşulları nedeniyle yine Antalya'nın hızlı bir göç aldığını ifade ettik. Tabii Antalya'ya özgü değil, sadece Türkiye'ye de özgü değil, ama göçün mekânla ilişkisini kurduğumuzda bunu da bir kriz ilişkisiyle ele almak lazım. Biz plancılar olarak bu konuyu elbette tartışıyoruz, ama planlamanın interdisipliner yönüyle şimdi sözü siyaset bilimcimize, Sevgili Atahan Hocamıza vereceğim, nasıl görünüyor planlama farklı bir disiplinle ve kentlerin göçle ilişkisinde biz plancılar etraflıca bir ele alışı nasıl başarabiliriz Hocam?

Arş. Gör. Atahan DEMİRKOL

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Arş. Gör. Atahan DEMİRKOL: Çok teşekkür ediyorum. Aslında yaptığınız vurgu çok önemli, burada bir interdisipliner yapı olması gerekiyor. Özellikle bizim siyaset bilimciler ve kamu yönetimcileri olarak eksik kaldığımız alanlar var planlama konusunda ve plancılara da destek verebileceğimiz alanlar var. Biz daha yönetsel bakıyoruz meselelere, göç meselesine bakış da aslında tek bir perspektiften olmaması gereken bir bakış. Çünkü bütün krizlerin doğal ve eklektik bir yapısı var, ama göç dediğimiz olgunun bir krize dönüştüğü anda çok fazla farklı yapıdan kaynaklı olarak krize dönüştüğünü görüyoruz. Aslında bunların başında belki şöyle bir şey söylenebilir: Benim bir iddiamdır bu, Türkiye'deki göç çalışmalarının yüzde 50'sinden fazlası "insanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu" diye başlar ve aslında bu bize bir perspektif verir. Şöyle bir algı var demek ki altlık olarak: Göç çok eski bir olgu, sürekli olan bir şey. Bir şekilde de kervan yolda düzülüyor, çok fazla üzerine düşünmemize gerek yok. İnsanlar geliyor, bir yere yerleşiyorlar. Orada hayatlarını idame etmeye başlıyorlar, kendilerince entegre oluyorlar, dili öğreniyorlar, nereye nasıl gideceklerini buluyorlar. Nereye yerleştiklerinin çok bir önemi yok, onlar zaten kendi komünitelerini buldular gibi bir altlık olduğunu bize veriyor. Özellikle bizim alandaki çalışmalarda çok kullanmaktayım, ama mesele tamamen öyle değil. Meselenin çok karmaşık bir yapısı var.

Krizler kentleşmenin başladığı tarihten itibaren gündemde vardı. Evet, bu da bir gerçek. Mekândaki sermaye krizlerinden tutun Harvey'in öne

sürdüğü zaman-mekân sıkışmasından alın bugünkü sürece gelin, hep bir krizler çağında olduk. Tarık Şengül Hocanın güzel bir tanımlaması var "Kentsel Çelişki ve Siyaset" kitabında: "Kent çelişen çıkarlı bir mekândır" Yani bu bende hep şöyle bir algı oluşturdu: Evet, hep krizler olacak kentte, ama bu bir umutsuzluk vermemeli. Çünkü bu krizlerin çözümünde planlama ve kamu yönetiminin ortak çalışması gerektiğini gösteren bir ortam oluşması gerekiyor. Göç de bunlardan en önemlisi, Türkiye iç göçü özellikle sanayileşmeyle birlikte çok deneyimleri 70'lerde, 80'lerde, ama son 10 yıldır tüm dünyada ve özellikle Türkiye'de deneyimlenen asıl konu uluslararası göç ve zorunlu göç kapsamında yaşanan mekânsal krizler diyebiliriz.

Belki şunu da söylemek lazım: Hep göç sorunu diyoruz veya mülteci sorunu diyoruz. Bu da aslında bizim bu meseleyi çözemediğimizi ve bunu çözmekten ziyade belki idare edilebilecek bir seviyede tutmaya çalıştığımızı gösteren bir kavramsallaştırma. Hepimizin altlığı bu çünkü göç sorunu ve mülteci sorunu, ama mekân üzerinde buna baktığımızda aslında mekânın veya bizim bazen daha istekli bir şekilde kullandığımız yerin mekâna bir önem atfettiğimiz, değer atfettiğimiz, bir lokasyon haline getirdiğimiz yer duygusunun oluştuğu yerin bir aitlik kavgasına da yer tuttuğunu görüyoruz. Bu anlamda baktığınızda sadece ekonomik veya demografik bir değişim getirmiyor göç mekân üzerinde, aslında bir aitlik ve sahiplik kavgası da getiriyor. 90'larda Elias'ın yaptığı güzel bir çalışma vardı. Bir İngiltere mahallesinde yerleşimcilerin, yani mevcut yerleşiklerin ve sonradan gelenlerin nasıl birbirlerine entegre olmaya başladığını ve neden entegre olamadıklarını inceliyordu. Aslında buradan biz şunu aldık: Her zaman bir mekâna yeni giriş olduğunda mevcut oradaki yerleşikler yeni geleni oranın değerlerine ve refahına ait olma kavgasında biraz daha dezavantajlı durumda olması gerektiğini düşünüyor. Bu bir belki bir insani içgüdü, bir "fact" en azından, bir gerçek, böyle bir durum var, ama bunun çözümü için bu durumun üzerine gitmemekten ziyade bu yolunda bir şekilde kendi perspektifiyle çözülür, çok fazla müdahale etmeye gerek yok algısının dışında bizim yapmamız gereken kamu yönetimcileri ve şehir plancılarını bir araya getirerek olması gereken bir planlama. Çünkü göçe baktığımızda bizim göç eden bireylerin nereye yerleşecekler, hangi mekânda hayatlarını kuracağından, hangi iş sahalarına daha kolay entegre olup hayatlarını sürdürebileceğinden nasıl yaşamlarını idame edebileceklerine kadar detaylı yapmamız gereken bir planlama var. Eğer göçmenlerin, özellikle zorunlu göçle gelenlerin plansız bir şekilde mekânda istedikleri lokasyonlarda istedikleri şekilde dağıldığını gördüğünüz zaman bu dağılımlar bir süre sonra kümelenmeler oluşturuyor. Bu kümelenmeler de kent içerisinde bir

çelişki ve bir krize neden olmaya başlıyor. Şimdi bunların önüne geçebilmek için aslında bizim en önemli enstrüman aracımız kamu politikası, kentsel politika ve kent planlaması.

Bizim maalesef Türkiye'de Hocamın da en başta söylediği gibi çok bazen böyle güzel örnekler vermek istiyoruz, iyi örnekleri anlatmak istiyoruz, ama bu göç iyi örnekleri veremediğimiz en büyük alanlardan ve en güncel alanlardan bir tanesi. Biz bu üçlü bağı, bu bağlamın Türkiye'de koptuğunu görüyoruz. Neden? Kamu yönetimcileri şehir plancılarıyla çok fazla entegre olmadığını görüyoruz. Bu bizim kendi disiplinimiz adına benim yapmam gereken bir eleştiri. Şehir plancılarının da belki kamu yönetiminden elde edilebilecek faydayı çok fazla göremediğini tespit edebiliriz, ama bugün burada olmak da bize gösteriyor ki bu bağlamın kurulmaya çalışıldığı bir ortam oluşmuş. Bugün burada bir kamu yönetimci olarak bunu tartışmak da benim için değerli.

6 Şubat depremleriyle ilgili söylenecek şeyler var, ama ben onu ikinci tura bırakayım isterseniz, süreyi takip etmedim çünkü, biraz gerildim süreyi aştım diye, hemen sözü bırakayım.

Akif Burak ATLAR: Çok teşekkürler. Şimdi interdisipliner bir meslek olduğunu söyleriz planlamanın, bununla da övünürüz. Haklıyız da, planlama belki de en demokratik meslek alanlarından biri, kendi içinde çok sesli, atölyelerde öğrencilikten başlayan o çok sesliliğin meslek alanına yansıdığını tartışmaların, konuşmaların çeşitliliğinde de görebilirsiniz. Dolayısıyla planlamanın diğer mesleklerle ilişkilenmesi aslında kolay, fakat şöyle bir problem var: Bu demokrasinin ideal olarak uygulandığı pratikte karşılık bulması lazım. Yani Türkiye'deki demokratik koşulların bir anlamda ideale ulaşması için de bir ihtiyaç olduğunu söyleyebiliriz.

Liberal demokrasinin kriz yaşadığını yıllardır söylüyoruz. Donald Trump'un yeniden başkan seçildiğini düşünecek olursak bu krizin bir süre daha dünya gündeminde olacağını öngörmek zor değil, ama Türkiye'de çok iyi durumda olduğumuzu herhalde kimse iddia etmeyecektir demokrasi anlamında. Bu tabii diğer meslekleri de etkiliyor. Yani biz plancıların, gazetecilerin, hukukçuların kendi mesleklerini herhangi bir mesleğin ilkelerine bağlı olarak uygulanması adına biraz demokratik koşullarda da iyileşmeye ihtiyaç var. Bu da belki en büyük krizlerden biri Hocam, ne dersiniz?

Dr. İdil AKYOL KOÇHAN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Dr. İdil AKYOL KOÇHAN: Kesinlikle katılıyorum. Çok heyecanlıyım orada, niye böyle oldu bilmiyorum. Üç farklı yerde notum var ve galiba bakmayacağım.Bakalım nereye gidecek? Aslında Akif'in yaptığı çizgi çerçeve tam da değinmek istediğim çerçeve, ben de biraz bu ideal demokrasi tarifi aslında bu gerçekte ne kadar var ve biz tabii ki Türkiye'de nasıl bir yerdeyiz? Biraz oradan başlamak istiyorum. Bu konuşmayı da biraz böyle burada hani meslektaş adayı öğrenci arkadaşlarımızın biraz daha bu kavramlarla haşir neşir belki yeni yeni olmaya başlıyorlardır diye basit temel bir seviyede tutmaya çalışacağım, ama elbette sorularla açabiliriz, genişletebiliriz.

Şimdi zaten yıllardır demokrasinin krizler içerisinde olduğu, küresel demokrasinin ve daha böyle ileri gelişmiş demokrasiler diyebileceğimiz yerlerde dahi temsili demokrasinin krizler içerisinde olduğu sıkça tartışılıyor. Hatta bu dönem post demokrasi, post politik kentsel durum tam da yani bizim mesleğimizde de ölçü... Bir şey de Hocam... daha şeydir, ama bu çerçevelerde de tarifleniyor. Bu şu demek aslında, diyorlar ki: "Şimdi 20. Yüzyıl, yani 1900'lerdeki büyük savaşlar aslında demokrasi lehine sonuçlandı" Böyle bir anlatı var, ama daha 2000'lerin hemen başında 2010'larda küresel ölçekte patlayan toplumsal hareketler tam da "bir dakika ya, bizim çok ilan ettiğimiz demokrasimiz aslında galiba o kadar da işlemiyormuş" dedirtti. Çünkü işte Arap Baharında da, Gezi'de de, Occupy hareketlerinde de aslında biraz da çok demokratik gözüken,

yani çok göstermelik demokrasi özellikle işte katılım, eşitlik, adalet gibi kavramlar artık hayatımızın her yerinde bakın, bütün politika belgelerinde, bizim yasalarımızda, her yerde bunlar anılıyor, ama gerçekte işte tam da teoriyle pratik arasındaki belki boşluk burada başlıyor. Gerçekte biz bunları ne kadar deneyimleyebiliyoruz? Diyorlar ki bu post demokrasi tartışmalarında: "Aslında bütün amaç neoliberal düzenin sürdürülmesi" Burada piyasa aktörleri ve siyasi aktörler, elitler bu düzenin sürdürülmesi için kendi aralarında bir uzlaşı içindeler. Aslında oldukça politik olan meseleler mesela, iklim değişikliği gibi bunların kamuoyu tartışmasına, gerçek bir demokraside bunların kamuoyu tartışmasına açılması gerekirken, bunlar teknokratların, bizlerin bu arada plancılar da o uzmanlara dair o elitler ve uzmanların kapalı kapılar ardında bizler için en iyi çözümü bulacağı senaryolarla çözülecektir. Bizim inanmamız beklenen aslında şey bu diyorlar ve çok geniş anlamıyla bunun gerçek bir demokrasiyi sağlamaktan oldukça uzak olduğuna dair bir çerçeve çiziliyor.

Şimdi tabii bu sorunsal küresel bir sorunsal, bunu Türkiye'ye indirdiğimiz zaman durum çok daha vahimleşiyor, derinleşiyor. Şimdi ben biraz böyle planlamada doğrudan tabii bu kriz içerisinde, bu demokrasi krizi içerisinde tüm küresel ölçekte işlemeye çalışıyor. Dediğim gibi bütün bu kavramlar ne kadar planlama disiplini içerisinde yedirilmeye çalışılsa da bu neoliberal düzenin kıskacından da kurtulmak kolay değil. Türkiye'de de aslında şimdi demokrasinin yaşadığı sorunları oldukça geniş bir çerçevede tanımlamak mümkün. Ben planlamaya yansımalarını biraz daha böyle belirli şeyler üzerinden tartışalım istiyorum. Kavramlar üzerinden işte katılım gibi çok da yeni aslında moda söylemlerden bir tanesi, hocamın dediği gibi moda kavramlardan bir tanesi işte adalet gibi, eşitlik, şeffaflık gibi aslında burada nasıl bir durumdayız? Biraz böyle bunu konuşalım ve ikinci turda da neler yapabilirizi konuşalım istiyorum.

Şimdi bir kere gittikçe otoriterleşen tüm dünya yerelleşmeyi konuşurken merkezileşen bir sistem içerisinde Türkiye'de mesleğimizi yerine getirmeye çalışıyoruz. Neredeyse artık yerel yönetim, hani toplumsal katılımı geçtik, yerel yönetimlerin dışarıda tutulduğu planlama süreçleriyle karşı karşıya kalıyoruz. Şimdi bu bir kere bir anlamda nasıl başa çıkabiliriz dediğimiz bir durum, ama gerçekliğimiz bu. Ekonomik çıkarlar, yani kentsel mekânın sadece bir ekonomik ya da planlama kararlarının bir ekonomik kalkınma aracı olarak görülmesi belki de hâkim pratiği oluşturuyor bizlerde ve tabii ekonomik çıkarlar bu durumda bizim temelimizi oluşturan kamu yararının önüne geçebiliyor ve bir sonuç olarak sadece insanların değil, artık doğanın yerinden edildiği süreçleri yaşıyoruz. Sadece ekonomik çıkarlar uğruna

tüm canlıları, insanları yerinden ettiğimiz süreçler yaşıyoruz.

Dediğim gibi katılım bir yandan son yıllarda umut vaat eden ölçüde işte dile getirilen bir kavram, olgu Türkiye'de, fakat burada da mevcut deneyimlerimiz ne yazık ki çok göstermelik, çok sembolik düzeylerde kalıyor. İyi girişimler, denemeler var, ama burada da bütün o makro düzen elbette popülizm aracı haline getirmeye çalışıyor bu uygulamaları, dolayısıyla çoğunlukla hâkim pratiğin hâlâ göstermelik ve sembolik, gerçek katılım sağlamaya sağlayabilecek uygulamalardan uzak olduğunu görüyoruz.

Şimdi katılımın ve demokrasinin olmazsa olmaz ilkelerinden bir diğeri de şeffaflık, yani şeffaflık olmadan siz ne gerçek katılımdan bahsedebilirsiniz, ne gerçek demokrasiden bahsedebilirsiniz. Bizim kendi disiplinimiz açısından da şeffaflık, yani hangimiz hangi planda alınan hangi kararın nasıl alındığını biliyoruz? Bizim için şeffaflık ve katılım mevcut yaklaşım, mevcut yasal düzen içerisinde şundan ibaret: Bizim adımıza kararlar alınır. Yine biz meslek insanları ve kimse o kamu kurumu temsilcileri tarafından bize bunlar ilan edilir ve biz eğer orada bir şekilde hakkımız varsa itiraz edebiliriz, ama bu krizler çağında artık dediğimiz gibi yıkımın ve krizlerin gündelik rutinimizi oluşturduğu bu dönemde bu çok basit hakkımızın bile kısıtlandığını gördük 126 no.lu kararname 6 Şubat sonrasında. Dolayısıyla zorlu koşullar altındayız, ama şunu söyleyerek bitirmek istiyorum: Demokrasinin temel ilkeleri dediğimiz şeyler aslında bizim planlama mesleğimizin temel ilkeleri, dolayısıyla bizim sadece kendi mesleki ilkelerimizi yerine getirebildiğimiz bir düzen demokrasi adına da büyük umut vaat ediyor diyorum ve sözümü bitiriyorum.

Akif Burak ATLAR: Teşekkür ediyoruz. Şimdi demokrasiden, hukuktan, adaletten bahsettik. Bu noktada ben bir selam göndermek istiyorum. Tam da mesleğin gereğini yerine getirdiği için, tam da mevcut koşullarda, içinden geçtiğimiz bugünlerde hukuk, adalet, demokrasi gibi kavramların böyle buharlaşmakta olması nedeniyle hiçbir suçu olmamasına rağmen sevgili meslektaşımız Tayfun Kahraman özgürlüğünden mahrum yaklaşık 3 yıl olacak. Kendisine bir kez daha dayanışma ve sevgiyle selamlarımızı Dünya Şehircilik Gününde gönderiyoruz. Umuyoruz seneye bizimle bu sıralarda olur, bu kürsüde bu sahnede bizlerle mesleki birikimini paylaşma fırsatı bulacak.

Şimdi tabii bu bahsettiğimiz koşullarda neoliberal düzende bazı kavramlar da icat ediliyor. Bir anlamda mesleğe, uygulamalara ekleniyor ve biz

o kavramların peşine takılıp bazen o politik çizgiden de zaman zaman kayabiliyoruz. Dayanıklılıkla ilgili böyle bir liberal tarafıyla ilgili bir eleştiri getiresim geliyor benim hep genel olarak, yani ne olursa olsun biz dayanırız. Buradaki o planlamanın ayrılmaması gereken o politik çizgiyi belki daha yüksek sesle hatırlatmakta fayda var, ne dersiniz Hocam?

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Deniz YAMAN GALANTİNİ: Tabii ki de, yani bir planlama kültürünün oluşabilmesi gerekiyor artık, yani benim mesleki olarak tabii şahit olduğum bir 20 yıllık süreç, ama 20 yıl öncesinde de tartışılan konulara baktığımızda, yani öğrenciler olarak burada dinlerken hep aynı sorunlardı. Şimdi aynı sorunlar yine tartışılmaya devam ediyor. Ben bu konuları yeni jenerasyona miras bırakmıyor olmayı çok temenni ediyorum açıkçası, çünkü hep ne dedik? Biraz önce de planlama geleceğe yönelik bir tasarı yapmak. Dayanıklılık ne? Beklenmeyen değişimlere hazır olma kapasitesi geliştirmek. Yani hep gelecekle ilgili bir olumsuzluğun olabileceğinden şüpheleniyoruz ve ona hazır olmaya çalışıyoruz. Peki, biz hâlâ dünün problemlerini çözmeye çalışırken, kronikleşmiş sorunları çözmeye çalışırken geleceğe nasıl hazır olabileceğiz? Bir kere çok gerçekçi gelmiyor bu tartışma ve gerçekçi gelmeyen ve inanmadığımız bir şeyi savunmaya çalışmak da aslında bizi başarısızlığa itiyor. O nedenle gerçekten gerçek anlamda biz dayanıklılık çerçevesi çizmek istiyorsak planlamada, bunu iki farklı noktada belki açılımlı tartışıyor olabiliriz. Bir, süreçleri dayanıklı yapabilmek, yani planlama süreci boyunca karşılaşabileceğimiz olumsuzluklarla başa çıkabilecek bir mekanizmayı düşünmek ve de planlama sisteminin bütününü dayanıklı haline getirmeye çalışmak. Yani yasal mevzuat burada devreye gidiyor, literatürle ilgili, planlama eğitimiyle ilgili hususlar söz konusu.

Peki, bunların hepsi nereye çıkıyor? Bunların hepsi aslında önünde-sonunda yönetişime çıkıyor. Yani bizim planlama mesleğini öncelikle kabul eden, böyle bir mesleğin olduğunu bilen ve herkesin plancı olmadığını, bunu yapabilmek için önemli bir lisans sürecinden geçilmesi gerektiğini bilen bir yönetimimizin olması gerekiyor. Yani eline bir kâğıt aldıktan sonra burada merkez var, burada o var, orada bu var diye yapılacak bir meslek değil bu meslek, bunu bir kere vurgulamak gerekiyor. İşte bunu bilmediğimiz için bu mesleğin derinliğini bilen ve kamu yararı için -kamu yararı da çok tartışmalı bir kavram- ama gerçekten halkın bütünü için iyi niyetler besleyerek planlamanın özünü anlatmaya çalışan kişilerin işte kapalı kapılar arkasında kalabildiğini, özgürlüklerin elinden alındığını görüyoruz bunu bilmediğimiz için, böyle bir kültürün olmadığını bildiğimiz için. O yüzden çok büyük bir şeyle savaşmak zorundayız. Aslında kendimizi

kabul ettirebilmek, planlama mesleğini kabul ettirebilmek, bunun için yasal mevzuatta ciddi değişikliklerin yapılması gerektiğini vurgulamak, aslında önümüzde çok zor bir süreç var. O yüzden de bu problemleri evet, bir süre daha tartışacağız gibi gözüküyor. Öğrencilere de burada, yeni nesle de burada bayağı bir iş düşecek gibi gözüküyor. Çok kolay şeyler değil elbette, ama burada bireysel dayanıklılık da önemli. Çünkü en azından kendi mesleğimize sahip çıkarken karşılaştığımız zorluklara karşı bireysel anlamda da kendimizi güçlü hissedebilmek gerekiyor. İyi söz sahibi olabilmek gerekiyor. Bunun için de mesleği en iyi şekilde icra edebilmek ve kendimizi donanımlı hale getirebilmek gerekiyor. Böyle çok genel şeylerden hani hayat dersi gibi bahsediyoruz, ama bunlar da bizim işimizin bir parçası. Çünkü bunları göz ardı ettiğimiz için problemleri yaşıyoruz. İklimle ilgili, görüşle ilgili, demokrasiyle ilgili, şu an gündemimizi oluşturan en önemli konularla ilgili yaptığımız tartışmaların aslında nedeni de bu bilgiye aç olmamız, yani kendimizi geliştirme arzusuyla dolduğumuz için kaynaklanıyor. O nedenle öncelikle dediğim gibi bir kendimize dönüp bakmak, nasıl insanların bizlerin kaderini belirlediğiyle ilgili bir farkındalık yaratılması, mesleğimize sahip çıkarak dayanıklı bir planlama yaklaşımının bütünüyle planlamanın nasıl icra edilmesi gerektiğiyle ilgili temellerin arkasında durabilmek çok önemli. Bunları savunamadığımız noktada bu problemleri hiçbir zaman aşamayacağız ve farklı farklı konseptler gelebilir. Dayanıklılıktan sonra başka bir şey icat edilir, ondan sonra tekrar başka bir şey icat edilebilir. İcatlar sürer gider, onu oraya monte etmeye çalışırız, bunu böyle monte etmeye çalışırız. Fakat hiçbir zaman hiçbir sonuca varamayız. Keşke "Çevre Şehircilik İklim Değişikliği" yanına bir de "Dayanıklılık" eklesek Bakanlıkta, bütün problemlerimiz çözülür diyebilecek kadar basite indirgiyor olabilsek, ama öyle olmuyor arkadaşlar, maalesef. Çok olumsuz şeyler söyledim gibi, ama kötüyü de konuşmak gerekiyor ki biraz umutlanalım sonra, kendimizi motive edelim.

Akif Burak ATLAR: Gerçeği tüm çıplaklığıyla ele aldığımızda zaten tablo biraz negatif. Bir de bu algıları sağlamak konusunda başarılı bir siyaset kültürümüz var. İşte bildiğimiz düpedüz "imar affı"na "imar barışı" deyip gülümseyen bir mevzuat ortaya koyabiliyoruz. 6 Şubatta belki de birçok bina kaçak olduğu halde yasal bir statüyle yıkıldılar. Yasal bir enkazın altında binlerce yurttaşımızı bırakmış olabiliyoruz bu tür uygulamalarla.

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Deniz YAMAN GALANTİNİ: Son bir şey daha belki burada hatırlatmak gerek özellikle öğrenci arkadaşları da düşünerek, arkadaşlar, planlamanın amacı hiçbir zaman değişmedi. Yani planlamanın ilk defa mesleki disiplin olarak literatürde yer almasından bu yana hiçbir

şey değişmesi aslında: İnsanlar için yaşamaya değer yaşanabilir bir çevre yaratmak, herkes için bunu eşit bir şekilde sağlayabilmek. Bu çok basit bir tanım, ama bakın ne kadar zorlanıyoruz altını doldurabilmek için, amaç bu. Bunu isterseniz dayanıklılık çerçevesinde yapın ki evet, günümüzde buna ihtiyaç var, çünkü beklenmeyene hazır olmamız lazım. Çünkü bizi nelerin beklediğini bilemediğimiz bir dönemden geçiyoruz. Bunun da yine sorumlusu biziz, bunu da unutmayalım. İstiyorsanız sürdürülebilir deyin, kaynakların nesilden nesle aktarılması, istikrarın sağlanması başlığında yapın, akıllı kent deyin, teknolojiyi kullanın, entegre edin kentlere, sağlıklı kent deyin, insanlara aynı zamanda toplumda işte hareketliliği ön plana çıkaracak yaklaşımları empoze etmeye çalışın, ne derseniz deyin, hangi konsepti kullanmaya çalışırsanız çalışın planlamanın amacı hiçbir zaman değişmedi, değişmeyecek. O yüzden bunun bilincinde olarak hareket edebilmek çok önemli plancılar olarak.

Akif Burak ATLAR: Çok teşekkür ediyoruz. Binaların yeşil deyince de iklim uyumlu olmalarını savunabilir miyiz, yani yeşil bina var mıdır Hocam? Yani iklimle uyumlu olması için de böyle bazı moda kavramlar üretip, yine bildiğimizi okuyoruz demek istedim. İklim konusunda bize nasıl bir bakış açısı gerekiyor ya da nasıl söyleyelim? Yani planlama uygulamalarında iklimle ilgili tehditleri kapsayan bir biçimde ele alan bir yaklaşımı nasıl somutlaştırabiliriz meslek alanında?

Dr. Öğr. Üyesi Gülsün Duygu BÜTÜN: İlk turda aslında ona yanıt vermeye çalışmıştım, ama şu an ikinci kısma Türkiye'deki durum üzerinden konuşmak isterim aslında eğer sizin için de uygunsa. Şimdi şöyle, Türkiye'deki duruma baktığımızda şimdi iklim eylem, iklim değişikliğiyle planlar nasıl ilişki kuruyor diye baktığımızda aslında bir ilişki kuramadığını, ilişkisizlik problemi olduğunu görüyoruz. Çünkü bir noktada bir uçta bir iklim eylem planı var, bir uçta bizim mekânsal planlarımız var. Peki, bunlar arasında bir ilişki var mı? Yok. O da şöyle olacak, birazdan anlatıyor olacağım. İklim eylem planları var. Birçok belediyenin iklim eylem planları furyası içerisinde olduğunu görüyorsunuzdur. Belediyeler iklim eylem planları üretiyorlar ve bu kapsamda da o belediye alanı içerisindeki iklim değişikliğiyle mücadele ettiklerini sanıyorlar. Sanıyorlar deme sebeplerimden bir tanesi şu: İçerikleri çok yetersiz, herhangi bir analiz sürecine dayanmıyor, herhangi bir zarar görebilir nüfusu hesaplamıyor, analiz etmiyor. Yani o kent içerisinde ne kadar zarar görebilir nüfus var ve bu zarar görebilir nüfus hangi tehditler altında yaşıyor ve burada görülen iklim tehlikeleri nedir? Bununla ilgili herhangi bir içeriği yok. İçerik olarak çok zayıf, teorik çerçevesi yok. Mekânsal yönü hiç yok, mekânsal yönü

hiç olmayan bir şeyin planlama sürecinde çözümünü bekleyemezsiniz. Dolayısıyla iklim eylem planı böyle kendi kendine takılan ve hiçbir şeye derman olmayan bir durumda duruyor, aslında o bir uçta duruyor.

İkinci uçta bizim mekânsal planlarımız var. Mekânsal planlarımızda peki, iklim değişikliği nasıl ele alınıyor diye soracak olursanız, şu an hâlâ taslak olduğunu bildiğim bir ulusal mekânsal strateji planımız var. En son İTÜ'nün hazırladığı bir taslak var, ama şu an ne durumda, hiç bilmiyorum. Sanırım onaylanmış bir plan değil o, ama ben o planın taslak haline baktığımda vizyon içerisinde bir iklim değişikliği vurgusu olduğunu görüyorum. Yani söyleyebilirim. İklim değişikliği uyumu var, iklim değişikliğiyle mücadele etme gibi bir vizyonu var, ama detaylar indikçe aslında bunun ne kadar havada kalan ve ne kadar aslında başarılamayacak ve başarısız bir plan vizyonu olduğunu görebiliyorsunuz. Çünkü altı doldurulmuş durumda değil. Bunun altını doldurabilmek bunun analiz süreciyle başlamasını gerektiren bir şey. Çünkü bütün plancılar olarak hepimiz biliriz ki bir plan süreci analizle başlar ve plan kararlarıyla sona erer. Dolayısıyla biz bir problemi eğer analizle ele almazsanız, bundan bir planlama kararı zaten üretemezsiniz. MSP'de de durum aynı, yani mekânsal stratejik planda durum aynı, herhangi bir analize dayanmayan böyle jenerik diyebileceğimiz evet, iklim değişikliğiyle mücadele edilsin, maruziyetler azaltılsın, zarar görebilirlik azaltılsın, ama bu nasıl yapılacak, bununla ilgili hiçbir şey yok. Sadece bunlar yapılsın diyor. Nerede yapılacak, ne zaman yapılacak, nasıl yapılacak, cevap yok ya da hangi illerde yapılacak, hangi iller riskli değil, bunun bir verisi yok. Dolayısıyla böyle başarılamayacak bir, yani onun başarısız bir plan olduğunu kendiliğinden belli ediyor zaten.

Şimdi bir alt kademeye gelelim, çevre düzeni planlarına bakalım. Şu an herkes açıp bakabilir, çevre düzeni planlarını incelediğinizde, onun raporlarını incelediğinizde herhangi bir iklim değişikliği ve buna risklerin içerisinde yer aldığını görmüyorsunuz. Göremezsiniz de, yok çünkü. Dolayısıyla ÇDP düzeyinde de ele alınmış ve önemsenen bir konu değil bu. Peki, nazım imar planlarına geliyoruz, burada ne görüyoruz? Nazım imar planlarımıza baktığımızda iklim analizleri yapıyoruz, değil mi biz analiz süreçlerinde? Hepimiz yapıyoruz, tüm plancılar bunun iklim analizlerini yapıyorlar diğer analizler gibi. İklim analizlerinde yapılan şey şu oluyor genelde: Ortalama sıcaklık şudur, ortalama yağış budur, rüzgâr durumu şudur, bitti. Yani iklim değişikliği nedir peki, nedir, ne durumdadır burada? Son 30 yılda nasıl değişmiştir bu dinamikler, kimse bunun sorgusuna girmiyor. Böyle bir kaygı yok zaten, dolayısıyla bir şeyi kaygı haline getirmezseniz analiz sürecinde bir plan kararı alamıyorsunuz. O yüzden de

şu an üretilen hiçbir nazım imar planının bu anlamda herhangi bir kaygı taşıdığını zaten söyleyemeyiz. Alınan plan kararları tabii ki var. İklim değişikliğine uyumlu ya da iklimle mücadele eden plan kararları alınıyor, vizyona da konuyor, ama yine içi boş. Çünkü altını doldurmadınız, analizde tespit etmediniz. Tespit etmediğiniz bir sorunu çözemezsiniz. Dolayısıyla yine başarısız olacak ya da en azından iklim değişikliği anlamında mücadele edecek bir plan süreci başaramamış oluyorsunuz.

Sonuç olarak aslında hepsi birbiriyle bağlantılı ve en başında bir sorun tespitiyle başlamak gerekiyor. Yani bir sorunu ortaya koymazsanız ona yönelik devamını getiremiyorsunuz. O yüzden plancı adayı arkadaşlarıma da bunun aslında ne kadar önemli olduğu, yani analiz sürecinde bunu ortaya koymanın ne kadar önemli olduğunu tekrar vurgulamak isterim. Teşekkür ediyorum. Umarım aşmamışımdır.

Akif Burak ATLAR: Biz teşekkür ediyoruz. Kesinlikle aşmadınız. Bu konuda sanıyorum hâlâ kat edilmesi gereken ciddi bir mesafe var bu farkındalığın planlama çalışmalarına yansıması adına. Atahan Hocam, tekrar size dönelim. Dediğiniz gibi göç en eski olgulardan biri ve muhtemelen sonlanacak bir durum da değil. İnsanlık var olduğu sürece göç bir biçimde kentlerimize etki etmeye devam edecek, ama sanki burada bizim daha proaktif bir noktada dahil olup mevcut sorunları belki biraz daha erken ele alacağımız bir alışkanlığı kazanmamız gerekebilir, bir pratiği kazanmamız gerekebilir. Bu noktada sizin ikinci kısımda bize temel bazı ipuçları vereceğinizi düşünüyorum.

Arş. Gör. Atahan DEMİRKOL: Teşekkür ediyorum Hocam. Kesinlikle proaktif ve reaktif konusunda yine aynı şeye atıfta bulunacağız, ama ülkemizde çok fazla göç konusunda ürettiği politikaların reaktif olduğunu literatürde çok çok kullanıyoruz. Yani bir olay başımıza gelmeden bu son Suriye göç dalgasını da ele alırsak Göç İdaresinin kurulması, çalışma izinlerinin düzenlenmesi, ikamet izinlerinin düzenlenmesi, bunların denetimi, ikamet adreslerinin stabilleştirilmesi, biyometrik verilerin toplanması, vesaire dediğimiz süreçler 2016-2017 yıllarından sonra olabildi. Yani göç dalgası başladıktan yaklaşık 6-7 yıl sonra, bizim bundan önceki göçle ilgili düzenlememiz 90 yılında yine bir göç dalgası sebebiyle olmuştu. Ondan öncesi de 24'ten bugüne bir düzenlememiz yoktu. İskân Kanununu biz olduğu gibi kullanıyorduk. Dolayısıyla hep reaktif bir stratejimiz oldu. Bu sorunların temelinde yatan nüve aslında söylememiz gereken bizim proaktif bir çabanın içerisinde olmamamız, ama biraz olayı sadece zorunlu göç olarak ele almak yeterli olmuyor Türkiye'de, çünkü

hem coğrafi büyüklüğü açısından hem de nüfus yoğunluğu açısından baktığımızda iç göçe de oldukça gebe bir ülkedeyiz. Bunun en büyük örneğini 6 Şubat depremlerinde maalesef acı bir şekilde tattık. Bunun hem diğer illerde afetzedelerin yerleşmesiyle oluşan bir gidiş ve kaçış göçü olduğunu gördük, bir de yeniden imar sonrasında olabilecek olan tersine göç üzerinde duracağız. Bizim burada göç ve mekân tartışmasını yaparken aslında 6 Şubat depremleri bu kolokyumun hem bazı özel oturumlarında hem de birçok münferit konuşmasında ele alındı. Buna yer vermek lazım diye düşünüyorum. Çünkü tersine göçün ne şekilde gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini, gerçekleşebileceğini mi, gerçekleşemeyeceğini mi henüz öngöremiyoruz. Çünkü yeniden imarın nasıl yapılacağını bilmiyoruz. Aslında biz depremden sonra bu konuyu biraz kamu yöneticileri olarak da tartışmaya çalışmıştık. Şöyle önemli bir söz vardı, bir hocamız söyledi, birkaç ortamda da bugün bahsettim bundan: Planlama ne sadece şehir plancılarına bırakılabilecek kadar, ne de sadece kamu yönetimcilerine bırakılabilecek kadar değersiz bir konudur. Çok değerli bir konudur, ikisi de birbirinden ayrılmaz şekilde bu konunun üstesinden gelmelidir. Dolayısıyla bizim 6 Şubat depremlerinden sonra yapılacak yeniden imar planlarında, yeniden imar çalışmalarında kamu yönetimcilerinin eline tamamen bırakırsak şöyle planlar göreceğiz: Şurada bir ütopya olsun, şu tarafa kent meydanını koyalım, şuraya da bir çeşme koyalım, burada da fıskiye olsun, birisi de onu kırsın. Yani buna dönecek iş, ama biz bunu böyle yaparsak, gelecek kişilerin geri döndüklerinde o mekânda travma yaşamamaları için sosyolojiyi, yer duygusunu, planlamayı ele almadan bunu yapmaya çalışırsak geri dönüşler ya çok travmatik olacak ya da olmayacak. Geri gelenler ya bir süre sonra oradan gelip gitmek isteyecekler. Çünkü bıraktıkları gibi bir Hatay bulamayacaklar, bıraktıkları gibi Hatay bulmaları, birebir aynı kenti aynı deprem bölgelerinin üzerine inşa etmek anlamına gelmeyecek. Bizim bu tersine göçü sağlayabilmemiz ve o bölgelerin imarıyla beraber eski canlılığına, eski nüfusuna kavuşabilmesi için hem deprem kriterlerine uygun -yani burada şehir plancılarından destek alacağımız- hem de gelenlerin bıraktıkları kentin çok fazla değişmediğini gördükleri mimariyle ve çok fazla değişmediğini gördükleri bir planlama anlayışıyla ve yönetim akışıyla yeniden imarını görmemiz gerekecek. Aslında bizim açımızdan göç ve mekânın 6 Şubat depremleriyle yaşayacağı en büyük test bu, bu imar projeleri bittiği zaman neyin ne kadar etkili olacağı, kamu yönetimiyle şehir plancılarının ne kadar bir araya gelebildiğini göreceğiz.

Şimdi Hocamın söylediği mekânsal stratejik planda da şöyle bir mesele oldu: Türkiye'deki stratejik planların çoğunda dil hep böyledir. İşte yapılacaktır edilecektir, ama nasıl yapılacağı bilinmez. İşte planlamayı çok fazla kamu

yönetimcilerine bırakırsanız böyle de oluyor. Yani böyle bir dezavantajı var. O yüzden bir dengeyi kurmamız önemli, ama bu bir umutsuzluk da vermemeli. Çünkü yine Akif Hocamın dediği gibi bu hep var oldu, göç hep de var olacak. Yani bizim altlığı göç insanlık tarihi kadar eski bir olgudan almak yerine göç hep var olacak altlığıyla almamız lazım. Göç hep var olacaksa, bizim buna bazı stratejiler üretmemiz lazım ve bunun başında mekânsal planlama, şehir planlaması ve kamu yönetiminin kamu politikası, kent politikası ve planlama ölçeğinde bir araya gelmesiyle oluşuyor. Şunu söylemek lazım belki: Şehirler yıkıma uğruyor, yeniden imar ediliyor, imar edilmeye çalışılıyor. Göçmenlerin geri gelip gelmeyeceğiyle ilgili biz bu kaygıları yaşıyoruz, ama bu ülkenin kuruluşu da kentlerden başladı. Bu direniş, ülkenin kuruluşu da hep kentlerden ortaya çıktı. Dolayısıyla çok da umutsuz olmamak lazım. Kentler yıkıldığı yerden yeniden imar edilebilecek ve doğabilecek kapasiteye sahip. Yeter ki dayanıklılığı, demokrasiyi kentlerde bir araya getirebilelim deyip süreye bakmadım, o yüzden bırakayım.

Akif Burak ATLAR: Teşekkür ediyoruz. Evet İdil Hocam, oturumu sizinle sonlandıralım. Yani benzer bir soruyu size şöyle soralım: Nasıl olacak, ne olacak?

Dr. İdil AKYOL KOÇHAN: Şimdi ben bu nasıl olacak sorusu için galiba tabii ki onlarca farklı reçete öneren vardır, olabilir, ama ben yine orada hem kolay hem zor olarak çeşitli ilkelere dönmemiz gerektiğini düşünüyorum. Aslında demokrasinin krizlerini aşmak için çok da yeni olmayan, bir anlamda yeni olan, ama kent hakkı kavramının oldukça iyi bir çerçeve, iyi bir zemin verdiğini sağlayabileceğini düşünüyorum. Bunlar biraz böyle kendi düşüncelerim, düşünce akışım gibi olacak, ama şimdi kent hakkı dediğimiz şey böyle kent mekânına sadece fiziksel olarak erişmenin ötesinde kenti -böyle çok güzel bir tanım vardır- gönlümüzce şekillendirme hakkı ve bunun kolektif olarak bir arada yapma hakkı olarak tanımlanıyor. Aslında biraz bunu hak temelli bir yerden ele alıyor olmak bütün bu konuştuğumuz katılım, adalet, şeffaflık, vesaire gibi şeylerin bizlere birer lütuf olarak sunulduğu değil, zaten bizim kentlerin sakinleri olarak -şimdi farklı şapkalarla konuşuyorum- zaten hakkımız olan bir şey olarak anlaşılmasına sebep oluyor ve talep etmemiz, talep edebileceğimiz bir şey olarak algılanıyor. Bir kere bu algıyı yaratmak, bunu zemine taşımak önemli.

Peki, nasıl sağlayabiliriz, neler yapabiliriz kent hakkını tesis etmek için? Aslında en başta planlama kültüründen bahsettik. Planlama kültürünü bu

kavramları inşa etmek, bunlarda belki anlaşmak dedik. Aslında benzer bir şey katılım kültürü için de şu an çok güncel olarak geçerli bence, hepimiz belki duyduk, bahsediyoruz, ama katılımdan ne kastettiğimizi anlıyor muyuz, yani aynı yerde miyiz burada? Bu kültürü bizim ancak bir arada aynı şeylerden bahsederek ve bunu karar vericilere de hepimiz farklı farklı alanlarda, şimdi burada biraz meslek insanı şapkamıza döneceğim ve meslek insanlarına haddim olmayarak belki de çeşitli çağrılarda bulunacağım, ama bunları tartışabiliriz.

Burada bizim üstlenmemiz gereken bu katılım kültürünü inşa etmede hem bugünün plancıları hem de geleceğin plancıları olarak üstlenmemiz gereken roller olduğunu düşünüyorum. Bir kere etkin katılımı sağlamaya, yani gerçek katılımı sağlamaya dönük mekanizmaları inşa etmek zorundayız. Bunları savunmak, anlamak, anlatmak, bunu yapmak zorundayız. Bu bizim sorumluluğumuz diye düşünüyorum. Orada bizim mesleğimizin kamu yararına iyi çevrelerde yaşamak, iyi bir yaşam sunmak gibi bir şey var. Aslında tartışmalı, ama bir yandan da çok kolaylık sağlayan kamu yararını sağlamayı hedefleyen belki de tek mesleğiz biz, böyle bir şeyimiz var, misyonumuz var. Fakat bu aslında bir anlamda bize çok büyük bir güç veriyor. Sanki biz tek başımıza kamu yararını sağlayabilirmişiz gibi bu geçmişte çok plancıların yüklendiği bir güçtü. Bugün artık o kadar öyle değil, ama yine de hatırlatmakta fayda var. Bizim kamu yararını sağlama konusundaki karar verme gücümüzü biraz paylaşmayı artık benimsememiz gerekiyor. Bu bizim gücümüz değil, planlamanın kötü anlamıyla müşterisi sizin işe aldığınız kamu kurumu değil, kamunun kendisi, kamuların kendisi. Dolayısıyla bizim bu iktidarımızı paylaşma konusunda reflekslerimizi geliştirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

İkincisi, bu katılım kültürünü tabii ki inşa ederken çeşitli ilkeleri de aslında, o ilkelerde de uzlaşmamız gerekiyor. Bunlar işte eşitlik, adalet, şeffaflık gibi ilkeler. Bunlardan herkes başka şeyler, başka düzeylerde şeyler anlayabiliyorlar ve bu bizim aslında işte bu popülizm amaçlı göstermelik katılım tuzaklarına düşmemize neden olabiliyor. Bizim plancılar olarak tam da bu ilkeler ne kastediyor, etkin katılım dediğimiz şey gerçekte ne, benim şu an yapmaya çalıştığım şey gerçekten iktidarı bu bireyde, yani karar verme iktidarını topluma devrediyor mu, devretmiyorsa da neden? Çünkü bunun hesabını da vermeliyim. Bu gerçekliğin farkında olmamız, bu ilkelerin gerçekten nasıl uygulanabileceğine dair bir bilince sahip olmamız gerekiyor. Kendimize de bu göstermelik katılım tuzağına düşmemeliyiz çağrısını hatırlatmak isterim. Aslında bunun kolay olmadığını da biliyorum, bu yolları olabildiğince zorlamamız gerektiğini düşünüyorum.

Üçüncüsü, az önce bahsettiğim gibi aldığımız kararların aslında tam da Atahan Hocamız söyledi, nasıl alındığını bilmiyoruz kararların dedik. Biz aldığımız kararların gerekçelerini, bu kararları kimlerle aldığımızı, nasıl aldığımızı ve ne için aldığımızı açıklamakla yükümlüyüz. Yani bana bu iş geldi, ben bunu böyle yaptım, bana böyle verildi deme lüksümüz yok şehir plancıları olarak, böyle düşünüyorum. Dolayısıyla da gerçekliğin farkındayım, bunun ne kadar siyasi ve baskı altında yürütülen bir süreç olduğunun farkındayım. Bir rüyayı tarif etmeye çalışıyorum belki, ama bu konuda ısrarcı ve yaratıcı olmamız gerekiyor. Bizim bu hesabı vermemiz gerektiğinin bilincinde olmamız gerekiyor. Şeffaflık konusunda ısrarcı olmamız gerekiyor diye düşünüyorum.

Aslında bütün bunlar gene kente dair kararların, yani o sahiplerini değiştiriyor dedik ya, bunları çoğaltıyor ve sonuç olarak da kent hakkını tesis etmeye dönük bir yaklaşımın kentlere en başta söylediğimiz o yalnızca ekonomik kalkınmanın bir mekânı değil, aynı zamanda dayanışmanın, aynı zamanda demokrasinin, aynı zamanda adaletin mekânları haline getirebileceğini düşünüyorum. Tabii şimdi bu bugün, yani yarın kalktığımızda bulabileceğimiz bir senaryo değil. Keşke öyle olsaydı, ama öyle değil. Bunun için de gene yolumuz mücadele, mücadele, mücadeleden geçiyor, ama burada da yalnız değiliz. Ben böyle bitireceğim. Koşullar ne kadar zorlu olsa da bugün hâlâ, yani depremde bütün her şeyini kaybettikten sonra bile adalet için uğraşıyor insanlar, kentlerini geri kazanmak için uğraşıyorlar. İşte bütün canlıların haklarını savunuyorlar, ormanları savunuyorlar. Ne kadar koşullar zorlu olursa olsun toplumsal mücadele, kent hakkı mücadelesi devam ediyor. Bizler hem birbirimize sahibiz aynı derdi paylaşan meslek insanları olarak hem de bu toplumsal mücadelelere sahibiz. Bunun gelecek açısından çok umut verici olduğunu düşünüyorum ve böyle bitirmek istiyorum.

Akif Burak ATLAR: Teşekkür ediyoruz. Böylece ilk turu ve ikinci turu noktalamış olduk. Pozitif bir yerde noktaladığımızı düşünüyorum, o yüzden de panel moderasyonu açısından biraz iyi hissediyorum. Şimdi dilerseniz önce panelistlere küçük bir alkış rica edeyim. Sınırlı bir sürede oldukça odaklı ve zengin bir içeriği sizlere aktırdılar. Bu konuda da umarım üzerinizde çok büyük bir baskı kurmadım. Şimdi mikrofonu size uzatacağız, salondan katkıları alacağız. Bu mikrofonu dolaştırma şansımız var mı ya da bir mikrofonumuz var mı? Şöyle yapalım, birkaç soru ve katkı alalım, sonra biz bir veda konuşması yaparken onlara da yanıt vermeye, katkı sunmaya çalışırız.

Salondan: Şehir plancısıyım. Tahmin ediyorum şu salondaki en yaşlı şehir plancısı benim şu anda, 1971 yılında başlamıştım üniversiteye, şöyle böyle 50 yıldır çeşitli şapkalar altında planlamayla ilgileniyorum. Şimdi teşekkür ederiz emeklerinize, bu üç günlük kolokyumun sonuç panelinde çok farklı önemli konulara işaret edildi. Ben farklı bir katkı şeklinde kısa bir katkıda bulunmak istiyorum.

Birincisi, kolokyumun programında paneli "Krizler Çağında Şehircilik" olarak tanımlıyor. Ben buna itiraz ediyorum, bence yanlış, çünkü insanlar yerleşik düzene geçtiğinden beri, yani ilkçağlardan beri insan toplulukları hep krizlerle baş etmek zorunda kaldı. Doğal krizler, doğal afetler, toplumun getirdiği krizler yaşandığı döneme göre değişiklik gösteriyordu, ama hep krizde. Sonuçta bunların, bu krizler işte bir şekilde savaşlarla ortaya çıkıyordu, daha sonra insanlık ilerledikçe uzak büyük günümüzde neden bu kadar sık krizler yaşanıyor? Çünkü kapitalist bir yönetim anlayışı ve kapitalist bir sistem hâkim dünyaya, bu kapitalizm de kendi içinde farklılık gösteriyor. Son 20-30 yıldır neoliberal bir anlayış hâkim, fazlasıyla dünyaya hâkim oldu. Onun krizleri çok daha sık oluyor. O nedenle sanki günümüze has bir şeymiş gibi algılıyoruz krizleri, hayır, hep kriz vardı.

Şimdi şöyle diyeyim, bir diğer itiraz ettiğim nokta da Hocamızın dediği, yani biz plancılar olarak yetkilerimizi paylaşmaya artık alışmalıyız. Ben buna itiraz etmiyorum, çünkü günümüzde zaten plancının hiçbir yetkisi kalmadı. Şöyle, 70'li yıllarda ben öğrenci olarak izliyordum, daha sonra tabii farklı şekillerde mesleğin içine girdik. 70'li yıllarda bir teknokrasi hakimdi. Yani toplumda da o umut vardı. Mühendisler bu memleketi kurtaracak, işte Süleyman Demirel kişiliğinde belki bu sembolize ediliyordu. Plancılar da zaten o yıllarda biliyorsunuz 60-65 yılında resmi olarak planlama okulu açıldı Türkiye'de Ortadoğu Teknik Üniversitesinde, ben de onun mezunlarından biriyim. Biz de inanıyorduk gerçekten, yani hani böyle son sınıfta savrulun, biz geliyoruz, hani ülkenin tüm problemlerini halledeceğiz gibi bir anlayış, bir özgüven, bir inanç vardı, ama tabii ki okuldan çıkıp da çeşitli şekillerde hayatın içine girince de bu işin bu kadar kolay olmadığını da çok acı bir şekilde kısa bir sürede öğrendik, ama umudumuzu yitirmedik. Çünkü o dönemde dediğim gibi plancıların söz hakkı davardı. Örneğin, bir Bakanın kalkıp da bu böyle olacak diye emir verme hakkı yok denecek kadar azdı. Oysa şimdi plancının hiçbir yetkisi yok. Bu şekilde günümüzde belki de plancının yetkilerini paylaşması değil, plancının mesleğin gerektirdiği kadar söz hakkına sahip olmasını sağlamaya yönelik bir çaba içinde olmak zorundayız. Hani bunun en ucu da belki işte Belediye Kanunlarında, planlama mevzuatında falan bir şekilde her önüne gelen bakkalın, çakalın

parmak kaldırıp da plan yapamayacağı bir ortamın sağlanması lazım.

Yani demek istediğim bütün bunlar tabii ülkenin içindeki demokrasi konusunda şu sunulan bildirilerde de çok fiktif, çok steril bir şekilde sunumlar yapıldı. Oysa bütün sıkıntımız gerçekten Türkiye'de giderek ve giderek demokrasinin yok olmasının sıkıntılarını yaşıyoruz plancılar olarak, hani bu başarısızlıkları işte depremlerin acı ve en yakın örneğin, nasıl kararlar verildiğini hep birlikte izledik. İzlemeye de devam ediyoruz. Sahadan gelen sayın katılımcıların anlattıkları biraz daha konunun vahametini ortaya çıkardı. Yani yaşadığımız bu sorunlar planlamanın planlamadan kaynaklanan veya yanlış planlardan dolayı ortaya çıkmış sorunlar değil, bu aslında ülkede demokrasinin inatla hızla yok edilmesinden kaynaklanıyor. Bunu söylemek istiyorum, teşekkür ederim.

Salondan: Herkese merhabalar, Muğla Şubesi eski başkanıyım hem de şu anda Muğla Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi başkanıyım. İşin kamu yöneticileri tarafında olaraktan söz aldım işin açıkçası, şimdi uzun yıllardır hep kamu-akademi arasındaki sürtüşmeden bahsederek başlayayım.

Şimdi biz kamu yöneticileri olarak her zaman bilimin yanında olmak istiyoruz. Yani bazı istisnaları dışında bırakarak, yalnız yaşadığımız sorun da şu: Özellikle imar planları süreçlerinde evet, demokrasiyi sağlamaya çalışıyorum, katılımı, aktif katılımı hedefliyoruz, ama günün sonunda da tıkandığımız nokta şu: Kamu yöneticileri olarak plan yapmak durumundasınız, iyi plan yapmak durumundasınız, ancak bu planları hızlı ve efektif bir şekilde yürürlüğe sokmak durumundasınız. Şimdi akademiyle yaşadığımız veya atıyorum işte, bilimsel çalışmaların üstünkörü olarak geçirildiği plan süreçlerinin aslında sıkıntılarını da karşılıklı olarak yaşıyoruz.

Şimdi ben de şunu sormak istiyorum: Ne yapılması gerekiyor? Biz kamu olarak imar planlarını yapmazsak bizler de sıkıntı yaşıyoruz. İşte kentin siyasetini yönetmek için yöneticiler seçiliyor. Beş yıllık süreçler içerisinde kentin değişmesi hedefleniyor. Plan süreçlerinin hızlı ilerlemesi gerekiyor. Kriz anında da şöyle bir örnek vereyim: Ben 6 Şubat depremleri yaşandığı dönemde de Hatay'da görevliydim, kurul üyesiydim. O dönemde de bir kurul üyeliğim vardı ve yaşanan felaketi de öncesi ve sonrası olarak gözlemleyen insanlardan biriyim. Şimdi sonrasındaki yapılan tartışmalara da şahit olmuş birisi olarak da şunu söylemek istiyorum: Hızlı aksiyon almak isteyen bir devlet mekanizmasının içinde belediyeler, ilgili kurumlar

var, ama bir taraftan da bir facia var ve bunun bilimsel etkilerinin önce analiz edilmesi gerekiyor, daha sonrasında aksiyona geçilmesi gerekiyor. Benim sorum şu: Akademi sizce kamuya ne kadar entegre olabilir bu süreçleri çerisinde kriz çağında, işte kamu yönetimleri çağında ve ne zaman biz işin açıkçası akademiyle, kamuyla bir şeyler üretmeye başlayacağız? Çünkü günün sonunda bizler de şunu yaşıyoruz: Kamu yöneticileri olarak, kamu idareleri olarak, belediyeler, bakanlıklar, ilgili kurumlar işlemlerini yaparlarken hep de bir eleştiriye maruz kalıyoruz. İşin özünde bilim yok, bilime ilişkin şeyler yok, ama biz de şunu bekliyoruz akademiden ve bilimden: Yol göstericilik. Ne yapılması gerektiğinin uygulama kısmı, bu uygulama kısmına sizce ne kadar katkı konabilir? Kamuyla akademi nerelerde buluşabilir? Benim sorum buydu.

Salondan: Teşekkür ederim. Yıldız Teknik Üniversitesi, ben bütün panelistlere çok teşekkür ediyorum. Çok zihin açıcı konuşmalar yaptılar kendileri, ama benim de böyle bazı ufak tefek itiraz demeyeyim de katkılarım olsun istiyorum. Akif Başkanım böyle bir ara bir topu attı, ama galiba o topu biraz açmak gerekecek. Şu dayanıklılık konusunda Maria Kaika'nın bir makalesi var: "Don't call me resilient again" Karşı çıkıyor, "Bana bir daha dayanıklı 'resilient' ol demeyin" Bu toplumsal bir şeyi aslında dile getiriyor. Bu toplumdan birisinin söylediği bir şey, kendinin değil. Bunun üzerine bir makale, bir eleştiri makalesi yazmış. Bu konuda düşüncelerinizi paylaşırsanız sevinirim, ama sonuç olarak demek istediğim şu: Sistemik bir eşitsizlikler ortamı varsa bize "siz dayanıklı olun" diyen devlet aslında görevini yapmıyor. Dayanıklı olun, riskleri karşılayın, dayanıklı binalar inşa edelim. Tabii ki edelim, etmeyelim demiyoruz aslında, ama o dayanıksızlığa neden olan koşulları ortadan kaldırmanın mücadelesini vermediğimiz sürece hakikaten "dont't call me resillient again."

İkincisi, bizden, benden galiba böyle bir kuşak kadar önce meslektaşım hanımefendi ismini şey yapamadım, ama çok güzel şeyler söyledi. Oradan yola çıkarak da ben şunu ifade etmek istiyorum: Biraz aslında İdil Hocamın da söyledikleriyle birleştireceğim. Şimdi katılım diye konuşuyoruz, katılım ben "her derde deva mı" diye bir defa sorarım senelerdir, benden duymuşsunuzdur. Bu katılım olmasın anlamında değil tabii ki katılım çok önemli elbette. Kent hakkı bir karar vermeye katılma hakkıysa, muhakkak ki katılım çok önemli, ama biz bunu kentsel dönüşümde de mesela, çok görüyoruz, değil mi? İnsanları katalım diyorsun, ama insanların istekleri bambaşka noktalarda, plancının hani o biz kamu yararını koruyacağız ya, o değer yargılarıyla çelişen, çatışan isteklerle karşılaşıyoruz. Şimdi burada ne yapacağız? Diyeceğim şu ki aslında karşı karşıya olduğumuz şey bir

değerler krizi, bu değerler krizi içerisinde Nimet Hocam çok güzel ifade etti, aslında neoliberal sistemin getirdiği bir kriz ortamındayız. O her şeyi etkiliyor. Ekonomiyi, değerleri de, çevreyi de, çevresel kriz de var, sosyal kriz de var, bir insani kriz var, göç meselesi, dolayısıyla total bir değerler krizi. Bu değerler krizinde biz plancılar olarak, planlama mesleği olarak da payımızı alıyoruz. Aslında planlamanın da krizi var. İşte onun için katılıyorum çok Nimet Hanıma, bizim de aslında sözümüz geçmiyor veyahut da o neoliberal sistem içerisinde araçsallaştırılmış bir meslek alanı. Dolayısıyla mesleğimizi de savunmak durumundayız. Sen diyorsun ya İdil Hocam savunalım, yani bu bir mücadele alanı. Gerçekten genç arkadaşların da böyle bir mücadele alanına girdiklerinin çok farkında olmaları lazım. Hem mesleğimizi savunacağız hem değerler sistemimizi savunacağız hem de gezegensel bir kriz ortamındayız, bu krizle mücadele edeceğiz. Bu da bitmez tükenmez bir irade ve mücadele etme isteği.

Şimdi beyefendinin şeyine de ufak bir şey söyleyip sözü bırakacağım. Tabii kamu idareleri bilimle buluşmak istiyorlar. Ben sözüm meclisten dışarı diyeyim, kendisine şey yaparak söylemiyorum, ama kendi deneyimimizde çok kez kamuya yardımcı olmaya akademik olarak çalıştık, ama kamunun niyeti ne? Kamunun niyeti çok önemli, işine gelmediği yerde bilimin söylediği şeyi "Hocam, kusura bakmayın, sizin planınız güncelliğini yitirdi" dediler bize, biz çünkü aslında henüz hiçbir resmiyeti olmayan, planlama ilkelerine de aykırı olan bir önceki çevre düzeni planını kentin Anayasasıysa, ona da aykırı olan kararları kabul etmediğimiz için. Onun için kamunun da niyetini, o kamu da tabii bu neoliberal sistemin aslında bir parçası, dolayısıyla bizim savunmamız gereken, mücadele etmemiz gereken bu sistem, değerler bütünü ve meslek alanımızı korumak, kollamak ve yeniden kıymetli kılmak deyip, burada bırakacağım. Teşekkür ederim.

Salondan: Teşekkür ederim. Ben Ortadoğu Teknik Üniversitesi Şehir Bölge Planlama öğrencisiyim. Burada hani bilgi anlamına geldiğinden çok kısıtlı, daha beşinci haftamdayım. Hâlâ stüdyoda temel tasarım çizimleri yapıyoruz, kompozisyonlar yapıyoruz. Ancak şehir bölge planlamaya giriş dersi dışında daha çok terim ve bilgi alabildiğim bir alan yok interneti araştırmak dışında ve buraya gelip öğrenmek istedim. Ben hangi alanlar üzerine odaklanabiliyoruz bir şehir bölge alanında veya neler yapabiliriz, neler öğrenebiliriz, neler üretebiliyoruz, neler üzerinde karar verme olanağımız var? Bunları öğrenebilmek için aslında geldim ve sırf stüdyoyu kaçırmamak için sadece bugün erişebildim. Size sorum şu aslında: Genel olarak soracağım, ama daha çok sürdürülebilirlik üzerine çalışmak isteyen bir kişi olarak ve daha önce kimya okuyup ondan sonra bu bölüme geçtim.

O yüzden kimya alanında da bilgim olduğundan bu alanı seçiyorum. Şöyle bir sorum var, şunu demiştiniz: Mesela, sera gazları üzerine çok fazla bir alanımız yok üzerine hamle yapabileceğimiz. Mesela, bunu söylediğinizde şunu düşündüm: O zaman bizim sürdürülebilirlik üzerine ya da çevreyi korumak, iklim değişikliğiyle ilgili adım atabilmek adına ne kadar alanımız var? Çünkü bugün geldiğimden beri, sabahtan beri buradayım ve çok fazla sürdürülebilirlik üzerine sunum dinledim, çok fazla veriler üzerine tartışma dinledik, ama üzerine yapabildiğimiz hiçbir şey duymadım. Genelde sonucu da bulduk ya da bu kadar araştırmayı yaptık yaptık, tezimde buldum ya da araştırmamızda, atölyelerimizde bunu bulduk, ancak bunun üzerine ne yapabiliriz bölümünde çok bir şey göremedim. Benim aslında hedefim bunun üzerine ne yapabiliriz bölümüyle ilgilenmek, o yüzden size sorum şu: Sürdürülebilirlik üzerine yapabileceğimiz şey ne? Şehir bölge plancının sürdürülebilirlik üzerine yapabileceği şeylerin sınırı nedir? Yan dallar, yani ÇAP'larla yapabileceğimiz şeylerin sınırsızlığı nedir? Bunu sormak istiyorum size, teşekkür ederim.

Salondan: Hocalarımın sunuşundan sonra salondan gelen katkılar da aslında epey iyi bir tartışma açtı, biraz onların üzerine birkaç bir şey eklemek istedim. Şimdi İdil Hocam bir çerçeve çizdi, ama esasen Onur Beyin de yaptığı katkıyla şöyle bir çatışmanın içerisindeyiz ve meslektaşlarımız bir tarafta durmak durumunda kalıyor. Biz aslında meslek alanımızın ilkelerinin tarafında durmalıyız. Bugün kentin, doğanın, ekosistemin, toplumun genel yararı değil, siyasetçinin, siyasetçinin temsil ettiği çıkar grubunun gündelik yararı aslında kentlerde plan kararlarını, kentsel politikaları belirliyor. Doğal olarak kurumlarda çalışan meslektaşlarımız ya da o çalışma içinde karşı karşıya gelen meslektaşlarımız siyasetçilerin, siyasetin yarattığı bu çatışma ortamında bir taraflarda kalmak zorunda kalıyor. Oysaki bizim meslek alanımız toplumun, doğanın, ekosistemin, yaşamın genel yararını referans almak zorunda. Haliyle beş yıllık bir dönem için, yani göreve gelen bir siyasetçi hızlıca kendisini gösterebileceği, oy alabileceği, belki rant sağlayabileceği bir doğrultuda kararlar alıyor. Oysaki planlamanın konusu da, müdahalesi de bu kadar kısa erimli değil. Doğal olarak biz burada bu ülkenin her mekanizmasındaki her ölçeğe sirayet etmiş bir durum, baştan aşağı değişmesi gereken bir tablo var. Bu topluma da sirayet ediyor. Yani toplumda da yaratılmış bir talep var. Toplumun talebi de kentin genel çıkarını daha sağlıklı bir kenti, daha sağlıklı bir doğayı beklemiyor aslında, bu yönde değil. Dolayısıyla bizim burada baştan aşağı değiştirecek bir meslek alanı olarak bir irademiz de yok, ama buraya nasıl katkıda bulunabiliriz, kendimizi nasıl koruyabiliriz? Bu çatışma içine nasıl girmeyiz? Buna bir yanıt vermemiz gerektiğini düşünüyorum.

Salondan: Merhabalar, çok kısa bir şekilde hemen direkt soruya gireceğim. Birinci olarak, Atahan Bey şeyden bahsetmişti, "bir depremden, yıkımdan sonra kentin izlerini takip etmeliyiz ve kentin izlerini korumalıyız" demişti. Özellikle Türkiye gibi bir şehirde ben açıkçası kentin izlerinin, yani doğru düzgün oluştuğunu düşünmüyorum. Çünkü zaten 1950'lerden sonra planlama departmanı Türkiye hayatına giriyor. Açıkçası gerçekten izlerimizi takip etmeli miyiz veya biraz daha inovatif davranmalı mıyız? Bu benim birinci sorum, ikinci sorum olarak da önceden değerli katkıları olan bazı arkadaşlar vardı mikrofonu alıp, ben de o şekilde düşünüyorum aslında, gerçekten paylaştığınız bilgiler çok değerli. Lakin ben planlamadan artık birazcık şunu beklemeye başladım: Felsefi konuşuyoruz, ucu açık konuşuyoruz. Bunlar gerçekten güzel, insanı düşünmeye itiyor, ama bir cam var ve çatlamak üzere, hatta çatladı bile diyebiliriz. O yüzden bazı noktalarda bence sivri veya kati konuşmalıyız diye düşünüyorum. Fikirlerimizi daha iyi ve net beyan etmeliyiz. Ne yapmalıyız değil, ne yapacağız gibisinden birazcık daha konuşmalıyız diye düşünüyorum. Özellikle İstanbul depreminin yaklaştığını biliyoruz. Zaten bu bayağı klişe bir örnek olacak, lakin tek bir şehirden bahsetmiyoruz, Türkiye'nin neredeyse ekonomik kalkınmasının sırtında olduğu bir şehirden bahsediyoruz. Eğer burayı kaybedersek direkt milli egemenliğimiz bile tehlike altında kalabilir. Bu şekilde, teşekkür ediyorum.

Akif Burak ATLAR: Teşekkürler Alperen. Bitirelim, bitirmek üzere mikrofonu devralalım dilerseniz. Yine Hocam, isterseniz sizinle başlayalım. Şöyle katkıları özetleyecek olursak, Nimet Hanım ve Zeynep Hocamızın katkılarıyla beraber net bir soru olarak sevgili meslektaşımız Onur Beyin bir sorusu var: Akademi kamuya ne kadar entegre olabilir, kamu ve akademi hangi koşullarda nasıl, ne zaman işbirliği yapabilir? Sevgili öğrenci arkadaşımız Bahar'ın bir sorusu var sürdürülebilirlikle ilgili, "sürdürülebilirlik üzerine neler yapılabilir" diye geniş bir soru sormuş. Son olarak Sevgili Alperen'in soruları biraz Atahan Hocaya yönelik oldu: "Kentin izlerini takip etmek zorunda mıyız? Genel olarak biz plancılara biraz daha somut noktalar üzerinden konuşulmasına ihtiyaç var" dedi. Buyurun, söz sizde, son sözler hem yanıt ve gelen eleştirilere belki bazı katkılar sunabilirsiniz hem de belki yaptığınız sohbetlerden sonra, aktarımlardan sonar eklemek istedikleriniz varsa, onu da bu kısımda aktarabilirsiniz.

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Deniz YAMAN GALANTİNİ: Çok teşekkür ederim ben de bütün değerli görüşler için ve sorular için, Zeynep Hocama katılıyorum. Ben de artık resilience'tan bahsetmek istemiyorum. Şöyle, sorunu yaratanlarla o sorunu çözmeye çalışmak zaten mümkün değil.

Bunu yaşıyoruz. Sorunu çözmeyi mi amaçlıyoruz, yoksa var olan sorunlar üzerinden kendimize fayda mı sağlamaya çalışıyoruz gibi bir burada tartışılması gereken husus var. Dayanıklılığı planlamaya entegre etme çabasının olumlu bir şey olabileceğini söyledik, ama bunu yapmaya çalışırken de özellikle yerel yönetimler bu noktada sadece fiziksel anlamda bina sağlamlaştırma gibi bir yaklaşım izliyorlar. Bunu da depreme hazırlık çerçevesinde yapıyorlar ve kentsel dönüşüm çerçevesinde yapıyorlar. Kentsel dönüşüm sadece bir kere binaları yenilemek değil, bundan rant elde etmek değil, bizim öncelikli olarak hangi kavramı biz literatürden alıp kullanacaksak, onun ne demek istediğini, bize ne anlatmaya çalıştığını bir kere önce çok iyi anlıyor olmamız gerekiyor. Planlamanın rant üzerinden geliştirilebilecek bir meslek olmadığını, bununla aslında savaşması gerektiğini biliyor olmak gerekiyor. Tüm bu gerçeklik düşünüldüğünde de tabii ki de dayanıklılıktan bahsetmek mümkün değil. Fiziksel anlamda mümkün olmadığı gibi toplumsal olarak da mümkün değil. Tabii herkesi eşit derecede memnun etmek zaten gerçek dışı, fakat en azından belirli bir refah düzeyinin sağlanabilmesi koşulu lazım ki ondan da bahsedemiyoruz. Çünkü çok ciddi eşitsizlikler var.

Ben yüksek lisans tezimde kent yoksulluğunu çalışmıştım ve Türkiye'de yoksulluk olgusu olduğunu İtalyanlara anlatmada bayağı sıkıntı çektim. Çünkü verileri yorumladığımızda aslında konuştuğumuz tablonun o kadar ciddi olmadığı ortaya çıkıyordu. Çünkü istatistiklere de güvenemiyoruz. Biz ona güvenemiyoruz, buna güvenemiyoruz, güvensizlik ortamında nasıl tartışacağız planlamayı, nasıl dayanıklı hale getireceğiz? Sorulara sorularla karşılık veriyor gibi oluyorum, ama aslında cevabını bildiğimiz sorular olduğu için bu şekilde yanıtlamayı uygun gördüm. Umarım kısa da olsa bir çerçeve çizebilmişimdir.

Akademiyle yerel yönetimlerin ortak çalışabilmesi için de genelleme yapmak istiyorum. Birçok yerel yönetimin en güncel planlarına baktığımızda 70-80'lerde yapılan bir plan ondan sonra da falanca maliklerin kalemiyle yapılmış olan revizyonlar, yani bir bütüncül yaklaşım değil, çok parçacıl yaklaşımları içeren ve birbirleriyle ilişki kurmadan bu parçacıl yaklaşımları geliştirmeye çalışan planlardan bahsediyoruz. Bir kere planlamayı icra ederken de yerel yönetimler ne kadar mevzuatı uyguluyorlar? Yani kendi uygulamaları gereken mevzuatı genel olarak, bunu tartışmak gerekiyor. Yani bir mesela, korunması gerekli bir alandan bir koruma amaçlı imar planını yaparken mesela, bakalım, ilan ediyoruz. Koruma amaçlı imar planı yapılacak. Geçiş dönemi yapılaşma koşulları sonrasında hemen ivedilikle planın yürürlüğe girmesi gerekiyor. O süre mevzuatta ne kadar, o sürenin

gerçekten tam anlamıyla hayata geçmesi planın ne kadar gibi en basitinden? Bu yüzden mesleğe bu noktada sahip çıkmak, mevzuatı iyi okumak çok önemli, her mezun olan plancının, kamuda çalışmaya başlayan plancının da bir kere planlamanın özünü çok iyi anlayarak çalışıyor olması ve söz sahibi olduğunu bilebiliyor olması gerekiyor ki işbirliği sağlanabilsin. Sadece rant amaçlı parçacıl hiçbir bütünü temsil etmeyen çalışmalar yapılmasın. Bir kere bilinç olursa ancak bu işbirliği sağlanabilir. Çünkü bir talep gelir. Akademi de gelip "müdahale etmek istiyorum, ben bu planı değiştirmek istiyorum, geliştirmek istiyorum, size yardım etmek istiyorum" dediği zaman hani o çok çözümsüz kalabiliyor. Biraz karşılıklı olması gerekiyor bu talebin, o nedenle açıkçası bizim hâlâ mesleğin özünü kavramak ve ilkelere bağlı olarak çalışabilme konusunda ciddi bir planlama kültürü geliştirebilmemiz gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim, kısa sürede umarım yeterli olmuştur.

Dr. Öğr. Üyesi Gülsün Duygu BÜTÜN: Bana gelen doğrudan bir soru olduğu için, siz söylemiştiniz. Şöyle, şimdi bir yanlış anlaşılma oldu galiba, onu söyleyeyim. Plancı olarak biz bu sera gazı emisyonu azaltımıyla ilgili bir şey söylemek istemedim. Söylemedim de zaten, demek istediğim şey şuydu: Biz tehlikeyi azaltamıyoruz. Yani biz iklim değişikliğini durdurabiliyoruz ya da ısınmayı, küresel ısınmayı durduruyoruz diyemeyiz. Kimse diyemez zaten bunu, ama biz şunu yapabiliyoruz: O yüzden dolaylı olarak dedim, biz sera gazı emisyonlarını azaltıyoruz, dolayısıyla o da atmosferde daha az sera gazı birikeceği için iklim değişikliğini durdurma noktasına getirebiliyor çok uzun süreçler alsa da bu, yani demek istediğim oydu. Biz sera gazı emisyonlarını her sektörde plan kararlarıyla azaltma rolüne sahibiz ve bunu yapabiliyoruz, müdahale de edebiliyoruz. O konudaki yanlış anlaşılmayı düzeltmek istedim.

Sürdürülebilirlik konusuna geldiğimizde de, işte sürdürülebilirlik zaten mesela, şu an sürdürülebilir kalkınma hedefleri var. 17 hedef, 169 tane alt hedefi var onun ve aslında "planlama bunun neresinde" diye sormuştunuz. Planlama onun her yerinde aslında rol alabilir. Şöyle, O 169 tane alt hedef planlama sürecine nasıl katkı sağlar diye aslında o başlıklar altındaki bir yaklaşımla planı sürdürülebilir hale getirebilirsiniz. Orada ipuçları elde edebilirsiniz eğer doğru anladıysam sorunuzu, yani her tarafında, sürdürülebilirlik dediğimiz kavram çok geniş bir kavram, ama planla da çok ilişkili. Biz planlama sürecini de sürdürebilir hale getirebiliyoruz birçok alanda olduğu gibi, ipuçlarını da oradan belki bakarsınız, elde edebilirsiniz diye cevap verebilirim. Teşekkür ediyorum.

Arş. Gör. Atahan Demirkol: Ben de direkt gelen soruyla başlamış olayım. Aslında şöyle bir şey söyleyebiliriz: Yüzde 100 kentin aynı şekilde imarından bahsetmiyoruz, yeniden imarından, yani burada muhakkak planlamanın Türkiye'de işte 50'lerden itibaren aktif hale gelmesini ve belki mevcuttaki şehirlerin o planlama, bugünkü güncel planlama esaslarına çok uygun olmadığını tartışabiliriz. Yeniden bir planlama yapılırken daha inovativ şeyler yapılması gerektiğinden bahsedebiliriz, ama burada önemli olan şey şu: 100 yıldan fazladır insanlar orada yaşıyorlar, planlama 50 yıllık bir tarihe sahip oldu, ama 100 yıldan fazla da insanlar orada yaşıyor. Belli bir bağları ve aidiyetleri var o toprakla, dolayısıyla buna çok fazla zarar vermeden, hissiyatlarını zedelemeden, çünkü çok fazla şeyini kaybetmiş insanların bir de mekânı kaybetmesi döndükleri zaman ya da kaybettikleri mekânı döndüklerinde bulamamaları çok büyük bir travma. Zaten her şeylerinden olmuşlar neredeyse, büyük bir travmadan çıkmışlar, geri dönüşte bizim sosyolojiyi, plancılığı, mimariyi ve kamu yönetimini bir arada ele alarak orayı tekrar inşa etmemiz gerekiyor ki döndüklerinde afetzedelere ekstra bir travma yaşatmayalım. Burada biraz kastetmek istediğim şey buydu. Bir de kamu yönetimiyle ilgili kısma biraz kamu yönetimci olarak ben de bir şey demiş olayım. Aslında şöyle bir şey var: Kamu yönetimi, Türkiye'de kamu yönetimi genel olarak -ben de Hocam gibi genelleme yapayım- kamu yönetimcileri de genelde içerisine almıyor. Yani biz kamu yönetimi akademisyenleri olarak da kamunun içerisinde değiliz, kamu görünüyoruz. Çünkü bizim biraz altını çizmeye çalıştığımız bilimsel ölçütler kamu yönetiminin bazen kamu yararı kavramının altına sıkıştırdığı esneklikleri kaldırmıyor. Biz kitabın ortasından konuşuyoruz, olması gerekeni söylemeye çalışıyoruz. Bunu şehir plancıları da gördüğümü anladığım kadarıyla davet edildikleri kamu ortamında yapıyorlar. Zeynep Hocamın dediğinden bu hikayeyi anladım. Planınızın geçerliliği, güncelliği yitirilmiştir deniliyor dahil olmaya çalıştığınız zaman da, bir süre sonra da bu bağ kopmaya başlıyor. Şimdi ben sekiz buçuk yıldır bir üniversitede çalışıyorum, bu ilde üç belediye başkanı gördüm bu sürede, kentleşme kürsüsünde iki hocayız, hiçbirimiz sekiz buçuk yıl boyunca kamu yönetimi tarafına hiçbir kamu otoritesi tarafından davet edilmedik. Hani Hocam, şöyle bir planlama var, destek olabileceğiniz bir şey var mı, görüşünüz var mı?

Bir de bunun yanında katılımla ilgili de şunu söylemek lazım: Bugün bizim kamu politikası yapımında dijitalleşme dediğimiz bir alan açıldı ve kamu politikası özellikle stratejik planların yapımında çok efektif şekilde geri dönüşler alabiliyoruz halktan ve bunların sağduyulu olup olmadığını da ayırt edebiliyoruz artık, yani bir kategorizasyon yapıp çok hızlı feedbacklar

alabiliyoruz. Dolayısıyla aslında bu katılım çok fazla süreçlerin etkinliğini ve hızını zedeleyen bir şey değil günümüzde diye düşünüyorum. Biraz kamu yönetiminden hâlâ eski usulle katılımcılık, işte belediye meclis toplantılarına çağırdık, form doldurdular, zaman kaybettik algısı oluşuyorsa biraz bu dijitalleşmeyi kullanmak lazım. Afyon Belediyesinin burada bir güzel örneği vardı. Stratejik planın yapımı tekrar çalışmaları başladı seçim sonrası, bütün kayıtlı, adres nüfus kayıt sistemine kayıtlı bireylerin cep telefonuna bir dijital link gönderdiler ve hepimizden bir feedback aldılar. Bunu isteyenler doldurmuş oluyor ve çok hızlı bir feedback aldılar kısa sürede, dolayısıyla bunlar illa yavaşlatan şeyler değil kamu yönetimini, biz de kamu yönetimi hızlı olsun diye akademide çalışıyoruz. Hani bizim disiplin bir alanda şu anda sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle birlikte biraz daha dijitalleşmeyi ön plana çıkarmaya çalışıyoruz. Böyle söylemiş olayım. Bugün burada olmuş olduğum için de çok mutluyum bir kamu yönetimci olarak, bunu da söyleyeyim. Odamıza teşekkür ediyorum diyerek kendimi fahri olarak sizin içerinize böyle yerleştirmiş olayım. Çok sağ olun.

Akif Burak ATLAR: Atahan, o teşekkür bizlere ait, her zaman bekleriz. Evet Hocam, dijital demokrasiyle aslında güzel bir pas attı size Atahan Hoca, size yönelik gelen katkılar da var. Son söz için mikrofon sizde.

Dr. İdil AKYOL KOÇHAN: Aslında daha çok "peki, nasıl" sorusu geldi diye genelliyorum kafamda, yani şöyle: Mevcut düzenin doğrudan yani hepsine cevap vermeye çalışacağım, ama ayrım yapmadan bir genel çerçeve çizmeye çalışacağım. Şimdi mevcut düzenin, özellikle mevcut politik düzenin, plancıların içinde bulunduğu durumun eziciliğini reddetmek mümkün değil. Bunu kabul edelim. Yani bu oldukça siyasi bir düzen şu an içerisinde iş yapmaya çalıştığımız, bu arada bu kamu kurumları, yani özellikle belediyeler ve yerle ve merkezi yönetim organlarında çalışan plancılar için zaten böyle, burada akademi için de böyle artık bulunduğumuz durumda, dolayısıyla hepimiz bu çarkın içinde ezilmemeye çalışarak, ama tam da Zafer'in de dediği gibi, Zeynep Hocamın da dediği gibi meslek ilkelerimizi savunmaya çalışarak var olmaya çalışıyoruz. Tam ilk siz söz aldığınızda şey not alıyordum ben de, yani evet, hiçbir yetkimiz kalmadı, ama kurumlar içerisinde tam da sonra siz söz aldınız ve kendi uzmanlığıyla uygulamaları iyileştirmeye çalışan bir dolu meslektaşımız var. Bunu biliyoruz, bir kısmı aramızda. Öte yandan farklı yollar var. Ben kendim henüz akademiye girmeden önce de pek çok gecekondu mahallesinde örneğin, göçe karşı örgütlenen gruplarla birlikte çalıştım. Hâlâ İstanbul'da oda etkinlikleri kapsamında örneğin, işte bir yerinden edilme tehdidi yaşayan mahalle varsa onlara gidip, planı anlatıyoruz. Hani bu ne getiriyor,

işte buna nasıl itiraz edebiliriz, vesaire. Yani mücadelenin başka başka başka yolları var. Bu illa evet, ben yarın bakan olacağım ve her şeyi tek bir maddeyle, yasayla değiştireceğim ve tek hedef bu gibi bir şey değil. Farklı yollar var. Fakat akademinin bu mevcut düzenin gerçekliğini ne kadar anladığından da emin değilim. O noktada size bir nebze katılıyorum. Zeynep Hocama da katılıyorum. Akademinin, yani pratik sanki bir vakum içerisinde, hani hiç bu siyasi baskılar, o beş yıllık dönemin getirisi, süre kısıtı, bütçe kısıtı, bunlar olmadan sanki bütün planlar yapılıyormuş gibi davranıp, işte şöyle yapın böyle yapın denmesinin doğru olmadığını, bunun bir çözüm olmadığını kesinlikle kabul ediyorum. Dolayısıyla bizim karşılıklı olarak bu süreci hem akademinin hem de yerel yönetimlerin anlamak ve anlatmak sorumluluğu burada devreye giriyor. Hemen yarın uygulamaya koyamıyoruz, öncelikle anlatmak zorundayız. Hepimiz bir kere aynı taraftayız. Yani ona çok katılıyorum. İşte mesleki ilkeler bizim tarafımız, meslek alanımız bizim tarafımız, biz kamu kurumu, yerel yönetimler, akademi olarak ayrı taraflarda olmamalıyız zaten, olamayız. Biz meslek insanları olarak aynı tarafta olmalıyız. Kamu yararını sağlamak adına aynı tarafta olmalıyız ve bunu mevcut koşulları iyice anlayarak yapmalıyız. Burada da son şeye geleceğim çok uzatmadan, aslında bu işin ne kadar politik bir iş olduğunu da kabul etmemiz gerekiyor. Apolitiklik de politik, yani bu işte herhangi bir şey yapmamaya çalışmak da politik, dolayısıyla bizlerin stratejik davranması gerekiyor bu politik sistem içerisinde, hiçbir iş ülkede yerel yönetimde tepedeki bir yöneticinin onayı olmadan sonlanmıyor. Stratejik davranmak gerekiyor. Kritik kişileri ikna etmek gerekiyor. Bunu akademiyle el ele yapmak bir yol olabilir, kuruma bağlıdır, duruma bağlıdır, anlamak gerekir. Bunu en iyi de kurum içindekiler bilir, ama bu ikna etmenin yolu neyse, halkı bir şekilde mi kapıya getirmek, akademiyi mi getirmek, yoksa içeriden başka başka yolları deneyerek mi ikna etmek? Bizim tam da bu anlamda stratejik davranmamız gerekiyor hepimizin içinde bulunduğu kurumlar ve pratik içerisinde ve bu politik sorumluluğumuzu da kabul etmemiz gerektiğini düşünüyorum. Ben de çok teşekkür ederim.

Akif Burak ATLAR: Biz de teşekkür ediyoruz ve bu noktada 48. Kolokyumun sonuna geldiğimizi beyan edebilirim. Hepinize katılımları için tekrar tekrar teşekkür ediyoruz. Seneye 8 Kasım Dünya Şehircilik Gününde yeniden belki de bu sefer daha kalabalık bir arada olmak ümidiyle herkese şimdiden iyi yolculuklar. Katılım belgelerinizi de takdim edip belki minik bir hatıra fotoğrafı da çektirebiliriz.